

LUMÍR

MĚSÍČNÍ REVUE

PRO

LITERATURU, UMĚNÍ A SPOLEČNOST

ORGÁN LITERÁRNÍHO ODBORU BESEDY UMĚLECKÉ

ROČNÍK XXXVI.

REDAKTOŘI

VIKTOR DYK A JAROSLAV VLČEK

V PRAZE - - - - - - 1908

NÁKLADEM J. OTTY

Tiskem »Unie« v Praze.

OBSAH.

VERŠE.

NOVELLY.

DRAMA.

ESSAIE.

FEUILLETON.

KRONIKA DIVADELNÍ.

KRONIKA VÝTVARNÁ.

KRONIKA HUDEBNÍ.

LITERATURA.

ZPRÁVY.

JOSEF HOLÝ:

JARO.

Srdce mé opojné radosti
dosud nezná.
Ještě dnes, milenko rozkošná, něžná!

Se zemí slunce se pojímá,
milý s milou,
hýření tvůrčí a šílení silou.

Pod stinným olšovím, naproti hlubokým
klidným vodám
vášnivou, živelnou bouří se ti oddám.

PODZIM.

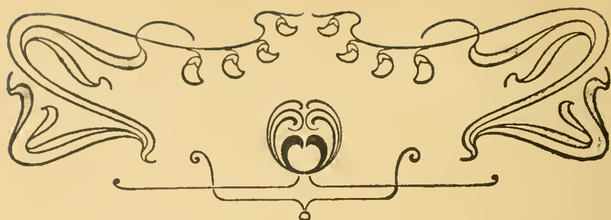
S divokou rvavostí mužovo čelo
v požáru činů a chvil
do boje, života, vášně by chtělo —
z posledních ozvuků sil
žije mé tělo.

Poslední sluneční paprsky ještě budí
z mrtvého kamene vzrůst!
A povzdechy krvavých úst,
poslední rozpěti mrtvolné hrudi?

Zaniknu bědně a marné jsou pěsti.
Ještě že blikavě svítím
lampičkou útěchy, kletého štěstí.

Umirat včera a zítra žít!
Kulhavý stařec belhá se žitím,

ještě se směje a chtěl by se bít.

JAROSLAV HILBERT:

BLÍŽENEC ŠTĚSTÍ.

Za nedělního březnového večera šli tři mladí mužové silnicí, na niž před chvílí z vozové cesty vykročili. Byli na výletě, který jim, průběhem téhodne v městě zaměstnaným, měl poskytnouti osvěžení a také jim ho poskytl. Vyjeli odpoledne z Prahy, vystoupili v malé stanici, prošli lán země, a nyní spěli k jiné malé stanici jiné dráhy, aby večerním vlakem za tmy vrátili se domů.

Vzduch byl ostrý, osvěžení bylo veliké. Pohledy na širé kraje, svitem jarního slunce ozářené, ležely již za nimi, potěšení z rašící přírody nebylo možno se již oddávati, a tak z požitků výletních zbyly již jen pochod, rozkoš plic a hovor. Mladí muži byli asi osmadvacetiletí.

Šli vlastně již tmou.

V jejich středu kráčel inženýr, který stal se i tu na malé pudě procházky vůdcem, jak jim býval vždy v této skupině. On to také byl, který udával chůzi ostré tempo, neboť čím více večer houstl, tím jasněji cítil, že z neznámé mu příčiny a přese všecko tělesné osvěžení je vlastně divně napiat a že je mu potřebí napětí to vyrovnávati ostrostí kroku. Nemísil se v hovor, jejž vedli dva jeho druhové, a byl zaujat něčím jiným, než čím se bavili oni.

„Proč tak letíš?“ otázal se ho náhle jeden z nich, který šel po levici.

„Musím dnes v noci najisto být v Praze," odvětil.

„Tam musíme být i my," pokračoval mluvčí; „proto přece snad není třeba se uhnati."

„Vy a já," děl technik, „to není totéž; pro vás opoždění a po případě přespání v některé vesnici nic neznamená, kdežto já musím zítra ráno o sedmé být na nádraží téže Buštěhradské dráhy, k níž jdeme. Vyjedu z něho s drážní komisí po nové velké lokomotivě, kterou můj závod dodal a kterou mám indikovat. V tu hodinu nebyl bych však žádným ranním vlakem na místě."

Co inženýr pověděl, bylo pravda; jeho rozčilení však bylo jiného původu.

Přítel po levici se tázal:

„Co je to indikovat?"

„Maličkost," odvětil technik; ale co toto odpovídal, jeho myšlenky bloudily jinde. „To jest," pokračoval, „když parní stroj se pohybuje s velkou rychlostí jako právě expresní lokomotiva, když sebou tluče a hází, a člověk je při tom přivázán na malé lavičce, na bok lokomotivy namontované, když se strany pálí ho horko, sálající z parního stroje, a z předu šlehají údery větru, co jemu, zpola na břiše ležícímu, jest natahovati se k indikačnímu přístrojku a vsunovati do něho papírky, z nichž devět desetin uletí . . . to je ovšem něco, čemuž se starší páni rádi vyhnou. Sám provedl jsem však již několikeré indikování lokomotiv v nejprudším jich chodu, aniž se mi co jiného stalo, než že jsem byl větrem ošlehán. Znamená to grafické měření výkonnosti stroje a jeho spotřeby páry, o čemž malé diagramy s bleskovou rychlostí kreslí sám indikační přístroj na řečené papírky. Jinak na věci nic není."

Inženýr skončil a umlkl. I jeho druhové teď chvíli mlčeli, ale potom se zase rozhovořili. Jeden z nich zmínil se o nebezpečnosti práce technické, a když už slovo „nebezpečí" bylo vysloveno, zůstali volným hovorem u pojmu, ale mluvili, jako mluví laikové, a inženýr jim nenaslouchal, ač je slyšel. Jemu vracela se právě toho večera vzpomínka na záhadný vztah mezi nebezpečími, ba jistou smrtí, před nimiž stál, a mezi záchranou, jež nejvšednějším způsobem dvakráte se dostavila, — a byl cele zaujat myšlenkou na tuto záhadu. Rozmluva přátel připadala mu jako mělčina, která hovoří o moři; pronesl po chvíli:

„Mluvíte planě."

Druh po levici jdoucí obrátil se ve tmě k němu a odpověděl:

„Za to ty se dnes nadýmáš."

„Já?“ odtušil technik a opět umlkl. Váhal, má-li se projeviti, ale pak s obvyklou rozhodností pronesl:

„Slyšte.“

A po chvíli pravil:

„Co vám nyní budu vypravovati, neznamená ve věci samé nic — než je to úvod k vlastní záhadě a seznámení se s osobou, o níž vám chci něco říci; proto tím počínám.“

Umlkl však zase na několik vteřin a teprve po pomlčce počal:

„Studoval jsem na střední škole, jak víte, ne v Praze, jako vy, nýbrž v Plzni, a bydlil jsem u staré tety. Blížily se Vánoce, ba bylo asi dva, tři dni před odjezdem domů, do mého rodiště na českém severu, a já měl ještě mnoho práce se školou. Byl večer, asi jedenáct hodin, a ticho. Má ctižádost býti prvním vyžadovala jakéhosi přepínání, ač ovšem tehda nikterak jsem nepřemýšlel o přemožení z práce.

Seděl jsem tedy v noci u lampy nad knihami ve svém malém pokoji a v tichu, jímž jenom tikot hodin padal se stěny na mou schýlenou hlavu; chvílemi zdvihl jsem k ručičkám zrak, abych se přesvědčil o jejich rychlém postupu, a stejně čas od času zaslechl jsem z vedlejšího pokoje hlas tetin, jenž volal:

„Ladislave!“

Vytrhl jsem se:

„Nuže?“

„Nebylo by lépe, kdybys již ulehl?“

„Nemožno, teto, promiň!“

„Myslím to s tebou dobře.“ A hlas zase zmlkl.

Já pak schýlil jsem se opět nad knihu a zapomněl jsem v tom okamžiku na vše na světě. Čas plynul.

Tu však se ve mně stalo něco divného. Okamžik, v němž se z mého myšlení vysmekl předmět studia, vylíčil bych dnes ztěžka, leč skutečnost ta mne přepadla a s ní pocítil jsem v nitru i nepříjemný pocit náhlého rozrušení. Nutkalo mne vstáti, a já také vyskočil, neboť židle se skácela a polekala mne hřmotem. Rozčilení se mne zmocnilo z čehosi, čemuž jsem nerozuměl, ale co zdálo se mi jako nutnost viděti, proniknouti, dohádati se čehosi, a zároveň úzkost z bezmocnosti mého nutkání; stav ten byl tísnivý.

Patrně jsem se při něm prudce rozchodil a patrně i zvuk dopadnuvší židle přivedl tetu — teta zjevila se tu náhle ve dveřích. Pohlédl jsem na ni rozevřenýma očima, v první chvíli ani nechápaje, kdo že je.

„Co je ti? Proč nejdeš spat?“ slyšel jsem však její hlas a viděl ji, jak postupuje ke mně.

V tom okamžiku jsem promluvil jasně a přesně:

„U nás doma hoří.“

„Kde?“ tázala se teta.

„U nás, u mých rodičů, doma,“ odpovídal jsem a cítil jsem současně, jak náhle jakási nesmírná poleva se ve mně rozhošťuje, ba že je to skoro klid. (Podotýkám, že klid ten byl jen klam.)

Teta se ulekla mého výroku. Přišel tak neočekávaně, byl tak podivný, že teta právem se domnívala, že jsem buď sešílel, neb aspoň nějak se pomátl.

„Blouzníš!“ zvolala. „Přemohl jsi se. Přinesu ti vodu! Hned musíš do postele!“

„Teď hoří stůl,“ odpověděl jsem však pevně, nedbaje její úzkosti a sleduje jen své zření.

Zírala na mne zoufale.

„A teď vstává matka z postele,“ pokračoval jsem, „kdežto sestra, ochromena jsouc leknutím, stojí jako sloup a bez hnutí zírá do plamenů.“

„Ladislave!“ slyšel jsem vykřiknouti tetu srdcervoucím hlasem.

„Nech, teto,“ odpověděl jsem, „je to skutečnost a já vidím, co se doma děje. Oh, nešťastná matka,“ zvolal jsem však teď v úzkosti, „co to činí?! Dusiti peřinou plamen hořícího rozlitého petroleje a nemysliti při tom na to, že peřina chytne také! Ovšem . . vždyť jsem to věděl . . už i ta hoří . . a ženy jsou bezradny!“

Ještě chvíli jsem jednotlivými výkřiky líčil požár, vzdálený vzduchovou čarou přes sto kilometrů od místa, kde jsem dlel — potom však jako by uťal, jasnozření ochablo, obraz domova zmizel, a já konečně tiše pronesl:

„Není to velké . . Brzo bude konec.“

Teta donutila mne, abych omyl si hlavu a prsa, šel spat, a skutečně jsem také cítil únavu a záhy usnul. A když pak druhého dne nepřišla telegrafická zpráva od otce, jež by se jinak zajisté byla dostavila a kterou teta očekávala, tu byla pevně přesvědčena, že včerejší mé noční vidění vyvolalo duševní přepracování a že doma nesběhlo se nic.“

Mladý inženýr na chvíli zmlkl. Obzor, za dne jasný, potáhl se nyní mraky, jež zakryly hvězdy, a tma zhoustla. Tři přátelé zřeli se jen jako tři černé stíny, které rovnoměrně dupou půdu

silnice a lehce dýchají do noci; ale právě proto, že se neviděli, cítili se vzájemně tím hmotněji a tím bezprostřednější byl jejich duševní styk.

„Čeho úvodem je tato telepathická historie?“ otázal se teď druh po technikově levici.

„Hned ti to povím“, odvětil tázaný, ale zmlkl. „Tak je mi to samému neuvěřitelno, vlastně záhadno,“ pronesl tiše, „a přece: je to při nejmenším krásné. Ne, i skutečné,“ opravil se hned. — „Naslouchejte,“ děl pak svým obvyklým hlasem, jenž se však lehce chvěl.

„Záhy po večeru, jejž jsem vám vylíčil,“ pokračoval zase, „druhého nebo třetího dne jel jsem na Vánoce domů. Vy Pražané, — ani ty, Koutecký, ani ty, Salači — nedovedete si představiti, jaký puvab vězí v návratu studentově, který byl tři měsíce mimo rodný dům. Nejsem snílek a dokonce ne sentimentálník — ale chtěl bych to ještě jednou prožiti: seděti ve vlaku, jeti zasněženou krajinou, za sebou míti školu, před sebou domov, a vše to cítit, cítit, jako cítí sedmnáct lidských let!

Cesta mi tehdy uběhla dosti rychle, a brzo byla tu naše stanice a na ní čekající mne sestra. Přijímaje zprávu, jíž mne uvítala, že by nám byl málem vyhořel dům, neprozradil jsem ani posunkem, že o věci vím, a jen jsem se zajímal o podrobnosti, které mi cestou z nádraží líčila.

Dospěv tak v hovoru domova, vdechl jsem rychle zvláštní vůni domu, o níž se mi zdá, že on jediný ze všech domů světa ji má, vyběhl jsem po schodech a již políbil se s matkou, která mi vyšla vstříc. Hned potom setkal jsem se v jídelně se svým otcem, a prohodiv k němu několik veselých vět o šťastném neštěstí, obrátil jsem se pohledem na přítomného mladého dělníka, jenž, když jsem vstupoval, právě od otce přijímal bankovku. Ustoupil skromně ke dveřím a tam stál.

Byl mi nějak znám — pohlédl jsem tedy na něho pozorněji: ano, byl to on. Byl to hoch z mého dětství, který mne jednou zachránil od smrti a s kterým jsem nikdy před tím a nikdy potom nemluvil. Byly to tytéž milé, skromné, plaché a mne tiše milující oči žebraččina syna z mých mladých let, které jsem tak dobře znal, a které teď zaníceně i stydlivě zároveň zíraly přes pokoj do očí mých. Vlahá a měkká vzpomínka z dětství provála mé nitro, i přistoupil jsem k dělníkovi a oslovil jsem jej hlasem, který chtěl zníti i vesele i kamarádsky, beze vší stavovské pýchy:

„Co u nás děláš?“

Mladý dělník se rozpačitě usmál a tiše pronesl:

„Váš pan otec mne právě obdaroval.“

„Zač?“ tázal jsem se, příjemně jsa dojat zprávou a upřímně jsa zvědav, proč se tak stalo.

Můj známý z dětství se zapýřil.

„Že jsem pomáhal u vás při ohni.“

Věc se mne mile dotkla. „Ty!“ zvolal jsem radostaě. „Ne,“ vmísil se tu však otec do hovoru; „nebylo to za pouhé pomáhání, nýbrž za to, že byl první, jenž oheň z ulice zpozoroval, první ztrhl poplach a první vnikl do domu. To je trochu více.“

Mladý dělník se opět zapýřil, uklonil se rozpačitě, a nevěda, co dělat, stál přede mnou mlčky a otáčel v ruce klobouk. Já však zíral na něj, a vzpomínka na to, jak mne kdysi zachránil, splývala s tímto novým skutkem v podivný cit, jenž se rychle prohluboval v úžas. „Může jít?“ obrátil jsem se k otci, neboť jsem chtěl s dělníkem o samotě mluvit, a otec z pokoje neodcházel. „Zajisté,“ odpověděl otec, „s bohem!“ A dělník s úklonou vyšel.

Nešel jsem s ním hned, ale po vteřině pod záminkou, že vyhledám matku, vyklouzl jsem z pokoje a dohonil jsem dělníka na schodech. Zde jsem ho zastavil, vzal jej za ruku a hledě mu do očí, děl jsem:

„Děkuji ti.“

Tvrdá ruka mladého dělníka chvěla se v mé jemné studentské dlani, a mladík rozpačitě zíral na mne. Jeho oči byly plny lásky a oddanosti ke mně.

„Neděkujte ... mně ... vy,“ děl tiše a zajíkavě.

„Proč?“ zvolal jsem. „Zachránil jsi mi matku a sestru, jež by bez tvé pomoci snad byly uhořely.“

„Oh, ano,“ děl, „myslil jsem na vás...“

„Nuže!“ zvolal jsem.

„Myslil jsem na to, co by pro vás bylo bývalo, kdyby vám paní matka a slečna sestra byly uhořely ... ale neděkujte mi.“

Zachvěl jsem se po této odpovědi a nevěděl jsem, co říci. Jeho oči hořely láskou ke mně, která se na mne vylévala s ostychem, a přece jen prozrazovala, jak byla vroucí, silná a oddaná. Stál zase s kloboukem v ruce, rozpačit a stydlivý, a jeho rty znovu šeptaly: „Vy mi neděkujte.“ — A pak náhle se otázal:

„Smím jít?“

„Ano“, řekl jsem a stiskl mu ruku.

A dělník šel.“ —

Mladý inženýr dořekl a zase zmlkl. Jeho krok skoro duněl, jak teď byl pevný a jak nohy narážely na tvrdou půdu silnice, ale to bylo rozčilení. Oba jeho druhové šli pak stále podle něho, než teď již mlčeli.

„Nyní," ozval se náhle technik, „nyní vám svěřím nejtajemnější postřeh svého života. Je to něco, co zpravidla neprovází jiných lidí, ale co určitě provází mne. Snad že jsem výjimkou mezi lidmi, nedělníček, šťastlivec, jak aspoň matka vždy říkává — ó těch zvětšujících a dobrých očí mateřských, jež všecky, co jich je na světě, vidí své syny v zkrášlených neskutečnostech! — anebo by to byla přece jen náhoda a ne záhada? — Nikoliv," opravil se pak sám, „nevěřím, že by to nebyla záhada", a zmlkl.

„Nuže dál," děl pak po vteřině a již také pokračoval.

„Věc týká se onoho žebraččina syna, o němž jsem právě hovořil. Jsme oba na rok a den stejně staří, jak kdysi ostýchavě mi svěřil se zářícíma očima, jako by náhoda ta byla nejdražším statkem jeho života. Mně ovšem bylo vždy nepochopitelno, že ta shoda mu je tak drahá, ale poněkud vysvětluji si to tím, že můj otec je první osobností mého rodného města, kdežto zmrzačelá matka mladíkova je jistě z nejposlednějších osob u nás.

Ve škole jsme spolu nechodili do jedné třídy, neboť on byl níže, a po obecné škole přišel jsem pak hned z domu k tetě na školu střední. S hochem žebraččiným jsem mimo to jako hošík nikdy nemluvil, nikdy se k němu nedružil, ač je mi těžko říci, proč jsem tak činil, když přece jsem ho znal, když mně byl milý, a když chudé šaty spolužáků naprosto mně nepřekážely, abych s jejich majiteli nebyl v nejpřátelštějším styku. Neznat ho nemohl jsem ovšem. Věděl jsem, že mne miluje, postřehoval jsem dobře ty oddané, zářící a přece tak tiché a skromné pohledy, které po mně vrhal, když jsme se někde na ulici kol sebe mihli — ale ač zámožné dítě dobře rozumělo dítěti chudému, přece jen vyhýbalo se jeho lásce.

A já jsem žil šťastně a svobodně jako málokdo jiný. Vyžil jsem svá dětská léta zdravě a silně v malém okresním městě, a nic mne nezůstalo tajno, čeho mi město mohlo poskytnouti: voda v řece byla má, letní i zimní půvaby krajiny byly pro mne, volnost střelby byla úplná a střechy našeho domu hostily mne snad častěji, než jeho pokoje — především byl to však pocit prvenství, který tolik lahodí mladému srdci, ale který hocha i sílí, protože ho zavazuje: prvenství ve škole, jehož jsem si vydobyl, a prvenství v městě, jež bylo následek postavení otcova.

A v té době mého dětství opravoval se u nás kostel, starý,

známý, krásný a vzletný gotický chrám, jehož patronem byl můj otec. Je přirozeno, že tyto opravné práce měly velikou přitažlivost pro mne; neboť byla-li by mne již těšila oprava prostého domu, jak neměla mne vábiti rekonstrukce chrámu, v němž před tím sotva dovolil jsem si dýchati a kde bylo tolik pozoruhodného pro vnímavého hocha?

Jistý sklenář z města — věc je všední jako událost, upozorňuji vás na to — opravoval skla v kružbách vysokých oken. Dálo se to obvyklým způsobem z klece s kombinovanou kladkou, a mně podařilo se již dvakráte sklenáře uprositi, že mne vzal do výše s sebou. Bylo to ovšem vždy jen na krátko, na čas měření, ale byla to velká rozkoš viseti vysoko mezi nebem a zemí, a býti někde, kam jindy dostal se jen holub, vrabec nebo kamínek chlapcova praku. Nuže a jednou měl jsem jeti se sklenářem potřetí.

Nádenníci byli již u rumpálu, dohlížitel stál u klece, sklenář vkládal do ní nářadí, a já stál připraven, abych s ním do ní vlezl; měl jsem tentokráte pobýti ve výši asi hodinu a má radost byla veliká.

Tu však ještě ohlédnu se do úzké a mrtvé uličky, vedoucí kol půle kostela (odvrácené domky tvořily ji zdmi svých dvorců), a zahlédnu tam žebraččina syna. Mé překvapení, překvapení synka starostova, bylo značné, neboť ulička po čas stavby byla uzavřena a přístup do ní přísně zakázán každému, kdo právě nebyl při stavbě zaměstnán. Než hoch tam stál a zíral na mne, a jeho oči prozrazovaly, že chce mluviti se mnou. Přistoupil jsem tedy k němu a poprvé v životě jsem naň promluvil.

„Co tu chceš?“ pravil jsem.

„Pojďte, prosím vás,“ vyhrkl, zapýřiv se a zajíknuv.

„Kam?“ tázal jsem se.

„Pojďte, povedu vás,“ pokračoval, „ukážu vám něco.“

„Nemohu,“ děl jsem, „jedu právě nahoru a ujeli by mně.“

„Oh,“ vyklouzlo mu ze rtů a on bázlivě šlehl zrakem ke kleci.

„Mladý pane,“ volal však právě odtud sklenář, „pospěšte si, jedu!“

„Vidíš,“ děl jsem a odvrátil se, abych šel.

„Ne!“ vzkřikl však hoch.

Obrátil jsem se po výkřiku zase k němu a viděl ho, kterak se mi rozpačitě a polit jsa studem usmívá do tváře.

„Co tedy chceš!“ tázal jsem se nevrle.

„Zdržujete nás!“ volal však, než mi hoch mohl odvětiti, zase sklenář. „Pojďte, anebo odložte výjezd na příště!“

„Hned!“ vzkřikl jsem zpět, ale od hocha jsem se odtrhnouti nemohl. „Řekni tedy. co?“ zvolal jsem naň a trhl jím. Ale v tom již sklenář velel: „Vzhůru!“ a klec se pohybovala do výše, kdežto žebraččin syn teprve teď rozpačitě promluvil:

„Našel jsem žluté . . . víte . . . divoké tulipány . . . a povím vám, kde rostou. Toho tu nechte . . Nechcete-li se mnou . . označím vám . . kde jsou . . a můžete je sám snadno nalézti . . . ale s tím už nejezděte . . Jsou tak krásné . ., chcete?“

„To je všecko?“ — vzkřikl jsem zlostně a odvrátil se. Klec šla vzhůru, ale já pro zlost nemohl jsem na ni ani zírati, jak mne podráždilo, že mi vinou žebrákovou ujela. Postupovala zvolna, než konečně přece již byla nahoře u trámu. Sklenář právě volal: „Dost!“ — když tu stalo se něco neočekávaného: řetěz, jímž kladka na trámu byla připevněna, se smekl, a klec, kladka i lano letěly dolů . . Strašná rána z dopadu těžkého tělesa následovala, trochu prachu a suchého vápna se zvířilo, a pod převrženou klecí, zasažen byv hranou právě do týla, ležel sklenář; když klec zdvihli, byl již mrtev.“

Mladý technik ustal teď vypravovati, a všichni tři přátelé chvíli kráčeli mlčky.

„Náhoda,“ pronesl jeden z nich, Koutecký, „za niž ovšem žebraččinu synu můžeš býti vděčen, ale která přece není nic jiného, nežli náhoda. Přišel s tulipány a ochránil tě od smrti, ale nepřišel, aby tě ochránil, a to je něco jiného.“

Inženýra nebylo při tom viděti, ale bylo ho slyšeti, kterak dí:

„Dobře.“

A po krátkém mlčení zněl jeho hlas pevně a ostře:

„Upozorňuji vás však na jedno: že tehda mluvil jsem s hochem poprvé v životě. Podruhé mluvil jsem s ním o sedm let později, když ostýchavého dělníka dohonil jsem na schodech rodného domu a kdy on na díky studentovy odpověděl: „Myslil jsem na to, co by to pro vás bylo bývalo, kdyby vám paní matka a slečna sestra byly uhořely . .“ Od těch dob neviděl jsem ho potom zase řadu let, to jest, asi osm roků, nemyslil naň, zapomněl na něj, — lze-li zváti zapomenutím nevzpomínání na oddaný úsměv tváře, jenž sám sebou je nezapomenutelný. Až potřetí v životě, a to za zcela jiných podmínek a ve zcela jiném prostředí, objevil se opět neočekávaně přede mnou a znovu mne (a ovšem tentokráte se mnou i jiné) zachránil od jisté smrti.“

Byla již taková tma, že sotva na dva, tři kroky bylo viděti šerou silnici, ale dále už nic; jen vpředu, před chodci, svítilo trochu

světélek z vesnice, již poslední před nádražím, jíž přátelům bylo projíti. Inženýr znovu se ujal slova:

„Byl jsem u námořnictví, jak víte, a nezapomenu těch dob. Tehda pak v Rakousku byly právě činěny první pokusy s podmořským člunem, a bylo pro mne vyznamenáním, že ze všech dobrovolníků mne jediného k nim vyslali. Ale pokusy byly také školou odvahy: pocit mizení v hlubinách vod, v těsném, nevzhledném a dusném prostoru podmořského člunu, toť výchovný prostředek zocelení mysli, jemuž není rovno. Nicméně nevzpomínal bych nyní těch krásných ponorů pod vody Adriatického moře, kdybych vám nechtěl říci, — co teď určitě vím — že totiž tehda nehrozilo mně nebezpečí, kdežto později za okolností nepoměrně všednějších, než byly pokusy v Pulji, se dostavilo.

Hned po skončeném vojančení vstoupil jsem do praxe. Pobyv v Německu a Americe, vrátil jsem se, jak víte, přede dvěma lety domů, ale ač jsem prošel kde čím, neštěstí, opakuji, nehrozilo mně nikde. Viděl jsem je ovšem několikráte a vím, jak dovede překvapovat, než má hodina nadešla teprve později.

Je tomu asi sedm čtvrtí roku, co vstoupiv do českého závodu, byl jsem strojírnou vyslán k montáži jisté námi rekonstruované raffinerie v severozápadních Čechách. Práce ta byla sice zcela běžná, ale má strojírna se opozdila, a já poznav, že do září, jak bylo stanoveno, hotovi nebudeme, nařídil jsem vedle denní práce i práci noční.

Lehkomyslnost montérů, třeba mi připojiti, je značná, neboť chovajíce se chladně k theoretickým výpočtům a jsouce skoro vždy hnáni úkolem, odvažují se často věcí, že člověk trne. Při tom inženýr, vedoucí stavbu, zodpověden je za jejich životy jak před úřady, tak před svým svědomím, což je povinnost těžká, neboť tito lidé obyčejně mívají doma ženy a děti.

Chodil jsem tedy skoro stále se zápisníkem v ruce a přepočítával jsem sílu řetězů nebo lan a trámů, jichž užívali, nařizuje obyčejně, aby je sesílili, a poněvadž práce trvala již déle a já byl přes míru zaměstnán, únava má byla veliká. Mé nervy byly opotřebovány jako ta ozubená kola starých zdviží, s nimiž jsme pracovali a jejichž mnohý zub neměl již ani půli původní síly.

Tak, v noci kdysi, zvedali jsme na koze patnáct metrů vysoké mohutné těleso odpařovací, a třeba že kozu jsem stavěl já, přece jen jsem měl obavu, aby galerie, na níž stála a jež beztoho plně nebyla domontována, netrpěla šikmými tlaky na ni přenesenými. Při tom nutno si ovšem představiti ostrá světla reflektorů

a kol nich černé stíny, nemožnost postřehnouti, kde který dělník je, nedostavěnou varnu přeplněnou rozházenými předměty, jako částmi strojů, potrubí, nosníky, posléze pak půdu rozrytou výkopy zdělanými pro základy a k jiným účelům, a v té vší spoustě rozčilující výkřiky dělníků, aby bylo zřejmo, že jsem právem byl rozrušen a vysílen.

Než těleso vznášelo se již vysoko ve vzduchu, a nyní nastávala nejnebezpečnější práce: vsunouti je po válcích do pravé polohy, aby mohlo býti vloženo na traversy. Já tedy rychle ještě změřil to a ono, hbitě načrtl si diagram sil a jal se aspoň pro své uklidnění počítati. Při tom zaujat jsa počty a roztržit jsa únavou, zapomněl jsem mysliti na to, kde stojím, a postavil jsem se — což by odborník nikdy neučinil — přímo pod visícího kolosa; zdálo se mi ovšem, že podezřelý zvuk, jako když puká litinový sloup, jsem slyšel chrupnouti, ale nedbal jsem ho v té vteřině, co jsem si to uvědomil.

A tu náhle stojí přede mnou jakýsi dělník, o němž jsem nevěděl, kdy se přiblížil, a oslovuje mne. Vzhlédnu a chci se tázati, co chce, když si tu vzpomenu, že takto klobouk v ruce rozpačitě otáčeti již jsem někde viděl, a že i ve zraku — ač muž stál ve tmě — něco postřehuji, co znám, a hned již také poznávám zmužnělou tvář žebraččina syna ze svého dětství. Odskočil jsem poněkud od něho, jak cosi ve mně trhlo, a útočným hlasem vzkřikl jsem na dělníka:

„Co chcete?“

Tázaný se výkřiku ulekl, sklopil zrak a jako vinník odpověděl:

„Přišel jsem vás uctivě prosit o práci... a nevěděl jsem, že vás vyruším...“

Nevhodnost této odpovědi mne podráždila a já tedy pokračoval prudce:

„Kterak jste se sem opovážil za noci?!“

„Slyšel jsem, že se tu staví továrna,“ odpověděl on zajíkavě a z očí zasvítlo již zase na mne zářící a pokorné světlo jeho oddanosti. „Došel jsem do městečka teď v noci a chtěl jsem se hlásit až ráno, ale když jsem šel kolem závodu a viděl, že se v něm pracuje, řekl jsem hlídači, že mne čekáte a vešel jsem... Prosím vás za prominutí, že jsem vás polekal... ale... nevěděl jsem, že vás polekám... a... musil jsem vejíti.“

Pravil to doslova tak, a jeho zrak byl, nebo se mi aspoň nyní zdál, při vší pokoře pln jakéhosi tichého neklidu, jenž jím trhal. Dělník sám pak jemným dotekem ruky uchopil mne za paži,

a pravě cosi jako: „Zde nestůjte," snažil se mne odtáhnouti s mého nebezpečného stanoviště — ale já jsem se již náhle, uchvácen jsa nesmírným děsem, smrštil a odskočiv daleko do varny, vzkřikl jsem vzhůru k pracujícím: „Zastavit práci!"

Prosím, abyste mne omluvili nervovou únavou a abyste dělníka nepodezírali, že bál se státi na nebezpečném místě. V odpověď vyhrnulo se několik hlav přes okraj galerie a zíralo dolů.

„Konec všeho!" volal jsem však já vzhůru, a můj hlas nyní zněl už velitelsky a ne již projat hrůzou: „Domů! — Nechte věc, jak je, na zítřek ráno a nedotýkejte se již ničeho!"

Mistr, který vedl zdvíhání těles, objevil se na okraji.

„Není možno, pane inženýre," volal na mne dolů, „podložíme to už dnes a necháme to viset do zítřka!"

„Ne," odpověděl jsem mu však pevně. „Nedovoluji již ani dotknouti se práce! Dolů vy a s vámi ostatní!"

Dělníci pomalu slézali, neochotně podloživše zdviže i rumpály a mezi sebou hlasitě reptajíce proti mému rozkazu. Někteří přistoupili dokonce ke mně a snažili se mi vyložiti, že škoda je nyní odcházeti, když práce v hodině bude odbyta — ale já jim neodpovídal, zíraje pouze ke galerii. Když pak se mi zdálo, že by již mohla býti vyprázdněna, zvolal jsem vzhůru:

„Není tam již nikoho?"

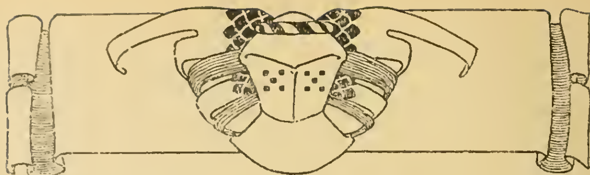
Odpověď se neozvala.

Dal jsem hlídačem zavříti varnu, a hned jsme všichni vyšli do letní noci. Ale nerozptýlili jsme se ještě ani po temném dvoře, když tu z nitra budovy zazněla ohromná dunivá rána a po ní několik menších, spojených s praskotem a mohutným bubnováním.

Dělníci sběhli se teď rychle ke mně a s úžasem zírali na mne. Nedovolil jsem nikomu vniknouti do budovy a přiměl je, že rychle a tiše opustili dvůr a rozešli se spat.

Sám, zdánlivě taktéž odcházeje, zdržel jsem se však, a když dvůr se vyprázdnil, vnikl jsem s hlídačem do továrny. Při matném světle prohlédl jsem spoustu a shledal jsem, že sloup, jejž jsem zaslechl prasknouti, skutečně byl zlomen, a že povoliv, strhl s sebou část galerie, kozu i těleso k zemi. To dopadlo právě tam, kde jsem před tím stál, a poněkud zborceno leželo jako ohromná hmotná spokojenost na tvrdé půdě varny."

Inženýr skončil. (Příště konec.)

JAROSLAV VLČEK:

Z POČÁTKŮ NAŠÍ LITERATURY MODERNÍ.

I.

JOSEF VÁCLAV FRIČ.

V lednu r. 1855 byl dotištěn a záhy potom vydán nový pražský almanah Lada Nióla. Vyšel sa nejpříkřejšího absolutismu a vnášel k nám téhož ducha, jemuž již před lety podléhali Mácha a po něm Nebeský, Sabina a jiní jeho ctitelé: ducha Byronského světobolu a zároveň Heineovskou ironii a satiru. Mladá generace knížku přijala vroucně, starší literáti pak se starostlivým potřásáním hlavou nebo s obrněnými protesty.

Vydavatelem a nejmenovaným pořadatelem almanahu byl dvacetipětiletý literát, nedávno před tím vyšlý z vězení, kde seděl jako radikální politický agitátor od r. 1849: Josef Václav Frič.

Frič je v literatuře naší zjev zvláštní. Veškerou bytost jeho pronikalo pevné vědomí, že je povolán k věcem velikým: že nám při nejmenším nahradí Máchu, stvoří nádhernou, původní a při tom ryze moderní a světovou poesii, že filosoficky pronikne vesmír a opře myšlení naše o nový názor světa, že na nové základy postaví vzájemnost slovanskou a že společensky i národně znovuzorganisuje naše vrstvy měšťanské i lidové v duchu svobodomyslném a demokratickém.

A ze všech Fričových horečných záměrů, z jeho hlučného účastenství v událostech obou let konstitučních 1848—1849, z jeho

chvatných a vášnivých studií veškeré moderní literatury evropské, z jeho hojných cest na evropský západ i jihovýchod, z jeho opětných pokusův o pokrokovou literární organisaci — ze všeho toho nezbylo nic, než několik celkem prostředních a dosti nepůvodních prací básnických, jejichž působení v poesii naší zůstavilo stopy jen zcela nepatrné, hlavně také proto, že lepší část těch výtvorů dlouho zůstala rukopisným tajemstvím, — a vedle toho obšírné memoiry, začaté r. 1859, tedy v třicátém roce věku Fričova, ve vyhnanství londýnském, a dokončené i vydané také až po dovoleném návratu Fričově do Čech za let osmdesátých.

Zní to podivně a přece je tomu tak: pozdní čtyřsvazkové ‚Paměti‘ jsou jediným soustavným positivním skutkem Fričova dlouholetého pohnutého působení. Ne snad proto, že bychom v nich všemu věřili, jakkoli autor je psal výslovně jako ‚upřímnou svou zpověď‘ a ujišťuje nás, že zcela jasně a spolehlivě se pamatuje na všecko, co prožil již od druhého roku svého útlého dětství (tedy asi tak ranně jako Tolstoj), ani proto, že bychom snad zvláštní duležitost přikládali dlouhému pásmu více méně nahodilých dobrodružstev milostných, z nichž Frič se svědomitou podrobností se zpovídá — nýbrž Fričovy ‚Paměti‘ pokládáme za spis čtení hodný, ponėvadž podávají obraz pražského prostředí hlavně let čtyřicátých a padesátých, zejména nálady roku 1848 a 1849, ovšem obraz romanticky a subjektivně zbarvený a tudíž i zkreslený; poněvadž ze života mnohých osob tehdejšího ruchu literárního a společenského zachycují zajímavé rysy, které nejednu abstraktní jinak osobnost sbližují nám způsobem životním a lidským; a poněvadž Fričovy ‚Paměti‘ bezděky velmi názorně ukazují nepoměr mezi velikánským chtěním autorovým i světobornými reformními jeho návrhy — a mezi malou tvořivou mohutností jeho, rozptylovanou nad to ještě sterými zájmy osobními a stále měnivou náladou citovou.

Je povědomo, že Josef Václav Frič r. 1829 se narodil v Praze jako syn váženého advokáta, jenž stál v popředí národního ruchu pražského v letech předbřeznových i za konstituce, a jehož dům, vedle několika jiných, soustředil naši tehdejší probudilou intelligenci. Rovněž je povědomo, že Frič otec, jsa ještě zaměstnán v kanceláři raddy Jana Nejedlého, r. 1825—26 zastával jej v universitních přednáškách o české řeči a literatuře a tou dobou psával již divadelní referáty do listů belletristických; že od r. 1842 přes třicet let byl pokladníkem Matice České; že r. 1844 procestovav

Slovensko, zapředl přátelské styky s veškerou mladou generací tamější, kterou vedl Ludevít Štúr; že r. 1846 byl prvním předsedou založené tehdy Měšťanské besedy pražské; že dal podnět k vydání českého překladu Řádu soudního, vyšlého r. 1848, a že od roku toho na universitě jako docent česky přednášel o řízení soudním a posléze po třinácti letech dospěl hodnosti neplaceného mimořádného professora; že za let konstitučních měl vynikající účast ve všech podnicích politických, složil návrh konstituce a nového zřízení zemského, stilisoval adressy podávané císaři Ferdinandovi, r. 1848 vydával radikální časopis „Svatováclavské Poselství“, poslancoval, po svatodušních bouřích byl vězněn, obhajoval Havlíčka před porotou kutnohorskou atd. V takovém domácím prostředí dospíval mladý Josef Václav Frič.

Postavám, za jejichž vlivu vyrůstal nebo s nimiž kdy v životě měl styky, Frič v ‚Pamětech‘ svých věnoval mnoho pozornosti.

Vedle členů rodiny, dědečkem počínajíc, byl to na př. hned dům panského advokáta Měchury, podivínského Voltairiána, známého tchána Palackého, proti jehož domu v nynější ulici Palackého Fričovi bydlili, a který svého vnuka Jana, pozdějšího důvěrného přítele Fričova, rozmazlil k takové divokosti, že hoch stal se postrachem všech dětí, s nimiž se kdy dostal do styku.

Dále byl to professor akademického gymnasia František Svoboda, známý z biografie Hálkovy, ctitel Karla IV. a zanícený latinář, z jehož šťavnatých nadávek gymnasisté sestavovali si celé slovníčky.

Potom byl to joviální farář kováňský Karel Vinařický, ctitel antiky, pravověrný kněz a fanatický etymolog, což mu však nevadilo, aby přátelské styky pěstoval se skeptikem a Byronovcem Sabinou a střízlivým Šafaříkem, které o prázdninách hostil na své faře.

Vedle nich Frič předvádí nám chrudimského děkana a starého vlastence Zieglera, jenž studentům, které štědře pohostil, na snažné prosby jejich, aby jim něco napsal do památníku, věnoval po kopě svých navštívenek a kromě toho po vlastnoručním lístku, kam opět věrně napsal totéž· ‚Josef Liboslav Ziegler, Dr., konsistorský rada, biskupský vikář, dozorce školního okresu a děkan v Chrudimi atd., atd.‘

A tak s lidských, často směšných nebo malicherných stránek, takřka v županu a v nedbalkách, poznáváme dra Amerlinga, fantastického zakladatele ‚Budče‘, a neméně fantastického básníka Kalinu, bručivého, nevlídného musejního úředníka Dundra, nesmiři-

telného protivníka Václava Hanky, o němž už tehdy rozhlašoval, že domnělých starých rukopisů českých neobjevil, nýbrž že je udělal, mefistofelského Josefa Jiřího Kolára a jeho protinožce, stále optimistického Tyla, vzníceného improvisátora na kathedře Jana Pravoslava Koubka, Bolzanistu Schneidra, farisejsky přesládlého Štulce, zaníceného mladoheglovského filosofa Augustina Smetanu, a jiné a jiné přední zjevy tehdejšího našeho života osvětového.

Některé z těchto obrázků v ‚Pamětech' Fričových jsou pro portretované osoby nemálo charakteristické.

Tak na př. na strýci svém Františku Lad. Čelakovském, jejž na studentských cestách ve Vratislavi navštívil, mladý Frič postřehuje rysy, jež nikterak se neshodují s ideální fysiognomií pěvce ‚Růže stolisté'. Druhou ženu jeho, zbožňovanou tetu Fričovu, Antonii Rajskou, Frič představuje jako mučednici, jež nesměla se těšiti zpěvem a hudbou a vzdělávati se literárně, nýbrž byla obmezována, jak praví Frič, pouze na ‚vařečku nebo punčochu'.

A neméně zajímavě Fričovy ‚Paměti' charakterisují na př. zjev Boženy Němcové, kterou mladý Frič s přítelem svým navštívil v České Skalici a kde nalezl hostem plzeňského svobodomyslného kněze Františka Smetanu. ‚Ušlechtilá hostitelka, — praví, — zprovodila nás pěkným údolím na silnici k Náchodu, stále nám předbíhajíc, potoky přeskakujíc a trhajíc sobě sem tam kvítka, jež v plnou kytici sebrané zastrčila si za klobouk svůj slaměný. Vše to beze vší koketerie — cítila se tu právě doma, smála se hlasitě, když stanuli jsme v rozpacích před některou na zdařbůh přes potok položenou kládou, již před námi jako kamzík přeběhla — a mezi tím, co ubírali jsme se přes tuto jen krok za krokem . . . velice opatrně — byla již na protější stráni, kdež urvavši některou vzácnou bylinu, ptala se professora na latinské její jméno a sama hned přidala, jak lid ji jmenuje a jaké jí vlastnosti přikládá. Šeřilo se již silně, když po časté zastávce a opětné upomínce, podavši nám všem kordiálně ruku, odhodlala se samotna k návratu . . .'

Nač to všecko uvádíme? Abychom ukázali, že Frič, který tak bystře a pronikavě postřehoval nejen vnější význačné rysy lidí, s nimiž se stýkal, nýbrž často i jejich duši — do vlastní své duše, do své podstaty a schopností svých viděl velmi nejasně, nekriticky, skly vždy růžově zamlženými, a snahy i záměry své, zejména literární, do obrovských rozměrů zveličujícími. Spatřujeme to hlavně na Fričových vztazích ke druhému pohlaví.

Frič byl stále a lehce vznětlivá povaha erotická. Ještě po letech v ‚Pamětech' svých s podrobností a přesností opravdu registrátorskou a při tom se zaníceností přímo jinošskou vypočítává a vyličuje nekonečnou řadu svých studentských dobrodružstev milostných.

Již jako čtrnáctiletý mládeneček nadšeně se zadíval do sestry kutnohorského dra. Štětky, pozdější choti Vocelovy, dívky (jak praví) ‚spanilosti přímo ideální, proslulé ušlechtilostí mravův a povahy', při čemž mu prý ‚projelo mozkem, jak snadno by bylo našinci podati světu žasnoucímu zpěvy a básně nejvelkolepější, nedostihlého vzletu a účinlivosti, kdyby mu padl skvělý los a měl podobný vzor ženské dokonalosti, vtělenou právě Musu po svém boku jakožto přítelku a předmět nadšení. Že jsem pak (zavírá Frič svou úvahu o tomto zjevu) žáru i tvůrčí síly, vyplývající z takového blaha, v tvorbě pana Erazima přece jen poněkud postrádal, každý mi teď po letech uvěří!'

A ku podivu! Podobných inspirací Frič, aspoň podle ‚Pamětí' svých, stále měl na výběr, kam se jen obrátil. Vypravuje o ‚bledé růži', unylé chudé dívčince, kterou laskavá matka jeho soucitně přijala do domu a která pak zapadla kdesi na klikatých cestách velkého města; vypravuje o choré Emilii, ‚nadpozemské bytosti', předčasně zemřelé; o ‚přesličných dcerkách' malíře Lexy, ‚plných grácie', které posléze ‚sestárly neprovdány'; o ‚ohnivé koketce' Luise, kterou poznal v taneční škole Linkově; o dvojici hezkých dcer Kolandových, Marii a Filipínce, z nichž první, když prý ‚dlouho pro ni ten pravý nepřicházel, zcela prosaicky se provdala za venkovského obuvníka', a druhá ‚ten anděl bledolící, skoro etherický, změnil se v tučnou krámskou, jíž určeno proseděti život ve stolici'; vypravuje o jiném zjevu přímo kreolském, pleti olivové, který si nazval ‚Boženou pouště', a hned zase o jakési Marii G., ‚nejstarší dceři četné rodiny, jež sestřičkám a bratřím svým nahrazovala matku, krásce majestátní, rovněž srdečné jak rozumné, vzoru hospodyňky, . . . mravem i oslovením okouzlující a připomínající Wertherovu Lottu, jak znázornil ji Kaulbach'; vypravuje o Vilemíně, dceři vrchnostenského správce z Lysé, která prý ‚poplétala, s vlastní, vždy ještě půvabnou matkou svou v tom závodíc, všemu, co mužského bylo v zámku i okolí, hlavu'; vypravuje o ohnivé a sličné mladší sestře Boženy Němcové, Marii Panklové, která před tím rozmary svými trápivši Friče v Praze, obratem ruky v Zaháni, kde se s ní znovu setkal, změkla a zvroucněla tak, že málem by mu sama byla vyznala lásku; vypravuje

o ‚svěží a rozkošné' dcerce zámožné německé rodiny v Krásné Lípě, z jejíchž ‚jiskrných, . . . hluboký cit a dětinnou přítulnost osvědčujících očí' do poháru, v němž mu podávala obvyklý ‚abschiedstrunk', skanuly bohaté slzy žalu nad předčasným rozloučením; a vypravuje zejména o neshladitelné, ač beznadějné vášni své k Marii, sestře přítele svého, doktora Josefa Podlipského, a dceři rozšafného, probudilého sládka v Opočně, která podle líčení Fričova a podle titulní ocelorytiny, přidané k almanahu ‚Ladě Nióle', byla vrcholem půvabů tělesných i duševních.

Tedy, jak vidíme, podnětů, ne-li k něčemu jinému, tedy aspoň ku prožité a procítěné poesii lyrické hojnost veliká.

A přece ze vší této vděčné látky, jako stvořené pro českého Heinea, pod rukama Fričovýma pro poesii naši nevzešlo takřka nic. Petrarkovi stačila jediná Laura k jeho nesmrtelným sonetům; Byron každou krásku svou zvěčnil ve svých žhavých verších; Heineovi pouhé odmítnutí sestřenicí jeho bylo dostatečným popudem k celé sladce smutné ‚Knize písní'; Kollárovi jediná Mína stačila na celou ‚Slávy Dceru', Čelakovskému Marie Ventova na ‚Růži stolistou', Máchovi jeho Lori k ‚Máji', Hálkovi Dorotka Horáčkova na všecky ‚Večerní písně' atd. atd. — Fričovi, který, sopečnou elementární lyrikou chtěl zreformovati naši literaturu, nestačilo všecko toto přímo sultánské bohatství erotických podnětův, aby poesii naší daroval jedinou, pravíme jedinou báseň lyrickou, jež by byla přetrvala chvilkový dojem pouhého příležitostného veršování.

Slyšeli jsme, kterak Frič si přál, aby měl po boku svém vtělenou Musu, ‚jakožto přítelku a předmět nadšení,' a jak byl přesvědčen, že by v tom případě mu bylo ‚snadno . . . podati světu žasnoucímu zpěvy a básně nejvelikolepější, nedostihlého vzletu a účinlivosti.' Nenašel-li takové bytosti v řadě vypočtených právě krásek, našel ji jistě v ušlechtilé pozdější své druhé choti, jejíž verše v ‚Ladě Nióle' kryjí se pod pseudonymem Anny Sázavské (Kavalírovy). A přece ani tato šťastná láska nenadchla Friče k veršům toho druhu a hodnoty, jak je sliboval.

Ale dosažené blaho prý nejen uklidňuje, nýbrž zároveň umrtvuje tvůrčí inspiraci. Jan Palacký aspoň, který zatím stal se nejdůvěrnějším přítelem Fričovým, uvítal prý zprávu o beznadějné náruživosti Fričově k Marii Podlipské ‚s jásotem, neboť byl přesvědčen, že láska, to hodně nešťastná i zoufalá, nejvydatnější jest vzpružinou k vývoji pravého básníka.' ‚Teď alespoň,' vyslovoval

své naděje Fričovi, ‚dočkám se kusa poctivého verše od tebe … a pánbu ví, že máš k tomu již svrchovaný čas,‘ přeje poetovi nešťastně zamilovanému, ‚aby se po celý příští rok hodně soužil a natoužil, a dostal potom řádný a definitivní koš!‘

Nuže i takového popudu k očekávané velké poesii dostalo se Fričovi, to jest, jak sám praví, ‚definitivního koše, věru kosmopolitické šablóny,‘ který mu opočenský jeho ideál poslal 19. října 1845 — nicméně ohlašované obrození umělecké ani tehdy ještě se nedostavilo, ba vlastně, chceme-li odhadovati poctivě, nedostavilo se po celý dlouhý, pohnutý život Fričův, přes všelikou jeho plodnost spisovatelskou vůbec. (Příště dále.)

JAN OPOLSKÝ:

VERŠE K RENANOVI.

Tvá sláva, Říme, vzbouzí ozvuk šerý,
jak kámen padlý ve tmách do Tibery
ze sypkých skal,
jenž, jakoby se nedostával ke dnu,
však hloub a hloub by dral se k nedohlednu
a zanikal.

Tvá síla mrtvá líbá všecky věky
a chlad i tíž se cítí ze Seneky,
zní dutě ret;
již proudům krve nelze, by se hnuly,
a přezírá se rozkaz Caliguly.
My zabíjet?

Tvá síla, Říme, enervuje, leká,
dnes úzkost jen se vrhá na člověka
tak jako had
a vzbouzí v prsou ohlas velmi šerý,
jak kámen ssutý ve tmách do Tibery,
jenž nedopaď.

KAREL SEZIMA:

FLORIÁN.

Podobizna.

Nejspolehlivější oporou, žulovým sloupem pravé církevní zbožnosti ve vsi byl faktor Florián.

Faktorem byl už vlastně skoro jen podle jména; skrovné potřeby vezdejší ukájel teď vydatněji z jiných pramenů. V první řadě, zdálo se, ze své nemovitosti, největšího hospodářství v obci, které ostatním horským usedlostem vévodilo jako jednooký slepcům. Něco vynášel snad i obchůdek — ostatně, kdež pak takové kramářství, nepatrné, zastrčené hokynářství vesnické, kde se prodělávalo rok od roka, živořilo jen tak ze dne na den z boží milosti ... Říkával to aspoň sám Florián. Rovněž on sám přičinil se poctivě o rozšíření domněnky, že jen z útrpnosti k několika oněm dědkům, které jako tkalce převzal před lety od otce, doklepává ještě tak tak zděděnou faktoraci. Jediné proto, aby chudáky nepřipravil zhola o chleba na stará kolena. Zbytečně těsných mezí nekladlo si arci toto milosrdenství; pro faktora tkalcovali mladí, staří z vesnice a dílo odváděli mu každých čtrnáct dní lidé na míli z celého okolí. Bylo to jako veliká pavučina, prostřed níž seděl on, dobrák pavouk s cituplně mžourajícíma očima.

Odvedené zboží sám dovážel do městečka; po cestě všeho bedlivě si všímal. Z častých oněch výprav do továrny a z trhů v krajském městě, kam zase jezdíval prodávat semeno nebo obilí, přivážel si domů zboží do obchodu a cokoli se mu cestou vý-

hodného namanulo. Všecko sám a nejraději za tmy. Neboť to byla tak jeho zásada: tichým krokem a za šera.

O pravém rozsahu jeho obchodů neměl nikdo ani přibližné představy. Krámem byl mu šerý kout, oddělený přepážkou od ostatní světnice. Vedlo tam jediné okno pod přístřeškem na sloupku; venku prohnilé, zeleně natřené prkno tvořilo primitivní pult, kterým na noc bednilo se okno. Prodávala se tu mouka, káva, cukr, sůl, sádlo, petrolej, kanafas, různá mazání na zlomeniny, vyrážky a lišeje. Také mast na vousy, vynalezenou samým Floriánem, mohli zde dostat chasníci v kelímkách s obrázkem Bohorodičky. Holky zase kouzla na hochy, aby je k sobě přičarovaly, matky a báby hojivé kořínky, odvary z bylin a bůh ví, co ještě. Všecko v drobném a většinou na dluh.

A přece Florián tímto obchůdkem vykousal z obce chudého lomnického žida. Před lety se ryšavý Karp pokoušel usaditi se ve vsi, aby lehko bohatl z křesťanských mozolů. Ale zrovna tehdy také faktor otevřel svůj krámek a neustal v bohulibé konkurrenci, až žid docela vyklidil bojiště. Domek po něm vykropili svěcenou vodou a vykouřili kadidlem. Robil tam teď rakve pro věřící i nevěrce truhlář a obtaravatel pohřbů Vlačiha.

Usedlost faktorova byla chlebná, výnosná na zdejší poměry; rostla, zaokrouhlovala se v rukou Floriánových znenáhla ve statek. Stavení měla rozložité, plné přístavků a podivných výstupků, komor, kolen, sklípků a sýpek, ač vše tu bylo již poněkud sešlé. Florián z pokory neopravoval příbytku pozemského. Za to dal si na stodolu hromosvod — jediný v dědině, kde blesk zapaloval každého leta — neboť nemáme pokoušeti Prozřetelnosti. Faktor neuzavíral se vůbec nikterak pokroku doby. Hospodařil s rozumnou účelností: polí výměnou i koupí nabýval nejlepších, v čedičových půdách; pastviny měl ohrazené; louky lesní, šťavnaté, jimiž tekla strouha, plné pstruhů. Les jeho byl vysoký a zachovalý jako panský; na sadě rostly mu trpké slívy a staleté třešně.

Zdědil živnost po otci, starosvětském horském biblaři a písmáku, který se zadlužil ponenáhlým úpadkem ručního tkalcovství. Také neúrodami několika let a nezdařenými studiemi synovými zakrvácel se starý Florián. Sveden radami olešnického učitele, dal čtrnáctiletého Jana na obchodní školu ve větším německém městě; hoch v časném mládí jevil nadání, které dobromyslného vesnického kantora uvádělo v úžas. V německém městě nastal však brzy neočekávaný úpadek v jeho vlohách, jaký nezřídka dostavuje se pojednou u dětí ranně rozvitých schopností. Za to se Jan na

studiích důvěrně seznámil se lstivostí i choutkami četných židovských druhů, jichž měl většinu mezi spolužáky. S nimi bylo mu žíti v ustavičném styku, v neutuchajícím drobném boji; tím nabyl předčasně znalosti světa a jeho úkladů. V onom napiatém poměru se však zároveň znamenitě vycvičila jeho vrozená chytrost, která jediná zbyla v něm na konec ze zázračného genia chlapeckých dnů.

V slabé chvíli se nicméně dopustil neprozřetelného jakéhos kousku, za který ho vyloučili z obchodního učiliště.

Vzpomínka na toto klopýtnutí v mládí vodila ho pak již bezpečně po celý život cestami opatrnosti, jako by ho někdo velemoudrý stále držel za ruku. Byl v tom tehdy patrně prst boží.

Několik roků pobyl mladý Florián doma, až jej odvedli k vojsku. Odtud vrátil se do vsi s některými dokonale rozvitými vlastnostmi a veskrz ustálenými zásadami; šly mu výborně k duhu již na vojně, kde později jako manipulační poddůstojník míval různá řízeni v erárním skladišti. Přinesl si domů malý kapitálek úspor, který hleděl teď poctivě rozmnožit... v pokoji a bázni boží. Povrhl lákavou příležitostí, domoci se skromného úřadu, přiměřeného jeho dvanáctiletým válečným zásluhám. Stane se raději intelligentním sedlákem, rozhodl se rozšafně. Děj se vůle Páně...

Krátce před smrtí otcovou ujal se živnosti a oženil se pro peníze. Vzal si sestru sedláka Materny, neduživé, předčasně zestárlé a jako zakřiknuté stvoření, jehož melancholickou oddaností po několik let klamal ochladlé smysly. Slušný otcovský podíl, který mu přinesla věnem, dal si zabezpečit před svatbou pro všecky případy. Bohu díky, neunikl mu proto ani úmrtím ženiným. Vtělen na statku švakrově, tížil Maternu stále krutěji. Zejména když z Floriánova ponuknutí a na zprostředkování posíláka Podzimka vzal si švakr za ženu švadlenu z krajského města, děvče marnivé a plné zpanštělých vrtochů; jejím přičiněním rostla faktorovi utěšeně rok od roku řada pohledávek proti Maternovi. Ale právě tak chtěl tomu asi Bůh...

Jan Florián rád šířil legendu o mozolech svého mládí. Legenda se ujala, třeba že ruce jeho byly bílé a měkké jako ruce kněžské.

Také leccos jiného v jeho vnějšku upomínalo na kněze. Lysina na temeni dodávala mu vzhledu tonsury; jeho rty, hrubé, masité, ale navyklým úsilím jaksi ztenčené, pohybovaly se stále nad úzkou kostnatou bradou s modravě vyholeným strništěm jako v modlitbě — někdy poněkud mlsně. Měl orlí nos a vypuklé,

hluboko do vlasů zakrojené čelo. Pod hustým prošedivělým obočím temná, neprůzrač ná zeleň očí nikdy se nevyjasnila, ani když se rozesmály všecky ostré vrásky v jeho lících ; zřítelnice klouzaly mu jenom štěrbinami mezi přimknutými víčky jako zbraně, nabízející nepříteli co nejméně povrchu . . .

Nosil se s okázalou skromností. Ve svém otřelém všedním šatě vypadal jako starý peníz. Jen o nedělích a svátcích oblékal tmavý dlouhý kabát neumělého střihu a na krku nad černým šátkem dával svítit úzkému pruhu límečku; přišel-li tak do jiné vsi, chodily mu děti líbat ruku.

Šetrný byl neobyčejně. Ptal-li se ho kdo, k čemu toho má zapotřebí, on, bezdětný vdovec s krásnými příjmy, odpovídal podobenstvím o hřivnách, které Pán svěřil služebníkům svým. Naznačoval temně, že nikterak není prost jistých závazků; mluvil o tajných slibech a zbožných věnováních. Nutno ostatně pomýšleti na černé dni, aby člověk jednou nepadl obci za obtíž. Tak mnozí nepomýšlejí na černé dni . . . Kynul významně ramenem ke statku švakrovu a bezděčným jakýmsi kruhovým pohybem lokte shrnul pod toto memento i dobrou půli ostatní dědiny.

Domácnost obstarávala mu podruhyně Tomanová. Vdova dokonale kanonického stáří, hluchá jako pleva, bydlila ve vlhké, tmavé komoře, která tvořila chatrný přístavek chlévů. Jediný faktorův čeledín Petr spával na půdě, v zimě léhal v černé teplé stáji.

Bylo neuvěřitelno, kterak Florián vystačí s tak skrovnou posluhou při zkvétajícím hospodářství a dvojí živnosti k tomu. Vařit pro sebe naučil se ovšem v bezděčném celibátu za nemoci nebožčiny lépe nežli žena; podruhyni nechával strojit většinou toliko pro Petra a pro lid, jednaný k polní práci. Za to musila Tomanka vysedat celé dni v krámku u okna. Pletla punčochu a klímala, prodávala a měla za to živobytí. Nebylo-li po ruce žádaného zboží, šourala se pro ně úzkou temnou chodbou na zad stavení. Prostranná klenutá komora s hlubokým zamřížovaným oknem do svahovité zahrady za vsí, to bylo skladiště Floriánovo. Co vše vězelo v jeho útrobách, věděla jen hluchá podruhyně, faktor a Pánbůh sám. Florián obchodoval ostatně i věcmi, jež neprošly vůbec jeho rukama, ano, kterých nezřídka ani neviděl. —

Ve svých bližních dovedl čísti jediným záchvěvem řas; pro cizí náladu měl smysl citlivější nežli ptáci pro počasí.

Vádě se vyhýbal, jako všemu, co mohlo míti v zápětí určité nepříjemnosti. Často vyjadřoval se rád takovými částicemi řeči, které neměly pražádného významu.

„Svatá pravda . . . ale vezme-li se to kolkolem, rozsoudit těžko.“ — „Já . . . vidíte . . . z toho, tak říkaje, dočista nejsem moudrý.“ — „Abych vám řekl, já vám nepovím.“

Někdy podařil se mu výrok až klassický:

»Řekne se tak anebo tak, sem anebo tam, jeden s druhým a porozličně — než ale já bych myslel, že by tento . . .“ A tvářil se, jako by byl pověděl naprosto všecko.

Almužnu udílel štědře. Ne tak hmotnou jako spíše duchovní Usta jeho oplývala sentencemi universálního dosahu: věděl vždy, jak by se měl chudák zařídit, až zbohatne — aby nezchudl znovu; jak by si ten onen nebožák pomohl na nohy, kdyby totiž šťastnou náhodou atd. Strany vodíval k soudu, psal jim rekursy a žádosti. Jako pokoutního advokáta znalo ho celé okolí.

Také pro peníze chodili k němu lidé houfněji než do záložny. Úroků z pravidla nebral; půjčoval za korec žita, za mírku ovsa pro koně. To znamenalo, že dlužníkovi sebere o žních všecku úrodu. Na splátky kapitálu brával si i dobytek přímo ze stájí. Proti dlužníkům míval srdce dubové, ale ujišťoval, že tak krátce stříhává své ovečky jediné pro příklad a na odstrašení ostatním. V té příčině nepřijímal osob a sám švakr Materna škubal sebou v jeho bílých dlaních zoufale jako zvěř v leči. Vůči němu potlačoval ostatně Florián již proto veškeru nemístnou shovívavost, že ho znal jako horlivého duchověrce. Neboť spiritistům faktor vypověděl boj na nůž. Svatý, spravedlivý boj vyhlazovací, úskočný a tajný zápas, jehož účel světil každý prostředek. Florián, zdálo se, nekupoval ani tak statky vezdejší, jako spíše duše . . .

Netrvalo dlouho, a měl v hrsti nejen půl vsi, kde si svoje grunty krásně zaokrouhlil, ale i hojně pozemského zboží po vzdálenějším okolí. Nejednu selskou usedlost již rozparceloval a majitele vehnal do továren. Ledakdos i ve městečku třásl se před jeho dobrodiním.

A přece říkalo se o něm, že je z Boha člověk.

Okázalá zbožnost faktorova umlčovala všecky námítky. Neděle a svátky světil přísně; postil se dobrovolně i mimo nařízené dni ujmy a sklízel za to podiv všech, kdož se postili z nouze. Při vhodných příležitostech chodil k přijímání; ne však příliš často, aby se nezdálo, že má mnoho hříchů.

Ve farním kostele byl horlivým předříkávačem. V dubnu na sv. Marka kráčel v čele prosebného procesí, o křížových dnech vodil zástup ze vsi na tři strany do polí. Také delší pouti podnikal s osadníky, do Boskova, na Tábor, do Vambeřic, na Starou

Boleslav. V květnu s celou shromážděnou křesťanskou obcí konal o své ujmě před stavením po osm dní modlitby k ověnčené soše Nepomuckého patrona.

Pro svaté skutky toho druhu a jiné, rázu poněkud světštějšího, oblíbil si ho velmi sám pan vikář v městečku, tak že mu svěřoval i úkoly politické. Byl v tom zjevný hrot proti olešnickému duchovnímu správci, který i u konsistoře platil za vlažného; za to na faktora vrhalo to v očích farníků světlo nejpříznivější . . .

Nejdále slyšitelnými hlasateli a do jisté míry účastníky Floriánovy svatosti vezdejší byli ti, kdo scházívali se u něho k pravidelným pobožnostem a náboženským cvičením. Byla to hořká kajícnice Kavánová s nemanželskou dcerou, hluchá Tomanka z faktorova podruží a trpělivá mučednice věčně opilého muže, Mádlová, chudá a dětmi požehnaná jako chrpa; dále bába Nermutka, směs nezlomné pověry a bigotnosti, a vdova po kováři Klazarovi, žena hašteřivá a pomlouvačná, která zabývala se též babením. Z mužů obstaravatel pohřbů Vlačiha se zarytým pohledem lakomce, žlutý ve tváři jako západ; kolář Boukal, pro svůj zájem na vyšší církevní politice zvaný všeobecně „papež"; posilák a všudybyl Podzimek, krejčí Kunz a Floriánův čeledín Petr. V zimě shromažďovali se dvakrát týdně, v čas prací polních každého pátku s večera. To bylo vlastní ohnisko duchovního života na vsi; zdroj světla, který metal paprsky na všecky strany a ostře ozařoval každý kout . . .

Florián, uváděje v život tyto schůzky, vyhnul se úmyslně rázu různých růžencových bratrstev, svatých dědictví a třetích řádů. Chtěl míti vlastní oddané stádo, malou, ale věrnou církev v církvi; v úlohu viditelné hlavy uvázal se obětavě sám,

Cvičení záležela v dlouhém unylém modlení, v duchovních rozjímáních a odříkávání nekonečných litanií. Také zbožné písně zpívány rozladěnými hlasy, se samorostlými příkrasami, s nimiž pak v neděli marně varhaník na kůru sváděl zoufalé zápasy. „Zase se rozléhá bekot z Floriánova ovčince," říkali posměšně duchověrci, slyšíce ten zpěv, a zavírali okna.

Florián sám klekával na klekátku u stěny, pod křížem s věčnou lampou; ostatním bylo klečet na holé zemi. Hodlal-li faktor promluvit, přistupoval ke stolu, pokrytému bílým ubrusem, kde na pulpitu leželo rozevřené Písmo.

Vybíral případná místa z textu a jal se kázat. S počátku bezbarvě a jednotvárně, hledě vytrvale na strop. Tázal se a sám si

odpovídal; brzy se rozplameňoval; hlas mu mohutněl a stával se ohnivějším. Za chvíli plýtval již nadšením a barvami, přímo hýřil slovem božím. Cosi jarmarečního stoupalo do jeho přednesu.

Se zálibou rozšlehoval v myslích posluchačů zejména obrazy pašijové, hořké divadlo umučení Ježíšova; často také vidiny ze Zjevení sv. Jana. Nejraději však rozpřádal proroctví o zkáze světa: „Slunce se zatmí a měsíc nedá světla svého, hvězdy budou padati a moci nebeské budou se pohybovati. Na zemi bude soužení národů pro bouři hluku mořského a vlnobití, tak že schnouti budou lidé strachem a očekáváním těch věcí, které přijdou na všechen svět." Nebo hrozil také novou potopou: „Viděl tedy Bůh zemi, a aj, porušena byla; neboť bylo porušilo veškero tělo cestu svou na zemi. Protož řekl Bůh k Noé: — — Já pak, aj, uvedu potopu vod na zemi, aby zkaženo bylo všeliké tělo, v němž jest duch života, pod nebem; cožkoli bude na zemi, umře!"

Anebo se rozhovořil o pekle. Rudým slohem líčil muka, jaká budou uchystána hříšníkům v temnotách vnitřních. Z celé horoucí atmosféry světnice cítit bylo jakoby žhání pekelného ohně. Byl-li venku mráz, sálalo to žárem z ohromných kamen; suché roští svíjelo se na ohništi jako duše zatracenců. V létě i za mírných dnů bývalo tu dusno k zalknutí.

Nikdy Florián neopomenul příležitosti, aby věnoval pernou lekci duchověrcům. Kazatelsky lajícím tónem obořoval se na nepřítomné, zval je stádem vepřů, do nichž Pán vehnal zlé duchy z posedlých; syny lži, zapsanými moci nečisté; pokolením Chámovým a plemenem hadím, jemuž nutno šlápnout přímo na hlavu. K vůli nim aspoň trochu svaté inkvisice byl by si přál do hříšného světa.

Jindy svoje kletby rozšiřoval na hříchy vůbec, jmenovitě na zkaženost vesnice. V zanícení stával se strašlivý jako Joab. Ano, celý tento kout nebyl než jednou z otevřených propastí pekla, až po okraj naplněnou bludařstvem, pýchou, hněvem a leností, obžerstvím a smilstvem. Ale běda! — znamení se objevují, Antikrist už povstal — neboť co jiného je spiritismus? Země již vrávorá, řítí se k pádu ... dnové pomsty nadcházejí ... K věčnému soudu volá hlas hrozný veškero stvoření.

V šerém vzduchu světnice, jež zdála se rozstupovat do nekonečna, viděli posluchači blýskat meč v krvavé záři; z mraků zněla jim v sluch trouba andělská ...

Faktor hrál na obluzené smysly a někdy i sám na sobě znamenal opojení jako z ohnivého jazyka. Celé škály rozčilení, bolesti

a útrap četl na tvářích posluchačů; z prsou žen draly se vzdechy. Florián tloukl je přímo svým nelítostným hlasem; trhal jim srdce a rozrýval ledví; pásl se na jejich křečích. Byl-li spokojen s dojmem, jejž vyvolal, míval tvář záhadnější než kočka.

Ano, zde... zde se ocítal ve svém živlu. Pro něho byl to duševní jakýsi tělocvik; výheň, ze které, cítil to, vycházel teprve tvrdý a chladný, jak bylo třeba.

A věděl, tito zde, to byli jeho lidé; jeho apoštolé a vyvolení. A nejen oni, nýbrž všichni, kdož byli s nimi ve styku, kdo podléhali zase jejich vlivu, podnětům a ponoukáním. Úmysly jejich mohl utvářeti libovolně jako hlínu — ke všemu, čeho si přeje ten veliký Válečník tam nahoře; ke všemu, čeho by od něho žádali mocní, na nichž mu záleželo. Ke všemu, k čemu by jich hodlal užit konečně on sám...

Duch jeho vlál nad schýlenými hlavami, vrhaje široko plápolavý stín jako rozvinutá korouhev.

JOSEF B. FOERSTER:

EDWARD GRIEG.

Historikové by se tomu sice opřeli, ale přes to tvrdím, že evangelium hudebnické musilo by začíti větou: Na počátku byla melodie. Zdravý instinkt lidový se ozval hned tehdy, když florentinští nadšenci zakládajíce operu, jak zamýšleli a se domnívali, vzkříšením řeckého dramatu, poprvé vyslovili svůj úmysl: dbáti ku prospěchu dramatického výrazu „jemného, aristokratického pohrdání zpěvem". A jako tehdy oněm prvním, tak později všem reformátorům zpěvoherním mocnou ozvěnou zavznělo vstříc slovo: melodie. Slyšel je Lully i Rameau, slyšel Gluck, Wagner i Smetana — neprávem.

„Lully, Campra, Destcuches. Gilles,
qui du fond de votre tombeau,
contre un goût bizarre et nouveau,
poussez des plaintes inutiles,
on ne les entend point, grâce au bruit de Rameau.
Par sa grotesque symphonie,
qui produit bien des sons, mais peu de mélodie,
il étouffe vos justes cris ..."

Tyto verše z roku 1753* buďtež citovány ukázkou. Ono „peu de mélodie" se časem stalo heslem — nepřátel pokroku v hudbě. Šlo ovšem pouze o výklad melodického elementu. Ale

* J. B. Weckerlin, „Nouveau Musiciana".

byla-li kdy otázka melodie aktuální, nebyla nikdy tak v samém středu všeho zájmu, jako v našich dnech. Harmonie, jež se bohatě vyvíjela přibravši chromatiku ku pomoci, ponenáhlu strhla k sobě pozornost, vedle ní obrácen hlavní zřetel k polyfonii, zvláště od té doby, co vzkříšena díla jednoho z největších hudebních geniů, Jana Šebastiána Bacha. Přirozeným způsobem se melodie stala popelkou. V současné hudbě, — mám tu na mysli ovšem především hnutí posledních dnů, — jednak toneme v moři chromatiky a enharmoniky, jednak jsme svědky excessů polyfonických a koloristických. Volání po melodii, jež se znovu a znovu a vždy důtklivěji ozývá, jest tedy přirozeným důsledkem dnešního stavu věcí.

Vzácný dar zpěvu k srdci jdoucího dán byl v míře svrchované Edwardu G r i e g o v i, jehož smrti dnes hluboce želí všichni hudbymilovní národové vzdělaného světa. Jako Antonín D v o ř á k, i G r i e g byl rozeným m e l o d i k e m. V tom spočíval jeho význam. A mýlí se ti posuzovatelé, kteří nedovedli nalézti a pochopiti, v čem a jak hluboce právě melodik Grieg mluví za svoji dobu.

Nemůže býti o tom sporu, že každý umělec srostl se svým časem, že kultura doby, v níž žil a tvořil, zračí se v jeho díle. Tolikéž jest nepopíratelno, že umělec významný dovedl dáti výraz ideám, jež právě v jeho době ovládaly lidstvo.

Edward Grieg, skladatel lyrik, básník a přítel snů! Jak jej srovnati s periodou kvasu a reformace společenského útvaru, s přechodní dobou plnou bouřlivého rozmachu. Kde nalézti tóny, jež by harmonicky ladily se stříbrnou strunou toho snivého pěvce? A přece leží na snadě odhaliti onen tajemný souhlas: netřeba nežli odkrýti kořeny Griegovy melodiky, jež celá vyklíčila z rodné jeho půdy, jež celá vyprýštila z prazřídla všeho melodického fondu, z lidové písně. Století, které právem nazýváme „stoletím národnosti“, nemusilo právě ono darovati Norům Griega, Polákům Chopina, Čechům Smetanu a Dvořáka?

Edward Grieg byl melodik ryzí a rozený, míním v tom smyslu, že v jeho práci byla melodie vládkyní, jíž se vše musilo podříditi. Pravím vládkyní nejen proto, že mluvím o melodii, nýbrž i z té příčiny, že vláda její jest tak sladká. Jediná, jež zůstala nespoutána, jediná volná, neznající pravidel, jímž se průběhem

času musily podříditi i harmonie i polyfonie; odhodivši pouta, jimiž ji chtěl sepnouti doktrinářský duch středověkých theoretiků, tu plná líbezné něhy, lichotící a usměvavá, onde vážná a přísná plná nadšení a vášně, dítě i žena, ve věčné mladosti vítězící: takovou je melodie Griegova. Nepodivíme se tomu, vzpomeneme-li, že velký umělec norský čerpal ji z kastalského zřídla písně lidové.

A vše jest u Griega v jejích službách, vše jest jí podřízeno, vše děje se k jejímu uplatnění. Nebylo by nesnadno vysvětliti z té okolnosti všechno pro norského mistra charakteristické: jeho prostotu a tklivost, jeho zálibu v malých formách, naprosté převládání homofonie, ano i neodolatelnou působivost jeho hudby a dokonce i výtky, jíž ho ani po smrti neušetřili někteří naivní přátelé pokroku.

Nesmíme zapomenouti starou zkušenost, že v tomto slzavém údolí nevymírají lidé, jež tak trefně charakterisoval Pailleron ve svých „Cabotins" slovy Pégomasovými: „On ne commence à admirer que quand on cesse de comprendre." K této kastě nutno přičísti všechny krátkozraké novotáře, kteří nemohou Griegovi odpustiti jeho jednoduchost, přirozenost, tklivost a — melodičnost invence. Ano, Edward Grieg byl z toho vzácného rodu umělců, jichž tvoření by bylo nejlépe charakterisováno slovy, která napsal Verlaine ve svůj program: „Mots frais, la phrase enfant, style naif et chaste." Tento výrok tak neobyčejně přiléhá ke tvoření Griegovu, že bychom jej mohli vložiti v jeho ústa.

Jan Neruda kdysi shrnul svůj soud o současné tvorbě literární v jeden výrok: „Vy mladí jste teď samá nálada. Žádná myšlenka, žádná pointa. Nedovedete se zmocnit myšlenky, zaokrouhlit ji v celek, vyjádřit ji výsledním tónem." Je tu charakteristika i posudek.

Stejnou nemocí stížena jest moderní hudba. Čtěte znovu výrok Nerudův: není myšlenky, samá nálada, nedostatek zaokrouhlení. Přeložena do theorie hudební zní tato věta: není vyslovené melodie, samá náladovost, nedostatek formy.

Toho u Griega nebylo. Jeho lyrické impresse vynikají opakem. Vytýkal se mu s některých stran chorobný tón. Je pravda, že z jeho hudby často zní nám vstříc jímavý smutek; je v opojném doušku, který podává, něco trpké podzimní mízy. Já vzpomínal

sem, naslouchaje té tklivé hudbě, nejednou na slova, jimiž tak výstižně Paul de Saint-Victor zachytil konturu Shakespearova dánského prince: „Hamlet, u jehož nohou se choulí mlhy“. Postavte Hamleta do jižního kraje, prozářeného žhavým sluncem! Vezměte Vlachovi život, temperament, vášeň, a přestává býti Vlachem; odlučte od seveřana melancholii, pozbude svého charakteru.

Edward Grieg tvořil až do posledních dnů svého života. A je nutno přiznati, že ačkoliv vystoupil již ve svých prvních pracích, počínaje „Humoreskami“ op. 6., jako hotový mistr a umělec svérázného profilu, přece postupoval až do svých pozdních děl. Přihlédněme jen k písním op. 69. a 70.: jsou to písně léta, zralosti, mužně zdravé krásy. Zde melancholie ustupuje zcela do pozadí a nový tón zvučí z lýry pěvcovy. Kdo by soudil, že to byla jen poesie Bensonova, která vnutila skladateli svoji odhodlanou, vzdornou sílu, mýlil by se, neboť z každé noty lze čerpati důkaz, že zde básník a skladatel byli za jedno ve svém cítění, stejná přesvědčivost mluví z textu i hudby. Ne, tyto rozkošné květy nevznikly náhodou, nebyl to příznivý vítr, který zanesl plodné símě na záhony skladatelovy — ony vyrostly z půdy jeho srdce. A zde máte i tajemství působivosti Griegovy hudby. Vyrostla mezi lidem a z lidové hudby čerpající, ze srdce jdouc, k srdci cestu nalézá. Pevně stojí na rodné půdě, ale má i křídla andělská, vznáší se v oblasti nadzemské a sestupuje k zemi, kvílí a směje se, touží a doufá, a vypravuje všem lidem dobré vůle a snivé duše pohádku o lepším světě.

HANUŠ JELÍNEK:

SESTRA MARIANNA A JEJÍ LISTY.

Z letopisů lásky a literatury.

V jižním Portugalsku, v provincii Alemtejo, na mírném návrší, jehož svahy jsou pokryty vinicemi a stříbrošedými olivovníky, leží město Beja. Na jeho jižním konci zvedá se dosud mohutná budova bývalého kláštera Klarisek, zasvěceného Početí Panny Marie. Rozlehlý klášter byl vystavěn v patnáctém století v manuelovském stilu. Gotická přísnost a elegance mísila se tu s fantastickou graciésností maurské ornamentiky.

Klášter Conceição das Franciscanas, dnes změněný ve střízlivou světskou budovu, býval z nejbohatších v celé zemi. V polovici sedmnáctého století počet jeptišek a služebných přesahoval dvě stě. Přední šlechtické rodiny svěřovaly klášteru své dcery, zvláště v nepokojných válečných dobách, jež nastaly od roku 1640, kdy se Portugalsko pozdvihlo proti nadvládě španělské. Provincie Alemtejo byla hlavním jevištěm drobných šarvátek, a Beja sama hostila oddělení francouzské jízdy generála hraběte Schomberga, který, tajně inspirován kardinálem Mazarinem a maršálem Turennem, přešel ze služeb francouzských do žoldu portugalského.

Kteréhosi dne ke konci roku 1665 nebo počátkem roku příštího stálo na velkém, zamřížovaném balkoně kláštera Početí Panny Marie několik jeptišek. Dívaly se na eskadronu jízdy, která harcovala mimo klášter. V čele rejtharů jel mladý kapitán, Noël Bouton, hrabě de Saint-Léger, známý později pod jménem markýze de Chamilly.

Mezi jeptiškami byla šestadvacetiletá sestra Marianna Alcoforado. Kapitán pohleděl vzhůru k balkonu a tento pohled stal se mladé jeptišce osudným. Zahořela první a šílenou láskou k francouzskému důstojníku.

Nevíme, kterak se sblížili. Ale nebylo to asi těžko podnikavému rejtharu, který byl mimo to přítelem a druhem jejího bratra Baltazara. Brzo dovedl si najíti cestu do klášterní cely sestry Marianny. Místo modliteb zněl tu vášnivý šepot a horoucí přísahy milenců. Ale ne dlouho. Už na podzim roku 1667 odjížděl mladý dobrodruh zpět do vlasti, kam jej vábila ctižádost a touha po vojenské slávě. Sestra Marianna marně volala jej zpět zoufale smutnými a žhavými dopisy, jež náležejí k nejúžasnějším výkřikům, jež kdy vytryskly z trpícího srdce ženy. Ale to, co pro ni znamenalo závratnou a spalující vášeň, jež po sobě zůstavila jen pustý úhor zhrzeného žití, na kterém už nic nemohlo vypučeti, bylo pro něho jen příjemnou episodkou dobrodružné válečné výpravy, na niž se vzpomíná se samolibým úsměvem v kruhu přátel, při číši burgundského. Marianna to konečně pochopila. Její pošlapaná ženská hrdost vzbouřila se posléze, jak o tom svědčí list pátý. Našla dost síly, aby si nezoufala. Věnovala všechnu zrazenou něhu svého srdce malé sestřičce Peregrině Marii, která již r. 1664. jako tříleté děvčátko po smrti jejich matky byla svěřena její péči. Starost o vychování dítěte, jež jistě průběhem své nešťastné vášně zanedbávala, pomohla zajisté uklidniti její těžce zraněnou duši.

Klášterní zápisy praví o její smrti, že „po třicet let tuhé pokání činila a trpěla častou slabostí, kterou nesla s velkou odevzdaností do vůle Boží a s přáním, aby ještě více utrpení snášela.“ Sestra Marianna zemřela dne 28. července 1723. Bylo jí třiaosmdesát let. Skonala „jako žena, která nese znamení milosti Boží, a až do poslední chvíle zachovala si schopnost řeči“.

Rodina Alcoforadů vymřela teprve v sedmdesátých letech minulého století. Poslední potomek slavného kdysi rodu byl podivínský spisovatel. Zemřel v chudobinci a nezanechal ani tolik, co by stačilo na slušný pohřeb.

Život Chamillyho je mnohem barvitější. Byl to podle svědectví Saint-Simonova trochu omezený muž, ale poctivý, srdnatý a neobyčejně statečný voják. Jeho hrdinská obrana pevnosti Grave r. 1672 pojistila jeho jménu slávu. Kromě tohoto skvělého činu vykazuje jeho vojenská karriéra řadu jiných, neméně odvážných. Roku 1677 se Chamilly oženil s Mlle du Bouchet; jak praví Saint-Simon, byla to výborná, inteligentní a dobrá, ale neobyčejně

ošklivá žena. Chamilly žil s ní v dobré shodě. Jejich manželství zůstalo bezdětné. Roku 1703 dostal Chamilly za odměnu svých věrných služeb maršálskou hůl. Zemřel r. 1715 v stáří 79 let.

Chamilly nebyl by ani býval rejtharským kapitánem, kdyby se po svém návratu do vlasti nebyl v kruhu přátel pochlubil těmito listy, jež přirozeně tolik lichotily jeho ješitnosti. Stalo se tak patrně v prvních měsících roku 1668, když se účastnil výpravy proti Španělům do Flanderska. Neměl při tom asi zlého úmyslu, a byl jistě překvapen, když po svém návratu z Krety, kde ještě na podzim téhož roku bojoval s Benátčany proti Turkům, dostal do rukou francouzský překlad Marianniných listů. Knížka, nesoucí titul „Lettres Portugaises“, vyšla r. 1669 u Clauda Barbina v Paříži. Nakladatel zachoval úplnou anonymitu. „Neznám jména toho, komu byly psány, ani jména toho, kdo je přeložil,“ praví v předmluvě. Ale záhy potom vyšlo v Hollandsku nové vydání, které uvádí jméno Chamilly a jako překladatele označuje hraběte de Guilleragues.

Pierre Girardin de Guilleragues byl z vynikajících dvořanu Ludvíka XIV., býval milencem Mme Scarronové, pozdější Mme de Maintenon. Člověk, o němž Boileau napsal:

„Esprit né pour la cour, et maitre en l'art de plaire“,

mohl zcela dobře být překladatelem Portugalských listů. Vycítil patrně, že zoufalé nářky zrazené ženy stanou se literární sensací.

Neklamal se. Uvažme, že publikum bylo přesyceno fadessou nekonečných heroicko-galantních románů Gombervillových, přesládlou sentimentálností d'Urféovy „Astrée,“ „Velkým Cyrem“ a „Clélií“ slečny de Scudéry. Ta malá dvanácterková knížečka přinášela žhavý vzduch jižní vášně, zde pálily skutečné, horké slzy. Zde poprvé tlouklo obnažené, tetelící se, zkrvácené lidské srdce, upřímné, neschopné klamu a pósy. Zde poprvé zněla řeč lidského citu nezfalšovaná nijakou precieusností. Zde promluvila bolestně pokořená, tiše odevzdaná a zas prudce revoltující zrazená a opuštěná žena.

Nebylo možno nepodlehnout tomuto zázračnému odhalení. Do konce století sedmnáctého vyšly Portugalské listy ve čtyřiceti vydáních. A bystří nakladatelé záhy pochopili vkus čtenářstva. Potřebovali nové dílo podobného rázu, a když náhoda jim nijakého neposkytla, klidně sáhli k padělkům. Ještě téhož roku 1669 vydal Barbin druhou část portugalských listů, tentokráte sedm. Psala prý je „une Dame portugaise“. Skoro současně vyšly v Paříži u Loysona a v Grenoblu u Phillippesa dvě různé serie fingovaných

„Odpovědí“ na obě řady Portugalských listů, pravou i apokryfní. Obecenstvo nekriticky přijímalo vše, co mu spekulace nakladatelská podávala. Od té doby datuje se zmatek. Jednotlivá vydání směšují, kombinují a nekriticky spojují obě první serie dopisů i odpovědí; v osmnáctém století galantní rýmaři publikují je ve veršovaném zpracování, prosaické jméno Marianna nahrazuje se poetičtějším — Euphrasie a z Doñi Brites stává se obratem ruky Doña Mélés.

Teprve r. 1810 kritik Boissonade v Journal de l'Empire učinil konec zmatku. Šťastnou náhodou dostal se mu do ruky exemplář prvního vydání, do něhož neznámá ruka připsala: „Jeptiška, která tyto dopisy psala, jmenovala se Marianna Alcoforado a byla řeholnicí v Beje mezi Estremadurou a Andalusií. Rytíř, jemuž listy ty byly psány, je hrabě de Chamilly, který byl tehdy nazýván hrabě de Saint-Léger.“ Boissonade zjistil zároveň původních pět dopisů. Roku 1824 vydal hrabě Souza-Botelho Barbinův původní text spolu s portugalským překladem a podepřel hypothesu Boissonadovu, potvrdiv, že rodina Alcoforadů skutečně v provincii Alemtejo žila.

V tomto stadiu setrvala otázka Portugalských listů až do r. 1888, kdy historik E. Beauvois v knize: „La jeunesse du maréchal de Chamilly“, chtěje Chamillyho očistiti z nepěkné indiskretnosti, podnikl na pravost Portugalských listů prudký útok.

Tato kniha posléze přiměla portugalského historika Luciana Cordeira, aby jediné správnou cestou — totiž archivním pátráním, zjistil existenci záhadné pisatelky. Vědecké badání Cordirovo dokázalo, že poznámka na Boissonadově exempláři byla správná. Cordeiro nalezl v zápisech klášterních nejen jméno, ale i datum úmrtí sestry Marianny, a našel závět jejího otce. Odpory, které se vyskytovaly mezi listem druhým a čtvrtým (podle pořadí Barbinova), Cordeiro odstranil prostou záměnou pořadu a tak vyvrátil věcné námitky francouzského historika. Přidržel jsem se ve svém překladu tohoto pořadu. Také v oslovení řídil jsem se pokyny Cordeirovými.*

* Literatura: Lettres Portugaises avec les Réponses. Publiées par Eugène Asse. Paris. Bibl. Charpentier 1889. Lucieno Cordeiro: Soror Marienna. A freira portugueza. 2. vyd. 1891. Lisboa. Max v. Waldberg: Der empfindsame roman in Frankreich. I. Teil. Strassburg u. Berlin. Trübner 1906. Karl Larsen: Schwester Marianna u. ihre Liebesbriefe. Im Insel-Verlag zu Leipzig 1905. Z dánštiny přeložila Mathilda Mannová.

Listy Sestry Marianny, již Emilie Pardo-Bazanova nazvala portugalskou Heloïsou, jsou opravdu první předzvěstí moderního romantického cítění, s nímž se v literatuře setkáváme. Nutno se v úctě a v úžasu zamysliti nad tímto podivuhodným zjevem vzácně zjemnělé a bolestně zjitřené sensibility, která téměř o celé století předešla svoji dobu, nad tímto prvním úzkostným zavzlykáním opravdu lidské duše.

*

Zde jsou.

LIST PRVNÍ.

Uvaž, lásko má, jak příliš málo byla jsi prozíravá. Nebohá, byla jsi zrazena a zradila jsi mne planými nadějemi. Vášeň, od níž jsi si slibovala tolik rozkoše, budí v tobě teď jen smrtelné zoufalství, které možno přirovnati pouze ke krutosti odloučení, jež je působí. Jakže! Což tato nepřítomnost, jíž moje bolest při vší vynalézavosti nemůže dáti dosti truchlivého jména, zbaví mne navždy možnosti pohlížeti do těch očí, v nichž jsem vídala tolik lásky, které mne učily poznávat dojmy, jež mne zahrnovaly radostí, které mně všecko nahrazovaly — slovem, které mně stačily? Ach, moje zraky jsou zbaveny jediného světla, které je oživovalo, a zbývají jim jen slzy; neužila jsem jich k ničemu než k ustavičnému pláči, od té doby, co jsem zvěděla, že jsi se rozhodl k odloučení, které je mi tak nesnesitelné, že mne brzo zahubí.

A přece se mi zdá, že mám jakési zalíbení v neštěstí, jehož jsi jedinou příčinou: zasvětila jsem ti svůj život, jakmile jsem tě spatřila; a cítím jakousi radost, přinášejíc ti jej v obět. Tisíckrát za den posílám své vzdechy k tobě, hledají tě na všech místech, a za odměnu tolikerého neklidu přinášejí mi zpět jen příliš upřímné upozornění mého smutného osudu, který je tak krutý, že nestrpí, abych si lichotila, a který mi říká každou chvíli: „Přestaň, přestaň, nešťastná Marianno, marně se trápiti a hledati milence, kterého nikdy neuzříš, který přejel moře, aby od tebe prchl, který je ve Francii uprostřed radostí, který nemyslí ani okamžik na tvé bolesti a který ti daruje všechny ty výbuchy, za něž ti není nikterak vděčen."

Ale ne, nemohu se odhodlat, abych o tobě tak urážlivě soudila, a mám přílišný zájem na tom, abych tě ospravedlnila. Nechci se nikterak domnívat, že jsi na mne zapomněl. Což nejsem dost nešťastna, i když se netrápím falešným podezíráním? A proč bych se snažila nevzpomínati už na všechno, co jsi dělal, abys mi lásku

dokázal? Byla jsem tak potěšena vší tou péčí, že bych byla velmi nevděčna, kdybych tě nemilovala s touže prudkostí, kterou jsem cítila, dokud jsem se těšila dukazům tvé lásky. Jak je možno, že vzpomínky na chvíle tak příjemné staly se tak krutými? A je nutno, aby proti své přirozenosti jen týraly moje srdce? Běda, tvuj poslední list je přivedl do podivného stavu: mělo tak citelné záchvaty, že dělalo, zdá se, pokusy odděliti se ode mne a jíti za tebou.

Byla jsem tak zdrcena všemi těmi prudkými dojmy, že jsem zůstala po tři hodiny beze smyslů. Bránila jsem se návratu k životu, který musím pro tebe ztratiti, když ho nemohu pro tebe zachovat. Spatřila jsem konečně zase světlo, proti své vůli; a blažilo mne vědomí, že umírám láskou; a ostatně byla jsem velmi ráda, že nebudu už nucena dívat se na své srdce, rozedrané bolestí tvé nepřítomnosti. Po těchto příhodách měla jsem mnoho různých nevolností; ale což mohu vůbec někdy být bez chorob, pokud tebe neuzřím? A přece je snáším bez reptání, vždyť přicházejí od tebe. Jak? To je odměna, kterou mi dáváš za to, že jsem tě tak něžně milovala?

Ale co na tom, jsem odhodlána zbožňovat tě celý život a nikdy na nikoho nepohleděti; a ujišťuji tě, že učiníš také dobře, nebudeš-li nikoho milovati. Což mohl bys se spokojit s vášní méně žhavou než moje? Najdeš snad více krásy (a přece jsi mi kdysi říkával, že jsem dosti krásná), ale nenajdeš nikdy tolik lásky, a všecko ostatní nic není.

Nevyplňuj už své dopisy zbytečnými věcmi a nepiš mi, abych na tebe vzpomínala. Nemohu na tě zapomenout a nezapomenu také, že's ve mně vzbudil naději, že přijdeš na nějaký čas ke mně. Ach, proč nechceš tu strávit celý svuj život? Kdyby mi bylo možno dostat se z toho nešťastného kláštera, nečekala bych v Portugalsku, až splníš svoje sliby: šla bych, neohlížejíc se na nic, po celém světě hledat tě, sledovat tě a milovat tě; neodvažuji se domýšleti se, že by to bylo možno, nechci živiti v sobě naději, která by mi dojista zpusobila jakousi rozkoš, a chci býti citlivou už jen k bolestem. Přiznávám se však přece, že příležitost ti psát, kterou mi bratr poskytl, překvapila ve mně jakési radostné hnutí a že na okamžik přerušila mé zoufalství.

Zapřísahám tě, pověz mi, proč ti na tom záleželo, okouzlit mne tak, když jsi dobře věděl, že mne musíš opustit? A proč jsi se tak usilovně snažil učinit mne nešťastnou? Proč jsi mne nenechal na pokoji v mém klášteře? Ublížila jsem ti nějak?

Ale prosím tě za odpuštění; nevyčítám ti nic; nejsem schopna myslit na pomstu, a žaluji jen na krutost svého osudu. Zdá se mi, že, rozděliv nás, způsobil nám to nejhorší, čeho jsme se mohli obávat. Nedovede rozloučit naše srdce: láska, která je mocnější než on, spojila je pro celý náš život.

Záleží-li ti poněkud na mé lásce, piš mi často. Zasloužím si, abys si dal práci povědět mi stav svého srdce a svého osudu. A hlavně, přijď mne navštívit.

S bohem. Nemohu se rozloučit s tím papírem: přijde do tvých rukou; chtěla bych být tak šťastna. Běda! já bláhová! Vidím, že to všechno není možno.

S bohem, nemohu už. S bohem, miluj mne stále a dej mi vytrpěti ještě více bolestí.

(Příště dále.)

VIKTOR DYK:

POSEL.

Kus epilogu.

„Posel“ komponován jako díl trilogie. Neoznačil jsem jej tak veřejně; fakt však utajen nezůstal. Ví-li se něco, ať se ví vše: běželo skutečně o trilogii, zvanou „Pokuty“, za jejíž díl druhý autorem projektován „Karel ze Žerotína“, za třetí pak valdštýnské drama „Hvězdy“.

Částečná znalost zámyslů autorových přinesla mu dvě nepříjemné konsekvence. Téměř všeobecně v „Poslu“ hledán Valdštýn. Perspektiva na pokračování dramatu přispěla neméně než jeho titul k přeložení těžiště na osobu jinou, než bylo vlastně autorovo přání. Je vůbec posel Valdštýn? Nevím. Rozhodně bude patrným rekem „Hvězd“; rek „Posla“ — přes titul kusu — je Tomáš Roh. To leží v plánu: „Pokuty“ projektovány jako trilogie trojího váhání, trojí passivity z různých motivů a za různých okolností. — A úhrnný dojem „Pokut“ — představoval jsem si — bude dojem podivného ochromení, které přepadá největší energie, ohromného moru nejasného vzniku a jasné zhoubnosti. Druhá nepříjemná stránka věci byla ta, že nepočítáno s „Poslem“ jako s částí trilogie — — Hledáno v „Poslovi“ to, co mnohem spíše mohlo býti žádáno od tragedie celé: ohromná doba s velikými svými rysy a tragikami. „Posel“ je poněkud předehrou, předehrou více intimní. Úhrnem tedy: počítáno s trilogií, kde to bylo v neprospěch autorův; nepočítáno, kde by to byl jeho prospěch.

Kámen úrazu byla figura Tomáše Roha; na ní se nejhůře vymstilo hledisko přijaté. Titul zaslepoval. A přece vše — přímo

i nepřímo točí se kolem Tomáše Roha a jeho rodiny, a všechny činy a krise ostatních jsou jen prostředkem k dokreslení jeho postavy. Snil jsem ji, jak o ní mluví dcera Rohova: úctu i bázeň vzbuzující, ponurou a tvrdou, rostoucí svým utrpením — Tento heros passivity nese třetí akt; v něm vyvrcholuje. Posel vzal mu dceru, bolest bere mu ženu, syn odešel. Tomáš Roh není však přemožen; stojí nezlomen v katastrofě. Odplata dobrého i zlého přijde. Křivda císařova na císaře se vrátí; může tlouci moře a bít i vzduch, stejně myšlenku nezabije — Tomáš Roh v pokoře přijme i možnost spáchaného hříchu; přijme a volá metlu boží. Ve své pokoře není však zlomen. Stojí pevně; dovede volati boží soud.

Jak mohlo být tvrzeno, že odchodem posla a Anny drama končí, nechápu. Takový názor dosvědčoval plné neporozumění, naprostou nechápavost. Zajisté, byl to konec pro publikum jako stvořený, běží-li o ukončení milostné zápletky a ne o konflikt a tragiku Tomáše Roha; chce-li autor posla nechat prostě zvítěziti. Chtěl to však? Jaké přívětivosti vyneslo autoru volené řešení! Jaké sumární opovržení! Jak rádo by vtipné (říká Machar) poučování! Běda! Zbytečné čtení bible! Nejdutější pathos starých rodinných rührstücku!

A přece — připustím způsob uvažování, tak nezvyklý v Čechách — vyhnul-li se autor běžně sympathickému a na snadě ležícímu konci, měl snad své důvody. Měl je, byť byl nad jiné pošetilý a dětinský. Pokusme se hledat je. Hle, co značí čtení bible! Dcera odešla. Tomáš Roh je pevný. Ale nyní vlastní žena, tichá a passivní žena, počíná se vzpírat. Neklne dceři, jak slyšeli někteří referenti; „neměli jsme ji nechat odejít", říká. A chápe-li se Tomáš Roh bible, aby utišil její vzpouru, to, co bylo posilou jemu, stává se zbraní také jí. Proč nepromluvil anděl Hospodinův dnes? Tolik je dětí; proč ji Bůh bere právě její? Poslední a nejhorší útok na tuhost Tomáše Roha. Ale co chcete? Kterýsi z referentů, vybroušeného vzdělání a ne malicherných ambicí, parafrasuje zmíněnou scénu slovy: „Oba opuštění hledají ještě útěchu v bibli!" Oh, oh, tedy útěcha; pro koho píšeme, my čeští autoři?

Nebohý třetí akt, nebohá bible, nebohý Petr Skalník!

Brání-li Bůh zabíjet Tomáši Rohovi, hledal-li by jeho bratr zákonnou formu, neváhal by v affektu Petr Skalník. Ale zabít spícího! Nedovede tak učinit. A pro ten čin, podle všeobecného mínění ethický, prohrává hru, je zbabělý v očích dívky, kterou miluje — V třetím aktu praví Petr Skalník o svém váhání v druhém aktu: „Zbabělost to nebyla. Co to bylo?" V tom smyslu

jest herci hrát úlohu. Musí tedy závěrečná slova k poslovi („Přijdu vás vzbudit — velmi rád vás přijdu vzbudit") znít tónem odmítavým a jeho odchod nesmí být překotný. Neprchá zbaběle před pistolí. (Autor označil v textu způsob jeho odchodu úmyslně slovy: Odchází pomalým krokem!) Nebohý ten poctivý muž, jenž zprvu váhal zabít úkladně a pak přišel pozdě, zdál se nesmírně směšným; smějme se tedy dějinám, měli jsme mnoho Petrů Skalníků —

Zbývá ještě „fanfaronství, připomínající kousky Dumasových Tří mušketýrů". Proč posel zůstává na scéně? Proč neodejde? Proč zkouší osud? Ale vždyť nečiní to z pósy; je mu to vnitřní nutností. Nedovede a nechce být malý před hospodářem, který učinil dobro jemu, jenž mu činil zlo. Varováním svým stal se hospodář věřitelem cizincovým. Nabyl nad ním mravní převahy. Posel ji cítí, nechce jí však snášet. Platí svůj dluh. Daleko to fanfaronství. Heroičnost má své závazky; nemohu mluvit hrdě o své odvaze, abych pak plaše prchal před hrozícím nebezpečím. Vnitřní logika postavy žádala poslova sečkání. Pisatel „fanfaronství" míní, že scény třetího aktu píší se levou rukou — Proč tak příliš zneužívá pravé?

Na konec trochu humoru: obvinění z plagiátu. Jsou nezbytná u nás! A jaké plagiáty! Velmi neopatrné, nutno říci; s podivnou prostomyslností páchané. Neboť, hleďte, zplagoval jsem Schnitzlerův kus*; ne dost na tom — bude také patrně v mém překladu hrán na vinohradském divadle. Tací jsme už my čeští autoři! Zplagujeme kus a pak jej utíkáme přeložit! A ne dost: imponující absurdnost referentova byla oceněna (žijeme v Čechách!); právě o ní napsal jiný referent: „P. Vodák pronesl jednou také něco věčného." Něco věčného! Brr!

* Kromě Schnitzlera také Dreyera; Dreyerův „Winterschlaf" dával se v Praze několik dní po premiéře „Posla". Byla tedy možnost ocenit geniálnost páně referentovu.

FEUILLETON.

KLIKY.

My oba redaktoři „Lumíra“ jsme tedy zřízenci kliky. Bůh tomu chtěl. A vlastně já jsem ta prašivá ovce. Tušil jsem, že něco visí ve vzduchu. Viselo. Kteréhosi dne vzal jsem do rukou „Osvětu Lidu“. Mívám už takové okamžiky inspirace. Nebral jsem list do rukou marně. Bylo to tam černé na bílém, drtivý, krutý ortel, z něhož není odvolání.

„Lumír, největší a skoro jediný náš samostatný měsíčník literární, stává se počátkem 26. (?) ročníku skutečným a opravdovým orgánem kliky, jejímž orgánem byl dosud jen dle jména.“

A příčina?

— Redakci „Lumíra“ povede dále Viktor Dyk s professorem Jaroslavem Vlčkem.

Svěsil jsem v pokoře hlavu. Domníval jsem se, pošetilec, že vše je v pořádku. Nic se zatím nestalo; číslo „Lumíra“ ještě nevyšlo. A přece nemůže být veřejnost klamána; ta veřejnost, která klikou není.

Klika je nepěkné slovo; potírati ji, mužně, statečně ji potírat je pro oko příjemnější. K tomu nutno státi sám; to zní mnohem lépe. Na štěstí máme stále muže, kteří stojí sami. Bojují statečně s hydrou; potírají kliky všemi zbraněmi. Bravo statečným mužům!

A podivná věc, jejich heroismus nekončí tragicky. Naopak. Muž, který stojí sám, dlouholetý, vytrvalý potíratel hydry promluví. Tajemná ozvěno, kterou budí jeho slovo, kde jsi se zrodila, jakými jsi šla končinami? Tvůj původ zahalen mystickým šerem; pouze to je jisto, že muži, stojící sami, dovedou mnohdy velmi obratně zaměstnávati ozvěny — — A jak nádherné ozvěny, jak podivuhodné ozvěny — Radost uchu slyšet je —

Za to kliky; jak těžkopádné, jak nemohoucí! K čemu vlastně jsou? Nikdo neví, nechápe. Jediný muž, stojící dosti sám, potře celé kliky; výkon připomínající doby mythické — Muž, stojící dosti sám, zmocní se veřejností, disponuje jí! Sta hlasů opakují jeho slova. A stále káže o klikách; a klika je přece šeredné slovo. Štěstí, že jsou kliky tak ubohé v Čechách —

Ta, jejímž orgánem stal se „Lumír“, teprve je ubohá: trpí marasmem;

čtenář může tomu věřit, četl jsem zlou tu diagnosu v jiném listě, v jiné z tolika jedinečných ozvěn. Čerta! Trpí-li marasmem, nač ještě chtít skutečný a opravdový orgán? Lépe chystat se na důstojnou smrt a vymyslit, dokud čas, závěrečné slovo, kterým by se rozloučila se životem — — Přijde čas, kdy marasmus pokročí tak, že bude těžko vymyslit cokoli —

Hle, naši Aristidové, tajemní a čestní aristidové, žel, že zakuklení příliš, tak že nemožno jim dost se kořit! Prokleté kliky, lopoťte se, truďte, vysilujte; vaše činy jsou odsouzeny než se staly; trestat spáchané viny nedostačuje; hle, praeventivní systém: jste trestány před hříchem — Soud je nepohodlný; žádá motivaci: předsudek je lepší; nechce nic — Ve znamení frase o klikách lze vám všechno zabít; sláva frasi! Je tu, bují, vzmáhá se: kdo zasel čertovo býlí? Je tu. Založme s pánembohem ruce a nechme býlí růst. Nedotkne se nás aspoň —

Blažená země heroických mužů, antických ctností! Řekněme to přímo. Athény měly pouze jednoho Aristida — my jich máme celou legii ... Za to jsme mnohem lépe na tom nežli Athény. Viktor Dyk.

ÚMRTÍ.

JOSEF MERHAUT.

Ne umělec vítěz odchází s Josefem Merhautem. Ale také ne umělec poražený. Zápasil řadu let o vlastní literární výraz, hledal formu, jíž by nejspíše vyjádřil sebe sama. Dnes, kdy smrt učinila konec boji, není nesnadno poznati, že nestačil plně na ty cíle, které — v neustálé nespokojenosti s tím, co dosud vykonal — si kladl. Náležel k lidem, u nichž chtění není v poměru s vlastní zdatností. A tak, sledujete-li jeho dílo od první knihy Povídek z r. 1891, až k románu Vranov, vydanému roku 1906, neubráníte se dojmu práce úporné, jež však nemá harmonického zaokrouhlení. Jiný na jeho místě byl by již desetkrát opustil tu krutou robotárnu, jakou mu byla literární práce. Ale houževnatý Merhaut vytrval — ne jako vítěz, ale také ne poražený.

Kořeny jeho díla vězí zcela v půdě naturalistické. Nejspodnější vášně, nejzuřivější pudy činí si předmětem pozorování. Vraždy, podvody, brutálnosti jsou dějovým podkladem jeho prvních prací. Ale ne jejich vnější stránka je tím, co jej zajímá. V Černých polích, sbírce povídek, kde Merhaut nejhlouběji pronikl na cestě za výzkumem zvířete v člověku, snaží se zachytiti právě ty povrchu utajené složky, rozkládá si citový život svých postav v duševní vlákna tak jemná, jak jen dovede. Je to dusný, parný vzduch, jenž stoupá z těchto jeho prací, tak prosycený krví, tak napojený trudem života, že jediné v některých povídkách p. Šlejharových nalezli byste v tom směru něco podobného.

První však, jemuž bylo těžko dýchati v tomto otravném vzduchu, byl Merhaut sám. Zde nalézám vysvětlení hlubokých rozdílů — ne v literárním temperamentu, ale v člověckých aspiracích, — jež dělí uvedené práce od jeho dvou posledních knih, románů Andělská sonata a Vranov. Obě ta díla chtějí býti únikem z ponurého ovzduší nízkých instinktů, snem o čemsi vyšším, krásnějším, chtějí býti pokusem o to vylíčit ne již ztemnělý jakýsi kout v duši jednotlivcově, ale vysloviti kollektivní duši, duši kraje, který miloval, duši Moravy. Očistná tendence obou děl je příliš zřejmá, aby blíže byla rozváděna: v prvním románu je to katolické zvroucnění, jež má míti tento očistný vliv, v druhém národnostní

zanicení. Bohužel se Merhautovi nedostávalo všech podmínek, jež nutno předpokládati při látkách rázu, jaký si zvolil: nebylo v něm ani katolické mystiky, ani dostatečné citové hloubky, aby otázku národnostní přenesl ze sféry zájmu sentimentálního do vlastního jádra její tragiky. — Podrobnějšího výkladu lze se dočísti v článku Josef Merhaut v XXXIV. ročníku „Lumíra". O. Theer.

OTTO FASTER.

Dne 26. září 1907 zemřel dramatický spisovatel Otto Faster. Byl ještě mlád, něco málo přes 35 let. Býval redaktorem „České Thalie" po J. Ladeckém, založil a vedl po několik roků Knappovy „Divadelní Listy", napsal dva romány a 23 divadelních her. Tři a dvacet divadelních her! A zemřel v 35 letech! Jistě, Fastrova činnost byla krajně vytrvalá. Uvažujete-li o ní blíže, rozpoznáte snadno, že má dvojí tvář, že je krátce po r. 1900 její vývojová linie násilně zlomena. A v tomto zlomení je cosi smutného, až tragického. Faster vydal se na svůdné cesty za populárností, chtěl býti hrán a hrán, měl touhu, aby zaplavil jeviště, zmocnil se jich, malých i velkých, aby jeho hry a jejich hudební vložky, které sám skládal, žily v ústech lidu, staly se majetkem nejširších vrstev. Na scéně Pištěkova lidového divadla na Král. Vinohradech začal asi před pěti roky ten divoký hon za popularitou zpěvní fraškou „Krásná Lída". Sto a padesátkrát se tam hrála! A pak šla za sebou v překotné rychlosti ještě dlouhá řada jiných dobyvačných prací, diktovaných vkusem hlediště předměstské scény. „Pražské švadlenky", „Zelené mládí", „Veselé pradlenky", „Ben Hur", „Kněžna Pepička", „Princ z pohádky" atd. — to je řetěz Fastrových her, z nichž každá byla vítězstvím, novou etapou na cestě za populárností. Dosáhl, po čem toužil. Ale zaplatil to krutě, ohromnou cenou. Těch několik stovkových repris je celá jeho žeň z tohoto období. Lehce vzniknuvší práce přežijí se lehce a zapadnou. Vlna dalšího vývoje je zanese. Vlivem potřeby okamžité vznikly, a nemají síly vzdorovat, schází jim schopnost dlouhého života. Přičítává se Fastrovi za zásluhu, že těmito svými hrami vytlačil výrobky německé. Ale proč nic vytlačovat ničím? A je domácí nic lepší cizího? Ne — je cosi tragického v postavě Fastrově. Neboť na efemérách ztratil své nejlepší schopnosti. Měl je. A v hojné míře. Měl nepopíratelně silný dramatický talent. A ukázal nadto, co byl dovedl, kdyby byl setrval na cestě, kterou se původně dal a kdyby nebyl talent svůj proměnil v drobnou minci. Dramata „V pavučinách", „Marta a Marie", nejlepší Fastrovo dílo „Hříšníci" (1898—1899), „Slabí lidé", tvořící první polovici jeho dramatické činnosti, znamenají pilnou a úsilnou práci. Faster měl v sobě prvky opravdu vážného literáta. A těch několik prvních pokusů zůstane po něm, i když všechno, co stvořilo jeho druhé období, dávno zmizí. Při produkci početně tak silné je toho málo, lépe: mohlo toho býti mnohem, mnohem víc ... K. Kamínek.

Z ČASOPISŮ.

„Rozhledy" ohlásily své zaniknutí... Vzkřísí se prý znovu, ale ne už staré „Rozhledy". Fakt přijat tiše, bez vzrušení; svědectví, že neběží o nečekaný konec, o konec v plné síle. Poslední léta „Rozhledů" nebyla než agonií.

A přece jde o časopis, který měl nepopíratelný význam v literární hi-

storii devadesátých let minulého století. Po jistou dobu — do roku 1894, kdy založena „Moderní Revue“ — byly „Rozhledy“ jedinou revuí tehdejší mladé generace, jež disponovala ještě belletristickou „Nivou“ a „Vesnou“ a kritickými „Literárními Listy“. V „Rozhledech“ soustřeďoval se po řečenou dobu zápas proti staré generaci; ony přinesly dobově nabubřelý manifest Moderny; a polemiky (ta dětská nemoc, již někteří podrželi až do let dávno už ne dětských) bouřily v jejich sloupcích.

Rozklad „České Moderny“ r. 1896 — pro Caritas dra Třebického — byl první ranou pro „Rozhledy“. Část spolupracovníků rozešla se s nimi. Nicméně „Rozhledy“ zachovávaly svůj význam nejrozšířenějšího revuálního listu mladých. Ale převraty nebyly tím skončeny; zvláštnost „Rozhledů“ byla v rychlém střídání směru a rozměrů listu. Změna za změnou; žel, že ne vždy zlepšení... Svárlivost mladých tříštila útvar za útvarem; počet spolupracovníků řídl a řídl. „Rozhledy“ pomalu upadaly v bezvýznamnost. Bylo by úkolem článku rozvésti a vysvětliti všechny ty peripetie. Ale na konec ani ty už nezajímaly. Vzpomínáme-li při jich zaniknutí „Rozhledů“, je to lepší jich minulost, která má právo na vzpomenutí... V. D.

V článku „Dnešní stagnace v literatuře“ („Akademie“) p. F. V. Krejčí prohlašuje, že nynější léta jsou pro naši i zahraničnou literaturu dobou stagnace. Dovozuje to srovnáním s minulým desítiletím a tvrzením, že není od let devadesátých nijakého dorostu. Čeká pak nápravu od socialismu, od nových sil naděje a synthese.

Pan F. V. Krejčí nemá snad v lecčems nepravdu; jistá ochablost literatury je nepopíratelná. Běží o to, jaký má význam. Pro svou osobu pokládám to za přirozené, že po hluku a vnější bouřlivosti let devadesátých přišla perioda tišší a vnitěrnější. Je to zhoršení? Pochybuji. Nevidím také neštěstí v tom, repraesentují-li literaturu, celkem vzato, táž jména, jako před desíti lety. Život literární u nás je překotný; žádají se nová hesla, nová jména. Kritika neměla by tuto naši slabost podporovat. Kolik let dovedl Goethe repraesentovati literární tvorbu Německa? Dovedou-li u nás, kde se talenty vyčerpávají tak rychle, stát delší dobu v popředí literární tvorby, vítal bych to jako pokrok.

Ostatně vývody p. Krejčího nejsou bez pikanterie. Před lety odsoudil p. F. V. Krejčí literaturu let devadesátých (vyjímaje ovšem kritiku a lyriku) jako špatnou; nyní, dle smyslu jeho vývodů, špatná ta literatura se ještě zhoršila. Ale zvyk je druhá přirozenost, a p. F. V. Krejčímu stalo se trochu zvykem truchliti nad dobou... V. D.

V 1. sešitě nové „České Revue“, měsíčníku Nár. strany svobodomyslné, věnovaném veřejným otázkám (vydává a rediguje dr. Zd. Tobolka), O. Theer uvažuje o Nerudových sebraných studiích divadelních, vydaných Lad. Quisem (nákl. F. Topiče). Také Theer usuzuje, že jádro tvoření Nerudova spočívá v jeho poesii a belletrii, zejména pozdější. Nicméně ani jeho činnosti kritické, velkou většinou vzešlé z novinářské potřeby denní, nepodceňuje. Je sice přesvědčen, že „Neruda nemá hluboce založeného, literárně kritického smyslu, nemá plného soucítění s širokým tokem literárního dění své doby, nemá také ani kritické methodiky, ani uvědomění si vůdčích principů soudobého literárního vývoje“ (úsudek, kterého bychom ovšem v celém jeho rozsahu nepodepsali: viz Nerudovy posudky prvních prací Hálkových a

Pflegrových, polemiky s Jakubem Malým, dobové předpoklady literární, z nichž vyrostly „Hřbitovní kvítí“, „Písně kosmické“ atd.), — nicméně přiznává mu aspoň jako kritikovi divadelnímu dar výtečného pozorovatele a vypravovatele: „dvacetileté období našeho divadla (1860—1880) nalezlo v něm svého nejskvělejšího kronikáře.“ č

Nová revue „Naše Slovensko, časopis hájící zájmy uherských Slováků“ (vydává Antonín Reis v Praze), chce vzájemnost československou zbaviti posavadního „rázu sportovního“ a budovati ji na základech reálnějších. Vše, co se činí pro Slovensko, prospívá i Čechům; poněvadž bude-li Slovensko zachováno sobě, Čechy a Morava zůstanou v živé souvislosti se slovanským tělesem a otevře se jim široké a vděčné pole nejen pro poznání kraje, lidu a jazyka, nýbrž i pro podnikavost národohospodářskou, která posud často obrací náš kapitál do oblastí cizích. List promlouvá o rozličných časovostech z posledního období, přináší veršované i novellistické ukázky novějších prací slovenských a vyobrazení domácích krajin i typů lidových. č

Montaigne a Pascal. V posledním svazku „Revue d'Histoire Littéraire de la France“ čteme studii o poměru Pascalově k Montaignovi. Autorem jejím jest p. Ant. Uhlíř. Na základě kritického studia originálu Pascalových „Pensées“ z pařížské Národní Bibliotéky srovnává tu autor fragmenty, v nichž patrný je vliv Montaignův na Pascala, s příslušnými passážemi Montaignových Essaií. Pascal na několika místech sám s větší nebo menší přesností označil ona místa z Essaií, která mu byla podnětem k úvaze. Dosavadní kommentátoři „Myšlenek“ domnívali se, že Pascal užíval vydání Essaií z r. 1635 a 1636. Tím však výklad poměru Pascalova k Montaignovi je postaven na nesprávný základ, neboť ukazují se tu vážné neshody. P. Uhlířova studie dokazuje, že Pascal mohl užívati jediné vydání Essaií z r. 1652, které dobou i přesnou shodou se smyslem zlomků Pascalových podává správný výklad vzájemného jich poměru.

Studie p. Uhlířova opravuje po této stránce všechna dosavadní vydání „Myšlenek“ v textu i ve výkladu, i nejlepší dosud vydání Brunschwiegovo z r. 1904. Autor připravuje český překlad „Myšlenek“ s kommentářem.

Zajímavé je, že vydání Montaignových Essaií z r. 1652 mají v pražské universitní knihovně. H. J.

Z NOVÝCH KNIH.

— J. S. Machar vydal své římské feuilletony, otiskované v „Čase“, jako knihu pod titulem „Řím“. Ohlašované přepracování netýká se věcí podstatnějších, hlavně polemický a agitátorský ráz knihy zůstal nezměněn. V předmluvě praví autor, že je synem Heliovým.

O knize (jejíž německý překlad, pořízený p. Saudkem, přináší jako přílohu Čechische Revue v druhém svém ročníku) — jako o všech ostatních spisech, v této rubrice zatím jen stručně ohlášených — bude obšírněji referováno. V. D.

— Druhým, stejně objemným svazkem Josef V. Sládek dovršil úhrn svých „Spisů básnických“ (nákladem J. Otty). „Starosvětské písničky a „Směska“ po způsobu „Ohlasu“ Čelakovského, zvoní lehkou, rozmarnou, srdečnou notou lidovou; „Zvony a zvonky“ šťastně se blíží názoru a světu dětskému, a básně „V zimním slunci“ a „Za soumraku“ provázející trvalé i prchavé zjevy a

dojmy klidnou, vyrovnanou úvahou, těší se vším, co podává krása přírody, ducha i povahy, a stíny i hroty života stoicky přijímá s uklidňujícím vědomím práce, konané s mužnou opravdovostí a vnitřním posvěcením. Svazek ukončují překlady z poesie hlavně angloamerické a ruské.

— Hluboko do životních podmínek našeho národa zasáhl A. Stašek látkou svého nového románu „Na rozhraní“ (začal právě vycházeti nákl. J. Otty), to jest na rozhraní českoněmeckém, kde velký průmysl cizí, účelně a soustavně podporovaný zahraničním kapitálem, krok za krokem obsazuje vodní sílu našich řek a zabírá naši půdu, chabě hájenou neprozíravými, šosáckými a hlavně sobeckými veličinami místními, u nichž každá domácí podnikavá povaha naráží na nepřekonatelný odpor. Se zájmem čekáme další rozvoj děje.

— Druhá část třetího dílu „Literatury české devatenáctého století“, psané skupinou našich literárních historiků (vychází nákladem J. Laichtra), chýlí se ke konci. Sedmá hlava svazku obírá se Gustavem Pflegrem Moravským (podstata její je čtenářům „Lumíra“ známa z Jakubcovy studie v ročníku XXXIV. uveřejněné), kde velmi pečlivě se vymezují složky romantické povahy spisovatele, jenž jinak vší silou snažil se zachytiti skutečné, reální proudění věku a umělecky zužitkovati rodící se českou otázku sociální. Osmá hlava zabývá se druhým obdobím činnosti Nerudovy (1861—1875), kde zejména pozornost vzbuzuje rozbor a ocenění Nerudy feuilletonisty; pisatel studie, Albert Pražák, tak široce založil své zkoumání a dospěl tak bezpečných a spravedlivých závěrů, že tato stránka činnosti Nerudovy statí touto asi nadobro bude vyřízena.

— Přední naší vypravovatelce z družiny Nerudovy a Hálkovy dostalo se nového ocenění. „Karolina Světlá“, obraz literárně historický od Leandra Čecha (nákl. E. Šolce v Telči), je (jak praví spisovatel sám) synthetická část analytického rozboru, jejž L. Čech methodou hlavně Hennequinovskou r. 1892 podal ve své známé obšírné studii. Nepolemisuje proti jiným výkladům předmětu ani netheoretisuje, nýbrž se zřejmou snahou po obecné srozumitelnosti vykládá duševní vývoj Světlé, vznik a obsah všech jejích spisů v pořadí soustavném a myšlenkový i aesthetický ráz jejího umění.

OPRAVA. Na str. 481, ř. 1. místo „zavrzla kola cizím mužským pláčem“ čti: „zavzlykla Pepa drsným mužským pláčem.“ Na str. 517., ř. 24. místo „napsal“ čti „nepsal.“

„Lumír“ vychází 15. každého měsíce mimo prázdniny a předplácí se pro Prahu: na čtvrt léta K 2·40, na půl léta K 4·80, na celý rok K 9·60. Poštou: na čtvrt léta K 2·50, na půl léta K 5·—, na celý rok K 10·—. — Na Knihovnu „Lumíra“ předplácejí odběratelé ročně pouze K 3·—. Jinak stojí sešit 24 hal. — Patisk původních prací se vyhrazuje. — Dopisy administraci „Lumíra“ buďtež adresovány: Časopis „Lumír“, Praha, Karlovo náměstí č. 34. — Listy přijímáme jen frankované. Rukopisů nevracíme.

Rediguji Viktor Dyk a Jaroslav Vlček. — Majetník, vydavatel a nakladatel J. Otto. Tiskem „Unie“ v Praze.

Číslo toto vydáno 22. října 1907.

VIKTOR DYK:

ČERNOVÁ.

A mrtvo-li a vzduch je ztuchlý,
je vyrušením pušek třesk.
Ať nad mrtvými jiný truchlí,
já nechci sdílet jeho stesk!

Dny bez výrazu, tupě letí —
je v kalu teď, co slavno kdys.
— Ať žebrati jdou siré děti!
Exoriare aliquis!

Střílejte, dokud náboj stačí,
rozsijte v zemi zuby dračí.
Vyroste jistě jejich plod!

Ať jiný truchlí, jiný kárá,
já cítím raděj' vánek jara
a mstivý hukot jarních vod!

STANISLAV K. NEUMANN:

PYTLÁCI.

Říjnové ráno dozrává již v mlze, tichu a chladu
nad řekou hustou a olověnou, jež zase trochu klesla,
kol po všem jak by se rozptylovala voda v dychtivém hladu,
na vodě naše pytlácká loďka: šplouchají červená vesla.

Na pravo, na levo po stěnách strání sotva se tuší lesy,
jež zcela jistě z mlhy dnes vyjdou holejší zas a teskné;
v šedivém vlhku váhavě plujeme hluboko na dně kdesi,
vetřelci, na něž se ryba jde dívat a na hladínu pleskne.

Šplouchají vesla. Mlha se válí. Kavka pozdravuje
den plížící se do zšedlých borů i do hnědých dubin.
Po vodě naše pytlácká loďka jako ve snách pluje,
s vrb sivých prchají vodní žínky do neprůzračných hlubin.

*

A již se cos hnulo. Stoupají mlhy po vrších z vodního klinu
do lesů nahoru, oblaka šedá mezi nebem a námi,
s vrcholu strání k vrcholu naproti klenutí světlých stínů,
tragická vteřina před bitvou se sluncem, jež vstalo za horami.

Na vodě naše pytlácká loďka . . . „Chval každý duch Hospodina!“
Blýsklo se za námi nahoře na vrchu! Z borů se vyhoupl náhle
stříbrný kotouč tajemně svítící v mlhy oblaka siná,
a v dáli jako by vítězně zazněly polnic fanfáry táhlé.

Hej, holá! položme červená vesla, na kořist nemysleme,
a sepněme ruce v modlitbě tiché k tomu, jenž líbá zemi
a jemuž tak skoro za vše, co máme, za život děkujeme
. . . i za tu rybu, jež se třepe snad chycená pod olšemi.

DUBISKO PADLO.

Autoru „Adamovských lesů“.

Za mostem u Myší Díry jednoho rána v září
veliké dubisko padlo s úpatí skalnaté stráně,
na louku zrosenou padlo k slunci tíhnoucí tváří;
dělníků osm tu stálo, listí pršelo na ně.

Sekyrou podťato hlučně a pilou podřezáno
do trávy zrosené padlo, až v kučeravé hlavě
tisíce stonů zavzdychlo a zapraštělo v ráno,
jež rez a žluť a červeň stráni odhalovalo právě.

Svitava vzdorně hučela, do balvanů bila,
strhujíc v bělostnou pěnu zlaté habrové listí,
nad černavými bory kavka se rozkroužila:
dělníků osm tu stálo, lidé, jimž se chce jísti.

Dělníků osm tu stálo z rozkazu knížete pána,
nepřátel osm tvrdých vtrhlo sem z blízké vísky
v samotu, v ticho za řekou: v šest padla první rána;
za dubem padnou duby, habry, břízy a lísky.

Na sta jich padne, útlé i okoralé již kmeny,
v bok stráně vnikne kopáč, až jiskry vydá kámen,
balvany zřítí se v řeky tok hlučný a rozpěněný,
mech v hlíně zalkne se udupán a hraboš prchne zmámen.

To cestu rozkázal budovat náš překatolický kníže;
do Dlouhých Strání se povine vzhůru tišinou lesů,
by z rodné hlíny v údolí a k nádraží měly blíže
mrtvoly smrků a sosen padlých v bitevním děsu.

O. THEER:

JIŘÍ KARÁSEK ZE LWOWICZ A JEHO NOVÁ KNIHA.*

V naší mladé literatuře není vzácností typ spisovatele, který, dříve než našel vlastní pole svým uměleckým sklonnostem, zkusil síly v různých oborech literární činnosti, „promiloval se“ různými literárními láskami. Ale abyste nevěděli kam, zdali mezi poety, prosatéry či kritiky, zařadit autora, jenž po patnáct let je v literatuře, po patnáct let, nikterak prozahálených, ten případ nastal u jediného, tuším, z našich mladých spisovatelů: u p. Karáska. Debutoval románem. A od té doby přidal k této své první knize několik románů jiných, vedle toho však sbírky básní, svazky kritických studií i dvě divadelní hry. A zvláštní při té směsici rozličných prací je jeden fakt: nepůsobí dojmem, že by vznikly z nadbytku životní síly, z přebytku energie, kypící na všechny strany a nespokojené jedinou formou, v níž by vyvřela. Právě naopak. Spíše cosi anaemického lze z nich vycítit. Zdá se mi, jako by se autor lekal této své mnohostrannosti, jako by se hrozil nebezpečí, že se přespříliš rozptýlí, a přece zas nedovede odolat sladkému pokušení prožívat své umění ve formách nových a nových, tak skoro, jako milenci hereček milují je znovu a horouc-

* Román Manfreda Macmillena. „Českých autorů“ sv. VI. V Praze, nákl. K. Neumannové, 1907. Str. 155. Za 3 K.

něji v každé nové roli, v každé neznámé masce. A tak v této mnohotvaré tvorbě cítím, opakuji to znovu, všechno, jen ne radost z vlastního formového bohatství. Není ani třeba, abych dokumentoval své tvrzení slovy p. Karáska samého, abych citoval jedno z jeho zaslán, v němž se zaříká, že na příště přestane kritiky psát, což, přirozeně, mělo jen ten výsledek, že jsme po dvou měsících se od něho dočetli nové serie kritik. Než doklad jako je tento má přec jen význam potud, že jeho pomocí vnikneme snadněji a hlouběji do mechanismu p. Karáskovy tvorby a shlédneme, co je v ní bolestného, trpícího neustálou touhou po jednotě a zároveň neustálým důkazem vlastní disparátnosti. Ale kdyby duše, jako je on, měly jen a prostě trpět, zdálo by se jim to příliš vulgární. Milují vyjemněné stavy, složité vjemy, city, jichž intensita stupňuje se tím, že se v nich slučují pocitové prvky zcela protilehlé. Je z duší, které se stejnou slastí vnímají rozkoš bolesti, jako bolest rozkoše. A jestliže nesestředěnost, o níž jsem se zmínil, připravila mu leckterou hořkou chvíli, je příliš raffinovaný, aby několika kapkami této hořkosti nedodával pravé chuti sladkému vědomí, že právě tím, co jej trápí, odlišuje se od ostatních, a aby, jako androgynická bytost, necítil zmnožené opojení z těchto mnoha projevů svého uměleckého já, jež mu umožňují, aby sebe miloval a zároveň se dával milovat.

A něco podobného z vytčené formové povahy p. Karáskovy lze pozorovati i v celém rázu jeho individuality. Náš autor není z těch, kteří na sklonku literární dráhy kráčejí stejnou silnicí, jako když poprvé vykročili. Naprosto ne. Má rád odbočky, chůzi po drobných cestkách, tu i tam rád si odpočine v pěkném bosquetu u sochy některého básníka, nakloní ucho a přejme leckterý tón, jejž slyší znít z bílého mramoru. Jednu však vlastnost najdeme u něho i tehdy, vrátíme-li se ku první knize, vlastnost, již možno vyjádřit dvěma slovy: o k o u z l e n í d á l k o u.

Aby bylo plně porozuměno smyslu těchto slov, nutno si uvědomit ráz naší mladé literatury z doby, o níž píšu, totiž z let 1890 až 1895. Jsouc theoreticky odkojena positivismem, upínala veškerou svou touhu k realitě a jejímu zachycení. I nejmystičtější z nich, p. O. Březina, vychází filosoficky ze stejného předpokladu, a nebylo by nezajímavo ukázati, nakolik hned první jeho kniha T a j e m n é d á l k y, svým ostře logickým pochodem, svým úsilím o výraz přesně odlišený a řekl bych „krystalisovaný“, projevuje ducha positivistického.

A je tím zajímavější, že právě v této generaci, jež při vší své výbušnosti měla jistý střízlivý způsob vidění, jež milovala sice rány života, ale jen tehdy, mohla-li v ně položiti prst ruky své, že právě tu objevil se někdo, kdo celým svým založením je všem těmto snahám a sklonnostem protichůdný. Tam, kde oni chtěli blízkost a ověřenost, miloval on dálku a vše podivuhodné; tam, kde oni byli zásadními demokraty a proticírkevníky, chlubil se on svým aristokratismem a katolicismem; a konečně kde jiní, neřku-li propagovali zdraví, tedy aspoň hleděli na zjevy chorobné jako na cosi inferiorního, slabošského, pěstuje on s bolestnou rozkoší své chorobné stavy.

Pan Karásek, ačkoli myšlenka, že stojí osamocen, naplňovala jej jistým sebevědomím, přece se pokusil nalézt si spřízněnou duši mezi staršími spisovateli. Je to to Julius Zeyer. Přirovnáme-li k drsnosti tehdejších kritických projevů p. Karáskových posudek, jejž napsal o knize Tři legendy o krucifixu, vysvitne tím patrněji obdiv a sympathie, jež měl pro Julia Zeyera: „Bylo již poukázáno," píše „že Zeyer jest jakoby předchůdcem, Janem Zvěstovatelem, nejnovější formace naší literatury... Dílo Zeyerovo je tak ryzí a čisté, bez kompromissu ... s běžným vkusem, že se poklonite rádi ... umělci, jenž si uprostřed ... vrtkavé řemeslnosti a nervosní honby za úspěchem zachoval aplomb aristokrata ..."

Náš nejcharakterističtější novoromantik byl tak uveden v úzký vztah s cítěním p. Karáska, jenž, mimo p. Procházku, je jediným theoretikem naší dekadence. A tato aureola kolem hlavy autora Jana Marie Plojhara vrhá dosti ostré světlo do vnitřního založení jeho obdivovatele a tím i na těsnou souvislost některých stránek romantiky a dekadence. Pan Karásek praví o dekadenci, že „není-li sama v sobě již romantikou nervovou, v passivitě vůle jistě neustupuje romantice." A v téže knize, Renaissanční touhy v umění, píše na jiném místě: „Žádný národ není sklonnějším k romantickému pessimismu, než právě národ, jemuž scházejí téměř všechny podmínky k životu v realitě, národ, jenž nemá stínu samostatnosti, jehož kultura jest odvarem cizí kultury a jehož celý duševní život není než překladem z cizího."

Nutno si zapamatovati tyto tři pojmy: „romantika nervová", „romantická passivita" a „romantický pessimismus". První vymezuje negativně rozsah umění na pole pouhé emočnosti, vylučuje z něho zájmy ideové; druhý naznačuje jeden z rysů dekadentní sensibility, jehož charakteristikem je trpné stanovisko proti ži-

votu; posléze třetím z nich dána je dost přesně filosofická nálada dekadentního člověka, jeho bezradostný, trudný vztah k celku života národního.

Vraťme se k p. Karáskovi samému, k tomu, co bylo již výše nadhozeno, k jeho sensibilitě. Stil jeho prací nikterak není slohem, který béře první slovo, jež mu právě napadne, jenž libuje si v mluvě prosaické a neleká se výrazů z ulice. Právě opak je pravda. Na první ráz lze v něm rozeznat snahu volit co nejpečlivěji, harmonisovat, aby dosaženo bylo účinu co možno jednotného v barvitosti, brousit slova a nanášet obrazy, tak že tyto stránky jsou plny jakéhosi třpytného lesku. Zkrátka, to vše svědčí o velmi jemné citlivosti, aestheticky pěstěné. Ale při všem tom úsilí podat co nejvíce krásy, při všech těch metaforách nenajdete skoro nikdy některý ze svěžích obrazů, překvapujících jak svou novostí tak i případností, jež tak štědře bývají roztroušeny v díle velikých básníků, nadaných původní obrazotvorností. Pan Karásek nevyslovuje své představy v jediném, ji celou zahrnujícím obraze, nýbrž znaží se učiniti ji zřetelnou tím, že, jak nejplastičtěji a nejbarevněji dovede, vytkne její znaky, postup, vlastní spíše umělecké kritice než básnickému vidění. V tom smyslu nazval bych sensibilitu p. Karáskovu ne synthetickou, ale analytickou.

To, co zvláště v prvních letech cítí nejmocněji, je hnus rozkladu, mrtvá prázdnota nudy, hrozná mluva věcí starých, jež jen tím intensivněji vyvolávají vědomí lidské pomíjivosti; nálady smutku, resignace, ošklivosti z ubohosti hmoty; sklonnost ke všemu tajemnému, dalekému, nemožně nádhernému; a konečně neskrývaný kult mnoha z těch věcí, jimž se normální člověk vyhýbá jako projevům slabošství anebo příznakům choroby. Charakteristické pro celý tento způsob cítění je p. Karáskův vztah ke „skutečnosti“: prchá z jejího dosahu, kdekoli přichází s ní ve styk; všeho užívá, aby se jí vyhnul; a jedním z hlavních — ne-li nejhlavnějším — prostředků, aby toho dosáhl, je mu umění. Důvěrný vztah, který je mezi uměním a umělcem rázu p. Karáskova, možno si vysvětlit především tím, že takto uniká ze skutečnosti odporné a šedé do světa fikce, světa zkrásnělého. „Dichterischer Rausch“ německých romantiků je u našeho autora, který četl Plotina, nahrazen extasí, stavem stupňovaného vnímání krásna a tajemného přerodu fiktivního v pravé bytí.

Postavíte-li bytost tohoto rázu proti typu, repraesentujícímu naši generaci realistickou (mám tu na mysli směr jak literární, tak i filosofický), položíte-li proti ideálům zdraví u této ideály

chorobnosti u oné, obdržíte tím pro dekadentního člověka velmi jasný poměr „přehodnocení hodnot". Ne nadarmo je to slovo drahé Nietzscheovi.

Nietzsche nepřešel bez vlivu na p. Karáska; jeho vliv hledati dlužno, vedle jiných znaků podružnějšího rázu, především v tomto bodě: v tom totiž, že ztroskotav základy posavadního hodnocení, zdůvodnil tím mravní oprávněnost k jakémukoli hodnocení novému. Nehledejme však v tomto faktu nic více než skutečně obsahuje: závislost je výlučně a pouze na negativním předpokladu filosofie Nietzscheovy a nikoliv na jejích positivních požadavcích. Tak p. Karásek — a s ním celé naše dekadentní hnutí — přejal od hlasatele Zarathustry ne ducha, ne obsah jeho myšlení, nýbrž pouze pohrdavou kritiku staré morálky. A tak se stalo, že došlo k úkazu nanejvýš kuriosnímu, k úkazu, který není bez jisté osudové ironie. Zarathustra, k životu Ano říkající, dal theoretickou výzbroj těm, kteří stavěli se k životu negativně, slavili mdlobu, hájili zjevů chorobných.

Kdybych měl vyčerpati kapitolu o chorobném v umění páně Karáskově, nedošel bych tak brzy konce. Zde budiž podotčeno, že chorobné je jednou z distinkcí, kterou se p. Karásek snažil odlišiti od ostatního davu. Chorobné mu je posílením vlastního individualismu i aristokratismu. On, Melancholický Princ, nechce mít nic společného s „davovým" hnutím a s jeho nazíráním. Staví se nepřátelsky proti společnosti, a proto také proti všemu, co je společností uznáváno: proti jejímu umění (p. Karásek, jenž nikdy nepřipustí, že by „dav" mohl míti umění, napsal by tu nanejvýš „proti její literatuře"), proti její morálce, proti tomu, co někteří prohlašují jejím náboženstvím, totiž vědě. Naše dekadence zaujala nanejvýš výbojnou frontu proti moderní vědě, a pan Karásek sám postavil se na první místo v tomto zápasu. Na rozdíl od myšlenkového směru v ostatní tehdejší literatuře nevěří on ani jeho druhové v pokrok, nejsou evolucionisty, nýbrž dívají se na historii zcela romanticky. Raymundus Lullus nebo některý jiný středověký spisovatel, o jehož hodnotě nemíním tu diskutovati, má pro pana Karáska větší význam než celá moderní věda.

Pan Karásek fanaticky háje práva své osobnosti proti současné společnosti a hledě na historii okouzleným zrakem romantika, nemá jednak smyslu pro tradici, jednak přejímá z historie to, co v ní romantika tak ráda nalézala: katolicismus. Nebylo u nás literárního hnutí, které by mělo tak malý zájem na posavadním vývoji naší literatury, které by jevilo tak málo chuti při-

členit se k němu organicky, jako právě hnutí dekadentní. Pokud se toho týče, jde p. Karásek ruku v ruce se svými druhy. Poněkud jinak má se to s jeho katolicismem. Tu stojí dosti osamocen. Jeho katolicismus je rázu spíše formálního, je mnohem více podmíněn zálibou v obřadech a svatých legendách než přímým přimknutím se k dogmatům, je, jak píše kdesi, „náboženský bez boha". Přece však má jednu stránku rázu spíše záporného než kladného, projevující hlubší zájem věroučný: míním jeho naprostou lhostejnost k reformaci.

Zcela ve shodě s nervovým podkladem dekadentní literatury, na nějž jsem výše ukázal, zní velmi živě u ní struna erotická. Úloha, přidělená ženě, není příliš půvabná: ať již oblečena do exotického roucha Salome nebo oděna úborem moderním, zůstává konec konců vždy nevěstkou. Láska převádí se tu zcela na sexualitu, a žena, jako věčná rozněcovatelka smyslného chtíče, je nepřítelkyní duševní povahy v muži. Zajímavý v tom směru je referát p. Karáskův o Peladanově knize Le Coeur perdu, dospívající ke konklusi: „Láska zabíjí Myšlenku. Tělesné ničí duševní. Pohlaví zabíjí genia. Žena usmrcuje Muže." Ve dvou svazcích lyriky, v Sexus necans a Knize aristokratické, pojal pohlavní život jako nepřetržitý tragický konflikt, jako zdroj všeho zla. Než zaznívají tu také tóny odchylné. Jestliže láska ženy dovede pouze „zabiti myšlenku i genia", hledá pan Karásek vzněty jiné, jež, jak se mu zdá, této ničivé moci nemají. Tuším, že Properciovy verše v jedné z elegií mají podobný hlubší smysl, k němuž je klíčem nepřátelství ženy k muži:

Hostis si quis erit nobis, amet ille puellam:
Gaudeat in puero, si quis amicus erit.

Ale i tehdy, když tento Eros chystá svým vyznavačům okamžiky stejně bolestné jako láska jiná, i tehdy — tak aspoň by se mohlo tušit — bolesti ty vykupují se rády vědomím, že jsou distinkcí od „davu". A tak pan Karásek píše v básni otištěné již v II. ročníku „Moderní Revue":

Bože lásky mužů! šeptá ret znavený marnou
modlitbou.
Má touha vzývá Tě a hledá jako noční motýl
jedovatou vůni černých květů, jež jej usmrcují.

*

Nová kniha p. Karáskova Román Manfreda Macmillena je jakýmsi belletrií realisovaným jeho programem. Kdyby zů-

stala jen tato kniha, zachovala by, neříkám právě umělecky vrcholný, ale jistě úplný obraz všech příznačných vlastností p. Karáskových.

Román je uveden předmluvou, jež svým záhlavím „Cave haec legere“ má, tuším, působiti dojmem, že jsou v ní, jako v nebezpečné fiole, obsaženy pravdy zcela nové ničivosti. Smysl její je asi ten: v umění je zcela lhostejno, zdali to, co píšeme, je nebo není ověřenou skutečností. Ano, dalo by se spíše říci, že „v umění je lháti nutností“ (ovšem jen tehdy, když vystihneme umění hlouběji), a že vylhávajíce, žijeme umělecky intensivněji než reprodukujíce pozorované. A jako důsledek naznačené theorie čteme v románě častěji zmínku o existenci toho, čeho není, a neexistenci toho, co je. Tak na př.: „Co jsem mohl cítiti a žíti jako fiktivní Cagliostro v osmnáctém století, bylo silné a trvalé; co jsem musil žíti jako Manfred Macmillen v přítomnosti, bylo mdlé a neurčité jako vzpomínka.“ Tyto these ovšem pozbývají novosti, přirovnáme-li je ke článku Oscara Wildea „Úpadek lhaní“. Cituji z něho nejcharakterističtější: „Jediné skutečný lid je ten, který nikdy neexistoval“. — (Shakespeare) „. . . zapomíná, že když umění vzdává se svého imaginativního prostředku, že se vzdává všeho“. — „Jen stil nutí nás k tomu, abychom něčemu uvěřili.“ — „Lhaní, vypravování krásných, ne pravých věcí, je hlavním cílem umění.“

Pomiňme však předmluvu. Kniha je dosti zajímavá i bez ní.

Francis Galston, jehož ústy román je vypravován, seznámil se ve Vídni s kavalírem Manfredem Macmillenem, člověkem záhadného vlivu a neurčitého stáří nebo vlastně mládí, neboť mládí je podle něho „jedinou formou, v níž možno se objevovati na veřejnosti.“ S tímto mladým šlechticem, jehož kosmopolitický způsob života a světácké názory rozněcovaly zvědavost, ztráví Francis večer v divadle. Hraje se „Cagliostro“, kus sepsaný neznámým autorem, jakýmsi Waltrem Morou. A zatím, co na jevišti míjejí scény, Galston pohlédnuv na svého přítele, nepoznává ho: vzrušení, jehož se nesnaží potlačit, přetvořilo jej docela. Po návratu z divadla v osamělém paláci Macmillenů dostane se Galstonovi vysvětlení této podivné změny. Jeho přítel věří o sobě, že je pokračováním života Cagliostrova, že duše „božského“ Cagliostra žije nyní v jeho těle. Ale nedosti na tom. Duše magova žije ještě v jiném současníku, v tajemné bytosti, kterou Manfred kdysi zahlédl v Praze v kostele u sv. Jakuba, tedy v jakémsi dvojníku, a tato bytost — tak se Manfred domnívá — je autorem kusu, který právě viděli. Zatím, co Macmillen dává nahlédnouti do své duše, Francis, okouzlený, pod-

léhá půvabnému čaru jeho bytosti a stává se mu přítelem, přítelem v nejširším smyslu slova. Kdežto Manfred nemá od oné noci jiného přání, než zastihnout Waltera Moru a zničit jej, poněvadž by nedovedl snésti myšlenky, že není jedincem, že se s kýmsi musí dělit o své já, Francis nemá jiného přání než ochránit svého milovaného přítele před hrozícím nebezpečím. A nyní rozvíjí se zápas mezi oběma soky, zápas bizarní, podle pravidel černé magie, popisovaný s dramatickou vervou: zprvu v Praze, později v „bílém domě v staré zahradě" ve Hvězdě. Manfred kouzly donutil Moru, aby se k němu dostavil. Za temné, jen blesky osvětlované noci vychází mu vstříc a mizí v prohlubni tmy, mizí svému příteli Francisovi...

V Obrazu Doriana Graye píše Wilde o knize jakéhosi francouzského modernisty: „Místy stěží se vědělo, zdali se čtou duševní extase nějakého středověkého svatého nebo chorobná vyznání moderního hříšníka." Dojem, jímž působí kniha p. Karáskova, je zcela podle smyslu uvedené věty. Magické kordy, magická zrcadla, elementálové, zázračná mandragora a koruny z kovových hrotů, jichž se užívá k tomu, aby byl odvrácen telepathický vliv čarujícího soka, mísí se tu s imaginací krajně modernistickou, a tato podivná směs moderního a minulého, raffinovaného a prostoduchého, je ovládána postavou Cagliostra, vzývaného jako maga osmnáctého století, Cagliostra, jejž autor staví výše než všechny vynikající zjevy jeho století.

Kniha již dnes, ačkoli tomu není dávno, kdy byla publikována, vzbudila rozhořčení počestného kritika. Tuším, že častěji než s rozhořčením bude odkládána s úsměvem nad tolikerou „pošetilostí". U toho však, jenž se snaží vniknouti do duší spisovatelů a, bez ohledu, zda náleží k tomu neb onomu politickému táboru, zda jsou členy té neb oné aesthetické nebo osobní církve, u kritiky takové román p. Karáskův nevyvolá ani rozhořčení ani bagatellisujícího úsměvu. Nedejte se zmást jejím na odiv stavěným dandysmem, její chladnou povýšenou maskou. Za tím vším je skryto mnoho bolestí, protrpěných snad mnohem vroucněji a hlouběji, než jak se to děje u těch, kteří vyplňují knihy svým rozcitlivělým srdcem.

Pan Karásek, jako málo kdo u nás, touží po velikosti, po krásném, výjimečném stilu života. Ale všechno to velké, co Byronův Don Juan mohl nalézti ve skutečném životě, to s teskným výrazem v tváři klade jeho pozdní potomek, jemuž se nedo-

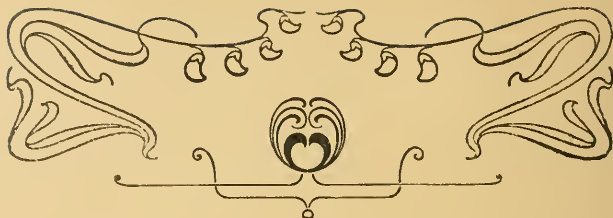
stává výbojné síly, do světa fiktivního. Tento titanismus na ruby je kořenem dekadentního cítění páně Karáskova. Proto neustává obviňovat malost své doby, malost svého národa. Je jako palma z pohádky, stvořená k růstu pod nádherným nebem, kterou dali do nízkého skleníku: nemohouc rozlomiti příkrov, uvadá, zatím co u paty kmene bují divná vegetace. V básni „Confiteor" náš autor napsal dvojverší, jež dává klíč k nejvlastnějšímu tónu jeho individuality:

Já mnoho chtěl jsem žít — a mnoho jsem jen lhal.
Já stvořit život chtěl — a frašku jsem jen hrál.

Hle, takový je jeho svět: svět fikce, truchlící, že nelze proměnit jí v realitu. Pan Karásek může, jako jeho Manfred Macmillen, o sobě říci: „Kdyby nebylo této fikce, byl by mi život nesnesitelný."

*

FR. LANGER:

ŠEDIVÝ DEN.

Sedím u okna a dívám se do kraje. Trochu mne bolí hlava. Nebe je šedé jako z ocele, země je šedá i vzduch je šedý; bude pršeti nebo bude padati sníh.

Je dnes poslední den bez deště a sněhu. Zítra budou šedivé kapky ošlehávati listí se stromu, které poslední, zčernalé, visí s větví.

Poslední den . . .

\+ \+
\+

Podivný bude dnešní večer v lese. Až nastane tma, sejdou se všechny víly z lesa k poslednímu tanci. Ručky jejich již jsou zkřehlé a nehty zamodralé chladem. Ale přijdou přece, protože dnes tančí naposledy. Zítra již nevyjdou ze svých úkrytů; bude zima, raději se schoulí v jeskyních a ve vydoutnalých stromech. Později, až napadá sníh, neodváží se vůbec vyjíti, aby jich lidé nenalezli podle stop, které zůstaví ve sněhu.

Dnes sešly se posledně.

Stojí na pasece v malých hloučcích a čekají, až se všechny shromáždí. Každá drží v levé ruce svítilnu, v níž svítí drobná bludička. Je jim chladno, trou ruku o ruku, aby se zahřály, některé

se škádlí a pobíhají, protože tráva noční mhou ovlhlá studí jejich nožky.

Konečně přišly všechny. Berou se za ruce. Vždy mezi dvěma visí lucerna s blikající bludičkou, kterou zvolna rozhupují. Utvořily veliký kruh a pohybují se na pravo, na levo, tu rychleji, tu pomaleji, proplétají se mezi sebou, zastavují se, jdou ke středu a zase nazpět, i roztáčejí se, takže světlo v jejich rukou se míhá jako zářící kruh.

Z dálky se zdá, když jejich těla v bílých, růžových a zelenavých řízách stávají se neviditelna, jako by pouze světélka vznášela se nad pasekou.

Pak se víly rozcházejí. Tisknou si ruce, a ty, které se milovaly celé léto, políbí se na ústa. Odcházejí. Svítilny v jejich dlaních houpají se pozvolna, světélka z mýtiny mizejí a víly odcházejí na dlouho, na dlouho, na celou zimu.

Loučí se s bílými břízami, které celují jako své milence, hladí je po ovlhlé kůře a utírají ji svými vlasy. Jdou mimo místa, kde dříve byly šťastny a zapláčí na balvanu mechem pokrytém, kde v létě tak šťastně zpívaly.

Hvězdy tu a tam probleskují smutnou clonou oblačnou. Ve vzduchu je cítiti těžce visící déšť, předzvěst zim. Odcházejí, aby ji prosnily jako stromy až do příštího jara.

U lesa se utábořili cikáni. Jeden starý, několik ošklivých ženských, čtyři nebo pět mužů a mladý, černooký chlapec.

— Přece něco jsme chytli za celý ten týden, ale mnoho s sebou neměla.

— Byla hezká, ale peněz neměla.

— Dobře, že jste aspoň její prádlo a šaty přinesli, řekla kterási žena.

Zabili před večerem děvče, které šlo z města, z trhu.

Stařec nebyl s lovem spokojen.

— Jsem již stár, abych hledal kořist a abych vám říkal: Jděte tam a tam, můžete odtud leccos přinésti. Ale když jsem byl mlád, býval jsem jiný nežli vy. Celý kraj se mne bál i mých lidí. Všeho jsem měl dosyta. Moje žena měla dukátový náhrdelník z jedenácti řad zlatých peněz, a byla z nejkrásnějších žen, jakých vy jste vůbec

neviděli. Zabil jsem ji, protože se mi kdysi zlíbilo, a zemřela, ani nehlesnuvši k obraně. Zlaté peníze s jejího krku dal jsem první poběhlici, kterou jsme potkali. Takový jsem byl já — co vy jste proti mně?

Kdosi přiložil několik polen na oheň, který vysoko vyšlehl.

— Co jste vy? Pět vás bylo, abyste obrali jednu ženu, a i tu jste napřed musili zabít. Ženy nejsou k tomu, aby byly hned zabíjeny.

Všickni dali se do hlasitého smíchu; hoch odešel ke koním.

Dnes viděl, jak vraždili člověka. Pršelo, a šla z města, majíc svrchní sukni přehozenu přes hlavu jako velký šátek, z něhož jen obličej vykukoval, a bílé spodní sukénky měla vykasány. Šla, viděl její oči milé, šedivé; myslila asi na něco hezkého, protože byly jasné a veselé. Tu na ni ostatní vyběhli z houšti a zabili ji ranami do hlavy. O vše ji obrali a do naha svlékli. Ležela bílá, zkrvavená na hlavě, v mechu, a teprve po chvíli naházeli na ni hlíny a listí.

U ohně mluvili, smáli se a pokřikovali.

Bylo škoda toho děvčete. Místo úderu obuškem do hlavy raději by ji pohladil po pěkných lících a místo ran zlíbal by ji na ústa. A kdyby nechtěla jeho lichocení a polibků, vzdálil by se smuten.

Noc postupovala a bylo chladno. Lidé u ohně zabalovali se do houní a usínali. Starý ještě bděl.

— Budeš dnes bdíti, řekl hochovi; hlídej koně a udržuj oheň! Jsem také ospalý, budu spáti.

Chlapec poplácal koníky po šíji; zdvihli hlavu k němu a pak ji opět sklonili a dřímali dále. Dech z jejich nozder srážel se v bílou páru. Země byla mokrá a studená.

Vítr slabě dul, chvílemi kapka, která sklouzla s větve, zašelestila, někdy dříví na ohni zapraskalo nebo některý ze spících zamumlal ze spaní. Jiného zvuku nebylo slyšeti.

Leč . . .

Neslyšel hoch, jak kdosi pláče? Zcela jasný pláč dítěte?

Zalekl se nejprve. Avšak potom se vzchopil a šel po hlase. Zář ohně svítila mu cestou méně a méně, rozptylovala se, ozařujíc pně stromů do krvava, až konečně octl se v úplné tmě. Došel k smrkovému podrostu.

Hle — pod smrčkem seděla drobná víla schoulená, s koleny k bradě přitisknutými, a plakala. Kudrnaté vlásky stáčely se

kolem hlavy a kapky vodní v nich tkvěly. Třásla se zimou a zuby jektala. Byla oblečena v podivný zelený šat. Ručky měla maličké i nožky, jako by pouze k tanci stvořené, a vlasy voněly vůní borovic.

Hoch svlékl se sebe kabát a zahalil v něj děvčátko. Přestalo plakat.

— Kde jsi se zde octla?

— Tančily jsme včera, mnoho tančily, až nožky bolely. Když jsem šla domů, zhasla mi svítilna a já jsem zabloudila. Pak jsem zde usnula a probudila se teď zimou, bylo mi zima.

Zdvihl ji do náruče a odnášel k ohni. Nevzpírala se. Naopak, když ji přinesl zcela blízko a teplo hořících větví sálalo na její tělo, s rozkoší třela si obnažené paže a hrdlo a nastavovala tváře ohnivé koupeli. Již se i usmívala.

Posadil si ji na klín a přiložil několik větví na doutnající dříví, aby bylo tepleji. V jejich plamenech růžově svítících i tvář drobné víly zkrásněla, ústa se smála a oči zářily do zlata. Rozveselila se, dýchala z hluboka teplý vzduch a již si hrála, dívajíc se proti plamenům, jak prsty jejích rukou prosvítá oheň do růžova jako červánky.

Pak obrátila se k hochovi, pousmála se a přitiskla koralové rty na jeho tvář.

Když jsem uslyšel o této příhodě, i já jsem odešel k lesům; doufal jsem nalézti své štěstí, jako je nalezl onen snědý hoch.

Studený vítr rozechvíval stromy, že zvučely, jako struny harf.

Vše páchlo listím a hnilobou.

Přišel jsem k potoku, který se valil kalný a rozzlobený. Na jaře jeho vody tekly libě, jako míza zemská; přeskakovaly balvany a smály se, když se rozstřikly v krůpěje. V létě tekl potok zvolna a dýchal, jako spící dívka. Teď barvou se podobal tekoucímu bahnu a pluly v něm úlomky větví.

Kráčel jsem podle něho. U kořenů olšových seděly dvě smutné stařeny. Byly jen pouhé kosti, potažené prosvitavou koží. Plakaly, a u jejich nohou ležely žebrácké misky.

Řekl jsem jim: „Jaké neštěstí vás stihlo, ubohé stařeny?“

Odpověděly: „Nikdy jsme nemilovaly.“

I vložil jsem peníz na jejich žebráckou misku.

Šel jsem dále. Bylo smutněji a smutněji, protože se šeřilo. A když nebe bylo již zcela temné, slyšel jsem u cesty hlasy zpívající a zvuk smíchu v temnotách. Přihlédl jsem blíže a viděl jsem opět dvě stařeny zahalené do bílých šátků. V ruce měly květy, kterých jsem pro tmu nerozeznal. Nevím však, které kvetou v době tak pozdní. Jakmile mne stařeny zpozorovaly, vhodily jich hrst na mne, smály se a zpívaly.

Tázal jsem se jich: „Jaké štěstí vám vložilo zpěv na ústa a smích na rty?

Pravily: „Mnoho jsme milovaly."

Poděkoval jsem stařenám za jejich květy a šel jsem lesem až tam, kde potok z něho vytékal. Svého štěstí jsem posud nenalézal. Volal jsem do lesů, ale prázdná ozvěna vracela se ke mně. Les mizel ve tmách.

Hladil jsem jedle po kůře, jako bych hladil tváře milenčiny. Zdálo se mi, že pod hnědou vrstvou proudí teplý život — ale té, kterou jsem hledal, nenalezl jsem. Volal jsem ji nejsladšími slovy, ale neodpovídala mi. Chodil jsem smutně po lese, nahlížel v houštiny a vydoutnalé stromy, i do temných děr, které tvořily nakupené balvany, jsem se díval, leč vše bylo marné.

Byla již noc, šel jsem domů. Kráčel jsem silnicí plnou žlutavého bláta; stromy podél příkopů čněly jako ohořelé pahýly. Tma bylo, v dálce hořela světla a kdesi na silnici hrčely povozy; na míle cesty je bylo slyšeti,

Šel jsem a nikde ani člověka nebylo. Až pak: došel jsem k cihelnám, kde při několika světlech pracovali lidé. Dav jiných tísnil se kolem pecí, aby se zahřál. Byli oblečeni v hadry, bosi a oněmělí, obličeje jejich při matném světle podobaly se tvářím těch, kteří vstali z mrtvých.

Několik žen vyběhlo z jejich smečky a volalo na mne. Pokřikovaly chvíli a pak se zase vrátily k pecím.

* *
*

Šedivý den — moře šeda kolem.

Chtěl bych něco, co by ten šedý smutek rozjasnilo, krásné květy, které žhnou barvou, modré květy.

Chtěl bych, aby přišla krásná a bílá; úbělové nožky skryty v sandálech s řemínky, spiatými stříbrnou sponou; nehty lesknou

se jako perleť lastur; nesla by v náručí květy chvějící se rozkoší, protože teplo jejího těla v ně přechází, a podala by mi je, modré květy, vonící a vlahé.

Plyn svítí a ulice šumí.

Jdou lidé, vesele hovoří, smějí se, chvílemi zahrčí kočár nebo vůz tramwayový, vše je roztomilé, plné hluku.

Hle, malé děvče, prodávající fialky!

Půjdu, koupím si kytičku fialek. Kde se teď octly na světě fialky? Jistě odněkud ze skleníků. Stojím již u děvčete. Fialky má v trošce vody na talíři, jehož okraje jsou oprýskány a otlučeny.

Jak jsou ošklivé ty fialky, pomačkané, uvadlé a pranic nevoní! I prodavačka jak je nehezká! Oči bezleské, ústa veliká, lícní kosti vysedlé. Ruce má špinavé a nohy —

Nohy bosé stály na studené dlažbě chodníku zčervenalé zimou. Děvče přešlapovalo, aby si je poněkud zahřálo, ale bylo zima, zima . . .

Jak krásné byly její ubohé nohy! I ruce byly bělоučké, tvář krásná, oči zářící. A fialky byly jako nejkrásnější z celého lesa, nejčerstvější, a voněly mile, jako fialky jarní.

JAROSLAV KAMPER:

LETOŠNÍ SAISONA DIVADELNÍ.

I.

Od let už nevstupovali jsme do saisony divadelní s tolika radostnými nadějemi, jako letos. Toto období, slibující tolik, jako žádné z předchozích, stojí ve znamení události svrchovaného významu pro naši literaturu a naše dramatické umění. Druhé stálé české divadlo, sen dlouhých let, zbožné přání, ještě před nedávnem zdánlivě nevyplnitelné, konečně stává se skutkem. Městské divadlo Královských Vinohradů ještě koncem tohoto měsíce otevře své brány. Čtyřicet pět let po otevření Zatímního divadla, dvacet čtyři léta po druhém otevření Národního divadla toto nové divadlo, opatřené celou složitou a mnohotvárnou výzbrojí veliké scény moderní, vstupuje v život. Dlužno vyznati: není to ještě čiré ztělesnění dávného snu nás všech, není to scéna ryze činoherní, po níž jsme tolik let marně volali. Byla zde příležitost, jaká hned se nevrátí, aby se tento sen vtělil ve skutek. Nějakou chvíli, žel, že jen chvíli, těšili jsme se radostnou nadějí, že toto přání, vycházející z nejryzejšího zájmu o zdar a rozvoj našeho slovesného umění dramatického, splní se cele. Ale v této zemi nerozhodných rozhodnutí ani radost nesmí býti celá. Nová scéna nepřipadla výhradně slovnímu dramatu, stala se vedle toho i útulkem opery a operetty. Jenom krůček ku předu se stal. Ale i ten může a (jak pevně věřím) bude míti velký význam pro všechen další rozvoj našeho dramatu, pro tvorbu i reprodukci.

A jmenovitě pro domácí tvoření dramatické soutěž dvou činoher bude míti veliký a pronikavý význam, neboť pro ně především nová tato scéna byla zbudována. Našim dramatikům, dosud téměř výhradně odkázaným na Národní divadlo, otvírá se zde nové pole, kde lze se uplatniti. Nový ústav scénickými prostředky svými zaručuje jim důstojný rámec pro ztělesnění jejich snů, a svým ensemblem, hořícím touhou vyniknouti, nenasyceným ještě úspěchy, možnost pečlivé a správné interpretace. Nad to ještě důležitý moment padá zde na váhu. Divadlo nesubvencované, odkázané jen a jen na výtěžek své práce, vzkvete jen tehdy, získá-li si důvěru všech činitelů, na něž je odkázáno: autorů, obecenstva i kritiky. Ve vlastním životním zájmu nesmí se uzavírati nikomu, naopak úkolem jeho je, aby ve svůj okruh strhlo kde koho, od něhož lze očekávati, že platně obohatí naše dramatické umění. Jestli u kterého, u tohoto divadla důvěra všech zúčastněných činitelů je vlastním životním jeho nervem. Vláda jednoho směru, favorisování některé skupiny, přijímání osob, ne děl samých, bylo by začátkem konce. Vrchol své touhy, cíl své ctižádosti musí spatřovati v tom, aby oddaně a věrně sloužilo potřebám české produkce dramatické, všemi silami pracovalo k jejímu rozvoji. Cíle toho nelze dospěti jinak, než úsilnou prací mnoha let, a bilance jedné toliko saisony nemůže rozhodnouti otázku, do jaké až míry nová scéna úkol ten splnila. Ale jeden výsledek zřejmý bude hned od samého počátku: ušlechtilé závodění obou velikých našich scén, aby všechny síly přišly k platnosti ve službách domácí tvorby, dojista se projeví hned v prvních měsících činnosti nového ústavu.

Ba, snad lze říci, že účinky ty patrny jsou již dnes. Ve větším počtu, než jiná léta, Národní divadlo ohlašuje novinky z per domácích, a také Městské divadlo, ač konečný výsledek akvisice původních novinek bude lze stanoviti teprve, až projdou všechny soutěže vypsané k jeho otevření, jak přirozeno, hned v prvním svém repertoiru vykazuje několik nových kusů českých. A tak snad už dnes lze alespoň z části odhadnouti žeň obou divadel, pokud jde o domácí produkci. Národní divadlo je v té příčině potud ve výhodě, že několik původních prací již provedlo, že tedy z činnosti jeho bezpečněji lze hodnotiti dosažené výsledky, než o jaké možno se pokusiti v příčině novinek divadla vinohradského, které teprve čeká křest ohněm, a jež projeví teprve v prudkém světle divadelních lamp, kolik je v nich síly životní.

Náhodou i Národní i Městské divadlo v čele saisonního repertoiru svého mají po díle téhož autora: Jaroslava Vrchlického

„Trilogií o Simsonovi“ počala se řada původních premier v Národním divadle, Vrchlického „Godiva“ určena je za úvodní představení Městského divadla.

„Trilogie o Simsonovi“ je práce starší (z r. 1900), svým vznikem blízká komedii „V uchu Dionysově“, s níž sdílí všechny důsledky nesprávného poměru autorova k látce. Volností a kolísavostí stanoviska, které básník zaujal k staré látce biblické, zvulgarisovány úchvatné a ve své prosté lapidárnosti tak tragické linie této fabule, zaujavší již tolik uměleckých duší. Všechnu velikost, všechnu osudnou tragickou krásu smyla s postav biblických snaha (ostatně ne důsledně provedená) přiblížiti je našemu cítění jakýmsi moderním jich nátěrem. Místo velikých lidí z bible vidíte kolísavé stíny, místy až pitvorně zkarikované, místo niternosti, místo vášní, prolamujících se z hlubin duší a srdcí, shledáváte duté pathos vedle triviálnosti a pochybné kouzlo divadelních zjevení. Vady práce, zdá se, chvatně nahozené, nepropracované, nedomyšlené, patrné již při čtení, tím patrněji vynikly při provedení veskrze nedostatečném a bezmála bagatelisujícím. Celkový dojem díla, provázeného krásnou, jímavou a náladovou hudbou J. B. Foerstrovou, byl mdlý, až skličující.

Dramatická legenda „Godiva“ je nejnovějším dílem básníkovým a napsána byla v jarních měsících letošního roku. Ale vznikem svým sahá dále zpět. Od let zajímala básníka postava cudné a krásné lady Godivy, choti Leofrica, earla z Mercie, která, aby zachránila město Coventry od mstivosti a krutosti svého tyranského chotě, přinesla lásce k svému lidu nejtěžší obět a vykoupila jej tím, že o polednách ulicemi města jela na koni nahá. Starou tuto látku, poskytnuvší výtvarnému umění nejednou malebný a vděčný námět, Vrchlický zpracoval původně ve třech aktech, držených v prostých, přísných liniích dramatické legendy. Později teprve mezi původní druhý a třetí akt vsunul dějství nové, předvádějící jízdu Godivinu ulicemi coventryskými, dějství plné ruchu, hybu a života, které jistě mnoho přispěje k divadelní působivosti hry, které však po mém soudu stírá trochu tragiky s postavy šaška Leofricova, Peepinga Toma, postavy dojista z nejhezčích, jež kdy básník uvedl na scénu. V hlavních rysech Vrchlický svou „Godivu“ načrtal v rámci staré zkazky, stilisovav jmenovitě hlavní postavy přesně v liniích, daných tradicí. Kontrastem madonovité, sladké a líbezné Godivy, cudné a plaché, pokorné a svrchovaně soucitné, je Leofric, earl z Mercie, ukrutník, brutální feudál středověký, piják, násilník a divoký lovec. Vedle nich všechen zájem

na sebe soustřeďuje šašek earlův, Peeping Tom, postava plná groteskní tragiky, duše zatrpklá a povaha zdánlivě odpuzující, ale přece schopná vroucího cítění a nejušlechtilejších vznětů. Není pochyby, že při provedení dramatická tato legenda prokáže i působivost scénickou. Je zajisté cenná a milá již tím, že se v ní autor vzdal laxního a neudržitelného svého hlediska k látkám historickým (je-li ten výraz při látce her, jako jsou „V uchu Dionysově“ a „Trilogie o Simsonovi“, dovolen), jež nezbytně vedlo k zvulgarisování těchto látek a rozbití všeho jejich stilu.

O druhé z původních novinek, Dykově „Poslu“, není po glossách, jimiž autor sám v tomto listě provodil své dílo a jeho přijetí, nutno šíře se zmiňovati. Vnější úspěch premiéry jeho byl hlučný. Přes to po třetí reprise drama zmizelo z pořadu her.

Také M. A. Šimáčkova „Poslední scéna“ uvítána salvami potlesku, a přece nelze mluviti o pronikavém úspěchu díla, ani o trvalejším jeho životě na scéně. Nebyly to ani tak vlastnosti hry, jako spíše všecka ostatní činnost spisovatelova, jíž platil bouřlivý potlesk. Neboť „Poslední scéna“ sama nemá nadbytek silného dramatického vzruchu, ba zaráží až únavnými délkami a opakováním, tedy vlastnostmi dvojnásob překvapujícími u dramatika již osvědčeného. Sama základní myšlenka hry je příliš konstruovaná a vymudrovaná, aby mohla hlouběji zaujmouti. Experiment, jejž Jan Toman v „Poslední scéně“ se ženou Karlou provádí, aby ji vyléčil z lásky k sobě, v níž vidí značnou závadu pro rozvoj a vzrůst jejího umění, je stejně málo pravdě podobný jako nesympathický, ba chvílemi bezmála komický. Ke všemu ještě postava záludného přítele lékaře je tak zkreslená, tak přímo odporná a všechny téměř jednající osoby nadány takovou mnohomluvností, že i tam, kde by zájem divákův mohl se zachytiti, pozornost jeho nutně umdlévá a ochabuje. Než „Poslední scéna“ má také nejednu vlastnost, která hře přes její vady technické (látka sama žádala by si, tuším, spíš zpracování novellistického, než dramatického) dodává zajímavosti a ceny, jakož vůbec seriosnost díla dává nám zapomenouti na leckterý jeho nedostatek. Jako v tolika jiných pracích Šimáčkových, i tu zračí se autorovo umění, s jakým umí plasticky a životně reprodukovati zvolené prostředí. Hned první jednání, v němž tak šťastně a sytě vystižena nálada večera, kdy herec, donucen chorobou, loučí se s místem dlouholetého působení, svědčí o této autorově schopnosti. Stejně řada trefných postřehů dosvědčuje bystré jeho oko a schopnost charakterisační. Žel, že to

vše jsou spíše zlomkovité rozběhy, drobná tříšť místo pevných, lapidárních, hluboko se zarývajících rysů. Jak vděčně obecenstvo vítalo každý barvitější zásvit v té šedi, v níž je celek ztopen, tomu nasvědčoval vzruch, který způsobilo vystoupení veseloherně přibarvených figurek rodičů Karliných, živý ohlas, jejž vzbudilo každé jejich slovo, ač právě ty dvě postavičky mně osobně tolik vadily a ač souvislost jejich s vlastním jádrem hry je dosti vnější a nahodilá.

Třemi těmito hrami ani zdaleka není ještě vyčerpán počet původních novinek, s nimiž Národní divadlo v letošní saisoně obecenstvo své hodlá seznámiti. Řada děl dalších jest již ohlášena pro nejbližší měsíce. Vedle Aloise Jiráska, jenž přichází s novým, celovečerním dramatem „Samota", čerpaným tentokráte ze současného našeho života, a Fr. X. Svobody, od něhož se chystá starší práce, tříaktové drama „Podvrácený dub", řada mladších dramatiků hlásí se o slovo a pozornost. Z nich Edvard Kučera, od něhož přijato drama „Manželství", a Karel Horký, autor „Vodopádu Giessbachu", jsou nováčky na prknech Národního divadla. Ostatní, Karla Jonáše, jenž přichází s novou celovečerní hrou, Jar. Marii Mayera, od něhož ohlašuje se drama „Má jest pomsta", a Emila Trévala, od něhož provedena bude hra „Válka bohů", obecenstvo Národního divadla již zná, stejně jako Abigail H. Horákovou, od níž přijata tříaktová hra ze života venkovského „Páni" („Jedna kreu"). Disponuje tedy již nyní Národní divadlo jedenácti původními novinkami pro tuto saisonu, počtem dojista neobvyklým, jenž pravděpodobně ještě některým dalším kusem bude rozmnožen. Není, tuším, v minulosti Národního divadla dosud období, jež by se mohlo vykázati číselným poměrem pro domácí tvorbu tak příznivým.

Ale také Městské divadlo vinohradské již dnes, kdy ještě není rozhodnuto o dvou soutěžích, vypsaných na získání cenných původních prací, ohlašuje řadu novinek z per našich dramatiků. Soutěž, vypsaná na nejlepší kus, vhodný k zahájení nového divadla, neměla ovšem výsledku, jakého městská rada Král. Vinohradů, konkurs vypsavší, očekávala. Z her došlých, pokud vyhovovaly formálním podmínkám soutěže, žádná neuznána za vhodnou, aby její premiérou otevřena byla druhá česká scéna. A přece soutěž nevyzněla na prázdno, jako tolik našich dramatických konkursů v posledních letech, ba výsledek její nutno označiti za zcela potěšitelný, neboť porota vedle dvou her, jež uznala za relativně nej-

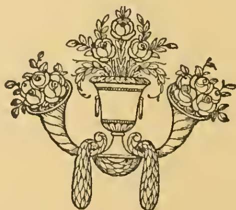
lepší a ku provozování způsobilé, pozornosti divadelní správy doporučila ještě několik prací dalších, jež kvalitami svými pozornosti takové si zasloužily. Z formálních důvodů (soutěž měla podmínku, aby hra čerpána byla z nynějšího života našeho) porota nemohla uděliti ceny práci, kterou jinak uznala za nejlepší ze všech, tříaktovému dramatu „Kníže“ od Arnošta Dvořáka. Již toto neobyčejně šťastné debut autora před tím téměř neznámého (kromě překladu Przybyszewského hry „Pro štěstí“ otiskl, tuším, jen asi dvě tři trochu hamsunovsky zbarvené novelky ve „Květech“) samo o sobě bylo by potěšitelným výsledkem soutěže, i kdyby jinak žádná z ostatních prací nebyla schopna provedení. Jeť „Kníže“ cenným projevem talentu svérázného, tíhnoucího k vysokým a dojista nevšedním cílům, výsledek snahy, nesoucí se za ideálem ryzí, hluboké tragiky.

Děj hry položen jest do mythické doby české, ale látka sama pojata moderně, tak jako moderní je sama základní idea dramatu. První dějství uvádí nás na pohanský Vyšehrad, kde s proroctvím o velikosti Prahy na rtech umírá Libuše, šťastná kněžna, která nikdy nemávala mečem a dala zemi mír a písně. Umírá ve chvíli, kdy těžká bázeň skličuje její lid, neboť vše kolkolem je v rozvratu a zápase. Dunajští prolézají lesy Dúdlebů a loupí jejich vsi, Durynkové přepadají Lučany, a Markomané, roztroušení po celé zemi, burcují ohněm ze sna i české dvorce ve středu země. Tak v rudém svitu požárů hasne moc kněžny, která bez boje vládla své zemi. Kdo se má státi jejím nástupcem, kdo má býti knížetem? Bledý, chudý Lemúz, kterého ona učinila svým chotěm, Přemysl, je příliš sláb, aby se ujal vlády, a jinak není nikoho mezi muži, kdo by mohl vstoupiti na osiřelý stolec knížecí. Ale je tu žena, snící o plášti knížecím, o moci a vládě: hrdá, vášnivá a tvrdá Vlasta, zcela nepodobná ostatním dívkám Libušiným, „červená kněžna“, odhodlaná strhnouti na sebe moc. Boj mezi Vlastou a Přemyslem, zápas o stolec knížecí a vzrůst Přemysla z bledého, bázlivého oráče v knížete mužného činu, je vlastním obsahem hry, která nám otvírá zajímavé pohledy do pohanské minulosti Čech a slávu Vyšehradu i všechen život té doby staví do nového, prudkého světla. Není tu ani stopy po růžovém, idyllickém přísvitu, v němž nám tato doba českého pravěku bývala líčena; naopak, vidíme tu v krvavém plápolu požárů míhati se stíny lidí, utkávajících se v neustálém boji a surově zápasících mezi sebou, vidíme nepřátelství, které navzájem proti sobě štve různé kmeny české, a z rudého pološera vyrůstá před našima očima řada figur, vyhnaných

do nadlidské výše, do výše osudné, ohromující tragiky a při tom plných krve a života, otřásaných velikými vášněmi, kterým cele se poddávají.

Co na „Knížeti“ cením nejvýše, je naprosto nové a svérázné pojetí staré látky, tolikrát již zpracované a přece ještě nevyčerpané. Druhým, nejsilnějším a nejmohutnějším aktem hry je známá scéna legendární dívčí války, zkazka o Ctiradovi a Šárce. Ale jak svérázně je tu pojata, jak působí dojmem novosti, svěžesti, co šťávy a ohně je v ní, co síly v prudkém, tragicky zvířeném a hned zas v mystické, skoro sacerdotální rhytmy se uklidňujícím jejím toku! Proti mohutnému rozpětí tohoto aktu třetí dějství poněkud ochabuje, ač i tu závěr (kde přemožená Vlasta na rozkaz Přemyslův svržena se skály, a Přemysl obléká plášť knížecí, chtě býti panovníkem, jenž opírá se o lid, ne vládcem, o nějž lid se opírá, kdy, překonav zbabělého boha, dává jim nového boha síly, hrdosti a činu, aby lid svůj učinil národem knížat,) vyznívá slavnými, mohutnými akkordy. Je to zajisté práce nezvykle stilisovaných linií, silná a zajímavá, přinášející své tóny a své osobité barvy.

Příště konec.

JiŘÍ MAHEN:

BALLADY.

BALLADA

2.

Což započíná vskutku život nový?
Já nade vším už dělal přece kříž.
Já radost míval z přízně přítelovy,
a ty jí náhle všechno závidíš?
Proč s obavami dál však na mne zříš?
Viz, touhou tvou jak zbrunátněly rýmy!
Jak tiše každý svoji nese tíž —
Nuž, ulehči jim slovy upřímnými!

Nad hlavou tvou jak šuměly by sovy
a k měsíci jak šla bys blíž a blíž.
Jdeš kolébána neslyšnými slovy
a neslyšnými slovy hovoříš.
Ó, náměsíčná, zastav se mi již,
než zřítíš se mi s myšlenkami svými,
než hrůzu pádu v sobě ucítíš!
Nuž, ulehči jim slovy upřímnými!

Má duše dnes tvůj každý pohled loví,
však ještě neví: hlídáš nebo spíš?
Kéž hlava tvá ti všechno brzy poví,
co léta tušíš, o čem dobře víš.
Své zvony — slyšíš — ještě neslyšíš?
Již chtějí hučet do soumračné zimy.
Však dutě zní to, polekaně — slyš!
Nuž, ulehči jim slovy upřímnými!

POSLÁNÍ.

Ó, srdce plaché, ztiš se přece, ztiš!
Už září ve tmě pohled oka přímý.
Však třesot rtů svých ještě necítíš?
Nuž, ulehči jim slovy upřímnými!

BALLADA.

3.

Pro tebe často píseň moje nezní,
neb mně se dechu někdy nedostává.
To hrdlo pevně štěstí naše vězní
a hlava brání jeho tichá práva.
Nač by ti lhala píseň moje smavá,
když smutek náhlý nitro zalije?
Mně včera divná přišla zvenčí zpráva:
Pod sněhem pták se nejlíp ukryje.

Teď sedím, trpím. Snové přelíbezní
se rozprchli. Má duše není zdráva.
Tam venku vloček tanec graciesní
v mých prsou něhu temnou odpoutává.
Teď prudký výskot, živlů děs a vřava —
což srdce mé už ani nebije?
Nuž uklidni se, vášni moje dravá:
Pod sněhem pták se nejlíp ukryje.

Pro tebe často píseň moje nezní,
mne týrá zase hlava tvoje plavá.
Rok dovedl jsem býti tady bez ní.
Leč nyní pro ni sníh mne zasypává.
Pták marně hrabe, marně křídly mává,
a náhle — klidný, skoro šťastný je —
A vzduchem chvěje píseň jasně hravá:
Pod sněhem pták se nejlíp ukryje.

POSLÁNÍ.

Proč na tvých rtech se všechno rázem vzdává?
Což mrzne také — sněžná lilie?
O krásné zimě třeští moje hlava.
Pod sněhem pták se nejlíp ukryje!

JAROSLAV HILBERT:

BLÍŽENEC ŠTĚSTÍ.

Dokončení.

„Co se stalo s dělníkem?" tázal se teď Koutecký hlasem již značně zvážnělým.

„Přijal jsem jej druhého dne do práce," odpověděl technik.

„A kde je teď?" tázal se Koutecký dál.

„Nevím," zněla nocí odpověď inženýrova.

„Nevzal jsi ho potom s sebou do Prahy, když jsi odjel? Byl jsi mu, myslím, povinen něčím jako zájmem o jeho život."

„Ne," odpověděl opět technik pevně. „Nebylo by dobře, kdybych jej vnějškem vázal k své osobě. Ostatně odešel sám, když montáž byla hotova, kdežto já pobyl v cukrovaru ještě tři týdny po jejím skončení."

Nastalo ticho.

A teď druhý přítel inženýrův, Salač, jenž dosud nepromluvil, tázal se nocí:

„Zač toho člověka pokládáš?"

„Nevím," odvětil rychle technik. Po tom však dodal: „Pokládejte ho vy, zač chcete, za šťastnou náhodu nebo za cokoli, po případě i za můj výmysl, jeho rozpačitého úsměvu neznáte, jeho oči nezíraly nikdy na vás a jeho oddané lásky nikdo z vás nepocítil. Podotýkám ovšem, že jinak je to člověk jako každý jiný, ba zjevem svým že je z nejobvyklejšího typu našich venkovanů." Zmlkl.

„Oh," pronesl pak náhle, „máme jistě čas."

Vytáhl hodinky, rozškrtl sirku nad nimi a zastavil se.

„Skutečně," pronesl, „pospěšme!"

Nyní nastalo dlouhé ticho, v němž zněly jen kroky tří přátel a šustot jejich šatů. Koutecký vyňal cigaretu, zapálil si a druhou podával inženýrovi se slovem: „Chceš?" Ale ten řekl jen: „Děkuji," a již nemluvili.

Tu pak s postranní cesty, právě když ji míjeli, nevědouce o ní, vstoupil na silnici jakýsi člověk. Zřeli z něho jen černý stín v černém vzduchu a slyšeli jen jeho chůzi, než nedbali jí, ač muž se jich držel a čas od času změnil krok, jako by se snažil na sebe upozorniti. Šli tak jistou chvíli, zabráni jsouce hlouběji a hlouběji v myšlenky, když uslyšeli, jak muž zakašlal a po chvíli rozpačitě se otázal:

„Jdou pánové k vlaku?“

Neodpovídali.

„Jdou-li pánové k vlaku,“ ozval se však znovu hlas za nimi, „tu bych si je dovolil upozornit, aby zrychlili krok. Slyším již hukot, a vlak je za deset minut ve stanici.“

Mladý inženýr se obrátil:

„Nemožno,“ děl.

„Opravdu“, odpověděl hlas v temnu a zachvěl se zajíkavě. „Promiňte . . . že se odvažuji,“ ozval se pak dále, „ale znám tuto krajinu dobře, neboť tu pracuji přes rok a denně tudy chodím. Sám jdu dále, ale ráčíte-li vy jíti na nádraží, musíte si pospíšit, neboť vlak je již za Brašovskou skalou a bude tu co nevidět. . .“

Bylo by bývalo skutečně vhodno rychle vykročiti, než inženýr, místo aby tak byl učinil, stál; chtěl škrtnouti sirkou a posvítiti si na tvář mluvčího, ale pak ji, vytáhnuv ji z krabičky, zamyšleně pustil k zemi a krabičku vstrčil zase do kapsy.

„Co je? Je to on?“ tázal se ho tiše Koutecký, uhodnuv, že by to snad mohl býti žebraččin syn. Než technik neodpověděl a ještě chvíli mlčky stál.

„Hle, je to divné,“ bylo ho pak slyšeti, „zde bych tě nebyl hledal.“

Dělníkův hlas se rozjasnil.

„Neviděl jsem vás dávno; je to skutečně divné.“

„Žiješ zde?“ otázal se inženýr.

„Ano, pracuji tu již přes rok. Odešel jsem sem přímo od vás.“

„Poznal jsem tě po hlase“, dodal technik a odmlčel se.

Dělníka bylo však po vteřině slyšeti, jak nesměle a zajíkavě promluvil:

„Jdete-li ke vlaku, promiňte, že stále se k tomu vracím, dovolil bych si vás upozorniti na kratší cestu než je silniční. Teď se otáčí, a to byste si 'zbytečně zašel, kdežto já vím o soukromé cestce, která vede selským statkem a po níž jste u cíle hned.“

Inženýr neodpověděl hned; ale pak pevně pronesl:

„Veď nás.“

A šli. Dělník podal inženýrovi ruku a chvílemi ji zase pouštěl, jak právě uznával schůdnost nebo neschůdnost cesty; než hned, jak přejal vůdcovství, odbočil ze silnice na jakousi stezku a jí dal se vpřed. Stezka pak mířila přímo k nádražním světélkům, kdežto silnice zmizela jim ve tmě, a mimo to dělník záhy radostně upozorňoval, že již došli statku. Zde však, chtěje projíti mezi dvěma stodolami, narazil na vrátka a shledal, že jsou zavřena.

Jal se na ně tlouci, ale ze dvora ozýval se jen psí štěkot. Říkal, že vrátka nikdy nebývají zavřena, a namáhal se vylomiti je, než vrata nepovolila a čtyři chodci stáli ve slepé uličce a pozdili se. Dělník byl zoufalý, omlouval se, znovu se pokoušel překážku odstraniti, ale vteřiny ubíhaly, a cíle nedosáhl. „Vyveď nás,“ rozhodl tu však již inženýr, a muž zaslechl hlas podrážděně chladný.

Slezli ve tmě jakýsi plot, drali se ovocnou zahradou, bylo jim přeskočiti potok, a když se zase objevili na silnici, slyšeli vlak, kterak vypískl, a brzy jej zřeli, jak se od stanice pohybuje ku Praze.

„Děkuji ti“, pravil tu inženýr, „nepodařilo se ti; s bohem.“

A nechav státi zdrceného a mlčícího dělníka ve tmě, vykročil vpřed a spěchal ke stanici. Žila v něm jediná myšlenka, že se opozdil, ale že musí ráno býti v Praze, a za tou šel.

Vyhledav hned přednostu malé stanice, tázal se ho, může-li mu pomoci, aby se dnes v noci dostal do Prahy.

Přednosta pohlédl na příchozí a odpověděl mluvčímu:

„Lituji, ne.“

„Nemohl byste“, pokračoval však technik, jenž se nedal hned odraditi, „zastavit rychlík a svoliti k tomu, abych za poplatek ve vaší stanici vsedl?“

„Nemožno.“

„Nemohl byste mne pustiti nákladním vlakem, neboť je mi lhostejno, jak dojedu cíle, jen když ho vůbec dnes v noci dojedu.“

„Lituji,“ znovu odpověděl však úředník, „ale ani to nesmím.“

„Ranní vlak dospěje Prahy až k osmé ráno?“

„V sedm hodin, padesát minut.“

„Pak nezbývá,“ pronesl technik, „než toto. — Jsem, pane, inženýr strojírny, která zítra bude na vaší trati zkoušeti novou soustavu expresní lokomotivy. Má se to, jak jistě již jste zpraven, díti až od druhé stanice za vámi, než komise vyjede zítra o osmé z Prahy a projede stanicí vaší. Žádám vás tedy co nejzdvořileji, nemohl-li

byste na ústřední svůj úřad telegrafovati, aby pánové vyjeli beze mne, ale zde, kde bych na lokomotivu přisedl, zastavili.“

Přednosta byl tímto rozřešením rozradostněn a slíbil hned všecko učinit po přání inženýrově. Nabídl mladým mužům nocleh ve stanici, a označiv jim hostinec, kde mohou povečeřet, dostavil se později do něho sám, a snažil se být zábavný a družný. Nalezl ozvu u obou přátel inženýrových, leč inženýr při vší zdvořilosti byl zjevně zamlklý.

Byl mrzut a styděl se. Mrzelo ho, že toho večera tolik ze svého tajemství prozradil, ba tajemství samo jevilo se mu nyní jako konstrukce a směšnost. Ve chvíli, kdy stáli před zavřenými vrátky mezi dvěma stodolami a dělník směšně se potil s jejich otevřením a při tom koktal omluvy, spadla s inženýra naráz dlouholetá nálada tajemnosti a případ stál tu odtržen a holý ve své náhodnosti, zůstavuje v nositeli jen pocit studu. Vědomí, že neúplně vykonal povinnost, protože se nedostaví v Praze na nádraží a přisedne na lokomotivu až v této malé stanici, hnětlo jej rovněž, a proto inženýra ovládlo úplné rozladění.

A neležel ještě, třeba že se byl již se společností, omluviv se, že jde spat, rozloučil, když tu na jeho dveře bylo zaklepáno a do pokoje vstoupil Koutecký. Výraz jeho tváře byl veselý, a inženýr uhodl, s čím přichází.

„Co tě ke mně ještě vede?“ děl však.

„Nesu ti zprávu,“ odpověděl příchozí, „že vlak, jejž jsme zmeškali, je v Praze.“

Inženýru bylo zcela jasno, kam druh míří, ale nedav na sobě nic znáti, pravil:

„Co s tím?“

„Myslím, že tě snad zajímá, co jsem právě na přednostovi vyzvěděl, že vlak dojel normálně a bez úrazu.“

„Ano,“ pravil technik.

Druh se usmíval. „Kdežto podle všech předchozích událostí,“ pokračoval, „měl se rozbíti, a ty býti zdržením — jež přece ten nešika způsobil! — zachráněn, je tedy vlak zdráv a funí v konečné stanici. Proč ti to nesu? Že totiž tvému štěstí se tentokráte stala chyba v logice a že je potřebí přece jen poněkud je poopravit. Ale bavil jsi nás za dnešní noci tam venku dobře!“

Inženýr řekl jen: „Tím lépe, budeme za to nyní dobře spat,“ a přivřel dveře. —

Byl hrozně rozladěn.

Leč když ráno po hlubokém spánku vyšel na perron, druhů jeho tam už nebylo; odjeli prvním osobním vlakem, a on zbyl ve stanici sám. Krásné březnové ráno jej pozdravilo leskem svého svitu a svěžestí svého vzduchu, takže co z rozladěnosti včerejšího dne neodplavila již noc, teď naráz zmizelo z hlavy. Inženýr myslil již jen na svůj úkol a netrpělivě očekával signál lokomotivy, jež přece již měla tu býti, nezdržela-li se. Zíral pak právě po trati dolů, pátraje zrakem na přímkách kolejí, neobjevuje-li se kdesi v dálce, když tu zaslechl za sebou rozčilený hlas přednostův:

„Neštěstí!"

Obrátil se po volajícím.

Mávaje rukama, úředník blížil se k němu a opakoval:

„Neštěstí! Lokomotiva se roztříštila!"

„Která?" vyhrkl technik, ale věděl již, o které je řeč.

„Ta, kterou čekáme! Tři stanice před námi, jak právě mi telegrafují, považte! výhybka nebyla správně postavena, stroj narazil na naplněné nákladní vagony a roztříštil sebe i je. Všichni, kdož byli na něm, jsou mrtvi."

Inženýr děl tiše: „Ubozí . . ." a zmlkl.

„Ba," dodal teď přednosta teskně, „a vaše štěstí, že jste nebyl na ní . . ."

Inženýr se odvrátil: Jeho štěstí, ano — prolétla mu myslí táž myšlenka. Jeho, to milující a zajíkavé štěstí, jež včera v noci příkře na silnici odbyl a za něž později se styděl, když potřetí způsobilo záchranu jeho života. Kam šlo? Kde je? Vrátí se počtvrté, nebo je vztah už vyčerpán, a muž, až nové nebezpečí bude mu hroziti, již nepřijde? Bezděčně rozhlédl se do kraje, jako by tam chtěl vypátrati známou postavu žebraččina syna, ale noc už byla minula, kraj byl pln slunce a roztroušení v něm lidé jen nepatrné body.

„Mé štěstí," obrátil se tu inženýr teskně k přednostovi, „opravdu. Člověk by v ně skutečně uvěřil."

HANUŠ JELÍNEK:

SESTRA MARIANNA A JEJÍ LISTY.

Z letopisů lásky a literatury.

Pokračování.

LIST DRUHÝ.*

Tvůj poručík mi právě pověděl, že bouře tě přinutila zastaviti se v království Algarve. Bojím se, že jsi mnoho zkusil na moři, a tato obava mne tak zaměstnala, že jsem ani nemyslila na všechno své utrpení. Jsi přesvědčen, že tvůj poručík má větší zájem na všem, co se tebe týká, než já? Proč je o tom lépe zpraven? A pak, proč jsi mi vůbec nepsal?

Jsem velmi nešťastna, že jsi k tomu nenašel příležitosti od svého odjezdu, a jsem ještě nešťastnější, našel-li jsi ji a nepsal. Tvoje nespravedlnost a tvůj nevděk je strašný, ale byla bych zoufalá, kdybys jím přivolal na sebe nějaké neštěstí; ale je mi mnohem milejší, abys zůstal beztrestný, než abych byla pomstěna.

Bráním se všem známkám, které by mne měly přesvědčit, že mne nemiluješ, a cítím, že jsem spíše nakloněna vzdáti se slepě své vášni než důvodům, které mám, abych si stěžovala na tvoje zanedbávání.

Co neklidu bys mi byl uspořil, kdyby tvoje chování hned v prvních dnech, kdy jsem tě spatřila, bylo bývalo tak liknavé, jak se mi jeví od některé doby. Ale kdo nebyl by oklamán takovou horlivostí a komu nezdála by se upřímnou? Jak těžko odhodlá-

* U Barbina čtvrtý. Sleduji zde pořad Larsenem kriticky odůvodněný, který odstraňuje některé vnitřní rozpory.

váme se podezírati dlouho upřímnost těch, které milujeme! Vidím dobře, že ti stačí sebe menší omluva; a aniž ses namáhal ji vyslovit, moje láska k tobě slouží ti tak věrně, že odhodlávám se obviňovati tě jen proto, abych cítila sladkou rozkoš sama tě obhajovati.

Podrobil jsi mne svou vytrvalou pozorností; rozpálil jsi mne svými výbuchy; okouzlil jsi mne svou roztomilostí; ujistil jsi mne svými přísahami; moje prudká náklonnost mne svedla; a následky těchto tak příjemných začátků jsou jen slzy, jen vzdechy a jen žalostná smrt, a nemohu si v tom nikterak pomoci.

Pravda, milujíc tě, pocítila jsem docela překvapující rozkoše, ale stojí mne neobyčejné bolesti, a každé hnutí mysli, které ve mně působíš, je nezměrné.

Kdybych byla tvrdošíjně vzdorovala tvé lásce; kdybych ti byla dala nějakou příčinu k zármutku a žárlivosti, abych tě více rozpálila; kdybys byl zpozoroval v mém chování něco umělého a strojeného; krátce: kdybych byla se snažila postaviti svůj rozum proti přirozené náklonnosti k tobě, o níž jsi mne brzo poučil (ač by moje snaha byla nepochybně zbytečná), mohl bys mne přísně trestati a užiti své moci; ale zdál jsi se mi lásky hodným dříve než jsi mi řekl, že mne miluješ; projevoval jsi velikou vášeň, byla jsem jí stržena a oddala jsem se bezhlavě své lásce k tobě.

Nebyl jsi zaslepen jako já, proč jsi tedy dopustil, abych se dostala až tam, kde jsem? Co jsi chtěl učinit se vším mým rozbouřením, které ti mohlo být jen na obtíž? Věděl jsi dobře, že navždy nezůstaneš v Portugalsku; proč jsi si mne tedy vybral, abys mne učinil tak nešťastnou? Byl bys dojista našel v této zemi ženu, která by byla krásnější, s níž bys byl zažil stejně rozkoší, když už hledáš jen hrubé požitky; která by tě byla věrně milovala, pokud bys jí nesešel s očí, kterou by čas byl mohl utěšit v odloučení a kterou bys byl mohl opustit bez věrolomnosti a krutosti. Takto choval by se spíše tyran, který by chtěl pronásledovat, než milenec, který má myslit jen na to, jak by se zalíbil. Ach, proč jsi tak tvrdý k srdci, které ti patří?

Vidím dobře, že jsi se dal stejně snadno přemluvit proti mně, jako já jsem se dala přemluvit ve tvůj prospěch.

Byla bych vzdorovala mocnějším důvodům než jsou ty, které tě přinutily mne opustit, a nepotřebovala bych vší své lásky, abych nezpozorovala, že jsem učinila něco zvláštního. Všecky důvody by se mi byly zdály velmi chabé, a není takového, který

by byl kdy mohl odervati mne od tebe; ale ty's chtěl použiti zá-minek, které jsi si našel, aby ses vrátil do Francie.

Odjížděla loď. Proč jsi ji nenechal odjeti?

Tvá rodina ti psala. Což neznáš všechna protivenství, jež jsem vytrpěla od své rodiny?

Tvá čest tě nutila, abys mne opustil. Starala jsem se já vůbec o své dobré jméno?

Musil jsi jít sloužit svému králi. Je-li pravda vše, co se o něm vypravuje, nepotřebuje nikterak tvé pomoci a byl by tě omluvil.

Byla bych příliš šťastna, kdybychom trávili život spolu; ale když už měla nás krutá nepřítomnost odloučiti, zdá se mi, že musím být velmi ráda, že jsem nebyla nevěrnou, a za nic na světě bych nechtěla mít na svědomí skutek tak černý. Jak — ty jsi znal hloubku mého srdce a mé něhy, a mohl jsi se odhodlat opustit mne navždy a vystavit mne strašnému vědomí, že si na mne nevzpomínáš, než abys mne obětoval nové vášni!

Vidím dobře, že tě miluji jako šílená: a přece si nestěžuji na všechnu tu prudkost hnutí své duše; uvykám pronásledování a nemohla bych žít bez rozkoše, kterou nalézám a pociťuji, milujíc tě uprostřed tisícerých bolestí.

Ale jsem stále pronásledována a hrozně týrána nenávistí a hnusem, který ke všemu cítím. Rodina, přátelé i tento klášter, všecko je mi nesnesitelné. Vše, nač jsem nucena hleděti a co musím činiti, je mi odporné. Jsem tak žárliva na svou vášeň, že se zdá, že všechny mé činy a povinnosti vztahují se k tobě. Ano, cítím jakési výčitky, neužívám-li každého okamžiku svého života pro tebe. Co bych si jen počala bez tolika nenávisti a bez tolika lásky, která vyplňuje moje srdce? Mohla bych přežiti to, co mne ustavičně zaměstnává, a vésti život klidný a tesklivý? To prázdno a ta necitelnost nemohou mi stačiti.

Všichni si všimli úplné změny mé nálady, mého chování a mé osoby. Matka (abatyše) trpce se mnou o tom hovořila a potom s jakousi dobrotivostí. Nevím, co jsem jí na to odpověděla; myslím, že jsem se jí ke všemu přiznala. I nejpřísnější jeptišky mají soucit s mým stavem, který v nich budí jakousi vážnost a šetrnost ke mně.

Všichni jsou dojati mou láskou, a ty zůstáváš hluboce lho-stejný, píšeš mi jen studené dopisy, plné opakování, polovička papíru není popsána a je hrubě patrno, kterak máš naspěch, abys byl už hotov.

Donna Brites mne tyto dny trápila, aby mne dostala z mého pokoje; a doufajíc, že mne rozptýlí, vedla mne na procházku na balkon, odkud je vidět Mertolu; šla jsem za ní a ihned chytila mne krutá vzpomínka, která mne na celý den rozplakala. Dovedla mne zpět, a já se vrhla na lože, kdež jsem tisíckrát uvažovala o tom, jak málo mám naděje, že bych se někdy uzdravila. To, co dělají, aby mi ulevili, jitří jen mou bolest a já nalézám v lécích zvláštní důvody smutku.

Vídala jsem tě často na tomto místě kráčet s výrazem, který mne okouzloval, a na tom balkoně byla jsem onoho osudného dne, kdy jsem pocítila první účinky své nešťastné vášně. Zdálo se mi, že se mi chceš zalíbit, ač jsi mne neznal: přesvědčovala jsem sebe sama, že's mne zpozoroval mezi všemi, které byly se mnou. Myslila jsem, když jste zastavili, že jsi rád, že tě lépe vidím a podivuji se tvé obratnosti a tvé pružnosti, když jsi pobodl koně. Jakési zděšení mne chytilo, když jsi jej nutil přejít nesnadné místo; krátce, cítila jsem tajný zájem na všech tvých skutcích.

Cítila jsem dobře, že mi nejsi lhostejný, a přisvojovala jsem si vše, co jsi dělal. Znáš až příliš dobře pokračování těchto začátků; a ač nemám příčiny, proč bych tě šetřila, nesmím ti psát, abych tě neučinila, je-li to možno, ještě více vinným, než jsi, a abych si nemusila vyčítat tolik zbytečného namáhání udržet si tvoji věrnost.

Ty mi věren nebudeš. Mohu doufat od svých listů a svých výčitek to, co moje láska a moje oddání se nezmohlo na tvé nevděčnosti? Jsem příliš jista svým neštěstím; tvoje nespravedlivé chování nenechává mi nejmenšího důvodu pochybovati, a musím se všeho obávati, když jsi mne opustil.

Což budeš půvabný jen pro mne a nebudeš se zdáti příjemný i jiným zrakům? Myslím, že mne nebude mrzet, když city jiných odůvodní jaksi city mé; chtěla bych, aby ses zdál lásky hoden všem ženám ve Francii, ale aby žádná tě nemilovala a žádná se ti nelíbila.

Je to směšný a nemožný nápad; nicméně poznala jsem dost, že nejsi schopen veliké vytrvalosti a že na mne dovedeš zapomenout bez cizí pomoci a aniž tě k tomu nová vášeň nutila.

Snad bych chtěla, abys měl nějakou rozumnou příčinu. Pravda, byla bych nešťastnější, ale tvá vina nebyla by tak těžká.

Vím dobře, že jsi ve Francii bez velkých rozkoší, v úplné

svobodě: únava dlouhé cesty, trochu slušnosti a obava, abys neodpověděl na moje výbuchy, tě zdržují.

Ach, neboj se! Spokojím se, budu-li tě moci občas spatřiti a budu-li vědět, že jsme v jednom místě; ale snad se marně těším a ty budeš spíše dotčen odmítáním a přísností jiné, než mojí povolností. Je možno, že budeš rozohněn, bude-li se s tebou tvrdě zacházeti?

Ale dříve, než se oddáš veliké vášni, pomysli na nesmírnost mého hoře, na nejistotu mých úmyslů, na střídání mých duševních nálad, na výstřednost mých dopisů, na moji důvěřivost, na mé zoufání, na moje přání, na moji žárlivost.

Ach, ty se uvrhneš do neštěstí; zapřísahám tě, aby sis vzal příklad z mého stavu, ať to, co trpím, není aspoň pro tebe bez užitku. Asi před pěti nebo šesti měsíci jsi mi svěřil trapné tajemství, a přiznal jsi se mi příliš upřímně, že jsi ve vlasti miloval jednu dámu. Jestliže ona ti brání, aby ses navrátil, pověz mi to a nešetři mne, ať se déle netrápím.

Drží mne ještě zbytek naděje, a (nemá-li býti splněna,) bude mi milejší, ztratím-li ji úplně a zatratím sebe samu. Pošli mi podobiznu té dámy a nějaký list od ní, a napiš mi vše, co ti říkává. Našla bych tam snad nějakou útěchu nebo ještě větší zármutek. Nemohu déle zůstati v tomto stavu a není změny, která by nebyla pro mne příznivа. Chtěla bych mít podobiznu tvého bratra a tvé švakrové. Vše, co je ti něčím, je mi velmi drahé a jsem úplně oddána všemu, co se tě týká: nenechala jsem si nijakou moc nad sebou.

Jsou chvíle, kdy se mi zdá, že bych byla našla v sobě dost pokory, abych sloužila té, kterou miluješ. Jsem tak zdrcena tvým zlým chováním a tvým pohrdáním, že se ani neodvažuji myslit, že bych mohla být žárliva a nevzbuzovala tvou nelibost, a že se mi zdá býti mou největší chybou něco ti vyčítat.

Často jsem přesvědčena, že neměla bych tak zlobně projevovat city, které ty zapíráš.

Už dlouho čeká jeden důstojník na list pro tebe: odhodlala jsem se psáti tak, abys jej četl bez odporu, ale je příliš výstřední, nutno jej ukončit. Žel, není v mé moci odhodlat se k tomu; zdá se mi, že s tebou mluvím, když ti píšu, a že jsi trochu blíž u mne.

Příští dopis nebude tak dlouhý ani tak nepříjemný; budeš jej moci otevřít a číst, spoléhaje se na moje ujištění. Pravda,

nesmím se ti ani zmínit o vášni, která ti není milá, a nebudu také o ní mluvit.

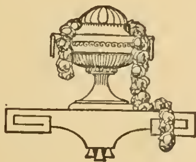
Bude tomu brzo rok, co jsem se ti celá oddala bez výhrady. Tvoje vášeň zdála se mi velmi vroucí a upřímnou, a nebyla bych nikdy myslila, že moje povolnost tě tak odpudí, že budeš nucen vykonat pět set mil a vydati se ztroskotání, aby ses jí vyhnul: od nikoho jsem si takového jednání nezasloužila. Můžeš si vzpomenout na můj stud, můj zmatek a mou zaraženost; ale ty si nevzpomínáš na to, co by tě nutilo, abys mne proti své vůli miloval.

Důstojník, který má ti přinésti to psaní, mi vzkazuje počtvrté, že odchází. Ten má naspěch! Patrně opouští nějakou nešťastnici v této zemi.

S bohem, stojí mne víc dokončit tento dopis, než tebe stálo opustit mne snad navždy. S bohem, netroufám si nazvati tebe tisíci něžnými jmény, ani oddati se bez obavy všem svým náladám. Miluji tě tisíckrát víc než svůj život a tisíckrát víc než sama myslím.

Jak jsi mi drahý a jak jsi ke mně krutý! Nepíšeš mi — nemohla jsem se zdržet, abych ti to ještě jednou neřekla. Začnu znovu a důstojník odjede. Co na tom, ať si odjede! Píšu víc pro sebe než pro tebe: hledám jen, kterak bych si ulevila. Ulekneš se jistě délky mého listu: nebudeš ho ani číst. Co jsem zavinila, že jsem tak nešťastna? A proč jsi otrávil můj život? Proč jsem se nenarodila v jiné zemi! S bohem, odpusť mi; nemám už odvahy prosit tě, abys mne miloval: hleď, kam až mne můj osud zavedl! S bohem.

Příště konec.

FEUILLETON.

V „Kontemplacích“ Victora Huga, básníka, jejž autor „Říma“ tak nenávidí, je báseň „Écrit en 1846“. Je to zpožděná polemika se starým markýzem, royalistou, který ho napadl, vytýkaje mu odpadlictví od zásad legitimity. Byl to přítel Hugovy matky, a Hugo vzpomíná dětských dob, kdy markýz, houpaje ho na kolenou, hostil ho bonbony a historkami o lidožroutech, jakobinech a dithyramby na počest Koblence a králů. A takový fragment chci citovat ze zmíněné apostrofy:

— — pak jste sesmutněl a zasmušil se;
a mumlal jste:
„Nejmoudřejší nedovedli zachrániti dobrý
ten starý trůn.
Vše je mrtvo; velcí ti králové, ta Paříž
Babylon . . .“

Při lektuře Macharova „Říma“ měl jsem neobyčejně živou reminiscenci. Ba, postava duchaplného markýze, žel, že poněkud ustrnuvšího v své době, vtipného Voltairiána, který nicméně respektuje autority, splývala nějak podezřele s postavou autora „Říma“. Marcus Aurelius, Diokletian, Julian — vše marno, přichází-li nutnost. A přistihl jsem se při parafrasi oněch elegických vzpomínek na veliké muže císařství, již byli přece tak žalostně bezmocni proti valící se katastrofě, slova Hugova: „Nejmoudřejší nedovedli zachrániti dobrý ten starý trůn.“ Byl to ještě duchaplný markýz Voltairián, houpající dítě na kolenou a krmící ho bonbony? Byl to J. S. Machar, vypravující pohádky o jedu z Judey? Nevím, ale podoba šla také dále; také náš Voltairián uctívá autority a trůn dlužno za všech podmínek zachovati; není-li císařů, dobrá: císař je mrtev, ať žije král!

⁂

Slušela-li podobná věta markýzi Hugovu, nesluší ovšem autoru „Říma“ tak pěkně. Je mnoho čtenářů, kteří vzpomínají na méně royalistické sympatie Macharovy. Nechodili jsme ještě včera téměř v spikleneckých pósách? Nebývali jsme svého času piráty? Nebyli jsme minéry, kteří jdou s prvním jitra svitem, a nepracovali jsme ohněm, dynamitem? Čertovská historie! Toť právě žalostné, že jsme byli tak mnohým. V „Tristium Vindobona“, poněkud nesměle a zajíkavě, s prvou horoucností vyznali

jsme vlasti, „že ji máme z duše rádi". Potom přišlo vystřízlivění; byli jsme karikováni v „Humoristických listech". „Šípy" psaly o nás špatně; a my ohlásili:

„Nemiluju svou vlast,
ji nemám, neznám, nevím,
proč milovat."

Někdy kážeme altruismus, někdy přijímáme krajní egoismy; někdy jsme pro utlačované, někdy pro utlačitele. Toť právě žalostné, že dovedeme být tak mnohým — —

*

Takového něco napsal by dobrý referent „Času" nebo „Naší doby", kdyby neběželo o Machara. A výsledek byl by pokrčení ramen a opovržlivé slovo: „Dilettantismus". A les by se ozval, jak by se do něho volalo. Pokrčení ramen a opovržlivé slovo — —

A nebylo by to jediné, co by našel. Našel by mnoho nedomyšlených věcí. Čteme slovo „křesťanství" velice zhusta, napsal by referent; pokaždé znamená to něco jiného. Pojmy u Machara převlékají se rychleji a umněji, nežli nejlepší americký detektiv; ošálí vás vždycky. — Řekněme Jed z Judey. Jed z Judey pojme všecko. Jed z Judey bude semitský poctivec smlouvající i s Pánembohem, právě tak jako dobromyslný mnich, prosící Boha, aby jeho miláčka, pohanského Vergilia, nicméně spasil. Tvrdý Jehova i měkký Ježíš — vše je Jed z Judey. Je to židovství, a toho autor dobře nechápe; je to křesťanství, a to chápe ještě méně dobře. Ad vocem křesťanství: jako by to slovo nemělo tolik smyslů různých. Máme křesťanství katakomb, mučedníků; křesťanství mnichů, theologů, koncilů; křesťanství papežů, pompy; křesťanství násilníků a dobyvatelů. To vše se krylo za křesťanství a to vše autor ztotožňuje: bojuje proti křesťanství odříkání i křesťanství nádhery; i proti křesťanství, kde ho už není. Neboť, hledíme-li dobře, není tak mnoho křesťanství v křesťanství. Přijalo záhy vše, vyrovnalo se se vším, smířilo se se vším. Vývoj dějin je, že přijmou se všechna hesla s podmínkou, že nemají už obsahu. Tak křesťanství! Zpívalo Te deum k vraždám, opustilo prostotu a kromě onoho světa (a více) dbalo o tento. Stalo se formou. Duch utekl do sekt. Tam zbyl prvý fanatismus. Ale o tom jedu Machar nemluví. Bylo by to nepohodlné a zašlo by se příliš daleko — —

A klassický svět. Řím! Starý Řím! Existuje pomník římského ducha aere perennius. Vtiskl tisíciletím svůj znak. Je to římské právo. Machar míval rád Heinea; ať si přečte, co o jeho ustanoveních píše „... sanktionieren hier den grinsenden Eigenwillen der Selbstsucht, des starren Personaldünkels". A co říká o vytvoření pojmu vlastnictví, není lichotivější. Machar by rád dokázal, že byla-li právní norma „servus nullum caput habet", že to byla právě jen právní norma. Přirozeně, vlastník nezabíjel vždy své otroky, ba zpravidla ne: repraesentovali přece kapitál. Ale domníval-li se, že masem otroků zlepší se chuť ryb, nicméně nemeškal obětovati jejich životy. Byl to poctivý muž a domníval se být v právu: otroci byli jeho. To o otroctví. A říká-li autor, že křesťanství ujařmilo ženu, našel by snadno, že původ toho ujařmení byl již v římském právu, a že „taceat mulier in ecclesia" není výrok, který by byl překvapil quirity.

A tak by Machar musil přiznat určitou zásluhu křesťanství: nedovedlo zabrániti útlaku, ale ohrozilo ho. Kapitalista, zlepšující svým způsobem chuť ryb, nebyl si zcela už jist svým právem a ostatní společ-

nost rovněž ne. Je-li pokrok, v tom byl.

Ostatně náboženství nemůže dělat zázraky. Povaha lidská křesťanstvím jen z části a spíš na povrch se změnila. Podstata ne. Byli křesťanští pohané (Machar si je chválí) a pohanští křesťané (volní myslitelé na ně útočí). A Macharův Řím je schema, pohodlné, ale nepravdivé schema.

*

Tak by as mluvil, se vší superioritou, které referent užívá ke spisovateli u nás, kdyby neběželo o Machara. Ale Machar! Strana! Program! Solidárnost!

Zapomene, co chtěl říci. A zazní, písni vznešená! Hymnus! „Macharův Řím je naše české Credo", prohlašuje v úvodním článku Naší doby S. Naše české Credo! Konečně nějaké Credo; nedostávalo se ho nám. Před třemi lety modlil se p. Horký z „Golgaty". Nyní máme Credo. Nové náboženství světa. Jeho bůh je Machar.

*

Každý si něco odnáší z knih. Já si odnesl tohle:

Vlak na jih odjíždí. Duní a otřásá se jakousi bujnou radostí. Není ta radost spíše u autora, který tu sedí se zavřenýma očima? Radost nad uniknutím z vyjetých kolejí existence, z její úmorné šedi. Něco nového. Nebe je mnohem krásnější. Nejjednodušší dojmy jsou zázraky, nejmalichernější věci ohromují. Byli jsme někdy skeptičtí? Možno-li. Je třeba utvořit české Credo. A my je stvoříme.

Vlak duní svoje: Tadada, tadada, tadada. K jihu! K jihu! Ohromné uvolnění, jásavý cit. Něco jako při výletu na Krym.

České Credo bude napsáno. Victor Emanuel III. je výborný panovník. Nedivme se tomu už. V. Dyk.

KRONIKA VÝTVARNÁ.

Letošní saisonu výtvarnou zahájil v Topičově salonu A. Hudeček. Výstava ukázala, že Hudeček nic nepozbyl ze své vzácné krajinné intuice, naopak, že je technicky pevnější, jeho štětec bezpečnější, a že toto jistější ovládání métieru není nikterak na úkor měkké zádumčivosti a hluboké poesii jeho sešeřelých nálad, jež ode dávna tvořila hlavní půvab tohoto delikátního umělce. Z několika starších nebo slabších prací souditi o úpadku a chabnutí jeho tvůrčí síly bylo by dojista ukvapené a nespravedlivé.

Konstatuji to s radostí tím větší, oč bolestněji působí výstava páně Holárkova v Rudolfinu. Pan Holárek byl jistě muž velikého chtění a krásných úmyslů, a není vinou české kritiky, jak si v katalogu stěžuje, že nemohla nevyslovit zklamání nad žalostným scestím vkusu, jež se projevovalo čím dál patrněji v Holárkových allegorických, tendenčních a mravokárných cyklech. Nemiluji vůbec allegorii. Nemiluji umění, které bez vtipu moralisuje. Řekl jsem to otevřeně, mluvě na tomto místě o výstavě Kupkově. Pan Holárek úplně propadl své mravokárné náklonnosti a rozmělnil pravdy obecně platné v dlouhou řadu cyklů, jimž nelze upříti značné technické obratnosti, ale jež svou falešnou sentimentálností naprosto se míjejí uměleckým účinkem a svou žalostně banální morálkou působí místy až trapně (na př. „Poslové jara"). Řekl-li jsem, že p. Holárek dokonale ovládá techniku, platí to plně o jeho perokresbách. Tam, kde sáhl po paletě a chtěl dokázati svou malířskou potenci, ztroskotal úplně. Jeho oleje jsou akademicky snad zcela korektní, ale dnes bohudík žádáme v portrétu víc než-li správnou kresbu a v krajině víc než

liebscherovské studie, jež pan Holárek za dvě hodiny „na místě zhotovil“, jak naivně v katalogu podotýká. — Pan Holárek je přesvědčen, že byl svévolně ubíjen, a aby dokázal svou uměleckou mohutnost, uspořádal tuto výstavu. Žel, že obrana jeho dopadla tak slabě. Je trapno to konstatovati, a to tím spíše, poněvadž pan Holárek svaluje příčinu hmotného neúspěchu svých prací do značné míry na bedra umělecké kritiky. Pan Holárek vliv kritiky na kupující obecenstvo přeceňuje.

Důkazem toho je fakt, že pan Preissig, jehož grafický ústav byl českou kritikou výtvarnou bez rozdílu přivítán s nadšením, ohlašuje právě finanční nezdar svých podniků. Oznamuje nám, že se odhodlal rozprodati album svých leptů na mírné měsíční splátky, a nedávno p. W. Ritter v „Nár. Listech“ upozorňoval, že pan Preissig bude nucen se vystěhovati, neprojeví-li česká veřejnost větší zájem o jeho podniky.

Ale přes toto skrovné porozumění obecenstva mladá obec českých grafiků pracuje s chutí. Výstavka grafiky, která u Topiče vystřídala exposici Hudečkovu, podala nám malý, ač daleko ne úplný přehled toho, co u nás na tomto poli bylo vykonáno. Dominoval tu Šimon řadou skvělých barevných leptů, byl tu Preissig s jedním jen novým, ale za to úžasně měkce leptaným městečkem ve sněhu, Stretti s několika osobitě pojatými pražskými vedutami. Kašpar na známém krásném listě „Loutkové divadlo“ a „Varhaníku“ effektně řeší světelné problémy. Švabinský a Štrimpl zastoupeni byli bohužel každý jen jednou prací. Hofbauer vystavil známé studie zvířat a několik zajímavých dřevorytů („Praha ve sněhu“, „Z Dubrovníka“). Kalvoda a Engelmüller, kteří se nově přihlásili do řady grafiků, leptali vlastně jen motivy svých olejů ve zmenšeném měřítku bez valného úspěchu.

Vlastní událostí saisony je výstava impressionistů, uspořádaná v „Manesově“ pavillonu pod Kinskou. — V odvážné zkratce stojí tu před pražským publikem poprvé historický vývoj impressionismu francouzského od Daumiera až k posledním výhonkům novoimpressionismu a intimismu. V odvážné zkratce — neboť nelze ani pomyslit, že by bylo možno dnes sestaviti úplný a správný historický obraz vývoje moderního malířství. Ani Paříž nemá takové gallerie. Ale tomu, co se podnikavosti „Manesa“ zdařilo získati do Prahy, náleží plné uznání. Nejsou-li tu Ingres, Courbet a Millet, je tu Daumier, mohutný ve své suché břitkosti, Monticelli s ukázkami nádherných koloristických snů, jsou tu Manet a Monet, kteří od negace akademické lži, od nenávisti stilu „pompier“ přešli k veliké tvůrčí práci a učinili naprostou upřímnost jediným zákonem svého umění. Genius Monetův, tak suverénně ovládající vibraci barvy a atmosférické hloubky, dovedl sdružiti kolem sebe řadu hledajících duchů, z nichž mnozí vyspěli v krásné a veliké zjevy umělecké: Sisleye, sladkého básníka plavých a stříbřitých krajin francouzských, Pissara, který od ideového impressionismu přešel na krajní křídlo revolucionářů technických, mezi pointillisty, Renoira, skvělého malíře žen s vášnivě smyslným tělem, s podlouhlýma očima, plnýma animálních pudů, Degase, který s neúprosnou upřímností zachytil všechnu psychickou bídu moderního života v grimassách a kontorsích svých tanečnic. Z něho vyšli Toulouse-Lautrec i Forain (prvního z nich není na naší výstavě). Jména dvou žen zůstanou po boku těchto průkopníků: Berta Morisotová a Miss Cassattová, první

přítelkyně a žačka Manetova, druhá obdivovatelka Degasova, básnířka plavé a radostné krásy dětského tělíčka. Tato jména asi charakterisují první periodu impressionismu, periodu dnes už vlastně vítězně ukončenou. To jsou, smím-li tak říci, klassikové impressionismu. K ním přidružili se mladší Raffaëli, Le Sidaner, Besnard, kteří logicky pokračují v jejich díle, Henri Martin, jenž dovedl applikovat technické výsledky impressionismu, rozložený a lomený tón, ve svém dekorativním díle. (Tito dva poslední jsou poněkud u nás známi z první výstavy francouzského umění.)

Ale vedle těchto malířů, v jejichž díle není násilných skoků, kteří nelámali násilně tradici, naopak, vědomě navazovali na původní francouzské tradice století osmnáctého, je tu malá skupina malířů, jichž nelze klassifikovati jako články tohoto vývojového řetězu. Cézanne, Van Gogh a Gaugin stojí stranou, jedněmi náruživě zbožňováni a druhými vášnivě odsuzováni, — a těžko dnes říci, na kterou stranu konečně klesne vážka v soudu generací budoucích. Nejnápadnější je případ Cézannův. Nehodlám mluviti o hrubém a vášnivém útoku Nordauově, který nedávno celý kult Cézanna prohlásil za pouhý švindl, vyvolaný obratnou spekulací několika obchodníků obrazy. Ale proti nadšenému obdivu jedné části kritiky stojí tu na př. slova pana Mauclaira, který v Cézannovi viděl „bodrého muže, jenž v provincii maluje sobě pro radost a produkuje těžká, špatně stavěná, svědomitě ledajaká díla. Viděti obrazy Cézannovy vedle nějakého Moneta nebo Renoira je totéž, jako selský tanec v dřevácích přirovnat k tanci Isadory Duncanové“*. Remy de Gourmont, jejž jistě také není možno viniti z akademismu, napsal v těchto dnech v „Mercuru de France“: „Ach, nemluvte mi o této malbě ... Je tak bolestná ...“ Cézanne je mu velkým, pracovitým, zvědavým a tvrdošíjným dítětem, které má dosti intelligence, aby si uvědomilo svou slabost. Mauclair v uvedené knize prudce útočí také na Gaugina a na falešnou ideu uměle vyvolaného primitivismu, kterou nazývá absolutním anarchismem. „Gaugin odešel na Tahiti ne tak za krásnými, svítivými motivy, jako spíše proto, aby zapomněl na Evropu a vytvořil si život a duši Tahiťana.“ A zároveň »La Revue“ přináší rozmluvu s Rodinem, z níž chci uvésti několik slov o Van Goghovi: „Je velmi nestejný,“ praví Rodin. „Ale nutno mu přiznati jednu vlastnost, která je dnes velmi vzácná a tím cennější: upřímnost. Jeho upřímnost lze přirovnati k upřímnosti primitivů ... Nedbá nijakého akademického pravidla. Nedovede vyrábět obrazy jako jídlo nebo omáčku podle kuchařky. Staví se naivně před přírodu a snaží se ji vyjádřiti. Podařilo-li se mu to dokonale, je jiná otázka. Je jisto, že neumí kreslit. To je společná vada mnohých impressionistů. Massivnost tohoto portrétu je jistě neblahá. Mne, který tak rád vyjadřuji logiku a harmonii přirozených linií, uráží tato těžkopádnost. Ale ve své nenávisti ke všemu, co zapáchá Akademií, odpouštím mnoho nezávislosti Van Goghově.“ Na otázku, co soudí o Cézannovi, odpověděl mistr: „Tomu nerozumím!“ — Novoimpressionismus na výstavě nejlépe zastupuje odvážný a jemný Signac, energický pointillista Luce, dekorativní Théo van Rysselberghe, skupinu intimistů pak její zakladatel, subtilní a harmonický E. Vuillard.

H. Jelínek.

* C. Mauclair: Trois crises de l'art actuel. Str. 305.

KRONIKA HUDEBNÍ.

Poslední hudební novinkou Národního divadla jest opera Xaviera Lerouxa „Královna Fiammetta." V obecné snaze, podati obecenstvu nové dílo a ve zvláštní snaze podati dílo moderní, chef opery p. K. Kovařovic uvedl k nám „Královnu Fiammettu". Volbu nelze nazvati zcela šťastnou, byť dílo francouzského modernisty plnilo dům i mimo předplacení. Pan Xavier Leroux především pochybil tím, že zhudebnil libretto rozvrhu staromódního a látky nemoderní. Volba libretta je rozhodna nejen pro úspěch díla, nýbrž je význačna i pro umělecký názor skladatelův. Libretto „Královny Fiammetty" věrně se drží rozvrhu velké opery francouzské a misty útočí na vypěstěný vkus diváků, otřásajíc zároveň jeho smyslem pro pravděpodobnost. Ani ne tím, že vůdcové církve katolické jsou v opeře postaveni do křiklavého světla, zrodivše se v tomto případě spíše ve fantasii libretistově nežli z historie skutečné, nýbrž rozličnými protivami dějovými i scénickými, jichž nakupeno v díle skoro v každém jednání. Jest to poměr Danielův k Fiammettě, do očí bijící zejména v jejich milostném zátiší, poměr kardinála Sforzy k šlechticům boloňským (není přece možno, aby politické pikle, usilující o sesazení královnino a její bezživotí, byly smlouvány veřejně v hostinci skoro coram publico!), strašlivá historie o ztraceném bratru Danielově, připomínající podobný motiv z Wagnerova „Lohengrina", jenže motiv nemožně zauzlený a nerozťatý, a j. Podobnými prostředky nelze dnes libretistům domáhati se divadelní slávy — k literární mají téměř všichni daleko. — S hudebního stanoviska lze se o díle Lerouxově vysloviti s uznáním mnohem větším, ač do uznání naprostého chybí mnoho. Hudba p. Lerouxova není moderní v tom smyslu, v jakém někteří chápou jeho modernu. Ta dnes znamená prohloubiti dílo v jeho technických prostředcích a vzbuditi jimi pravé dojmy a žádoucí nálady. Nad to vyžadujeme u tvůrce moderního díla určitě vyhraněný směr — požadavek individuálnosti může býti splněn jen v případech nejvzácnějších — a ten „Královně Fiammettě" chybí. Není plně vysloven, a zdá se spíše, že skladatel uzavřel jistý kompromis s hudbou starší doby, totiž s prostředky jejího výrazu, spokojuje se hudební modernou jen po vnější stránce formální. Ale mnohdy selhaly skladateli i prostředky hudební v zamýšleném účinu. Na př.: Královna Fiammetta, mladá Orlanda, uchýlila se na čas do kláštera Klarisek v Assisi a ve veselé chvíli předčítá chovankám klášterním Petrarkovy znělky. Chce je čísti bujně a nevázaně, jak lze vyrozuměti z libretta, ale hudební doprovod zpívaných sonettů je těžký a nezáživný. Novinka byla chefem opery p. K. Kovařovicem nastudována vzorně, než úspěch její o premiéře nebyl valný.

První řádný koncert České Jednoty pro orchestrální hudbu v Praze dne 5. listopadu v Rudolfině představil Praze vynikajícího houslistu belgického, Cesara Thomsona. Je přirozeno, že pořadatelé velkých a nádherných koncertů ve většině případů získávají pro své podniky virtuosy slavných jmen. V dnešní době vrátili jsme se k dobám virtuosů, v nichž často blýskavé pozlátko nahrazovalo pravé umění. Dunivý zvuk reklamy přehlušuje i dnes volání tvořivých umělců. Cesar Thomson není z umělců povrchních. Slávy své dobyl si prací záslužnou, jejíž ovoce klidí až podnes. Zahrál skladby vesměs málo slýchané, z nichž

*

největšího úspěchu dobyl Tartiniovým koncertem z d moll pro housle s průvodem smyčcového orchestru. V přidaných variacích Correlliova thematu zazářila jeho dvojhmatová technika, ač nebyla vždy nejčistší. Novinkou koncertu bylo symfonické scherzo p. Ludomira Rożyckého, nazvané „Stańczyk". Scherzo jest v technice hudební a instrumentační zcela moderní. Má mnoho jiskřivých nápadů, ale chybí mu vzněcující síla hudebního projevu a pravá bujarost scherzová. Jinou novinkou obsáhlého pořadu koncertního byly fantastické obrazy, nazvané „Památce Chopinově", skladba p. Zygmunta Noskowského. Skladba není organická. Je to řada hudebních obrazů s rozličným programem, jež jsou pouhými variacemi na Chopinovu melodii z klavírního praeludia z A dur. Nelze jim upříti obratnosti a vynalézavosti, ale mají málo vztahu k vytčenému programu a málo síly vnitřní k vyjádření všeho toho, co skladatel zamýšlel. Koncert řídil jako host pan Zygmunt Noskowski, dirigent z Varšavy, rukou pevnou. Není dirigentem velkého slohu, ale je vůdcem orchestru spolehlivým. Dokázal to zejména v Schumannově B dur symfonii jarní, jež koncert vzletně dovršila.

Ad. Piskáček.

ZPRÁVY.

V „Naší době" má literární referent obavy o mládež, otravovanou knihami rázu Martenova „Cyklu rozkoše a smrti", Karáskova „Románu Manfreda Macmillena" a Hladíkova „Dua", jež prý se blíží kavárenské pornografii. Nebohá mládeži! Kolikrát již ponuré ony záchvaty přepadly referenta „Naší doby" a kolik morálních poprav byl už nucen vykonati! A jakým způsobem chce pisatel mládež ochrániti? Mluví-li již o perversitách, nuže, nemá Hardenových processů? Nemá denní tisk a celou odbornou literaturu? V. D.

*

My a cizina. Dvě drobnosti z poslední doby, charakteristické snad drobnosti. P. Chopin napsal článek o Vrchlickém, kde mezi jiným tvrdí, že básníka čeká cena Nobelova. Obsah článku putoval listy, zmínka o Nobelově ceně rovněž. Doputovala do „Moravskoslezské revue" (jejíž nový ročník za změněné redakce právě zahájen). Tam píše v „Kommentáři" V. Mrštík o „úspěchu za úspěchem na poli malířství, hudby, literatury (Nobelova cena — Vrchlický)". Že bychom měli úspěch za úspěchem na poli atd. — se mi nezdá. I Nobelova cena dosud udělena leda p. Chopinem. Inkassovat úspěchy dosud neexistující je hazardní věc. Není pochyby, že by Vrchlický ceny zasluhoval, a mnohem více než někteří dosud ji získavší. Ale není předčasné ohlašování něčeho, co zatím má daleko do fakta, exponováním, a to zbytečným exponováním Vrchlického pro případ, neobdrží-li cenu?

Aby věc byla ještě češtější, vyčítá už v „Čase" p. —by— (Machar) Vrchlickému, že tu cenu má dostat — —!

Druhá drobnost. V „Přehledu" v čísle z 1. listopadu píše dr. Lederer (der angesehene Herr aus Böhmen, který Björnsonovi poslal dopis o postavení Slováků v Uhrách, v „März" otištěný): „Slovácká politika nesmí z české politiky velkého konceptu zmizet, nechce-li se česká před Björnsonem a celým vzdělaným světem dát zahanbit — —" Činnost dra Lederera je záslužná; ale k čemu podobné argumenty, tak málo důstojné? Sebevědomý a zdatný národ nežije, aby se před kýmkoli nedal zahanbit; žije, poněvadž má sílu žít, a činí to, čeho mu k životu třeba. Mluvíme-li o slovenské otázce: dosáhlo se, že se

mluví o ní; mluví se o polské otázce; česká existovat přestala. A bylo na místě přivésti ji na přetřes v odpovědi Björnsonovi. Skutečně, nemáme k sobě mnoho vážnosti. A, jako Kristus, pomáháme jiným, sami sobě pomoci nedovedouce. V. D.

*

V „Mercur'u" (z 1. dne listopadu) čteme článek „Edgar Poe et son ami P. Holley — Chivers, leur relations et correspondence". Článek dotýká se obšírně kontroversy, vzniklé po smrti Poeově a opět vzešlé v posledních letech stran původu a originality „Havrana". Přítel Poeův Chivers tvrdil totiž, že byl předchůdcem a inspirátorem svého přítele při nejznámější básni Poeově „Havran". Závěr pisatelův jest, že vše, co bylo silné a pevné u Edgara Poea, objevilo se zmatené a rozplývavé u Chiverse a že tedy není možno než připojit se k soudu professora Harrisona, nového vydavatele Poea, že „Havran" je skutečně dílem Poeovým, byť i snad v něm bylo možno nalézt mlhavé reminiscence z básní Chiversových.

V rubrice divadelní čteme ironická slova o referentech žurnálů pařížských:

„Kritika dramatická není méně nesobecká. Ten kritik má zadanou práci u divadelního ředitele; nebudete chtít, aby řekl, že hraje špatné kusy? Onen, aby byl hrán, spoléhá na herce, majícího vliv ... Jiný myslí na autora, který je sám kritikem dramatickým nebo mužem závažným; klidíme, co jsme sili, říká si, zasypávaje ho pochvalami — —

... Čeho je třeba ke psaní do žurnálů, je, zapomenout na talent i vědomosti." V. D.

*

Nové drama d'Annunziovo, „La nave" („Loď"), provedeno bude ještě letos v římském divadle „Argentina". O obsahu a rázu básně rozepisuje se Gabriele Gabrielli v turinské „Stampě", velebě úchvatnou sílu tragedie, jejíž jednotlivé výjevy jsou po jeho mínění „hodny Shakespeara". Základní myšlenku dramatu vyslovuje kterási z jednajících osob, lodivod Lucio Polo, slovy: „Vlast je na lodi." Loď je vlastí psanců, zachránivších se od meče a ohně vítězných barbarů, jich nejkrásnější vidinou, osou a smyslem jich života. Čas ani místo děje nejsou určitě udány, básník je jen napovídá (jako v „La Gloria"): Ve chvíli, kdy Narses s voji svými vtrhl do Italie, lid chystá se ku brannému odporu. Touha po činu a boji zachvátí mysli všech a všichni jsou za jedno, že nutno proti nepříteli založiti silné „nové město" a zbudovati loďstvo. Ale toto svorné zanícení pro společnou jednotící myšlenku nepotrvá dlouho. Strannické půtky a sváry rozdělí všechen lid ve dva tábory, v přívržence tribuna lidu Orsa Faledra Aquilejského a stranníky Marca Gratica, jenž v tu dobu se svou lodí pluje kdesi v dáli na širém moři. Nedůvěra a podezření proti Orsu Faledrovi a jeho rodině vytryskne s počátku jen jako drobný pramének, ale rychle roste v dravý, rvavý proud, jenž konec konců zachvátí všechny. Není téměř zločinu, kterého by lid Orsu Faledrovi nepřičítal: loupeže, krádeže, vydírání, ba i tajné pikle proti svobodě vlasti tíží, prý, jeho svědomí. Ještě soustředí ve svých rukou všechnu moc, ještě je na vrcholu slávy, ale bouře proti němu již roste a z nenadání smete ho s jeho výše. Dlouho tajený vztek, závist, hněv, rozhořčení nyní náhle propukají. Včera ještě populární tribun lidu, jeho mluvčí a vůdce, je dnes i se svou rodinou zajatcem a obžalovaným téhož lidu, rozvášněného a zuřícího. A Marco Gratico,

plující ještě na dálném moři, stává se jeho nástupcem v úřadě tribuna lidu. Krutý a barbarský je soud rozvášněných davů nad miláčkem lidu včerejšího dne, neboť Orso Faledro a čtyři synové jeho z rozkazu lidu jsou žhavými železy oslepeni, z domu svého vyhnáni a majetek jich zabaven. Jediný jenom člen rodiny dojde milosti před očima davů, Basiliola, jediná dcera Orsova. Ta nyní vodí oslepené sourozence a otce svého a bloudí s nimi městem, kde není pro ně přístřeší. V tom již v dáli na obzoru objeví se loď Marca Gratica a lid chystá se, aby slavnostním způsobem uvítal nového tribuna. Již blíží se loď vítězného soka Orsova, když tu rodina oslepených psanců vnikne do přístavu a Orso Faledro slovy plnými zoufalé bolesti a šíleného vzteku klne barbarským spoluobčanům. Marně snaží se hněv jeho ukrotiti a vlídnými slovy ho ukonejšiti diakoniska Ema, vdova po kterémsi členu rodiny Graticovy, zasvětivší po smrti mužově život svůj Kristu. Hněv zoufalého starce propuká nyní proti ní a někdejší tribun lidu zasypává diakonisku vášnivými výčitkami a kletbami. Ale hlas, chvějící se slzami a vztekem, zaniká v jásotu lidu, v radostných projevech, vítajících Marca Gratica. Jako triumfátor vrací se ze své plavby a za nadšeného jásotu davů veslaři nesou ho na ramenou ke stolci tribunskému. Tu náhle jásot zmlká. Davy proklestila si cestu Basiliola a vynucuje si ticho. „Ustaňte v křiku svém, mužové," volá. „Já mluvím, já zpívám! A slyš mne, Gratico, kníže moře! Otec nazval mne Basiliolou, ale pro tebe chci slouti zkázou a tobě chci zatančiti tanec vítězství." Pak, když lid jí nabádá, aby tančila, srdce rvoucími slovy ukazuje, čím otec i bratři její byli a čím jsou teď, po té propuká v šílený smích, hned na to zase usedavě pláče a konečně chvějíc se klesá k zemi. Tápajíce, blíží se slepí bratři její k ní, aby jí pomohli, ale v tom již hněv lidu znovu proti nim propuká a vášnivé výkřiky davů zachvívají vzduchem. „Do vody s nimi, s Faledrovci! Hospodin je na straně vyvolenců lidu! Aleluja! Aleluja! Hospodin je na straně Graticů. Sláva knížeti moře!" — Takový je asi v hlavních rysech obsah nové tragedie d'Annunziovy, v posledních měsících znovu a znovu ohlašované. Možno-li věřiti Gabriellimu, jsou prý v této básni, kde davu připadla asi stejná úloha, jakou míval v starořecké tragedii chór, místa uchvacující svou prostou krásou a tragickou velikostí. r.

*

O otázce „pokroku moderní divadelní dekorace" uspořádaly zajímavou anketu „Hamburger Nachrichten" a pozvaly k ní některé z předních dramatiků německých, aby se vyslovili, do jaké až míry je oprávněna snaha moderních režisérů dosíci na jevišti pokud možná nejvyšší illuse skutečnosti. Je známo, že proti tomuto směru, repraesentovanému dnes v Německu především Reinhardtem, vystoupila řada kritiků, vyslovivších se velmi důrazně proti přílišnému realismu v scénické výpravě jakožto činiteli, ochromujícímu tvořivou součinnost fantasie divákovy, tento první předpoklad plného účinu provozovaného díla. Ankety hamburského listu zúčastnili se Ernst v. Wildenbruch, Georg Hirschfeld, Fedor v. Zobeltitz, Ludwig Fulda, Max Halbe a Siegfried Wagner, dodatečně pak dožádán o své mínění známý esthetik a ředitel hamburského „Schauspielhausu", Alfred baron Berger. Hlasy účastníkův ankety jsou velmi zajímavé, třeba že nepřekvapují zrovna novotou a rázovitostí. Ale v každém

z projevených názorů je trochu cenné pravdy. Celkem všichni dramatikové, ankety se zúčastnivší, vyslovují se rozhodně proti přílišnému zdokonalování scénické výpravy, ukazujíce, jak vším tím pozornost divákova od vlastního dramatu se odvrací. Wildenbruch správně poukazuje k tomu, kterak není pouhou náhodou, že první iniciátor tohoto nového směru ve scénické výpravě, velkovévoda Meiningský, byl sám výtvarníkem. Správný je také názor Wildenbruchův, že výtvarné umění ve službách divadelních se snaží na jevišti nahraditi dramatické dění scénickým obrazem, jenž vnímavosti diváků je bližší, čím vnitřní stránka dramatu trpí, kdežto vnější jeho podoba nabývá vrchu. Tím stírá se s dramatu symbolický jeho ráz a tedy vlastní jeho podstata. „Nálada je žádoucna, ale nutno jí dosíci vnitřními prostředky, dějem hry a hrou herců, nikoliv prostředky vnějšími. Slovem: Dekorace má sloužiti, ne chtíti býti samostatnou, má naznačovati, ne vykládati.“ Téměř všichni účastníci ankety se shodují, že nelze se vrátiti k primitivnějším formám scénické výpravy a že tedy bude nutno pouze pracovati v tom směru, aby přílišná věrnost výpravy neubíjela fantasie divákovy. Trefně praví Fedor Zobeltitz, jenž téměř bezpodmínečně hájí scénické divy moderní režie, že je líp, získá-li takovouto oko poutající výpravou divadlo pro vážné dílo umělecké i takové kruhy, jež by jinak na ně dojista nepřišly se podívat, poněvadž prý vždy něco v nich z takového představení utkví. Velmi rozhodně za důtklivější akcentování vnitřní stránky díla se přimlouvá Hirschfeld, jenž ostatně jediné od jemnosti uměleckého cítění dotyčných činitelů očekává správné rozřešení otázky, kde začíti a kde přestati s výpravou. Stejně rozhodně vyslovuje se i Fulda proti přílišné výpravě, jež přestává pomalu býti prostředkem a sama stává se cílem. Také Siegfried Wagner je spíše pro zjednodušení výpravy. Zamlouvají se mu zejména scénické návrhy geniálního Goudona Craigha, ač uznává, že ne všude jich bude lze užiti, jakož vůbec otázku tu dlužno řešiti individuálně. Poukazuje k tomu, jaká péče věnuje se v Bayreutě jmenovitě osvětlení jeviště, a proto slibuje si tolik od nového osvětlovacího vynálezu Mariana Fortunyho. Správně vystihuje pravý význam dekorace baron Berger, jenž praví, že dekorace nemá buditi illuse skutečnosti, nýbrž toliko nabádati fantasii divákovu. r.

*

Pozůstalost všemohoucího kdysi kancléře knížete Metternicha bude prodána 19. t. m. Vzácná sbírka knih, rukopisů a autografů obsahuje autograf Goethův, rukopisy několika románů Balzacových (na př. Lilie v údolí) a přes dvě stě dopisů Mussetových a Balzacových. Dopisy tyto adresovány byly krásné a slavné vévodkyni de Castries, jež byla zbožňována Mussetem a byla přítelkyní Sainte-Beuveovou a J. Janinovou a důvěrnicí Balzacovou. Jules Claretie, mluvě ve Figaru (z 9. listop.) o tomto pokladu, cituje tuto smutnou větu z dopisu nešťastného genia: „Pro mne úspěch není ničím, neboť přichází od společnosti — štěstí je vším a může přijít jen od jedné osoby.“ — Snad by se našlo v této pozůstalosti i ledaco důležitého pro české politické dějiny? Neznámý román Balzacův existuje někde, vypravuje Claretie v témže článku. Jmenuje se La Frolore. Je to historie z 18. století a hrdinkou je tanečnice italské opery. Román ten byl psán pro efemerní časopis Journal des Gens du Monde, založený Nadarem Gau-

tierem a jinými. Rukopis románu Balzacova se ztratil, neznámo kam.

H. J.

*

George Saintsbury: A History of Criticism and Literary Tast in Europe from the earliest texts te the present day. In three volumes. Second edition. Edinburgh, Blackwood and sons 1902—1904.

George Saintsbury, professor anglické literatury na universitě edinburgské, podává v knize pokus o historii kritiky od prvních jejích počátků až do doby uvedené, asi do let devadesátých minulého století. Pročetl jsem třetí díl jeho trojsvazkového díla, nadepsaný „Moderní kritika“. Rozsáhlá látka tu zpracována velmi obsažně a jasně, se stálým zřetelem k celkovému vývoji kritiky v Anglii, Francii a Německu (se stručnými poznámkami o kritice italské a americké).

Saintsbury definuje předmět své práce taktó: „Kritika je úsilí vyhledati, poznati, milovati a doporučiti nejen věci nejlepší, ale všecko dobré, co lidé poznali, myslili a napsali.“

Po vstupní kapitole se autor obírá nejdříve kritikou německou XVIII. století, Bodmerem, Breitingerem a j., a potom delší studii věnuje Lessingovi. Hlava druhá sleduje anglické předchůdce moderní kritiky, Josefa a Tomáše Wartona. Třetí kapitolu skoro celou vyplňuje Diderot, k němuž přičleněni Fontanes, Geoffroy, Ginguené, M. J. Chénier, Feletz, Cousin, Villemain, Beyle, Nodier. Kapitola čtvrtá, nadepsaná: „Aesthetikové a jejich vliv“, stopuje kritické theorie Baumgartenovy, Sulzerovy, Eberhardovy, Itala Vica, Angličanů Shaftesburyho a Humea. Krátkým přehledem končí toto období, jež připravovalo rozklad novoklassicismu. Následující oddíl knihy líčí nový základ kritických theorií. V Anglii působí Wordsworth, Coleridge s celou řadou stejně smýšlejících i protivníků, jako jsou: Southey, Lamb, Hazzlit, William Blake, Walter Scott, Campbell, Shelley, Byron, Brydges, Jeffrey. Francii ovládá kritický genius Sainte Beuveův; vedle něho jsou tu vytčeny názory Micheletovy, Quinetovy, V. Huga, Nisardovy, Gautierovy, Saint-Marc Girardina, Plancheovy a Magninovy. Herderem, Goethem a Schillerem je oceněn význam Německa. Francouzskými kritiky, kteří nezůstali bez vlivu Sainte Beuveova, zahajuje Saintsbury poslední část svého díla: jsou tu Philarète Chasles, Barbey d'Aurevilly, Renan, Taine, Montégut, Scherer, Banville, Saint-Victor, Baudelaire, Zola, Hennequin a posléze Gaston Paris, Caro, Taillandier, Veuillot. Kapitola druhá zahrnuje anglickou kritiku let 1830—1860: De Quincey, Wilson, Lockhardt, Hartley Coleridge, Macaulay, Carlyle, George Brimley. Vývojem v Anglii od let 1860—1900 je vyplněna kapitola třetí, v níž autor věnuje pozornost kritice Matthewa Arnolda, pak Frouda, Ruskina, W. Patera, J. A. Symondse a H. D. Trailla. V hlavě čtvrté jsou nastíněna hlediska novějšího německého kriticismu u Heinea, Schopenhauera, Grillparzera, G. G. Gervina, Freytaga, Hillebranda a Nietzsche. Kapitolou pátou, obsahující stručnou zminku o kritice španělské a italské (De Sanctis) a studii o Vinetovi, Saintsburyho dějiny končí.

O. Theer.

Další část stati o J. V. Fričovi, hlídka nových knih a j. byly pro nával látky odloženy do čísla příštího.

„Lumír“ vychází 15. každého měsíce mimo prázdniny a předplácí se pro Prahu: na čtvrt léta K 2·40, na půl léta K 4·80, na celý rok K 9·60. Poštou: na čtvrt léta K 2·50, na půl léta K 5·—, na celý rok K 10·—. — Na Knihovnu „Lumíra“ připlácejí odběratelé ročně pouze K 2·—. Jinak stojí sešit 24 hal. — Patisk původních prací se vyhrazuje. — Dopisy administraci „Lumíra“ buďtež adresovány: Časopis „Lumír“, Praha, Karlovo náměstí č. 34. — Listy přijímáme jen frankované. Rukopisů nevracíme.

Rediguji Viktor Dyk a Jaroslav Vlček. — Majetník, vydavatel a nakladatel J. Otto.
• Tiskem „Unie“ v Praze.

Číslo toto vydáno 18. listopadu 1907.

JAN Z WOJKOWICZ:

APOSTROFA.

Vy krásné zahrady v básníků srdcích sněné,
horečkou romantiků z touhy vykouzlené,
na březích nekonečna bájně rozložené —
v nichž slunce nezapadá, hvězdy hoří věčně,
květiny hrdě krásné v záhonech kvetou věčně —
hvězdy — oh, ideály! květiny krásných citů,
přátelství, lásky — — — Tam, kde affinitu
odvěčně určenou neruší žádná látka,
ni vášní věčnou arsis rovnováha vratká,
kde světlo bez spotřeby hoří, květ voní beze ztráty — —

Vy čarné zahrady, dětskými srdci sněné,
dušemi bláhovými snězně vybásněné,
vy krásné zahrady — mé srdce patří vám!

Hle, moje oči! Nesvítí to tam
odleskem Světla, jehož vy jste plny?
A jejich úsměv — což to nejsou vlny,
na nichž se nesou vůně vašich květů
co pozdrav z jiných, neskutečných světů?

Mé srdce patří vám — proč duch se vzdát vám vzpírá?
Oh, nemám bělmo, bělmo! Dávno mi schází víra!

Jsem z ráje vyhnaný a žiju v Skutečnosti...
A upomínka na vás není bez bolesti,
když vidím přírody i lidskou všechnu práci,
dočasně vyhraněnou v pevnou integraci —
jak rozkladem se mění a v chaosu se ztrácí;
ať hrad či organismus, představa či cit,
jak na konec se musí opět založit,
v útvary jiné přejít... tak že ironii
se zdají hlásat slavná ona slova,
jež vytvořila naděj' básníkova,

že „keine Macht und keine Zeit zerstückelt
geprägte Form, die lebend sich entwickelt“;
jak vše se znovutvoří, stále přeměňuje,
bez cíle spojuje a zase rozpojuje,
tak že vše dočasné jen, vždy se promění,
a život vlastně smrt je, bytí míjení —
a v bytí také my, dočasná synthesa,
v níž jako v zrcadle se Vesmír shlížet zdá.

Bláhoví romantici v zahradách svojich snící!
Jak je to, viďte, krásné: cítit, nemyslit,
své srdce Ideálem zaštítit,
vzdorem na věčný zákon své heslo postavit —
tak přeměnit si větrný mlýn v hrad;
ve Věčnou Krásu, Pravdu uvěřit,
v prchavé emoci si vysnít věčný cit,
a konečně své Já, jež zde podléhá změně —
tak oslaveně a tak neproměnně
do transcendentna navždy přeložit!

JSOU V SRDCI MEZERY . . .

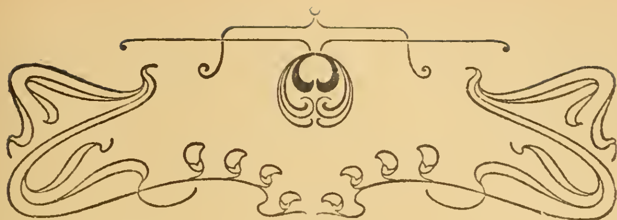
Jsou v srdci mezery, jež víc se nezacelí,
ty mezery, které jsme nežili,
ty látat budem život celý, celý,
a přec se mezery ty nikdy nezacelí...

Život je život — okřiknout se nedá
uměním, sofismaty, ideami —
rozkoše nikdy nenahradí věda,
zažitek v srdci psán žhavými písmenami.

A všechno v životě má jenom svoji chvíli:
Cos nežil dnes, to zítra nechutná ti —
je člověk každým dnem blíž osudnému cíli,
a žádná chvíle, žádná tak se nenavrátí!

Jsou v srdci mezery, jež víc se nezacelí,
jsou žízně v svůj čas neuhašené;
jsou rány, z nichž jsme příliš krváceli
a jež vždy zejí neuzavřené.

Je život všechno; zakřiknout se nedá,
je nejbolestnějším člověku skutečnem.
Ať čehokoli symbol budu jednou světu,
pokud jsem žil — oh! — byl jsem člověkem!

JOSEF ŠUSTA:

MACHARŮV „ŘÍM“.

Jsou stará města vlašská, která lze vystihnouti prostým dřevorytem; mají jednotu nálady, a položíme-li důraz na několik základních rysů, vyvoláme celý obraz. Pouhému zvuku slova Florencie odpoví vzpomínka na úrodnou kotlinu Arna, kolem něhož se tísní shluk městských paláců, bez odporu se podrobujících nadvládě pestrého dómu a ocimbuřené radnice, souladně ovanutých přisládlým dechem quattrocenta.

Ale Řím? Zamlklá, hnědavá step, neurčitě zvlněná řadou dolin a pahorků, vsunutá mezi bělavé svahy Apennin a temné moře; žije tu řídce rozsetý národ cowboyů, v chlupatou kozinu oděný, na koni s lasem a dlouhým ostnem v ruce; tufové sluje jen v létě slyší monotonní popěvky stěhovavých „slováků“ z Abruzz, jimž hlad a malarie kladou neskonalý stesk do trpného zraku. Slunce lehá si s rozkoší do ticha otevřené roviny, v močále stádo buvolů vynořuje potměšilé hlavy, žije se tu jako kdesi na druhé polokouli. V této heroické pustině tone světlá skvrna, ohromné město, k ostatnímu světu přivěšené jen dlouhými šňůrami aquaduktů a lesklých kolejnic. Divoký venkov jakoby dobýti ho chtěl a revindikovati znovu a znovu, vniká do města řadou parků, vinic a zelení porostlých ssutin, hlásí se v robustním zjevu klidného Trasteverince a v nečisté pleti nastrojené Římanky, sráží se bez přechodů s nejstarší tradicí přepychu a s vírem světové společnosti. Město protikladů: stárnoucí, otlučené domy stojí na kul-

turním nánosu několika sáhů výše, ale žádná z vrstev na sebe tu nakupených není dočista mrtva; každá vyrůstá z hloubi některým zlomkem a maří jednotnou náladu. Ani fanfára baroku, podepřená stem šedivých kopulí a fasád, nedovede přehlušit ostatní tóny. Skalní útes Kolossea a zoufale vypiatý sv. Petr marně se snaží ovládnouti chaos paláců, kostelů, obelisků, hradů a pahorků.

Záhadné město, které s línou indolencí béře poplatek celého světa a vlažným svým kouzlem vyssává tvůrčí sílu měkkých duší, jež v něm zabloudily. Kdo pil z jeho fontán, musí znovu a znovu tam se vracet, třebas že hyne steskem po svěží zeleni domova, když potácí se vyprahlým hnusem nových čtvrtí, kde velkoměstský kal srůstá s přirozeným divošstvím v jediný zaprášený obraz v rámci ohromných, rozpukaných činžáků, ověnčených špinavým prádlem, třebas že žije tak těžce v holých, jemným dechem plísně prosycených salonech s rozviklaným nábytkem a trpí nevkusem vtíravě švihácké moderní Italie, vykloubené ze starých tradic, oné nehotové, ale urážlivě ješitné karikatury velmoci. Žhavý dech scirocca tísní srdce za nelítostného padání váhavých kapek na černý bazalt, který zrcadlí ty nepřátelsky cizí ulice, a zmučený cizí poutník zůstává přece anima dannata tvrdé královny měst, jakmile nad jeho naivním vzdorem zvítězí sytým, modrým úsměvem, kouzelně ozařujícím mramorové zázraky, klid cypřišů a rej korsa.

Je těžko zmocniti se tohoto města, které snad jako východní péri nemá duše a proto vzdoruje všem, kdo je chtí upoutat v rámci uměleckých postřehů. Od středověkých Mirabilií Urbis přes humanisty, Montaigna, Winkelmanna, Goethe, Byrona, Stendhala až k Zolovi, Bourgetovi a třeba i našemu Zeyerovi a pozdějším jde legie literárních dobyvatelů, pokoušejících se o tento úkol; všichni s vášní prožili svůj Řím, a přece žádný nevystihl psychy města, která umělci pod rukama uniká jako pravá dcera Nereova z ostrovů blízkého moře. Čím déle jí hleděli do očí, tím více poznávali těžkost věci a raději se demokraticky postavili do řady nesčetných vzdělanců, kteří od nepaměti odnášejí z Říma touhu po návratu s neurčitou představou o velikém dojmu, jejž nejlépe vyjádřil jakýsi poetický Němčík, v Římě rok života strávivší, svým náhrobním nápisem: „Vixit annum unum."

Jsou ovšem poutníci, pro něž v Římě není záhady. Na význačných bodech obvyklého turistického úkolu narážíme na ně stále a možno rozdělit je na dva typy.

První bývá zastoupen německým professorem nebo pensistou, který procediv své vzdělání sítem života, nalezl na dně jen zlomky gymnasijní erudice, nabyl k nim náhlé vážnosti a obnovuje je čtením klassiků. Jim Řím jest prostě městem antiky. Klopýtajíce přes tmavé kusy lávy, které ranný středověk kladl na chátrající forum, odříkávají si „ibam forte via sacra“; v rozvalinách therem sedají na překocené sloupy se sentimentálním vzdechem, že pouze starověk dovedl vytvořit něco skutečně velikého; zoufale srovnávají falešné plány svých Baedekrů se spletivem ohlodaných nebo z podzemní dřímoty teprve probuzených zdí a s pietou chodí po místech, k nimž se pojí staré fikce literární a antikvářské povídačky. Ostatní Řím, na nějž narážejí, je vlastně přítěží, ale z turistické svědomitosti nutno přece ohledati, zda rozličné památnosti v průvodci vytčené skutečně jsou na místě a zastaviti se před nimi, když červená kniha ke dvojí hvězdičce připojuje anekdotu nebo několik slov, probouzejících ohlas vzdálené lekce dějepisné věku středního nebo nového. Vskutku však Řím existoval pro ně jen jednou v době, o níž humanistická výchova v hlavách zanechala nejasnou, ale líbivou směsici bílých tog a zlatých síní, lesklého mramoru a ušlechtilého gesta. Co po tomto zlatém věku lidstva následovalo, bylo jen polobarbarské živoření, dospívající k všednosti dneška staletími bludu a tápání, z nichž pouze ony doby zasluhují pozornosti, které jako měsíc přijímaly kulturní záři od antického slunce. Každý coul cihlové antické zdi ze země vyhrabaný jest lacino zaplacen zbořením půvabného barokního kostela anebo pádem nádherné kulissy staletých cypřišů na Palatině.

Druhá kategorie poutníků jest ta, která vstupuje do ruchu římského centrálního nádraží s pocitem, že vešla do sluje velikého baziliška, upírajícího z Vatikánu zelené oči na volné lidstvo. Romány o jezovitech, o inkvisici a klášterních orgiích spojené s dozvukem starých luterských traktátů, všední letáky socialistické a odvar vybledlého voltairovství spojují se tu v jednotnou představu o Římě, městě antikrista, babylonské nevěstce. Zde jest tedy ten dům velikého pavouka, který opředl zemi, aby lidstvu zastínil slunce, který vyssává svět a raffinovaně klame; neboť racionalismus toho druhu zná pouze dějiny vědomých a účelných konání, a neví o tajemstvích neuvědomělého vývoje ani o naivním sebeklamu celých tříd a staletí. Náš poutník s věřící jistotou hledá pod sešlým širákem každého hubeného kaplánka nenávistný fanatismus, čte v ruměném líci otylého a denní nudou přemoženého kapucína perversi chtíčův a stopy hnusných ta-

jemství, hlasitě horlí proti starým fossiliím v relikviářích a poznává s radostí, že sjednocená Italie dala již obětem inkvisice a příliš četným hrdinům svých protipapežských bitek řadu cukrářských pomníků, jejichž každoroční věnčení poskytuje radikálním mluvkům příležitost ku projevům stejně nudným jako oslavy Sedanu v Němcích. Ta dlouhá řada římských kostelů, nejdokonalejších to museí světa, pro ně není nic jiného nežli řada stánků popského podvodu, při čemž zlato a mramor stěn dává vhodnou příležitost k hluboce původním úvahám o rozporu mezi synem galilejského tesaře a jeho zástupci.

Oba typy, humanistický a protipopský, mají tedy oddělené pole činnosti, ale mnoho stránek souhlasných. Především nejsou schopni bezprostřední vise; monumentální skutečnost a tolikerá vítězství stojí podél jejich cesty nadarmo, v bohatém sadu nesahají po zlatém ovoci, nýbrž do vlastní kapsy, kde mají pokrm, přinesený z domova. Jen večer, když slunce sestupuje za Monte Mario a ohromné město za hlaholu tří set zvonů jako tříšť ledových ker uvázlá mezi klassickými pahorky zvolna mizí do tmy, když mladým lesem ochmýřené Albánské vrchy nad kovovým klidem jezera oblékají růžový flór a na Sabinských skalách každá rýha a fialový stín se zjasní — v těch chvílích, jimž i silný podléhá, zbohatnou také oni laciným květem sladké sentimentálnosti. Ty západy žijí pak doma na severu dlouho, žijí ve formě vzdechů o jedinečné kráse Říma spolu se vzpomínkou na umouněné, pouze na naivnost a nevkus turistů vypočítané osterie se sladkým, z hrozinek a svatojanského chleba vařeným muškátovým vínem, kde každý večer nemotorní Severoněmci dávají si brnkat „Santa Lucia“, aby v nich vyvolala pravou římskou náladu.

✠

To jsou tedy ony dvě odrůdy lidí, jimž Řím není složitý, kteří ho v několika dnech dobývají dokonale. Do nedávných dob vystupovaly ještě odděleně, každá v čistých exemplárech; v posledních letech dochází však častěji k jejich vzájemnému splývání za prostřednictví filosofických hesel denních. Nešťastný, veliký básník filosof basilejský nepřímo nese toho vinu. Zvítěziv nad pessimismem svých mistrů filosofických a uměleckých, promítl si do zamilované oblasti odborných, filologických studií onen nový ideál lidského bytí, bytí čistě pozemského, věnovaného výchově osobního sebevědomí a slunci. Soumrak a zánik této domnělé

zlaté doby přičetl vykypění spodních, otrockých vrstev nad ušlechtilou společnost synů Heliových, revoluci, vedené heslem spásy duše a vyrovnávající všechny výšky lidské ponurým požadavkem askese. Galilejský zastavil mu rozběh k nadčlověku, otrávil radost ze života a obrátil tvář lidstva od slunce k stínům zásvětí.

Tato retrospektivní poesie zajisté není bez velkoleposti, bohužel však nezůstala jedinečným výrazem veliké, osobní vášně, nýbrž v rukou novinářských rychle se proměnila v drobnou minci k užitku nezakotvených i naivních duší, zejména když k ní přistoupil prvek antisemitismu německého. Na půdě domnělého rasovního sourozenství germánský radikál ztotožnil své snahy s duchem antiky a prohlásil za společného vraha obou onen jed z Judeje, který prožral věk starý a ochromuje také rozvoj dnešní. Spojením gymnasijního humanismu s odporem proti kleru a židovstvu vznikla nálada, která u jednotlivců zejména v Němcích nabývá rázu hotové víry, naleznuvší skutečně duchaplné proroky, jako je H. S. Chamberlain. Naší české literatuře dala Macharovu knihu o Římě, která do jisté míry překonala „Řím" Zolův.

Francouzský romanopisec dokázal právě na Římě absurdnost popisné methody a zpečetil svou porážku násilným spojováním romantického příběhu s únavným výpočtem ulic, chrámů, fontán a typů. Ale ani jeho vrcholná scéna otravy milenců v kardinálském paláci, ozvuk babských povídaček římských o smrti prvního státního sekretáře Lva XIII., nedostihuje prostředků, jichž náš autor užil na oživení svého díla. Přišel do Říma patrně pouze proto, aby rychle proběhl město a shledal několik rekvisit pro chystanou knihu invektiv protipapežských a pro panegyrikus na věk starý. Schema episod v historickém postupu k jednotlivým význačným památkám věčného města připojených, tedy kompromis mezi legendou věků a školskou příručkou, bylo na snadě tím spíše, že jeho účinnost již předtím dvěma sbírkami veršů byla vyzkoušena. Přirozená barvitost Říma, střídavý půvab intimních a monumentálních koutů vzpouzely se sice podobné násilnosti, ale šlo přece o cíl předem určený a nikoliv o divokou kytici dojmů z cizího ovzduší, a autor mimo to v náhradu za suché stránky popisné přidal osvěžující dialogy se Sofií Petrovnou.

Věc samu o sobě nebylo ovšem nutno teprve vynalézati. Před osmdesáti lety jiný básník prováděl již protiklerikální propagandu ve formě cestopisů, v nichž rozhovory s řadou fiktivních osob zvyšují půvab celku. K obrázkům Heineovým technika Ma-

charova má se však podobně, jako ztrnulé mosaiky starokřesťanských basilik, jím tak pomlouvané, k antickým předlohám.

Ruská, ale vídeňským dialektem hovořící nihilistka — zůstáváme v zajímavé nejistotě, zda již spáchala attentát, nebo jej teprve chystá — symbolicky zosobňuje lidstvo budoucnosti, lhostejné ku překonanému zápasu antiky s křesťanstvím, a slouží zároveň jako passivní vřeténko k navíjení dialogu. Opravdové ceny pro knihu nabývá ovšem teprve tehdy, když stala se předmětem nemravných chtíčů přejedeného trapisty v katakombách. A scéna ta má v knize několik menších sestřiček, ku příkladu delikátní obraz Eleonory Duse, roztouženě hledící na moře a na sešlé Benátky s balkonu svého paláce, který, pokud vím, pro ni teprve se restauruje. K tomu celá kniha je plna vnějšího mělkého realismu a psána drsným tónem, který má býti výrazem ocelové hrdosti moderního člověka, vskutku však jest pouze dokladem nedobojovaného ještě zápasu básníkova s romantikou; a ta silácká pósa je tím trapnější, že namnoze slouží objevům, jež by ze základní formulky spisu vyvodil kdokoliv. Všude se klade nekritický důraz na historické povídačky a všude znamenáme přímo dětinské nadšení pro bájky římských kronikářů, nadšení, které není o nic vkusnější, nežli byly romantické vzdechy našich dědů na Děvíně, Řípu nebo Vyšehradě.

Než dosti podrobností; jsou většinou trudné a nelákavé. Každý, kdo v Římě dýchal vlastní ovzduší města a nikoliv jen vůni hôtelové table d'hôte, odloží asi knihu s pocitem trapným, zejména doví-li se, že podnikavé nakladatelství nedočkavě přichvátalo s jejím překladem do světového jazyka. Podivná kniha básníka, který vytvořil přece tolik plastických děl, a ještě podivnější její úspěch u nás! Nejen, že řada kritiků, jindy s takovou horlivostí cizí vlivy zjišťujících a myšlenkové vlastnictví na pravou míru uvádějících, dílo uznala za výkon jedinečný a svůj hold stupňovala až k diškantové výšce — také prodej knihy prý byl až dravě úspěšný. Popularita jména autorova nevysvětluje všechno; tentokráte zdá se, že jeho úspěch jest zároveň kapitolou naší kulturní pathologie.

Nejdůležitější blok v českém čtenářstvu tvoří zajisté učitelstvo, studentstvo a ti z venkovských intelligentů, kterým odborná činnost nepoutá veškeré životní energie a kteří při naší politické bezkrevnosti hledají aspoň styk s popularisovanou vědou, aby před sebou i před světem platili za nositele pokroku. Této vděčné hmoty čtenářské se zmocnila skupina nakladatelů a píšících osob,

namnoze rovněž ucelenou prací odbornou nestrávených a v období mladistvého negativismu a neujasnělé pokrokové nálady ztrnulých, skupina, která zároveň ukazuje svou abstraktností, že jsme přece jen přechodním útvarem mezi Ruskem a západem. Není to ovšem celek spiatý jednotným svazkem vůdčích myšlenek; většina členů jde sice za šedivým praporem puritánsko-socialistické ethiky, ale odpouští svým druhům bujné skoky k slunci a rouhavé výpady ze základní nálady, zejména jde-li o osoby, které jako Machar jsou z hlavních aktivních položek na kontu strany. Před těmi otupí kritické ostří a také slovo přátelského nesouhlasu mění se v bezpodmínečný obdiv a vtíravou reklamu, která oslavované enfant gâté svádí k přeceňování každého odpadku literární dílny, i ku praxi, že nepohodlným posuzovatelům odpovídá podpatkem.

Třeba že se mi tedy za tuto úvahu dostane asi také podobné odpovědi, přes to neváhám, z upřímné úcty k starším, původnějším darům básníka Machara, abych v ní nepokračoval, snaže se odůvodniti odchylné stanovisko základní. Vědecká rozprava o předmětu vzrostla by ovšem na knihu, zejména kdyby šlo o to, aby spravedlivě byl posouzen poměr křesťanství ke kulturnímu vývoji, poměr, který není tak jednoduchý, jak se osvícenský racionalismus domníval. V dějinách jest vůbec velmi málo jednoduchých zjevů, které by bez úrazu bylo lze stlačiti do přímočarých obrazců a rovnic. Než nechci zde bráti na se nevděčný úkol advokáta ecclesiae a naznačím pouze několik názoru o souvislosti moderní osvěty s kulturou antickou.

*

Především zdá se mi býti nepochybno, že antiku a původní křesťanství nelze stavěti v naprostý protiklad jako dvě bytosti cizí, nepřátelské. Není pravdivé to schema, podle něhož doba hellenského člověka, pracujícího s vysokým sebevědomím pouze na uměleckém vytváření života pozemského, zahynula z orientu zavlečenou chorobou nakažlivého supranaturalismu, který jako příživný červ rozhlodal strom klassické vzdělanosti až k pádu. Řecká a římská společnost nikdy nebyla prosycena klidným optimismem, spokojujícím se cíli pozemskými a nekaleným úvahou o věčnosti. Hluboký pessimismus, marně zaháněný bujnými i zjemnělými požitky, vyznívá z mnoha projevů plnoprávného klassického člověka, který, jsa spoután všemocí městského státu

podobně jako později benátský nobile, pouze výjimkou plně vybíjel svou energii, a stoje na podnoží sloužících vrstev, měl tolik svodů k melancholickým dumám. Nietzschův přítel, Jakub Burckhardt, právě na tomto poznání zbudoval celý chmurný obraz kulturních dějin Řecka. Sklon k supranaturalismu hlásí se v řecké filosofii již od Platona mocněji, od kyniků vede přímo cesta k mnišské askesi, v novoplatonismu vítězí extatická mystika, hmotě již zcela odcizená, která vnější svět proměňuje v pouhý sen, odlesk věčné duše světové.

S druhé strany nelze předasijského orientu proti klassickému světu oddělovati kulturní zdí. Hellenismus utvořil v celé oblasti Středozemního moře společnou náladu kulturní, která má ovšem v jednotlivých provinciích rozličnou sytost a národní zbarvení, ale všude zřejmě prolíná skrze původní podklad. Skutečný poměr semitských a hellenistických prvků v původním křesťanstvu již v periodě palestinské zůstane asi vždy záhadou, ale za kvintessenci čistého judaismu apoštolskou nauku přece již pokládati nelze. Palestinský původ dal celému směru pouze částečné vnější zabarvení, v jádru pak úspěch křesťanství jest dílem vývoje celé starověké kultury, jež dospěla k nutné revisi názoru světového na základě idealistickém. Asketická ethika, měkký altruismus a negace života jako všude jinde tak i v antice jsou přirozenou výslednicí kulturního přesycení a potřeby po primitivismu umělém, který pouze na půdě přepychu zapouští kořeny. Také výtvarné umění na sklonku římské doby jeví tento sklon a zjednodušuje dosavadní virtuositu, hledajíc nové náměty. Křesťanství jest legálním dítětem antického ovzduší a vlastně také s ním hyne.

Mluvíme-li o pádu antiky v západní Evropě, nutno ovšem vzdáti se školácké představy o katastrofě, zaviněné vnějšími porážkami a přívalem cizích kmenů, po níž nastává nová epocha vzdělanostní, od antiky zásadně odlišná. Latinská kultura ochuravěla a klesala především proto, že nikdy neměla základny dosti široké. Jejím světem zůstává město, tonoucí jako ostrov v drsném, namnoze neromanisovaném moři venkova a vnitřně neucelené, kde vedle činžákových čtvrtí proletariátu a živnostnických domků zcela neorganicky stojí v sobě uzavřený svět paláců, hospodářsky autarktický. Jako drobné útvary republikánské, nad nevelikou oblastí venkovskou vládnoucí, tyto obce konaly svou úlohu, ale pro větší útvary státní měly pouze cenu passivních kamínků v mosaice a za těžkých dob krise ústřední moci ukázaly nedo-

statek vnitřní kohese. Proto v Západní Evropě mizejí skoro bez zápasu od počátku šestého století a s nimi kulturní tvořivost latinská. Tím nevzniká však nová vzdělanost, nýbrž kultura odumírající slouží dále.

Provinciálové a mezi ně proniknuvší barbaři se sice křečovitě snaží udržeti dosavadní kulturní hodnoty, ale nemají ohnisek pro jejich trvalou akkumulaci. V neobratných rukou neměstských lidí úlomky antické kultury kolují buď jako mrtvé zboží nebo podléhají proměně, která městské umění na venkově vždy stíhá: stávají se předměty folkloristicky zajímavými. Rustikalisace a nikoli vliv nových germánských živlů to jest, co vyznačuje památky doby po rozkladu západního imperia a vtiskuje jim odchylný ráz. V jádru hospodaří smíšená společnost západoevropská dále se zásobou hotových tvarů a pojmů z doby předchozí anebo napodobí je bezduchým způsobem. Jest to doba eklektického kompilování a živoření s klassickou frasí, charakteristikou, sloupem, reliefem nebo malířským typem a komposicí, čerpání ze zásoby řidnoucí a podléhající zubu času, bez vlastní tvořivé síly, namnoze i s úplným neporozuměním. To platí také pro náboženské hodnoty křesťanské. V znaivnělém ovzduší provincií i v pustnoucím Římě subtilní metafysika, vzniklá v II. a III. století spojením řecké filosofie s původní christologií, pozbývá schopnosti vývoje, mění se v řadu formulek, vnější obřad a jeho vykonavatel přirozeně vstupují do popředí; vlastní mystika se ztrácí a sakramentální magie vstupuje na její místo, všechno ve shodě s transformací a sesedlačením ostatní kultury bez úmyslnosti a nemravných intencí jednotlivců. Konec příště.

JAN JAKUBEC:

JIRÁSKŮV „F. L. VĚK."*

Svému „Obrazu z dob našeho národního probuzení", „F. L. Věku", Jirásek dal ze všech svých děl rozměry nejrozsáhlejší: je rozprostřen v pěti svazcích skoro na dvaceti dvou stech stran, osoby jeho převyšují počet daleko přes sto, český život z konce osmnáctého a z počátku devatenáctého století spisovatel rozvíjí před čtenářem na široké základně a z něho vrhá daleké perspektivy do rušných událostí světových. V celé české belletrii nenajdeme o naší minulosti obrazu obsáhlejšího.

Jako při básnickém zobrazování jiných významných období z české historie, zejména doby husitské, Jirásek dospěl i k svému konečnému obrazu našeho obrození ne rázem, nýbrž po průpravných několika drobnějších studiích i větších pokusech. Myšlenkový přerod starého útisku sociálního i náboženského v ideje josefinismu, ovzduší uměleckého i společenského rokoka a empiru zaujaly jej v románech „Skaláci", „Na dvoře vévodském", „Ráj světa", „Poklad", v povídkách i drobnějších črtách, jako „Zahořanský hon", v němž tak pěkně harmonují celý příběh a postavy

* „F. L. Věk" vyšel v „Sebraných spisech Al. Jiráska", vydávaných J. Ottou, jako svazek II., XX., XXVI., XXIX. a XXXIV. První část byla psána r. 1888 a vyšla již ve 4. vydání, druhá, psaná v letech 1891—1892, ve 3. vydání; třetí z let 1896—1897 ve 3. vydání; IV. 1899—1900 v 2. vydání; V. 1905 až 1906, knižně vydána 1907.

s náladou doby i barvitým rámcem kulturně historickým, v „Jiskrách v popelu“ a jiných. Je v nich tolik půvabu a vřelé intimity, jakou rodí jen básníkovo plné odevzdání se svému předmětu a plné ovládnutí svého živlu.

České obrození národní a kulturní v některých z těchto prací pošinuto více jen na obvod, básník se v nich propracovával od staršího konvencionálního romantického pojetí českého obrození v románě „Na dvoře vévodském“ k reálnějšímu vystižení ideového základu v českém probuzení v románě „Poklad“ (1881), kde úsilí buditelské je již těsněji spiato s ideami josefinskými, kde mladá intelligentní generace láme nástrahy vychytralého, slídivého jesuity proti tajným jinověrcům a jejich českým knihám.

Pět svazků „F. L. Věka“ objímá nejstarší období českého obrození, dobu asi třiceti pěti let, od r. 1780, kdy jedenáctiletý František Věků ubírá se do Prahy do kláštera na studie, až do pádu Napoleonova, do doby kongressu vídeňského, kterou Jirásek zobrazil v „Ráji světa“.

Českému probuzení a uvědomění národnímu, jeho základu ideovému a literárnímu, kulturně historickému pozadí v „F. L. Věku“ Jirásek věnoval svůj hlavní zájem. Snaha po dokumentárních událostech a bezpečných detailech, po věrném koloritu doby žene básníka k usilovnému studiu. Jeho práce, podnikaná v oboru literární historie české z této doby, řadí Jiráska k nejlepším znatelům literatury obrozenské. Prostudoval všecky práce o českém obrození, od svědomitých a puntičkářských statí Rybičkových v „Předních křisitelích“ a Brandlova životopisu Dobrovského, Zeleného „Jungmanna“ až k nejnovějším úvahám o této době.

Jirásek nespokojuje se však výtěžky prací cizích, nýbrž sahá ku pramenům samým: korrespondenci, memoirům, časopisům, novinám, spisům českým i německým z této doby. Vynáší odtud hojné detaily, literárním historikem pominuté, ale pro romanopisce tak barvité, novinářské zprávy o pohybech vojska, o slavnostech, významných osobnostech, životopisná data, zajímavé události a podobné. Stopuje na př. nešťastného herce a dramatika, Václava Tháma, na jeho bludných cestách s kočovnými společnostmi, objevuje při tom hojně postav divadelních sestavuje celý obsáhlý obraz o divadelním životě a ovzduší za dob rozkvětu a úpadku jeho. Snesl podrobnosti k životopisům podřízených zjevů české literární historie. V druhém svazku uvádí

na jeviště na př. známého milčického rychtáře, Františka Vaváka, studoval jej ze životopisů i z jeho spisů a napsal si o něm studii (v 22. svazku „Sebr. spisů"). Za Jos. Liboslavem Zieglerem, jemuž přidělil ve svém románě vynikající roli, ubíral se do jeho působiště, pohorské vesnice Dobřan, a shrnul výtěžek svého pátrání, k němuž přibral i korrespondenci uloženou v zemském museu i některé osudy neúnavného veršotepce, Michala Siloráda Patrčky, v němž je symbolisována současná touha vlastenců českých po činnosti spisovatelské, ve stati „Na dobřanské faře" (sv. 33. „S. sp."). Jedna z nejvýraznějších a nejsympathičtějších postav českého probuzení, Jan Jeník z Bratřic, jenž nám zůstavil velmi cenné zápisky, právem došla pozornosti jiných badatelů, Primusa Sobotky, Č. Zíbrta; ale přes to Jirásek našel ještě hojně látky ke své samostatné stati „Z pamětí českého důstojníka" (svazek XXXIII.). Bohaté paměti jiného významného zjevu doby probuzenské, doktora Helda, jednoho z hrdin svého románu, Jirásek podal českému světu literárnímu v zajímavé stati „Z Nekrologů MUDra. Jana Theobalda Helda" (svazek týž).

Své usilovné studium dokumentů a doby básník převádí v živý tok dějový. Srovnejme jen na př. vypravování Jana Hýbla a vylíčení Jos. Havelky, účastníka divadelních ochotnických představení r. 1812 a následujících let o této divadelní a deklamatorní společnosti ochotnické, a naproti tomu živé široké podání Jiráskovo.

Všichni významnější činitelé starší české literatury obrozenské uvedeni ve „Věku" v životný pohyb: Václav Thám, V. M. Kramérius, Prokop Šedivý, František Vavák z Milčic, Stanislav Vydra, Hněvkovský, Dobrovský, Pelcl, Ziegler, M. S. Patrčka, Jan Hýbl, Jan N. Štěpánek a celý kruh mladší generace s Fr. Klicperou, medikem v čele, seskupené v ochotnickou společnost divadelní a deklamatorní. S taktem uměleckým Jirásek pošinuje větší postavy české literatury, jež si literárními činy upevnily svou tvářnost, Dobrovského, Pelcla, Jungmanna, M. Zd. Poláka, do pozadí a dává pronikati jen nadšení pro jejich působení literární u mladších.

Na podřízenějších literárních činitelích, jež uvádějí jen zevrubnější dějiny české literatury a jež si auktor mohl básnicky dokreslovati, bylo mu lze ztělesniti představitele současných myšlenek, které se časem stávají ideami mass. Láska k pronásledovaným starším knihám českým, odpor proti germanisaci, vycházející od vlády, myšlenky obran jazyka českého, zanícení pro české divadlo

a pro českou vzdělavací knihu jako účinné prostředky buditelského úsilí, obracení vlasteneckých Šavlů na Pavly — jsou tu jména historická, Ant. Jar. Puchmajer, V. Nejedlý a j. — myšlenka slovanská, jež událostmi za válek Napoleonských, stykem s Rusy nabývá větší a větší vřelosti citové — tyto a podobné ideje českého obrození vinou se jako základní motivy celým románem v četných variacích.

Romanopisec rád staví čtenáře k nejčerstvějšímu dojmu jednotlivých děl literárních, aby takto zachytil nadšení a smýšlení doby o nich. Takové nekritické nadšení vybuchá, když se objevil Hněvkovského „Děvín". Tak předčítá Ziegler oběma Věkům na faře dobřanské první zpěvy Polákovy „Vznešenosti přirozenosti", V. A. Svoboda Markovo „Poslání básnířské Jungmannovi", ještě v rukopise. Na „Staré rychtě" doznívá mezi mladými nadšenci radostný dojem ze Štěpánkovy hry „Obležení Prahy od Švédů" a p. Jirásek zná objektivní cenu těchto výtvorů, jeho kritiku při podobných výbuších vlasteneckého ohně znamenitě tlumočívá bystrý a hluboký skeptik o snahách vlasteneckých, doktor Srnka. „Jen zadají," pošklebuje se rozjařeným ochotníkům, „— Obležení Prahy od Švédů — tuze krásné thema — patriotisch — wirklich. Aber sie wissen nicht — nein — nein — Na, Herr Hýbl — byly tam už ty umrlčí hlavy na věži anno achtundvierzig — nebo nebyly. Můj bože, nevědí a nevědí, co to opravdu bylo — no ja — Co dělat — tak jen prosejí, prosejí —"

Tento doktor Srnka, upřímný přivrženec francouzských encyklopaedistů, fanatik pravdy a lidumil, radikální odpůrce útlaku vládního, jediný měří české snahy buditelské měřítkem světové osvěty a literatury (IV, 236). V něm jsou ztělesněny pochybnosti o výsledku práce buditelské. On vidí nás malé v minulosti — máme prý jediného Čecha mezi vznešenými duchy — Husa (V, 172), vidí, že veden boj za osvobození příliš naivně a bázlivě (V, 515), jen láska že národ nespasí, že třeba i vzteku a paměti všeho, co nám udělali (V, 548), že tu chybějí činy politické jako literární — Srnkovu úctu vzbuzují jediné překlady Jungmannovy, zejména „Ztraceného ráje".

Pochybování o konečném výsledku a plném zdaru práce buditelské je silný motiv doby obrozenské — v Jiráskově románu ozývá se dost často proti neobmezené důvěře jiných zástupců, zejména Kramériusa, Hněvkovského, J. Hýbla, P. Vrby, apoštola české knihy mezi lidem, jenž o české vlasti rád opakuje: „Neumřela, ale spí." Ale i v největších pochybovačích žije silný

cit pro českou řeč a národ, když ne víra v budoucnost jeho. Doznávají to i o doktoru Srnkovi (IV, 393, 451). Překonání těchto pochybností staví Jirásek jako perspektivu do další budoucnosti na konec svého románu: na venku i v Praze šíří se kruh apoštolů české věci, po slabých počátcích českého divadla, po V. Thámovi, Štěpánkovi Klicpera, „spisovatel náš, samorostlý, opravdivý", Jungmann svým přestěhováním do Prahy zaráží pevné středisko silnějšího života buditelského, vláda nepříznivá českému jazyku povoluje nátlaku ideje buditelské a 1816 vydává nařízení o učení se jazyku českému na gymnasiích. To Hýbla utvrzuje v přesvědčení jeho, které vyjádřil větou, postavenou jako poslední slova románu: „Česká svíce ještě nedohořela. Ne, a už ji nesfouknou!"

Opravdu „obraz z dob našeho národního probuzení". Nejvýznačnější belletristický pokus o této době — Šmilovského „Za ranních červánků" vyjímá se proti němu jako romantická idylla. Realističtější kresby patricijské společnosti pražské z této doby v „Poslední paní Hlohovské", „Zvonečkové královně" a jiných belletristických pracích K. Světlé lze srovnávati jen s menším zlomkem Jiráskova „Věka".

Věrnost a přesnost kulturně historického pozadí rozumějí se u Jiráska samy sebou. Ke svému obrazu studoval topografii Prahy z konce XVIII. a z počátku XIX. století: rekonstruuje staré významné domy a úpravu bytů v duchu doby. V románě jeho najdeme nezvyklé vysvětlující poznámky pod čarou, co jak bylo kdysi a jak je nyní, ba zdá se, že tento zájem o pozadí nebyl bez vlivu na komposici příběhů románových. Toto dějiště Jirásek oživuje tehdejším obyvatelstvem, výrazně líčeným nejen podle zevnějšku, nýbrž i podle vnitřního života, podle stavu jeho kulturního, často i řeč zbarvena patinou starší dobu.

Široce kreslí Jirásek prostředí svého obrazu. Střídají se tu scény ze života venkovského i pražského s převahou Prahy. Venkovské pohorské městečko Dobruška před sto lety vylíčeno sytě v starostech a lopotách denních, s význačnými postavami, kulturně zakrnělými a spokojenými ve svém zanedbání, se zastaralými názory životními, zvyky a pověrami. Mezi nimi vedle několika svěžích ratolestí v některých rodinách pokrokový člověk, Věk, se svými ideami francouzských filosofů a obrodnými českými snahami nacionálními. V hlavním městě toto milieu spisovatel rozvíjí v několika skupinách. Vedle hloučku vlastenců, starších shromažďujících se v Kramériusově České expedici, mladších, nejvíc

studentů, v hospodě na Staré rychtě a v bytě Klicperově, básník obracel nejvíc své pozornosti k vyšší společnosti úřednické a aristokratické, která v Praze tvořila vrchní proud společenského toku. Poznáváme ji, jak se zajímá o hudbu a její vynikající zástupce, zejména Mozarta, o divadlo, hlavně operu, o italské hvězdy divadelní i divadelní dobrodružství. Jirásek tomuto ovzduší věnoval nejpodrobnější studium. Společnost tato dostává první zprávy o politickém dění, o bězích válečných; zalehají sem i otázky a spory o českou řeč a národnost, tichý i hlasitý odpor stavů proti absolutismu.

Spodní vrstvy Jirásek jako v jiných dílech nejraději předvádí v pohyblivých a barvitých širokých massách. Svádí je do tlačenic při pohybech vojsk, které za válek Napoleonských bývaly tak časté, při korunování Leopolda II., při příjezdech císařů a císařoven a jiných vysokých osobností do Prahy, za dozvuků bitev, když nekonečné řady vozů s raněnými projíždějí pražskými ulicemi za jásotu a osvětlení slavnostního po vítězných bitvách; a pak zase klidnější scény za denního běžného života na trzích, na silnicích, v zájezdních hospodách, za tísně hmotné na ulici — klidnější tok dovoloval prodlíti při jejich vnějšku, kroji, zaměstnání, vzezření.

V pozadí na obzoru za tímto životem domácím vystupují politické události světové, jež doléhají živě, děsivě nebo radostně do naší vlasti. Od počátku revoluce francouzská vrhá své stíny do našeho světa: odpor a souhlas s novými myšlenkami, slídění tajné policie po „jakubinech" domácích, hrůza válečných událostí, jež obyvatelstvo české tak bolestně zakouší na sobě, na svých raněných a mrtvých, pod tíží daní a zejména když všecky vrstvy zavalila pohroma státního bankrotu. Staří oddaní josefinisté, doktor Srnka a censor Berghofer, pohlížejíce za slavného osvětlení na davy opojené vítězstvím nad Napoleonem, rozumují pessimisticky:

„Komedie! Komedie!"

„A nebude jí konce," vpadl Srnka, „dokud se zdola neozve hlas, dokud národové sami nezahřmí" —

„No, ve Francii notně zahřmělo, z hluboka, a kdo z té bouřky vyšel: Napoleon."

Z tohoto širokého pozadí historického vystupují tehdejší ideje, příběhy osobní, rostou postavy. Jirásek s líčenou dobou vřele cítí a odtud emoční síla dobové nálady v jeho dílech. Nesou ráz věrnosti i tam, kde se autor odchyluje od mluvy dokladů a tvoří básnicky samostatně.

Básníkův zájem o ideový a kulturně historický obsah, vystudované zajímavé podrobnosti svádějí jeho pozornost od vlastní strůje románové, novým detailům dostává se výpravy belletristické, přesytým, bohatým jednotlivostem nutno přidávati rozsahu, svazky rostou víc a více, až stavba románová dostává zřejmé trhliny. Výtvor čistě umělecký nejednou ustupuje vědeckému poznání.

Prvotní dvojitý proud dějový, jenž má ovšem své přítoky, zajímavé osudy mladého Františka Věka (slul vlastně Hek, přerušiv studie, byl kupcem v Dobrušce, v letech desátých psal hojné veršované příspěvky do tehdejších časopisů) a žalostný život V. Tháma, jenž zlomen ve svém vývoji literárním a hereckém jako ve svém štěstí rodinném, rozvíjí se a tříští. Třeba nové a nové příběhy exponovat, až ve dvou posledních svazcích doznívají jen zdáli a místo nich osnuje se dvojitý děj románový nový: doktora Helda a syna Věkova, Václava — poslední díl měl by vlastně míti nápis: „V. V. Věk" — Václav Vlastimil Věk.

Jsou tu ovšem vynikající prvky románové: tak v Butteauově rodině, stržené náhle rozvitým proudem divadelním za Josefa II. v proletářskou existenci, podán Jiráskův nejmistrnější obraz života rodinného; Pavla, manželka V. Tháma, kreslena osobitě do vzácných u Jiráska podrobností psychologických; setkání F. Věka, který chce z tísnivého zaměstnání kupeckého utéci do Prahy do bohemského života umělce, v německém městě Králikách se svým šťastnějším sokem Thámem, živořícím v těžké bídě hmotné, působí neobyčejnou silou dramatickou — účinnými, výraznými scénami a motivy dílo oplývá, ale vše utápí se v onom pozadí dobovém, příliš s převahou a silně kresleném. Není divu, že za tohoto bohatství látky tu a tam nit nedopředena (na př. sestry Věkovy objeví se jen na začátku a pak zapadají, nepřihlásí se ani po požáru bratrově, historie bohatého měšťana Lidla a slečny Maternové nedopověděna). Spisovatel jich potřeboval, aby osvětlil jisté smýšlení a pak nit nechává přetrženu. Nejednou bylo třeba shrnovat několik pásem pod společný název „Varia" (II., 357, III., 469), psát „Kapitoly rozmanité" nebo „Několik kapitol v jedné" a p. A přes označení poslední stručně shrnující kapitoly „Finale" netroufal bych si tvrdit, že to již konec celého díla — dokončen jen Thámův román. Nechci z této nepevné komposice díla činiti snad výtku, nýbrž jen objasniti jeho ráz.

V „F. L. Věku" Jirásek v plném světle ukázal své umění charakterisační. Vynikající jeho nadání charakterisační směstnává nepřehlednou řadu postav do tohoto románu. A každé, byť byla

sebe podřízenější, dostáva se reliefu Alšovsky výrazného, životného, pevných, ostrých tahů. Jiráskova neobyčejná pamět výtvarná kreslí je se vzácnou konsekvencí, každé budoucí jednání je připraveno již předem, básník odlišuje od sebe i nejpodřízenější statisty. Ty, pro které sahal do dokumentů, kresleny věrně podle toho, jak se podaly ve svých knihách, zápiscích a v korrespondenci nebo v pamětech vrstevníků, ale přece zase nikdy nezaprou tvůrčí síly básníkovy. Jen břitký, nevybíravý a neohrožený doktor Held — snad pro svůj milostný, trochu romantický román — mnoho pozbyl ze své rázovitosti.

Plnost dějová, věrné, bohaté zabarvení dobové, syté vystihování ideových proudů, vřelá zaujatost pro líčený předmět, výrazné umění charakterisační vysvětlují hlavně vzácnou přitažlivost historických románů Jiráskových. Těchto předností vrchovatou míru má i jeho „F. L. Věk“.

JAN OPOLSKÝ:

MOC OSUDU.

Sen tichý vstává, oděn formou živou
a v hloubi své se temní říše vod,
je těžko skrýt svou lásku zádumčivou
pro duši hmot.

Pro duši hmot. Pro kormutlivou sílu,
jíž duše ta se vtírá člověku,
tak neznámá, jak přízrak zemědílů
tam v daleku...

Tam v daleku, kde tajný život bují,
jejž, ač bych rád, přec žíti nebudu...
Toť hlasy vod, jež duši oznamují
moc osudu.

JOSEF UHER:

SLAVNOSTNÍ ČIN.

Starý jemnostpán slavil jmeniny.

Společnost zasedla k hostině pod širým nebem v čarovném zátiší, obklopeném skalními štíty s lemováním mladých smrkových lesů a rozkvetlých horských lučin.

Hrubý hluk továrny vzdálené odtud půl hodinky nebouřil nevšední ticho, stlumiv se v tichounký čmelí bzukot.

Slunce účastnilo se přípitků, hrajíc skvělým ohněm na broušeném skle.

Starý jemnostpán hladil si svůj bělovous a s novým mládím zvedal v rukou šampaňské.

Byl to světlý okamžik.

A kaštanová dogga, jeho miláček, svým čenichem hladila mu kolena.

„Přestaň, přestaň!" napomínal ji, měkce plesknuv ji po hřbetě.

V tu chvíli kdosi zavolal: „Hleďte, pánové!"

I všichni se dívali za jeho zdviženou rukou.

Sto metrů nad zemí v kolmém boku skalním, sto metrů nad hlubinou třepotal se červený praporek. Nějaký člověk držel se tam, mávaje praporkem sem a tam. Člověk v té výšce byl pouhou černou tečkou.

„Bravo! Bravo!" volal okresní soudce a zamával vzhůru kloboukem.

Starý jemnostpán prohodil překvapen: „Chlapík! Jistě je to náš člověk!“

A ježto se všichni zajímali o něho, dal jej posléze zavolati ke stolu.

Uběhlo půl hodiny, než se odvážlivec ukázal dole. I poklonil se před nimi, maje v ruce ještě červený praporek.

„Tak pojď sem, pojď sem! Tys ten chlapík!“ jali se ho prohlížeti a poklepávali mu na rameno.

„Řekl jsem, že je to jeden z naší továrny!“ poznamenal jemnostpán. „Což kdybys byl sletěl?“

„To je v rukou božích!“ řekl človíček a usmál se šetrně.

„V rukou božích ... v rukou božích ... a což tvé děti — kde ty budou?“

Společnost se rozesmála.

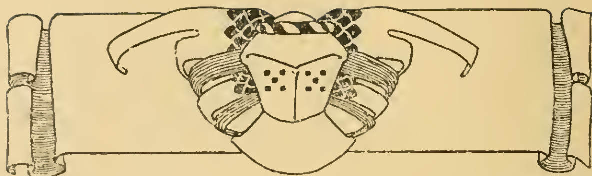
Človíček sklopil hlavu.

„Co mne se týče,“ dodal jemnostpán, „učinil jsi mně potěšení ... Tys dobrý člověk ... Ale přece ... přece toho podruhé zanech! Takový slavnostní čin se mnohdy nevyplácí ...“

A lehce se nahnul k svému vínu.

Človíček poklonil se hluboce a odešel.

JAROSLAV KAMPER:

STANISŁAW WYSPIAŃSKI.

(✝ 28./XI. 1907.)

Nike z pod Salaminy:
Jacyż to ludzie?
Nike z pod Cheronei:
Wzrośli w mękach i trudzie ...
Wyspiański: »Noc listopadowa«.

Malíř a básník ve Stanisławu Wyspiańském,* jehož úmrtím dnešní Polska ztratila největšího svého umělce, souvisejí tak těsně, že teprve díla malířova cele vysvětlují vidiny básníkovy.

Které jsou osobité a význačné rysy profilu malířova? Především mohutný rozmach fantasie, pro jejíž peruti není nedostupných výšin. Prudký let její unáší ji vysoko nad vření dnešního života, daleko, daleko do krajů nepoměrně bohatších forem a žhavějších barev, než jaké má skutečnost. Je soumračná tato fantasie a má ponurou krásu gotiky. Pila opravdu svůj vzlet a svoji sílu z jejích hlubokých zdrojů. Přísná její krása a groteskní fantastika dýchaly opojnou svou vůni v mladé sny řezbářova syna, zrozeného v starobylém domě někdy Dlugoszově (na kamenné desce, zasazené do zdi, vytesán je Dlugosz, klečící u nohou Madonny), starý, šedý Wawel zvedal se zrovna nad dílnou otcovou. Tichá, vážná nálada těch míst, jakoby zasněných marnou dumou o zašlé slávě a velikosti, utvářela mladou mysl. Dala peruti jejím snům, vzlet a sílu

* Viz „Lumir", roč. XXXIII., str. 378. a násl., studii p. Tad. Stan. Grabowského: „Stanisłav Wyspiański".

jejím vidinám. Dech její mystiky, hluboké a kouzelné, vane z visionářských maleb Wyspiańského, jimiž vyzdobil staré chrámy krakovské, a z pestrobarvých vidin, rozkvetlých pod jeho rukou ve sklech jejich oken (i v Praze, kde, mimochodem řečeno, prožil kdysi deset dní, plných nezapomenutelných dojmů, viděli jsme před několika lety některé z nádherných těchto květů pozdní mystiky). Všechny tyto práce, stejně jako slavné listy jeho k Homerově „Iliadě", mají lapidární mluvu mohutné, vzletné a úchvatné linie. Veliký rys, síla kresby, úmyslné vyhýbání se detailu, hieratická vznešenost, prudké gesto, vzlet nad všednost jsou pro ně příznačny. Mohly vyklíčiti jen z duše, napojené mystikou gotiky, jejíž barvy v nich hoří a jejíž vůně z nich dýše, stejně jako z bohaté jeho ornamentiky, přes modernost jejích prvků, ozývá se síla fantasie příbuzná oné, která dala rozvíti se spleti opěrných pilířů, oblouků a fiál na gotických kathedrálách.

Jenom z ohnivé a lehce vznětlivé obraznosti mohly vyrůsti malby, znázorňující Boha Otce, jenž vznáší se prázdnem a volá do něho tvůrčí Slovo, nebo Krista, jenž v podobě Cheruba zjevuje se Františkovi z Assisi anebo hrůzněkrásnou vidinu kostry Kazimíra Velkého s korunou královskou na lbi a všemi odznaky pomíjející moci. Všechny tyto úchvatné malby na skle a na stěnách chrámů svědčí o imaginaci nevšední síly, uchvacují vzletem a výmluvností pádných, velkorysých svých kontur. Tyto postavy mohutných obrysů jakoby neměly ani lidských těl. Jsou vzdušné, jako z mlh utvářené, a přece co síly je v jejich výrazu, brzo tragicky vzrušeném, brzo asketicky pokorném, brzo mysticky zasněném, co prudkého pohybu a pružnosti, co vzletu a slávy v jich gestu! I těla homerských hrdin a řeckých božstev jsou taková: žijí jen svými obrysy, mluví k nám jen výrazem svých lapidárních kontur. V ně malíř vložil všechno své umění, úzkostlivě se vyhýbaje detailu, jenž by mohl ubrati něco rozmachu a mohutnosti celkovému dojmu kresby.

Jeví-li se v některých z nich zde onde slabý záblesk vlivu Matejkova, jenž byl mistrem Wyspiańského, v portretech a studiích zračí se spíše stopy moderních vlivů z doby pařížského pobytu umělcova. I tu jeví se úmyslná jednoduchost kresby, přísná stilisace, vlivy umění anglického, japonského a německého, jak praví Józef Kotarbiński. Ale zároveň proniká tu zřejmě význačný rys, konstatovaný kritikem právě uvedeným: důrazně akcentovaný lokální ráz, tak příznačný pro jeho dívčí hlavy, zírající hlubokýma, zasněnýma očima kamsi do záhadné dálky i pro

jeho rázovité postavy sedláků. Přes všechnu stilisaci tyto podobizny a studie mluví srozumitelně o kmenové příslušnosti portretovaných, jejich polskost neklamně proniká z rysů tváří i z pohledů. Vnitřní život těchto lidí podivuhodně obráží se v jejich lících, a tichý šelest křídel Psychy, tak mistrně zachycený v těchto jen jako vzácných, křehkých pastelech a křídových kresbách, dodává jim nevýslovně měkkého, řekl bych hudebního kouzla.

*

Nuže, stejné a příbuzné rysy jsou příznačny pro básnickou tvorbu Wyspiańského. Poměrně pozdě malíř sáhl k peru, jež konečně zcela zvítězilo nad štětcem. A, jak jinak ani nemůže býti, básnická díla jeho nezaprou velkého mistra barvy. Tvorba největšího básníka moderní Polsky bývá podle látek svých zpravidla rozdělována ve dvě velké skupiny: v dramata a básně na motivy antické, a díla „národní". V pravdě již i v dramatech antických prokmitá tu více, tu méně onen „lokální charakter", o němž se již stala zmínka, stejně jako jeho homerští bohatýři namnoze mají rysy příznačně slovanské. Ale jeden rys společný je všem těmto dílům: eminentně malířský jich ráz. Jsou to vidiny malíře, jenž byl zároveň velikým básníkem, a tento základní rys vrací se ve všech. Jsou-li v antických dramatech scény, jakoby komponované pod vlivem vypuklin na řeckých vásách, mají-li tichou harmonii a slavnou krásu antických soch, v „národních" setkáváte se s vidinami, které barvitostí a komposicí svou přímo ukazují k svému vzniku ve fantasii malířově.

Antická dramata a rhapsodie Wyspiańského bývají často podceňována, poněvadž význam jich bledne vedle „národních" děl básníkových. A přece je tolik ryzí básnické krásy v nich, tolik čistého, harmonického půvabu, tolik soumračné, úchvatné nálady! Nevznikla jen pod vlivem antické tragedie. I vlivy Maeterlinckovy jsou v nich zřejmy. Děs z osudu, nezvratného, vše dusícího a vše ovládajícího, slavnými, hlubokými, jako kovovými souzvuky ozývá se z jejich ponuré krásy, stilisované do čistých, plynných linií antických mramorů: „Meleagra" a „Protesilaa a Laodamii" mohl vytvořiti jen veliký básník. Mají přes všechny své vady tragickou sílu, třebaže nebyly původně psány pro scénu (vskutku také z celého antického cyklu, zahájeného „Meleagrem" a ukončeného „Návratem Odysseovým", jediné „Protesilaos a Laodamie" proveden na jevišti) a nejsou ničeho tak vzdáleny jako

pseudoklassických výtvorů mdlých epigonů. I v nich, jako v celém umění Wyspiańského, jeví se patrný sklon k veliké linii, k lapidárnímu obrysu. Jejich postavy jsou bratry a sestrami těch, jež uměle vykouzlil v barevné nádheře svých malovaných oken. Mají stejně veliké, patheticky vzrušené gesto, stejně vzdušná těla, v jich pohledech plane táž nadpozemská ekstase, týž výraz děsu, táž otázka po posledním smyslu pozemské existence chvěje se na jejich průsvitných rtech, táž sešeřelá, slavná hrůza, týž mystický čar vane z celého jich zjevu. A týž smutek stíní jejich čela: „wzrośli w mękach i trudzie...“

I v antických dramatech, jak již řečeno, tu tam ozývá se moment národní, záblesk oné polskosti, jež takovým jasem tryská z vrcholných děl Wyspiańského — v „Akropoli“ dokonce živel antický a národní se navzájem prostupuje a proplétá, — ale cele svoje poslání jako národní básník uvědomil si teprve v oněch třech dramatech, jež po názoru polských kritiků tvoří jakousi trilogii: „Legion“, „Wesele“ a „Wyzwolenie“. Ovšem již dříve opětně sáhl pro motivy svého tvoření do života domácího a polské minulosti. Tak hned ve „Warszawiance“, jejíž premiera byla prvním rozhodným divadelním jeho úspěchem. Písní z r. 1831., kdy se dne 25. února děj její odehrává, nazval básník tuto krásnou, poetickou aktovku, zahajující cyklus národních jeho dramat. Je to episoda z nešťastného povstání, nazíraná s hlediska moderního člověka — již to bylo něčím novým a smělým, uvážíme-li, že polské obecenstvo zvyklo výjevy revoluce z roku 1831. vídati v jase pathetických a sentimentálních glorifikací. Zde na revoluci tu dívá se polský básník z konce století.

Překrásná je intonace hry, důsledně dodržená až do konce. Slova Mariina:

Z pól skostniałe wstają duchy,
lecę wirem, gonią tłumne
w szumiącej śnieżycy:
sztywne, trupie ich postawy
pierś im znaczy stygmat krwawy,
czoła dumne —

vystihují základní naladění této jímavé vidiny básnické. Marný zápas nadšených duší proti přesile, marná vzpoura proti osudu. Přes některé pathetické momenty celek působí právě svou prostou vážností, tíhou osudné nutnosti, jež neodolatelně naše mysli si podrobuje. Zde také, zvlášť ve scéně, kdy Marie, sedící u klavíru, nespouští s očí Chlopického, čtoucího osudnou depeši a snažícího

se zatajiti před ní hroznou pravdu, projevuje se již mohutný dramatický spár. „Warszawianka“ ostatně není prvním dramatem, čerpaným z polské minulosti. Předcházela ji „Legenda“, dramatické zpracování pověsti o Wandě, práce to, v níž zračí se i sledy vlivu, jímž ve vývoj umělcův působil Richard Wagner.

„Lelewel“, následovavší po „Warszawiance“ a vyšlý skoro současně s „Klatwou“ (1899), čerpán je z téhož ovzduší, z něhož vzat motiv „písně z r. 1831.“ Nedostihuje však „Warszawianky“ a značně trpí hlučným rhetorismem, třebaže i zde setkáváme se s řadou scén plastických a dramaticky účinných a třebaže básník šťastně dovedl kořistiti z kontrastu mezi Lelewelem a knížetem Adamem. Za to následující dvě dramaticko-epické rhapsodie „Kazimierz Wielki“ a „Bołesław Śmiały“ jsou úchvatné vidiny malíře básníka, a plným právem polská kritika uváděla je v duchové příbuzenství se Słowackého grandiosním dílem „Król Duch“.

Stežejní díla Wyspiańského jsou však ona tři podivuhodná dramata, jež tvoří nejen vrchol díla umělcova, ale vůbec moderního divadla polského a snad veškeré nové dramatické produkce slovanské, ona tři dramata, v nichž básník po svém způsobu odpovídá si na otázky, týkající se samých kořenů národní existence Polsky. Jsou víc, než pouhými sny básníkovými, spiatými v rámec dramatu, jsou kritikou a výkladem národních ideálů polských. Z nich básnická krása „Legionu“ i nepolskému čtenáři naráz vysvitne v celém svém jasu. Smělý vzlet a mohutný rozmach fantasie Wyspiańského strhují a uchvacují čtenáře tohoto velkolepě založeného díla, jež vytrysklo z imaginace geniálního poety a jež je zároveň apotheosou Mickiewiczovou i kritikou romantismu, ukazujíc cestu do budoucnosti přes ideály romantiků, přes jejich kult „čistého ducha“. Je to gigantické, ponuré fresko apokalyptického vzletu, načrtnuté rukou, neznající překážek a schopnou zachytiti v celém požáru barev a ohromnosti obrysů velkolepou vidinu věštce básníka.

Obě ostatní díla trilogie, „Wesele“ a „Wyzwolenie“, plně pochopiti může jediné Polák. V nich „polskost“ Wyspiańského vtělila se nejryzeji a nejčiřeji. „Wesele“ je originální směs scén fantastických i realistických, řada výjevů dost volně v celek spiatých a předvádějících vedle zjevů z polské minulosti celou galerii postav moderních, repraesentantů různých vrstev polské společnosti, jichž tužby a snahy tu postaveny proti minulosti Polsky. Děj, z části skutečný, z části ve snu se odehrávající, je symbolicky zabarven a v pestré, měnné hře svých obrazů podává zžíravou kri-

tiku politického idealismu polského, v jehož ironickou persifláž hra vyznívá. Zřídka polské obecenstvo se scény slyšelo slova jako ta, jež básník v druhém dějství vložil do úst novináři:

Niechby się raz wszystko spali
zetrze się, na proch się zsypie,
jak kolumny, na gruz się rozwali,
byśmy padli potruci
jadami w pogrzebowej stypie:
Niechajby się raz wszystko spali:
i te nasze polske posty
dusz do polskich świętych,
i te nasze tęczowe mosty
czułości nad pustką rozpiętych,
malowanki Częstochowskie
w koronach — i wszystkie Wiary!
Nieszczęścia wolam!

Závěrem trilogie je velkolepé „Wyzwolenie", kde Wyspiański na scénu uvádí Konráda z Mickiewiczových „Dziadů", ovšem modernisovaného, a kde proti snům falešného romantismu a historismu staví čin. Muž činu, Konrád, vyráží Geniovi minulosti z rukou zlatou číši, jež obsahuje uspávací nápoj mdlého, romantického snění, ukazuje tak cestu k budoucnosti šťastnější a bezpečnější, kdy z řad lidu vyjde onen mystický hrdina „čtyřicátý čtvrtý", o němž Mickiewicz snil ve svých „Dziadech". Wyspiański, jak vidno, sám ukazuje k těm, z nichž vyšel a jimž tak často byl stavěn po bok: k zářné trojici Mickiewicz-Słowacki-Krasiński. Dramata Słowackého připomíná ostatně také kresbou svých postav, jež tu i tam zachyceny jsou pouze v hlavních, arci mohutných obrysech, aniž byly podrobněji prokresleny. Je to, jak jsme viděli, příznačný rys veškeré tvorby Wyspiańského, stejně jako mohutné rozpětí fantasie a svěžest barvy. Přes tuto schematičnost postav a časté lyrické digresse je největším dramatikem polským a z největších, jiř v Slovanstvu se zrodili. V suggestivnosti dramatické nálady, v tragické síle malebných a úchvatných svých scén nemá vůbec mezi slovanskými dramatiky soupeře. Ovládá větší škálu, než kterýkoliv z nich, jak to krásně vystihl nadšený jeho ctitel, z nejlepších znalců jeho poesie a svědek posledních chvil básníkových, W. Feldman, jenž napsal: „Artysta w najwyższych żyjący podniebiach sztuki, umie uświęcone pojęcia ‚piękna' deptać i stąpać po trzęsawiskach, jak najkrańcowszy naturalista, i nagłym skokiem z realizmu chłopów wzbić się na najwyższe szczyty symboliki. Niezrównany malarz łączy się w nim

z muzykiem, zaklinaczem nastrojów, poruszającym całą skalą uczuć — od realizmu i baroku do szczytu grozy i widzeń zaświatowych."

Přes to sotva lze čekati, že by dramata Wyspiańského na jevištích mimoslovanských mohla dojíti plného úspěchu. Nádherné ty květy příliš tkví v domácí půdě, z níž vyssály nejdražší šťávy a nejžhavější barvy, aby mohly býti přeneseny v jinou zemi bez nebezpečí, že krása jejich povadne a vůně vyvane. Ale na slovanských scénách mohly a měly by zazářiti. Žel, že ten, od něhož ještě tolik bylo lze čekati, odešel dřív, než mohl všechny své sny vtěliti v zářivá díla básnická. Smrt, jejíž záhada nepřestala ho nikdy zajímati, odvolala jej příliš záhy, v plné síle mužného věku. Mlád odešel ten, jehož dílo, zakotvené tak hluboko v rodné zemi, bylo reakcí proti čirému artismu a exotismu „Mladé Polsky", pod jejímž praporem nějaký čas také stál. Záhy zhasl zářivý ten meteor. Ale splnilo se, třeba v jiném smyslu, přání, jež krásným veršem vyslovil: „Nad kurhan niechaj słońce błyśnie!" Nad jeho hrobem hoří slunce slávy, zaplacené životem.

HANUŠ JELÍNEK:

SESTRA MARIANNA A JEJÍ LISTY.

Z letopisů lásky a literatury.

Pokračování.

LIST TŘETÍ.

Co ze mne bude? A co mám dělat? Vidím se velmi vzdálena ode všeho, co jsem předvídala. Doufala jsem, že mi budeš psát ze všech míst, kudy pojedeš, a že tvé listy budou velmi dlouhé; že budeš udržovati mou vášeň nadějí, že tě zase uvidím; že úplná důvěra v tvoji věrnost poskytne mi jakýsi klid a že zůstanu zatím ve stavu dosti snesitelném, bez přílišných bolestí. Myslila jsem dokonce na jakési slabé plány vynaložiti všechnu sílu, jíž jsem schopna, abych se uzdravila, poznám-li zcela určitě, že's na mne úplně zapomněl.

Tvoje nepřítomnost, jakési hnutí zbožnosti, obava, že docela zničím zbytek svého zdraví tolikerým bděním a tolikerým nepokojem, malá naděje, že by ses kdy vrátil, chlad tvé lásky a tvého rozloučení, tvůj odjezd, odůvodněný dosti bídnými záminkami, a tisíc jiných důvodů až příliš dobrých, příliš zbytečných, to všecko zdálo se mi slibovati dost bezpečnou pomoc, kdybych jí potřebovala. Bojujíc jen proti sobě samé, nikdy nemohla jsem tušiti celou svou slabost, ani předvídati všeho, co trpím.

Ach, jak jsem politování hodna, že nesdílím své bolesti s tebou a že jsem sama ve svém neštěstí! Ta myšlenka mne zabíjí a já umírám hrůzou při pomyšlení, že's při všech našich rozkoších snad nikdy příliš mnoho necítil. Ano, znám nyní faleš všech tvých citů: kolikrát's byl se mnou o samotě a řekl mi, že tě to činí šťastným, tolikrát's mne zradil.

Tvou horlivost a výbuchy tvého citu děkuji jen své dotěrnosti; s chladnou krví pojal jsi úmysl mne rozpáliti; na mou vášeň pohlížel jsi jako na vítězství a tvé srdce jí nebylo nikdy hluboce dotčeno. Což nejsi opravdu nešťasten, což máš opravdu

tak málo delikátnosti, že dovedl's jen tímto způsobem užiti mého poblouznění?

A jak je možno, že s takovým bohatstvím lásky nedovedla jsem tě učiniti úplně šťastným? Jen z lásky k tobě lituji nekonečných rozkoší, jež jsi ztratil. Či snad jsi jich nechtěl pocítit? Ach, kdybys je znal, shledal bys jistě, že jsou větší než rozkoš, kterou máš, že's mne oklamal; a pocítil bys, že člověk je mnohem šťastnější a že zakouší něco mnohem dojímavějšího, miluje-li vášnivě, než když jest milován.

Nevím ani co jsem, ani co dělám, ani po čem toužím; jsem rozdírána tisícerými city, které si odporují. Je možno představit si stav tak žalostný?

Miluji tě zoufale a ze šetrnosti k tobě neodvažuji se snad ani si přáti, abys byl zmítán city stejně mocnými.

Zabila bych se nebo zemřela bych hořem, kdybych byla jista, že nenalézáš nikdy klidu, že tvůj život je jen zmatek a nepokoj, že stále pláčeš a všecko se ti hnusí. Nemohu unést svého hoře; kterak bych mohla unést bolest nad hořem tvým, které by mne tisíckrát více tížilo?

A přece nemohu se odhodlat přáti si, abys na mne vůbec nemyslil; a mám-li mluvit upřímně, jsem zuřivě žárliva na vše, co ti působí radost, co se líbí tvému srdci a vkusu ve Francii.

Nevím, proč ti píšu. Vím dobře, že budeš ke mně cítit útrpnost, a já nechci tvé útrpnosti. Hněvám se velmi na sebe samu, uvážím-li vše, co jsem ti obětovala. Ztratila jsem své dobré jméno; vystavila jsem se hněvu svých příbuzných, přísnosti zákonů této země proti jeptiškám, a co se mi zdá nejtěžším ze všeho toho neštěstí, vydala jsem se tvému nevděku.

A přece dobře cítím, že výčitky mého svědomí nejsou opravdové, že bych si přála z celého srdce pro lásku k tobě vydati se v největší nebezpečí, a že je mi smutnou rozkoší vědomí, že jsem nasadila svůj život a čest. Což ti nemělo být k službám vše, co mám nejcennějšího? A což nemám být spokojena, že jsem toho užila tímto způsobem? Zdá se mi dokonce, že nejsem ještě spokojena ani se svými bolestmi, ani se svou nekonečnou láskou, ačkoliv, žel, nemohu si namlouvati, že bych mohla být spokojena s tebou. Já nevěrná, já žiju, a dělám právě tolik, abych zachovala svůj život, jako abych jej ztratila! Ach, umírám studem nad tím; což mé zoufalství je jen v mých dopisech? Kdybych tě tolik milovala, jak jsem ti to tisíckráte řekla, což bych nebyla už dávno mrtva? Oklamala jsem tě; máš právo si na mne stěžovat. Ach, proč si

na to néstěžuješ? Viděla jsem tě odjíždět, nemohu doufat, že tě ještě někdy spatřím; a přece dýchám! Zradila jsem tě, prosím tě za odpuštění, ale nedávej mi ho. Buď ke mně přísný; řekni, že moje city nejsou dosti vřelé; buď nespokojenější; vzkaž mně, že chceš, abych zemřela láskou k tobě; a já tě zapřísahám, abys mi přišel takto na pomoc, abych mohla přemoci slabost svého pohlaví a ukončiti všechnu svou nerozhodnost opravdovým zoufalstvím.

Tragický konec by tě jistě přinutil, abys často na mne vzpomínal, má památka byla by ti drahá, a byl bys snad hluboce dojat neobyčejnou smrtí.

Nebyla by lepší než tento stav, do kterého jsi mne přivedl? S bohem, přála bych si, abych tě nikdy nebyla spatřila. Ach, cítím dobře falešnost tohoto citu, a vím, ve chvílích, kdy ti píšu, že je mi milejší milovat tě a být nešťastnou, než abych tě nikdy nebyla poznala.

Podrobuji se tedy bez reptání svému neblahému osudu, když jsi jej nechtěl učiniti lepším. S bohem, slib mi, že mne něžně polituješ, zemru-li bolestí, a že aspoň má prudká vášeň vzbudí v tobě odpor a nechuť ke všem věcem. Ta útěcha mi postačí, a je-li nutno, abych se tě navždy vzdala, nechtěla bych tě nechat jiné.

Nebylo by to příliš kruté, aby moje zoufalství učinilo tě roztomilejším a aby ukázalo, že's dovedl vzbudit největší vášeň na světě?

Ještě jednou s bohem. Píšu ti příliš dlouhé dopisy: nejsem k tobě dost šetrna; prosím tě za odpuštění a odvažuji se doufati, že budeš mít trochu slitování s ubohou šílenou, která, jak víš, nebyla taková, dokud tě nemilovala.

S bohem. Zdá se mi, že mluvím příliš často o svém nesnesitelném postavení; a přece v hloubi srdce děkuji ti za zoufalství, které mi působíš, a nenávidím klid, v němž jsem žila, dokud jsem tě neznala.

S bohem. Má láska je každým okamžikem mocnější. Ach, co všecko bych ti chtěla povědět! Konec příště.

JAROSLAV VLČEK:

Z POČÁTKŮ NAŠÍ LITERATURY MODERNÍ.

Pokračování.

Až do politického převratu březnového r. 1848, v němž mladý Frič vedle Sabiny jsa vůdcem našich radikálů, hrál vynikající úlohu, a postavení své také odpykal si r. 1849 odsouzením k 18letému žaláři na pevnost komárenskou — až do tohoto převratu Frič učinil několik rozběhů k programové činnosti belletristické. Zřekl se badání filosofického, k němuž ho Aug. Smetana navnazoval, zřekl se odborných studií historických, k nimž jej vybízel Tomek, a sebevědomě i usilovně oddával se verši, novelle i dramatu. Přečetl spoustu domácí i cizí literatury, horoucně tou dobou přilnul zejména k Shakespearovi, Schillerovi a Máchovi — ale vlastní literární pokusy Fričovy stále zůstávaly pouhou bezvýznamnou průpravou stilistickou.

Taková byla první dějepisná povídka Fričova ‚Lomnický z Budče', kterou mu Tyl, náležitě ji upraviv, otiskl ve ‚Květech' 1845. Sám Frič praví o ní, že je to ‚práce školácká, která mu málo potěchy způsobila', hlavně proto, že prý, na ní tkvěla stopa trapného rozčarování, když přesytiv se brutální prósou veršů korunovaného básníka, ledva (prý) zachovati dovedl hlavní rysy mythu, idealisujícího postavu pěvce-žebráka, . . k němuž hledal barvy a doklady v nechutných jeho spisech'.

Taková byla i druhá Fričova novella ‚Dalibor', kterou touž dobou nabízel Štorchovi do ‚C. Včely', těžce nesa, že redaktor ‚naříkal na krvavou hrůzu naší minulosti' a že doporučoval themata z novodobé přítomnosti a z humanitní budoucnosti. Frič, hrdě se hlásе k Máchovcům, velmi měl za zlé starší generaci, že se hrozila prý ‚každého elementárního probuzení, všelikého znamení a výbuchu času, všech činorodých vášní jako satanáš kříže'.

A taková byla i první ‚romantická truchlohra' Fričova, ‚Kochan Ratiborský', začatá rovněž r. 1845 a tiskem vydaná v Praze 1847, — fantastická, na jevišti přímo nemožná směs rytířské, loupežnické a strašidelné deklamace, jejíž látku sám skladatel prohlásil za ‚dosti mlhavou' a ‚sentimentální', jsa si vědom také hojných reminiscencí z Klicpery, Tyla a Schillerových ‚Loupežníkův'. Překvapuje zajisté při té příležitosti alespoň pozdní autokritika Fričova, čteme-li v ‚Pamětech' (I, 332) takovýto úsudek jeho dramatického prvorozence: ‚Ačkoli,' praví, ‚tvořil jsem na těch postavách s rukou rozechvěnou a srdcem divně tlukoucím, ačkoli pohružoval jsem se s naivním obdivem v první ty scény, jež měl jsem v první chvíli za vrchol znamenitých myšlének geniálních poetů a veliké dovednosti, moha si říci, že světa toho sám jsem tvůrcem, není přece na celé té práci pranic pamětihodného, leda snad vůdčí myšlénka, že utrpení nejlépe sluší mladému muži!'

Co jinak touto dobou Frič literárního měl na mysli, přestávalo na samých pokusech rukopisných anebo pouhých záměrech.

Své Marii v Opočně na př. předčítal kusy románu (sám praví, že rozvláčného a nesmyslně fantastického, I, 306) v oblíbené tehdy formě denníkové a listové, kde na způsob Goethova ‚Wilhelma Meistra' hrdina vypravování, jakýsi ‚básník rozervanec', snesl veškery své milostné i společenské reminiscence, rozbíraje zároveň ‚Loupežníky', tak jako Goethe ‚Hamleta', aby měl příležitost vyložiti své aesthetické názory. Částí z tohoto rukopisného pokusu Frič potom patrně užil v novelle ‚Marie', otištěné na čelném místě v ‚Ladě Nióle', kde jim sice ubylo rozvláčnosti, ne však ‚nesmyslné fantastiky'.

Jiným pokusem, který nicméně se vší svou zajímavou koncepcí zůstal pouze v básníkově hlavě, Frič obíral se v týchž letech, pobývaje v museích a obrazárnách drážďanských, kde prý spatřiv velkolepý obraz ‚Waldbrand', vyšlý z moderní školy francouzskoněmecké, předsevzal si s ním zápoliti v ‚kolosální' (jak sám praví) ‚své epické básni Ahasver, k níž připravoval se ... do čtyřiceti let věku svého ... aniž kdy k tomu dospěl napsati jediné řádky!' Fričův ‚Ahasver měl býti představitelem dějin člověčenstva od Golgoty a pádu Jerusalema až do francouzské revoluce i válek Napoleonových. V Čechách Slepý mládenec, vrah posledního Přemyslovce, potom kajícný mnich a poslední Táborita, na Rujaně zřec Svantovítův, v Polsku Wernyhora atd. měl zakoušeti všecky zápasy jednotlivých národův o jich samostatnost, každé

hnutí lidského ducha pro pokrok i svobodu.' Frič mřel prý ,již tehdy strachem, když ohlášen Sueův román ,Věčný žid', že kdosi myšlenku (jeho) předstihne, v níž kotvil svrchovaný (Fričův) nárok na nesmrtelnost.' Jak vidíme, bylo by to bývalo — abychom se cizích vzorů netýkali — asi něco podobného, co Nebeský podal ve svých ,Protichůdcích' nebo Vocel v ,Labyrintu slávy'.

Fantastika Fričova, jeho subjektivismus, jeho neustálý výbojný rozpor mezi skutečností a ideálem přivedly jej posléze od jeho ,máchovství', k němuž se odedávna znal, k vlastnímu vzoru Máchovu a poesie moderní vůbec: k Byronovi a ovšem i k polským jeho stoupencům. A po Byronovi přišel Heine.

Posledním podnětem k tomu bylo Fričovi zamítnutí, jehož se mu dostalo od Marie Podlipské. ,Okamžitě (praví sám v ,Pamětech') dal jsem výhost všem dalším lásky snům, vrhnuv se výhradně... jen Muse v náruč, propadnuv potom všem jiným na mne již číhajícím mocnostem; především skepsi, celou bytost mou rozjitřující, ominósnímu ,světobolu' vzorného rozervance, činolačné a nezřízené touze po okamžité slávě, byť i skutkem nepředloženým, jen když okázalým, a přemrštěné, na veškeren svět zanevřelé, nezaslouženým osudem v nejcitlivějších slabinách dotknuté hrdosti.'

Nebudeme zde zatím stopovati pozdějších vnějších osudů Fričových, v nichž se Frič takřka přes noc octl za let revolučních a pro které osudy uvedená právě slova jeho jsou velmi význačná. Nebudeme uváděti, jakým ,fatalistickým' způsobem r. 1846 zmocnil se u pražského antikváře nepoznaných potud spisův anglického apoštola světobolu. Stačí uvésti Fričovo vlastní přiznání, že ,Byron, básník aristokrat par excellence, a jeho rekové stali se (Fričovými) ideály'; že ,z jeho denníků a dopisů, plných titanských myšlének, ponoukajících k pohrdání světem, však zároveň i k obětavé službě lidskosti, vážil... smělejší své názory a básnické motivy'; že ,šlechta a pýcha duševní tohoto genia přemocně jej vábily, básnický jeho vzlet přímo jej omamoval,' a že ,satirické jeho výpady, trpký sarkasmus i vtipné šlehy, jimiž se bránil a mrskal zmrzačilé pokolení svých sourodáků,... staly se (Fričovi) v roztrpčenosti (jeho) lékem i útěchou.'

Z těchto byronských popudův a nálad, vůbec charakteristických pro veškeru naši poesii této generace, vznikla řada Fričových lyrických básní ještě v době předrevoluční, a delší romanticko-fantastická skladba ,Upír', tiskem vydaná r. 1849.

Neklid, nespokojenost a nesnesitelné útrapy ducha r. 1846 vypudily Friče z domova i z domoviny. Uniknuv svým starostlivým rodičům, dostal se do Hamburku, pobyl v Londýně a Paříži, a po všelikém hmotném a jiném strádání a rozličných zkušenostech, z nichž však nikdy těžiti neuměl, octl se z jara r. 1847 opět doma.

Rozpoložení své mysli a záměry, které Friče vedly do volnější ciziny, vyslovil jednak v listě svému bratrovi, jednak ve svých zápiskách. ‚Selže-li mi všecko,' píše Frič do Prahy, ‚chci na moři proti kupcům otroků bojovati ... Mým spisům pranic neuškodí, poznám-li trochu svět ... Víš dobře, že by byl duch můj doma zakrněl; byl jsem to právě vlasti své povinen ji opustit. Sepsání ‚Václava IV.' zdrží se teď ovšem poněkud — ale jaká pomoc! Vraž alespoň mé básně do ‚Květů' pod jménem H r o n, aby mi lidé, zvláště z veršů ‚Matce', trochu porozuměli' ... A do denníku si Frič zapsal, plavě se do Londýna, mezi jiným: ‚Vždy lépe úplně svoboden sousta třeba okoralá pojídat, než zůstana otrokem cizí vůle, jakožto nástroj i obět pedantství při hojných tabulích pozvolna hnít. Bůh mi čehos důstojnějšího přisoudil, dobře to cítím; nemohu, nesmím zakopat hřivnu svou. V otčině byl bych se stal učiněným mrzákem, politování hodným, sám sebou vždy nespokojeným tvorem, v jádře zaniklým nedochůdčetem! Jen to mne hněte, že jsem rodičům svým tak veliký zármutek způsobil' ...

Známe dobře metternichovské ovzduší, které, čím více se blížil rok 1848, tím stávalo se nesnesitelnějším každé mysli jen poněkud pokrokověji založené. Víme však také dobře, že duchův opravdu silných a samostatných nedovedla umořiti ani tato olověná doba: Šafařík a Palacký, Kollár a Jungmann a jiní a jiní, každý svým způsobem odolávali úmornému tlaku shora i sevřeným poměrům společenským, a právě za nejtužšího regimu metternichovského podali národu řadu zralých děl, které jsou základem naší nové literatury. Duch těchto pracovníků tudíž doma nezakrněl; oni nepokládali za svou povinnost k vlasti, ji opustit, nýbrž doma v y t r v a t.

Nuže, široký obzor a steré nové zkušenosti otevřely se Fričovi v cizině, duch svobodné Anglie a k reformám pracující Francie jej ovanul — podmínek pro úplné vnitřní obrození a novou práci uměleckou bylo hojnost. Ale český Byron ani nyní ještě ve Fričovi se neprojevil.

V posmrtném výboru z Fričových veršů, který r. 1898 pod

názvem ‚Odkaz' pořídil Jar. Vrchlický s velkou pečlivostí a pietou, soudě zároveň o poesii Fričově s přátelskou laskavostí a shovívavostí, — hned první oddíl, nadepsaný ‚Rozpravy duše', podává tucet lyrických básniček Fričových z dob tohoto dobrovolného vyhnanství.

Jsou pro osobnost svého autora bez odporu zajímavé.

Před samým útěkem svým, v dubnu 1846, sedmnáctiletý jinoch v básni nadepsané ‚Matce' pěje o sobě:

Stál jsem sám co skála v bujném moři,
odolal jsem zhoubným orkánům,
takže vášeň více nepokoří
mužnou hruď mou podlým satanům.

Bojoval jsem, zvítězil — a padnul
vášní novou, krutou, nejtěžší:
slávu hledám! — jiný cit už zvadnul.
Aj, kdož teď mi ducha potěší?

Ale i tento nový rozmach ohrožuje pessimistická skepse, malost prostředků vzhledem k velkému cíli: člověk je červ s jiskrou boží v hrudi, zakalenou však hrubými vášněmi; jeho cíl je hromádka kostí, jeho sláva prchavý lesk pouhé padající hvězdy.

V dalších básních Friče zaměstnává poměr jeho k Bohu. Koncem srpna 1846 v Hamburku třikráte se vrací k tomu thematu ve verších ‚Sudba tajná', ‚Vzpoura' a ‚Vzdání se'.

Básník necítí lásky, nýbrž pouze hrůzu z kosmické nesmírnosti boží, která člověka dusí již samým pojmem nekonečna; a poněvadž nedovede přilnouti k Bohu, proto v nerovném boji musí padnout.

Bůh vložil v člověka neukojitelné touhy, přelud nesmrtelnosti, do zvířecího těla titanské, zžírající vášně. Kochá se malicherným, tragikomickým zápasem lidstva, prometheovské bouření člověka je mu směšné. Pročež básník místo lásky cítí k Bohu pouze trpkost a nenávist.

Ale trpkost a nenávist ta nemá dlouhého trvání. Básník si uvědomuje, že božského původu v člověku jsou i touhy sladké, vzpomínky světlé a blažící chtivost činu. Vždyť také každý boj za ideu je vzbuzen Bohem, jenž k sobě člověka připoutal svou velkou láskou.

Toto uklidnění není sice trvalé; v básni ‚Modlitba', složené v říjnu 1846 v Londýně, již se ve Fričovi zase ozývá stará vzpoura, ale obrací se proti lidstvu. Bůh vložil do duše básníkovy cit pro

dobro, odpor k bezpráví a lásku k člověčenstvu — a svět je tupý, hluchý, bez porozumění pro vysoké snahy jednotlivcovy. Proto Frič ‚nenávidí náhle lidstvo celé‘.

A v dalším dumání básník (v básni ‚Nesmrtelnost‘, tolikéž z října 1846) osobní posmrtné trvání ducha lidského prohlašuje za pouhý sen slabých duší. V hrobě spatřuje pouhou hlínu, a ráj, ovšem prchavý a dočasný, shledává jen v nitru člověka.

Frič ani v cizině nedomohl se vnitřního souladu a pevných cílů životních a uměleckých. Třeba v Paříži v dubnu 1847 (v básni ‚Osud můj‘) si libuje, že ‚nepokoj nejskvělejší jesti výkon života, v míru jenom nejvšednější hovívá si nicota‘ — přece jinak týž nepokoj, nesplněné tužby, neporozumění vrstevníků ho tíží, takže nenalézaje ukojení ani v Bohu, ani v přírodě, ani u člověka, pomýšlí na dobrovolnou smrt. ‚Zhynout musím,‘ praví ve své básni nadepsané ‚K smrti umdlen,‘ v Paříži 1. května 1847. ‚Bude tedy lépe, umlknu-li mlád, bych nevadnul jak list za lístem — jiným k pohoršení — dosáhnout chtě marně cíle svého.‘

Ale samovražda Fričova zůstala pouze ve verších. Staré mučivé otázky o činorodé slávě pozemské i životě záhrobním atd. doléhají sice stále ještě na mysl Fričovu i po návratu jeho do Prahy v červenci 1847, básník sní o brzkém konci a tichém zahrabání — ale láska k životu a reformní touhy vybuchly v mladém muži po náhlém veřejném obratu březnovém 1848 s takovou prudkostí, že přemíra jejich mladému romantikovi záhy pak stala se zase osobně osudnou.

Nelze upříti, že uvedené zde verše působí dojmem sympathickým jako každý mužný zápas myšlenkový. Avšak dvojí negativní věc padá tu na váhu. Byronskou tu skepsi, třeba ne i vzpouru a vzdor, již před Fričem hlouběji i plněji vyslovil Karel Hynek Mácha, částečně také Nebeský, ba i Sabina. Po té stránce tedy Frič, třeba nálady jeho byly opravdu prožité, nepřichází k nám s notou novou. A za druhé vyzrálou formu vnější a určitost proslovení, kterým tyto verše působí, je potřebí přičísti několikerému pilování, jímž prošly a po němž teprve dospěly podoby, kterou mají v ‚Odkaze‘ z r. 1898; znění jejich ve ‚Výboru básní‘, jejž Frič vydal v Genevě 1861, pokud tam byly otištěny, čte se mnohem nepříznivěji.

Příště dále.

FEUILLETON.

NOVÁ ČESKÁ POESIE.

Nová česká poesie konečně vyšla. Co je to „Nová česká poesie"? Musset napsal kdysi o své knize: „Ce livre est toute ma jeunesse." O anthologii divno užiti takových slov, ale přece budeme moci my, určitá generace, s určitými touhami a bolestmi, parafrasovat Mussetův verš: „Ta kniha je kus naší mladosti." Ne naší jako jednotlivců; ale konečně, přes nedokonalost a neúplnost výběru, je zde něco, co zachycuje dobu.

Dobu — — Jaká to byla doba? Zmatená a neobyčejná. Rodili jsme se za podivného rašení; vše jako by se rodilo a rostlo s námi. Otřesy na všech stranách: staré světy se propadaly. Objevovaly se velké ideje; nezdály se idejemi zítřka, ale dneška. Byla to bystřina, provalující si cestu úskalím; chystala se smésti vše. Díla, hesla, problémy; převraty, krise, Messiášové! Chtěli jsme viděti vše, poznati vše, překonati vše. Všechny hranice byly úzké; pryč s čínskou zdí, ať jakoukoliv! Dále, dále, výše, výše! Do nemožna. A protože Malé i Velké Lhoty jsou příliš skutečné, boj proti skutečnosti! Nechceme Malé ani Velké Lhoty. Na hory, chcete-li; stůj co stůj někam jinam —

Odkud jsme rostli? Z Čech. Kam jsme chtěli? Do kosmu. Vznésti se výše než možno, provésti více než možno. A nelze-li toho všeho provésti, tím lépe. Uchylme se v sebe. Tam je vše. Vytvořme si své umělé ráje, ať to jsou ráje rozkoší nebo smutku; neboť obojí bylo stejně krásné v mladých dnech — —

Nyní je zde Nová česká poesie. Naše mladost a už ne naše mladost. Naše dílo? Snad. Náš ideál? Ne. Účtujte; suďte: báseň vytržená ze souvislosti, tón místo skladby, to je vše, co může dáti výbor. Neuspokojí nikdy a nikoho; chcete zachytit všechny znaky některého poety — roztříštili jste ho; podškrtnete jistý jeho rys — skreslili jste ho. Dovede kniha dáti aspoň přibližný obraz doby? Charakterisovat její atmosféru? V tom otázka.

Čeho nikdy nemůže nahradit, je bezprostřední dojem díla. Literatura je trochu bursou; hodnoty klesají a stoupají vlivem podivných faktorů. Berete do rukou knihu, a hle, je ve vás již předsudek: autor má nebo nemá kurs. O tom všem se mluvilo; to vše se rozebralo; pan X. psal to, pan

Y. ono; znáte pana X. i pana Y. A přistupujete ke knize praeparován pro ni nebo proti ní. Je to jako kus při reprise; ingenium všech veřejných i soukromých referentů postavilo se mezi dílo a diváka; nikdy nebude už jeho dojem zcela bezprostřední.

Kdežto tehdy! Brala se do ruky kniha na nejisto; jako překvapení, jako objev; nadchl jste se nebo rozhorlil; vždy o své ujmě. Oh, dny takových premiér knih! Den, kdy jste čtli „Tajemné dálky", opojeni podivnou hudbou! Kdy jste si říkali — byl to sychravý, blátivý, nezapomenutelný zimní den — podrážděné a bolestné verše „Zlomené duše"! Kdy jste zmateně hleděli na dlouhý titul „Apoštola nového žití"! Kdy jste se rozčilovali nad drsnostmi „Památníku a skokád"! Kdy jste se pohoršovali nad papežskými sonety „Knih aristokratických". Kdy jste prudce reagovali na každý dojem, kdy jste odkládali knihy s odporem a sympathií, přitahováni i odpuzováni stejně mocně. Hledalo se, zkoušelo; bloudilo také ovšem — Vy sám, jak jste bloudil, pošetilý dobrodruhu! Ó, kterak jste snad mátl! Neboť doba měla své horečky; za každým dílem šla ozvěna; měly ji „Tajemné dálky", měla ji „Kniha aristokratická", měl ji „Apoštol", měly ji „Vybouřené smutky", měla ji „Síla života". Smrt Karla Hlaváčka usnesla se nahraditi celá nadějná kohorta; nenahradila ji přece, žel. Přišel Opolský: škola. Přišel Gellner: škola. Rojily se přímo knihy; byly to jednodenní jepice, zapadlé bez povšimnutí; přece illustrace doby. Bylo to království Lyriky; přísná vládkyně žárlivě střehla své poddané; výlet za hranice její dál se nesměle a váhavě a konečně i za hranicemi poddaný zachovával svou příslušnost. Jeho nevěrnost netrvala dlouho; vracel se opět záhy kajícně do staré dobré říše, kde zněly rytmy a hudba a kde bylo tak krásně, do opojení krásně... Mentorové vrtěli hlavou; královna zdála se jim lehkomyslnou; psali o tom vážná pojednání — — Ale královna byla tak krásná a svůdná! A nyní teprve vidíme, že mentorové neměli pravdu; království čekal zánik, královnu ztráta moci; jak jí vyčítat, chtěla-li užiti prchavých dnů, vzácného slunce? Její lehkomyslnost byla hlubokou moudrostí.

*

Ze vzpomínek do střízlivé skutečnosti — zlý skok! Běží o to, aby to, co žilo, uspokojilo nyní čtenáře —

Anthologie zřídka uspokojí všechny. Ten neb onen opomenut, domnívá se, že neprávem. Výbor z toho neb onoho nedostatečný, z toho neb onoho přílišný. Čtenář vzpomene na báseň oblíbeného autora, zanechavší v něm pronikavý dojem. Sáhne po anthologii a báseň nenajde. Co dělat? Špatný výbor —

Také osobitý úvod Arne Novákův neuspokojí snad všechny právě pro svou osobitost. Stojí za ním svým jménem a svojí kritickou váhou. To neb ono řekl bych jinak, to neb ono bych vůbec neřekl; v opačném případě měla by se věc jistě stejně.

Jedinou věc bych k úvodu poznamenal. Mluví-li tu Arne Novák o „obou velkých předchůdcích nové české poesie, Janu Nerudovi a Juliu Zeyerovi", bral bych druhé jméno v pochybnost. Sympathie mladých, nesoucí se spíše k osobnosti než k dílu, nejsou ještě důkazem. Sám Novák v Čechische Litteratur výslovně píše: „Zeyer ... hat sich schon in seinem späten Erstlingswerke ... dem Publikum als kühner, einsamer Fremdling vorgestellt, und so ist er immer geblieben, eine seltsame Ausnahme in dem čechischen Schrifttum." A končí: „Für Zeyer ist mit seinem Tode 1901 seine Ruhmeszeit gekommen;

heute, wo er der modernen Litteratur wieder nichts mehr zu sagen hat, wird er wenigstens als Lieblingschriftsteller gefühlvoller Damen und der schwärmerischen Jugend gefeiert". A praví-li Arne Novák o skupině, jež měla prý předchůdcem Zeyera, že dovršila technickou reformu verše hned hudebně svůdnického, hned barevně oslňujícího, zdá se mi, že dovršeno zde dílo ne Julia Zeyera, který byl veršový primitiv,* ale Jaroslava Vrchlického. V. D.

* Význam jeho tkví spíše v epice a románu než v lyrice!

KRONIKA DIVADELNÍ.

MĚSTSKÉ DIVADLO NA KRÁL. VINOHRADECH.

Po dlouhých odkladech, přese všecky zprávy, jež se zrovna v poslední době rozletěly městem, že stavba vinohradského divadla pokročila asi tak, že bude možno teprve v únoru nebo spíše až někdy na jaře příštího roku — aby den otevření byl hodně neurčitý — divadlo otevříti, v poslední téměř chvíli, bez přípravy, takřka tiše, jak se sluší ústavu, který chce jíti za uměleckými tendencemi, začalo svou činnost druhé české divadlo pražské. K dopolední slavnosti dne 24. listopadu 1907 sešla se umělecká obec, zástupci samosprávy v království a několik nepominutelných špiček, jichž zájem byl celkem ryze repraesentační; seděly netečně, řekly si pak, že orchestr pěkně hraje, zatleskaly lehce do bílých rukavic a shledaly, že lépe by se hodilo několik krátkých veršů obvyklého proslovu, nežli dlouhá řeč prof. Hostinského, které ostatně neposlouchaly přes to, že by bylo právě bývalo dobře ji vyslechnouti a si zapamatovati. Ještě že ve scéně p. Suchého proklouzlo několik proslovově natřených vět jaksi náhradou. Tak si špičky odseděly repraesentační povinnost a jely domů klidně a spokojeně, že divadlo je hezké a bílé. Zástupci samosprávy měli k tomu ještě o jeden sladký pocit více: jakousi vnitřní hrdost, že to, při čem spolupůsobí, ta zlatá, tak hýčkaná samospráva vzchopila se k činu a nadto k činu kulturnímu, a bylo jim tak nějak příjemně u srdce, jakoby tento čin byl činem jejich. A vracejíce se, řekli si také, že všechno je nejvýš hezké. Umělecká obec byla roztříštěna, jako vždy ostatně. Seděli tu vedle sebe herci, hudebníci, literáti a jich odrůda, kritikové. Herci byli jakž takž spokojeni: vyrostla nová scéna, kde se dá umělecky pracovat — a jsou, kteří opravdu chtějí, a je jich mnoho! — a kde možno i pracovat klidně, poněvadž opřeně o pevný hmotný základ. Hudebníci poslouchali, měřili a uvažovali: ne, šel jeden hlas všude, že orchestr je tak nádherný! Ta Vltava! Jenom považte! ta Vltava! Nadšení bylo takové, že snad ani nikdo nevzpomněl, že i jakýsi Smetana má tu kousíček zásluhy! Kritikové literární tvářili se velmi kriticky: je všecko ještě v embryu, nelze bráti měřítko velké scény — přirozeně, vždyť je všecko pohromadě teprve nějakých osm neděl. Bude nutno zamhouřiti oko — i obě po případě. Ale přes to je tu naděje. A to, panečku, již něco znamená! Literáti však — ti tvářili se dosti neurčitě. Tak spíše zklamáni přestupovali poprvé práh vinohradského divadla. Bili se kdysi za ně — za scénu ryze činoherní. Je nutna. I ti, kteří stavěli novou budovu, byli kdysi téhož mínění, dali ji v těchto tendencích vyřešiti a byli si vědomi, že luští problém, v němž leží otázka všeho vzrůstu našeho činoherního počínání

ať po stránce produkční nebo reprodukční. A tak snili ti literáti o divadle, jež by pěstovalo výlučně činohru, vypěstilo ji zvolna v nejvyšší u nás možné květy, vzpomínali Antoina a Brahma na př., který vydupal přímo řadu silných dramatiků,* psali a dobývali, jsouce si jisti, že vedle dvou velkých zemských oper bude konečně řešena a rozřešena otázka české činohry, ničím netísněné, ke zdi netlačené a svobodně k výši spějící, a domnívali se, bláhoví, že to, co za daných podmínek v naší literatuře je prostě nejzanedbanější, české drama, najde tu konečně svou tribunu, půdu, v níž by mohlo mohutnět. Ale česká samosprávná obec nedokončila svého díla. Otevřela brány svého divadla opeře — ovšem jen té lehčí, lidové, jak se říká, ale otevřela je přece. A české spisovatelstvo hledí zklamaně na dno svých snů. Hudba dovede se již vítězně uplatniti, neboť citový, bezideový živel v širších vrstvách vždycky zvítězí nad ideovým. A spisovatelstvo se leká, pomyslí-li, že by pak bylo možno, aby činohra v divadle vinohradském zase chodila postranními uličkami, jako chodí v Národním Divadle. A pan řed. Šubert přece výslovně řekl, že ti, jimž divadlo je svěřeno, mají touhu udělati z městského divadla na Kr. Vinohradech druhé Divadlo Národní. Netřeba zakrývat svého zklamání: hudba nabyla v městském divadle vinohradském převahy hned v prvních dnech. A tak budeme snad za krátko míti v Praze tři opery, ale celkem činohru ani jednu! Jaký pak div, že čeští spisovatelé smutně se dívají za svými sny. Ovšem Šubert a Kamper jsou jenom Šubert a Kamper. Čelanský je genius! Sestavil krásný orchestr! Kovařovic učinil tak již dvakrát. Poprvé byl za to znamenitý (geniálni ještě ne), podruhé byl podle jedněch už geniální, podle druhých, mírně řečeno, ničemu nerozumějící tvrdohlavec — pan Čelanský je nesporně genius! Výborné někdy výkony v činohře jsou již dnes podceňovány, výkony chudých sil v opeře, po stránce hlasové i herecké, jsou naopak velmi slibné.

Divadlo je teprve třínedělní. Nemluvně tedy. Ale hudbou promluvilo již dosti hlasitě, t. j. co provedlo na poli hudby — se přeceňuje.

Bude-li mít z něho česká činohra prospěch? Nastaly-li ony čekané dny nových útvarů, nových budoucností, nových možností vývojových?

Nutno čekat.

A když dnes spisovatelstvo smutně se dívá do svých snů, má tolik životních zkušeností, že již čekat dovede, neboť ví dobře, že jeho budoucnost za nynějších poměrů je úzce spiata také s budoucností vinohradského divadla. K. Kamínek.

* Pan pisatel přeceňuje zde po mém mínění dosah činnosti kterékoliv divadelní právy. V. D.

ORESTEIA.

Mohutná trilogie Aischylova objevila se na Národním divadle. Objevila se skutečně? Nevím. Z pera kteréhosi z hojných pochvalovačů četl jsem tento soud:

— — „Energický, vysoce talentovaný režisér Jaroslav Kvapil upravil dílo pro moderní jeviště; škrtl a zkrátil lyrické zpěvy a vložil je po případě v ústa několika osob, aby děj nabyl dramatického spádu; upravil jeviště, které musí nahrazovat volné prostranství za bílého dne, na na němž se hrálo ve starém Řecku, promyslil a prozkoušel všechny scény, a diváku, kterého by snad nezaujala přísná, velkorysá jednoduchost tragické básně, her-

ci přednášené, připravil na jevišti pravou hostinu umělecky malebných, důmyslně a šťastně podaných scénických obrazů."

Ohled k diváku šel skutečně velmi daleko; jistě dále, než žádal stil večera. Místo přísné velkorysé jednoduchosti pravá hostina malebných obrazů — pochvala stává se zde odsouzením. Je tomu skutečně tak; velikost kusu stala se pittoreskní, tragedie je výpravným kusem. Dramatický spád (slovo, jež uslyšíte vždy, když běží o ubití něčeho velikého) získán na ujmu srozumitelnosti; škrtalo se, a škrtalo se i mnoho podstatného. Odpadla třeba podstatná motivace, ztratila se souvislost nad jiné hluboká, třetí část trilogie ubita — dramatický spád dlužno však zachovat. Aischylos? Zůstaly z něho opravdu některé scény. A tak nepřekvapuje, že kterýs z pánů, odhodlaných zorat nebohou naši novinu, napsal slova klassičtější, než bylo představení „Oresteje" v „N. d.":

— — „Premiéra dramatu — a na výši situace stojí ne autor (se stanoviska naší doby), ne herci, nýbrž režisér... a tutti quanti".

Pisatel míní to s novinou vážně. Nebohý Aischylos! Nestál na výši situace. Šťastný rezisér! On na ní stojí. Krásná doba, ušlechtilá doba! Vkus, stil, úctu k ohromnému dílu? Co chcete od kritických tutti quanti u nás? Od jich domýšlivé pseudokultury? Od stanovisek jejich doby? V. D.

KRONIKA HUDEBNI.

Koncert „Pensijního spolku členů sboru a orchestru Národního divadla" dne 30. listopadu v Rudolfinu přinesl po dlouhé době jedno z oratorií Haydnových a to „Čtvero ročních počasí". Jmenované dílo Haydnovo není jeho dílem nejlepším — tím je jeho „Stvoření", — ale mnohými místy ještě dnes zabaví, ač již neuchvátí. Podobná díla klassická nevznikala z vnitřní mistrnosti tvůrčí, neprolamovala se na venek a neprobíjela se jako umělecké projevy vyrostlé z hloubky duše lidské a jejich nejskrytějších koutů: odtud ten jejich konvenční výraz, odtud jejich utkvělost na určitých formách a způsobech. Ale zajímavo je vyslechnouti někdy podobné dílo oratorické, nelze-li sáhnouti po díle nejdokonalejším literatury klassické, jakým je Händlův „Mesiáš" a Bachovy „Pašije". Provedení díla pod taktovkou p. kapelníka Jílka bylo dobré.

Dne 3. prosince v úterý pořádala v Rudolfinu svůj III. symfonický koncert „Hudební Jednota posluchačů vysokých škol v Praze". Pořad sestaven byl z děl instrumentálních i vokálních. Zpívány byly mužské sbory Foersterovy, Pickovy a Sukovy „Skřivánkovi", „Točení", „Chuďas", „Před branou klášterní" od E. Griega pro ženský sbor, sola, orchestr a varhany, „Pátý hrobeček", ballada pro smíšený sbor, sola a orchestr od dra. O. Zicha, v části instrumentální provedeny byly „Tragická symfonie" Schubertova a „koncertní fantasie" pro varhany s průvodem orchestru od L. Sychry. Je přirozeno, že zájem nejvíce odnášel se k skladbám pp. Zicha a Sychry, jež byly provozovány poprvé, jako rukopisné novinky. Skladba p. Zichova svědčí o jisté technické vyspělosti a ve zpěvech solových projevuje dosti obratnosti i vynalézavosti. Opírajíc se v solech o lidový tón, poskytuje tím autoru pevný podklad melodický i rhythmický, jichž obou je s porozuměním užito. Celek skladby zaokrouhlen je motivy příznačnými, čímž zmírněna jest nejednot-

nost formální. „Koncertní fantasie“ p. Sychrova nevytěžuje dostatečně ani varhan — jež jsou přece nástrojem dokonalým a samostatným — ani orchestru, spokojujícího se zcela podřízenou úlohou. Myšlenkově není práce p. Sychrova tak hutna, jako jeho melodram, provozovaný při výročních zkouškách konservatoře. Skladba pro varhany a orchestr náleží vůbec k nejobtížnějším v oboru hudební skladby jednak pro výrazný polyfonický ráz obou těles, jednak pro úplnou samostatnost kteréhokoli z nich. Sloučit varhany a orchestr v souladný celek vzájemně rovnomocný zdařilo se velice zřídka, ač nebyli to skladatelé řádu posledního, kteří se o to pokusili. Koncert řídil zasloužilý dirigent „Hudební Jednoty“ p. B. Wendler s bedlivostí a porozuměním. Ad. Piskáček.

LITERATURA.

Eliška Krásnohorská slavila v listopadu své šedesáté narozeniny. Co z dlouholetého úsilí jejího literatuře zůstane, to svým časem vymezí podrobný odhad. Ale již dnes lze říci, že to především budou první dvě sbírky veršů: „Z máje žití“ (1870) a „Ze Šumavy“ (1873), překlad Mickiewiczova „Pana Tadeáše“ a první rozpravy literární, kterými charakterisovala poesii naši devatenáctého věku, počínajíc školou Nerudovou. Umělecké kredo Hálkovo i myšlenkový svět jeho stály Krásnohorské nejblíž. S proudy novějšími smiřovala se těžko. Za to moderní otázka ženská po své stránce vzdělanostní a školské našla u nás v Krásnohorské průkopnici zanícenou a vytrvalou.

Vítaným doplňkem ke drobným spisům Josefa Jungmanna jsou jeho Zápisky, které poprvé v knižní formě vydal dr. Zd. Tobolka (Ottovy Světové knihovny sv. 630.). Teprve tyto poznámky v pravém světle ukazují velkou osobnost našeho předního buditele jako důsledného osvícenského racionalisty a žhavého českého i slovanského nacionála — dvojí hybná idea, na níž je založeno naše novověké obrození.

Ve dnech, kdy Macharův „Řím“ vzbuzuje tak živou diskussi, i průměrného čtenáře upoutá Cesta do Italie od Miloty Zdirada Poláka (Ottovy Světové knihovny sv. 621. až 622., 628.—629. a 633.—634.), jíž posud vyšly tři díly. Bude tomu sice co nevidět sto let, kdy skladatel „Vznešenosti přírody“ črtal své krajinářské, společenské, umělecké i jiné dojmy a vypravoval své osobní zkušenosti italské; ale přes staromódní fakturu jeho vypravování leckterý jeho živý, ostrý, barvitý postřeh i samostatný, liberální názor na svět podnes působí zcela moderně. Přirovnání opravdu poučné!

Vydání Spisů Máchových (v Laichtrově sbírce „Spisovatelé čeští XIX. století“) svazkem druhým je ukončeno. Přineslo několik nových, neznámých posud dopisů Máchových a nové ukázky několika jeho kreseb, které zajímavě doplňují obraz básníkovy osobnosti. Ke svazku druhému je přidána studie Arne Nováka, která na dlouho asi zůstane posledním slovem o Máchově díle životním a jeho významu v naší poesii.

Nové vydání Nerudových básnických spisů dospělo svazku druhého. (Nákl. F. Topiče.) Stačí uvésti jeho obsah: Písně kosmické, Ballady a romance, Prosté motivy, Zpěvy páteční atd. — je to Neruda filosof, Neruda genrista, humorista, satirik, Neruda nacionál, a především Neruda básník, vyspělý, veliký umělec, který na závěr svého životního díla zůstavil si co měl nejlepšího. Satirická báseň „U nás“, kterou Neruda

r. 1858 veršem vybojoval právo českému modernismu, byla by lépe bývala na místě tam, kam náleží pořadem časovým.

Svetozár Hurban Vajanský, dovršiv šedesátku, odhodlal se sebrati a vydati svou belletrii, své verše, črty cestopisné a některé věci jiné. Jeho Sobrané diela (posud vyšel v Turčanském Sv. Martině svazek I. a II.) v úhrnu svém jsou projevem výrazné individuality, která za doby mužné zralosti měla literatuře co říci. Před čtvrtstoletím vítali jsme i v Čechách novelly „Kandidát", „Babie leto" a zejména román „Letiace tiene" jako umělecký čin. A ještě dnes zbylo v nich dosti barvy a vůně, aby se čtenář nad knihou zamyslil se srdečným zaujetím.

Ohlašovaná Literární pozůstalost zesnulé Hany Kvapilové vyšla v těchto dnech (nákl. F. Šimáčka). Je to opravdové literární překvapení. Úvahy o životě a umění, aforismy o přírodě a společnosti, portréty živých, studie a skizzy novellistické, kusy osobní zpovědi, a na konec, nebo vlastně především, sebepozorování, tvrdá cesta sebekázně herečky, pro niž každá nová postava je zároveň nový umělecký problém — to všecko předkládá kniha ze soukromé mapy autorčiny. V pozorování, v psychologii, ve stilu Hany Kvapilové hlásí se spisovatelská individualita. Choť zesnulé, p. Jaroslav Kvapil, ujal se úkolu vydavatelského s pietou a předeslal knize slovo úvodní.

Veliké, záslužné práce podjal se ředitel F. A. Šubert v Dějinách národního divadla v Praze 1883 až 1900, které začaly vycházeti jako třetí díl široce založeného spisu „Dějiny samostatnosti českého divadla v Praze" (nákl. „Unie"). Bude to jedna z našich knih nejrozsáhlejších a nejbohatěji vypravených. A také z nejpoučnějších. Spisovatel krok za krokem sleduje vnitřní a vnější vývoj divadla od vůdčích úkolů jeho až k nejmenším správním podrobnostem, a právě tato na pohled střízlivá dokumentárnost vypravování Šubertova je bezpečným základem všech dalších úvah a výkladů, jež živě podbarvují autorovy osobní zkušenosti a vzpomínky. První část tohoto třetího svazku, hojně vyzdobeného podobiznami všech výkonných sil Národního divadla, dospěla roku výstavy jubilejní.

Mladý spisovatel, pseudonym Jan Jaroslav Bor, vydal ve skvostné úpravě knihu „Eduard Vojan, kritické kapitoly" (u Hejdy a Tučka). Předmluvu svou zavírá slovy: „V době bezprostředně nadcházející slaviti bude Vojan dvacetileté výročí své umělecké práce na prknech Národního divadla. Nechci však, aby moje kniha byla považována za jubilejní výkřik, napsaný v exaltované náladě slavnostních darů a frasí... Proto předchází onu dobu, jsouc vážným pokusem o ujasnění a zvážení Vojanova jevištního umění a snad i platným koeficientem při kritickém studiu, jež nejbezpečněji přiblíží českého diváka ku správnému pojímání vysokých Vojanových projevů". Ke knize je přidána řada umělecky provedených vyobrazení Vojana herce v jeho hlavních úlohách.

Dvacetpět let po Pypinovi, osmdesát let po Šafaříkovi a stopatnáct let po Dobrovském dostává se evropské veřejnosti opět soustavného poučení o celém našem vývoji literárním od nejstarších dob až takřka po včerejší den Je to Geschichte der čechischen Litteratur, kterou do sbírky „Die Litteraturen des Ostens in Einzeldarstellungen", Band V., 1. Abteilung (v Lipsku 1907), napsali naši universitní docenti dr. Jan Ja-

kubec a dr. Arne Novák. Jakubec zpracoval látku až do polovice stol. XIX., Novák literaturu posledního půlstoletí. Kniha byla u nás očekávána s napětím a přijata jednak s radostným uznáním, jednak s prudkým odporem. Vrátíme se k ní při nejbližší příležitosti.

Die Lyrik des Auslandes in neuerer Zeit. Herausgegeben von Hans Bethge. Leipzig, Max Hesse 1907. 8⁰. Str. XVI + 399. Za 2 M.

„Kniha“, píše vydavatel v předmluvě, „má ukázati, kterak se cizí lyrika vyvíjela především v druhé polovici devatenáctého věku.“ Posuzovati, pokud dílo vyhovuje tomuto slibu, je velmi nesnadno: publikace obsahuje ukázky z poesie ne méně než 17 literatur, od čínské a japonské až po francouzskou a anglickou. Nás zajímá oddíl — srovnáme-li jej s ostatními, quantitativně dosti slušný — věnovaný básnictví českému. Je tu zastoupeno devět našich básníků 25 básněmi: Bezruč (2), Březina (2), R. Hašek (2), Klášterský (2), Machar (5), Neruda (2), Šalda (1), Sova (3), Vrchlický (6). Již prostý výčet ukazuje dosti zřejmě, že ani z daleka nelze mluvit o obrazu nové české poesie jakž takž úplném. Než i při jednotlivých autorech jsou jen zřídka voleny ukázky plně charakteristické. Snad nemají na tom viny překladatelé, neboť výběr pořídil asi vydavatel sám; ale přes to nelze této výtky nikterak zmírniti. Březina na př. má tu „Legendu tajemné viny“ a „Náladu“, z nichž poslední lze beze ztráty oželeti ve výboru jeho básnické tvorby. Machar zastoupen většinou sonetty staršího data, kdežto příznačných kusů z jeho pozdějších knih opominuto. Ještě menším právem lze nazvati charakteristickým výběr z Nerudy, z něhož přeloženy: „Znáš, matko drahá . . .“ a „Až umru, přátelé . . .“ (obojí z Knih veršů), ačkoli právě u něho přáli bychom si mít některou z jedinečně krásných, vpravdě nerudovských Ballad a romancí. Překlady pořídili pánové S. Wülfing, F. Adler a O. Hauser. První z jmenovaných přiblížil se beze sporu předloze nejvíce. Převod básní tak obtížných svým drsně rázovitým tónem, jako jsou Bezručovy, zdařil se mu ku podivu; nejen že přesně reprodukuje obsah a rým, velmi šťastně nalézá slovní aequivalent pro formální zvláštnosti svého autora. Pan Adler, pokud jsem srovnával, trefně tlumočí poesii Vrchlického. Za to však nelze se smířiti s překlady p. Hauserovými. Způsob, jímž si počínal, charakterisuje fakt, že ze Sovovy básně „Kondor“ vypustil skoro polovici. Abych ukázal povrchní a nepřesný ráz jeho převodů, stačí, uvedu-li první sloku Březinovy básně „Legenda tajemné viny“ a kouzla zbavenou ozvěnu z pera p. Hauserova:

Jas hodin mých budoucích ozářil chvíli tu v snech
a všemi svícemi lustrů rozkvetl v dni mých slavnostní sály:
tam prýštěla hudba mých budoucích jar a ztajených něh,
rtů, které mne opojí, jiskřil tam smích a mámil tam dech,
a zraky, v nichž čeká mne mlčení rozkoše, s touhou tam plály.

Překlad:

Ein Schimmer der Zukunft hatte das Dunkel des Schlafes verseucht,
Und taghell strahlten die festlichen Säle im Glanze der Lüster.
Ich fühlte im Traume, dass künftigen Frühlings Wonne mir leucht'
Aus Augen, die liebend mich ansahn, sehnsuchtsfeucht,
Von Lippen bestrickte mich zauberisch Lächeln und holdes Geflüster.

O. Theer.

ZPRÁVY.

Pieta. Parádní pohřeb vystrojil † J. Merhautovi v „Moravskoslezské revui“ pan V. Dressler. Pochovává tam zesnulého v dýchavičné essaii, jejíž počátek oslňuje diváky hned na čelném místě 1. čísla, přímo za verši Sv. Čecha. Hennequin zparodován v ní gesty tak pitvornými, že dojem nemůže být ovšem než nevyrovnatelně tragický. Malá ukázka namátkou: „Zorný úhel autorův není zkarikován nebo nalomen příslušenstvím určité straně, jsa karakterisován v první řadě bezprostřednosti a naprostým nedostatkem vší předsudkovosti.“ Anebo: „Zastavíme-li se nad tímto tichým, skromně vedeným životem . . přiznáme ochotně neobyčejnou píli... jeho nositeli i vlastníku.“ (Život nebožtíkův dovoloval si snad řídký luxus míti jiného nositele než vlastníka?)

Sváteční pietu pisatelovu charakterisuje nejlépe okolnost připomenutá již „Přehledem Revuí“. „Jen čtyři nestejně silné svazky belletrie dala nám literárně romanopisná (sic!) tvorba Merhautova,“ praví se na počátku a v elegických obměnách se později opakuje. Zapomněl tedy vřelý ctitel Merhautův již jeho prvé knihy „Povídek“, v níž zvláště „Mladé město“ vyniklo svěží naturalistickou fakturou, kterou i nyní by mohl zesnulému leckdo záviděti? —ff—

„Volné Směry“, zahajujíce za redakce p. Švabinského nový ročník, oznamují, že směr listu bude nezměněn. „Volné Směry byly po své výtvarné stránce vždycky výrazem postupujících názorů generace, která za nimi stojí, a je-li nutno výslovně to konstatovati, prohlašujeme jednou provždy, že p. F. X. Šalda na výtvarné vedení listu nikdy vlivu neměl.“ V. D.

„Die neue Rundschau“ přináší v prosincovém čísle Ibsenova epického „Branda“ v překladu Fuldově. Mohutný je prolog, označený titulem „Spoluvinníkům“. Ti, kterým Ibsen je drahý, rádi srovnají epické zpracování Branda s dramatickým.
V. D.

„La Revue“ otvírá v prosincovém svém čísle anketu o thematu „Pro literární ceny a proti nim“. Ankety, jejíž předmět ne pouze ve Francii nabývá časovosti, zúčastnilo se zatím pětadvacet autorů dnešní literární Francie směru a významu nejrůznějšího. Dokončena bude anketa v čísle příštím. Zatím vyznívá v zmatený chaos odporujících si názorů ne pouze na prospěšnost literárních cen vůbec, nýbrž také na otázku, komu by ceny měly býti udělovány. Rozřešení otázky anketa sotva přinese; zajisté však shrne téměř celý materiál, pro i proti uváděný. Po skončené anketě vrátíme se k ní ještě.
V. D.

Dopisy Oskara Wildea k žurnalistice (několik jich přináší v překladu „Die neue Rundschau“ v prosincovém svazku) doplňují nám po některých stránkách charakteristiku tohoto autora, na němž veřejný tisk jistě spáchal jedno z největších bezpráví. Jistý krajan jeho prohlásil po procesu, jenž skončil Wildeovým odsouzením: „Způsob, jakým jisté mocné orgány veřejného mínění Wildea předem odsoudily, byl potupnou urážkou nejlepších tradic anglického žurnalismu.“ Prvé čtyři dopisy, psané v červnu roku 1890, adressovány jsou redaktoru „St. James Gazette“, jejíž kritik vytýkal Wildeovi v posudku „Doriana Graye“ hlavně nemorálnost. Redakce tohoto listu odpovídala tiskem na každý dopis autorův. Wilde v těchto dopisech vykládá uměleckou podstatu svého románu, hájí

se proti všem výtkám s výrazem onoho hrdého sebevědomí, jaké nalézáme i v „De profundis". Hned v prvém praví: „Temperament a vkus, nebo obojí dohromady, činí mi nemožným pochopiti, jak lze umělecké dílo posuzovati s morálního stanoviska." Brání se proti výtce, že by byl kdy použil reklamy; když zvěděl, že jeho nakladatel anoncoval jeho knihu obvyklými nakladatelskými formuláři, zakročil okamžitě a dal tuto reklamu zastaviti. V jiném listu reaguje na výtku špatnosti, která postavám jeho románu byla učiněna, a dokládá: „Dobří lidé popouzejí rozum, špatní dráždí fantasii." Vytýká kritiku listu výše jmenovaného, že se dal vésti osobní zlobou. „Kritik má se naučiti posuzovati umělecké dílo, aniž přitom činil nějaké narážky na osobu spisovatelovu." — „Věřte mi, velectěný pane, puritánství nikdy není tak škodlivé jako tehdy, když se zabývá uměleckými otázkami. Umění náleží vše, co jest i co není, a ani redaktor londýnských novin nemá práva svobodu umění ve volbě předmětů potlačovati." Celou tuto korrespondenci Wilde ukončil slovy, která charakterisují jeho uměleckou pýchu: „V závěru prosil bych Vás, velectěný pane, abyste mi tuto ustavičnou korrespondenci každodenními útoky nevnucoval. Ježto jste mne napadl dříve, mám právo na poslední slovo. Dopusťte, aby tím posledním slovem byl tento dopis, a zůstavte, prosím Vás, moji knihu nesmrtelnosti, které zasluhuje. Vám oddaný Oskar Wilde."

Mezi dalšími dopisy, zaslanými na různé redakce, je také jeden, psaný „Timesům", jichž literární referent tvrdil, že Wilde psal „Salome" pro Sáru Bernhardtovou. Dopis obsahuje vyvrácení této zprávy, a Wilde dodává, že nepsal pro Bernhardtovou, že vůbec nikdy pro herce nepsal a psáti nebude. „Práce ta náleží literárnímu řemeslníku, ne však umělci."

J. R.

Balzacova smrt. Octave Mirbeau vydal tyto dny knihu: La 628—E 8. Je to denník cesty, kterou podnikl automobilem po Francii a sousedních zemích. Le Temps přinesl z ní podle zvyku, než vyšla, ukázky, týkající se smrti Balzacovy a těžce kompromittující památku choti jeho, bývalé paní Hanské. Dcera pí. Hanské protestovala a popřela správnost líčení Mirbeauova. Mirbeau potlačil v knize ony passáže, ale literární historie bude se musit jednou vrátit k celé věci a zjistit, co bylo pravdy na tvrzení, opřeném ostatně svědectvím Barbeye d' Aurevilly a zúčastněného milence paní Balzacové, Jeana Gigoux. Cituji nejzajímavější místa oné potlačené partie. Bylo to 18. srpna 1850. Balzac umíral. Lékař Nacquart „zůstal přes hodinu u lože svého přítele. B. se dusil. Přece však nabyl dechu a mohl se zeptati Nacquarta: „Povězte mi pravdu... jak je to se mnou?" Nacquart váhal... konečně odpověděl: „Máte silnou duši... řeknu vám pravdu... jste ztracen." Balzacova tvář se lehce zkřivila; jeho ruce škrábaly po plátně přikrývky. Řekl jen: „Ah!.." A chvíli na to: „Kdy mám umřít?" S očima plnýma slz lékař odpověděl: „Snad nepřečkáte noc", a oba umlkli... Po celou dobu Nacquartovy návštěvy Balzac nepromluvil o své ženě. Zdálo se, že už pro něho neexistuje..." — „Toho jitra," pokračoval Gigoux, „přišel jsem záhy k paní de Balzac. Našel jsem ji v jakémsi červeném peignoiru, s obnaženýma rukama, rozcuchanou. Radil jsem jí, aby se ukázala aspoň na chvíli u lože svého muže. Odpověděla: „Nevšímá si mé přítomnosti. Ponižuje mne. Ne, ne, je to příliš hrozné". A náhle, v slzách: „Snad

mne zas necháte celý den o samotě, jako včera?“ — —

Přesně o půl desáté večer ozvaly se dvě silné rány na dveře pokoje (v němž byli paní de B. a Gigoux). „Pojďte, Madame, pojďte, pán umírá!“ volala ošetřovatelka... Vztyčili jsme se na loži a s napiatou šíjí, otevřenými ústy, bez hnutí jsme na sebe mlčky hleděli.

Paní de B. nevycházela z pokoje. Krátce na to ošetřovatelka se vrací a volá: Pán zemřel! Po tomto výkřiku paní de B. skokem vstala a bosa, nevědouc, co dělá, pobíhala pokojem. Chodila od lenošky k lenošce, od předmětu ku předmětu, zvedala a zahazovala mé rozházené šaty i svoje, které spadly na koberec, převrhla židli, vrazila do stolu, s něhož nebylo ještě sklizeno po diner. A zrcadla odrážela její zděšený obraz, každou chvíli obnaženější...

„Ne ne, já nechci... nechci tam jít... (říkala) nechci ho vidět... Odveď mne do Ruska... hned... hned... odvedeš mne, viď?“

A na nové rány na dveře, na nové, skoro urážlivé volání, s nedopiatým peignoirem, rozcuchaná, bez pantoflí, běžela, volajíc: „Ano, ano, to jsem já... už jdu... už jdu...“ A šla tam.

Nazejtří po smrti svého muže Mme de Balzac se vzpamatovala. Byla velmi důstojná, velmi bolestná, velmi literární, jako Andromacha sama, když ztratila Hectora.“ H. J.

Charles van Lerberghe zemřel v Brusselu 18. října t. r. Po Samainovi a Guérinovi ztrácí v něm literatura francouzská svéráznou uměleckou postavu. Delikátní lyrik „Průhledů“ dožil se také bouřlivého úspěchu na jevišti svojí satirickou komedií „Pan“, v níž vane mohutný dech pohanské inspirace. „Pan“ a skvělý cyklus básní „Evina píseň“ jsou vrcholné body jeho díla.

H. J.

*

V 9. čísle Lumíra min. ročn. napsal jsem, charakterisuje jeden z rysů románu Na Librově gruntě od pí. T. Novákové: „Paní Nováková má svůj zvláštní, běžnému ženskému způsobu nazírání naprosto cizí způsob, jímž se dívá do světa. Není u ní ani citlivůstkářství, ani koketterie, ani emfatických slov a gest, ani jistého malicherně klepařského tónu, nic z těchto vlastností, jež skoro pravidelně naleznete u ženských spisovatelek. Její podání je tvrdé a přísné, vedené snahou vyhnout se co nejvíce všemu, co by prozrazovalo soukromé bolesti a radosti autorčiny.“ V druhé z citovaných vět šlo mi o to, abych každým z uvedených znaků, odvozeným z jednotlivých knih různých autorek, negativně vymezil jednu stránku posledních děl pí. Novákové. V příloze Ženské Revue (roč. III. číslo 1.) čtu z pera p. F. X. Šaldy tento passus vztahující se k naznačenému místu: „Není pochyby, že moderní mužské umění — přes pana O. Theera, který by rád tuto nectnost v obvyklé velkodušnosti vindikoval pro ženské umění — žilo v poslední době a žije i dnes více než slušno z pomluvačství: z pomluvačství životních hodnot a kladů.“ Ponechávám čtenáři úsudek o tom, pokud p. Šalda vkládá nový smysl do mých slov.

V Praze 2. prosince 1907.

O. Theer.

„Lumír“ vychází 15. každého měsíce mimo prázdniny a předplácí se pro Prahu: na čtvrt léta K 2·40, na půl léta K 4·80, na celý rok K 9·60. Poštou: na čtvrt léta K 2·50, na půl léta K 5·—, na celý rok K 10·—. — Na Knihovnu „Lumíra“ připlácejí odběratelé ročně pouze K 2·—. Jinak stojí sešit 24 hal. — Patisk původních prací se vyhrazuje. — Dopisy administraci „Lumíra“ buďtež adresovány: Časopis „Lumír“, Praha, Karlovo náměstí č. 34. — Listy přijímáme jen frankované. Rukopisů nevracíme.

Rediguji Viktor Dyk a Jaroslav Vlček. — Majetník, vydavatel a nakladatel J. Otto.
Tiskem „Unie“ v Praze.

Číslo toto vydáno 21. prosince 1907.

JAN OPOLSKÝ:

PUSTINA.

Je to historie jednoduchá a neslavná, a já, řádnými živly z cynismu usvědčený, žádám si povšimnouti pouze její idyllické stránky, neboť uznávám spravedlnost oné výčitky plnou měrou a nyní potajmu oplakávám nejmenší z lidských ideálů. — Nelze nám žíti bez ideálu, a volbou tohoto sujetu vydávám se na cestu upřímné kajícnosti, předesílaje tento malý úvod s očima vlahou naplněnýma.

Krajina, o které zprvu se zmiňuji, vyhovovala doslova všemu, co se dnes jemnými lidmi vyžaduje.

Bylo tu němé údolí, schlazované nejčistší vodou a hluboké průhledy lesní mrtvy byly a modry tak, jako hořící síra. Dvojnásobná ozvěna, neustále k zalkání připravená, temnila půvab tohoto kraje a pověst o jejím určení počítána tu k nejstarším mezi legendami. Borovice a buky v obrovském stáří navracely duši člověka minulosti, vání pravěkého života procházelo s šumotem jejích korunami a lidské oči vznášely se k jejich vysokým vrcholům s obrazností nemálo vznícenou.

Stálé šero, obskurní nějaké zvíře, zjevivši se na okamžik v hloubce brlohu, i bukvice, spouštějící se s kosmické zdánlivě výšky v tišinu trapně pociťovanou, všecko to vymykalo se projevům obyčejné přírody a mělo na sobě pečeť nadsmyslného určení a řádu. Všechno, na čem jsi utkvěl, oživeno bylo vážnou, ukrytou

mocí a duše po svobodě mroucí uvězněna byla ve pni každého stromu. Splývání kapradí a travin, jejich výdech a ševel v bezděčném okamžiku, podobaly se přílišně duševním sklonnostem lidským a vydávaly tak svědectví o nesmírné jednotě věcí.

I nahý mlok, zdržující se v trhlině mokré hlíny, připomínal ti nevlídně důsledky dlouhé opuštěnosti a tmavá studánka na blízku dovedla tě znepokojit pro tuto chvíli tak, jako pohled do vlastního nitra.

Šel jsi, nemysle na svou cestu, a navrátil jsi se nevolky na místo, odkud jsi vyšel. Neboť sveden být s cesty pravého života, — ať se to už vyloží způsobem jakýmkoli — přihází se člověku nejčastěji.

Dotkl jsi se toho nebo onoho stromu, všecky se rozhučely tak jako vzdálené zvony a v tomto objevu bylo něco, co s tvými bolestmi souviselo.

Pěšinka, vedouc ze tmy, prodírala se středem údolí, a na keřích, které ji propouštěly, rodilo se množství bobulí životu nebezpečných.

Přiváděly smrt v několika hodinách a neměly jiného účelu, kromě toho. Nadány jsouce zrádnými odstíny, tvořily příhodnou výzdobu toho místa a hloubka jejich červených a černých barev byla výmluvným úkazem ohně v nich obsaženého a smrti.

Jejich ničivá síla, nikdy neužitá, ztravovala se jaksi sama sebou a rok po roce, jak keře mohutněly, množila se omamnost jejich šťávy po smyslu zákona přírodního.

A v této samotě, líčené planými slovy, usadil se člověk, aby tu účtoval se svými ideály.

Nejčistší voda ťukala na dně tohoto údolí, v rozsáhlém tichu dalo se rozeznat mystické žilobití země, ale člověk, který sem přišel, nebyl tím rušen ve své samomluvě.

Soudilo by se na první pohled, že je šílený. Neboť oči jeho nezdály se na ničem spočívati a sám upínal se ve své horečné řeči k osobám nepřítomným, k bytostem nebo věcem, jichž tu nebylo, takže malá část jeho prudké, ale tiché mluvy pronesena byla bez sarkasmu.

Bylo to poněkud smutné účtování, podobající se suchému pláči, neprojevené zášti a despektu; zklamání ve všech formách i zhynulé vášni, která již netouží vrátit se k životu.

Účtoval s milenkami, které neměly srdce a sňaty byly s oltáře jedna po druhé, jako kdys na oltář vstupovaly. Byla to práce bo-

lestná, vyžadující veškeré srdnatosti, neboť — je-li kde pustšího pojmu nad oltář bez idolu? Loučil se s nimi, zlovolně se obíraje duševními jejich nedostatky, ale rozkoš z bílého jejich těla poranila ho tolik, jako pohled na květ, jejž vody vzaly a po proudu odnášejí.

Nic jiného nepřevýší lásku ztracené milenky, ani voda, květ nesoucí, neotočí se v běhu, aby nám lup svůj navrátila.

— A tak tedy tvář člověka sevřela se v hořkém zahloubání, jako nad knihou, která byla pokropena krví. —

Naslouchal ťukání chladné vody a díval se utkvěle na keře, kterak se v závanu otřásaly: staly se mu nápadny svými bobulemi...

Loučil se s vlastí.

Jeho vlastí nebyla ovšem ona veselá allegorie, kralující ve stínu červenobílého praporu, ale mohutný souhrn bytostí, vypučelých na jedné půdě, soužených týmiž vidinami, chybujících týmiž rasovními poklesky a skládajících vášnivou naději ve šťastné osudy této země.

Všecky představy rekovství v minulých dobách vykonaného, stín krvavé poroby, přikrývající celou epochu kmene, i mythické roucho, do něhož zahaleny jsou vznikající dějiny — — to nebyla jeho vlast, s níž by se loučil a v prázdnotě tohoto údolí na ni se rozpomínal. Rozžehnával se více s oněmi nadějemi, vkládanými v příznivé osudy této země, a jeho mysl zasmušila se podruhé jako nad knihou, která byla pokropena krví.

Loučil se s uměním, jemuž byl zaslíben, s přáteli, od nichž se vzdálil, a kniha s listy krví zbarvenými před jeho očima již se nezavřela.

Poslouchal ťukání chladné vody a trýznil se rozpaky toho, který stojí na prahu, ale nevstupuje. — Dotkl se toho, dotk onoho stromu, všecky se rozhučely tak, jako vzdálené zvony, a v tomto objevu bylo něco, co s jeho bolestmi souviselo.

Pěšinka stávala se zpola neviditelnou, a keře, které ji propouštěly, mávaly zlehka svými haluzemi. Ukláněly se tajemně a moudře, a člověk, váhající před prahem jiného života, mohl jim jediný rozuměti.

A jak se kytice bobulí temnily čarovně v pustině smutného lesa, otvírala se strašlivým poznáním klamaná jeho duše. „Život ve smrti" jest jediným ideálem, přes všechnu podivnost tohoto rčení zdálo se vyplývati z nesmírného kontaktu všech věcí!

Zemříti, abych znovu ožil hlubokým životem hmoty, ve kterém se nejjasněji zrcadlí sláva Stvořitelova.

Takové bylo poznání člověka s ideály se loučícího, a pustina vyhověla doslova všemu, čeho bylo potřeba ke svědectví.

Bylo tu němé údolí, schlazované nejčistší vodou, a hluboké průhledy lesní mrtvy byly a modry tak, jako hořící síra.

Pěšinka, vedouc ze tmy, prodírala se středem tohoto údolí, a na keřích, které ji propouštěly, rodilo se množství bobulí životu nebezpečných.

Přivodily smrt tohoto člověka v několika hodinách, neboť neměly jiného účelu kromě toho . . .

JAN Z WOJKOWICZ:

SRDCE S PTACÍ PERSPEKTIVY.

Je člověk vždy, jen když trpí,
vždy z nedostatku jen, z rány:
něžný a obětavý,
bolestně odpouštivý
i hrdě zas uzavřený
s vědomím šlechtictví srdce —

Tu nejvíc říká „dobrý“
anebo „zlý“ a „špatný“,
„veliký“ nebo „nízký“
a „lehkovážný“ — a vůbec
celou minulost, budoucnost medituje,
a vše to pod Věčnosti úhlem;
jak v dramatu soudí,
jak v dramatu jedná,
právě tak nepředloženě směšně
či — chcete-li — velce.

A perspektivní ten klam
je jediným lékem srdci!
Ubohé lidské srdce,
ty příliš lidské srdce!
Tvé ego je všechno,
tvé ubohé ego!

JOSEF HOLÝ:

HRDINA.

Zbrázděné, mlhavě žlutavé pobřeží,
šlehané větrem a pěnami úpí,
kol pevné lodice, nejlepší z vesnice,
ženy a muži se kupí.

Jak skály, tančící mohutný oceán,
bouří se přírody síla a pýcha.
Na lících červeným dešťovým přívalem
soucit a láska dýchá.

Na ostré skále tam v divokém moři
rozbitá loď se kloní,
tam lidé v úzkostech, jako my ubozí,
neživot, život, se honí.

Je třeba pomoci rychlé a odvážné,
překonat sebe a předstihnout dobu,
snad vlna hladová nejbližší mžiknutí
pochová naděje v hlubinách hrobu.

Člun rychle odvázán, jak šípka mihal se,
kácel se, vyletěl podoben ptáku,
železným úsilím člověk tu vítězil,
živel se poddával, dostihli vraku.

A člun se přeplnil bledými tvářemi.
Jsou všichni? Kdo se to na trosce zmítá?
Pevně se uvázal k lodnímu stožáru,
aby ho vichřice nesmetla litá.

Lana jsou mokrá! Tři řezy by stačily!
Člun je však přetížen a bouře roste!
Což ten tam! Jeden sám! Rychle se zachraňte,
za jeho duši pak nebesa proste!

Dojeli ke břehu, vzájem se vítali,
líbali, hlučeli, ožiliť znova,
z rybářů zůstal Jens jediný u člunu,
v bouři a křiku zahřměla slova:

„Člověk tam hyne! Kdo půjde se mnou
převézt jej též a vrátit mu žití?!"
Nikdo se nehlásil. Život vše na světě,
i jednou těžko jej nasaditi!

Jensova stařičká matka pláče:
„Vzpomeň si! Otec ti zahynul v moři!
Bratr tvůj Uwe odešel, nepřišel!
I ty jdeš na smrt a já umru v hoři!

Synu můj milý, pamatuj na matku!" —
„— A což ten ubohý tam nemá matky?"
A skočil do člunu. Za ním tři rybáři.
Hodina boje, a již plují zpátky.

Když byli blízko již, Jens mával veslem,
hlas jeho zazněl jak bouře mluva
mocná i jemná, radostná, vítězná:
„Oznamte matce, že vezeme Uwa!"

OPUŠTĚNÝ.

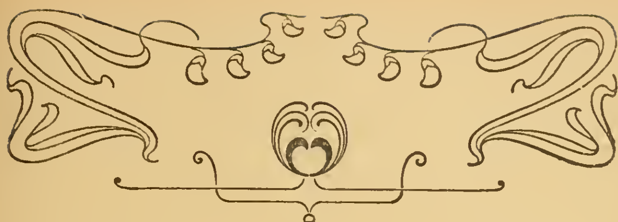
Ruina truchlivá, předčasné stáří,
slzavé oči, alkohol v tváři.

Vleče se ulicí figurka vratká,
smutně se dívá na děvčátka.

„Umřela. Přišla by, kdyby žila.
Zradila mě a opustila."

Zchátralý cylindr uctivě smeká,
na trojník bídný žalostně čeká.

„Ubohý invalid — Mé díky!" brouká,
při tom se za děvčátky kouká.

JOSEF ŠUSTA:

MACHARŮV „ŘÍM“.

Dokončení.

Ze zásob starověku Západní Evropa tráví tak více nežli půl tisíce let, vzdělanostní úroveň při tom netvoří však prostě sestupnou, nýbrž vlnivou křivku. V okolí panovníků anglosaských a langobardských, Karlovců a Ottonů, ve velikých klášteřích a u dvorů biskupských dochází znovu a znovu k dočasnému zhutňování unikající kultury. Jména Beda, Paulus Diaconus, Alcuin, Einhard, Gerbert a jiná označují řadu pokusů o záchranu a vzpřímení starověkého dědictví a na poli státního života jim odpovídá myšlenka obnovy imperia, té říše císařského míru, která i v názoru barbarů zůstávala jediným trvalým a ideově podepřeným útvarem státním. V illuminovaných rukopisech karolinských i ottonských, uprostřed ostatních starých, stereotypních obrázků vystupuje stále onen typus císaře s aureolou a imperátorským pláštěm, jak jej 5. století vytvořilo; s ním setkáváme se také v sochařské ozdobě oněch románských basilik, jež jsou přímým pokračováním staveb starokřesťanských.

Se vznikem nových středisek městských v 11. věku, zvláště v Toskáně, výtvarnické výkony ovšem opět dosahují skutečné monumentality, ale okolnost, že některé stavby této protorenaissance, jako San Giovanni ve Florencii, mohly i u znalců platiti za díla pozdního starověku, ukazuje jasně, že nevzniklo tu ještě nové, vlastní silou se prodírající umění, nýbrž jen obratné navazování na staré vzory. V písemnictví podobným případem jsou

spisy Gandersheimské Hrosvity nebo báseň o saském vítězství Jindřicha IV., nepochybná to díla poetů 10.—11. věku, přimykající se však tak těsně k starým předlohám, že bylo bráno v pochybnost, zda nejsou to humanistická falsa 16. století. Tak skoro veškera duševní činnost latinské oblasti až do 12. století není nežli epigonským dozvukem starověku, který má sice své povznesy, ale nemá bezprostřední svěžesti. Řada krátkodechých episod, na rozličných místech se opakujících a pouze v napodobení dokonalých výkonů antiky svorných.

Západní Evropa tehdy neopustila ještě základny společné s východním krajem byzantského císařství a arabských kalifátů, kde starověká vzdělanost přílivem cizích dobyvatelů rovněž byla v jednotlivostech pozměněna, ale v celku žila dále. Východ zachoval si ovšem antické město s přelidněnými noclehárnami a basilikami proměněnými v bazar, s panskými dvorci, jejichž na venek holé zdi tají přepych a otrocký ruch starého atria. Jeho města lišila se zásadně od nových, na tržních privilejích a na drobném průmyslu založených, západních kommun, tvořících s počátku jen drobné oasy v drsné sféře feudality. Východní města proti tomu soustřeďovala v sobě veškeren vyšší život a moc celých krajů a zachovávala věrněji starověký ráz. Proto západ dlouho hleděl k orientu jako k šťastnější oblasti, plné kulturních pokladů a zázraků.

Než tento pocit cizí převahy nepotrval; dnes hledíme naopak na blízký východ s nekonečné výše a jeho dějiny zdají se nám jen chudou a jednotvárnou věcí, vlekoucí se bez půvabu a barvitosti od justinianské kupole až k ruské církvi a osmanské mešitě. Dojem ten nám zůstává přes to, že moderní byzantinologie a orientalistika ukazují, jak se za domnělou ztrnulostí tají vývoj plný hlubokých záchvěvů a odstínů, dlouhé dějiny vášnivých zápasů společenských a duševních.

Příčina, proč nemůžeme přemoci ten pocit nezájmu k východní polovici bývalé říše římské, tkví patrně v tom, že nestojíme již na oné společné základně, které ona nikdy neopustila, spřádajíc osnovu nití, s klassickým starověkem ji spojujících, bez únavy v dlouhý koberec, vyplněný pestrými, ale stejnorodými arabeskami dějin. Náš život naproti tomu opustil antické základy a utvořil si novou, širší podstavu, zaručující převahu nad konservativním východem. Právě přetržení svazků s antikou, odboj proti jejím dozvukům, to bylo, co založilo naši dějinnou svéráznost.

Není nesprávnější periodisace nežli je ta, která slučuje v jednotný pojem středního věku celé tisíciletí, ležící mezi pátým a patnáctým stoletím po Kristu. Ona přehlíží nejdůležitější revoluci v dějinách lidstva, přelom dvou sobě víc a více se odcizujících světů. A přece revoluce ta, odehrávající se především ve 12. století, zanechala tolik svědectví kamenných i písemných. Jaký skok vede ku příkladu od klidných ploch románské basiliky k rozechvělé kathedrále gotické, která v důsledném vertikalismu stem fial proráží vodorovné přímky střechy a ozdobných pásů, kde mrtvá hmota zdiva skoro mizí v podpěrné soustavě, skrývající pod vnějším dojmem hravé svévole neúprosnou zákonitost konstruktivní. A propast stejně hluboká dělí výpiskovou učenost 11 věku od hloubavých traktátů doby následující, hexametry pilných napodobitelů antiky od poesie trouvérské, uplatňující mladou zvučnost rychle dospívajících románských nářečí. To nejsou již pouhé dozvuky starších tónů a celky pracně složené ze starých zlomků, nýbrž první vítězství mladé vzdělanosti, z živého světa samostatně a odvážně čerpající.

Právě srovnáním s nimi meze a možnosti klassického světa stávají se zřejmy. Antika dospěla zajisté k výkonům jedinečné krásy a hloubky, obmezovala se však při tom namnoze nejen na určité vrstvy společenské, nýbrž také na uzavřený počet námětů. Člověk a zjevy s ním bezprostředně spojené poutaly především zájem starověku a jejich vědecké i umělecké zdolání bylo skoro národním úkolem. Možno mluviti přímo o inventáři záhad a uměleckých typů, který z orientu přechází do klassického světa a který jedno pokolení druhému k novému a novému řešení postupuje. Tento kruh námětů jest velmi ustálen a pouze duchové prvního řádu ho obohacují, kdežto ostatní spokojují se s opakováním starších, často již archaických výkonů a s výpiskovými kompiláty. Skoro každá vrstva antická ukazuje nám repliky všech hlavních uměleckých vítězství dob předchozích, takže se zdá, jakoby antice skoro úplně chyběla ona vášeň pro moderní kulturu význačná, jež hledá nové a nové podněty a která pudí i prostředně nadané, aby závodili o původnost a podceňovali díla předchozích dob. Pouze ono obmezení uměleckého a poznatkového programu, ona vázanost k určitým námětům znovu a znovu opakovaným umožnila, že klassický věk dospěl virtuosity, která ve všech směrech jej vyznačuje.

Než právě překonání tohoto sklonu k umění založenému na repertoiru příliš pevném je základní vzpruhou naší vzdělanosti,

která od kolébky jeví větší rozpínavost, směřujíc k úplnému dobytí vnějšího světa a k rozumovému ovládnutí všech jeho záhad. Jaká nespoutaná fantasie a zájem na bohatství přírodních tvarů mluví z nesčetných skulptur na gotických dómech, z obrazů pestrých oken chrámů nebo z pergamenových rukopisů pozdějšího středověku, jejichž stránky nejsou již ozdobeny tradicionální řadou starých miniatur, nýbrž původními komposicemi kreslířskými a drôleriemi, oživujícími okraj blány spoustou postřehů ze světa živočišných a rostlinných tvarů.

Jednotlivé výkony jsou sice ještě velmi tvrdé a málo zdařilé, proti klassickému umění pouhou karikaturou, ale historik v nich cení především onen zdravý naturalismus, snahu, spějící přes nezdary k tomu, aby tvarově a barevně přemohla všechny zjevy, a nikoliv jen ustálený výběr. Cítíme tu téhož ducha zvědavé výbojnosti, který od 13. věku západoevropské cestovatele vede daleko za hranice bývalého Orbis Romanus a zásadně vzpírá se sevření v určité kulturní oblasti, za níž je lhostejné moře barbarství.

Proti kovově pevné a učeně utkané básni antické romantické umění troubadourů a minnesängrů je skutečně chvatným dilettantismem, ale přes to stává se bezprostřednějším tlumočníkem nálady a nositelem životního tepla, může rychle a hluboko pronikati do širokých vrstev, tak hluboko, že vzbudilo klamný názor, jakoby přímo vyrůstalo z přirozené tvořivosti národní. Široká základna a rozmach jsou vůbec proti antice význačny novodobé vzdělanosti a zárukou její dlouhé schopnosti vývoje. Racionalistický ráz její pak nejjasněji vystupuje do popředí ve scholastice.

*

Málo zjevům bývá tak křivděno jako vědeckému dílu západoevropských učenců doby 12.—15. století. Obecný názor spojuje je s představou bezúčelného hádání o několik pojmů předem daných, knižných, kterých ze života nečerpá a z nichž mu nic nevrací. Nic nesprávnějšího nežli toto cenění. Již tvrzení o deduktivním základu scholastiky nutno značně obmeziti; mužové jako Roger Baco nebo Albertus Magnus pozorovali svět a kladně obohatili zásobu vědění. Ale vlastní význam methody pro vývoj lidstva jest jiný. Scholastika naučila středověkého člověka především zase bezvadně užívati schopností logického soudu a utvořila tak nezbytný podklad pro další intelektuální tvořivost.

Ne již pouhý eklekticismus nebo obratné napodobení staré elegance, nýbrž samostatný rozbor veškerého vědění jest cílem scholastiky, snaha po poctivém využití psychických ústrojů, po soustavném oklepání všech obvyklých představ a abstraktních pojmů. Jako každý racionalismus, také tento ovšem nese kletbu suché střízlivosti a jeví sklon k tomu, aby se skutečnosti příliš odcizoval. Střídání these a antithese, hlavních pouček a corrolarií zdá se nám ovšem způsobem těžkopádným a absurdním, zvláště srovnáme-li jej s naivní apercepcí přirozeného člověka nebo vědeckou indukcí pozdější; nutno však uvážiti, že scholastika jest především školou a tělocvikem pro duševní vývoj další a posuzovati ji podle toho.

Tvrdívá se také, že vycházela a končila u neměnitelných autorit dogmatu náboženského a antické filosofie. Než jak bylo tomu ve skutečnosti? Především jde o poměr k starověké vědě. Z Aristotela a jiných synthetiků klassických mistři středověkých universit čerpají zajisté krok za krokem, ale zcela jinak nežli generace předchozí. Jim antická věda není již zásobou hotových kapitol, oni neberou z ní celé stavební částky, nýbrž užívají jí pouze jako lomu, pálíce v logické peci z mramorových sloupů a ozdob jen vápno pro samostatné stavby vlastní.

Změněný poměr ten pěkně nám osvětlují na počátku 12. věku polemiky mezi mladou scholastikou pařížskou a stoupenci staršího směru poetů školy Orleanské, kterýžto směr důstojně končí vynikajícím spisovatelem Janem ze Salisbury. Obratní imitátoři starověku vytýkají Abaelardově družině barbarství a sesurovění, neúctu k vznešenosti pravého umění, žalují nad tím, že novou methodou zhyne věda i poesie. Srovnáme-li drsnou účelnost jazyka rozborných traktátů s dobrými hexametry a umělou prosou žalobníků, nepopřeme zajisté, že klassická latinita byla ohrožena, za to však tato scholastická hantýrka, se svou prostotou a svérázným názvoslovím, stala se živou řečí dosti četné společnosti a nezůstala libůstkou řídkého cechu. Řeč ta podobně jako gotická kresba snaží se volně vyjádřiti své myšlenky a není již obmezena na znalost určitých obratů z tvorby dávných dob. Touto snahou po nespoutanosti uměleckého a vědeckého výrazu nový proud přetrhává pouta dosavadní tradice, staví se na vlastní nohy a způsobuje, že antika světu západoevropskému stává se kulturou cizí, dějinám a nikoliv životu náležející.

✣

Tento odboj proti vlastní minulosti nebyl ovšem ve všem vítězný a mnohé svazky zůstaly nepřervány; především svazek náboženský. Křesťanský názor základní, popírající vlastní cenu vezdejšího dění pokud není přípravou pro život posmrtný, měl pro sebe nejen všelidskou působivost a sílu tradice, nýbrž živil zároveň hierarchickou společnost příliš rozvětvenou a mocnou. Proto zůstává dále předpokladem veškerého duševního života a v jeho stínu vyvíjí se také doba goticko-scholastická. Jest však význačno, jak nové směry dovedly proměniti tento nejvážnější zbytek antického dědictví.

Scholastická učenost přijímala pohostinství církve; středověké university nalezly v soustavě duchovních beneficií svůj existenční podklad, ač jako celky naprosto s hierarchií nesplývaly. Scholastika nestavěla se ani proti kultu, který vnějším výkonem sytil náboženské potřeby mass, ani proti mystice, která, vyvěrajíc ze starého zřídla novoplatonsko-pantheistického extatismu, v pozdějším středověku znovu oživla. Ale methoda vědecká záhy projevila svůj nejvlastnější sklon uváděním myšlenek křesťanských v střízlivou soustavu věrouky a snahou po nahrazení prosté víry rozumem. Již zakladatelé její, jako Anselm, přiznávají se k tomu, že jim hlavním cílem jest proměniti „credere“ na „scire et intelligere“.

Scholastika tak zachovává nadpřirozený předpoklad ze starověku zděděný, ale snaží se zdolati jej lidskou mohoucností, a není správno tvrditi, že v ní věda podléhá víře. Pravda je spíše opak, a právem duchové prosycení skutečným náboženským cítěním, jako Sv. Bernard a Luther, útočili na scholastiku jako na úhlavního nepřítele. Skutečně jednotliví zástupcové středověké vědy neváhali přiznati vítězství rozumu v jeho konfliktech s věrou; v 13. věku slyšíme tolikrát o neznabozích na kathedře nebo o averroistech, popírajících nesmrtelnost jednotlivých duší. Papežové, jako Bonifác VIII. a Jan XXII., celé společnosti, jako řád templářský, mohou, třeba snad neprávem, býti viněni z úplného atheismu, a ústav inquisice nebyl pouze zjevem boje proti kacířství, nýbrž svědectvím otřesené důvěry církve v působnost náboženských sil. Člověk nadzemským zájmum zcela odcizený v pozdějším středověku zajisté nebyl zjevem ojedinělým, nýbrž dosti častým zvláště ve vyšší společnosti.

Normální vzdělanec té doby ovšem trvá při představě, jež činí člověka hříčkou v rukou přísného soudce a svět místem přípravy k novému životu po smrti, ale skutečnost životní vede ho

směrem naprosto jiným. Z ovzduší pozdního středověku zní stále stesk moralistů nad vítězstvím světa, těla nad duší. V opak křesťanských ideálů duchovního a hmotného oproštění vystupují od počátku 12. století s úžasnou rychlostí základy onoho vývoje, jenž směřuje k zjemňování požitku, k mnohonásobnému rozvrstvení lidské společnosti a k stupňování veškerých životních činností a vášní. Rytířské kruhy v hradním ovzduší vynalézají nový přepych, zásadně odlišný od antického a stejně schopný napodobení v nižších vrstvách, jako rytířské písemnictví romantické. V rychle rostoucích osadách práva městského od počátku hlásí se onen duch kapitalismu, proti němuž hledisko křesťanské marně bojuje heslem spravedlivé ceny a zákazem úvěru. On stává se již ve středověku vzpruhou dalšího vývoje k hospodářskému ruchu a složitosti, otvíraje zároveň veliké výhledy do budoucna. Bojem proti antické myšlence imperia a s ní spřízněným požadavkům theokratickým, vznikají počátky novodobých států, nikoliv jednostranným vzrůstem jediného činitele jako byla starověká polis, nýbrž srůstáním vzájemně se doplňujících prvků, feudálního venkova, městských útvarů a ústřední moci korunní. Tím nabývají pevnějšího základu, který bezpečněji víže k celku široké vrstvy a činí jej schopným nositelem národního sebevědomí a svéráznosti. A tomu vznikajícímu státu modernímu, který od počátku jest protikladem císařského i papežského universalismu, současná učenost dává do vínku nauku o vzniku veřejné moci z práva přirozeného, theorii smlouvy společenské, která z traktátů 14. věku přechází do pozdější státovědy a nalézá v Rousseauovi proroka, otvírajícího brány státu egalitního, zlidovělého.

Pojem přirozeného práva, jak jej scholastika, ovšem s užitím starověkých prvků, vytvořila, je sám o sobě protiklad onoho nároku na božský původ vší moci, který církev zdědila po starověku a o nějž se podnes snaží děliti s držiteli trůnů. Jeho vznik jest z dokladů vývoje středověkého, směřujícího k laicisaci celého života a jeho odpoutání od nadpřirozených hledisek pozdní antiky. Cíle vývoje toho zůstávaly ovšem prvním nositelům nepoznány, působíce spíše cestami utajené síly; ale jejich vítězství hlásilo se již ve 14. věku nejzřejměji tím, že sama církev, ústav založený výslovně k obstarávání posmrtné spásy, podlehla jejich vlivu, stávajíc se prostě mocností vedle ostatních veřejných útvarů postavenou a s nimi paktující.

Celá ta doba, kterou zoveme pozdním středověkem, jeví se nám tedy, setřeme-li vnější povlak náboženský, první vítěznou

etapou samostatné a v jádru svém světské vzdělanosti, která rychle rozvíjí schopnosti svých nositelů, a není naprosto jen onou ponurou dobou schematického člověka, bez osobních tónů v pouto autorit spiatého. Skutečné dějiny doby nám naopak krok za krokem vynášejí vzdorné, osobité postavy, a nebylo to teprve ovzduší tak zvané renaissance, které utvořilo sebevědomé a vlastním hodnocením se řídící individuum. Požadavek ucelené osobnosti, souladně odpovídající životnímu úkolu. hlásil se již dříve, tak ku příkladu v nespokojenosti s knězem, který soukromým životem a vzděláním neodpovídá úkolu prostředkovatele svátostních milostí. Starší doba, konservovaná ještě dnes ve východní církvi, neměla tohoto požadavku, který není výsledkem dávného obdivu k dervišské askesi, nýbrž výrazem oné touhy po ucelení osobnosti. Rozborný ráz traktátové učenosti ovšem nevedl k zachycování zjevů v plastických obrazech a proto středověké osobnosti nestojí zpravidla před naším zrakem v plném životním teple. Umění literárního portretu skutečně se dostavilo teprve, když poměr nové kultury k antice se změnil a vzájemné jich styky nabyly větší důraznosti. Než tím se obracíme k jinému problému, k otázce o podstatě humanismu a renaissance.

⁂

Vzdělanost scholasticko-gotická vyrostla především na půdě staré Gallie, v oblasti francouzského jazyka. Proč právě tam, nelze zcela s jistotou říci. Snad proto, že nový společenský život, založený na lenní soustavě, městských korporacích a moci korunní, ve Francii nejdříve a nejdůsledněji se ustálil a kulturnímu vývoji poskytl pevný podklad. Německý národní hospodář Sombart správně ukázal na to, jak značná byla akkumulace hospodářských hodnot v rukou tamní šlechty, stálost a bohatství v určitém kruhu jest předpokladem každé jemnější vzdělanosti. Z Francie nový proud rozlévá se rychle do zemí sousedních, kde ovšem již před tím podobné náběhy samostatně se jevily. Nejen německá, nýbrž také vlašská vzdělanost 13. a 14. věku roste pod vlivem francouzským, Dante, Giotto i Giovanni Pisano jsou zástupci tohoto nového vlašského života, zúrodněného cizí záplavou.

Gotická kultura v Italii ovšem nezachovala svého původního rázu, nýbrž vcházela v kompromis s poměry domácími. Emancipace od antiky tu, v kraji prosyceném vzpomínkami a naplněném zříceninami starověku, byla tím nesnadnější, že na poloostrově

chyběla také ona převaha feudalismu a italské město, sesílené inurbací venkovské šlechty, zaujímalo ústřednější postavení v národním životě nežli města západoevropská. Klassické ovzduší v Italii nevyvanulo tak rychle, a záhy potom, když se přelila první vlna francouzského vlivu, uplatňuje se znovu a působí i mimo oblast vlašského jazyka na změnu veškerého poměru nové kultury k starověkému dědictví.

Viděli jsme, jak ona v mladistvé drsnosti dědictví to snížila na pouhou hmotu výtěžnou, bez smyslu pro jeho celkový půvab. Než s dalším vývojem vzrostla také u ní tato schopnost a touha sblížiti se s antikou znovu, ne však v úloze epigonského pokračovatele, nýbrž jako rovnocenný pozorovatel, který dovede v cizím světě hledati podobné otázky, jaké jeho samého rozechvívají. Tohoto poměru k antice pozdní středověk dosáhl v Petrarkovi.

Prvním moderním člověkem Petrarka býval zván; jisto jest, že byl z prvních, kdož hledali správný výraz pro zjemnělé stavy duše a pro sebevědomí člověka na výši současného vzdělání stojícího. Hledaje slova pro své subjektivní pocity, shledal, že klassický starověk jasně již vyslovil většinu nálad, s jejichž projevením středověký básník zápasil. Zároveň otevřel oči pro neskonalou krásu a velikost, ležící tam, kam dosud se chodilo jen pro určité poznatky a fakta. S nadšením stává se prorokem tohoto objevu a zakladatelem humanismu, který nabyl rozšíření tím rychlejšího, že současné ovzduší, zvláště v Italii, bylo naplněno jeho předtuchou. Antika vstoupila znovu do popředí, ale zároveň nastal také zápas mezi ní a novodobou vzdělaností, zápas, který vedl k neobyčejnému zúrodnění našeho života, ale zčásti přinesl také osudné následky.

Nepochybně jsme mu zavázáni za urychlení mnohých odnoží uměleckého a vědeckého vývoje, jakého by se byl středověký člověk o sobě asi jen stěží a namáhavě dopracoval. Středověký naturalismus obrací se především k jednotlivostem, věnuje jim péči a důvtip, přičleňuje však jednu k druhé začasté bez ohledu na jednotné utváření celku. Hlavně písemnictví namnoze nemá citu pro stavbu díla a harmonický stil. V příčině té studium ucelených výkonů starověkých mělo na moderní kulturu vliv tak hluboký, že mnohé stránky její postavilo na základ zcela nový a otevřelo jim nové směry vývoje. Pozornost nepoutá již jen zajímavý tvar živý nebo rostlinný, nýbrž svéráznost a puvab celé krajiny.

Velmi zajímavý příklad úspěšného zúrodněni antikou Max Dvořák přinesl důkazem, že kreslířské umění gotické pouze stykem

se starověkými památkami dospělo k pojmu uzavřené scény, předvádějící úplný výstřih z prostoru, podrobený jednotnému měřítku a hledisku, vylučující bílou plochu nebo ornamentální pozadí. Teprve na tomto základě v 15. věku vzniká moderní obraz, který pak samostatně dále se vyvíjí. Příklady jiné z výtvarných umění leží na snadě a podobně bylo by lze vypočítati mnoho dokladů o tom, jak básnické tvoření románské i germánské, prožívajíc znova odkaz klassické minulosti, dospívá rychleji k novým cílům; stačí pronésti jméno Rabelais nebo Shakespeare. Také ona laická podstata středověké kultury pod vlivem velikých profánních vzorů starověkých snáze svrhla dosavadní roušku náboženské nálady a upřímněji projevila svůj zájem na vezdejším světě a jeho kráse. Subtilní hloubavost středověké vědy rychleji mění se ve volný kriticismus novodobý, který pak mocně uplatňuje snahu po bezprostředním postřehu. A také novodobý stát teprve nápodobením jednotné státní moci antické stává se pevným krystalem. Skoro všude, kde vliv antiky se připial bez přílišné rozpínavosti k dosavadním kulturním předpokladům, působil příznivě, jako každý dotek cizího světa, měřítko vlastních výkonů poskytující.

Než nebývá snadno z jiné, s nadšením objevené kultury čerpati bez ztráty vlastní osobitosti. Doklad toho nám poskytuje ku příkladu styk našeho výtvarnictví s uměním vzdáleného východu. Osmnáctému století žaponerie byly kuriositou nebo studnicí pro lehké motivy ozdobné, usnadňující přechod od monumentálního baroku k půvabu rokokových interieurů. Devatenáctý věk však dovedl již pochopiti uměleckou cenu těch báječných kreseb a dřevorytů a užil jich jako vítanou pomoc při přerodu ze suchého realismu k náladovému umění. Cizí prvky působily tu úrodně, ale zároveň přihlásilo se ihned naprosté přeceňování jejich, vedoucí u jednotlivých umělců k otrocké imitaci a vzdání se staré tradice vlastního, v jiných směrech mnohem všestrannějšího a hlubšího umění.

Podobně antika z účinného spojence novodobému lidstvu namnoze stala se tvrdým pánem, vedouc je k tomu, aby začalo zneuznávati svůj přirozený vývoj a vroubilo na jeho svěží kmen uschlé květy starověku. Počíná to již Petrarkou samým. Jeho boj proti methodě současné učenosti byl zajisté včasný, neboť vykonala svou propaedeutickou povinnost a stávala se duševnímu životu dalšímu tísnivým přežitkem, ale nadšení nad zázraky nově objevenými vedlo geniálního Vlacha a jeho družinu k naprostému zbožnění starověku a k domněnce, že lze krásku na věky usnuvší

horoucím objetím probuditi k novému žití a postaviti na místo hodnot dosavadních. Nepochopili, že nová Evropa tomu klassickému světu svým celým vývojem navždy se odcizila, že přervané svazy již přirozeně srůsti nemohou.

V domnění, že klassická vzdělanost je vzdělaností vůbec, humanisté hledí k ní jako k ztracenému zlatému věku a kladou si cílem její úplnou recepci bez ohledu na to, že antika měla jiné společenské a státní předpoklady, že ony události drobných městských států, k nimž památky starověké hlavně se připínají, nemohou býti měřítkem a normou pro život novodobé společnosti a států na širších základech vyrostších a k větší složitosti spějících, že ona směna znamenala by vlastní ochuzení jakého v životě skutečném provésti již nelze.

Tím počíná neblahý vliv mrtvého světa starověkého na náš vzdělanostní rozvoj, vliv, který neobmezil se na krátkou dobu přechodní, nýbrž tvoří složku postupně sice zesilovanou nebo ustupující, ale až na naše dny činnou. Ve vlastním humanismu připoutal legii básnických a vědeckých nadání k neplodným hříčkám se starověkým inventářem, ve francouzském klassicismu vedl k ochuzení nejbohatšího jazyka románského a k sešněrování celé básnické invence, vrcholnou tvorbu německou zavedl od Fausta k Ifigenii; přirozenou vřelost ovzduší osvícenského zahalil do roucha tak studeného, beznárodního, že nutně přivodil revoluční vzpouru romantiky, která umělecké a vědecké cítění násilně vracela k půdě národní. Do umění výtvarného vedle původního tvoření stále se tlačila učená rekonstrukce památek starověkých a aesthetika, na falešné pitvě antiky založená, která na sklonku 18. věku dočasně vítězíc v pseudoklassicismu a nazarenství, umělecký vývoj tak násilně přerušila, že následující generace nenabývá již někdejší jistoty a potácí se od historismu k bezkořennému novotářství.

A posléze i v náboženském vývoji lze snad zjistiti rozkladný vliv oné galvanisace dávných period, kterou zahájil humanismus. Z hloubi osobní geniality náboženské tryskající myšlenky německého reformátora o duševním přerodu člověka živou důvěrou v milost Tvůrcovu a zničující vědomí přirozené hříšnosti byly by nalezly ohlas asi jen v oblasti duší povolaných k hlubší religiositě a nerozpoutaly staletý boj konfessijní, kdyby spolu s nimi nebylo zaznělo volání po návratu k poměrům apoštolského starověku. Humanistické zbožňování všech antických památek především vzbudilo onen zájem pro nejstarší patristiku a heslo „ad fontes",

kterým zatracen byl veškeren vývoj předchozího tisíciletí. Požadavek křesťanské renaissance to byl, který úspěšně podrážel dosavadní rozkvět laické kultury a toto ztrnulé utkvění při řádech a výrocích apoštolské doby jako jediné normě křesťanského života bylo zajisté usnadněno předchozím dílem humanistů, které otřáslo důvěrou v správnost dosavadního vývoje a tím umožnilo bolestný pokus o návrat k domnělému panství zákona božího na zemi.

Ve všech skoro směrech vyššího bytí vidíme tedy, jak onen veliký mrtvý novému životu se mstí a do jeho rozběhů studenou rukou zasahá. Nejosudněji pak ve výchově a školství. Po sestárlé scholastice přichází humanistické gymnasium.

Nelze naprosto podceňovati výchovnou důležitost styků s cizí kulturou pro správné pochopení živé vzdělanosti. Opravdu nekonečnou ztrátou by bylo, kdyby drsné požadavky domnělých nositelů modernosti úplně vypudily ze škol antiku a učinily ji pouhým odborem učeného badání jako egyptologii nebo orientalistiku. Krása a hloubka její opravňují ji k školské popularisaci rovněž tak, jako okolnost, že latinský jazyk stejně sloužil starověké jako novodobé vzdělanosti. Ale hříchem jest zapomínati, že klassický svět není vzdělaností vůbec, nýbrž vzpomínkou na cizí, vyhaslou dobu, a přeceňovati jeho hodnoty do té míry, aby skoro úplně vytlačovaly z výchovy ony dějinné prvky, na nichž naše vzdělanost spočívá. A hřích ten trvá dál a děje se kolem nás stále, od dob dvorních paedagogů renaissance, přes školství reformační i jezovitské až k osvícenskému novohellenství, na němž především se zakládá německé a naše gymnasium. V něm jako Popelka krčí se řada náhodných zmínek o stežejných vítězstvích naší novodobé vzdělanosti vedle soustavné péče, věnovane studiu řeckého a římského světa, studiu, jež nesetřelo ještě antikvářský prach humanismu, zůstávajíc namnoze mluvnickou a mythologickou exegesí několika drobtů klassické tvorby a nepodávajíc ani o té době, které se týká, obrazu správného. Náš svět, spočívající především na podezdívce středověké, roste kolem do gigantických rozměrů, stává se pánem světa a nekonečných možností, stupňuje své výkony do výšky a hloubky, o jaké se dějinám dotud nesnilo, a naše mladé pokolení zůstává odsouzeno, aby žilo v ovzduší, v němž jako jediná skutečná velikost platí ona dávná minulost, vyrostlá na úzkém proužku kolem Středozemního moře a trčící k nebi zvětralými troskami Parthenonu a Palatinu.

✠

Úvaha zavedla nás poněkud daleko od východiska, ale odchylka byla nutná. Macharova kniha má více stránek, s nimiž historik sotva se srovná, žádná však nezdála se mi tak důležitou, jako ono nadšení pro antiku, které stlačuje všechen následující život dějinný na nízký stupeň polokultury. Tak Macharův poměr k papežství, jak dříve již bylo naznačeno, jest příliš přímočarý a naivně drsný, neodpovídá skutečné složitosti vývoje — ale vysvětlíme si jej snadno trpkostí člověka Čecha proti tomu Římu, který nám sežehl tolik květů a který každé nezlomené duši zůstává hrozivým mrakem. Boj proti jeho základním principům jest bojem za naše nejcennější statky, a papežství rovněž v něm neužívá zbraní, které by obstály před historickou kritikou. Jinak však je s antikou. To vášnivé přeceňování jejího významu v dějinách, provázené přídechem útrpnosti pro bitvy našeho žití, je zatěžkáváním balvanu, který nás již tolik studí a tlačí. A proti tomu hlasitě se ozvati zdálo se mi povinností.

JIŘÍ MAHEN:

BALLADY.

BALLADA

6.

Včera jsi byla veselá a svěží,
dnes věsíš hlavu, se vším počítáš.
Zas k lidem rozum poradit se běží,
zas čekáš, nečekáš a zase přemítáš,
a na můj víry plný Otčenáš
se trapně dívá zkalený tvůj zrak.
Já vím už, dnes jak na mne zavoláš.
Ne vítězně. Jen tak — a všelijak.

Dnes jsem ti ještě porozuměl stěží,
vše cizích slov že plno pro mne máš.
Z mých rozpaků však zítřek také těží.
Zda na to, drahá, nyní vzpomínáš?
Co dnešku vezmeš, to mu zítra dáš,
neb každá věc má tvojí chvíle znak.
Hle, jak se tváří, co se usmíváš!
Ne vítězně. Jen tak — a všelijak.

Co zvadlých květů po stezičce leží!
Zda jejich krásu mrtvou uhlídáš?
Jak se stromů se nyní na tě sněží!
V tu nevinnost dnes věno chudé svaž!
Proč po prázdnu se pohledem však ptáš?
Což tak tě objal nedůvěry mrak,
že necítíš, jak hluše rozkvétáš?
Ne vítězně! Jen tak — a všelijak.

POSLÁNÍ.

Nuž, zavolej svou nejsilnější stráž!
Jde přece o vše, snad i o zázrak.
Jdu na loupež — a heslo moje znáš:
Ne vítězně? Jen tak!? A všelijak!!?

BALLADA

10.

Jsou chvíle hoře, které neumírá,
v nichž srdce naše zvolna kamení.
Jsou chvíle bázně, které stopy stírá
všech odvážných a černé znamení
si rýsuje, kde padli znaveni,
jež miloval vždy vroucí pohled můj.
— Jsme věčně ztraceni a věčně spaseni.
Za nocí nejtmavších na slunce pamatuj!

Po každé hrůze vzchází nová víra,
po každem tichu nové zahřmění.
Svět stále svoje všechny síly sbírá,
by udržel své tajné nadšení,
by dále žili ti, kdož zmučeni.
Neboj se bídy! Neutíkej! Stůj!
— Jsme věčně ztraceni a věčně spaseni.
Za nocí nejtmavších na slunce pamatuj!

Již dovršena lásky naší míra.
Jsem šťasten s tebou. V svatém zmatení
já dneska bloudím kraji všehomíra.
Kam jsme to zašli? V prudkém plameni
kol šlehá svět a táhlé dunění
otřásá nebem. Kde je pohled tvůj?
Jsme věčně ztraceni a věčně spaseni.
Za noci nejtmavších na slunce pamatuj!

POSLÁNÍ.

V tvém životě jen všechno prameni.
Ty miluj ho a nikdy nelituj!
Jsme věčně ztraceni a věčně spaseni.
Za nocí nejtmavších na slunce pamatuj!

JOSEF K. ŠLEJHAR:

UMÍRAJÍCÍ VÍNO.

Umírají nejen životy, ale i věci. Umírají životy za neskonalého nářku vzdávajících se duší svých, věci pak umírají v agonii téhož nářku, nezvěstného sice, ale neméně neskonalého. Umírají veškery podstaty. Kdyby smrt pozemská nebyla věčným mlčením, co vše by hlásala užaslým smyslům člověka, jaká ohromivá zodpovědění by mu přinášela!

Slyšel jsem již mnoho toho nářku umírání života a věcí, všech podstat pozemských. To divoké víno také umíralo. Rostlina umírá jako člověk. Ale jak umírá, s jakým zřením pohledu, s jakým ohlédáním v život zpátky, s jakým utkvěním smrtelné agonie! A s jakým nezvěstným nářkem nejvniternějšího stesku, tak mysticky unylého zoufalství! A nikdy neviděl jsem takového utkvění, tak úžasně zasáhavého, vyvolávajícího smrtelné zvěsti z nitra svého, jako po tu dobu, co to víno umíralo. A slyšel jsem zároveň nářek tohoto umírání, nářek, jenž z duše mé nevymizí nikdy . . .

Rozvěšeno bylo v ústraní na jakési zdi petřínské, tam žilo si po celé výsluní letní, kypělo a bujelo všemi svými letorosty, pro něž jako by nebylo ani místa v oblasti prostoru vůkol — a nahlédalo si radostně a bezstarostně v zadostučinění svého žití dolů na promenádní stezky a všechen ten ruch života nastrojeného, nádherného, okázalého, v jeho pravdu i lež, radosti i bolesti, nemajíc však potuchy o ničem ze všeho jeho klamu a lži a radujíc se toliko pravdě života svého. A shlíželo dále z průlomů zdi a v kypivém nadzvedání svých letorostů nad její čelo dolů a v dál,

na velké panorama Prahy, v nesmírné rozsáhlosti a v propastném, širém úpatí těchto míst se roznášející, jako závratně do výše mávající, se všemi těmi věžemi, silhouetami, se změtí budov, kamenným jejím mostem, s mohutnou řekou, velebně se vinoucí, panorama té Prahy, jež však jen z dáli, ah, jen z dáli, z perspektivy spíše oblačné, s níž veškery věci pozemskosti zdají se spíše vysněným obrazem, je tak luzně krásná, nádherná, spíše záludou než skutečností! A uchvacuje, opojuje svým obrazem, jemuž není věru rovno!

A tímto obrazem z dáli a výše opojovalo se snad také ono divoké víno. Jenže vlastních útrob jeho nevidělo, ničeho z toho, co se tam žije a děje a co tak vzdáleno, tak bídně nepoměrno je této luznosti vnějšího vzdáleného obrazu. Na štěstí nevědělo o ničem tom vlastním. A radovalo se jediné z obrazu, jako nevědomé dítě, radovalo se ze své volnosti nespiaté a nejařmené, radovalo se ze slunce, jež nad touto výšinou tak nějak skvěleji a majestátněji plálo, nerušeno rmutem výparů a dýmu, radovalo se ze vzduchu modravě sférického, nezkaženého již tady morovinou ze všeho žití tam dole, ale linoucího se zde opojně, silně, jako milostný výdech . . . A radovalo se takto naslouchajíc všem zpěvům ptáků, jimž poskytovalo úkrytu k jejich hodům lásky. A výš a výše vznášelo se všemi těmi svými nesčetnými ratolestmi, jež vyhánělo v bouřlivé znoji svého života, a jako by jimi vyhlédalo, výš a výše, do těch sfér oblačných a slunných, které zvláště nad touto Prahou v takovém vášnivě háravém zmocnění plynuly . . .

A bylo celé to žití divokého vína bez tuch a dum toho, co nastati musí a co již vlastně se dostavovalo . . . Pozvolna zastíraly se širé vůkolní obzory clonou par a mlh, v nichž panorama Prahy tkvělo jako v delikátním závoji, vzdávajíc se ztlumenou, utišenou, resignující krásou, ale krásou zase jen svého vnějšku, zastřenou záludou, jako zpod závoje tvář krásné ženy — a nikdo netuší, co kalu a rmutu vášní a zloby hýří v jejím nitru. A celá ta sféra oblačná, do nedávna ještě tak sálavá, rozháraná nad hlavou divokého vína, začala se tlumiti, sbírati vespol, chýlila se nějak, upadavě klesala, cos teskně spělo ze všech jejích dálav k témuž sdružení společného stesku a neštěstí. Divoké víno v sobě se zachvívalo v tuchách čehosi, co nastati má, co také k němu se blíží . . .

Až první dotčení neznámé moci, jíž nic neodolá, zasáhlo jako mystickým prstem. A první skvrnky jako zarudlé body uhostily

se v bujné zeleni divokého vína, skvrny svítivé, mdle průsvitné, bez života, v nichž podstata žití se vytrácela. Dostavila se to první pohroma života. A pohroma rozlinula se pozvolna, ale jistě po všem listoví, po všech ratolestech, celé tělo divokého vína rozplanulo se posléz jako žířivá bronc. A není tolik nádhery zhouby v celé přírodě, jako v umírání divokého vína. Hrozná bývá výzdoba smrti těla lidského — tady to byla nevystihlá, úchvatná, ponurá krása. A nikdy a nikde neviděl jsem tolik krásy, třebas smrtelné, neobyčejné, jako právě tehdáž v umírání tohoto divokého vína. Snad i odlesk krásy oné, kterou ve vzdálené náruči kynula sem celá Praha, s ní celá ta oblast nevystihlého úhrnu, v nějž vše zde bylo jato, — a ta smrtelně lkavá touha, že nutno všechno toto opustiti, ve vzhlédání neskonalém a nevystihlém po tom všem, spojily se a zpodobnily ve vzezření umírajícího vína. Ano, toto divoké víno umíralo, lidsky a vědomě umíralo, a žádná moc světa a zázraky v něm nedovedly by ho odvrátiti od jeho úmyslu . . .

Zároveň již vytrácel se rušný život okázalosti a nádhery z jeho úpatí, honosivá chlouba opouštěla tato místa, jež začínala ponoukati ke stesku a vážnosti tuch. A paráda žití chce se jediné bavit, hýřit, opojovat, nechce přemítat a zabývat se neodvratnými pravdami života — to dáno je pouze ústranním hlubinám srdce. Život odtud zapadal na jiná stanoviště, v okruh změti těch zdí, v kamenné ono moře, v nádherné brlohy i knajpy proletářské, v černé smrduté jámy i šalebné paláce, kdež stejně mrhavě je utrácen. Po celý den bývalo nyní divoké víno opuštěno, leda že nějaký chodec chvátal tudy nahodile po záležitostech obchodních, jež s náladou těchto míst pranic neměly společného. Jediné za chvilek vyzařujícího výsluní dostavila se na okamžiky promenující paráda, ale také spíš jako stísněná, nevolná, čímsi zaujata, co jí nebylo vlastní a obvyklé. Pak ticho, rozlehlé prázdno, daleké mlhavé šero — pavouci jen tkali své nitky, ovláčejíce chmurnou přízí skráně divokého vína. A někdy jen ptáček rozpomněl se, zašvitořiv a zastěnav ve vzpomínce krásného léta. Pak zase jen jakési ševelení a ptýlení nepostihlých ohlasů linulo se loubím . . . až vše zase hluboce se zasnilo. Pak na několik dní čížkové, ubírající se k tahu, sem zapadli, potesknili, porokovali v žlutě rudém řasoví divokého vína. A zase vše pomíjelo a divoké víno samo umíralo, vždy blíže kvačíc k smrti své . . .

A záhadnou výmluvností rozkývaly se chvílemi jeho letorosty. A zdála se zároveň v oblasti jejich taková vanutí tajemná,

nevystihlá, jako vzdechy a výrony dálav, jež se neshledaly, a jako nářek podstat, jimž určeno je navždy se rozpojiti. Nezvěstná a přece tak patrná a neodbytná zaúpění, hned pomíjivá a zase se navracující jako truchlivá echa samot, která nenalezla sdružení a z cílů, kam směřovala, byla odmítnuta, vyvanovala v těchto stanovištích. A pak zase bylo nesmírné ustrnulé ticho, hlubinné, neznámých propastí a ohromivých spádů, ustání života všeho, kynoucí, aby se posečkalo, nevyrušovalo ani jediným pozemským vztahem, že majestát mystiky právě táhne kolem . . .

A třebas jen po okamžiky anebo i celou věčnost, neb obé jedno jest, prodlévalo pak ticho takové, v němž uzrávají zvěsti nejohromivější výmluvnosti . . . . a ani nejvnitřnějším stenem, ani zaúpěním vlastní krve neodvážilo se srdce vyrušiti je. A ta celá Praha v dáli své, všechny její silhouety paláců a věží, vše to, co tam nepomíjivě hučí a hřímá vřavou života, jako by se na tu chvíli ztišilo a pokorně pozastavilo kynutím mystiky. Ale srdci mohlo připadati, že jsou to vzdechy tohoto umírajícího vína . . .

Ano, vždyť opravdu umíralo, den ke dni, patrně, neodvratně. Chýlilo a kladlo se jeho listoví ochable a trudně jako hlava ve smrtelné agonii — vzhlédá na vás, užasle patří, ale nepromlouvá, nedorozumívá se s vámi, protože nemůže rozuměti . . . a jen tak vzhlédá, vzhlédá — jaké to vzhlédání! A jaká ohromivá výmluvnost v němém úpění této agonie! Celé chvíle jsem prostál v tomto vzhlédání, ve výmluvnosti této agonie. Pavouci zatím neunavně tkali v umdlévajících haluzích svá rubášová vlákna a jako by k svému dílu žalostně si pěli nezvěstnou pohrobní píseň. A když z ponurých tišin vůkol vyvanuly výdechy podzimu, temné, harašivé, probravší se z tůně a nepokoje věčnosti, tu v poslušném souboru rozchřestilo a rozšelestilo se na celém těle svém také toto divoké víno. A dlouho nemohlo se upokojiti zase, bylo to jako ono nervosní nedůtklivé třesení se rukou, jež z ustrnulých mdlob svých vznášejí se ještě k jakýmsi posledním projevům žití, snad k žehnání tomu, co opouštějí, anebo k úpěnlivému rozloučení naplněnému neskonalou mukou . . . Vznášejí se ty ruce, třesou, až zakolísavše smrtelně jako raněný motýl, spadají zase zpět. Zas jala je mdloba smrti . . .

A v té době již první listoví, které země nemohlo se dočkati, servalo se s haluzí . . . prodlévá, prodlévá ve váhavém letu, až pak ukládá se k zemi své; snad ještě se pozachvělo, nedůtklivě, nervosně hnulo, ale již se nehybně složilo navždy. Je cosi tak my-

sticky konejšivého v tomto uložení navěky — i mé duši umdlené chtělo by se takto navždy uložiti, takto navždy spočinouti . . .

Ale kdežto den ze dne je hroznější a děsivější umírání lidského žití, probíhajíc všemi fasemi agonie a blížícího se rozkladu, toto umírání zde bylo den ode dne luznější, nádhernější, jako by omamně hýřila ta agonie a smrtelné roucho rozprostřelo veškeru svou nádheru, kterou mělo uschovánu a připravenu k chvíli nejpříležitější. Z plavého a zarudlého zlata svého nachově krvavého, z mnohých míst žířilo to sálavě jako rubíny s živou průsvitností, někde a ve svých chvílích bylo to jako vylévající se krev naplněná ještě žitím, kouřící se, s šarlachovým oparem — — —

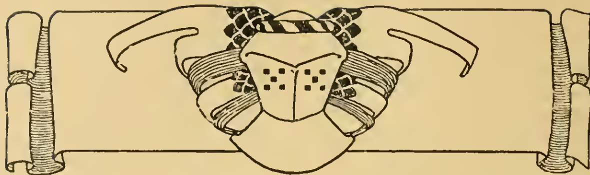
Den ke dni zacházel jsem k těmto místům, k tomuto umírání, konejšit divně zjítřenou duši svou. A co duší jiných raněných hledá z Prahy také svého zkonejšení. Jinde zase a jiným způsobem. Ta duše jiná tady, sem se poslední dobu uchylující, patrně tu hledala také svého zkonejšení! Také byla asi raněná, umdlená svým životem. Sedávala tu ve chvílích největšího opuštění míst těchto ostatním životem velkoměstským. Den co den. Přicházela vždy jako nehmotně, nepozorovaně, spíš jako vzdušným svátím odkudsi z těch houštin, jako v snaze horečné vyjmouti se ze všech vztahů pozemskosti — ah, vyjmouti se nějak z celého toho světa, k němuž ještě sice náležela, ale jenž stával se nejhroznějším as údělem bytosti této. Cosi z toho přesvědčení bylo označeno v této tváři. Dostihnuvši sem, usedala na lavičku podle zdi s divokým vínem jako schvácená, zřícená. Hlavu zvrátila nazad, ruce jí klesly podle těla. Ňadra prudce oddechovala, na skráních tepala krev. A vnořila se takto v jakous oblast neznámou, aby nerušeně mohla se vzdávati čemukoliv, co servalo nitro . . .

A bylo tolikerému se vzdávati v osudech této bytosti, tolikerému, co tak strašně servalo nitro. Tolikerému lze se vzdávati v údělu žití uprostřed té velkoměstské kalné změti, která sluje Prahou. Bylo jí nějakých čtrnáct let, kdy i v té černé sklepní jámě, jež slula jejím rodným domovem, probouzela se duše, krása se rozvíjela a vzněcovalo se srdce. Nad bahnem hniloby a zkázy příroda dovede vykouzliti své lekníny, krásou zářící vodní růže a vůní opojující stulíky. Cosi z této opojenosti a zářící krásy zírá ještě z tohoto obličeje, byť i smrtelně čímsi zasaženo. A takováto náhle rozkvetlá, probuzená krása má v Praze velkou cenu, draze se platí a shání. To dobře věděla matka této bytosti a podle toho zařídila výchovu dívčího srdce. Vlastně to zařídila svůj obchod. Přivedla dceru svou do jakéhos zvláštního bytu, kde ještě nikdy

nepobyla — do míst tak zvláštních, neoznačitelné oblasti, čehos zasahujícího jako by do samých útrob. Cítila dívka to zasažení, nějaké ohrožení, zachvěla se, ale nevěděla, co by vše to vlastně znamenalo, co odtud jí hrozilo. A tak šelmovsky tajemně, záludně chovala se při tom její matka, a ta druhá žena v hedvábí a zlatě tvářila se s takovou hnusnou přívětivostí, byla k ní samá ochota a mazlení, a v tlustě nalíčených lících usmívala se široce, vyjeveně, chamtivě, a úsměv ten jako by zžíral mladou dívku a pálil ji v nitru. A složili ji na pohovku, samý atlas, a dali jí něco pít. A dostavil se nějaký pán v prostředních letech, samý prsten, samý úsměv a lahoda — pak cítila, jak prokládá se jí cos všemi smysly, ale byla opilá, cítila, že s ní strhávají šat, ten pán byl při tom . . . bránila se i ve svém matném bezvědomí, křečovitě se vzpírala v podvědomém instinktu svého panenství čemusi brutálnímu, násilnému, hroznému, křičela, ale spoutána smysly ubrániti se nedovedla. Růže bránila se dotykům hnusné krysy, ale neubránila se, byla ohlodána. Jako ve vyjeveném přízraku vystupují jí v duši veškery ony momenty, prořítivše se posléz z onoho podvědomí, za něhož vše se událo, a dosáhnuvše vědomí. A toto vědomí již nikdy jí neopustí, strašlivě lámajíc duši, ako vědomí zločinu, jemuž není odčinění. Nebylo a nebude odčiněno toto vědomí duše navždy otrávené, pokálené zločinem a hnusem . . .

A pak začala ji matka den ze dne zavlékat sem, na atlasovou pohovku . . . a duše její vpravdě jako zlomená nedovedla odporovati. Křičela jen, úpěla, servávala si vlasy, ale démonický pohled matčin, ten pohled, jenž vlastně jest ponoukání k hříchu, jako by ji ochromoval na všech údech: „To přejde . . . a budeš mít panské živobytí a my s tebou.“ A také od těch dob u nich vypadalo všechno jinak: peklo se, smažilo, pilo se, rosolka a víno byly stále doma, vařil se čaj, punč . . .

JAROSLAV KAMPER:

LETOŠNÍ SAISONA DIVADELNÍ.

II.

Jádrem repertoiru českých divadel ještě dlouho zůstanou práce cizích autorů. Je to zjev zcela přirozený a nemůže nás překvapiti, uvážíme-li, že samostatné české divadlo existuje teprve pětačtyřicet let a že ani ne celých pět čtvrtí století uplynulo ode dne, kdy česká Thalie odvážila se prvých, nejistých kročejů. Dnes, kdy máme teprve tři veliká stálá divadla, naše drama je na samém počátku svého rozvoje. Opozdilo se značně za ostatními genry literárními, poněvadž mu tak dlouho scházely nezbytné předpoklady vzrůstu a vývoje: scéna, herci, publikum. Ve všech těchto směrech teprve v posledních letech stal se znatelný pokrok. Jeho důkazem je vznik a prosperita řady předměstských scén, jichž existence sama již svědčí, jak divadelní obecenstvo české vzrostlo. Nezapomínejme, že ještě před čtvrt stoletím českého divadelního publika v Praze bylo tak málo, že Němci mohli živiti naději, že do roka do dne Národní divadlo bude nuceno buď ohlásiti úpadek nebo se státi scénou německou.

Potřebám tolika divadel na dlouho ještě nepostačí domácí produkce ani počtem ani hodnotou svých zjevů. Ani ve vývoji dramatu není náhod. Je jen tichý, povlovný, organický vzrůst. Co se dnes v oboru tom u nás tvoří, přirozeně nemůže ještě trvale zapustiti kořeny. Všechna ta díla, třeba sebe hlučněji pozdravovaná při svém vzniku, žijí jenom krátkým životem. Stárnou, vadnou, vyvanou rychleji než na př. román nebo kniha lyriky. Při no-

vějších zjevech dramatické literatury úkaz ten není tak zřejmý, jako při starších, ač téměř každé nové scénování úspěšné nějaké práce, po letech podniknuté, ukazuje bezpečně, jak — sestárla. Všechny retrospektivní cykly činoherní s neklamnou jistotou nám jej demonstrovaly. Kolik z těch starších prací — a není tu ani třeba sahati až ke Klicperovi, Tylovi a Kolárovi — je ještě dnes na scéně živo, kolik jich můžeme sledovati s jiným zájmem, než literárně historickým? To jest faktum, na němž nelze nic změniti. Je možno vývoj dramatu podepříti, snad i urychliti, poskytnou-li se mu výhodnější hmotné podmínky, ale není lze ho vystupňovati k onomu tempu, jaké by snad bylo naším přáním. Nezbývá, než čekati. Do té doby cizí dramatická produkce na našich jevištích stále bude a nezbytně musí převládati.

Vhodný její výběr je tedy z nejtěžších úkolů našich divadel. Nebyl by zdaleka tak nesnadný, kdyby bylo lze jej řešiti bez nezbytných ohledů na hmotné zájmy divadel a na obecenstvo. Theoretický úkol ten nebyl by jiný, než předváděti z cizích literatur jen díla vrcholná, nejtěžší a nejcennější plody staletého vývoje. Ale ani divadlo, které by se nemusilo ohlížeti na vkus a záliby svého obecenstva (i dvorní divadla podléhají tomuto kategorickému imperativu), nevystačilo by trvale s tímto repertoirem, který by mu ukládal těžké oběti hmotné a který by vyžadoval krajního napětí všech uměleckých sil. Tím méně může se naň obmeziti divadlo, odkázané na přízeň svého obecenstva. To volá po repertoiru pestrém, co chvíli se měnícím, zajímavém a odpovídajícím jeho zálibám. Čím život stává se těžším, jeho zápasy složitějšími a úpornějšími, tím více smysl a vnímavost obecenstva pro veliké umění upadají. Není pochyby, že divadla jsou dnes v úpadku stěží zadržitelném a že již nyní podléhají v soutěži jevišť varietních a cirků. Nevyjdou-li alespoň zčásti vstříc zálibě tohoto nervosního, rozptýleného, od velikého umění se odvracejícího zástupu, neudrží se prostě. Zbývá jen otázka, do jaké až míry tyto ústupky mohou se díti, aby nebyly kapitulací před nevkusem, vulgárností a nízkými sklony davu.

V tomto nerovném zápase o přízeň obecenstva, bez jehož podpory nemohou existovati a jež co den víc jim odvádí variété, cirkus a šantán, pestrý, měnný repertoire je ještě nejúčinnější zbraní. Nelze-li již předváděti jen a jen vrcholná díla, jediný přípustný kompromis je, předváděti co možná práce zajímavé, v nichž touhy a zápasy, bolesti a naděje, snahy a záliby dne se ozývají hlubokým ohlasem, zprostředkovati svému obecenstvu

známost alespoň nejzajímavějších věcí současné tvorby dramatické, nejvýznačnějších jejích repraesentantů. Jistě jen s tohoto hlediska lze si vysvětliti, že na př. Národní divadlo seznamuje své obecenstvo s takovým Henrim Bernsteinem, zrovna typickým představitelem amerikanismu a sportu v literatuře. Včera ještě sportsman, viveur, muž populární v kruzích finančního a sportovního světa, takřka přes noc stává se literátem, od turfu obrací se k divadlu, aby zde pokračoval v sázkách. Spekuluje chladně a raffinovaně se zálibami publika, jako ještě před nedávnem odhadoval chov a čistokrevnost koně, s jehož zdatností spial své naděje. Jde i v literatuře jen za výhrou, za úspěchem. A nenamáhá se ani, aby spekulaci svou, velmi šťastnou a správnou, jak úspěchy jeho ukazují, maskoval ušlechtilejšími ohledy, aby ji vyšperkoval třpytnými cetkami. Odpozoroval řemeslnou stránku divadelní produkce s naprostou jistotou, ovládl její triky dokonale. Je tak upřímný, že nás ani neobtěžuje sentimentálními a romantickými záchvaty, jimiž jiní rutinéři drapovali svoje výrobky. Ať jakkoliv skrovná je tato přednost, nelze jí u něho neuznávati.

Zná dobře své obecenstvo a ví, co jeho nervy snesou. „Zloděj", třetí z her Bernsteinových, jež Národní divadlo na scénu uvedlo, je o poznání méně surová, než na př. „Ve víru", ač jinak pracuje prostředky stejně brutálními. Marie-Louisa Voysinová z lásky k muži, jehož objetí stůj co stůj chce si zajistiti, stává se zlodějkou, zneužívajíc důvěry svých hostitelů. Z lásky k ní, opětované ostatně s její strany jen neškodným flirtem, mladý Lagardes, syn hostitelův, bere její vinu na sebe. Ale nevinnost nesmí trpěti beztrestně. Ve veliké scéně v manželské ložnici, v aktu, k vůli kterému celá hra byla napsána, zlodějka se prozradí a je donucena vyznati svou vinu. Přes to ohled na nervy diváků, tolik již napiaté, káže, aby drama končilo smírně. Za mořem, kdesi v brasilských kávových plantážích manželům Voysinovým rozkvete nové štěstí a chvíle zažité hrůzy jim stejně jako šlechetnému přihlouplému milovníčku budou jenom vzpomínkou. Po stránce technické „Zloděj" je zajisté lepší než „Ve víru" a „Oklikou", a v tom smyslu druhý akt, toto virtuosní duo, plné effektů stále se stupňujících, je přímo kabinetním kouskem, chcete-li. Každá minuta, věnovaná přemýšlení o motivaci všech těchto výjevů, arci nezbytně oslabuje dojem hry. Ale autoru záleží jen na okamžiku. Stačí mu plně těch několik chvil, kdy zcela podle libosti může si pohrávati nervy svých diváků. Experiment podařil se úplně. Sázka je vyhrána. A ježto víc nechtěl, může

býti plně spokojen. Nesliboval ostatně psychologickou drobnokresbu a duchaplný dialog. Naopak. Pracuje jenom hrubými obrysy, čistě technickými triky. Jako dobrý obchodník dodává zboží, vyhovující přesně zálibám odběratelů. Nic víc, nic míň. I to někdy stačí.

Odvážný sportsman sázku vyhrál. Sedm komedií („Zloděj" je předposlední z nich) znamená sedm velikých úspěchů divadelních, pět z nich (i když poslední, „Samson", jak se zdá, trochu zklamala) i veliké úspěchy finanční. Je první u cíle. Předstihl všechny. I Henri Lavedana, jenž předloni svým „Soubojem" zvířil tolik prachu a dodělal se takové řady repris. A přece není pochyby, moderní drama francouzské je repraesentováno spíše vtipným, někdy dosti zlomyslným tímto aristokratem, než raffinovanou machou sensačních her Bernsteinových. Oba znají a portrétují vlastně jen svět salonů, nejlepší společnost, jež je tak málo dobrá. Ale, jak praví Lavedanův vévoda z Aurecu na konci stejnojmenné komedie, připomínající nejedním rysem Augierova „Zetě páně Poirierova": „Il y a la manière". Bernsteinovi lidé jsou parvenuové, kteří do šlechtických salonů dostali se šťastnou náhodou, shodou příznivých okolností, kdežto Lavedanovi hrdinové se narodili na zámcích a v palácích. A nelze říci, že by jim snad lichotil, poněvadž sám je z nich. Právě naopak. Jeho markýz de Priola na př., hrdina stejnojmenné komedie, sehrané na scéně Městského divadla, typ ethického nihilisty, pociťujícího nejvyšší rozkoš, může-li „obraceti v trosky", jak sám praví, dojista není zjev sympathický. Tento moderní Don Juan, jdoucí životem s otevřenýma očima a zavřeným srdcem, člověk vysoké kultury společenské, v němž značně vyspělý intellekt ubil všechen cit, muž, páchající zlo pro zlo, je naopak postava svou mravní zvrhlostí až odpuzující. Ale nelze upříti, že je to typ bravurně kreslený, do posledního záchvěvu důsledně pojatý a provedený.

Jen v ovzduší elegance a nádhery tento míšenec Itala a Angličanky může rozvinouti všechnu skvělou a oslňující hru svého svůdnictví, jen zde, v okolí lidí mravně nahnilých a skrývajících rozervanost za maskami povýšenosti a noblessy, je možna triumfální jeho cesta, znamenaná krví a slzami. A v jeho levobočku, jenž po matce, venkovance, zdědil zdravý instinkt, mravní jádro a ryzí cit neporušené rasy, v tomto Pierru Morainovi, který je takovým účinným kontrastem raffinovaného rozkošnického nihilisty, vyrůstá mstitel zla, spáchaného markýzem.

V tomto ovzduší velikého světa, repraesentovaném několika postavami zběžně, ale markantně načrtanými, není třeba dopověděti vše do posledního odstínu myšlenky. Těmto lidem stačí pouhá nápověď, lehké ťuknutí o věc, o niž jde. Proto v dialogu Lavedanově, sytém a šťavnatém, je tolik nedopověděných vět, tolik hrotů, které jen mžikem se blysknou. Dialog není zde ještě sám o sobě účelem, jako na př. v nejcennějších partiích komedií Wildeových, uvádějících nás rovněž na parkety salonů, do ovzduší upper ten, ale tak různého od toho, jehož dráždivé parfumy dýší z komedií Lavedanových.

Rozdíl je tím zajímavější, že právě komedie Wildeovy, dnes tolik přeceňované, v látkách i technice své projevují tak zřejmě, jak mnoho vděčí duchu Dumase syna a Augierovu. Bez francouzské pièce bien faite nebyl by vznikl ani „Ideální manžel“, provedený Národním divadlem, ani „Vějíř lady Windermerové“, sehraný na Městském divadle. Obě hry i látkově jsou si velmi blízky. Z obou dýše skryté pohrdání umělcovo obecenstvem, které tuze rádo podléhá kouzlu osvědčených divadelních triků. Wilde zná tak dobře účinnost těchto prostředků, že nebojí se ani užívati jich znovu a znovu, že ani podoba situací, ani příbuznost postav (a paní Erlenneová je přece blízkou příbuznou miss Cheveleyové z „Ideálního manžela“!) mu nevadí. A nenamáhá se ani dost málo, aby individualisoval tyto postavy. Dává jim všem mluviti stejnou dikcí, plnou paradoxních nápadů a grotesknich vtipů, nic se nestaraje o to, zda v situaci, kde zapaluje tento pestrobarevný ohňostroj ducha pružného a vzácně bohatého, duchaplné ty postřehy a poznámky jsou na místě. Spoléhá tolik na účinnost děje obratně zosnovaného a jímajícího svými citovými konflikty mysli divákův, že v nejvážnější chvíli zcela bezohledně pouští uzdu svému hravému vtipu.

Je to jmenovitě třetí dějství, které „Vějíři lady Windermerové“ zajišťuje delší život na scéně. Účinný kontrast vzrušené scény mezi milující počestnou ženou a dobrodružkou, v níž domnívá se spatřovati šťastnější sokyni, netušíc, že tato krásná světačka jest její matkou, kontrast této silné, znamenitě stupňované scény a následujícího vtipného kvinteta světáků, jež z povrchního, lehkého rozhovoru o všem možném hrozí okamžikem zvrhnouti se v drama — účinný ten kontrast propůjčuje třetímu dějství „Vějíře lady Windermerové“ neobyčejné svěžesti, síly a působivosti. A právě toto dějství, zakotvené zcela v půdě francouzské komedie, tak zřejmě ukazuje pronikavý rozdíl mezi dia-

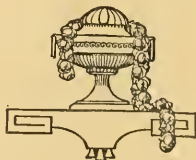
logy pařížských dramat, lehkými, vzdušnými, zdánlivě sotva špičkami půdy se dotýkajícími, a klidným, prostým, joviálním dialogem Wildeovým, jenž i v nejprudším spádu scény nalézá vždy ještě dosti času, udati vtipnou poznámku, půvabnou slovní hříčku, a jenž ve vzrušeném rozhovoru dcery s nepoznanou matkou úmyslnou prostotou svého slova dosahuje takového podmanivého účinu.

„Vějíř lady Windermerové", vyznívající tak harmonicky, některými výjevy posunuje se až na hranice veselohry. Francouzské veselohry „Miquetta a její máti" od de Flerse a Caillaveta a „Slečinka z pošty" od Capuse, z nichž prvou provedlo Národní, druhou Městské divadlo, z těchto hranic nejednou přesunují se až do oblasti frašky. Obě mají thema skoro stejné: vítěznou cestu půvabného děvčete, tam z maloměstské trafiky, zde z venkovské pošty na zámek, jehož se mu dostává spolu s rukou přihlouplého šlechtického ctitele. Cesta slečinky z pošty je kratší než Miquettina, která za svým štěstím jde ovzduším podezřelé scény. Arci, je třeba mnoho ochotné víry, abychom, byť i s námitkami, přisvědčili autorům, kteří velmi ležérně, tu vtipněji, jinde zase méně vtipně a zajímavě, předvádějí nám podivné osudy šťastných krasavic. Nenapadá jim ovšem ani ve snu, aby předstírali umělecké aspirace, vyšší snahy a tak dále. Stačí jim dobrý nápad, řada figurek, ne právě nových, ale vždy působivých, hrst vtipů, jejichž ražba ovšem nesnese pohledu z blízka. Jsou tak docela spokojeni, že nechtí víc, než bavit, rozesmát, na chvíli pošetilostí svých šprýmů dáti nám zapomenouti na smutek a vážnost života, — tak docela spokojeni zdarem svého díla, že je těžko zazlívati jim métier, které si zvolili.

Vznik druhé, převahou činoherní scény způsobí přirozeně, že i ze slovanské literární tvorby dostane se nám čelnějších ukázek, než dosud bývalo zvykem. Vskutku již ohlašují obě divadla práce Pisemského (je téměř neuvěřitelno, že tento svérázný a silný dramatik mohl u nás tak dlouho zůstati nepovšimnut) a Przybyszewského a časem nepochybně dojde i na jiné. Z dramat Stanislava Przybyszewského Národní divadlo ohlašuje „Pro štěstí", Městské divadlo „Zlaté rouno". Obě dramata jsou částmi téhož cyklu „Taniec miłości i śmierci", k němuž vedle nich patří ještě drama „Matka" a dramatický doslov „Hosté"; obě jsou variantami téhož motivu: štěstí cizoložné lásky vykoupeno je štěstím třetích osob, jejich životem. Jen za tu hroznou cenu lze dobýti „zlatého rouna", jak autor nazývá lásku, jen smrt je rovnocennou hodnotou

lásky. Jsou silně moralistní všechna tato dramata svědomí, hlásající s takovou urputnou jistotou a nesmiřitelnou důsledností starou myšlenku, že zlo se vrací, že z viny roste zase jen nová vina, že každý hřích se neúprosně a krutě mstí. Osudový děs a ponurá, temná moc lásky mluví z těchto her. Marno se vzpírati moci lásky. Stará, minulá láska překáží novému štěstí („Dla szczęścia“), hříšnou lásku lze odpykati jen životem („Złote runo“). Jako by mračné, neúprosné, neoblomné rozhořčení středověkých moralistů, nenávist asketických světců vůči lásce a pohrdání ženou, nástrojem ďáblovým, byly se vtělily v tato dramata, plná horečného vzruchu a děsu.

Hlubší, niternější, méně divadelní než „Pro štěstí“ je zajisté „Zlaté rouno“, hra, jež vedle nesporných kvalit divadelních upoutá především skvělou kresbou postav, chvějících se zjítřenců, bolestí niter nevyléčitelně zraněných a krvácejících, hlubokými pohledy, jež se nám do těchto soumračných duší otvírají, a skvělou dikcí svého dialogu. Dialog Przybyszewského je myšlenkově hutný, koncisní přes bohatství obrazů, jimiž hýří, a v každém případě co nejtěsněji přiléhá k situaci svou mistrně členěnou, často nervósně přerývanou, ale právě proto tím účinnější stavbou, svými prudce vzrušenými rhytmy a podivuhodným spádem svým. Ponuré, mohutným mravním zaujetím nesené tyto hry jsou dojista z nejvážnějších zjevů v moderní dramatice polské. Scénické jich provedení ukládá ovšem hercům nezvyklé požadavky, a našim umělcům nebude asi snadno vmysliti se v niterný život těchto nervósních, roztříštěných a rozháraných lidí; ale přes to povinností českých divadel je mnohem spíše zařaditi tyto hry do svého repertoiru, než leckterou nepoměrně méně cenou, třeba sebe módnější novinku cizí.

HANUŠ JELÍNEK:

SESTRA MARIANNA A JEJÍ LISTY.

Z letopisů lásky a literatury.

Konec.

LIST ČTVRTÝ.

Zdá se mi, že hrozně ubližuji citům svého srdce, snažíc se ti je písemně projeviti. Jak bych byla šťastna, kdybys mohl o nich správně souditi podle prudkosti svých citů vlastních! Ale nesmím se dovolávati tebe, a nemohu se ubránit, abych ti neřekla, daleko ne tak živě jak to cítím, že bys mne neměl tak trýzniti zapomenutím, které mne přivádí v zoufalství a které i pro tebe je hanbou.

Aspoň je spravedlivo, abys dovolil mi postěžovat si na utrpení, které jsem jasně předvídala, vidouc tvé rozhodnutí mne opustit. Vím dobře, že jsem se zklamala, když jsem myslila, že si budeš počínati upřímněji, než je to zvykem, poněvadž moje bezmezná láska mne povznášela, jak se zdá, nade všechno podezření, a poněvadž zasluhovala větší věrnosti, než s jakou se obyčejně setkáváme,

Ale náklonnost tvoje k zradě mé lásky vítězí konečně nad spravedlností, kterou jsi povinen všemu, co jsem pro tebe učinila. Nebyla bych o nic méně nešťastna, kdybys mne miloval jen proto, že já tebe miluji, a chtěla bych vděčiti jen tvé náklonnosti, ale jsem tak vzdálena od tohoto stavu, že jsem už půl roku nedostala od tebe ani jediného dopisu.

Připisuji všecko to neštěstí zaslepenosti, s jakou jsem k tobě přilnula. Což jsem neměla předvídat, že moje radosti skončí dřív než moje láska? Mohla jsem doufat, že zůstaneš celý život v Portugalsku a že vzdáš se své budoucnosti a své vlasti a že budeš myslit jen na mne?

Moje bolest nemůže najít upokojení a vzpomínka na mé radosti mne přivádí v zoufalství. Jak? Tedy všechny mé touhy zů-

stanou marny a neuzřím tě nikdy již ve svém pokoji s celou tou žhavostí a vášnivostí, kterou's mi projevoval!

Ale žel, zbytečně mluvím, a vidím až příliš dobře, že všechny ty výbuchy tvého citu, které plnily mou hlavu a mé srdce, byly v tobě vyvolány jen rozkoší a že skončily zároveň s ní.

Bylo by nutno, abych v těch příliš šťastných okamžicích byla volala na pomoc rozum, aby zmírnil osudnou nekonečnost mého blaha a aby mi oznámil vše, co nyní trpím; ale oddávala jsem se ti celá a nebyla jsem s to, abych myslila na to, co by bylo otrávilo mou radost a co by mi bylo zabránilo těšit se plně ze žhavých projevů tvé vášně. Bylo mi příliš příjemno vědomí, že jsem s tebou, abych byla myslila, že jednoho dne budeš daleko ode mne. A přece si vzpomínám, že jsem ti leckdy říkávala, že mne učiníš nešťastnou; ale tyto strachy byly záhy rozptýleny a s radostí jsem ti je obětovala a poddávala se okouzlení a věrolomnosti tvého ujišťování.

Znám dobře lék proti svému utrpení a byla bych z něho brzo vysvobozena, kdybych tě už nemilovala. Ale ach, jaký to lék! Ne, raději budu trpěti ještě více, než abych na tebe zapomněla. Žel! což to závisí na mně? Nemohu si vyčítati, že bych si byla jen na okamžik přála už tě nemilovati.

Jsi víc k politování než já a je lépe trpěti vše, co já trpím, než pociťovat ty mdlé radosti, jaké ti mohou dát tvé milenky ve Francii. Nezávidím ti nikterak tvoji lhostejnost a je mi tě líto.

Nemohu věřit, že bys na mne úplně zapomněl. Mám pyšné vědomí, že beze mne můžeš mít jen radosti nedokonalé; jsem šťastnějši než ty, vždyť moje duše je plnější. Před nedávnem byla jsem zvolena fortnýřkou zde v klášteře; všichni, kdož se mnou mluví, domnívají se, že jsem šílená; nevím, co jim odpovídám; a je patrno, že ty jeptišky jsou stejně šílené jako já, že mohly myslit, že jsem schopna nějaké péče.

Ach, jak závidím štěstí Manuelovi a Franciskovi!* Proč nesmím být stále s tebou, jako oni? Byla bych šla za tebou a byla bych ti jistě z celého srdce sloužila. Nemám na tom světě jiného přání, než abych tě spatřila. Vzpomeň si aspoň na mne! Spokojuji se s tvou vzpomínkou, ale netroufám si být si jí jista. Neomezovala jsem své naděje jen na tvou vzpomínku, když jsem tě denně vídala; ale příliš dobře jsi mne poučil, že musím se podrobiti všemu, co chceš. A přece nikterak nelituji, že jsem Tě

* Dva malí portugalští lokajové. (Stará poznámka.)

zbožňovala; jsem ráda, že's mne svedl; tvoje krutá a snad věčná nepřítomnost v ničem nezmenšuje šílenost mé lásky; chci, aby to každý věděl; netajím se tím nikterak a jsem šťastna, že jsem to všecko učinila pro tebe proti vší slušnosti. Milovat tě až k šílenosti po celý život — to je teď má čest a moje náboženství, když už jsem jednou začala tě milovat.

Neříkám ti to všecko, abych tě přinutila psát. Ah, nenuť se, chci od tebe jen to, co pochází z tvého vlastního popudu, a odmítám všecky projevy lásky, které by sis mohl odepříti.

Bude mi radostí tě omlouvat, poněvadž snad tobě bude radostí nenamáhat se psaním; a cítím v sobě hlubokou náklonnost odpouštět ti všecky tvé chyby.

Jeden francouzský důstojník byl tak milosrdný, že mi dnes ráno přes tři hodiny o tobě vypravoval a řekl mi, že mír s Francií je uzavřen.* Je-li tomu tak, nemohl bys přijít mne navštívit a odvést mne do Francie? Ale nezasluhuji toho. Učiň, jak se ti zlíbí; moje láska nezávisí už na tom, jak se mnou budeš zacházet. Od tvého odjezdu nebyla jsem ani okamžik zdravá a nemám jiné radosti než tisíckrát za den vyslovovat tvoje jméno. Některé jeptišky, které znají žalostný stav, do jakého jsi mne uvrhl, hovořívají se mnou velmi často o tobě. Vycházím pokud možno nejméně z pokoje, kde jsi mne tolikrát navštívil, a hledím ustavičně na tvůj obraz, který je mi tisíckrát dražší než můj život. Budí ve mně jakousi radost, ale budí ve mně také mnoho bolesti, když pomyslím, že tě snad už nikdy nespatřím. Proč jen je možno, že už tě snad nikdy neuzřím? Opustil jsi mne navždy? Jsem v zoufalství.

Tvá ubohá Marianna už nemůže dál, omdlévá, končíc tento dopis. S bohem, s bohem, měj se mnou slitování!

LIST PÁTÝ.

Píšu vám naposledy a doufám, že z rozdílného oslovení a z výrazů tohoto dopisu poznáte, kterak jste mne konečně přesvědčil, že mne už nemilujete a že tedy nesmím vás už milovati. Pošlu vám tudíž při první příležitosti vše, co mi od vás ještě zbývá. Nebojte se, že vám budu psát, ani vaše jméno na balíček nenapíšu. Svěřila jsem to všecko doně Brites, která uvykla ode mne důvěrnostem docela jiným: její péče o to bude mi méně podezřelá, než

* Mír uzavřený 2. května 1668 v Cáchách mezi Francií a Španělskem.

má vlastní. Ona zařídí vše potřebné, aby mne mohla ujistit, že jste dostal podobiznu i náramky, které jste mi dal.

Přece však chci, abyste věděl, že od několika dní cítím se odhodlána spálit a roztrhat tyto zástavy naší lásky, které mi byly tak drahé; ale dala jsem vám na jevo tolik slabosti, že byste nikdy nebyl uvěřil, že jsem mohla být schopna tak rozhodného činu. Chci tedy míti požitek ze vší té bolesti, s jakou jsem se s nimi loučila, a připraviti vám aspoň nějaké zklamání.

Přiznávám se, k své i vaší hanbě, shledala jsem, že lpím víc, než vám chci říci, na těch drobnostech, a cítila jsem, že musím znovu užiti všeho svého rozumu, abych se od každé z nich zvláště mohla odtrhnouti, i když jsem se už domýšlela, že vás nemiluji ale s tolikerými důvody dokážeme konečně všecko, co chceme. Svěřila jsem je rukám dony Brites. Co mne to rozhodnutí stálo slz! Po tisícerém váhání a tisíceré nejistotě, kterou vy neznáte a z níž dojista se vám nebudu vyznávati, zapřisáhla jsem ji, aby mi o nich nikdy nemluvila, nikdy mi jich nevracela, kdybych je od ní chtěla, abych na ně ještě jednou pohleděla, a vůbec aby vám je poslala, aniž mne o tom zpravila.

Poznala jsem dobře, jak bezměrná je má láska, teprve když jsem chtěla dělat pokusy, abych se z ní vyléčila; bojím se, že bych se nebyla odvážila to podniknout, kdybych byla mohla předvídati, že to bude stát tolik obtíží a tolik násilí. Jsem přesvědčena, že bych byla cítila dojmy méně bolestné, kdybych vás přes všechen váš nevděk milovala, než když jsem se od vás navždy odloučila. Pocítila jsem, že jste mi méně drahý než má vášnivá láska, a stálo mne podivuhodnou námahu bojovat proti ní, i když vaše urážlivé chování učinilo mi vaši osobu odpornou.

Obyčejná pýcha mého pohlaví nikterak mi nepřispěla, abych se snáze rozhodla proti vám. Žel, snesla jsem vaše pohrdání; byla bych snesla vaši nenávist a všechnu žárlivost, již by ve mně vzbudila náklonnost, kterou byste snad byl mohl chovat k jiné. Aspoň bych byla mohla bojovat s nějakou vášní; ale vaše lhostejnost je mi nesnesitelna. Vaše urážlivé ujišťování o přátelství a směšná zdvořilost vašeho posledního listu mi dokázaly, že jste obdržel všecky dopisy, které jsem vám psala; že nepohnuly nikterak vaším srdcem a že jste je přece četl.

Nevděčníku! Jsem ještě tak bláhová a zoufám si, že si nemohu domýšlet, že vás snad nedošly a že vám nebyly dodány. Nenávidím vaši upřímnost. Prosila jsem vás, abyste mi řekl otevřeně pravdu? Proč jste mi nenechal mou vášeň? Stačilo, abyste

mi nepsal; nežádala jsem objasnění. Což nejsem dost nešťastná, že jsem nedovedla vás přiměti k tomu, abyste si vzal aspoň práci mne klamati, a že už mi není možno vás omlouvat? Pozoruji, vězte, že nejste hoden všech mých citů a že znám všecky vaše špatné vlastnosti.

A přece (zasluhuji-li si vším, co jsem pro vás učinila, abyste měl trošinku zřetele k tomu, oč vás žádám) zapřísahám vás, abyste mi už nepsal a byl mi nápomocen, abych na vás úplně zapomněla. Kdybyste mi dal na jevo, třeba jen slabě, že jste při čtení tohoto dopisu cítil jakousi lítost, snad bych vám uvěřila; a snad také vaše přiznání a váš souhlas by mne zamrzel a rozhněval, a to všecko mohlo by mne znovu rozplamenit.

Nestarejte se tedy o to, co dělám, rozbořil byste dojista všechny mé úmysly, ať už byste chtěl se do nich vmísiti jakkoli. Nechci vědět, jaký účinek má můj dopis; nerušte stav, který si připravuji; myslím, že můžete být spokojen s hořem, které mi působíte (ať už jste měl jakýkoli úmysl učinit mne nešťastnou). Nevyvádějte mne z mé nejistoty; doufám, že se mi podaří průběhem času učiniti z ní něco klidného. Slibuji vám, že vás nebudu nenáviděti: mám přílišnou nedůvěru ke každému prudkému citu, abych se k němu odvážila.

Jsem přesvědčena, že bych snad našla v této zemi milence věrnějšího a krásnějšího; ale, žel, kdo může mi dáti lásku? Mohla by na mne láska jiného učinit nějaký dojem? Učinila jej snad moje láska na vás? Což necítím, že dojaté srdce nikdy nezapomíná na to, co mu ukázalo dojmy, jichž neznalo a jichž bylo schopno; že každé jeho hnutí visí na modle, kterou si zvolilo; že jeho první myšlenky, že jeho první rány nemohou býti vyhojeny ani zapomenuty; že první vášně, které mu přišly na pomoc a snažily se je vyplniti a uspokojiti, marně slibují mu citlivost, kterou už nikdy nenajde; že všechny rozkoše, které hledá, netouže jich nalézti, mu jen dokazují, že nic není mu tak drahého — jako vzpomínka na jeho bolesti? Proč jste mi ukázal nedokonalost a nepříjemnost spojení, které nemá trvati věčně, a neštěstí, které pochází z vášnivé lásky, když není opětována? A proč slepá náklonnost a krutý osud obyčejně vedou nás k tomu, abychom se rozhodly pro ty, kteří by byli přístupni lásce k jiné?

I kdybych mohla doufati, že naleznu nějaké potěšení v novém svazku a že najdu někoho upřímného, je mi tak líto mne samé, že bych si velice vyčítala, kdybych uvedla i posledního z lidí do stavu, do jakého vy jste mne připravil; a ač nemám příčiny vás šetřiti,

nedovedla bych se rozhodnout provésti na vás tak krutou pomstu, i kdyby to záleželo na mně, dík nějaké nepředvídané změně.

V tomto okamžiku snažím se vás omluvit a chápu dobře, že jeptiška není obyčejně příliš roztomilá. Přece však se mi zdá, že kdyby někdo byl schopen rozumového uvažování při volbě, měl by přilnouti spíše k nim než k jiným ženám. Nic jim nebrání, aby ustavičně nemyslily na svou vášeň: nejsou odvracovány od toho tisícerými věcmi, které rozptylují a zaměstnávají ve společnosti. Nezdá se mi, že by bylo příjemno viděti, kterak ty, jež milujeme, jsou stále roztržity pro tisíc různých maličkostí; a je nutno mít velmi málo jemnocitu, aby někdo (bez zoufalství) snesl, že mluví jen o schůzkách, šatech a procházkách. Člověk je vydáván stále nové žárlivosti: ony jsou nuceny k ohledům, ústupkům, rozhovorům. Kdo může býti jist, že nenalézají rozkoš při všech těch příležitostech a že styk s manželem snášejí vždy s největším odporem a bez vlastního souhlasu? Ah, jak jsou asi nedůvěřivy vůči milenci, který se jich na to velmi důkladně nevyptává, který lehce a bez neklidu věří tomu, co mu řeknou, a který s přílišnou důvěrou a klidem pohlíží na to, že se podrobují všem těm povinnostem.

Ale není mým cílem dokázati vám rozumovými důvody, že byste mne měl milovat; jsou to velmi chabé prostředky a užila jsem mnohem lepších, aniž mně byly co platny. Znám příliš dobře svůj osud, abych se snažila jej přemoci: budu nešťastna celý svůj život! Což jsem nebyla nešťastna, když jsem vás denně vídala? Umírala jsem strachem, že jste mi nevěrný; chtěla jsem vás vidět každý okamžik, a to nebylo možno; byla jsem znepokojena nebezpečím, v jaké jste se vydával, vcházeje do tohoto kláštera; nežila jsem, když jste byl v poli; byla jsem zoufalá, že nejsem krásnější a vás hodnější; reptala jsem proti svému skromnému rodu; obávala jsem se často, aby náklonnost, kterou jste se zdál ke mně chovati, vám snad v něčem neuškodila; zdálo se mi, že vás dosti nemiluji; k vůli vám bála jsem se hněvu svých příbuzných, krátce, byla jsem ve stavu stejně zuboženém jako ten, v němž jsem nyní.

Kdybyste mi byl dal nějaký důkaz lásky od té doby, co nejste v Portugalsku, byla bych učinila pokus dostati se odtud; byla bych se přestrojila a odešla za vámi. Ach! co by se ze mne bylo stalo, kdybych byla ve Francii a vy byste se o mne nebyl staral? Jaké šílenství! jaké poblouzení! jaká bezměrná hanba pro rodinu, která je mi tak drahá od té doby, co vás nemiluji! Vidíte, že

chladnokrevně uznávám, že jsem mohla být ještě ubožejší než jsem; aspoň s vámi mluvím jednou v životě rozumně. Jak se vám bude asi moje zdrželivost líbit! A jak se mnou budete spokojen! Nechci to vědět; prosila jsem vás již, abyste mi už nikdy nepsal, a ještě jednou vás o to úpěnlivě prosím.

Neuvažoval jste nikdy o tom, jak jste se mnou vlastně zacházel? Nepřipadne vám nikdy, že ke mně máte víc závazků než ke komukoli na světě? Milovala jsem vás docela nesmyslně. Jak jsem vším pohrdala! Nechováte se jako počestný muž. Měl jste ke mně dojista přirozený odpor, že jste mne závratně nemiloval. Dala jsem se okouzliti velmi prostředními vlastnostmi. Co jste udělal, co by se mně musilo líbiti? Jakou obět jste pro mne přinesl? Nevyhledával jste tisíc jiných zábav? Vzdal jste se hry nebo honby? Neodjížděl jste první do pole? Nevracíval jste se později než všichni ostatní? Tam jste se nerozumně vydával nebezpečí, ač jsem vás prosila, abyste se z lásky ke mně šetřil. Nesnažil jste se ani za mák, abyste se mohl usadit v Portugalsku, kde jste byl vážen. Jediný dopis vašeho bratra způsobil, že jste bez váhání odjel, a což jsem se nedověděla, že po cestě byl jste v nejkrásnějším rozmaru? Musím vyznati, že jsem nucena vás smrtelně nenávidět.

Ach, připravila jsem si sama všecko své neštěstí. Napřed jsem vás s přílišnou důvěřivostí navykla veliké vášni, a aby si někdo získal lásku, je potřebí neupřímnosti, nutno hledati s jakousi obratností prostředky, jimiž bychom jej rozplamenili: láska sama nevzbuzuje lásku. Chtěl jste, abych vás milovala, a poněvadž jste pojal tento úmysl, nebylo nic, co byste nebyl učinil, abyste ho dosáhl. Byl byste se snad i rozhodl mne milovat, kdyby to bylo bývalo nutné; ale poznal jste, že se vám váš podnik může zdařiti bez lásky a že jí nikterak nepotřebujete.

Jaká to nízkost! Myslíte snad, že jste mne oklamal beztrestně? Kdyby vás nějaká náhoda přivedla zpět do této země, prohlašuji vám, že bych vás vydala pomstě svých příbuzných.

Žila jsem dlouho v takové oddanosti a modloslužbě, že se toho hrozím a nesnesitelné výčitky svědomí mne pronásledují. Cítím živě hanbu zločinů, k nimž jste mne strhl, a žel, nemám už vášně, která mi bránila vidět, jak jsou ohromné.

Zda dočkám se dne, kdy moje srdce nebude už rozedráno? Kdy budu vysvobozena z toho krutého utrpení?

A přece myslím, že vám nepřeju nic zlého a že bych se odhodlala souhlasiti s tím, abyste byl šťasten; ale kterak budete moci být šťasten, máte-li srdce na pravém místě?

Chci vám napsat ještě jeden dopis, abych vám ukázala, že budu za nějaký čas snad už klidnější. Jaká to bude pro mne radost, moci vám vyčítat vaše nespravedlivé chování, když už jím nebudu tak živě dojata a když vám dám na jevo, že vámi pohrdám, že mluvím o vaší zradě s velkou lhostejností, že jsem zapomněla všecky své radosti i bolesti a že si na vás vzpomínám jen tenkrát, chci-li si na vás vzpomenout!

Vyznávám, že máte na mne velký vliv a že jste ve mně vzbudil takovou lásku, že jsem úplně pozbyla rozumu; ale na to nebuďte tuze pyšný.

Byla jsem mladá, důvěřivá; od dětství jsem byla zavřena v tomto klášteře; poznala jsem jen nepříjemné lidi; neslyšela jsem nikdy pochval, jakými vy jste mi stále lichotil; zdálo se mi, že vám jsem povinna díky za půvab a krásu, kterou jste na mně viděl a na niž jste mne upozorňoval; slyšela jsem o vás chválu; každý mně o vás vypravoval ve váš prospěch: sám dělal jste všecko možné, abyste ve mně probudil lásku.

Ale konečně jsem se vzpamatovala z toho okouzlení: pomohl jste mi velice a přiznávám, že jsem toho nanejvýš potřebovala. Vracejíc vám vaše dopisy, uschovám si pečlivě dva poslední, které jste mi psal; a budu je čítat častěji, než jsem čítala ty první, abych znovu neupadla ve svou slabost.

Ach, jak draho mně přišly, a jak bych byla bývala šťastna, kdybyste byl chtěl dovolit, abych vás byla vždycky milovala!

Vím dobře, že stále ještě trochu příliš myslím na svoje výčitky a vaši nevěru; ale vzpomeňte si, že jsem sama sobě slíbila žíti klidněji a že buď k tomu dojdu, anebo se odhodlám proti sobě k nějakému zoufalému rozhodnutí, o němž se dovíte bez velkého zármutku.

Ale nechci už nic od vás; jsem blázen, že tak často opakuji tytéž věci. Nutno vás opustit a nemyslit už na vás; ba myslím, že vám už nebudu psát. Což jsem povinna skládat vám přesné účty ze všech hnutí své duše?

OSEF UHER:

HŘBITOV.

Na pamět A. Průši.

V listopadu před dvěma lety zahrál mně můj přítel na bílých klávesách, jež potom na dlouho zmrtvěly a zchladly, píseň, jež mu napadla v posledních dnech.

V posledních dnech bylo hořko. Jediné jablíčko, uvadlé a opuštěné, jež visíc na holé větvi před jeho oknem, vzbouzelo úsměv, spadlo — a po ulici chodili ruku v ruce bratr a sestra mráz a noc.

Když jsem přišel a jako vždy usedl pod tím širokým vějířem, žhavě červeným, na němž byla upevněna dívčí podobizna, když jsem se sklonil ku předu a dolů, jako truchlící nad hrob, měl přítel ještě jeden úsměv a s tím už začal mi něco vyprávěti na bílých klávesách . . .

Když skončil, bylo tak podivno ve světnici. Vzduch se ztratil a já — byl jsem zadušen.

Teprve přítel vzal mne za ruce a vzbudil mne. Sepial jsem ruce a hleděl mu do očí horečnatých a slzavých. Pak jali jsme se šeptati přitisknuti k sobě dušemi . . .

A ty, milý čtenáři, čekáš na text podivné písně? Zde jest:

HŘBITOV.

Ležím v hrobě. Nade mnou hoří léto. Je ticho, tichounko... Mušky přilétají a bzučí mně ukolébavku: Spi, spi, spi! Tráva nade mnou lehce se vlní.

Tu, slyš! Někdo přichází Hřmot kroků na hrobech. Hřmot života na hrobech. Blíží se ke mně.

Jsou nade mnou. Oh, bože — oh, bože! — Toť láska! Milenci! Život — život — život! Chci žít! Vstanu, vstanu k nim! —

Hrůza — jsem mrtev! Na mně těžká země šeptá: Zapomeň, zapomeň! — — — Milenci odcházejí . . . Ticho, tichounko. Mušky zas přilétají a bzučí ukolébavku: Spi, spi, spi . . .

— —

Myslím si: Kde je dnes jeho duše, abych se k ní přitiskl ve chvíli tesknoty!

FEUILLETON.

MOHYLA BĚLOHORSKÁ.

Osmého listopadu nebyl jsem nikdy na Bílé Hoře. Lidé tam chodí, jak čteme v žurnálech příštího dne. Tolik a tolik set lidí; ne tolik, kolik na pouti ve Hvězdě. Přijdou, vyslechnou řeč a rozejdou se. Obyčejně v pořádku; za zvuku národních písní, jde-li to. Bývaly doby, kdy pouť bělohorská nebyla tak klidna. Ale nyní je u nás všechno klidno.

Osmého listopadu nebyl jsem nikdy na Bílé Hoře. Ale kteréhosi jiného podzimního dne před lety byl jsem tam. Bylo nás několik mladých hlav. Čím více jsme se blížili, tím jednoslabičnějším stával se náš hovor. Každý myslil si své. A já si říkal stesknělе a v nejistotě: Kterak to bylo možno?

K večeru vrátili jsme se do města. Jeho světla stěží prorážela mlhami. Byl to teprve večer, který uvolnil naši hovornost. Mluvili jsme o historii; vysvětlovali si, kárali. Pak se mluvilo o něčem jiném. Dojem odpolední návštěvy nevyprchal však docela; a když jsem se vracel zamlklými ulicemi malostranskými domů, vrátila se dotěrná otázka, nevysvětlitelná všemi vysvětlivkami: Jak to bylo možno?

*

Mluví se o smutku Bílé Hory. Nevěřím, že by byl v krajině. Není veselá, pravda; ale kolik je takových u nás! A jdete-li mlád a nezatížen žádnými břemeny, snad byste necítil ani smutek. Došel byste k vrchu, neprávem zvanému horou, k vrchu, jehož svah nedovedl zadržeti postup císařských, a hleděl byste lhostejně v údolí. Kdyby nebylo historie, upoutaly by vás jiné věci; zpěv skřivana zaplašil by snad reflexe, den by byl třeba vlažný a nebe bylo jasné. Hleděl byste důvěrně na hrudu a řekl byste si: dále! bez lítosti, ale ne jako úlevu.

Historie však je a nezbavíme se jí dobře. Vězí v nás a vluzuje se i do zraku. Krajina stává se chmurnější. A třeba jste vyšel nezatížen břemeny, nejdete už lehce. A pak je lhostejno jaro i podzim, míjení dob; vždy budete cítit tu melancholii. A budete cítit podiv nad ohromujícím faktem, a po první otázce: Možno-li, aby národ schopný života

dal se tak lehce zdolat, přijde druhá, horší, dotěrnější: Nejsme tedy národ života schopný?

Zapomeňme, zapomeňme, říkal jsem si často. Nebo, vzpomeneme-li si, ať je vzpoura v naší vzpomínce. Nepoddávejme se minulosti. Vzpomeňme, že po jediné bitvě vzdali jsme se na milost a nemilost a zasmějme se tomu zlým smíchem. Kterýsi Němec veršoval cos o strašidlech Bílé Hory. Nuže, nechať je to on, kterého straší. Ne my. Brala nám dost dlouho všechnu radost. Vzepřeme se jí, chceme-li žíti. Nevěříme v strašidlo, nechceme v ně už věřit. A nebojíme se už: hledíme mu v tvář!

Postavíme mu mohylu?

*

Mluvilo se před časem o pomníku na Bílé Hoře. „Besedy Času" postavily se příkře proti návrhu. Souhlasil jsem tehdy s tím, co psal „Čas"; ať ho to rmoutí třeba. Říkal jsem si: Strašidlům pomník se nestaví. Ale pak, v hořké chvíli, v trpkosti dne napadlo mi: Proč ne? Třeba strašidlu. Běží o to, jaký.

Nyní přináší „Styl" projekt pp Suchardy a Gočára. Projekt vychází z vlastní iniciativy umělců. Dívám se na reprodukce „Stylu", dívám se a nemohu si pomoci: takovou mohylu nestavme bělohorským strašidlům!

Projektanti zajisté jsou muži umělecké zdatnosti a vkusu. Nemám příčin pochybovati o tom, když v Čechách obyčejně o tom nepochybují. Také vůle jich byla jistě dobrá. A přece — Jen tak by bylo možno přijmout pomník nebo mohylu na Bílé Hoře: krvavý posměch, úžasný pamflet, tvrdé odmítnutí. Posměch srdce, jež pláče; pamflet někoho, kdo věří; odmítnutí někoho, kdo trpěl a nechce už trpěti. Ale projekt publikovaný v „Stylu"? Hrob svobody. Sluší jej stavět národu, který nechce se jí vzdát? Chrám k meditacím a uměleckému požitku — na Bílé Hoře? Požitek je tak ohavné slovo, mluví-li se o takových místech. A takový skutečně je projekt: harmonický, s příchutí melancholie. Spíše dekorace místa než jeho stigmatisování. Nedovedu říci, jaký měl by být pomník, jaká mohyla bělohorská; mám o tom nejasný sen, zmatenou představu, snad právem směšnou výtvarníku. Ale nelze-li za jisté hranice, vázán-li sochař a omezen: nuže, raději nic než něco, co by nemstilo, nedrásalo, nekřičelo. P. Z. Wirth, kommentátor projektu, mluví o síle ideje mohyly. Dumal jsem dlouho nad jeho interpretací: ne hřbitov jistého počtu vojáků, ale hrob svobody, ne místo odvety a bezvýsledného hněvu. — — A důvod, proč se vše ve mně proti projektu vzpírá. V tom celý problém. Mohyla bělohorská bez hněvu a bez vzdoru? Hotová věc, hrob? Smíření se, meditace a umělecké požitky?

Dokud nepřijde umělec, který dovedl by ze strašidla učiniti dobrodiní, který by silou svého genia zdolal přízrak Bílé Hory — nestavme pomníku ani mohyl. Žádné dílo lidských rukou. Nebo dílo toho, kdo Bílou Horu žil. Jemuž by byla tragickým problémem a ne pouze látkou.

Neznám takového umělce. Čekejme zatím! V. D.

ZPRÁVY.

V závěru ankety „Pro literární ceny a proti nim" shrnuje „La Revue" (p. Georges Le Cardonnel) výsledky ankety.

Spisovatelé, kteří stali se známými, zdají se prý většinou být stoupenci cen. Někteří nicméně činí restrikce. Na př. nepřipouštějí konkursů s uloženou látkou.

Ti, kteří dosud úplně nepronikli, jsou většinou odpůrci cen. Někteří dokonce prudkými.

Co se týče mladých spisovatelů z mladých revuí, jichž se otázka nejvíce týká, prohlašují se s malými jen výjimkami proti cenám, a připouštějí-li je, tož pouze jako nejmenší zlo.

Téměř jednomyslně se uznává, že úmysl ucházeti se o cenu na pravého umělce v žádném případě vlivu nemá.

Veliké nebezpečí při nesprávném udílení cen literárních spočívalo by v odvrácení mnohých čtenářů na jistou dobu od spisovatele, kterému již nezávislost jeho umění ztěžuje existenci.

Také o vhodnosti a způsobilosti jury diskutováno. Jury nemůže číst 200 až 300 svazků za rok vyšlých. Bývá zaujata a z jiné školy. Za účelem soudu musila by dokonce z n o v u číst. K tomu však není ani času ani chuti. A tak rozhoduje se podle lektury zběžné. Dochází nutně k choulostivým kompromisům. Ani dárci cen, ani jury nebývají si jasně vědomi svých cílů. Chtěli by zároveň odměnit autora nejlepší knihy roku a usnadnit počátky mladému autoru pomocí peněžní. Ty touhy vedou k rozporu. Možno, že nejlepší kniha roku není od spisovatele mladého. Jeden z účastníků ankety dokonce podává závažné důvody, proč neodměňovat především spisovatelů příliš mladých. Také je možno, že spisovatel poměrně mladý, jehož dílo uznáno za nejlepší, je bohat. Nedá-li se mu cena, je to chyba, dá-li se mu, též. Viděli jsme, že cen akademických dostalo se autorům, kteří pomoci peněžité nepotřebovali. Mohli, pravda, přijmou čest a odmítnouti podporu, ale to by bylo ponižující pro ostatní. A pak je to oběť, kterou snad nemožno žádat ani od autora bohatého.

Z ankety vyplývá, že hlavní chybou zakladatelů cen bylo směšová filantropie s láskou k literatuře. Ať se tedy raději dovolí mladým spisovatelům dobývat existenci prací a ať se jim usnadní prostředky k proniknutí literárnímu. Toho může dosíci seriosní kritika... Je také třeba, aby kritikové byli četní, — jeden kritik je nebezpečný pro nevyhnutelná svá nepochopení. Mínění četných by se vyvažovalo.

Otázka filantropie. ať se odliší. Je zajisté smutné, že Villiers, Lacuria, Verlaine mohli trpět hlad. Ale instituce cen na jich smutném postavení nic by byla nezměnila. Ježto stát nechce být lhostejný k umění, ať při příležitosti poskytne takovým spisovatelům pense. Co se cen týče, najdou-li se ještě dobrodinci, kteří by je založili, bylo by záhodno, aby ceny určili pisatelům, jichž c e l é d í l o bylo by odměněno. Bylo by pak nutno, aby dostačily zajistiti těmto umělcům existenci prostou materiálních starostí a čestné stáří. Pisatel ukazuje na cenu Nobelovu.

Čtenář, probírající se řadou soudů zde pathetických, tam ironických, shledá, že poměry úhrnem nejsou od našich příliš rozdílné; jediné, co překvapuje v řadě paradox, bonmotů a sofismat, je vracející se obava, že knihy cenou poctěné vezmou jiným knihám publikum. Zde je tak dokonalý rozdíl, že nemožno ho pominouti mlčením: obavy takové u nás není. Publikum nedá se zlákat výrokem kterékoli jury. Ovšem ani ne tak pro svéráznost svého soudu, jako z lhostejnosti. Kausální nexus mezi přijetím knihy od kritiky a její finanční prosperitou zdá se mi pochybný. Doklady zříme den co den; v poslední době právě nejhorší kniha Macharova má úspěch největší. I kdyby tomu tak nebylo, věří pisatel, že závady, jež někteří z účastníků ankety

nacházeli u porot, u kritiků nebudou? Že členové porot vždy jsou lidé zavilií, zaujatí, nesvědomití, a kritikové opak všeho toho?

Problém tedy rozřešen není; nedalo se to ani čekat. Anketa přes to nebyla zbytečná; vrhá ostré světlo na literaturu dnešní... V. D.

*

Novoromantismus. V mladé poesii francouzské od několika let vře a kvasí. Průkopníci symbolismu dospěli pomalu let akademických (Régnier, Moréas) nebo zemřeli (Samain, Guérin). V posledních letech vystoupilo několik skupin básníků s manifesty nových škol. Připomínám známé i u nás hnutí naturistické (Maurice Leblond a Saint-Georges de Bouhélier), humanistické (Fernand Gregh), hnutí klassické a latinské renaissance (Ch. Maurras, Louis Bertrand a Joachim Gasquet), a posléze školu integralistů, založenou roku 1904 Adolfem Lacuzonem. K těmto skupinám přibyla právě nová družina básníků, kteří napsali na svůj štít heslo neoromantismu. Mladé hnutí má už také svou Revue Néo-, Romantique, již řídí zakladatel nové školy, básník André Joussain který formuloval — dosti povšechně a neurčitě — své zásady v předmluvě své sbírky veršů Chants de l'Aurore (Jitřní písně). Snad tato škola bude stejně efemérní, jako mnohé, které ji předcházely, přece však se zdá, že romantismus není věc ještě tak docela odbytá. Rok právě uplynulý stál ostatně ve znamení romantismu nebo aspoň diskusse o něm. Připomínám reprisy romantických dramat, Vignyho Chattertona a Hugovy Marion Delorme, nesčetná nová vydání a výbory děl Mussetových, jež se stala právě majetkem veřejným, připomínám vášnivé spory o Rousseaua, vyvolané knihami Lasserovou a Lemaîtrovou, řadu prací neúnavného historika romantismu, p. Léona Séché, a obsáhlou thesi Edmonda Estève: Byron et le romantisme français. — Manifest mladé školy novoromantické, podepsaný panem A. Joussainem, přinesla revue „Le Censeur politique et littéraire" (14. XII. 1907). H. J.

*

Nový čtrnáctidenník „Novina" ohlášen prospektem na způsob manifestu, v kterém čteme nešťastnou větu:

„Naše literární dějiny nejsou o mnoho starší než sto let, a naše politické dějiny ne mnohem více než půl sta let."

Nevím, třeba-li za účelem reklamy novému listu popřít minulost, kterou příliš cítíme, negovat národní kontinuitu, prohlásit se zkrátka národem sotva stoletým. Je-li skutečně svrchovaný čas vyjít z improvisační pohodlnosti, záhodno především vystříhat se vět podobných, řadících se k žalostnému výroku manifestu „Moderny", že národní naše existence je zabezpečena. Právě taková improvisační pohodlnost může vzbudit obavu, že „Novina", jež chce býti „čímsi svého druhu a způsobu jedinečným," dosáhne toho ve smyslu naprosto nečekaném...

P. S.

„Novina" zatím vyšla. Hlubokých brázd dosud nevidět. Soudě však podle pamětihodného útoku p. Františka Šaldy na pisatele těchto řádků, dosti již postaráno o hnůj, který bude kydati. V. D.

*

Umělecká Beseda dovrší v pěti letech půl století svého trvání. Přehlédneme-li její minulost, vyznáme si upřímně, že její význam pro kul-

turní náš život, pro jeho vývoj a upevnění býval kdysi veliký. V ní soustřeďovaly se směry literární, hudební i výtvarný jako samostatné, zcela nezávislé organisace, z nichž každá pracovala dle tehdejších potřeb na rozšíření a prohloubení zájmu o krásno. To byly počátky. Ale pak Beseda zvolna klesala ve svém významu. Z části vlastní vinou, neboť nedovedla se vždy vzchopiti k tomu, aby zaujala stanoviska pokroková, z části i vinou poměrů kolem ní se vyvinuvších. Zmohutněli jsme, a všechna práce nedala se soustřeďovati pod jednou střechou. Zájmy se křížily, ukazovalo se téměř denně, že prostý s počátku náš život se znenáhla komplikoval, jedinci se osamocovali, nemohouce v hromadě nalézti vlastních sil, chovali se trpně nebo neměli přirozeně času ani chuti, aby se dohovořovali o otázkách principiálních, jasných a rozpytovali se zbytečnostmi. Vzpomeňme jen příkladem otázek: Zolovy z cizích a Hálkovy z domácích. To byly doby, v nichž Beseda klesla z vůdčího místa velmi hluboko a nezmohla se k němu dosud. Život vyvíjel se mimo ni celkem. Výtvarníci i literáti hledali nová střediska. Vznikl Manes, Jednota výtvarných umělců, vznikl Máj a vznikl nakonec i Kruh českých spisovatelů. Beseda stála vedle. Ale časem dostavil se v ní klid. Přešlá léta naučila ji dívati se na otázky umělecké jiným okem. Pracovala tiše a čekala. Bylo jisto, že není ještě pochováno zcela, co v ní bylo opravdu dobrého. A tak po letech hubených zdá se, že přichází řada let úrodných. V Besedě začíná nový, svěží, pilný a pokrokově chtěný život. Výtvarníci nejprvé rozbili rezavějící kruhy předpisů starých stanov, aby mohli volně vydechnouti a soustřeďovati se ke společné práci, a vzali v úvahu a nesměle již i realisovali starou myšlenku okružních výstav; hudebníci, mající v Besedě dosud jediné své středisko, semkli se pevně k řešení řady otázek umělecky i sociálně důležitých a nadhodili si práce hned na celou řadu let; literáti skoncovali jednání o své revui, jež má býti věrným obrazem jejich snah, ale zároveň tribunou, otevřenou každému názoru, každé umělecké aspiraci, jak praví jednatelská zpráva, důrazně akcentujíc naprostou nezávislost Lumíra. Jinak odbor literární připravil prémii, knihu, mající ovšem vady celkem všech almanachů, tož vnitřní nezladěnost, danou právě růzností individualit zúčastněných autorů, schystal, jako každoročně, řadu přednášek (první z nich, dra Otakara Fischera o Gottfriedu Kellerovi, vyjde prý zanedlouho tiskem) a literárních večerů a přispěl značnou prací při řešení otázky samostatné druhé české scény. A tak Umělecká Beseda nedohrála daleko ještě své úlohy, naopak probouzí se opět k činnému životu. Doufejme, že myšlenkově bohatšímu dřívějšího.

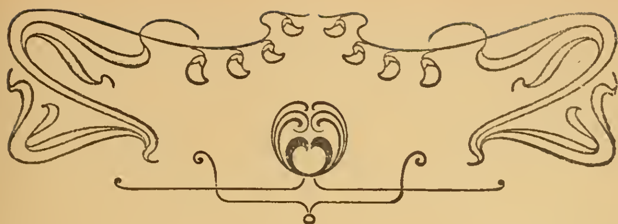
K. K.

„Lumír“ vychází 15. každého měsíce mimo prázdniny a předplácí se pro Prahu: na půl léta K 4·80, na celý rok K 9·60. Poštou: na půl léta K 5·—, na celý rok K 10·—. — Na Knihovnu „Lumíra“ připlácejí odběratelé ročně pouze K 2·—. Jinak stojí sešit 24 hal. — Patisk původních prací se vyhrazuje. — Dopisy administraci „Lumíra“ buďtež adresovány: Časopis „Lumír“, Praha, Karlovo náměstí č. 34. — Listy přijímáme jen frankované. Rukopisů nevracíme.

Rediguji Viktor Dyk a Jaroslav Vlček. — Majetník, vydavatel a nakladatel J. Otto.

Tiskem „Unie“ v Praze.

Číslo toto vydáno 16. ledna 1908.

JOSEF MATĚJKA:

ZLATO.

Mr. Hamilton v New-Yorku obdržel z Evropy tento šifrovaný kabelogram:

V Praze bylo vynalezeno zlato.

Bylo to kolem desáté hodiny večerní, právě, kdy Mr. Hamilton chystal se opustit kancelář. Vrátil se tedy ještě, kutil chvíli cosi u podivného stroje vedle psacího stolu, vykřikl několik slov do telefonu, strhl asi dva knoflíky na protější stěně, zamkl potom dveře a odešel.

Výsledek tohoto kutění objevil se pak za nějakou hodinu na psacím stole jeho evropského jednatele ve formě velice stručné otázky:

Mnoho zlata?

*

Ráno, následkem odpovědi z Evropy, byla New-Yorkská bursa zaplavena akcepty, akciemi a podílnými listy, téměř všech zlatých dolů amerických, vesměs z majetku Mr. Hamiltona. Nikdo se nebude pozastavovat nad výrazem „zaplavena". Je myšlen doslovně, protože zřízenci Hamiltonovi spotřebovali později 30 ručních vozíků, aby jen papír těchto titrů dopravili na příslušná místa.

Takovýto bruskní a neočekávaný útok přivedl haussu do rozpaků. Zakolísal jí na okamžik, avšak pouze na okamžik.

Je známa pohotovost amerického ducha.

Obrovské spousty papírů Hamiltonových mizely ze zápisků jeho bursovního agenta; haussa dovedla se bránit.

Difference nedosahovala stále ještě ani celého dollaru a ten ke všemu byl vyrovnán papíry Steel, — Oil, — podíly Jižní Dobytkářské, Severní Parcelační a podobných společností, kterými haussa pomáhala si z úzkých.

I tyto papíry mizely jakoby větrem, schváceny obrovskými příkazy, jichž původu nebylo ve zmatku a horečce boje věnována pozornost.

Byl to boj přes všechen svůj obrovský rozmach po většině domácí, takže telegramy evropské nebyly téměř ani otvírány.

Zápisník Hamiltonova agenta vykazoval nové a nové stránky číslicových spoust na místě přeškrtaných starých. Vypadalo to, jakoby nějaká tekutina byla z jedné nádoby přelita do druhé.

K závěrce šklebila se haussa vítěznými obličeji. Surový útok Hamiltonův odražen. A jak odražen! Hotové a důlní papíry vykazovaly dokonce vzestup, rovnající se téměř na cent ústupu na druhé straně.

Mr. Hamilton byl přece jen sláb a ke všemu ani ne svou partají dostatečně podporován. Vidělo se ostatně, jak nervosa jeho agenta stoupala.

A rozjařená haussa docela se chechtala, když do automobilů, do tramwayových vozů a kočárů, vlaků podzemní dráhy, na stoly hotelů a na dlažby uliční počala pršeti zvláštní vydání asi dvaceti Standarty, Heralds a Kickers baissistských s obrovskými literami, skládajícími známou už, trochu zkomolenou větu:

V Praze bylo nalezeno zlato.

Tiskárny zradily Hamiltona. To bylo jisto. Zradily ho o celých třicet minut. Hamilton připravoval krupobití, a vyšla z toho jen osvěžující přeháňka. Haussa ani nerozevřela deštník. Zlato bylo v suchu.

Většina dokonce pustě se chechtala. Takový hrubý cowboyský trik! Málo bylo těch, kdož Hamiltona litovali. On, který byl znám jemností svojí taktiky, jehož akce daly se označit všemi třemi — fff — ku podivu! Dá se najednou strhnout k takovému šílenství.

*

Mr. Hamilton zatím ve své pracovně podpisoval vysoký chec pro sazeče svých listů. Nedělával to nikdy, avšak tentokrát mnul si vesele ruce.

Po závěrce bursovní vyšly zvláštní otisky těchto listů v pravidelných hodinových přestávkách ještě sedmkrát.

Byla obdivována houževnatost, ba až křečovitost Hamiltonova. Zajisté však byl to jen stroj, jím uvedený v pohyb, který nebylo lze naráz zastavit.

Mnoho zlata! Obrovská ložiska! řvaly písmeny...

II.

Ranní listy měly již úvahy. Netřeba uvádět národohospodářských a obchodně politických. To je domyslitelno a nelze se ani obejít bez cifer. Zde stůjtež věci pouze zajímavé:

„— — obrovské ložisko nalezeno ryzí takřka pod samou dlažbou — Celé valouny — Praha je město náramně starobylé, opuštěné a zanedbané. Cosi jako město Inků. Stará nádhera, avšak strašná a teskná způsobila, že se cizinci městu zdaleka vyhýbají. Je v něm hrob poslední české královny Libuše, vykopaný ještě za legendárních věků v ryzím zlatě. A hrob Jana Nepomuckého, který, z pouhého rozmaru tohoto kdysi slavného a mocného národa, byl vylit z ryzího stříbra. Tak povrhovalo se zlatem.“

„— — podivný národ, město a okolí obývající, tak byl unaven vší svou nádherou a luxem, že nakonec uprostřed vší slávy usnul a spal a spal ne snad jednu noc, ale množství let... celá století! Takovéto následky přezralé kultury a rozmařilosti nejsou ovšem v Starém Světě už zvláštností — —“

„— — národ, který se konečně přece probudil, nepovstal však ze svého lože. Jen líně se převaloval s boku na bok.

Kultura hnala se zatím po světových pásmech sedmimílovými skoky.

Marně však ukazovali ji sousedé tohoto národa v příkladech sebe skvělejších, marně v samém lůně tohoto národa povstávali mužové, kteří neúnavně poukazovali na zanedbanost jeho, na reální stav věcí, neustávali otvírat oči, plašit illuse a sny. Národ snil a snil dál.

Také se ukázalo, o čem sní. Ukázalo se, že jeho zdánlivý spánek je pouze poťouchlostí vlastní, staré, zašlé kultury.

Na většině obličejů, kterými vykazují se příslušníci tohoto národa, lze zřejmě vždy vidět jakýsi chytrácký úsměv, který dlouho byl vykládán jen za pouhou masku vnitřní hlupoty a prázdnoty.

To ovšem byl omyl!

Národ věděl, co má. Znal svoji sílu a slávu. Národ snil, pravda. Avšak byla to Zlatá Praha, o které snil, město, jehož epitheton, tak často se vyskytující v ústech domorodců, bylo vykládáno shovívavými sousedy jen jako ubožácký šovinismus — město svaté, ztajující pod svojí tisíciletou dlažbou tak omračující sílu.

Národ snil a usmíval se poťouchle. Usmíval se pachtění věků. Národ mohl si už dovolit tu trochu pohodlí, protože věděl, že může kdykoli svou Zlatou Prahou cinknout na pult životního trhu a ptát se se stálým svým úsměvem:

‚Co stojí svět? Koupím jej!'

Ta chvíle přišla — —"

Potud New-Yorkské listy baissy, zabíhající pak už jen do odhadů, týkajících se mohutnosti zlatých žil pod samou dlažbou a do cifer . . . cifer.

*

To bylo přece jen trochu silné. To už bylo víc než umíněnost. Cosi o Zlaté Praze tkvělo nejasně v paměti, a týž den obsadila kabel haussa. Hamiltonovi podařilo se přece způsobit trochu znepokojení a zmatku. Tkvěl také v nejasných výrazech: vynalezeno, objeveno. Kabelogramy z Evropy s houževnatou směšností opakovaly vynalezeno.

Ale takové věci, zvláště při šifrování, opakují se často.

*

Zmatek však rostl. Vězelo v tom rozhodně něco, ne-li všechno. Zlaté papíry znamenaly ústup plných dvou dollarů, a Hamilton, prokletý Hamilton dosud nekupoval.

Když pak následujícího dne ustoupily o celých pět dollarů a Hamilton, strašný Hamilton nehýbal ani svalem v obličeji, a kabel žvanil už až nesmysly, vymohla haussa, stále ještě na výši situace, vládní zakročení.

*

Americký konsul v Praze, probudiv se ráno, vyhlédl z okna, aby vyzkoumal počasí. K jeho úžasu byla ulice před jeho zraky podél a našíř celá rozkopána.

V tomto měsíci potřetí. Byl by snad . . . avšak v tom sluha mu přinesl telegram — —

„— — a shoduje-li se s pravdou, že celá Praha je rozkopána, starobylé, posvátné město, jehož dosud netkla se motyka — —"

Konsul se usmál. Doklad o rozkopání Prahy nebyl daleko. Stačilo vyhlédnout z okna. Ale — —

*

Vládní kabelogram New-Yorkský je posvátný americkému občanu. Avšak nikoli baissistovi. Americkému občanu přečte telegram vláda. Avšak nikoli baissistovi. Baissista přečte si telegram sám. Jak a kde, to ví jen baissista. A smutné je, že baissista přečte telegram zpravidla dřív než státní tajemník.

Toho dne řvaly Standarty, Heraldy a Kickery:

Praha je rozkopána! I nejposvátnější budovy — —

V přístavech nakládaly lodi tisíce a tisíce kovkopů. Některé už byly na cestě.

III.

Rozčilení Ameriky nemohlo ujít pozornosti evropské. Zejména když první příval kovkopů dostihl přístavů. A znenáhla rozčilení, zmocnilo se i této Veliké Vysílené Stařeny.

Zmocnilo se zatím pouze myslí, jak jinak ani býti nemohlo. Bylo diskutováno, bylo přetřásáno. Ve všech jazycích rozvinul se boj o význam slov: vynalezeno a objeveno.

V Evropě je především třeba ujasnit si pojmy. Konečně tyto pojmy, hlavně zásluhou francouzské akademie a cambridgeské university, byly přesně vymezeny. Vynalézti lze něco, čeho dosud nebylo (viz střelný prach). Objeviti něco, co tu již, neznámo, bylo (viz Amerika). Zbývá tedy otázka, bylo-li v Praze zlato objeveno? Otázka o vynalezení byla s opovržením vyloučena a ponechána k diskussi okkultistům.

Otázka o objevení zlata zatlačila všechny ostatní evropské otázky do pozadí. I ženskou otázku.

Zatím jen tolik dotklo se americké vzrušení Evropy.

*

New-Yorkské kabelogramy žvanily nesmyslně. Avšak Američan nedá se jen tak snadno oklamat. Mezi těmi tlachy vyniklo zřejmě: Zlato bylo vynalezeno.

Zlato vynalezeno, ale goddam! jak? Což lze zlato vynalézt. jako leštidlo na boty, nebo létací stroj? Vláda sice zjednala trochu pořádku. Popřela nalezení zlata, ale rozkopání Prahy popřít nemohla. Což se, goddam! rozkopává město pro nic za nic třikrát za měsíc? A nejposvátnější budovy! Je známo, jak Evropa na tom lpí. Vždyť je to už jediné, co má ... Staré domy, stará jména ... Museum.

Je však přece pochybno, že by se najednou pokusila znehodnotit poctivý americký dollar...

Takovéto úvahy způsobovaly kolísání zlata, které zvolna, přes urputnou obranu, kleslo o celou čtvrtinu. Přece však byl zachováván yankeeský klid. Někteří baissisté vydělávali milliony, avšak Hamilton dosud nekupoval.

*

Hamilton ovšem nespal. Jeho osobní vlak blýskal všemi kolejemi Spojených Států. Zakupoval ohromné latifundie pozemků, plantáže, stavěl domy, továrny, města.

*

Pojednou však jako by se byl orgán kabelu vyčistil, a on zazpíval tence a jasně:

V Praze byl vynalezen umělý způsob výroby zlata.

Bylo to jako sykot zmije. Naslouchající zamrazilo až do morku.

*

Konečně i v Evropě poplach. Projevil se různým způsobem. Především v myslích.

V Horní sněmovně anglické navrhoval lord Chamberlain okamžitou blokádu veškerých českých přístavů.

Dalo vládě dosti práce přesvědčit lorda, že anglický zeměpis od dob Shakespearových natolik už pokročil, že ví, že Čechy jsou vlastně místo v Uhrách, a že odtud pocházejí všichni vynikající uherští virtuosové.

To bylo v Anglii, zemi Americe dosti příbuzné.

V ostatních zemích jásali nejvíc okkultisté. Officiální věda sklonila hlavu. Nedalo se nic popírati. Skutečné, rakouským ministrem orby a c. k. mincovnou ověřené, ryzí zlato v kouscích kolovalo

po sekretariátech všech učených i nejučenějších společností. A toto zlato bylo vyrobeno umělým a podle udání úžasně laciným způsobem. To bylo jisto.

Pouze v Německu měli pochybnosti. Němci nedají se snadno přesvědčiti. Kdysi vynalezli střelný prach. Mají proto zajisté právo přednosti ke všem vynálezům — —

*

Bylo vůbec mnoho hluku v Evropě. Byla tu pravda, která vlastně neměla být pravdou, protože všechny ostatní pravdy, usvědčeny ze lži, musily by se rdít. A ke všemu tato pravda zářila zlatem...

Avšak mnohý jiný hluk za to ustal. Soudcové zívali nudou u svých soudcovských stolic. Přestávaly krádeže a loupeže, a nebýt rozvodů, špatně by to se soudci bylo dopadalo. Kdo by teď nasadil život pro zlato?

*

Ejhle, jaký růžový mír po celé Evropě! Ovšem, nebylo tomu tak. Jakýsi děs zachvátil všechno a působil, že lidé bledli a rděli se, když byli pospolu, a chvěli se, když byli sami.

Vyšlo jakési nové slunce a v jeho žhavosti pomalu tála ohromná síla, na které byl založen svět... jako sněhová koule.

Ale i jakési podivné nové pocity, nové vášně se objevovaly. Jakési rozjaření...

Protože všechno posavadní šílenství, všechno posavadní hýření bylo směšné. Dnes stačilo prostě, aby se člověk zastavil na ulici a uvědomil si, že ohromné částice toho, čeho dosud nabyl, nabýti mohl, nabýti dovedl, rozplývaly se kdesi v prázdnu jako mlha.

Způsobovalo to novou dosud, nezvyklou závrať.

Ti, jimž zlato je součástí mozku a krve, obzvláštní milovníci, spěli za úžasu všech k jakési rychlé sebevraždě. Nabývali a shromažďovali, bez ohledu na to, že vlastně pozbývají, všechna dosažitelná množství tohoto kovu.

Usmívali se přese všechny výstrahy, přes všechny domluvy, stávajíce se takto dobrodinci těch, kteří s úzkostí nosili ještě zlato na trh.

Snad konečně mohli povolit své velkolepé žízni, doposud jen tenkým pramínkem až k paroxysmu rozdražďované. Bude-li se jen moci síla nové pravdy vyrovnati síle staré lásky?

IV.

Takový byl zmatek v myslích Evropy. V jejím srdci byl za to klid. V Čechách...

Kovkopové američtí přinesli sice nějaké zprávy a otázky, avšak to bylo vykládáno tak, že vlastně Amerika přišla se poklonit Zlaté Praze. Kovkopové zatím uvedeni na radnici a hoštěni. Tak se mírnila jejich netrpělivost. Pilo se na zdar Zlaté Prahy. Zvěsti, že Praha je také slovanská, kovkopové nevěnovali mnoho pozornosti.

*

Když pak už i moravské listy přinesly zprávy, že v Praze bylo objeveno a později vynalezeno zlato, přinesly to také listy české. Nevzbudilo to však mnoho ruchu.

Český duch už je takový, že nevěří ničemu. Kdo by se opovážil dělat v Čechách zázraky, špatně by pochodil. Čechové nevěří. Nevěří ani sobě. K tomu mají snad své důvody. Český člověk, kdyby před sebou najednou spatřil lva, počne třeba i hýkati. Nebude se však přes to nikdy pokládati za osla. Protože nevěří, že by najednou z ničeho nic mohl před sebou spatřiti lva. Tím méně pak ovšem, že by on mohl být oslem.

*

Nevěřil ani onomu vynálezu zlata. Už proto ne, že jediný hodnověrný časopis zarytě mlčel. Český lid čekal — Evropa měnila zatím všechny barvy jako chameleon — čekal celý týden, měsíc, půl druhého měsíce — a konečně!

Časopis udělil nejdříve všem ostatním lekci o významu slov vynalézti a objeviti. Neříká se, že zlato bylo vynalezeno, nýbrž... ostatně je známo, že universita cambridgeská... pan Ledoux, člen francouzské akademie...

Na konec i tento časopis doznal, že byl v Praze objeven způsob umělé výroby zlata — ryzího zlata, jak bylo zjištěno mnohými a mnohými zkouškami.

V.

Potom před malým domkem v Nerudově ulici sešel se ohromný zástup, kterému úzká tato ulice nijak nedostačovala. Lidé vyšplhali se proto na svítilny, na domy, na střechy — —

Nikdy ještě takový zástup nebyl pohromadě. Nerudova ulice nepřipouští valného rozhledu. Zkrátka...

Byla v něm zastoupena Evropa, Amerika a ostatní díly Země.

Zločin, neřest, šílenství i prostá srdce... porušená krása i rozkvetlé hlupství — —

Krásné ženy, starci, děti.

Smutek i bída.

Nikdy ještě nebyl snad takový zástup pohromadě. Celý svět... mnozí přinesli s sebou i své bohy — —

*

Na balkon onoho domku vystoupil konečně muž prostředních let.

Byl prostě oblečen, avšak nikdo ze zástupu nepochyboval ani okamžik, že je to o n.

Muž se usmál.

„Co jste přišli viděti?“ ptal se, když byl zástup přelétl pohledem, nějak obzvláště silně a zvučně, „bod v prostoru... člověka, který položil ruku na páku. Pouhé stisknutí této ruky stačí, aby svět byl vyšinut z kolejí —“

Evropané, zvyklí nedělati dlouhých okolků, volali nespokojeně: „Zlato!“

Orientálci, vždy sniví a nejasně se vyjadřující, mručeli: „Div!“

V tváři mužově nepohnul se ani sval, když se nejdříve uklonil Evropanům a pak Orientu.

„Strpení,“ pravil, „i vy uvidíte...“

Potom zmizel v domě a objevil se za chvíli s obrovskou hrudou lesklého kovu v rukou. Povznesl ji do výše své hlavy.

Světelný úder slunce se odrazil a jakoby zděšeně přeskočil na pozlacený kříž Mikulášského kostela, který v přílišném přílivu záře docela roztál a rozplynul se. Mnozí sledovali tuto skvělou dráhu.

Zástup na okamžik ztrnul. Potom jako by nějaké spodní vody začaly jej zdýmati, rozkolísal se, rozjařil i rozvášnil.

„Ať žije král Židovský!“ řvaly hlasy ve všech jazycích.

Paroxysmus barev, zvuků, pohybu — —

*

Muž držel chvíli zlatou hroudu jako kněz, pozdvihující božství. Potom odložil ji na okraj balkonu a klidně čekal.

Zástup, fascinován leskem hroudy, brzy se uklidnil. Jenom prsa se vzdouvala a srdce takřka hlučně bila.

Muž, obklopen jsa září hroudy, ujal se poznovu slova. Jeho řeč pozbyla jaksi osobního rázu.

„Hle, opovážili jste se mně ještě dnes rozkazovat," znělo ze zlatého lesku, „a přece, kdož jsem já?"

Evropané cítili se nemile dotčeni.

„Ať žije král — —" ozvaly se ojedinělé hlasy zvláště opojených.

„Nuže!" pokračoval muž s podivným klidem, „já, který mohu, aniž se pohnu, kdykoli položit dlaň na srdce světa. Třeba jen proto, abych viděl, jak toto srdce ustává bít, abych viděl jeho poslední úder. Mohu způsobit, aby tento poslední úder byl zase prvním úderem nového života, způsobit zrychlení tepu, nesmírné zrychlení až k sešílení. A to mohu, a při tom se ani nehnu se svého místa."

Zástup byl tich. Muž se na chvíli odmlčel a zadíval se do prázdna. Potom jako by v jeho očích cosi přelétlo a usadilo se pevně kolem rtů. Byl to sotva znatelný, ale nepokrytý úsměšek.

„Vy sami jste přišli," pokračoval se suverenním klidem, „podívat se na mou tvář. S tajným zděšením v srdci přišli jste spočítat hodiny svého života z mých očí, přišli jste vyčíst nové dráhy svých vášní. Přišli jste a volali jste po zlatě.

Vy znali jste jeho drahocennost. Vaši vědci tlachali: Prvek. Avšak vy jste dobře věděli, z čeho se skládá jen maličký kousek. Z kolika neřestí, hrůzy, prolité krve a slz.

Ke mně jste přišli."

Muž si oddechl. Posluchačům bylo jaksi nevolno. Jako by nuda, jako by předvídání něčeho nemoudrého, nepěkného, rozvlnilo zástupy. Řečníkovi, jak se zdá, neušlo ani sebe menší pohnutí. Jeho suverenní úsměv se vyhrotil v grimassu. Ale ta zdála se býti jen odpovědí na vnitřní předtuchu.

„Hle," ujal se opětně řeči s jakýmsi zřejmým napětím a jako by rval a ulamoval ze svého hrdla slova a vrhal je jako kameny na hlavy posluchačů, „jsem to já, z jehož úst může vyjít jediný dech, a celá tisíciletá stavba zločinů a násilí rozplyne se jako dým. Jsem to já, kterýž znám slovo tak těžké, že pod jeho váhou rázem zchřadne veškerá hybná síla světa. Že veškeré okovy změní se v pavučiny, a aj, co osvobozených ctností vzlétne k oblakům."

Zástup netrpělivě mručel. Pokašlával, vlnil se.

„Ticho!" zvolal muž, zmocniv se opětně svého suverenního, lehkého úsměvu. „Ke mně jste přišli a nikoli já k vám. A mluvte

tedy, jmenujte rozkoš, jmenujte slávu, úspěch, krásu, jmenujte ctnost, jmenujte výsost, jež by mně nebyla dostupna!“

Zástup se ztišil. Muž pokračoval:

„Jmenujte mi člověka mezi vámi, který by mohl voliti mezi rozkošemi tak silnými, jako mohu voliti já!

Vypustit slovo, které jako neočekávaná bludná hvězda rázem rozrazí střed světa... Kde kulhají podívané Caesarů za tím?

Nebo mlčet a dívat se jako svědomí na smrtelně bledé vaše tváře a vytřeštěné oči v děsu o minulost, přítomnost i budoucnost, která by byla u mne.

Mohl bych zajisté se stejným požitkem dívati se na úpějící ctnost jako na váhající zločin. Poslední slovo bylo by vždy u mne.

Anebo pustit tenký, znalecky sesilovaný proud zlata.

Hle, jak by jej pila země. Jak by prosakoval i úpatí nejnezdolnějších hor. Jak by v nich hlodal, jak by se roztančily a tály jako sněhové kupy v jarní povodni! A jak by vystupovala údolí a jak by měnil se povrch světa. A všechno podle tempa, které by udával pouhý můj rozmar.

Viděli jste kdy dosti slávy, kterou bych se mohl pokrýt?“

Odmlčel se na chvíli a pak obrátil se k Orientálům. Jeho tvář jako by zkameněla, jeho slova, nesouvislá a temná, podobala se teď spíše jen hieratickým gestům. Spojitost jejich jen zdaleka naznačovala nějaký těžký, záhadný vnitřní proces.

„Slíbil jsem vám zázrak. Jaký slib bych nedovedl plnit! Avšak takovými zázraky, jakým je tento,“ ukázal na zářící hroudu, „byl už naplněn svět. Vaši proroci, vaši bozi spokojovali se takovými zázraky. Můžete proto klidně odebrat se do svých domovů a zvěstovat: Nejvyšší miluje svět. Projevil nový div: zlatou hroudu. Uživí se zajisté duch nového tisíciletí z tohoto zázraku...“

A poznovu se odmlčel, těkaje pohledem kdesi v prázdnu, až náhle s jakousi překotností pokračoval:

„Avšak já ukážu zázrak vyššího řádu. Nový úžas, přesahující všechny úžasy, které kdy zachvěly světem.

Viděli jste všechnu svůdnost božského porušení zákona a jste zajisté přes všechen svůj děs úzkostně napiati divadlem, které může nastat.

Nuž ejhle!“

Vyňal zpod šatu malou lesklou fiolu a pokropil jejím obsahem zářící hroudu.

Zář její okamžitě pohasla a vytřeštěným zrakům zástupu objevila se na místo zlata hrouda hlíny. Pak přiložil fiolu ke svým rtům . . .

„A nyní přijde můj zázrak," zavolal ještě extaticky, kvapně; „kdo vládne zázrakem, může pohrdat světem. Avšak toto je zázrak pro vás, zázrak prorocký, a já p o h r d á m tímto zázrakem. Odvolávám jej, neučiním jej. Pohrdám . . .", vykřikl ještě a klesl k zemi.

Zástup ztrnule zíral na balkon. Tam objevil se jakýsi hoch, snad pomocník onoho muže, a poklekl spěšně k jeho hlavě.

„Mistře, váš recept! Ach, nedýchá, je mrtev, otrávil se!"

Zástup se rychle rozcházel. Jako by se najednou styděl jeden druhého. Tento stud pocházel z vědomí, že tak dlouho poslouchali nějakého blázna, který se na konec otráví.

Cosi se stalo a zase nestalo.

„Nech toho, avšak bylo by to přece jen výborné, moci tak vzíti Rothschilda za bradu, zatřepat jí a vykřiknout: Ej, žide, pozor, ej!"

Také dva spravedliví se sešli . . .

Kuzma Kuzmič, příslušník ruského národa, přistoupil k člověku ve vysoké čepici, podle všeho Peršanu. A byl to Peršan.

Přišel pro zlato, avšak nikoli pro sebe, nýbrž na podkovy pro koně prorokova. Počítal: vybití hřebíků, pilování a konečně že podkovy nemusejí být právě tak silné. Byla to svatá cesta. Nemohl přijmout nic od pohana. Avšak zajisté vše od proroka. Podkovy se cestou stále tenčily . . .

„Je škoda mladého života," začal Kuzma, „i hřích je to, veliký hřích. Ale zlato, aspoň kousíček zlata přece mohl dát . . ."

„K čemu by ti bylo zlato?" usmál se pohrdlivě Peršan.

„Ej, nikoliv mně, baťuško, bůh uchovej! Ale pro Timofeje . . ."

„Timofeje? A kdo je Timofej?"

„Což nejsi pravoslavný?"

„Nikoli . . . jsem Peršan."

„Timofej, veliký to, baťuško, svatý mučedník a jemu na roucho zlato . . . aspoň maličký kousek. Říkali, co tu zlata. Přijdeš jen a nabereš. Avšak kde jaké zlato, kde, kde, . . .?" ptal se Kuzma teskně a zmateně.

Zástup se ku podivu rychle roztrácel. Byl zahanben. K takovéto pošetilé komedii se dal vylákat s tak špatně připraveným komediantem.

„Sliboval hory doly, a najednou křičí: Pohrdám!" vykládal všeobecně vážený muž. „Eh, známe je, ptáčky, revolucionáře; točili by světem, kdyby — —"

✣

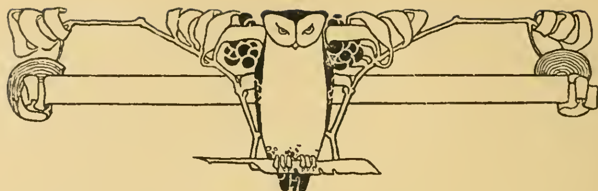
V zástupu naslouchal řeči také vysoký stařec s bílou hlavou. Známý v Čechách stařec. Kdosi pokusil se ho jednou usvědčit z hanebnosti. Zamotal se však sám tak, že stěží ušel káznici Kdosi chtěl po něm hodit kamenem. Rozpřáhl se, a aj, ruka mu zchromla. Kdosi očekával jej na rozcestí s úšklebkem, avšak na místě všeho se poklonil uctivě. Nezáleží na tom, byla-li to vždy jedna a táž osoba, ani na tom, byla-li to osoba morální nebo fysická.

Tento stařec šel a složil vysoký obnos v redakci denního listu. Měl být základem sbírek, ze kterých by se zřídilo mausoleum, mohyla nebo cosi takového pro nešťastného muže, který řečnil v Nerudově ulici.

Uplynula léta. I stařec umřel a nebylo potom už žádného mu podobného.

Vyzvaný ke sbírkám list chopil se s počátku radostně práce. Je to povinnost, pravil k sobě a hlásal to také svým čtenářům. Sbírky však se nescházely a pak se na vše zapomnělo. I na mausoleum, i na chrám, i na mohylu. Pak přišlo jubileum, a protože i základní summa, svěřená jistému konsorciu, se nějak ztenčila, byla na dům v Nerudově ulici zasazena pouze pamětní deska: Zde žil a zemřel Václav Metoděj, český vynálezce zlata.

H. VERNE:

POVÍDKY O LÁSCE A NENÁVISTI.*

Od dob Guy de Maupassanta podržel francouzský román jistou svěží a střízlivou formu, kterou nepodařilo se dosud nikomu rozbiti, ba ani důkladně pozměniti. Většina našich romanopisců zůstává jí věrna. V příštím článku zmíním se o některých z nejmladších. Ukáži, kterak tito svou odlišnou kulturou, originalitou svých sujetů, odvážnějším smyslem pro hybnost, vnímavější, složitější, ale také zdrželivější sensibilitou mají spíše naději obnoviti román, než všecka kázání kritiků o „sociálním románu".

Tentokrát chci pouze upozorniti na dva nebo tři romány, psané dosavadním způsobem, které však nicméně si plně zasluhují svého úspěchu.

Způsob ten není ani „výsekem života", jako u čistokrevných naturalistů, ani abstraktními vývody spisovatelů psychologů; není to také návrat k obratné, vzrušující zápletce romanopisců padesátých let XIX. století. Je to přesný výčet faktů, do něhož autor vsunuje co možno nejobratněji své výklady, své theorie a své portréty, Je to střed mezi vtipnou povídkou našich dědů a duchaplnou kresbou povah u našich moralistů. Nejobratnější z těchto spisovatelů hledí svá mravná naučení ztajiti v rozhovorech, kdežto lásku rád staví do popředí.

* Psáno pro Lumír. Z rukopisu přel. J. L.

Slovem, na místě vlastního, prostě vyjádřeného předmětu podává drama, krisi, která tím, že zvíří a rozjítří ideje, jež autor chtěl vysvětlit, sesílí je a přinutí, aby se jevily správnými.

* * *

Jeana Loraina, jenž zemřel předešlé zimy, přežila dvě díla posmrtná: „Le Tréteau“ a „L'Aryenne“. Lorain byl chorobně raffinovaný neuropath s mohutným popisným temperamentem, vypravovatel velikého stilu a živé verve.

V knize Le Tréteau provádí v denním světle nuzných a kouzla zbavených kulis veškeré osobnosti vyššího a nižšího literárního komediantství pařížského. Osobnosti jsou jen nedbale maskovány. Je to skandální sice, ale duchaplně vypravovaná historka.

L'Aryenne, krátká, ale velmi působivá povídka je mistrovským dílem. Pod pseudonymem Melisandy, princezny de Ragon d'Hélyeuse, tají se jedna ze „současných mus“. Je to básnířka výstředních rýmů a neobvyklých metafor, stejně obdivovaná a ctěná v salonních atelierech čtvrti Monceau jako v malých příbytcích na levém břehu. Melisanda sestilisovala celý svůj vzhled podle obrazů malíře exotických visí — Gustava Moreaua: rusovlasá, oděná čínským krepem vybledlých barev, ozdobená egyptskými chrobáky a chorobnými tyrkysy, prochází salony s nonchalancí velké dámy, přednášejíc své verše.

Ačkoli básnířka má zvučné jméno princezny de Ragon d'Hélyeuse, není ze šlechtické krve. Je rozená Rebeka Riesemerová.

Také celý její život ženy i spisovatelky nebyl ničím jiným, než znamenitě prováděným komediantstvím.

Kdysi, právě když vystoupila z jachty v Nizze, potkala jednu ze svých bývalých přítelkyň z pensionátu, Martu de Malhonett. Tato dívka, pocházející ze staré šlechtické rodiny bretonské, provdala se za bohatého hraběte Ilhatèva, a po několik let žila knížecky na Rivieře. Však Ilhatèv, připraviv se hrou na mizinu, vstoupil do sboru afrického vojska, opustil ženu a obě děti.

Melisanda vzala Martu s dětmi k sobě. Tím si získala jisté aureoly dobročinnosti i v samé společnosti své chráněnky, která se stala také její společností. Mimo to, jsouc neustále posilována krásnou a intelligentní ženou, získala tím to, čeho se nedostává její rase, vrozeného smyslu pro eleganci, jemnost a aristo-

kratičnost. Marta učí ji přednášeti verše, radí jí, jak se má oblékat, doprovází ji do společnosti, jako rukojmě provází svého vítěze. Jen v jediném případě obejde se Melisanda beze své zotročené rádkyně: jedná sama se svým nakladatelem a sama řídí svou reklamu.

Jednoho dne naskytne se Martě příležitost k odvetě, a všecko nahromaděné záští překypí. Octne se o samotě s princem d'Helyeuse, Arijcem, rovněž podmaněným vítěznou židovkou. Omrzelo ho již hráti úlohu královnina chotě. Podlehne koketnosti Martině. Marta povšimne si nádherného prstenu na prstě princově, který z výtěžku svých úspěchů poetka věnovala svému muži, pohrává jím, navlékne si jej na prst, a pojednou nemůže a také nechce již ho sejmouti. Melisanda povšimne si hned, že prsten zmizel s ruky jejího muže. Marta po dva dni se neobjeví. Konečně mu klenot vrátí, tvrdíc, že sejmuvši jej násilím s prstu, se poranila. Princ dal jí za to zhotoviti jiný, s rubínem rudým, jako malá bolestná rána... Marta odmítá tento významný dar, zapuzuje prince, volá Melisandu, prozrazuje jí pokus nevěry jejího muže, obviňuje se, že jej vyvolala, a hlasitě dává na jevo své záští.

Prvním hnutím uražené ženy je vyhnati soupeřku... Melisanda se však rychle opanuje. Poručí Martě: „Zůstaneš: chtěla jsi vyvolati skandál, nesmí však propuknout, chtěla jsi se osvobodit, ale neodejdeš; kdyby ses opovážila jednati jinak, opustím tvé děti a zpravím o tom tvého muže.“ Přes to však se zajatá pokusí uniknouti jinak; vezme jed. Než Melisanda zavčas upozorněna ji zachrání a připoutá ji k sobě více než kdy předtím. Za trest přinutí ji nositi stále malý rubín, který prve odmítla. Společnost tuší nějakou událost a dvojnásob se podivuje duševní velikosti Melisandině. Ta odjíždějíc do Italie, kde má býti přítomna představení jedné ze svých tragedií a dobýti si nových obdivovatelů, usadí podmaněnou Arijku ve ville Serbelloni. Marta resignovaně tráví své dni v jedné z nejkrásnějších krajin světa. Rubín hoří jí na prstě, a ona, odvracejíc svůj zrak od Kômského jezera oživeného bárkami a villami, žaluje všechny své smutky opuštěnému jezeru a stínům jeho vysokých hor.

Tento krátký román má podivuhodnou dramatickou sílu. Satirická tendence Jeana Loraina zřejmě vystupuje v obraze zápasů dvou ras a temperamentů, který byl tak časový před několika lety a jehož povaha se nyní mění. Přál bych si citovati stránky,

kde Lorain popisuje krajiny a prsteny, které hrají vždycky tak velkou úlohu v jeho románech. Jsou plny skvělého kouzla.

Je to jeho nejmilejší způsob: zasaditi bídné duše a dramata hanby do oblastí snů, vzácných látek a drahých kamenů.

✠ ✠
✠

V románě sociálním a politickém nedodělal se Marcel Prévost takových úspěchů, v jaké doufal. Je z těch, kteří, jakmile seznali, že zmatky mravní a sociální skrývají v sobě možnost nové umělecké formy, snaží se ji objeviti. Jiná generace realisuje ji bezděčně. V předmluvě k novému svému dílu, nadepsanému Femmes, přiznává se Marcel Prévost, že jeho pokusy nesetkaly se s úspěchem. Vrací se k erotickému románu a ospravedlňuje svůj krok tím, že knihy, které věčně budou čteny, od Daphnise et Chloe až k Manon Lescaut nejsou také ničím jiným, než erotickými romány.

Skutečnost mu plně dala za pravdu: dosáhl pronikavého úspěchu novellou, která zabírá dvě třetiny jeho sbírky a která líčí rozkošníka („Un voluptueux“). Marcel Prévost podává tu portret moderního Dona Juana. Je to pouhý náčrtek, ale kresba mistrovská.

Jean de Guercelles je na venek světákem dobrého zrna a uhlazených způsobů. Potají a v úplné diskretnosti je „z těch, které ženy označují jako své uznávané pány na rozdíl od obyčejných mužů, jimž se podrobují jen z donucení.“

Nikdy neplní této své úlohy z marnivosti. V hlučné, tlachavé a rozčilené společnosti, honící se za požitkem, kde čím dále, tím více výběr v lásce nahrazuje se příležitostí, zachovává si trochu té vášnivé zvědavosti, která osudně hnala Dona Juana, aby vyhledával štěstí, za kterým spěje každý, ale jehož nikdo nedovede přesně označit: aby se mu postupně dostalo co možno největšího počtu žen. A autor připojuje tento rys, jenž je hoden jemného moralisty; aby vysvětlil úspěch de Guercelles u žen, vkládá v ústa jedné jeho přítelkyně slova: Je to sentimentální rozkošník.

Guercelles doví se z dopisu o smrti správce svého zámku de la Fourchetterie. Zároveň s oznámením této zprávy žádá Henrietta Deraisme, aby jí postoupeno bylo místo po jejím otci. Guercelles svolí a za nedlouho vydá se do Fourchetterie, aby věci uvedl do pořádku. Nepřipadne mu ovšem ani na mysl, aby svedl svou správkyni. Moderní Don Juan pohrdá služkami a ven-

kovankami. Leč dívka je krásná, ušlechtilé rasy, je to typ moderní ženy z drobné buržoasie, která se záhy dovede tak přizpůsobit aristokratické jemnosti. A především, jak se liší od obyčejných, snadno dosažitelných žen velkého světa... Guercelles zpola neuvědoměle upíná se v mysli k obrazu Henriettinu; cítí, jak se v něm probouzí touha po ní.

Zatím pan Bourguain, drobný měšťák ze sousedství, majitel zámku Theillay, přichází ke Guercellovi, aby jej požádal za přímluvu u Henrietty, kterou zbožňuje a o jejíž ruku několikrát marně žádal. To sesílí city Guercellovy, již beztoho dosti hluboké.

Nadejde závěrka účtů. Henrietta objeví, že její otec, zapleten jsa do spekulací, okrádal svého pána. Hrabě zamhouří s pohrdavou shovívavostí oči nad tímto podvodem. Henrietta je tím pobouřena a žádá, aby Guercelles přijal od ní jako náhradu roční splátky. Mravní jemností a nezávislostí povahy je rovna svému pánu; odmítá jeho velkopanské odpuštění a dá mu na jevo svou poctivost a pýchu tak živě, že je tím Guercelles překvapen. Uchlácholí ji, pak domnívaje se, že je to vhodná chvíle, aby pronikl tuto zvláštní povahu, sdělí jí žádost Bourguainovu. Henrietta překypí ještě více. Domnívá se, že Guercelles jen z nízké vypočítavosti nutí ji do tohoto sňatku. Žena v ní je pokořena. Rozhorlí se. Sesláblá touto příliš prudkou scénou, klesá. Guercelles ji zachytí, a Henrietta, když opět nabude vědomí, vyznává se ze své lásky naivním a vášnivým polibkem.

Ale Don Juan váhá před touto skutečnou, tajně uzrálou láskou, novou a rozhodnou zároveň; nevykořisťuje chvíle zmatku, která přejde.

Nazítří, byv náhle povolán do Paříže, shledá se tu s jednou svou maitressou a prožije s ní, z pouhého zvyku, chvíli prázdné, chladné lásky.

Henrietta doví se o této galantní příhodě náhodou od nemotorného a umíněného Bourguaina, jenž přišel si do Paříže pro odpověď. Nepatrný, ale brutální tento čin způsobí v ní převrat. Když Guercelles se vrátil, změřila zatím již Henrietta propast, která dělí lásku, jíž ona může dáti, od té, k níž mohou se povznésti mravy a povaha rozkošnického gentlemana. Slíbila, že mu bude náležet. Nyní prosí Guercella, aby ji ušetřil. Nechť povrchní náklonností, jejíž cenu sám příliš dobře zná, nekazí upomínku na lásku skutečnou, která byla mezi nimi. Na konec dodává: „Jsem jista, že žena, jež vás milovala a které jste nedosáhl, zůstane v mysli vaší déle, než všecky vaše maitressy.“

Henrietta provdá se za Bourguaina, kterého vytáhli z rybníka, kam ho vehnalo jeho zoufalství. A Guercelles odjede na dlouhou cestu po moři. Stárnoucí Don Juan přemítá o naučení této porážky, a táže se, zdali tím, že dal přednost rozkoši před láskou, nebyl napálen vlastní pýchou.

* * *

Vedle této pronikavé psychologie milence, jejíž veškeré odstíny nemohl jsem pohříchu sledovat, kladu zde psychologii milenky. Paní J. Marniová nakreslila ji s obratným talentem vypravovacím a s upřímnou odvážností v románech „Le livre d'une amoureuse" a „Pierre Tisserand".

Fabule tohoto dvousvazkového románu není tu věcí hlavní. Jemně cítící Claire La Plaine, vychovaná dvěma tetami, jejichž podobizny jsou kresleny s humoristickým realismem, provdá se za počestného muže; ten však v ní neprobudí lásku. Vychovává nevlastní dceru, milujíc ji něžně. Žije v bohatství, pak ovdoví, zakusí chudobu, a dovedla by žít spokojeně, prostým a poctivým životem pařížské měšťačky, kdyby se v ní nebyla probudila... milenka.

Co to znamená? Claire není ženou velké vynalézavosti; není Messalinou. Je to žena, které je láska jedinou vírou a jedinou slabostí. Má o ní vysoké mínění. Doufá, že život dá jí tohoto podivuhodného, žádoucího povznesení, v němž nalezne smysl svého života. Leč očekává tak ohnivě a tak zázračné odhalení, že muž nebude při tom takřka než příležitostí, poslem, který téměř nevyhnutelně přinese jí kruté zklamání. A vskutku. Claire La Plaine vzdá se nejdříve doktoru Harlevyovi, kterého nemiluje. Její sensibilita, vzrušena náhodným setkáním, dá se oklamati vlastním vzrušením. Však není to než zdání, a toto zbaběle něžné srdce bude milovati věrně a se shovívavostí nejvýš politování hodnou Pierra Tisseranda, milence, jenž na chvíli realisoval jí vytoužený přelud.

Zamilovaná zápletka rozvinuje před našima očima zpronevěry Pierrovy, odpuštění, nové spády a trápení Clairy, když na konec milenec ožení se s nevlastní její dcerou.

Vpravdě nejsou osoby románu vzorem mravní síly ani ušlechtilosti. Přes to však jsou zajímavé. Zahrnují v sobě dost úplně citovost poněkud rozměklou, kterou literatura posledních let se samolibě krášlí. Maurice Donnay, G. de Porto-Riche a Paul Bourget uváděli v praxi tento dobromyslný romantismus, a nemohu se

nezmíniti o blízké podobnosti Pierra Tisseranda pí. Marniové s Guercellem Marcella Prévosta. Oba jsou obdařeni spíše půvabem než charakterem, spíše vtipem než vůlí a intelligencí; svádějí tak trochu po způsobu kokot. Mají do sebe cosi ženského. Jsou to rozkošníci sentimentální, a to značí, že jejich touhy, upínající se na ženy, vyvolávají v ženách sentimentální opojení, které odpovídá zmatenému milostnému očekávání ženské touhy. Tito mužové dovedou vniknouti do snů citových žen.

Erotická povídka, smíšená s analysí citu, dobyla si nedávno nových úspěchů. Uvádím pouze střízlivý a mohutný román z venkovského života od Gustava Geffroye: „Hermine Gilquin“, a onu delikátní studii povahy mladého muže naší doby, jenž se stal obětí povrchních lásek: knihu „Demi-amours“ od V. Mandelstamma.

Všecka tato díla rozdílných a opravdových talentů mají zvláštní jednotu tónu, kdykoliv se v nich rozvíří sentimentální struna. Když jsem je četl, musil jsem si přiznati, že většina našich vrstevníků už takto nesmýšlí a především necítí. Avšak je možno, že o tom ani neví? Podléhajíc nejvyšší illusi umění, snaží se nadále poznávati sebe ve falešném zrcadle, které před ni staví spisovatelé, ladící svou lyru vzpomínkami na „mladé lásky“, zbarvené ještě romantismem. Podle toho lze posouditi, pokud básníci a spisovatelé mohou nám v lásce býti učiteli.

ST. K. NEUMANN:

NEPŮJDU DO ŘÍMA . . .

Ne, nepůjdu do Říma dotknout se antik svou neuctivou rukou;
mám nad hlavou slunce, jež miluji,
s ním lesy a vrchy mně ztvrzují,
co krásou, silou, štěstím života, co bídou a mukou.

Tam velebně Via Appia hlásá život, jenž zapadl v tůně;
zde prostě a pravdivě zpívají
o života šťavách, jež tryskají,
ptáci a vody, hmyz a louky, linie, barvy, vůně.

Tam na troskách slávy kraluje hlupák a hladová bída lidu;
zde živoucí krásy a naděje,
zvěř, květiny, mechy a ručeje
pohanské pudy chválí písní majestátního klidu.

Zde jasně cítím, jak malí jsou bozi ti staří i ti noví,
a člověk jak mocně se vztyčuje,
když se zemí vroucně se miluje
a její nápěv doprovází chvějícími se slovy.

VYSOKO UPROSTŘED LESU.

Vysoko uprostřed lesů stojím o šedé dubisko opřen,
přišel jsem z bláta dědiny sem, kde třpytí se bílý sníh,
kde křesťanů bůh je neznám zcela a každou haluzí popřen,
kde nad čerstvou stopou zvěře táhne dech míru po vrších.

Na pravo, na levo, dokola kolem mřežovím kmenů a větví
na ztemnělé moře vrchů vidím, kde u lesů stojí les;
o jeho rozloze klidné a hrdé jen dravého ptáka let ví,
o jeho hloubce liška snad zaštěká z mlh ranních do nebes.

U vlny černozelená vlna, která je černohnědá,
ční nepohnutě a mlčky z moře jak v zakletí a v snách;
nad nimi visí se slibem sněhů obloha bez konce šedá:
uprostřed malý-veliký stojím tu: květ kvete mi na vlnách.

Ze spící skály a nad bílé sněhy oddaně modrý kvete,
nahoru do lesů chodím jej zalévat, je vlastní mou krví živ,
substance krve mé dává mu lesky, tvar jeho měkce hněte;
země a člověk krvesmilnili a zplodili modrý div.

Zplodili o jedno štěstí více, upřímné, veselé, prosté
jak zrno z hroudy vzňaté sluncem, jež směje se na líchu:
v záři mi uzrálo uprostřed plamenů, nad sněhy teď mi roste,
vod, hlíny, medů a pryskyřic má vůně v kalichu . . .

LEDEN.

Františku Taufrovi.

Nad sněhovými plochami spí černých koster lesy
po stráních, které zbělely a nesou nahé jizvy
ve svit, jenž stoupá od země a v šeď stlel pod nebesy.
Tu poutník, když se objeví, jak ruka vzpupné výzvy

v tvář ticha, spánku, osudu ční nad studené sněhy.
Den krutý je a přísnější než pocel samé smrti
— jež v lůně nových životů vždy slib má plný něhy —
den krutý je a každý hlas bílými spáry škrtí.

A mezi ledy břehů svých tok řeky zeje mrtvý,
tajemnou hloubkou hedbávnou v chlad svého ticha láká
jak propast náhlá, řekl bys, o které tu jen smrt ví.
Však černá voda zrcadlí vrb těla křivolaká.

JAROSLAV VLČEK:

Z POČÁTKŮ NAŠÍ LITERATURY MODERNÍ.

Pokračování.

Hlavním básnickým plodem Fričovým za let konstitučních, vedle dramatu ‚Václav IV.,‘ které tehdy bylo provozováno, ale nevytištěno, je ‚romantická báseň‘ v pěti odděleních: ‚Upír,‘ k níž předmluvu Frič dopisoval již ve vězení na Hradčanech v květnu 1849, kdy v Praze vyšla.

Rek básně je fantastická osoba, kterou autor nazval Mojmírem, a jejíž ‚velké vášně na dno duše dohořely‘. Zemřel, a přece nebyl mrtev:

‚Luny lesk mu starou jarou sílu vrátí,
a co upír musí životem se bráti.
Putuj, putuj, nešťastný upíre,
sobě sám tou největší pohádkou;
láska, touha dívek buď ti krmí sladkou,
sladkou — ale kletbou strašnou otrávenou:
neustávej, lačný svědomí ty štíre,
zažírej se v duši hříchem unavenou!..
Sešle nyní na tě spravedlivá ruka
za spáchané křivdy trojnásobná muka.
A jen krví tebou zplozeného syna
vymazána bude velká tvoje vina!‘

Zde máme hlavní motiv básně. Pokud pak ději v mlhavém zakuklení lze rozuměti, Mojmír věrně plní, k čemu byl zaklet, a posléze se sblíží také s ušlechtilou dívkou, jejíž čistá duše mu kyne spásou. Ale démonický vliv Mojmírův je tak pronikavý, že dívka i ve chvíli, kdy se modlí k Bohu za umírající matku, myslí na živou mrtvolu upíra Mojmíra, k níž pospíchá, kterou objímá a líbá. Když pak se dívce narodí syn, otec jeho, upír, pronásleduje matku i dítě, aby mu vyssál krev. Tak tomu však věštba nerozuměla, Proto také děcko ve vodě, kam zoufalá matka s ním se vrhne.

vodními vílami je zachráněno. Orel dítě odnese do ciziny, kde hoch dospěje ve statného jinocha, bojuje a padne za svobodu a krví na bojišti prolitou odčiní otcovu vinu.

Snad před půl stoletím romantické cítění a myšlení mělo více smyslu pro podobné přítmí myšlenky a vášně — v nás však dnes Fričův ‚Upír' nevzbuzuje nic z dojmu básníkem kdysi zamýšleného. Těžko na př. spatřovati trest v tom, když někdo, jenž za živa pohár rozkoše vypil až do dna, po smrti odsouzen je vypíjeti jej znovu ještě jednou A těžko je nám zachvívati se tragickou hrůzou tam, kde jde o fantastické blouznění nebo spíše o citovou pervesi; utíká-li dívka od umírající, tedy živé ještě rodičky své ke hnijící mrtvole cizího muže, aby se s ní miliskovala, pak je to případ psychopatický, jež náleží na kliniku.

Tato vnitřní nepravda Fričovy největší skladby veršované byla asi příčinou, že ‚Upír' i svou dobu minul bez účinku, ač jinak literárně historicky byl by zcela přirozeným a dobře oprávněným pojítkem mezi Máchovým ‚Májem' a Hálkovým ‚Alfredem' — se vší svou poesií hřbitovní, fantasiemi záhrobními, rozporem života a ideálu, světobolnou skepsí a otřesy velkých vášní. Nejasný, kvasící názor životní stvořil zase jen něco nejasného a kvasícího, a na beztvárnou hmotu, kterou si nakupil, nedostávalo se básníkovi Fričovi první nezbytné podmínky: pevné ruky umělecké.

Kdokoliv později zevrubně se obíral Fričovým ‚Upírem', každému bylo konstatovati pouze jeho nezdar.

Eliška Krásnohorská na př. v známém svém ‚Obrazu novějšího básnictví českého' (1877, 16—17) v ‚Upíru' spatřuje přebyronovaného Byrona, ‚předémonovaného [Lermontovova] Démona, mystický kvas Krasiňského, Slovackého i Goščinského zároveň', a dovozuje, že právě touto výstředností a mlhavým násilným honěním se za hrůzou jen pro hrůzu samu nohsledové Byronovi od něho vlastně se vzdalovali. ‚Podobné neurčitosti,' správně praví posuzovatelka, ‚při veškeré tajemnosti; — ani podobné přemrštěnosti — při veškeré démonické síle vášně, — nenalezneme u pravzoru, u Byrona, nikde', dobře rozlišujíc, že by takovýto předmět, t. j. pověra lidová, vyžadoval zpracování buď prostonárodního a lokálního, nebo zpracování na způsob barvitosti středověké, anebo posléze zpracování v moderním duchu pouze fantastickém, avšak s onou pravdivostí citu, která, jak praví, ‚skutečně i hříchu dává dojemně ušlechtilé pozadí, jakož i oné před očima našima vzůstající důslednosti vášně, která jedině může srdce naše až do

hlubin zaujmouti, čehož dokladem [jsou] i básně Byronovy, i náš ušlechtilý, uchvacující, všecky pozdější pokusy romantikův našich nedostižně až do dnešního dne převyšující Máchův ‚Máj‘. Právě báseň, jejíž děj veskrze jest bájený, jejíž dějiště i osobnosti vymykají se každé reální představě, může zaujmouti nás jen hloubkou a pravdou lyrické své stránky‘, neboť bez kusa pravdy života buď vnějšího nebo vnitřního nevyzíská si sympatií žádné dílo umělecké.

A známý polský historik literární, Maryan Zdziechowski, v monografii své o Karlu Hynkovi Máchovi o ‚Bajronyzmu czeském‘ (v Krakově 1893), pronáší o ‚Upíru‘ soud možná-li ještě nepříznivější. Podle drobných, zejména pozdějších básní Fričových usuzuje sice, že podstatu poesie Byronovy u nás teprve Frič pojal citem i rozumem stejně hluboko, poněvadž prý ‚pochopil, že vedle osob chmurného vzhledu a se znamením tajemného zločinu na duši je v poesii Byronově vášnivá touha po spravedlnosti, vroucí soucit se všemi, kdož za pravdu bojují a trpí, hrdá lhostejnost k vlastnímu utrpení a smrti, neboť umírati a trpěti jest mu milejší, nežli zlu se pokořiti. Ale hned výslovně dodává, že Frič ‚neměl jen bohužel sil, aby vytvořil něco většího‘. A v jediné jeho větší komposici, v ‚Upíru‘, Zdziechowski spatřuje hlavní myšlenku přejatu z Mickiewiczových ‚Dziadův‘, podrobnosti nalézá v Lermontovově ‚Démonu‘ a celý směr vyvozuje z Byrona. ‚Než bohužel‘, praví polský kritik, ‚místo aby následoval ‚Dziadů‘, Frič dovedl podati toliko jejich parodii, . . . a bezděky udělal takovou karikaturu pomyslů byronsko-romantických, že bychom podobné nikde jinde nenašli‘. Celek je prostě nemožný.

Tohoto odsudku Frič už se nedočkal. Ale i kdyby se ho byl dožil, zajisté byl by proti němu protestoval právě tak, jako ve svých ‚Pamětech‘ (IV, 186) se obracel proti charakteristice, podle níž v ‚Upíru‘ Byron je přebyronován. Přiznává ovšem, že báseň jeho je ‚přeromantická‘, ‚bujně rozervaná i nedokonalá, protože improvisovaná v nejrůznějších, . . bouřných dobách politického kvašení‘, ale odkazuje na její smírný konec, kde prý se vyjadřuje idea, ‚jak rekovným činem a obětavostí vnuků smývají se hříchy prostopášných předků‘.

‚Upír‘, podle autentického výkladu Fričova, měl tudíž aspoň dodatečnou, již v žaláři na Hradčanech dopsanou pointou význam a osten básně politické.

A opravdu, řada závěrných veršův ‚Upíra‘ vyplynula z nálady revolučních let 1848 a 1849.

‚Bouře po vlasti se nese,
válka celým světem třese,
Bratrstvo a rovnost! zařvou divé pluky —
ha. to nejsou lásky, ale pomsty zvuky!‘

Tak se počíná přidaný závěr, jenž horlí, že držitelé moci mečem a ohněm vtloukají lásku zatvrzelým lebkám, které nechtí již sloužiti modlám a nechtí se vázati světskými pouty, a líčí, kterak smělý hrdinský mládenec v čele své družiny potře všecky nepřátele lidstva, jemuž nyní nastává nový den blaha a svobody.

Není o tom pochybnosti, že tímto závěrem ‚Upír‘ mění se v básnickou apotheosu, samooslavu svého skladatele. Ten ‚jinoch bledý‘, o němž vypravuje závěr básně, že ‚jako hvězda v středu mraků‘ v čele své tajemné tlupy černých rytířův od místa k místu vítězně se žene, ‚zbožňován jsa lidstvem celým, pokud byl na živu, a záhy zapomenut ve dnech nových‘, třeba on byl jejich tvůrcem a tudíž spasitelem národa — ten ideální jinoch s ‚duší činolačnou, vřelou‘ byl obraz Josefa Václava Friče samého.

Ale rovněž není o tom pochybnosti, že tento výsledek nevyplýval přirozeně z básně samé, nýbrž byl k ní mechanicky přidělán; proto zůstal ve vzduchu, bez žádoucího uměleckého důrazu a dojmu.

Jen hledíme-li k tomuto čistě časovému a osobnímu konci a smyslu ‚Upíra‘, pochopíme Fričovo zanícené věnování knížky, kterou připsal ‚stínu své drahé zesnulé matky‘. Jen tak mohl k fantastickému reji svých abstraktních postav připsati srdečná slova, jež končí: ‚Přijmi tuto báseň, zasvěcenou památce Tvé, co slzu vděčnosti, co kvítí, co truchlící palmu, aby krášlila hrob Tvůj a památku Tvou svatou!‘

✠

Osobní okolnosti a duševní rozpoložení, v nichž se Frič octl za dvouleté vyšetřovací vazby na Hradčanech a za dalšího žalařování svého v pevnosti Komárně v Uhrách, byly ovšem takové, že ubíraly veškeru možnost soustavné a plodné práci literární. Nebylo styků se životem; nebylo pomůcek a pramenů (nějaký čas vězňové nesměli ani čísti a psáti); nebylo podnětů, radosti a pravé nálady ku práci.

Za takových okolností Frič, jemuž spisovatelství a výsledky, kterých od něho si sliboval, bývalo druhou přirozeností a vlastně úkolem životním, připadl na zvláštní prostředek z nouze: jal se básně nejen skládati z paměti, nýbrž, což bylo nesnadnější,

v paměti také udržovati. Libuje si, že záhy tomu zvykl a nabyl v tom značné obratnosti, ba mělo prý to i jakousi přednost, poněvadž prý ‚sloka ze sloky přirozeněji se vyklubávala, souvislost myšlenek stávala se dokonalejší a stálým opakováním od počátku básně každý verš jen poněkud nesprávný aneb zmodrchaný bezděčně se uhlazoval a jasného smyslu nabýval.‘ (‚Paměti‘ IV, 192.)

Takovým způsobem ještě na Hradčanech a později i v Komárně vznikla řada básní nových. A je charakteristické, že to nejsou jen dumavé verše melancholické a pessimistické, nýbrž také ohlasy lehkých písní lidových, rozmarné ballady a romance v duchu prostonárodním, veselé popěvky situační, ba i bujné písně studentské, které však většinou dlouho potom zůstaly v soukromí rukopisném.

Co a pokud Frič později sám uveřejnil, více méně se drží světobolné noty, známé nám z veršů jeho již od dřívějška.

Tak už na př. poslední epilog k ‚Upíru‘ z r. 1849, jenž ovšem tehdy nebyl vytištěn, žalostí opět: ‚Dozněla jsi, písni bolu mého, a má duše z bolů hlubokostí poletěla bujných na perutích v kraje blahých, avšak marných snů! Mrtvě kráčíš dál, ty dobo našich dnů, a volnosti hlas jakby navždy utich.‘ Frič otčinu svou spatřuje na marách, dennici slávy zapadlou, zbraně Táboritů ztichlé, písně Orebitů doznělé. ‚Národ spí, . . . vlast umírá — a lid, jenž své síly vědom není, není hoden slouti n á r o d e m!‘ (IV, 192. Viz také ‚Odkaz‘, str. 47.)

Tak také jiné dvě písně, v samovazbě na Hradčanech vzniklé v březnu a v červenci 1850: ‚Ztichni‘ a ‚Kde vás pochovám?‘ — jsou výrazem trpkosti přímo zoufalé, že životní energie básníkova vnější mocí hmotnou je před časem udušena a udolána.

V jiné básni z téhož roku 1850, pověstné ‚Válečné‘, elegická nálada chvilkovým vzmachem se obrací v pravou protivu svou, v píseň fanatické vzpoury a apokalyptické naděje na blízký soudný den světový. ‚Netrap nás, — už kypí kalich žalů, — dvouhlavý ty draku s dechem mocným‘, volá básník, každou strofu svou konče refrainem: ‚Zvoňte hrany za tyrany, mstěte služby nekárany, shoďte služby, zkojte tužby, už nás pálí naše rány!‘ Básník dává přednost všeobecné smrti před obecným otráveným položivotem, káže svět změniti v Saharu, z mrtvol nastavěti barikád, z okovů nadělati mečů, křikem vdov prolomiti řady nepřátel, polévati je horoucím potem svého utrpení a v posledním tažení zabíjeti vlastní děti, aby žaláře se naplnily pouze jejich kostrami.

*

Je to horečný výron malomocného odporu, který si nahrazuje aspoň stínovými obrazy mysli k nečinnosti odsouzené, co mu bylo v životě odňato.

V krátkých popěvcích z doby komárenské, hned z r. 1852, zdá se již otupovati stálý básníkův stesk v témž opakovaném thematě. Jednou žalostí, že mu osud nedopřál krásné smrti na bojišti, nýbrž že jej odsuzuje k pozvolnému prosaickému hynutí; podruhé přes hory a doly toužebně podává ruce ztichlé domovině; jindy zdá se mu, že vytoužená smrt, jež si s ním hraje jako kočka s myší, už přichází; a zase jindy již již slyší zvěsti, že k životu se hlásí nové jaro národů.

Vedle lyrických veršů subjektivních Frič ve vazbě pokoušel se také o objektivní epiku. Taková je na př. ballada o ‚Roháči z Dubé', složená r. 1850. V úsečných slohách na způsob písně lidové Frič vypravuje o poslední obraně a potupném skonu staročeského radikála, zhynulého zradou panskou. Ve freskový balladický tón vypravovací uhodil Frič dosti šťastně, sytě charakterisuje dialogem zejména originální postavu nezkrotného, osuhlého obránce hradu Siona. Ale Fričovými verši prokmitává víc než pouhá umělecká záliba v starobylé látce. Pero mu vede zjevná sympathie s husitským radikalismem, s propagandou činu, se zápasem s ocelí v ruce do posledního muže, a nelze-li jinak, aspoň byronská sympathie se svrchovaným opovržením, s jakým hrdinové učí umírati na popravišti. A rovněž tak demokratismus Fričův se hlásí z nevole jeho k pánům, aristokratickým držitelům moci a mluvčím všeho nelidového násilí.

Blížencem ‚Roháče z Dubé' je Fričova ballada z r. 1852 o ‚Bavůrkovi ze Švamberka', husitském držiteli hradu Chřenova, nepříteli katolických Plzeňanův a obojetných Pražanů, jenž za kvasu překvapen je protivníky, odsouzen k smrti, ale (než ještě kat vykoná své dílo na plzeňském náměstí) pomstěn svou milenkou, která na několika místech dá zapáliti město.

Také tato báseň, napohled objektivní, je bezděčným výrazem autorova smýšlení. Se zjevnou zálibou líčí necelibátní život svého hrdiny a veselé výtržnosti věrné jeho chasy, ironisuje tuctovou moudrost magistrátních pánův a sobělibých měšťákův a u svého reka opět oslavuje byronsky souveránní pohrdání smrtí, silácký přímo výkon, když naťatý katem a nedoťatý Bavůrek nejdříve se vysmál poděšeným Plzeňanům, jimž vzplálo město, a potom teprve „sám si střásl naseknutou hlavu!"

Třetí z epických básní v této době vzniklých, ballada o ‚Pohozeném dítěti‘, je melancholický obrázek o roběti, jež ani v hrobě nemá klidu, toužíc po tom, co mu v několikadenním životě jeho bylo odepřeno: po lásce mateřské.

*

Vedle těchto kusů dodělaných Frič za vazby komárenské kupil literární náčrty a záměry, a pokud mu bylo dovoleno, i četl a studoval, co mu právě přišlo pod ruku, v denníku svém věrně zaznamenávaje, s čím se srovnával, nebo co vzbuzuje odpor v jeho lektuře.

S Feuchterslebenem, jehož ‚Dietetiku duše‘ čítal, polemisuje pro jeho objektivní, nestranný prý názor a prohlašuje jej za zbabělce (IV, 341).

Na Flygaré-Carlénové si pochvaluje, že svými romány podala důkaz, kterak prý ‚pouze jemnocitné péro ženy hodí se k vylíčení skutečných povah i rodinných poměrů‘.

Dodělává překlad Krasińského visionářského ‚Iridiona‘ a touží také něco podobného vyvésti, v kterémžto případě by prý sám sobě ‚vysekl kompliment‘. Rád by s polským básníkem závodil svým zamýšleným ‚Ahasverem‘, ale bojí se, že přisouzený osmnáctiletý žalář úplně umoří jeho obraznost.

Čte Jungmannovu ‚Slovesnost‘ se slzami v očích, a se srdcem pohnutým vzpomíná Jungmannovy ‚velebné obětavosti, skromnosti a dojemné nadšenosti‘.

Konaje studia k své ‚Drahomíře‘, Frič probírá se i Jungmannovým ‚Slovníkem‘, divě se ‚nezdviženým pokladům‘ tam uloženým. ‚Neměl by nikdo psát, kdož se v nich neprobral!‘ volá...

Přemýšlí o tom, kde se u horkokrevných Francouzů vzala jejich copatá, napudrovaná tragedie a kterak se chladnokrevným Angličanům mohl zroditi Shakespeare a Byron, vášní a životem sálající.

A posléze, v březnu 1854, píše mladicky ohnivou apostrofu na ‚Matku Slávii‘, což mělo býti úvodem k epickému předzpěvu chystané ‚Drahomíry‘.

To byla práce poslední. Dne 24. dubna 1854 komárenští vězňové političtí z příležitosti sňatku panovníkova byli neočekávaně propuštěni na svobodu, — a Frič pospíchal domů, hned čině přípravy k novému hromadnému projevu literárnímu, almanahu ‚Ladě Nióle‘.

Příště dále.

JOSEF K. ŠLEJHAR:

UMÍRAJÍCÍ VÍNO.

Konec.

Až pak přicházeli páni do vlastního jejich bytu, po těch několika schodech z chodby dolů do jejich přísklepí . . . Vidí je jako příšery, jak opatrně sestupují, přezírajíce mnozí přes zapocené brýle a rozhlédajíce se chtivě po doupěti. Zajiklo se jim v hrdle, když ji spatřili, mnohý nepostačil si olizovati rty. Do nejhorší špelunky vstoupí takový nejelegantnější pán za takovou vnadou, za vodní růží, již ožírají jako krysy. Matka se pak vždy odstranila. Ostatně již dali výpověď z této díry a najali byt příhodnější, také nábytek opatří a záclony, to již vše bylo určeno, každý obchod a závod musí mít svou náležitou úpravu a etiketu . . .

Ó, nejhroznější chvíle, nejhnusnější pomnění — co vše ti staří i mladí zhýralci tropili s tělem jejím . . . A jen duše její křičela, tělo podléhalo. A čím více neřest naléhala, schvacujíc ji ve své spáry, tím více křičela duše, protestujíc proti hanobení lidskosti . . . Nepřecházelo to!

Až pak utekla z domu, vyrvala se to jedné chvíle přímo z náručí jakéhos chlipného, oplzlého starce . . . Poplvala jej, podrápala, vyřítila se ze špelunky, jež slula rodným domovem. Ale kam jít, pro Bůh kam jít, v jakou záštitu se uchýlit! Zmateně těkala po ulicích, pobíhala v úpění servaného zoufalství — bylo sychravo, nehostinno v ulicích, tak bezmezně pusto a příkře odpudivo uprostřed žití té okázalé, nádherné změti života, jako v oblasti ponuré poušti. Nebylo nikde přichýlení, nikde konejšivého složení hlavy. Až tu dobrá žena se vyskytla, ujala se jí bezradé, jako dítě malo-

mocné. Zavedla ji do svého bytu, — že není to zrovna elegantní, to je pravda, ale upřímné, z gruntu upřímné; a že bude jí jako matkou . . . ó, matkou, jak jí to zatřáslo . . . Ale přece bude aspoň uchýlení, konejšivé složení hlavy vytřeštěné, uštvané, jež na smrt byla zhnusena a zemdlena.

Bylo to za nevlídného večera, za jakého takové upadání schvacuje bezradnost lidskou. Ku podivu, také scházeli po schodech do sklepního bytu, smrdutá petrolejová lampička blikala uprostřed jakéhos zlověstného šera, které jako by se svíjelo a číhalo v neznámé prostoře. Nesnesitelný puch osmahliny a staré mastnoty v místnosti zajisté nikdy nevětrané nehybně tu tkvěl a takřka hmotně ukládal se na smysly. Pak začala rozpoznávati — jakás jarmara, vedle promátlá odřená pohovka s jakous plenou uprostřed, umyvadlo, otlučený džbán . . . opravdu, zrovna elegantní to nebylo, ale snad upřímné, z gruntu upřímné. Za to na oknech u stropu nápadné záclony prorážející šerem, vždy patrně pohotové k zatažení. Žena vytočila lampu a v projasněné kalné atmosféře chtivě a pronikavě obhližela si svou kořist. Zdála se spokojena. A vodní růže, zatažena v doupě krysí, téměř zřítila se na tu pohovku s plenou uprostřed. Oči měla vyjevené, užaslé a takto patřila vůkol sebe. Žena předložila jí jakés lojové škvarky a „restované“ brambory — dívka jen zavrtěla hlavou, nevědouc o sobě, o svém vůkolí, ač to přece zelo jí do duše, do všech vytřeštěných smyslů jako přízrak. Pravý brloh hrůzy, hnusné, ale tím zoufalejší hrůzy, jež čišela z každého kouta, z každé částice těchto míst, jíž vše bylo proniklé, natlačené, z míst, kde po hrůzách právě dokonaných zločinů a hříchů nastupovalo šílenství neřestí nových, z míst, v nichž hnus, ošklivost a hřích zdály se jedinou skutečností! A tato skutečnost zela na uštvanou duši, která hledala jinou skutečnost, zapomnění a vykoupení ze zločinů na ní páchaných . . .

Leč k úvahám nebylo času, zaklepáno na dveře, žena rychle spolkla dávku lojových škvarků s restovanými brambory, do nichž se chutě dala, když dívka odmítla večeři — vstupuje obezřele otylý pán, každý schod jaksi počítá, nepřestávaje však chtivě přezírati přes zlaté své brejle . . . A už ji vidí složenu na pohovce, přeskočí schod, rukou přejede si dost uleželou pleš, s níž snímá cylindr. Žena dorozumívavě kyne, odstraňujíc se v úklonách; tento cylindr nesmlouvá . . . Bože, to je jako u nich doma! Jen jako by samé peklo hostila tato země a jen stejná místa hnusu a hrůz se na ní vyskytovala. Otylé tělo hýřivě složilo se k ní na

pohovku, hýřivě se rozmlaskalo . . . a než mohla se ubrániti, k protestu se vzepnouti, cokoliv namítnouti a rozkřičeti se, již jímána byla v týž úděl, který jako by osudovou nutností vždy nastupoval za stejných okolností a zjevů . . . Bytost servána jednou na cestu zla, bez pomoci strkána je na ní dále a dále, v raffinovanosti oněch prostředků, jež vždy neomylny jsou k jeho dosažení. A než byla by se mohla vůbec vzchopiti, již schvátil ji pán, pleš jako hnusná náplast složila se k její hlavě, kams vzad bezmocně zvrácené. A zase tak hnusno a strašno, co s tělem jejím bylo činěno, aniž dostávalo se mu sil a možnosti odporu; byť i proti vraždění této dotírající a rvoucí ji chlipnosti — její síly tělesné nedovedly by se obránit, ani pudem zvířete, jemuž jde o zachování přirozenosti, jsouce právě ve vleku oné záhubné moci, jednou již udolavě nastouplé, která nikdy nepouští své kořisti se svého scestí, a raffinovanosti oněch prostředků, jež dány jsou lidskosti! A jen ničená a przněná její duše bezmezně křičela, rvouc se s brutalitou vášně, zžírající bytost její.

A chtěla hned pak utéci. Za pánem, jenž neustále se ohlížeje a pohlcuje ji vodnatýma očima, zastřenýma smyslným ukojením, blahovolně jí kynul, dovlekla se ke dveřím. Vyraziti jimi, pryč z míst těchto! Ale tma příkrá a studená zastoupila jí cestu . . . a tam kdes v jejích propastech to pozadí světa bez milosrdenství a útěchy, samý zločin, samá černá bezmezná úzkost, napiaté spáry zla. A v pozadí tomto zběsile cos víří, šílí hrůzou, hlučí a soptí a dusí, a to je velkoměstský život, jehož je částí, zoufalou, zničenou, bezmocnou, jemu strašně na pospas. A zastoupila jí zároveň cestu ona žena, hnusně se usmívajíc a žvýkajíc bezzubými dásněmi: koupila si zatím u hokyně baltického sledě a zapila rosolkou. A tak zas, jako zničené duši vše staví se za nezdolnou překážku, vržena byla zpátky, síla neznámá strčila ji zpět, do toho brlohu, do té jámy spuštění a hříchu, kde zločin odčiňuje se zas jen zločinem. Klesla na tu sedřenou, hnusnou pohovku se zcuchanou plenou, upěchovanou jako by tíhou a sveřepostí všeho toho prznění, jež se kdy na ní konalo.

Ostatně na reflexe a pomnění zoufalství nebylo času — zase to zaklepání, jež připadalo jí jako ozvuk dotírající se příšery. Vsunul se netvorný hrbáč, s nakrouceným vousiskem, napomádovaný, nastrojený, vypravený všemi prostředky chicu, jimiž by se vyvážily nedostatky těla. Zlatý, okázalý řetěz na pikové vestě, když se vysvlékl z bobrového kožichu, prsteny masivní na kloubech. Rozprskal se, popatřiv na tu pohovku. Žena odcházela s prašivým

úsměvem — ó, tací hrbáči nejlépe platí, ostatně jsou nejchlipnější. Kéž by dívce bylo možno nyní umříti! Již hnus v náručí tohoto netvorného těla byl s to k smrti zavléci. Vzchopila se v první chvíli, ruce zdvihla před sebe. Ale již ji hrbáč brutálně schvátil, zahrabává se v bezuzdné náruživosti kams v celé její tělo — nebylo možná, nebylo možná! A jen úžasná křeč marného zoufalství lomcuje jí a zmítá útrobami, jako prokletí hříchu zachvacuje její osud, neobmezeně jím zavládajíc . . .

Kvartýrská přináší černé pivo — hltavě je dívka vypila, aby chladem zalila rozsoptěné útroby . . . i v zoufalství a všem hnusu žití ozývají se tyto potřeby. Tekutina ji zmámila, zaplavila ztrnulým otupěním veškery její smysly. Přišlo ještě několik pánů, samých dobrých známých kvartýrské; některé, vycházejíc často ven, nachytala na ulici. A jako by divá touha po životě, po zbytku žití hnala sem ony zhýralce, kteří jsou tak strašni. A dostavil se také nějaký páter, neuznav ani za vhodné sejmouti svůj kolárek — bylať ostatně čirá noc, jež zakryje i hřích svěcenosti . . . a jak ten dovedl řádit s jejím tělem — touha po zbytku žití je tak strašná, bezohledná! Dívka konala své dílo v konvulsích odporu a muk, jež dávno nemají sil jakkoliv se vzepříti. A místa kolem ní černala se děsivým nepokojem a valila se bezmeznou hrůzou . . .

Milosrdná samaritánka, ujavši se dívky, netěšila se dlouho z odměny svého milosrdenství. Druhého dne vedrala se do špelunky jakás osoba, soptící jako furie — její matka; vyslídila dceru, ušel jí zisk, a k tomu ještě zisk shrábla jiná. Servala se s novou kvartýrskou, pohrozila policií, tou mocí, která jednou maskou se tváří, jako by ochraňovala čest ženy, ale druhou vydává ji v kořist nejhorší prostituce na výkup svým stvůrám . . . a této moci tak se bojí tyto kvartýrské, nemajíce koncesse. A proto již bez námítek dalších kvartýrská vydala svou kořist té druhé kvartýrské, která ostatně tu měla právo matky, jehož si hájila. A vítězoslavně, v proklínání a výčitkách, odváděla si zase domů nevděčnou dceru . . .

A zase jen pelech se to vyměnil. Jenže pelechem stalo se zase rodné místo. A rodné místo musit przniti a hanobiti, v rodném místě musit vydávat vší té mužské sběři své tělo, v místě, kde duše do nedávna snila si čarovné sny a vznícení, místo luzných představ panenství musit dávat se servávati ve své ženskosti všem těm hnusným panákům, jejich nemohoucí vyžilosti i brutalitě nadržené vášně — to bylo také tak hrozné! A nebylo vyváznutí, nebylo ze všeho toho. Již jen vykřikovala, do krvava zatínala zuby

ve rty, hroutila se, celým tělem svíjejíc se někdy jako mlácené zvíře — ale to mají ti panáci tak rádi, takové projevy pokládají za temperament vášně, kterou oni dovedli vzbuditi, hrdi v duchu svém a přesvědčeni o své síle a působnosti. A zas než by se byla vzchopila, než tělo přišlo by k sobě, jiný se dostavuje. Měla to matka vpravdě kuplířský talent, rozsáhlé známosti. Ostatně takové zboží nepotřebuje ani talentu ani reklamy prodejné, to samo se chválí a doporučuje. Chodila sem jako do kostela ta mužská sběř a matka celkem dobře ji ovládala. Všechny peníze shrábla, bývalo jistě mnoho těch peněz, uměla prodávat, rozuměla ceně svého zboží, s mnohými se hádávala . . . A peklo se u nich, smažilo, koupila se nová módní pohovka, a záclony již byly a umyvadlo s voňavým mýdlem a servitky pro pány, — všechno již připraveno pro nový byt a pobyt . . .

A nezasvitlo nikdy slunko do těch míst, nezřela sem modř oblohy, aby očišťoval pohled nebes a pozvedal k sobě z rmutu pozemskosti. A jen ty výkřiky a steny, jež vydávaly zhroucené útroby, rvané surovostí vášně, slyšely tyto zdi, jež ostatně polepili tapetami a obložili obrázky případnými k obchodu. Ale matka si libovala a jako krysa blýskala očima, přepočítávajíc mzdu. A vystihla-li přece někdy ten zoufalý marný odpor své oběti, usmála se a chlácholila podle staré zkušenosti — že s jídlem dostaví se chuť . . .

Ale s jídlem chuť se nedostavovala, nerostla, než jen s řádící smyslností zžíralo se její tělo a duše hynula. Začalo to být už samo umírání té duše, ztopené ve své výkřiky a nářky. Ano, přišlo najednou to kašlání, za několik dní ukázala se krev. A jednou ve schvácení v čísi brutální náruči v bezuzdně hýřící vášni, zůstala v bezvědomí. To nehodí se již k takovým věcem, to je příliš silné, drastické. Takovou sílu reakce nemají pak rádi ani ti panáci. A zde je to chyba do rozpočtu. Matka šla s ní k doktorovi, k „jejich" doktorovi, k důvěrníkovi jejich obchodu. Každý kšeft má své doktory, důvěrníky z professe. Zakázal naprosto všechno „rozčilování", nakázal slunce, vzduch, procházky, silnou stravu. Ale jak vzdáti se na ten čas každého „rozčilení"? To je chyba v rozpočtu. Než co dělat? Včasnou léčbou věc se brzo tím vydatněji nahradí. Hnala tedy děvče na procházky, zarazila s ní zatím kšeft, najala za ni jinou. Těžce litovali zákazníci, mnozí i rozhořčeně láli, odcházejíce s nepořízenou, kdy octli se již na prahu nevšedního požitku. Tu druhou nechtěli. Ale matka je těšila, že v brzku vše jim vynahradí . . .

A ona vycházejíc na vzduch, na ty procházky, našla si tato místa, tuto výšinnou nádheru, tuto vzdálenou samotu, v níž umíralo divoké víno. Ah! A usednuvši tu, vlastně klesnuvši, zvracejíc hlavu vzad, neskonale zaclonila zraky tím hedvábným svým obrvením, dlouhým a jemným jako luzná příze, jež neřest nedovedla ještě zničiti. A nic z této krásy neřest nedovedla dosud zničiti, učinivši ji jen mukami svými hlubší, oduševnělejší, nehmotnější. Ah! Jaká jsou tu místa, co na světě zbývá věcí mimo tu černou strašnou skutečnost! Nebe a země! A ona jako by žila ve změti pekel. Kams mimo ty hrozné vztahy svého žití snažila se zanášeti mysl, to jitřivé uštvání duše jinde konejšivě zakotviti. Kams mimo zmocnění hmoty a všeho toho, co připoutávalo ku přítomnosti, chtěla duše, vyzírajíc ze sebe, a bylo v pohledu jejím, co přesahovalo pozemskost i bytost její vlastní. A při tom cos bezejmenně vábného vlálo z raněného tohoto zření, hledajícího vůkol sebe. A kdyby zbyly jakékoliv stopy neřesti při této bytosti, v oblasti těchto míst a tohoto zření zanikaly by úplně a zbývala by čistá, hluboká, byť smrtelně raněná krása. Jaké ticho, jaké hlubiny! A jen pavoučci vůkol nezvěstně předli svá rubášová vlákna babího léta. A tomuto předení zdála se naslouchati, zjitřenou duši podařilo se snad na okamžiky zkonejšiti. Ano, ani stopy neřesti není v této kráse. Protože neřest zachvátila sice tělo, ale nepodmanila si duši. Taková neoznačitelná, význačná krása, ovláčející tuto bytost. Co rozkoše a vznícení dovedla by vzbuditi ve svém srdci, jemuž byla by se mohla odevzdati v celém svém zářícím čistém úchvatu, požehnání své vlévajíc v ně čistou milostí svou...

A takto vysedávala tu dlouho a místa tato stala se jí posléz jediným útočištěm. Ledva oddechovala, ledva dávala projev života, jakás nepokojná mdloba jí jen zachvívala hrudí, kterou jako by nikdy nebyl rval hnusný chtíč. Tak luzně, opojně se vynášela z vláken svých jakýchsi krajek. A odvracujíc to zření své jako by od tohoto světa, tkvěla jako vodní růže nad hladinou mlčelivých nehybných vod. Nic se celé chvíle nepohnulo vůkol, ani šelest, ani zachvění... jen pavoučci neúnavně spřádali své dílo, jako by měli na spěch. Tajemství neznámých podstat zdálo se prostupovati vůkol. A úžasná prochvělost z této krásy, těchto lící a jejich zření jako by byla součástí tohoto tajemství . . . Nahoře umíralo divoké víno.

Snad okamžiky, snad celou věčnost takto vytrvávala, u shluku, jenž zdál se zabírati neznámé tajemství. Až pak zachvělo cos jejími lícemi, její krásou jako smrtelně vzepiatou v truchlivé, nevystihlé unylosti; celou touto bytostí to prochvělo

jako hladinou vodní tůně záhadné znepokojení ze dna, rty, na něž již tolik hnusného násilí ukládalo své žžíravé polibky, rozševelily se jako ve vanutí květů, zprvu jediného, až pak jako by v celý květný luh zalehlo znepokojení. Bludná ta krása hystericky vzplanula a cos začalo se dráti hrudí, rychle, vzlykavě za sebou... Ale chtěl-li vypuknouti bezmezný nářek života navždy ztraceného, duše nenapravitelně servané, zatajil se ještě v čas. A jen obličej se skryl do dlaní, tragická krása zírala v neznámou jejich podstatu, jíž chtěla uzavříti se před celým světem... Nad ní umíralo divoké víno — —

Divoké víno umíralo. Zvláště jednoho odpůldne jako by cos neobyčejného se s ním připravovalo: bylo cos užasle, pronikavě vyjeveného v jeho zření, které zdálo se být vědomé, a rozkrvavělo se jako samou vlastní prolitou krví. A tkvělo v oblasti jeho cos z ponuré nehybnosti agonie — ani ševel, ani zachvění, rozsáhlé ticho a mrtvo, které v sobě badalo. Ano, z révoví toho vyhlédat se zdály v tu chvíli smrtelné zraky, lekající se a zkoumající, není-li ještě čas. Pak souborem jakýchs neoznačitelných výzvuků, mrazivě nedůtklivých, nervosně chvatných, o čemsi ohromivě výmluvných, vyneslo se cos ze všech těchto haluzí. Otřáslo, chřestilo jimi, smrtelné zření jejich bylo ještě užaslejší, pronikavější. Jaksi však nebyl ještě čas. A táhly vůkol vanoucí steny jakés, které pomíjivě kladly se ovzduším, zanášejíce se pak až kamsi za clonu mystiky.

Až tu dostavila se ona. Vlekla se jako pára večerním soumrakem, cos jako rosa, kterou vypíjí slunce, chvělo se v jejím zření, které tak nějak přesahovalo vlastní svou bytost. Tu zornice zření tohoto, které stvořeny byly, aby jímaly nejčistší omamnou lásku a vylévaly její neskonalé milostné blaho, co zatím potupa nepravosti dusila jejich žár, vypialy se dnes, zanášejíce se kams z životního svého dosahu, vyrostly neobsáhle, jako v postihování přízraku, vstoupivšího na cestu života. A usednuvši na své místo, vlastně v pravém slova smyslu klesnuvši tu v nezadrženém zřícení jakéms, neustávala pořád takto se dívati jako v přízraku, a zírajíc těma očima tak nějak bezmezně v okolí, zdála se jimi vše obsáhati, co se naskytlo, nic jim neušlo, vše jímala ve svůj vzhled, v nějž jako by snažila se všechno nenabaženě navždy vnořiti. A žádná nitka pavučí, jež se dopřádala, žádná část celku i nejmenší míra nekonečnosti nesměla býti opomenuta v zření tom. A nikdy tak nezíraly ničí zraky na modř nebes jako právě její v tyto chvíle, a v žití světa ničí zraky snad tak nevzhlédaly jako její,

vše ze života snažíce se ještě jednou stihnouti. Tak patřiti dáno je pouze mystice duše . . . a zrakům umírajícím. Vždyť umírala duše její. A nahoře divoké víno rovněž umíralo . . .

Jako v náměsíčném vzmachu měla celý svět před očima, v umírající duši své, která v záhadném tkvění zdála se vyplývati z této bytosti jako pramen, jímž nezvěstně lká hruď země. Takto zírala jako v mystickém přízraku, ve velikosti a pochmurnosti čehosi nadzemského. Ony kouzelné přeludy chvil, v nichž vše se stává účastno snění duše, kdy ze všech záchvěvů, šelestu, barev, z pokřiků ptactva, ze záření slunce a plynutí obláčků, ze silhouet obzorů a dálav vše vyplyne v tomto snění k čemus jinému, než pouhému smyslovému nazírání, — zde nahromadily se v jakés neobsáhlé tajemné šero. A zachytly její oči všechen ten stesk, celou tíhu temné neskonalosti, i pochmurnou velebu i ohromivou melancholii míst, na něž naposled zíraly. A jako by místa tato chvěla se a úpěla temným nepokojem v ohlasu této duše . . .

Nad ní umíralo divoké víno . . .

A umírajíc v krvavých záchvěvech, jako by patřilo zrovna k ní dolů, upřeně a badavě do zvrácených jejích zornic, rozvírajících se bezmezně celému světu, k jejichž tuchám i ono se přidávalo, nemajíc z nich býti vyňato. A cos tak neskonale podobného zračilo se v tomto zblížení, v tomto vzájemném patření . . .

Divoké víno umíralo. A jako by vukol všechno tkvělo v ohlasu i tohoto umírání. Až najednou umírání toto, jako by se opovědělo, vyslalo svou zvěst. Z listu nejkrvavějších, v hýřivosti barev vypiatých ze všech ostatních, odloučil se jeden od svých druhů, a jako by se to ještě po nich ohlédal, rozkolísal se divně v stopách svých, jež značily se samým smutkem, lkajících nezvěstným nářkem, jímaných ohromivým trudem. Že již to nastal právě čas vrátiti svou zdobu zemi, jíž v tomto žití všechno musí býti navráceno. Ale zavadiv o její skráň, rozkolísal se v její klín a tam se pozastavil.

I k němu, bezděčnému druhu, vzepialo se to zření její, z něhož nic nemělo být vyňato. A pak mrtvý list pojala tak nevystihle v ševelivou dlaň, jakoby bez krve již a bílou, jako z měsíčního světla nakupenou; naskýtaloť se cos ještě ze vztahu pozemskosti, která jako by již šmahem začala unikat těmto dotekům. A jala se list ten v rukou zvažovati, v nervosní nenabaženosti, v takové smrtelné nedůtklivosti. Až posléz přichýlila si jej k obličeji, aby jaksi celou duší byla nejblíže zbývající jeho podstatě. List byl

veliký, nádherný a jako krvavá maska zastřel celý její obličej, zabraňuje mu patřiti na věcí vnější, místo kterých však jako by přikvačily nevystihlé věci vnitřní. Takto pátrala v jeho podstatě, v niž upiala se jakýms nenabaženým dychtěním, k zaujatosti záhadné, která mysticky se vzdává . . .

Až začal sebou otřásati list na tomto obličeji, krvavou jeho maskou cos se prorvávalo. Celou bytostí dívčinou to najednou prudce zachvělo, hruď její křečovitě se vzdula. A cos začalo se z ní dráti, rychle, vzlykavě za sebou, v prudkých otřesech, až splynulo vše v jediný opuštěný nářek, usedavý, bezmezný, žalostící v srdcervoucí tísni a zoufalé neblahosti. Rozhlaholil se ten nářek vůkolní tišinou jako jarní vody pustinou noci. A v tom svém zastření před zlým světem a jeho jevy připadal ten obličej jako tragická maska žalostění . . . Snad pavoučci ustali v tu chvíli i ve svém spřádání tajemných vláken a tišina vůkol ustala ve vlastním tichu svém, ustalo vukol vše, naslouchajíc užasle a přidávajíc se k tomuto rozžalostění navždy servaného srdce lidského. A umírající víno nad touto zvrácenou hlavou, otřásající se svými výbuchy a zoufale marně bijící se o svůj osud, rozchvělo se divně zároveň, všemi těmi odumřelými haluzemi otřásajíc, v jakéms roznaříkání smrtelném. Jako by vše vůkol chvělo se temným, těžkým nepokojem v ohlasu podstat se servávajících . . .

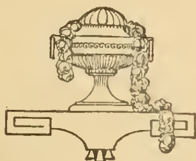
V chladné, pochmurné rozlehlosti zírala Praha v dáli, všechny její silhouety a věže kladly se tam v nehybné ztrnulosti. Vše nad touto Prahou vypialo se v jakous záhadnou oblast, která vymyká se z obvyklých vztahů pozemskosti . . .

Náhle ztichl, zarazil se ten nářek žalostící masky, jako by všechny jarní vody již odplynuly, a ta vzrývající se hruď vnitřními otřesy ztopořila se k takovému křečovitému ztrnutí, nabírajíc jaksi dechu, posledních sil k záhubnému jakémus strašnému provalení, jež ještě jen na okamžik váhá v ohromení svém. Ruce i s krvavým listem klesly v klín a jakoby to sňala se škraboška s těchto lící, které naplnily se vlastní svou podstatou. Byla to podstata smrtelná již, cos úžasně servaného kladlo se těmito lícemi v kvačivém zápětí jakýchs neblahých příšer, a v neobsáhlém zlekání vyjevily se její oči, naplněné jítřivým bludným třpytem, v němž nebylo již poznávání pozemského. Najednou pak, jako by veškeru tuto hystericky schvácenou krásu cos brutálně popadlo, zalomcovalo to celým tělem a zhroutilo v sebe. A v bezejmenném vzryvu, se strašlivým dutým šplíchotem, jako když se provalují podzemní vody, vytryskl z těchto úst rudý zpěněný oblak a vše

vůkol zaplavil jakýms bezmezným purpurovým oparem, tak ještě strašně živým, klokotným v unikajícím svém životu. Zároveň vynesla se kamsi vzhůru tato hynoucí bytost jako v náměsíčném vznesu, rozpiavši ruce nad propastí své záhuby. Ale již klesá, hozena jakous vlnou, klesá k zemi, tak ku podivu nejvhodněji a nejúporněji se kladouc pro všechno toto dění umírajícího života. A krev šplíchá a rozlévá se vůkol z těchto rtů, jež jako by ji ani nepostačovaly vylévati, a země přijímajíc tuto oběť smrtelnosti, rudě, neobsáhle mokvá touto krví jako v přízračné strašlivé vidině...

A nahoře nad touto umírající bytostí lidskou udál se ve všem haluzí divokého vína jakýs záhadný vzruch, vše se tam zachvělo, roztřáslo jako v dotčení podstat, jež najednou se rozpadají. Zároveň všechno to listoví divokého vína smrtelně purpurové začalo se sypati dolů, v celém oblaku, odervávajíc se od rodných haluzí, aby všechnu svou zdobu zase zemi navrátilo. Řinulo se jako brunátnou krví života, jenž ji náhle vydává, a na tu umírající se sesypalo a na tu zem mokvající krví, aby se zemí spojilo se vše, co z ní vyšlo. Tak často zmírá divoké víno, najednou náhle zhošťujíc se svého listoví v nadešlou chvíli. A byla na této zemi jako jediná změť samé krve, která v přízračné ohromivosti zírala ze své podstaty, v jakýs konejšivý hrob krví vystlaný vše se sesulo, hledíc odtud v tragickém smrtelném majestátu . . . A kdyby smrt pozemská nebyla věčným mlčením — ach, co by z těchto míst hlásalo se užaslým smyslům těch, kteří pozůstali, jaká ohromivá zodpovědění by se jim přinášela!

Kdes ze soumračné změti všech těch věží a silhouet v dáli začalo se v tu chvíli vynášeti rozlehlé dunivé zvonění . . . k jakýmsi slávám a parádám života rozhlaholila se to právě Praha.

JAROSLAV KAMPER:

LETOŠNÍ SAISONA DIVADELNÍ.

III.

Soutěž dvou velikých scén, sledujících z velké části program stejný, přirozeně působí, že obě svému obecenstvu častěji předvádějí díla týchže autorů. Zjev ten na počátku soutěže je přirozený a nemůže překvapiti. Později ovšem životní zájem divadel přivede správy jejich k poznání, že nic prospěchu jejich neslouží tak málo, jako právě takové analogie repertoiru, a nebude snad ani dlouho trvati a již budou nemožny zjevy, jako byl na př. případ Stanisława Przybyszewského, míjeného po léta a soustavně (nota bene v době nejvyššího jeho rozmachu!) první naší scénou, ale respektovaného ihned, jakmile Městské divadlo provedlo jeho „Zlaté rouno". Nejinak má se věc s Alexejem Feofilaktovičem Pisemským. Bezmála čtvrt století působí již Národní divadlo, ale za těch pětadvacet let ani jednou dosud nevzpomnělo si na silného a svérázného tohoto dramatika, z něhož už před dvaceti lety Victor Derély přeložil Francouzům výbor nejlepších komedií. Nyní stačilo, aby Městské divadlo ohlásilo jeho „Baala", a Národní divadlo rychle uvádí na scénu jeho „Hořký osud".

„Gorkaja sudbina" je dojista nejslavnější a nejsilnější z dramatických děl tohoto životem otráveného, podnes nedoceněného umělce. Ale po „Vládě tmy", na niž připomíná nejen vraždou dítěte, ale i závěrečnou scénou svou, účin jeho nemůže býti již tak mohutný, jako mohl býti ještě před osmi, desíti lety. Stín otřásajícího a nezapomenutelného dojmu „Vlády tmy" těžce leží na „Hořkém osudu", vzniklém v sám předvečer zrušení nevolnictví a vyrostlém z předpokladů, do nichž dnes jen těžce se vmýšlíme. Drama Tolstého, vzniklé o víc než čtvrt století později, dusí úspěch ponuré hry Pisemského, kde vidíme řadu slabých, bezmocných lidí svíjeti se pod těžkou, drtivou pěstí trudného, hořkého osudu. Jsou jeho nevinnými, ubohými obětmi všichni: i statkář Čechlov-Sokovin, jenž svedl ženu poddaného svého Ananije Jakovleva, Lizavetu, i Ananij Jakovlev, řádný, přičinlivý mužík, podvedený zlým osu-

dem o všechno životní štěstí, i konečně Lizaveta sama, trpící a milující, připoutaná k muži, který je jí odporný. Není mezi nimi ani jedné postavy, jež by nám alespoň trochu nebyla sympathická. Omlouváme a chápeme je všechny, a sám Ananij Jakovlev ani ve chvíli, kdy v záchvatu zuřivé, zoufalé bolesti zabíjí nemanželské děcko Lizavetino, plod její lásky k bárinovi, vzbuzuje v nás jen lítost, ne odpor a opovržení. A poslední stín zaujetí proti němu, jenž tolik vytrpěl, mizí před silou jeho pokání, tak upřímného a hlubokého. Ani vlastního strůjce všeho zla, starostu Kalistrata Grigorjeva, nelze odsuzovati. Je prostě obětí své nevědomosti a hrozných poměrů, v nichž žije, právě tak jako opilý bezzemek, strýček Nikon. Všichni jsou stejně zlomeni a rozpolceni bídou svých životních poměrů, mužíci i pán, mdlý snílek bez energie. Jak ryze a čiře ruské jsou všechny ty postavičky, modelované rukou umělce, před jehož bystrým zrakem odhalují se i nejskrytější záhyby lidských niter!

„Hořký osud“ uchvacuje lapidárností prostých osudů, které nám zjevuje, a hloubkou i silou charakteristiky. Na několika málo jen místech (hlavně v soudní scéně čtvrtého dějství, tu a tam i v kresbě figur Nikona, Kalistrata Grigorjeva a statkáře Zolotilova) ohlašuje se ironický, zahořklý skeptik, s mučivou rozkoší odhalující lež a zvrácenost lidských povah. Všechna útočná a jízlivá skepse, všechno hořké poznání životní bídy, jen nedostatečně maskované pozlátkem krásných slov a vylhaných pocitů, všechna dravá ironie, tak příznačná pro Písemského, mnohem přesvědčivěji mluví z jeho „Baala“, komedie, jež s neúprosnou důsledností ukazuje, jak touha po penězích, která je vlastní pružinou tolika lidských činů, porušuje lidské povahy. Nenasytným Baalem, jemuž obětují se životy a jenž na konec pohlcuje vše a nejdřív ty, kdo cele jeho službě se zasvětili, je právě chtivost zisku, věčně neukojená touha po zlatě. Rozpomínáme-li se, kde jinde v dramatě by ziskuchtivost tak byla osou všeho dění, nezbytně připadají nám Becqueovi „Krkavci“. A snad ještě na Balzaca („Mercadet“) si vzpomeneme. Ale sotva již kde jinde obludnou tvář Molochovu zříme osvětlenu paprsky tak pronikavé a neúprosné analysy jako v této hře, kde Písemskij ukazuje, jak těsně se stýkají dvě mocnosti, utvářející naše osudy: peníze a láska. S netajenou nenávistí ukazuje na bezedný jícen Molocha, jemuž neúprosně propadá vše, i krása i mládí, charakter a štěstí, vše, co v srdcích lidských je ušlechtilého a dobrého. K vůli penězům podvodný dodavatel Burgmeier sám hází krásnou ženu svou Kleopatru Sergějevnu do náručí Miroviče, jenž jako člen komise, rozhodující o přijetí dodávek,

má ve své moci jeho rozkvět nebo úpadek; k vůli penězům Eugenie Nikolajevna klame přítelkyni, odluzujíc jí muže; k vůli nim na konec stává se elegantní krasavice ženou ošklivého a směšného žida Rufina; peníze ovládají všechno myšlení a cítění takového drzého mluvky, jakým je Tolokonikov, i dobrodružného, ale v jádře ne zlého Kunicyna; a nedostatek peněz je to, jenž přivodí náhlý konec románu Mirovičova a jenž Kleopatru přivádí zpět do objetí Burgmeierova. Všichni ti lidé vlastně nejsou zlí, ale hrozný Moloch, nenasytný Baal, kterému se zaprodali, vzal jim všechnu možnost odpírati zlu, zlomil a zkorrumpoval jejich povahy. Je to hořká, nemilosrdná ironie, která mluví z této útočné komedie. Kolika bolestnými zkušenostmi bylo asi vykoupeno poznání, z něhož vyrostla, co krve to všechno asi stálo! Co těžkých obžalob společnosti a jejích zřízení skrývá se v úsečných, suchých a tak přirozených dialozích komedie, odehrávající se v ovzduší, které Písemskij tak dobře znal a z něhož nejen v románech, ale i v divadelních hrách svých vyčerpal tolik vděčných námětů, v ovzduší vrstev obchodnických a úřednických. Ale nejen ovzduším, i základním motivem svým, otázkou peněz, otázkou moci, karriery a postupu připomíná jiné hry autorovy, prosycené stejně žíravou ironií (zvlášť „Hypochondra“ a „Podkopy“).

Vedle této palčivé ironie, z níž čiší těžká zklamání životní, ironie Dána Gustava Esmanna vypadá tuze krotce a nesměle. Je to spíš lehká, blýskavá ironie feuilletonisty, jenž hebkou rukou a vtipně glossuje in margine výjevy života, odehrávajícího se kol něho. A tomuto lehkému rozmaru a hravému půvabu sluší právě přičísti neobyčejné posmrtné úspěchy dramatika, na jehož náhrobku právem by se mohla čísti úsečná tři slova vlastního epitafu Stendhalova: Žil, psal, miloval, při čemž snad jen pořad slov ve shodě s významem, jejž měla v životě jeho, by bylo nutno trochu pozměniti. Jeho dílo, dnes tak módní, je odrazem tohoto života, tak veselého a lehkomyslného. Tento vtipný feuilletonista, tolik čtený a obávaný ve své domovině, ředitel kabaretu, literát, jenž časem se zanášel i plány obchodnickými, ale dovedl přes ně zase klidně přejíti k dennímu pořádku, jako přecházel přes své lásky, světák, o němž tolik se mluvilo v Kodani, mnoho miloval, mnoho žil a mnoho psal. Znal ženy a miloval je a proto je klamal. Ruka jedné z nich, studentky Hammerichovy, dne 4. září 1904 jediným výstřelem ukončila život duchaplného bonvivanta, jenž za čtyřiačtyřicet let své pozemské pouti nashromáždil tolik úspěchů a krásných vzpomínek. Tento výstřel, jenž lehko-

myslný vaudeville tak náhle změnil v tragedii, upozornil teprve Evropu na dílo Esmannovo, a dnes, tři léta po své smrti, Esmann žije na tolika scénách evropských. Hravý půvab a jemnost, jichž nelze upříti jeho hrám, někdy dost povrchním a laciným, získaly mu přízeň širokých mass, které dávají se upoutati napínavostí jeho „Ostříže“ (hry, v níž dávno před módními detektivními komediemi vytvořil jakýsi typ Sherlocka Holmesa), levandulovou sentimentálností „Starého domova“ a veselými nápady a komickými situacemi „Otce a syna“.

Nejsou to díla velikého umění a snad nemají ani s uměním mnoho společného. Ale pobaví dobře, a tím je vlastně poslání jejich naplněno. Není zajisté potřebí mnoho důvtipu, aby, jakmile Pavel Holm se vrátil odněkud ze Sibiře se svou čipernou Američankou, se poznalo, že co nevidět bude se opakovati situace z prvního dějství, kde otec Holm domlouval synovi k vůli veselé Kamile, s tím toliko rozdílem, že tentokráte na soudnou stolici zasedá syn, jenž na konec uděluje požehnání otci, zadívavšímu se tak důkladně do očí své komptoiristky, hezké vdovy Berty Lundovy. Je to vše arci dost fraškovité, a několik digressí o rozdílu mezi starým a novým světem, jimiž se má zastříti vratká motivace některých motivu, spíše ještě na tyto rady upozorňuje, než aby je zastíralo; ale v celku „Otec a syn“ je hra docela zábavná a vtipná a není na ní znáti, že by Esmann, jak přátelé jeho ujišťují, byl tvořil dosti těžce. Také ve „Starém domově“ staví proti sobě starou a mladou generaci a dává mladé energii, činuchtivosti a touze po vzduchu a světle, vítěziti nad úzkoprsou zaujatostí, rodovými předsudky a zkostnatělostí starého pokolení, které ve hře představuje teta Uranie Rabová, úzkostlivě bdící nad tradicemi Rabesholmu, rodinného dvorce, plného plesnivé vůně minulosti. Motiv „Višňoveho sadu“ zpracován zde veseloherně autorem, jenž všude zůstává na povrchu, ale má dost vrozeného půvabu, aby nás na chvíli zaujal a pobavil. Druhé dějství hry má dokonce i dosti náladového kouzla a je vůbec nejlepší, třebaže sentimentálnost jednání třetího obecenstvu spíše se zamlouvá.

Zcela jiný je ráz her Esmannova krajana Gustava Wieda, od něhož asi před desíti lety „Intimní volné jeviště“ provedlo aktovku „Svatební noc“ a „Kruh českých spisovatelu“ loni aktovou komedii „Súčtování“ (stejně Esmann již před lety uveden k nám svou aktovkou „Vdovci“). Je to satirik opravdu vtipný, dravý a neúprosný, jenž posměchem svým neušetří nikoho. Ani sebe ne. Není mnoho satir tak sžíravých a vtipných, rozmarnými nápady

vpravdě překypujících, jako čtyřaktová jeho komedie „Dvakrát dvě jest pět“, ohlášená Městským divadlem. Má všechny přednost her Wiedových: výbornou kresbu figur, vtip a rozmar, záplavu satirických šlehů, jemnou drobnokresbu psychologickou, a při tom je bez jejich vad. Není ani tak přehnaně groteskní a tendečně překreslená jako čtyřaktová „Chlouba města“, ani nezaráží tak podivně nevkusným nápadem, jakým je na př. zdánlivé oběšení v rozkošné jinak aktovce „Láska“. Také tentokráte Wied uvádí na scénu řadu znamenitě kreslených postav (podařená dvojice manželů Konikových, stále se škádlících a přece neschopných žíti druh bez druha třeba jen hodinu, je z nejlepších figurek, s nimiž jsme se v posledních letech na jevišti shledali) a demonstruje na nich úžasné pokrytectví, prolhanost, zbabělost a směšnost dnešních lidí. Jeho posměch neušetří nikoho a nic. Je vůbec těžko říci, kdy mluví vážně a kdy pouští uzdu svému rozmaru. Dělá si blázny z figur, jež staví na prkna, z obecenstva i ze sebe. A především ze šosáků, které zaplavuje řiznými posměšky a jimž důsledně strhuje masky s pokryteckých tváří. Jaká neodolatelně směšná figura je ten ministerský rada Haman, pohoršený ve svém konservatismu „nemravností“ knihy zetě svého Abela, a při tom zcela klidně přecházející do tábora liberálního, když konservativní systém padl! A ostatní nejsou mnohem lepší. Všichni jsou pokrytci a svatoušci a v srdcích všech dřímají bestie, čekající jen na chvíli probuzení. A jaký rozkošný čtverák je ten spisovatel Pavel Abel, jenž tolik si libuje v paradoxech a pro něhož opravdu „dvakrát dvě jest pět“, jinými slovy: pro něhož platí pravdy zcela jiné, než pro všechny ostatní lidi, a u něhož suverenní ironie pojí se s neotřesným, vpravdě filosofickým klidem. Je duchaplný a vtipný, s každou situací se smiřuje a do každé dovede se vpravit. Má nejeden rys společný s malířem Nielsenem z „Pýchy města“, právě tak jako zde rada Haman připomíná trochu konsula Kroeyera z téže komedie. Je to hra, v níž šumí duch plný rozmaru a půvabu, někdy trochu sukovitý a nezkrotný, ale vždy zajímavý a rázovitý. Povedenější „satyrské hry“, odehrávající se v Kodani v dobách dávno minulých („neboť dnes již lidé nejsou takoví“, jak vtipně podotýká autor), neviděli jsme hned tak na scéně. Duchaplný, někdy hodně prostořeký Wied představuje jakýsi protipól citově zaujatého světáka Esmanna. V obou však setkáváme se s vlastnostmi, které se mi zdají býti příznačnými pro dánského ducha: půvabem, hravostí a svěžestí.

FEUILLETON.

STARÝ A NOVÝ NÁROD.

Mezi frasemi táborových řečníků, upřímně, předpokládejme, míněnými, budila kdysi jedna znamenitý posměch. Byla to frase o dvoustoletém spánku pobělohorském. Po té následovala železně, neúprosně, jako dvanáctá hodina po jedenácté, frase druhá: o zázračném probuzení. Užití těchto frasí bylo svědectvím duševní nemajetnosti, ať nedím nuzoty. A posměch, který právě budily, zanesen nejednou do literatury. Nebylo proč se smáti; sousedé Němci mají dobré pořekadlo pessimistické zkušenosti životní: Nichts besseres kommt nach.

Přes tuto hluboce filosofickou větu zaujal jsem v minulém čísle „Lumíra" stanovisko proti neblahé thesi o padesátiletých dějinách politických a stoletých literárních. Viděl jsem v ní improvisační ukvapenost. Není třeba negovat národní kontinuitu, napsal jsem. Chyba lávky! Právě toho třeba. „Novině" přišla pomoc známého historika, dra Herbena. „Historické faktum je, ať sobě vážíme sebe více minulosti, že jsme koncem 18. století vstoupili mezi národy jako národ nový."

Z ničeho pouze Bůh stvořil svět; a někteří pochybují také o tom. Ježto kontinuita národní přerušena skutečně a nadobro, stal se zde zázrak, větší zázraku probuzení. (Toto konečně vylučuje nový organismus.) Dobrovský z národa po dvě století neexistujícího stvořil nový. A k tomu bezděky. Toť prvý rozdíl. Druhý je, že Bůh, stvořiv svět, viděl, že je dobrý. Nevím, byl-li by Dobrovský, čta dra Herbena, tak spokojen svým dílem. A k tomu okolnost mnohem ještě žalostnější: nečerpal-li Dobrovský než z „Času", mohl býti zmaten. O několik řádek za „novým národem" četl poněkud skromnější větu: „Nová doba kultury české začíná Dobrovským". Jsou-li mrtví ješitni, nerozvážný pisatel zbavil Dobrovského klidu; palčivá otázka nedá mu spát: nový národ či nová doba kultury české?

Zmaten-li mrtvý, proč ne my živí? Být národem novým je rozkošné. Jsou tu všechny možnosti. Je-li mládí jednotlivcovo stavem, jehož konec vyvolává melancholii, proč ne mládí národa? Není ještě opotřebovaných sil, smutečních dat v kalendáři, nižádné dějinné hanby. Otvíráme zvědavě oči a napínáme pozorně sluch. Neunaveni ještě cestou chceme vše viděti a slyšeti. Odpovídáme pouze za sebe: nám je zbudovat budoucnost. Koho by nevábila tato velká úloha? Koho by neopojoval tak vábný sen?

Býti národem novým v střední Evropě bylo by také paradoxní. A paradox líbí se dnes. Znamenalo by to podivný úkaz: skryté jakés zákoutí, kam nedolehnou světové vichřice; tichá zátoka, kde se příliš nečeří vlny a kam neplují žádné koráby; zde je místo pro idyllu. Ani to vlastně není možno. Vzrostla by pak určitá svérázná kultura, zpozdilá snad a zpožděná, přece však kultura. Lamte si hlavu jak lamte, vznik nového národa v střední Evropě bude vždy paradox. A paradox se líbí, napsal jsem nahoře.

Jenom že .. nový národ .. Kdy zahynul ten starý? Dne 8. listopadu 1620, nepochybně. Nebo snad mírem vestfálským, který zmařil poslední naděje emigrace? Umřel s Komenským a byl „Kšaft umírající matky Jednoty bratrské" kšaft celého národa? Ani Komenský nesoudil tak; jinak zní, důvěřivěji závěrek „Kšaftu". Kdy vlastně tedy umřel starý český národ? A kým umřel? A co žilo v Čechách v ponurém přechodu mezi zánikem starého a zrozením nového národa? Neuvědomělá massa, odpovídá dr. Herben. Něco mimo národy. Také stanovisko. Ale ta neuvědomělá massa žila přece po svém; měla písně, měla pohádky, měla přísloví, měla zvyky. V museích jsou pomníky jejího lidového umění. Komu patří? Věří dr. Herben, že kdyby skutečně přerušena byla národní kontinuita docela, jakýkoli genius dovedl by vzbudit odumřelé? Nový národ .. Krásná věc. Jenom že .. nový národ! Rveme se tu všichni s minulostí; tíží nás jako břemeno; je nám překážkou v cestě. Nový národ, a bylo nutno bojovat proti přílišnému historismu u nás. Cítíme tedy nějakou souvislost s dávno mrtvým starým národem? Někdo chce navazovat na minulost českobratrskou, někdo volá: „Dosti Husa!" Znamená to, že minulost skutečně je mrtva? Bylo by třeba tak prudkého výkřiku, kdyby byla? Mrtví nenapadají se s takovou příkrostí; to by mohl chápat i pan František Šalda. A jsou nám Čeští Bratří suchou historickou rozpravou, jíž se účastníme s ledovým chladem?

Nový národ.. a stále v okruhu starých chyb! Nový národ a vším na minulost narážející. Oh, ano! Dogmata pradědů jsou nám vzdálena. Ale jsou-li nám vzdálena dogmata, není — na štěstí, na neštěstí — vzdálen jejich duch. A nejsem to já, který bych říkal na štěstí. Jaká je to moc, jež nás nutí stále reagovat na minulost? Proč se k ní stále vracel Svatopluk Čech? Proč ji trpěl Julius Zeyer? Proč Karásek napsal „Gotickou duši"? A upřímné slovo těm, kteří s horlivostí tak dojemnou hanobí „Posla": byl bych vytvořil já, tak málo přátelský českobratrství, figuru Tomáše Roha, kdyby v mém nitru nedozníval vzdálený a příbuzný nějaký tón?

Suchá pravda je, že písmo dějin nedá se smazat žádnou houbou. Minulost naše může sváděti k smutkům; přes to je to minulost. Zříci se jí nemůžeme, kdybychom tomu stokrát chtěli. Suchá pravda je dále, že po katastrofách 17. a 18. století bylo nám opět začíti znovu. Byli jsme

jako majitel domu, který vyhořel a musí dům stavět od základu. Majitel zůstal však týž a materiál stavební — řeč — také. Goethe pravil kdysi o německé kultuře (a snad právě známý ten výrok svedl k nešťastné stilisaci „Noviny"): Wir Deutschen sind von gestern. Znamená to totéž, co u nás: kulturu na rychlo znovu vybudovanou, s neblahými příznaky kvapu a parvenuovství. Ale říci to o kultuře je něco jiného, než mluvit o literárních a politických dějinách. Národ může zcela dobře — dobře je zde hořké slovo — být bez kultury a mít literární i politické dějiny. Kdyby tomu tak nebylo, bylo by nutno vysvětlovati věci, jež by měly býti pochopitelny i školákům? Kdyby tomu tak nebylo, obětovalo by se tolik dialektiky touze neblahé a nebezpečné, učinit z mezery propast?

V. D.

DIVADLO.

Národní divadlo předvedlo v poslední době dvě původní hry. Jsou to „Páni" a „Vodopád Giessbach".

„Páni" jsou selské drama. A jsou zbožněním gruntu. Grunt vládne lidskými osudy; vše mu nutno obětovat. To je jasno autorce kusu a majiteli gruntu. Méně však pánům, které statek vychoval. Z toho vzniká ovšem drama. Kdyby autorka nestavěla se na určitou stranu, bylo by dobře; ale co chcete od zbožňovatelky gruntu? Páni jsou egoisti, mluvkové, špatní lidé úhrnem. Pan komisař ukazuje na svou rodinu a na svou chorobu, a to je hanebné; pan farář... co smí učinit pan farář, jejž autorka obtížila panovačnou kuchařkou, schopnou uspokojit pokrokově smýšlející diváky? Z dramatu stal se obratem ruky kus tendenční. Se všemi vadami tendenčních kusů: stereotypní a prázdné figurky, žalostně plačtivé scény, zde onde záblesk něčeho lepšího, okamžik dojmu... a nic. Dědeček s babičkou, vzorní výměnkáři, lidé gruntu, slaví zlatou svatbu. Nelze se tomu diviti, jsou i v naší literatuře ctihodně už staří. Drsně reálná, nesentimentální hospodyně je jediná snesitelná postava kusu.

— — Ale snad autorce křivdím; věc (náhodou čtená v rukopise) nepůsobila na mne tak špatným dojmem. Než uvažte: viděl jsem třetí reprisu. Při třetí reprise je autor vogelfrei. Herci vyzkoušeli své role a vědí, co s nimi činiti. „Páni" jsou nepopiratelně míněni vážně: chvílemi jsem se domníval, že se hraje fraška. Karikuje se v pohybech i řeči; publikum se směje. Není možno, že mi hra svojí šablonou a nevkusem znechutila postavy snad jinak snesitelné? Vyzýval bych referenty, aby se nespokojili premiérou; třetí reprisa je mnohem poučnější... Pokud na ni ovšem dojde — —

„Vodopád Giessbach" zdá se mi nedorozuměním. Nemyslím, že pole, jež p. Horký zde vyvolil, bylo by jeho vlastním; kloníť se p. Horký spíše k drsnému realismu. Verš „Vodopádu" je nepříjemně nabubřelý a rhetorický. Je v tom ovšem jistá výhoda: kryje veškeré slabé stránky a nepravděpodobnost fabule. Ale činí ji za to mnohdy nejasnou. Ježto „V. G." nevyšel knižně, nevím, přeslechl-li jsem tu neb onde motivaci nejasně naznačovanou, či není-li jí vůbec. „Vodopád Giessbach" je drama marné oběti; diváka nepřesvědčí, že oběti bylo třeba, a přesvědčí-li ho, vzbudí pochybnost o ženě, pro niž se stala: její kvapný sňatek s konsulem Bervicem je zajisté neblahou náhodou, a zde právě jsem v pochybnostech svrchu naznačených. Nuže,

stalo se: pan konsul byl tím donucen hrát roli nevděčnou a málo libivou. To však už v dnešních kusech je osud manželů. Ale také poměr jejich je bez odporu nejasný. Upřímně řečeno, přese vše je z nich sympathičtější konsul: ví, co chce, a to se nedá o jeho ženě říci. Za to Klaudius Šlechta, nebohá oběť situací trochu zmatených! Přesvědčení divákovo žádalo, aby muž ten, ve všem žalostnou náhodou ztroskotavší, vrhl se za ženou, které nedovedl zadržet; zdá se však, že veselé písně se svahu hor přesvědčily ho o krásách života. Tím spíše, že po smrti paní konsulové není důvodu, proč by pan konsul se zmiňoval o dopise náhodou (a tak neprozřetelně!) do Chili poslaném. Vždyť čin páně Bervicův, přesně vzato, páchl zneužitím moci úřední.

Ubohost mužova měla snad za účel glorifikovat ženu; zajisté méně bylo by při zdlouhavé té hře více.

✣

Vinohradské divadlo vstoupilo odhodlaně do masopustu. Jsou však obavy, aby ten masopust netrval příliš dlouho. Veselohra, fraška! Posluchač vždy se něčemu směje: buďto kusu, nebo hercům, nebo sobě. Francouzské zboží těší se popularitě; radostno poslouchati. Je to nejpropracovanější a nejchudší veselohra světa. Pět situací, které vždy a nezbytně se dostaví; vcházejíce, můžeme se sázet, jaký bude dnes pořad. Zde se zdá nepravdou míjení času. Nic se nezměnilo, nic se nezmění. Les affaires sont les affaires.

Česká veselohra... s českou veselohrou je potíž. Zde ji repraesentoval „Deskový statek" p. Štechův. Pan Štech odmlčel se na nějakou dobu. Léta však nezměnila p. Štecha ani jeho genru. Bouře v sklenici vody.. jež není čistá. Malé směšnosti, předváděné bez nechuti a skoro zálibně. Publikum se smálo, a autor nechtěl asi více.

Masopust vinohradského divadla budí reflexi. Za čtvrt roku jeho trvání sehrány z původní produkce „Godiva" a „Deskový statek". Divadlo, jež se otvírá, skizzuje repertoirem také program. Program vinohradského divadla je bez odporu jednostranný. Jako příští kus ohlašuje se p. Leger „V zakletém zámku". A přece má divadlo k disposici „Knížete", pozoruhodnou práci mladého autora, a to mnohem déle než práci p. Legrovu. Tři měsíce uplynuly, aniž na vinohradském divadle mladá generace připuštěna k slovu.. Fakt, který nemůže nevzbuzovat u ní jistou hořkost. To by byla neveselá stránka veselého masopustu; na hořkosti bylo snad času dost.

V. D.

„Lumír" vychází 15. každého měsíce mimo prázdniny a předplácí se pro Prahu: na půl léta K 4·80, na celý rok K 9·60. Poštou: na půl léta K 5·—, na celý rok K 10·—. — Na Knihovnu „Lumíra" připláceji odběratelé ročně pouze K 2·—. Jinak stojí sešit 24 hal. — Patisk původních prací se vyhrazuje. — Dopisy administraci „Lumíra" buďtež adresovány: Časopis „Lumír", Praha, Karlovo náměstí č. 34. — Listy přijímáme jen frankované. Rukopisů nevracíme.

Rediguji Viktor Dyk a Jaroslav Vlček. — Majetník, vydavatel a nakladatel J. Otto

Tiskem „Unie" v Praze.

Číslo toto vydáno dne 19. února 1908.

V. DYK:

IN MEMORIAM.

I.

Veliký mrtvý, hloubavý ty stíne,
samoty druhu, jiné doby synu,
zajdi v směs bledou jiných velkých stínů.
Neb žár prý zhasíná a den prý mine.

Slovanstva snílku, řeka Lethe plyne
u tvojich nohou. V zádumčivém stínu
sní dosud Kollár: Vlast-li nebo Minu?
A žár prý zhasíná a den prý mine.

Chápu, že jdeš. Než líto mi, že v chvíli,
Slovanstva kdy tvůj raněn orel bílý,
a více nežli kdy je smutna tvoje zem.

A vím, ó Stíne, žes' tou cestou k Lethe
se poodvrátil ještě k vlasti kleté
a váhal jsi, když Hermes řekl: „Jděm“.

24. 2. 1908.

II.

Ty černé flóry dnešku nesluší,
ty černé flóry jsou zde chybou v slohu.
Den v předjaří. Jen jaro sníti mohu.
Ta černá barva padá na duši.

Proč lidé přišli? Hluk a ševel hlasů?
Proč tísní se tu hlava vedle hlav?
Mladosti mrtvá, sestup v tento dav:
zde třeba slunce, růží, barev, jasu!

Vše harmonie: zánik, vznik a vzrůst . . .
Nemluví kletbu mlčení těch úst.
Tak přišla smrt, jak podzim na kraj padá.

Předjarní den. Jen jaro cítit mohu.
Dnes černé flóry jsou jen chybou v slohu:
ta harmonie harmonii žádá.

1. 3. 1908.

O. THEER:

NOVÁ PŮVODNÍ PRÓSA.

Z bratří Mrštíků se Vilém jevil vždy tím, jehož umělecká tvorba měla sklonnost k dílům širší koncepce, velkých celků. Kdežto p. Alois Mrštík díval se do světa okem citlivým pro drobné detaily, laskavě vnímajícím malé obrázky, jejichž krajinky a postavičky čím menší tím více života měly do sebe, jeho mladší bratr učinil několik rozběhů k rozsáhlým románovým celkům: celkům, v nichž širokými, barvou mrhajícími tahy, tu s obhlédavostí epika, tam se subjektivním lyrismem neklidného, po prudkých vrušeních žíznícího temperamentu, pokusil se vymalovati typické jednotlivce naší mládeže. A nemýlím se asi, řeknu-li, že jeho poslední kniha Zlatá nit* prozrazuje do jisté míry vliv p. Aloise Mrštíka, autora Roku na vsi, potud, že velmi obdobně se celá její stavba rozpadá v řadu drobných obrázků, načrtnutých štětcem, jenž svěžestí svých tónův upomíná na některé z prací malého formátu francouzského impressionismu. V pestrém nepořádku střídá se v knize město s venkovem, teskný vzlyk se srdečným výbuchem smíchu, dojmy z ciziny i z vlasti, příroda jednou zbitá bouří, podruhé rozkvetlá, vyšňořená, hrající si bezstarostně svými tisícerými barvami, a posléze „hrst epigramů", z nichž dva nebo tři obsahu velmi pepřeného. Je příčinou této kaleidoskopické formy autorova únava, či rozmar, jsou tyto drobné prósy plodem chvil, kdy ruka klesá bez moci před velkými plátny, či naopak vznikly snad

* V. Mrštík: Zlatá nit. Fragmenty a hrst epigramů. V Praze, nákl. J. Otty, 1907. 8°. Knihovna Lumíra, VI. Str. 219.

jako kapriciesní nápad nitra přeplněného dojmy? Jsem přesvědčen, že jediné správný je tu výklad první, rozumíme-li ovšem únavou také jisté nitrné zvraty a krise, jež svádějí nás s posavadních našich cest a jsou příčinou, že dílo nemůže plně a do šířky vyzráti. Spatřuji-li však „únavu" v architektonickém členění knihy jako celku, dokládám zároveň, že její jednotlivé části provedeny jsou v plné svěžesti, skoro bych řekl, že tak svěže, jak se u pana Mrštíka posud neukázalo. Fragmentární jeho rys činí z tohoto dílka řadu drobných intimních výhledů, v nichž p. Mrštík vstupuje ve vztah nanejvýš úzký s vypravovaným obsahem. Kouzlo prožitého jiskří tu s každé stránky, a co jiskra, to teplý svit. Opravdu, neznám mezi mladšími našimi belletristy nikoho, kdo by svůj vztah ku přírodě prožíval tak teple, kdo by ji miloval tak zvláštní, možno-li tak říci, „bosáckou" láskou, jako právě p. Mrštík. Ovšem netvrdím, že by v této lásce byla nějaká ideální ušlechtilost nebo filosofická hloubka. Ale co života, jaký podivný dar žíti „sans façons"! Myslím, že Rabelaisův Pantagruel, dříve než přišel do opatství thelèmského, roztřásl by se radostí nad jedinečným darem p. Mrštíkovým. Jeho poměr ku přírodě připadá mi jako láska milenců, kteří se milují, štěkají, milují se, nabijí si a posléze se přec jen milují. A stejný je i jeho styk s ostatním světem. Nestilisuje si ho v jednotnou linii, jedná vždy, jak se mu právě líbí. Jednou, když v neprozřetelném poblouzení dal se zavřít do kanceláře, práskne dveřmi a zatoulá se k Sázavě. Bože, vždyť je v květnu venku tak krásně! Jindy vyjde si s bratrem na hon: spatří, tuším, zajíčka, polituje ho, zasteskne se mu, a dál už nevystřelí rány. Obě tyto příhody vyplývají z téže psychické základny, nám, lidem vůle, dosti nepochopitelné: neboť my, vstoupíme-li jednou do kanceláře, rozmyslili bychom si to velmi, abychom ji opustili proto, že je na Sázavě krásně; a vyjdeme-li na honbu, zdá se nám svatou povinností střílet. Ne tak pan Mrštík. Jedná (napsal jsem výše) vždy, jak se mu právě líbí. Jednou pojmenuji ho za to „bohémem". Podruhé však neupřete, kolik teplé lásky je v této bohémě. Vari příkazy a povinnosti, i ty, jež jsem si sám uložil, říká p. Mrštík: neboť já se dávám okamžiku! Po tomto příkladu jeví se, doufám, dost jasně charakteristické vlastnosti cítění našeho autora: Mrštík vybíjí se vždy cele a prudce a projevuje to bez ostychu, ale také bez úzkostlivosti. To vše tvoří podmínky mohutné sensibility, a pochybuji, že máme v Čechách svěžejší sensibilitu nad p. Mrštíkovu. Vše u něho je dojmem a nic pojmem, vše barvitý a zářivý chumel, ale nikdy system. Čtěte Pohádku máje, chcete-li poznat, jak skvělá

je jeho paleta. Čtěte cestopisy, abyste seznali, jak dovede vyzpívat radostný pocit změny, pohybu, volnosti, jarního vzduchu, svěžích strání. Pravda, jeho sensibilita je neširoká: je to především a skoro výhradně citlivost malířského oka, kdežto ostatní smysly se jen zřídka projevují v jeho tvorbě. Ale v tomto omezení jaké bohatství odstínů! A mimo to: jaká škála pro pocity tepla, blaha, veselí! V tomto zvláštním rázu sensibility vidím p. Mrštíkovo příslušenství k moravské literatuře. Neboť ačkoli se co nejúzkostlivěji vyhýbám snadným nebo svůdným generalisacím, přec jen nemohu neviděti, že tak mnohé moravské autory spojuje cosi společného, a to podobný ráz jejich sensibility, spontánnější a zemitější nežli je česká. Neodvažuji se rozhodnouti, pokud je to vlastnost jistého kmene anebo Moravy celé. Než abych uvedl doklad: překvapoval mne vždy na př. obdobný ráz sensibility p. Mrštíkovy a p. Herbenovy, jejich přímý, teplý vztah k půdě, jejich neustálá snaha oprostit se, vyvléci se z chomoutu městské společnosti. Podívejte se, jak zcela jinak cítí p. F. X. Svoboda, jenž je přece také selský synek. A čím to, že napíše-li p. Mrštík: „Dávno před tím a dávno zas potom nebyl jsem tak po zvířecku na světě rád“ (str. 52), křísí se vám mimoděk vzpomínka na p. Herbenův výrok: „Člověku je blaze, když svleče Prahu a odhodí všechnu přítěž důstojenství svého do příkopu. Lehko jako po koupeli, kéž by ses nemusil už nikdy do příkopu shýbat pro to, cos tam odhodil“ (Hostišov, str. 304).

Po této odbočce, jež chce být pouhou hypothesou, vraťme se ještě na okamžik k p. Mrštíkovi. Pokusil jsem se výše ukázati, kterak u něho vše je dojem a ne pojem, shluk bez systému. A přece jen si náš autor nedovede odepřít, aspoň na chvilku, aby „nepřemyšloval“, jak říká Komenský, a aby nereformoval. Zdá se mi, že by s radostí dal svůj talent spisovatelský za to, kdyby aspoň čtrnáct dní mohl reformovat milý náš národ. Vedle malířského temperamentu je v něm skryt vášnivý debatér, fanatický až obhájce některé myšlenky, kterou však, jak jsme viděli v boji za starou Prahu, po prvním neúspěchu vystřídá myšlenkou jinou. A to vše v málo přesvědčivém mixtum compositum, jak svědčí oba jeho svazky Pia desideria. I Zlatá nit má ohlasy této jeho vlastnosti, na štěstí ne příliš četné, aby oslabily půvabný ráz ostatních kapitolek.

Umění vypravovati, při své zdánlivé prostotě podmíněné tolika složkami, znesnadněné tolika překážkami, naleznete za dnešní doby velmi zřídka nejen u nás, ale i jinde, v literatuře, jako je francouzská, kde „le conte“, povídka, má staletou tradici. Neboť

celý ráz současného umění, individualistický a zajímající se více o charakteristické podrobnosti než o výslednici poměru sil uměleckého díla, je v přímém protikladu k tomu, čeho povídce, pokud jí rozumíme v etymologickém smyslu výše naznačeném, je zapotřebí: strohé hospodárnosti ve volbě detailů, bystrého a přece jen vše podstatně zachycujícího spádu, schopnosti vyjíti ze sebe potud, abychom přehlédli poměr jednotlivých složek, ubrali jim tam, kde jejich délka je na úkor celku, a přidali, kde stručnost kazí úměrný vztah. Spisovatel naší doby, pachtící se po dokumentech, je toho vzdálen: je jako odborný lékař z kliniky, jehož velké ruce hrabou se v lidských útrobách, řežou a sešívají je, dávají náplasti a vytahují stehy. Ruka povídkářova však musí býti jemná a bílá, aby na jejích křehkých prstech zasvítily drahokamy všemi svými zhuštěnými paprsky, aby zaplápolaly, zableskly se, vydaly ve vhodnou chvíli celý svůj svit k okouzlení zraku, k očarování duše. Paní Svobodová uveřejnila knížečku povídek, z nichž některé jsou vskutku jedinými svého druhu.* Jsou to drobné obrázky o dětech, ale spíše pro dospělé než pro děti. Smutné mládí mohl by zníti jejich podtitul. Autorka naslouchá pohádce mládí, a to, co z něho zachycuje, jsou jeho smutné tóny. Řekli byste, čtouce její knihu, že není tesknější doby nad tu, kdy jsme si poprvé uvědomovali svět, kdy jsme poprvé poznávali své sny a touhy, kdy jsme poprvé nahlédli do víru svých vášní. Jiný psycholog dětství, Gottfried Keller, vidí je v celé bohatosti jeho radostí i žalů, zápasů i snění. Paní Svobodová bere z něho jen jeho zklamanou touhu, jeho utrpení, jeho chorobné dychtění. Skoro se zdá, že její děti pláčí přespříliš často a snadně. Ale i tak, jak rozkošné jsou některé obrázky jí vykreslené: drobná povídka „Koníček“, v níž, na několika stránkách, způsobem prostým, místy pohádkový stil připomínajícím, vystihla nejen nitro chlapce, vznícené prvním přáním, nýbrž zároveň svým způsobem symbolisovala marnost lidské touhy. I v jiné povídce, „Střevíčcích“, podává, pod maskou příběhu, kus své filosofie. Naproti tomu druhá polovina knihy, kterou tvoří delší povídka v „Rodné vsi“, nikterak nedosahuje účinu prvních příběhů.

Pan Vyskočil, autor knihy Modré Hory**, náleží k těm, kteří v kritické naší řeči bývají nazýváni „nejmladší“. Naši nejmladší,

* R. Svobodová: Pokání Blaženčino. Žeň z literatur, sv. XIII. V Praze, nákl. J. Laichtra, 1908. 8⁰. Str. 113.

** Quido M. Vyskočil: Modré Hory. V Praze, nákl. J. R. Vilímka]1907.]. 8⁰. Str. 201.

třeba že mezi ně patří někteří autoři bezmála třicetiletí, zůstávají širší veřejnosti neznámi, nejen pokud se týče jednotlivců, nýbrž i jako celkový útvar literární, přes veškerou nesourodost jednotlivých individualit nicméně mnohými společnými rysy spiatý. A přece jsou dnes mezi nimi někteří, kteří mají svůj osobitý tón, svou zajímavou fysiognomii spisovatelskou. Nevím, mám-li k nim počítat pp. Gelnera a Haška, kteří, zdá se mi, příliš těsně souvisí s posledními evolucemi „Moderní Revue". Jsou tu však jiní: vedle p. Vyskočila pp. Šrámek, Mahen, Hilar, Velhartický, Těsnohlídek, Opočenský atd. Směr „Moderní Revue" měl nesporně velmi značný vliv na tuto nejmladší generaci, a oba časopisy, redigované mladými, „Moderní život" i „Obzory", byly své doby v úzkém styku s orgánem našich dekadentů. Později, jsou tomu dva roky, časopisy přestaly vycházet, jména jednotlivců čtla se řidčeji a řidčeji mezi spolupracovníky „Moderní Revue", za to tím častěji setkávali jsme se s nimi v revuích jiných. A přece jen přes některé průkazy positivních uměleckých snah nejsou naši „nejmladší" posud naší kritikou zařazeni, a pokud vím, posud nikdo nepodal o nich přehledné celkové studie. Příčina toho je, tuším, právě v tom, že se jim nedostává kritických talentů skoro v té míře, v jaké generace předcházející měla jich nadbytek.

Pan Vyskočil má dnes za sebou přes tucet knih. Četl jsem některé z nich, především starší.

Pokud jsem mohl sledovati, je jim skoro všem vlastní lyrická dikce a pohádkový tón, i tam, kde se autor pokouší o kresbu realistickou. Takový je i jeho román: pohádka stává se v něm živým symbolem jakéhosi optimistického pantheismu, jemuž však první náraz drsné skutečnosti zakroutí krk. Autor sní o říši, v níž by „zmizely zákony nadvlády a otroctví, nejsvětější a nejpřirozenější zákon lásky všeho a všech k všemu a všem změnil by život v jedinou, vše oblažující harmonii." Tento svůj sen vypravuje allegorickou pohádkou, poněkud zdlouhavou, jejíž nejedna erotická struna upomíná na Afroditu od P. Louijse. Opakuji, že pohádka je allegorická: p. Vyskočil staví tu oživené pojmy do řady vedle sebe, pohybuje jimi v pravo v levo, než bez hluboké symboliky i bez jadrné živosti charakterisační, jež jediné činí pohádky pohádkami. Avšak i když ideová stavba knihy je spíše z jílu než z kvádrů, i když psychologie jednotlivých postav zůstává skoro veskrze naivní, nelze přehlédnouti stilistického rázu knihy p. Vyskočilovy. V celém románu udržena je totiž pohádková dikce velmi barvitá a bohatá a pittoreskní. Zde dočtete se sice preciosního

nevkusu, ale v naší moderní literatuře máme preciosity tolik, že při mladém autoru nutno přimhouřit oko. Za to najdete v románu stránky, jež svítí jako drahokamy v tajemné tmě pohádkových nocí. Cituji jedno takové místo: „Milo a světlo bylo v březovém háji. Ukryt pod žlutozeleným lesem, šepotavý, úzký pramen se plazil jako stříbrný had, jehož lesklé šupiny tu a tam probleskly zařídlým vřesovištěm. Břízy útlé a něžné, jako nevědomé nevěsty, oblékly nové své halenky, bílé, důstojné jejich cudného zjevu, do hnědozlatých hlav svítivé, tenké listy si vpletly. Kolem skrání melancholické zlato temněplavých jehněd navěsily."

Při čtení p. Mahenových drobných prós Podivíni* připadal mi můj i čtenářův vztah k autoru doslova tak, jak jej on sám naznačuje v předmluvě své práce: „Stál" praví tam, míně sebe sama, „na kraji galerie a žíznivýma očima hleděl na svého herce, jenž mluvil — jeho slova. Bylo v nich tolik skryto, ač ne všichni o tom chtěli vědět. Tak se stalo, že se náhle zapomněl. Stržen ohněm krásného monologu, hlasitě zavolal svoje: Bravo! Zatleskal. — Kdož stáli okolo, divili se nesmyslnému nadšení." Byl jsem tedy také jedním z těch okolostojících: poslouchal jsem autorův monolog, v němž „bylo tolik skryto", nemohl jsem však tomu přijít na kloub. Kniha o podivínech je psána tak „podivínsky", že autor zapomněl nám své podivíny ukázat. Neboť reprodukce duševních stavů, jež p. Mahen se domnívá vystihovat, jsou, kromě povídky „Jinými cestami", jediný chaos slov a nálad, obojího však v hrubém, nezpracovaném stavu, jejž dlužno teprve umělecky proteplit a oživit. Surovina, materiál. Jsem dalek toho — třeba že k tomu domnění ráz některých prací p. Mahenových vybízí — vysloviti podezření, že kalí vody, aby se zdály hlubšími. Ne. Věřím v autorův umělecký cit. Domnívám se však, že pan Mahen spokojuje se přespříliš tím, cítí-li, že v jeho díle je „tolik skryto", aniž to dává pociťovat čtenáři. Jinými slovy: spokojuje se improvisací; a improvisace jej zabíjí. Neboť p. Mahen nemá potřebné bezprostřednosti. Svědčí o tom jeho lyrická sbírka Plamínky: neznám v lyrické tvorbě debutantů posledního roku knihy, která by napovídala tolik talentu a zároveň tak málo jej realisovala. Cítíte, že je v ní osobitost, že nese básnické stigma, ale to vše je jako blanou zataženo, pod níž se neurčitě rýsují pohyby živého těla. Některé pěkné obraty v náhlých vzplanutích srdce, některé jímavé

* Jiří Mahen: Podivíni. Prósa. (Moderní bibliotheka, VI. 4.) Na Kr. Vinohradech, nákl. F. Adámka, 1907. 8⁰. Str. 98.

verše, plné osudového lyrismu; ale co strusek zakrývá a dusí rudu! A přece jen chvílemi zasvitne svým jasným leskem. Přirovnávám-li pak Plamínky k některým balladám, jež p. Mahen otiskl právě zde, v Lumíru, a vidím-li plochou mnohomluvnost tam a stručnou hloubku zde, je mi jasno, čeho p. Mahenovi je potřebí: umělecké discipliny; a zároveň bázně, bázně z improvisační sklonnosti své básnické povahy.

Jedním z nejznamenitějších debutů (domnívám se aspoň, že tu jde o debut) je kniha p. Otakara Zamrazila My,* quasiromán ze života naší moderní pražské mládeže, jejž autor označuje jako „pozorování". Četl jsem kdesi o této práci, že je napodobením p. Dykova Hackenschmida. Nalezl jsem sice dvě nebo tři podobnosti i jistou shodu v některých situacích. Ale to je také vše. Blíže než k p. Dykovi má autor k Arne Garborgovi, k jeho románům Muži a Umdlené duše. Ani tu však nelze mluviti o pojetí otrocky přejatém; p. Zamrazil ukázal ve svém díle mnoho osobitého pozorovacího talentu, tvůrčího cítění a stilové hotovosti. Kdo jsou ti „My"? Několik mladých lidí, blížících se třicítce, z nichž jeden, Vrublevský, žije ze svých kapitálů a má zde úlohu mecenáše celé společnosti. Ostatní nedostudovali posud nebo živí se tím, že dávají hodiny — majíce většinou velmi určitý odpor proti jakémukoliv pevnému zaměstnání. Celkem vzato, jsou to ohnivé hlavy, skeptické ke každému systému myšlenkovému, ironisují všechny, především ethiku masarykovskou, ale — což je charakteristické — nedovedou skepsi snést, jsou jí rozvráceni, trpí jí, přes ironickou svou masku, velmi bolestně a hluboce. Tento mravní rozvrat žene je v propast zkázy, jako Vrublevského, nebo polozkázy, jako básníka Baudyse, jenž končí kdesi na venku jako vyléčený byrokratický šosák. Jsou-li tito lidé choří tím, že rozkladné sklony se v nich stupňovaly v úplnou anarchii, stůně jiná osoba románu chorobou protilehlou: Laurin je živé schema, logický stroj, jenž se pokazí tím, že se mu nedostává látky, kterou by zpracoval. V kresbě této postavy p. Zamrazil projevil zvláště osobitý ráz: suchý chlapík, opovrhující sentimentalitami a v jádře usýchající vnitřně proto, poněvadž nemá dosti sil, aby jimi svlažil vyprahlý lán své duše, byl tu zachycen ve svém distinguovaném korrektním individualismu. Takový je teskný, bolestný ráz románu. Autor píše pružným, esthetství se vyhýbajícím stilem, jadrně a přes

* Otakar Zamrazil: My. Pozorování. V Brně, „Lidové Noviny", 1907. 8°. Str. 251.

to — řídká vlastnost v naší mladé próse — s jemným smyslem pro odstíny slov. Jeho psychologický bystrozrak a přesný ráz jeho analys jsou více než sliby do budoucnosti.

Jiný román o mládeži, mládeži ne dneška, nýbrž let devadesátých, je Fata Morgana* od pí. O. Fastrové. Ale od knihy p. Zamrazilovy dělí ji celé hory povrchnosti a ledabylosti literární. Jakés takés duševní procesy mají se tu rozvíjet, nějaké podivné. záhadné postavy chtěla by autorka vyvolat, nějakou tragiku ženského srdce, milujícího a zrazujícího domnívá se p. Fastrová zachytit — ale to vše není než zárodek úmyslu, první nitky plánu, k jehož upředení není ani vůle, ani snad — to ostatně ukáže budoucnost — uměleckého citu. Její kapitolky míhají se před očima, končíce vždy, když vlastní psychologická kresba má začíti. Připadají mi, jako by byly psány mezi úklidem a kuchyní, mezi utíráním prachu a strouháním do polévky. Po prvních, svěžeji provedených stránkách úroveň románu klesá, až posléze jsme v číré carlénovštině. A tak čtete, čtete, kapitolky běží, figurky také, Otík Binder, Maryna, Ella Vitáková, Šetelík — — inženýr Havel, Sefa — — manželství, korrespondence — zase Maryna — — a zase korrespondence — — Božka — — sňatek — — Šetelík — — — — Usíná se tak sladce při posledních stránkách Faty Morgany.

Romantik či naturalista? tázal jsem se vždy, kdykoli se mi dostala do rukou některá z knih p. Trévalových. A vlastně nevím to podnes. Má zálibu v exotických námětech, v pathologických a groteskních situacích, ale popisuje je s přesností a chladem musejního katalogu. Upoutaly mne některé psychologické analysy v novelle Silnější než milování, také aktovka Nevysloveno, přes negativní stanovisko kritiky, má pro mne živý zájem svou jemnou, nevtíravou dialektikou. Ostatní knihy p. Trévalovy však mne nevzrušily. I jeho poslední dílko, čtvero povídek pod názvem Antiky,** nic nemění na tomto dojmu. Autor zvolil si pro každou z povídek jiné historické prostředí, vzájemně tak vzdálené, že se kniha zdá býti torsem v próse z nějaké „Legendy věků". První povídka jedná v době, kdy Adam a Eva byli vyhnáni z ráje; druhá, „Serenada pravěku", je praehistorická freska, se zajímavým duem mezi mužem a ženou; třetí tvoří parafrasi příběhu proroka

* Olga Fastrová: Fata Morgana. Román. Vilímkova knihovna. V Praze, nákl. J. R. Vilímka, 1907. 8°. Str. 305.

** Emil Tréval: Antiky. V Praze, v komisi Grosmana a Svobody 1907. 8°. Str. 107.

Jonáše; posléze čtvrtá, „Vale Lalage", odehrává se v nemocnici císařského Říma. Pan Tréval jde zřejmě v stopách přesného popisného stilu Flaubertova. Jak pečlivě shromažďuje si materiál pro každou povídku, s jakou pílí zaznamenává každý předmět jeho charakteristickým jménem! Neleká se ani provincialismů, ani novotvarů, aby rozhojnil svou slovní zásobu; věnuje, i při nepatrném rozsahu svých povídek, tolik pozornosti kde kterému detailu, a cítíte, jakou námahu stála ho každá z napsaných stránek. A přece jen, nelze toho zatajiti: to vše je chladné, bezduché, má to mrtvý klid pečlivě klassifikovaných musejních sbírek. Ne mramorový chlad, o němž snil Leconte de l'Isle, nýbrž studivý mráz věcí napsaných rukou, jejíž tepny se nikdy nerozbuší.

Legenda ze smutné země* od sl. Růženy Jesenské líčí příběh odehrávající se v šedesátých letech minulého století. Autorka učinila sice hrdinkou svého románu Havlíčkovu dceru Zdeňku, jde tu však v podstatě jen o jakýsi viditelný symbol, jímž chce zachytit určitý ženský typ, typ, kterým vlastně je autorka sama. Modernisovaná minulost, současnost převlečená v masku historie — tak bylo by možno theoreticky vyjádřit ráz práce sl. Jesenské. Než ji napsala, sbírala k ní materiál mezi dopisy své hrdinky, čtla časopisy doby, o niž jí šlo, navštívila místa i osoby, mající k ní vztah. Nemělo to však výsledku jiného, než že zpod masky historického románu tryská výkřik jistého druhu dnešní ženy, esthetsky cítící Milenky. Jsem dalek toho, abych se stavěl proti modernisování živlu historického. Konec konců každý spisovatel historických románů, chtě nechtě, vkládá přítomnost do toho, co bylo. Přes to přese všecko máme historické romány t. zv. objektivní a subjektivní; u těchto však je nutno, aby spisovatel to, čeho se nedostává historické věrnosti, nahradil mohutně osobitým, třeba že vědecky nesprávným, osvětlením historického fakta. A toho právě pohřešujeme v knize sl. Jesenské.

Co do duševního svého založení nezná její Zdeňka jiné vášně, nemá jiného zájmu, než erotiku. Láska jest jí takřka bohoslužebním úkonem, a nad ni není jiného absolutna ani příkazu. Rovnováha sil je v ní zcela porušena, tak že nevnímá nic jiného, než to, co podmiňuje její erotický cit. Přitom však se osudově nevzdává, zůstává vždy spíše gourmandkou lásky než její hrdinkou. Zdá se skoro, že mnohem větší rozkoš než láska sama působí jí bolestné vědomí, že nemohla ve skutek uvésti lásku tak, jak o ní sní.

* Růžena Jesenská: Legenda ze smutné země. V Praze, nákl. J. Otty, 1907. 8⁰. Str. 284.

Jinou, také podobným druhem lásky nemocnou ženu kreslí p. M. Jahn v románu Duhová vidma*. Klidným, místy velmi šedivým slohem autobiograficky se vypravuje o manželské historii mladé paní, která milovala virtuosa a vzala si jakéhosi prosaického professora; není třeba, abych líčil příběh blíže, vždyť jej znáte z tolika jiných knih. Ale přece i po této stránce kniha p. Jahnova je zajímava jedním momentem: ztrativši muže a nenalezši toho, jehož se domnívala milovat, paní prožívá v cizině, v Benátkách, noc, která jí odhaluje vlastní poblouzení jejího nitra, ukazuje jí, že její život nebyl než honbou za klamivými „duhovými světly", při níž zapomněla na pravou lásku svého srdce: a tou není milenec, nýbrž její muž, s nímž chce nalézti spojení dobrovolnou smrtí. Tuto, pro bystrého psychologa lákavou příležitost ke hlubší analysi dal si však autor skoro zcela ujíti: obrat v duši mladé ženy je zachycen nanejvýš stručně, bez odůvodnění a prohloubení.

S hojnou dávkou naivnosti a chvílemi i nevkusu je psána p. K. Scheinpflugova práce Moře**. Jak jinak než nevkusem pojmenovati věty, jako jsou tyto: „Nejprve cele uzavřen v sebe, nevšímaje si zevnějšího světa a sleduje jen urputný boj ve svém nitru, kde se četa uměleckých ideálů bránila na barikádě ctižádosti proti útočícím vojům všedních nutností." Nebo: „Sedal teď celé dny nad fotografiemi maloměstských lvů, ... slečinek, jež vrhaly i do kamery [fotografické] udice své koketerie." Co říci o knize jinak? Co o jejím hlubším založení? Co o individualitě autorově? Existují vůbec? Vždyť celý její obsah, kromě prvních stránek, kde znamenáme několik akcentů jímavého stesku, je tu vše nějak otřelé, přesněji řečeno, zmaloměšťačelé.

P. Klostermannovi, zdá se, nestačí úzký pruh šumavských hvozdů, jenž je rámcem několika jeho horlivě čtených románů. Přechází z tohoto okruhu jinam, opouští lesy, jež dovede vylíčiti tak sytými barvami, volí si látky z prostředí městského. Nutno hned předem říci, že volba obyčejně nebývá šťastná. Tentokrát vyšel si hodně daleko, do cizího ovzduší: jeho kniha Ve světlech a stínech Babelu*** je líčením Paříže. Kuriosní nápad: pan

* M. Jahn: Duhová vidma. Román. Salonní bibliotéka č. 89. V Praze, nákl. J. Otty, 1907. 8⁰. Str. 235.

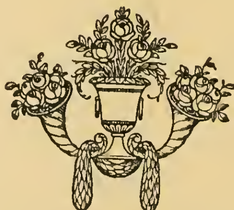
** Karel Scheinpflug: Moře. V Praze, v komisi Grosmana a Svobody, 1907. 8⁰. Str. 106.

*** Karel Klostermann: Ve světlech a stínech Babelu. V Praze, nákl. J. R. Vilímka [1907]. 8⁰. Str. 508.

Klostermann pobyl dvakrát v Paříži, vždy po několika týdnech. Naposledy tam byl, jak píše, roku 1889. A poněvadž od té doby uplynulo pouhých 17 let, domnívá se, že bude zcela na místě, když nám ze svých tehdejších zažitků sestaví informační knihu o Paříži dnešní. Náš autor je konservativec... i v cestopisech: je pevně přesvědčen, že nějakých dvacet let nic nemění na vzhledu a rozvoji světového města. Záviděníhodná pevná víra! Bohužel, že my, ostatní smrtelníci, jí nesdílíme, majíce oprávněné pochyby o spolehlivosti průvodu p. Klostermannova. Na štěstí jsou ještě Baedekry. Autor však nespokojil se pouze cestopisem, údaji, kde leží ta neb ona ulice, kudy se jde do Moulin de la Galette a jaké obecenstvo se schází u Bulliera: připojil k těmto pracně vytěženým poznatkům řadu povídek z pařížského života. Z pařížského? Nejsem si tím zcela jist. Jména některých jednotlivců jsou sice francouzská, ale chci viset, nepřipadalo-li mi při čtení, že jsem v našem bodrém pražském Podskalí.

Končím svůj přehled zmínkou o knize, kterou s opravdovou literaturou spojuje jen vnější knižní ráz. Je to Dana a jiné povídky*) od p. R. J. Kronbauera: pracně sehnaná sensačnost, silácké effekty a falešná sentimentalita jsou hlavním znakem této publikace, tak jak to bývá u mnoha jiného literárního zboží. Plody takové Musy připomínají vám panoptikum: tolik obmyslné machy, tolik nástrah, aby čivy prostoduchého publika byly prostředky co nejméně vybíravými uvedeny v pohyb. Spěcháte, abyste již již byli na poslední stránce.

* R. J. Kronbauer: Dana a jiné povídky. V Praze, Družstvo Máje [1907]. 8°. Str. 364.

JIŘÍ KARÁSEK ZE LVOVIC:

BÁSNĚ.

POUŠŤ.

Ty, který zmizel jsi mně na vždy v dáli ztmělé,
Když v pozdní zpomínce svit vidím zraků tvých,
Tu prudkost vyšlehne hned z mojí duše celé,
Jak plamen z majáku za nocí bouřlivých.

Tvé stigma na věky já nesu teď a všemi
Dál trpím mukami, za tebou teskníci.
V mém srdci zůstal jsi, jak utkví kořen v zemi
Po stromu zkáceném běsivou vichřicí.

Poušť zbývá v duši mé, kde horko vzduchem vane,
Kde tíhou poledne vzdech každý oněmí.
Tkvím dále nehybně, co požár všeho plane.
Děs dvojí vraždí mne: děs slunce, mlčení.

SPLEEN.

Jediný příteli, jenž provázíš mne všady,
Můj spleene! Osud když mou pohřbí naději,
Když barvy ztratí svět, tu hodin šedé řady
Jak tanečnice mdlé mne zvolna míjejí . . .

Vše zmlká. V nitru mém se marně život křísí.
Je pusto, pusto v něm. Jde nuda srdcem mým.
Má láska? — — Zdá se mi, že miloval jsem kdysi.
A sláva? Netečně ji navždy mizet zřím.

Nic nemít, nebýti . . .! Neb všechno, všechno znaví.
Vždy totéž láska k nám, co říkala už, praví,
Jak ze svěc zhaslých kouř vždy týž se začne chvět.

Sny klamou duhami, kde prázdnota spí šerá.
Je dnes už lhostejný, kdo milován byl včera,
A stín tam na stropě je víc, než celý svět.

TOUHA PROKLETÍ.

Pták bouří zahnaný, jsi v moje okna bil
Svým křídlem zraněným. Já otevřel ti duši
A tlukot šílený, jímž srdce tvoje buší,
Jsem ve snu bláhovém pak ztišit zatoužil.

Teď jinak chápu vše, že ke zmaru jdeš, vím.
Neb ty tak hluboko jsi pohleď v prázdno bytí,
Že i má láska teď, jež v prudký žár se nítí,
Se tobě stínem zdá, tak chabě mizivým.

Však přece toužím dál, když vším je duše mdlá,
By vtiskla do čela nám aureolu zla
Tajemná legenda a sláva zavržená.

By lidé po věky se chvěli prokletím,
Dvou tmavých milenců si šeptajíce jména,
Z nichž plá hřích tajemný a pohrdání vším.

DŮVĚRNOST V SOUMRAKU.

Všechno se změnilo, šedé
Mraky v dál mizejí,
Podobny truchlému pohřbu
Zhynulých nadějí.

Nebe směs chorých je barev,
Mrtvolná zeleň, hněď.
Pověz mi všechny své hříchy,
Duši jež tíží teď.

Pověz mi viny, jež osud
Určují dnům tvým všem,
Jako hřeb zavírá rakev
Na věky před pohřbem.

— Nejsem jak ostatní všichni.
Jiná je vina má.
Stoupá děs z tmavého nitra,
Z hlubin jak studně tma.

Každá má touha je zločin.
Vinou je každý vzdech.
Miluji láskou, jež šílí,
Prokletou ode všech.

Sotva se dotoužíš rána,
V noc mou však dále pluj!
Třeba jsem zradil tě zítra,
Nedbej! Jsem v půlnoc tvůj...

Z života pil jsem jak z Lethe,
Zapomněl všech dnů svých.
Teď chci jen vdechovat vůni
Lásek svých pohrobních.

HYAKINTHOS.

Ty milovaný bohem zlaté krásy,
Spartánský královici, s vonným jménem,
Na rtu se chvícím, láskou rozechvěném,
Jak macešek trs ztemnělými vlasy,

Se zraky, v kterých fialek stín splýval —
Já nezávidím Apolla ti lásky,
Hry hbité s diskem, odvážlivé sázky,
Náruči posléz', v níž jsi odpočíval.

Smrt závidím ti, kterou tobě daly
Nejdražší náhle milencovy ruce...
Mne nechají žít, kdo mne milovali,

Žít dále zhnuseně dny marné, vratké...
Jak po vás toužím, z krve trysklé prudce,
Ó hyacinty! hyacinty sladké!

SESOSTRIS.

Jak modrá propast nebe jest a hvězdy smaragdové,
A noc jest jako sarkofag, v němž leží mrtvý tich,
Jejž balsamuje ze zahrad dech květů morbidních.
Teď dávných tisíciletí zas ožívají snové.

Vše nyní jako Věčnost jest, a prchla všeho změna.
Jde k hrobům hieroglyfy číst duše truchlivá.
Jí oči mrtvých povědí víc nežli za živa,
A mrtvých rty teď tajemství jí zradí zamlčená.

Stráž hrobů mají krahujci, jimž oči žlutě svítí,
Chimaery s psími hlavami vstříc vetřelci se řítí,
Tma kyklopické Nicoty vše halí strašlivá.

A dole v rakvi zlacené je faraona zříti,
Jenž mlád chtěl nachovými rty vším opojit se v žití.
Teď čtyři tisíciletí se všemu posmívá.

FRANTIŠEK LANGER:

HLAD.

Stáli jsme v hustě spiaté řadě, očekávajíce útok, těsně jeden při druhém, že se i šíje koní o sebe třely. Kopí pevně v ruce křečovitě stisknuto, až ruka bolela. Vpřed všichni jsme se dívali bez zachvění, ztrnulí, bezmyšlenkovití a kamenní. Koně ani nezařehtali, jen pevněji bořili kopyta v měkkou hlínu.

A z předu hnal se na nás souměrným cvalem dlouhý šik jezdců těžce oděných a za ním jiný a opět jiný v přímých liniích. Kopí měli zamířena proti nám jako my proti nim, a hroty jejich jako by se již do nás zarývaly. Viděl jsem již muže, který se řítil na mne. Koně proti nám letěli rychleji než vlaštovky, lidé vzrůstali na nich víc a více, až na obry z pohádek — a náhle na dva, tři kroky před námi — bylo to, jakoby struna stříbrná, příliš napiatá, se přetrhla — jako vodopád se na nás vevalili.

Pak třesk kopí, které se láme, pád k zemi, kopyto koně zazvonivší o kování přílbice, jež se roztříštila, nová rána do spánku, a pak konec všeho... všeho...

Z houfu condotierů zbývala trocha raněných a hromady mrtvol.

To byl konec, hrozný konec. Ale tehdy, dříve, to bylo ještě hroznější.

*

Bylo to v době, kdy jsme všichni hladověli, hůře než psi jsme hladověli. Krev v nás hlady vřela a zornice byly rozšířeny, jako bychom se jedu napili. Hladověli jsme ne po jídle — což o to, vévoda nám čas od času zároveň se žoldem posílal pěkné stádo dobytka — ale po ženách jsme hladověli. Již pátý měsíc

jsme plenili kraje odbojných měst, všude již bylo pusto, a obyvatelé venkova byli směstnáni v městech dobře hrazených, pro jízdné houfy nedobytných. Když jsme tak jeli pod jejich hradbami, viděli jsme ženy jako zjevení z jiného světa, hledící na nás s cimbuří.

Často se nás zmocnila choutka vpadnouti do okolního území, kde nic netušící ženy večer přicházely s vědérci na hlavách k pramenům pro vodu, ale něco takového by způsobilo krvavou škodu věci pana vévody a naší. Nuže, jen dále kolem hradeb bílých měst!

Pouze jednou se nám podařilo ukládati výpalné. Skvělé výpalné: zlato a ženy. Byla to prvá podmínka: aby všechny nevěstky z města k nám vyšly a pět panen k našim vůdcům. Přišly všechny, bíle oděny, okolo krku se objímajíce jako sestry. A pět plačících panen vstoupilo do stanů našich vůdců. Oj, byla to noc tehdy! Ale v jejím šeru učinili obyvatelé města výpad, a my jsme prchali jako štvaní vlci. Avšak dříve než jsme vskákali na koně, zabili jsme ženy, které jsme měli v náručí.

A dál a dál, jako vlci bez doupěte, úrodnými kraji, které jsme zdupali, že se podobaly silnicím, zase k nějakému městu, jehož růžové střechy vyhlížely přes bílý věnec zdí. A na nich stály nedosažitelné ženy.

Viděl jsem v oné době hladu setníky hryzající si konce vousů; někdy zabrali koním ostruhy do slabin, až krev vytekla, nutíce je tak k šílenému trysku; jindy usedli před stany a pili celý den i celou noc, až sklesli k zemi jako mrtví.

S námi vojáky nebylo jinak. Vybuchovali jsme jako prachový podkop pro každou maličkost. Byly rvačky v ležení, do krve, kdy nejlepší přátelé tloukli se palaši tak dlouho, dokud jeden z nich nepadl na zem zalit krví nebo vytékajícím mozkem, Pěna z koutků ústních jim tekla. Viděl jsem, kterak chyceného sedláka, jenž se příliš bránil, bičovali, až maso ze zad mu opadávalo. Viděl jsem... Ó, bylo to hrozné!

K čemu nám byl žold správně posílaný od pana vévody? A naše stříbrňáky v měšcích, což nezvonily zbytečně?

Pak přišlo jaro.

Vzpomínal jsem na naše bílé ženy. Vlasy jejich zlatě popelavé ve snách kmitávaly se mi jako na slunci, a byly chvíle. kdy jsem je spatřil stojící přede mnou na dosah ruky. Na dosah ruky jejich růžové rty a oči šedomodré se zlatými řasami. Naše bílé ženy... Hlava mi hořela a rty praskaly jako žízní po polibcích.

Bylo jaro.

Ale zadupával jsem květy, které vyrůstaly mezi travou. Každý z nich pálil mne jako žhavý plamínek do oka sálající.

Nestrpěli jsme bílých květů. Kdysi jsme přitrhli na břeh jezera modrého jako druhé nebe. Na březích rostly stromy celé bílé. Přitrhli jsme tam večer, a v měsíčním světle zdálo se, že bílý sníh každičkou větev pokrývá. A přece to byly květy, bílé květy. Hned jsme zporáželi všechny stromy, bílé květy rozšlapali po zemi, z větví nakupili hranice, které hořely za oné jarní noci. Květy na zemi ležící byly stelivem našim koňům.

Měli jsme jedinou rozkoš: rozkoš zla. Létali jsme krajem jako jestřábi. Dnes zde, zítra tam, od hradeb jednoho města k druhému. Aspoň prázdné vsi a předměstí jsme pálili. Již z dálky nás vítala zděšená hudba zvonů bijících na poplach. Leč bílá odbojná města vzdorovala.

Za námi byla poušť, před námi děs.

Ale nikde kolem nás nebylo ženy. Svůj celý žold bychom jim vsypali do klína, kdyby přišly. Kraj byl bez nich dvojnásob pustý.

*

Kdysi večer zatroubili trubači v mělkém údolí, aby se zde ulehlo k odpočinku. Stráže stály kolem dokola, místy pod kotlíkem zaplál oheň. Ale neměli jsme ohně zapotřebí, noc byla teplá, světlá jako jitro. Neboť bylo jaro.

Nesestoupil jsem s koně, nemyslil na spánek, jen na ženy jsem myslil, krásné, růžoreté. Proto celý den mi srdce tepalo a dech v hrdle žhavěl.

Pustil jsem tedy koni uzdu a dal se jím nésti, kudy chtěl. Šel volným krokem, a ani jsem nepozoroval jeho cesty; až pak otřásl kůží na krku a obrátil ke mně hlavu. Rozhlédl jsem se. Skupina stromů, pod ní cosi světlého, chata...

Seskočím se sedla, vážu koně k pahýlu stromu a buším na vrata. Udeřil jsem několikráte, ale nepříliš silně; neměl jsem síly. Když nikdo neodpovídal, opřel jsem se o ně. Povolila a já vešel dovnitř. Prázdno, pusto. Nejspíše všichni uprchli. Ohniště bylo dávno vyhaslé; na jeho okraji ležela polouhořelá louč a křesadlo s troudem. Rozžehl jsem a plameny ozařovaly pusté kouty světnice. Vzadu byly ještě jedny dvéře; vešel jsem jimi a —

V záři dohořívající louče, hle, lůžko a na něm spící žena... dívka... Hnědé temné vlasy do ruda se zablyštěly a bílé rámě jsem spatřil. Pak louč zasyčela a zhasla. Leč ve světnici nebylo

zcela tma. Okno nad lůžkem propouštělo slabé noční světlo, které jako vzduchový závoj naplňovalo celý prostor; v tom bílém přítmí viděl jsem, že je krásná.

Nejprve jsem chtěl křičeti radostí, jako sup, když našel kořist. Ale slovo nepřešlo přes mé rty. Pak jsem cítil neskonalou radost, že já jsem ji nalezl. Já a nikdo jiný. Kdyby tak moji druhové věděli! Zabiji každého, kdo se odváží sem vkročit. Je moje.

Tiše, tiše... Měl jsem strach jako před něčím posvátným.

Žena... Tak blízko! Chtěl jsem na kolena padnouti a někomu děkovati. A zdá se mi, že jsem děkoval. Bohu? Chacha... Ale tehdy — zdá se mi, že jsem mu děkoval.

Tiše, tiše... Žena! Jak tam ležela — a mé rty žíznily po polibcích, byly žízní rozpukány. Ale ležela tak důvěřivě, že jsem se neodvážil ji probuditi. Nevzbudím ji, až sama procitne —

Oddaloval jsem chvíli štěstí — a přece hladověl láskou. Ale jako nenasycený oddaloval jsem pro větší rozkoš okamžik hodů, které mne neminou. Jen co procitne, spí tolik důvěřivě a tak tiše, že ani dechu není slyšeti.

Břímě štěstí spočinulo na mně a ruce i nohy jsem měl jako pouty svázány. I dech kdybych mohl zadusiti, zdusil bych v její blízkosti.

Venku zpíval pták a noční vůně trav otevřeným oknem vstupovala do světnice. Jednou nebo dvakráte zaržal můj kůň.

Snil jsem bdě, horečně snil o jakémsi divokém ráji zarostlém trním a bílými růžemi, ale stále jsem se probouzel ze sna a opakoval si: „Hle, tu jest žena," takže jsem nevěděl, co jest sen a co skutečnost.

Stojím nepohnutě a noc trvá již věčnost. Jako by jí neubývalo. Odejíti nechce a míjí zvolna, skoro nepozorovatelně.

Konečně! Na východě — okno bylo obráceno na východ — zrůžověl obzor, houfy ptáků probouzely se a cikáda kdesi cvrlikala. Pak zbělel pruh nebes a nastalo světlo. Z dálky se ozvalo troubení; to naši trubači v ležení svolávali k odchodu. I já jsem úplně procitl.

Ona spala. Krásnou hlavu, malou, dětskou, temně zlatými vlasy ověnčenou, měla položenu na bílé paži. A sevřené rty byly slabě růžové jako květ.

Již brzy! Za chvíli vysvitne slunce a probudí ji, protože světlo padne právě na její tvář. A pak...

Nastane okamžik hodů, ale neznám písní, které jí zazpívám, a neznám slov, která jí řeknu. Slunce bude svítit a jako květ ve slunečním světle pokvetou mé polibky.

Venku zpíval pták — neboť bylo jaro — cvrlikaly cikády a nebe žehlo při obzoru. A teď: Slunce! Slunce! Malý jeho okraj, jako ploška prstenu. Slunce! Zlaté jako ovruba plamene.

Líbalo spící na vlasy, víčka, ústa a bílé rameno poodhalené — a ona spala, snila — o čem snila? Její obličej byl záhadný, neuhodl jsem, o čem sní. Nerozuměl jsem již ženě.

Nyní čekal jsem, že ji záplava světla probudí. Ne, neprobouzela.

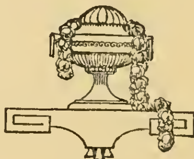
V tom okamžiku vlétly oknem dvě mouchy, veliké, černé. Bzučely a dvakráte oblétly hlavu dívčinu. Probudí ji; napřáhl jsem ruku, abych je zahnal. Ale dříve obě usedly na víčka zavřených očí. Teď se vzbudí! Ne, neprobouzela se. Což jich necítila? Černé mouchy lezly pomalu po jejím čele, pak vzlétly a usedly na pootevřené rty — a spící se neprobudila.

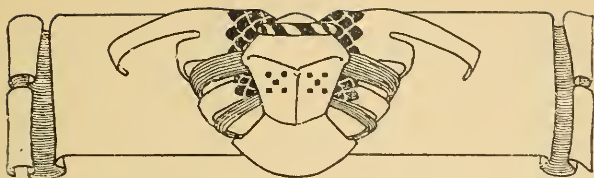
Přikročil jsem blíže, mouchy polekaně vzlétly ven, někam do slunce. Tušil jsem... Pod prsty jsem ucítil studenou pleť spící dívky. Mrtva.

Slunce líbalo ji nejohnivějšími polibky, jaro bylo, a já hladověl po ženě. A ta, která mi měla hody připraviti, byla mrtva. Cikády, ptáci, slunce!

Koník venku zařehtal. Byla krásná, a chvěl jsem se hrůzou. Ale spící byla vskutku krásná.

Když jsem vyšel ven, necítil jsem již hladu. Leč moje hlava jako by byla stažena ocelovými obručemi. Vsedl jsem do sedla, jel až k mýtině, kde naši předtím tábořili, a po jejich stopách za nimi, až jsem je dohonil. Avšak hladu jsem již necítil.

JULES CHOPIN:

NĚKOLIK SLOV A NÁVRHŮ KE STYKŮM ČESKO-FRANCOUZSKÝM.*

Jaký je stav styků česko-francouzských, jaké jsou jejich dosavadní výsledky? — Odvažme se chladně to rozebrati. Nabyla Francie dnes — za tu již dlouhou dobu, co tyto styky povstaly — jasného vědomí o tom, kdo jsou Čechové? Byl vzbuzen u Francouzů zájem pro národ, který zasluhuje stejné pozornosti, jako sesterský národ polský, jejž zná každý Francouz? Přiznejme si upřímně, že nikoliv. Ne, toho cíle nebylo dosaženo.

Dráha politická, kterou se šlo nejprve, byla špatná a nebezpečná. Odváděla od cíle, místo aby k němu vedla. Bylo nutno začít znovu. Ještě dnes je nutno, podle příkladu Chlodvíkova, spálit, co jsme zbožňovali a zbožňovat, co jsme spálili. Bylo by ještě lépe zůstat lhostejným k vnitřní politice, o níž je těžko — ne-li nemožno, z daleka souditi.

Co všecko se tisklo po francouzsku — více méně dobrého — o české politice! Co článků bylo rozházeno do větru po všech možných lístcích, které se k tomu propůjčily! Nikdo po nich nevzdechne. Knihy byly vydávány — nákladem autorů i spolků — o politických právech Čech. Svazky dřímají v knihovnách.

Krátce, děly se krásné a šlechetné pokusy — s větší nebo menší kompetencí — od upřímných mužů a vlastenců. Doznejme však, že výsledek nebyl žádný.

* Psáno pro „Lumír". Přeloženo z rukopisu.

Nezvolíte si za přítele člověka, dokud neznáte jeho povahu, jeho morální a intellektuální přednosti. Stejně nevzbudíte zájmu u národa pro jiný národ, jehož kultura je mu neznáma.

Nutno tedy především objeviti Francouzům české umění a českou literaturu. Co bylo vykonáno na této cestě? Všimněme si toho.

Jmenujete mi hned práce pánů Louise Légera a Arnošta Denise. Ano, vím, bylo by dobře, aby Francouzové znali taková díla. Ale tito autoři jsou učenci a jejich práce zajímají obyčejně zase jen učence, a zde jde o to, poučiti dav. Vím také, že několik lidí dobré vůle — vaši lidé, Čechové — napsali monografie o umění výtvarném a o hudbě. Ale kterak mohou tyto kompilace často příliš přeplněné jmény, příliš úplné — nemluvím o stylu — trvale upoutati pozornost? — Je zajímavo konstatovati, a přihodilo se mi to nejednou, že několik zápasníků, sportovních závodů a nádherný pátý slet Sokolstva měly na francouzské obecenstvo více vlivu, než kterékoli dílo o Češích a o Čechách. Sportovní Čechy jsou známy, literární a umělecké Čechy dosud ne. Vždyť, jak to řekl Corneille,

Les exemples vivants sont d'un autre pouvoir.

Dobrý překlad mistrovských děl české literatury, dobrý překlad, vydaný v laciné sbírce, měl by větší úspěch a získal by českému národu větší slávu, než nejlepší kritická díla. Ale ještě jednou: co se stalo dosud v tomto směru? Nic, anebo tak málo, že je lépe ani o tom nemluvit. Jeden Francouz, který měl mnoho dobré vůle, pokusil se přeložiti „Babičku". Můj bože! Bylo by bývalo třeba George Sandové, aby se z tohoto díla stal pendant k její *Petite Fadette*. Ale co říci o stylu našeho překladatele? *

Je užitečno publikovati takové knihy? — Je to sesměšňování toho, k čemu se chtěl vzbuditi *zájem*.

Avšak nyní, když jsme anarchisticky bourali, pomýšlejme na to, kterak budovu stavěti. Postupujme po pořádku a hledejme nejprve peníze, které jsou nezbytny každému podniku. Trvám,

* „Mais grand' mère, que faire d'une petite plume?"... „Tu devrais savoir, fillette, qu'*en en mettant une à côté d'une autre*, on finit par en avoir beaucoup". — „En disant ces mots le garde-chasse tira de sa pipe une première bouffée *qui monta jusqu'au plafond*, *se croisa les jambes*, *s'adossa commodément sur sa chaise et commença l'histoire de Viktorka*" (Božena Němcová, Grand' mère, traduit du tchèque par E. Thiérot. Paris, Delegrave, 1900).

že by jich bylo dost: dílo je tak krásné, že by se měly hrnout. Kolik se jen zbytečně promarní? Městská rada pražská, která vždy důstojně stojí v čele hnutí, rok co rok věnuje značné sumy na propagandu českou v cizině. Stejně jiné korporace. Tyto různé sbory by se měly dohodnout. Ať se tyto sumy, neb aspoň jejich část, složí, a to plně stačí na navrženou stavbu. Ustavil by se budgetní výbor, který by co nejúčelněji rozděloval sumy, mezi jednotlivá odvětví intellektuální činnosti. Jakmile by byl získán kapitál, bylo by nutno pomýšleti na rozumný výběr děl a umělců, kteří by měli být uvedeni do Francie. K tomu by se zřídily výbory z mužů opravdu k tomu schopných. V těchto výborech francouzský juror — který by opravdu dovedl nestranně posouditi vkus svých spoluobčanů — měl by závažný hlas. Aby se nenarazilo v otázkách osobních, různé literární a umělecké společnosti české vyvolily by ze sebe člena tohoto výboru.

Výbory daly by se do práce. V literatuře publikovalo by se dílo, přeložené Čechem, za spolupracovnictví francouzského spisovatele, osvědčeného francouzského spisovatele. Značný počet exemplářů by se musil rozeslat francouzské kritice, která, zvláště kdyby se udělalo několik osobních návštěv, jistě by psala o díle, o autoru a o literatuře, jíž dílo náleží. Úvodní studie poskytla by tisku doklady. Veřejným knihovnám francouzským by se poslaly exempláře. Konečně ostatek by se dal na trh pokud možno za cenu nejnižší, tak aby dílo mohlo vniknout všude, i do lidu.

V umění výtvarném komité by se postaralo o výběr skulptur, kreseb, obrazů, krátce děl, schopných repraesentovati české umění, jeho minulý i přítomný vývoj. V Paříži najal by se výstavní sál — není o ně nouze — a tam, pomocí reklamy a anoncí, by se otevřela výstava českého umění. Francouzská kritika, sezvaná na vernissáž, jistě by se dostavila k této ceremonii, která by se stala pařížskou událostí. Nazejtří zvěděla by celá Francie, že existuje české umění a čeští umělci, neboť není denníku ani revue, která by neměla výtvarného kritika. Ovšem, že bylo by nutno užiti toho a dodati do redakcí illustrovaných listů všechna clichés k reprodukcím vystavených děl.

Mimochodem podotýkám, že i českým umělcům mohla by taková výstava býti na prospěch. Vždyť Paříž je středem uměleckého obchodu. Mohli by tam nalézti znamenitý odbyt.

Co se týká hudby, Berlín dal Praze příklad, a úspěch Salomé může přivésti i další. V Paříži je ohromný divadelní sál, jejž možno

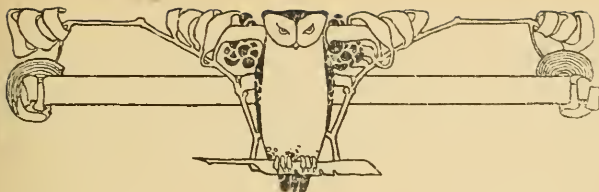
snadno získati: divadlo Châtelet. Proč by nebylo lze najmouti je na několik večerů a s elitním souborem zahráti tam Prodanou nevěstu po česku? Ovšem česky, jako se Salomé zpívala německy, jako kdysi italské divadlo hrávalo italsky. Nikdo neporozumí slovům, pomyslíte si. Ale rozumí vůbec někdy někdo slovům na první poslechnutí opery? Rozbor díla na programech by stačil, aby posluchači poznali postup děje — a ostatně by o mnoho nepřišli, kdyby neměli v rukou doslovný překlad libretta, místy bezcenného. Jsem přesvědčen, že takové představení mělo by finanční úspěch — a ještě větší úspěch novinářský.

Takto představilo by se české umění ve Francii. Je jisto, že pak každý u nás by poznal národ, z něhož vyšli tací spisovatelé, tací umělci, tací hudebníci. Čeho je třeba, abychom dospěli k tomuto výsledku, abychom přemohli ostracismus, jímž nespravedlivě je stížen český národ? Dohody mezi několika korporacemi, zřízení zvláštního fondu a volby několika podnikavých osob, které by řídily celé hnutí.

Mohl bych ještě — a snadno — dovoditi, že suma, jíž by bylo nutno obětovati, byla by relativně nepatrná, neboť z ní bylo by nutno odečísti: 1) výtěžek z prodeje překládaných děl, 2) vstupné na uměleckou výstavu, a posléze 3) výnos představení pořádaných v Paříži.

Jsem hrd na to, že miluji český národ a obdivuji se mu. Vyplní-li se jednou tento sen, budu šťasten.

V. DYK:

DOKTOR MAGNUS

Byl slavný doktor, který léčil svým pohledem. Divná byla jeho moc. Byl to odlesk moci toho, který řekl: „Lazare, vstaň?“ Či toho, který pokoušel v poušti Syna člověka? Lidé o to vedli spor; moc však byla nesporná.

Kde se zrodil doktor Magnus, nebylo známo; v Ultima Thule či tam, kde jsou lvové? Jeho mladost obestřena byla tajemstvím. Nikdo neznal jeho otce ani matky, jeho bratra ani sestry; byl všem cizí, nechť přicházeli z kterékoli země. Nižádný mistr nezval ho svým žákem, nižádná universita se jím nehonosila. Ale byla dcera tesaře v malém městečku, přilnulém k hroudě, jako pták zapadá do rozoraných brázd. Byla chorá a nikdo neznal její nemoci. Otec, zámožný mistr cechu, nelitoval nižádných obětí; z daleka volal učené doktory, aby jí vrátili zdraví. Avšak učení doktoři, těžce nesouce obsáhlé své herbáře, přicházeli a nenacházeli původu a smyslu choroby, jenom vzezření hippokratické u choré. Moudrost jejich nepomáhala dceři tesařově. Síly její scházely a ona hynula vůčihledě. A v tu dobu přišel k ní někdo, tehdy neznámý, později nazvaný doktor Magnus; přišel zamračený v tmavém svém taláru a usedl u jejího lože. Díval se na ni. A podivno! Moc jeho očí vracela její síly. Krev umírající počala obíhat znovu, její srdce bilo silněji, smrtelná bledost jejích tváří mizela. Tři dni a tři noci seděl u ní; když odcházel, byla zdráva. Otec mu vzdával díky, nabízel mu odměnu; nepohlédl ani na množství obdrženého zlata, nemluvil nic, a jako by byl dal svou sílu té, jež byla zachráněna, odcházel všecek zchřadlý a bledý.

Dlouhou dobu nebylo stopy po něm; nevycházel. Pak zase vyšel silný a statný, aby vedl nový boj se smrtí. Pověst jeho rostla léty, Ale případů, kdy se odhodlal léčit, nebylo mnoho. Podle čeho se rozhodoval? Byly to hvězdy, které určovaly jeho cestu? Byla to tajná znamení neviditelných rukou? Či slova neznámých knih? Neviděl chorých, nedal si popisovat jejich chorobu. Řekl své ano nebo ne. Bylo to jako život nebo smrt; taková byla moc, kterou měl doktor Magnus.

Šel světem jako svým královstvím; velicí všech říší prosili ho marně. Poselstva nesoucí vzácné dary marně stála před vchodem jeho domu. Marně před ním klečely krásné ženy. Řekl své ano nebo ne.

Léta míjela a jeho věhlas rostl. I ti, kteří mluvili o ďáblu, neváhali pozvednouti k němu prosebný hlas, přišla-li choroba k nim nebo k jich drahým. Marně se bouřili lékaři, marně kázali kněží, nikdo se neodvážil zastaviti doktora Magna. Ani ti, kteří marně prosili, neměli síly; nebudou někdy sami potřebovati pomoci odmítnuté jejich miláčkům? Lesk jeho hlubokých očí byl velitelský, slibovaly i hrozily. Jaký byl původ jich moci? Byly to propasti.

Muž, který kráčel pyšně a sám, vzplanul kdysi láskou k ženě. Byla to dívka vzácné krásy; byl-li on pyšný, ona byla něžná; jeho pohled byl mocný, ale skláněl se před jejím, jenž byl tak něžný a plachý a překonával přece jeho moc. U ní doktor Magnus ztrácel svou hrdost; byl měkký jako dítě. Chmury padaly s jeho čela; on, tak přísný, stával se dobrým. Nedovedl odpírat pomoci, kázal-li dobrý pohled jeho ženy: Jdi! Únava ustupovala od něho; cítil se na věky silným. Nemocní se zaradovali; umírající věřili. Bylo to jako by věčné jaro bylo přišlo v kraj. A všichni blahořečili tomu, jenž se zval doktor Magnus. Matky, jimž zachoval život, ukazovali ho dětem, muži ženám: Hle, on, zázračný doktor Magnus! A moc očí doktora Magna trvala v své životodárné síle. Jenom jeden zrak dovedl ji překonati.

Kraj celý překypoval štěstím. — Ale štěstí bylo také u doktora Magna. Jeho žena, krásná a kvetoucí, sypala růže na jeho cesty.

Bylo to vše, co možno nazvati štěstím.

Ale kteréhosi dne, když se doktor Magnus vracel k portálu starobylého domu, který toto štěstí skrýval (bylo mezi sady a květy a sluncem), neuvítal ho radostný úsměv jeho ženy. Nikdo nevyběhl z domu vzdušnými a nedočkavými kroky. Ta, která čekávala, ležela chorá a bledá. Nemoc ji stihla; vešla zákeřná a

bledá, zatím co doktor mařil její dílo. Ale jeho žena usmívala se bezstarostně. Nebyl to doktor Magnus, který nesl život? Neodešla-li ještě každá nemoc před jeho mocným pohledem? Šepot u jejího lože nebudil její úzkosti. Nechápala strachu v očích služebných a jejich slzy byly jí nesrozumitelny.

Když doktor Magnus vcházel, chorá ležela na svém lůžku a její pohled, plný důvěry, usměvavý i v bolestech, stihl manžela. Též doktor Magnus se usmíval. Nebyl si vědom své moci? Dovedl-li vyléčiti tolik beznadějně chorých, cizích jeho srdci, jak by silná jeho vůle neměla zde prokázati svou moc?

Usedl k lůžku choré. Políbil její ústa, kdysi tak rudá a nyní bledá a jakoby hasnoucí. A jeho zrak, mocný zrak doktora Magna spočinul na ní. Díval se na ni upiatě, neodvraceje očí; míjely vteřiny a stále se díval; míjely hodiny a stále se díval; přišla noc a stále se díval; její tmy nedovedly zaraziti jeho pohledu.

Byly to tři dni a tři noci, co se díval na chorou. Doktor Magnus nepoznával však dne ani noci. Neznatelně míjel čas. Ale žena ležela stále bledá a chorá. Její srdce však neopouštěla důvěra, stále věřila ve spasitelnou moc doktora Magna. Její síly tratily se vůčihledě, ochabovaly hodinu za hodinou. Ale důvěra neopouštěla nemocnou, jenom život ji opouštěl.

Když uplynuly tři dni a tři noci, zrak doktora Magna hleděl dosud upřeně na lože. Ale nebylo to lože choré, nýbrž mrtvé. Doktor Magnus hleděl pomateně a nechápavě. Jeho žena byla mrtva, ale on toho nevěděl. Vše bylo u konce a on toho neviděl. Moc jeho selhala a on toho nechápal. Nechápal, že vyčerpal už všechnu sílu své vůle. 1906.

BOHUMIL POLAN:

VZPOMÍNKA NA STAROU ROMANTIKU.

Ta krása kulis vroubila můj sen;
hluboko v temnu byl jsem ponořen,
chutnaje sladce zašlá světla všecka,
hru vášně, smích a roznícení dětská.

Plačící hlas, nad hloubku zdvižený,
rve nitro skal a zvrací kořeny;
proniklý krví odbarvenou, cizí,
tvar, duše láme se a věčnem mizí.

Opuštěn les a zámek opuštěn;
hořice modře, oživují jen
jeviště staré zjítřená a bledá
zvědavost srdce, tajná smyslů věda.

NA LESNÍ ROH.

Uspavač srdcí v lese zeleném
v magickou smrt, ten ruch, to vzpětí —
tón, síla, světlo v tanci čarovném
z průzorů věčných k věčnu letí.

Země se vssála s nebem do mých žil,
vsi, reje divokými městy,
gotické výšky, moře černých sil,
hospodské písně, stráně, cesty!

Oči si cloně, nevím proč a zač,
v pohlaví živou sladkost cítě,
odkud to dusím tryskající pláč,
já, stařec, muž a malé dítě?

Násilné krásy rodící se svět
v nerovnoměrných bocích ducha,
od věčna k věčnu ztuhle vrhám zpět,
odsouzen slyšet na půl ucha.

JAN OPOLSKÝ:

VETERÁN.

My hudbu slýchali, jež přehlušila stony,
a vraceli se tupí od Verony,
již chladí Adiže,
neb cena žití tehdáž byla nízká,
zřel, kdo měl oči, na smrt svoji zblízka,
jak možno nejblíže.

A větrem od Alp, váním z mořské strany
vlál proměnlivě prapor nadýmaný
jak hračka sil,
a orel černý, dvojí kloně hlavu,
byl očím našim vydán za potravu,
však klesly byl.

Tak táhli jsme. Kol na všem dal se čísti
znak ukrývané msty a nenávisti,
jež doutná po léta . . .
Dnes staři jsme. Svět horší je než kdysi,
kříž záslužný už na skeletu visí.
Smrt budiž prokleta!

KAREL BABÁNEK:

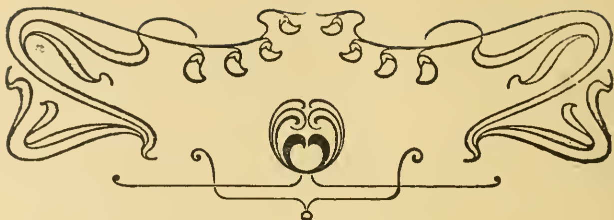
UTIŠENÍ.

Už k večeru se chýlí,
a zvoní klekání.
K sepiatým rukám Kristus
se s kříže naklání . . .

Je letní večer tichý
a voní obilí.
Dva stíny cestou ke vsi
splynuly na chvíli . . .

Kdos' měsíc velký, bílý
jak zdvih' by v rukou svých,
a lehký vánek vlnou
přeběhl po polích.

JAROSLAV VLČEK:

Z POČÁTKŮ NAŠÍ LITERATURY MODERNÍ.

Pokračování.

II.

‚LADA NIÓLA.'

Když amnestovaný Frič koncem dubna 1854 z pevnosti Komárenské přes Vídeň pospíchal do Prahy, již cestou znamenal u leckterých někdejších přátel a známých svých, že nastalá zatím všeobecná reakce podstatně je proměnila.

V Praze, občansky nadobro sevřené, vládlo mrtvé ticho. Policejní ředitel, známý potomní spisovatel Sacher-Masoch, byl všemohoucím mužem nejen ve svém úřadě, nýbrž i v tehdejším životě literárním u nás, rozhoduje ve výboru musejním, z něhož historiograf Palacký musil ustoupiti. Vocel, Tomek, Nebeský, bratří Jirečkové více méně se přizpůsobovali reakčnímu směru ministra vyučování hr. Lva Thuna. Amerling, tehdy ředitel českého paedagogia, úplně zbyrokratěl a z někdejších obrozenských ideálů svých vystřízlivěl. Václav Štulc jedinou záchranu národa spatřoval v naprostém návratu a přilnutí jeho k církevnímu křesťanství. Šafařík, hluboce zkormoucený nejen z obratu vnějšího, nýbrž obecnou malátností duševní a hlavně povahovým ramenářstvím a „zpodlením“ (‚Paměti' IV, 368) mnohých nedávných hlasatelův ideálů z roku 1848, omezoval se na soukromou práci badatelskou a na řízení universitní bibliotheky. Erben, rovněž do duše raněný, tolikéž jen v tiché práci hledal úlevu. Koubek, také

tělesně již podlomený, trpěl zrovna stihomamem, i v posluchárně své všude spatřuje slídily a udavače. Zap neustával stýskati si na zvrhlost a zrádnost našinců, kteří prý i pouhé vzpomínky na českou minulost soustavně ‚vypleňují z hlav i srdcí‘ (IV, 373). Mikovec vyšlapanou cestou redigoval svého ‚Lumíra‘, paběrkuje v cizině a v dávné, nezávadné minulosti. Akademické gymnasium již zpola zase bylo poněmčeno, a na nové české reálce, aspoň podle líčení Fričova, vládl duch ultrakonservativní, směru asi takového, jaký v literatuře německé tehdy zastupoval Vilmar a v dějepisectví Jindřich Leo (IV, 376).

Frič vrátil se do Prahy s pevným úmyslem ‚věnovati se výhradně pěkné literatuře‘ (IV, 365), k čemuž vlastně směřoval od let studentských. Měl to být směr moderní, svobodomyslný, demokratický, emancipační, nebo, jak tehdy říkali, světový, který by starou předbřeznovou ideu národnostní a slovanskou slučoval s ideami evropskými ve smyslu volnosti myšlení a volnosti i novosti co do výběru látek. Tedy asi to, co se pojilo ke škole Byronově a k ‚Mladému Německu‘, u nás pak k Máchovi a jeho nástupcům.

Pro takové tendence získati starší generaci literární, která se jim už před r. 1848 opírala neb aspoň uzavírala, nyní, za tuhé reakce, nebylo vůbec možno. Proto se Frič obracel k mladým a tam nalézal dosti porozumění a chuti k práci.

Zapředl styky s Václavem Čeňkem Bendlem, překladatelem Puškina, a Bohumilem Jandou, epikem ve verši i v próse; dále s Josefem Kolářem, jejž sice nazývá ‚panensky titěrným‘, z něhož však přes to ‚troufal si vypěstit básníka‘ (IV, 366); s rodákem Koubkovým Františkem Vorlíčkem, který překládal hlavně z polštiny a pilně zabýval se i jinými studiemi literárními. Také Ladislav Čelakovský, Emanuel Tonner a dokonce i Purkyně slibovali práce v oboru populárně naučném, a Jan Palacký nabízel se k čemukoliv, ku próse i verši. Ze starších, osvědčených už belletristů se Fričovi podařilo získati Josefa Jiřího Kolára. Z žen pak Božena Němcová, třeba původně vyšla z generace předchozí, velmi sympathicky měla se k mladému dorostu.

Ovšem ne všecka z uvedených jmen objevují se potom v hromadném projevu literárním, jejž Frič zamýšlel a z polovice i provedl.

Zchudobnělou a zemdlenou slovesnost českou totiž Frič chtěl osvěžiti a znovu zorganisovati dvojím způsobem: ‚literárně kritickým illustrovaným půlměsíčníkem pod titulem Praha‘ (IV, 379) a novým almanahem.

První podnik byl odvážnější a také nákladnější. Hanuš, moravský Klácel, Vorlíček a všecka mladá generace slibovali plniti sloupce časopisu. Ale nebylo fondu na jeho vydávání, a žádný ze zámožných našinců tehdejších, kteří jinak rádi podporovali veřejné užitečné podniky, neupsal na zamýšlený nový list nic. Proto tedy s podniku sešlo.

Za to almanah po energickém úsilí podařilo se vydati, ač i ten přestal na jediném ročníku. Záhy po Novém roce 1855 vyšla ‚Lada Nióla', jejíž pořadatel a vydavatel Frič se ve své funkci ohlašoval hlavně věnováním knihy svému otci, advokátu. Almanah byl vypraven sličně; zdobila jej krásná ocelorytina idealisované Marie Opočenské čili Podlipské, symbolický obraz titulní a podobizna Puškinova, vedle hojných úvodních i závěrných vignetek při jednotlivých článcích, vesměs obrázkův původních a pojetí namnoze originálního a vtipného. Název almanahu Frič vyhledal si z mythologických výkladů Hanušových, podle něhož Lada Nióla znamenala litevskou bohyni asi ve významu antické Proserpiny, která, ‚urvaná v podsvětí, vrátí se spasit svět probuzením všech zakletých slovanských bohů' (IV, 399). Byl tedy již sám název knihy symbolickým heslem nového duševního obrození naší literatury — kterýžto smysl ovšem tiskovému úřadu tehdejšímu zůstal tajemstvím, jinak by asi hned jméno almanahu bylo propadlo konfiskaci, jako jí propadlo na př. číslo hospodářského časopisu Kodymova, v němž redaktor, zotaviv se po těžké nemoci, napsal čtenářstvu, že ‚chápe se znovu chutě péra, ač rukou ještě poněkud se třesoucí'... (IV, 374).

‚Lada Nióla' působí zvláštním dojmem. Je v ní celkem nemnoho originálního pojetím a provedením, nevyšel z ní snad ani jeden velký náš talent básnický; je tam mnoho pouhých rozběhů, mnoho nejasného a teprve kvasícího. Ale to je pouze dojem se stanoviska absolutního. Hledíme-li k době, kdy a za jakých okolností u nás almanah vyšel, nelze neznamenati v něm touhu a snahu po obrození poetickém, po rozšíření zužovaných oblastí myšlenky, po osvobozující básnické revoluci — třeba prostředky paradoxními nebo vyzývavými. Kniha patrně a zjevně chtěla raději buditi příkrý odpor, než podrobovati se literárnímu bezvětří, ve kterém se za reakce ocitovala belletrie česká.

V takovém smyslu hned Fričova nepodepsaná báseň úvodní na bohyni Ladu Niólu, ovšem dosti nejasná a romanticky překypující, volá roztouženě: ‚Zavítej k nám, božská ty Lado-Niólo, ty písni vtělená, ty dcerko luzných snů'...

V takovém smyslu ve verších bez nadpisu, opatřených pouhou značkou St. (= Stratimír, jeden z Fričových pseudonymů), poesie se odkazuje na ‚tajemné, velkolepé krásy hlubin nebezpečných‘, na vnitřní bouře duše lidské a věčné její tužby a tajné boly, které jí otevrou nový svět.

V takovém smyslu jiná báseň Fričova, ‚Velikáni‘, apostrofuje lidstvo, v němž stále se obnovuje nerozhodný a nerozhodnutelný zápas Kaina s Ahasverem.

A v takovém smyslu byl napsán i úryvek Fričovy hymnické básně ‚Z mrtvých vstání‘, ovšem zase hodně nejasné, kde nová, z mlčení vzkříšená poesie připadá mu jako ‚zjev rajský ideálné velebnosti: zbožněné toužení a vášní zdmutý duch, vtělené blouznění a nepojmutý Bůh‘...

Ostatní lyrické příspěvky spolupracovníků Fričových nepřinášejí nic zvláště odlišného od starší, zejména milostné lyriky naší. Epika pak, pokud je zastoupena několika balladami, také věrně kráčí v šlepějích zejména Erbenových.

Za to pozoruhoden je směr, jevící se v básnických překladech almanahu. Vyskytuje se v něm několika drobnými ukázkami německý Byron: Heine, a vyskytuje se tam hlavně ruský Byron: Puškin. Tím souvislost s novou Evropou je naznačena zjevně.

Vyslovoval-li Frič již ve verších, takřka za všecky ostatní, nové básnické credo, vyslovil je ještě důrazněji prósou. Nejobjemnější prací almanahu je Fričova společenská novella Život sváteční.

Průměrnému čtenáři připadá, že je zde líčena trýzeň, vznikající z rozporu dvojí lásky — thema psychologicky velmi zajímavé, které v životě Fričově mělo také skutečný, reální podklad v poměru jeho k první i druhé choti.

Frič sám smysl své novelly, která tehdy způsobila tolik hluku a vyvolala řadu literárních odsudkův a polemik, vykládá v ten rozum, že to byl ‚pouhý rámec předně k jedné dětské pohádce, o níž přál si, aby stala se vzorem podobných prací — a napotom k obrazu slovenského života, jak představil se mu v písních lidu podtatranského, na jejichž krásu mínil upozorniti.‘ (IV, 401.)

Ale sledovatel literárních proudů, našich i cizích, ve Fričově novelle spatřuje víc, než připouštěl sám autor, jak tomu ostatně nasvědčuje i odpor našich kritických konservativců.*

* Viz k vývodům zde následujícím výstižnou studii Leandra Čecha, ‚Snahy Fričovy a Hálkovy o nové české básnictví‘ (Osmá roční zpráva zemské vyšší reálky v Novém Městě na Mor. za šk. rok 1901–2).

Frič ústy svého reka Alberta bojuje proti klidnému, vnitřně i vnější formou akademicky vyrovnanému, k životním otázkám přítomnosti lhostejnému a studenému klassicismu v poesii, jehož typického zástupce spatřuje v Goethovi, ovšem nikoli Goethovi prvního dílu ‚Fausta', nebo ‚Werthera', nebo ‚Promethea', nýbrž v Goethovi jako skladateli ‚Hermanna a Doroty', ‚Iphigenie' a theoretických studií přírodovědeckých. Frič mluvčími své novelly bojuje také proti snivému, do středověku se zahloubávajícímu romantismu let dvacátých a třicátých, a, v theorii aspoň, hájí Heinea, jeho skepsi a žíravý sarkasmus, kterým potíral, rozkládal a boural všecko tradiční, vysněné a neživotní, Heinea, jenž zápolil za emancipační ideály nového věku a připravoval realismus v umění; a posléze Frič vyslovuje své naděje v novou, samostatnou poesii slovanskou. Je to analogický postup protiklassicistické a protiromantické reakce, kterou v Německu zastupoval jednak nacionalista Wolfgang Menzel, jednak liberální demokrat Ludvík Börne.

Frič ústy svého reka vytýká starší poesii, že staví umění nad opravdový, skutečný, horký život, že ji urážlivě chladnou nechávají zápasy duševní i hmotné za svobodu národů, za volnost občanskou, za svobodu svědomí, za volný rozvoj individua, a že nad člověčenstvo a jeho blaho klade ‚okrouhlost a nedosáhlost' svých výtvorův, anebo že klidně ‚počítá schody a prášníky, učí mák sít a parky zakládat a roje včel chytat do pytlů'. ‚Jisto jest', volá Frič-Albert, ‚že Heine co psal, všechno sám procítil a že to nečinil z módy... Je to spíše zásluhou než vadou velkého básníka, býti věrným zrcadlem toho, co za jeho času pracovalo a vřelo v lidstvu.' Heineovo bujné a nezbedné laškování a jeho koketování s romantikou Frič pokládá jen za zdánlivé; je v tom pouze básníkův osobní geniální rozmar. Jak Heine byl pravdivý, jak hluboce a krvavě pocítil a prožil rány svého věku, tomu prý nasvědčuje právě Heineův skepticismus, materialismus a rozervanost čili kaceřovaný jeho světobol, poněvadž to vše je pouze věrným obrazem doby, která, nemohouc zmoci a odstraniti staré přežilé řády, vrhla se na pochybování ve všem a o všem, do požitkářského i metafysického materialismu, propadla rozervanosti a spleenu. Rubem soukromého života Heineova geniální poesii jeho prý utloukati nelze.

Všecko to pak, co protivníci světobolné poesie moderní vytýkají repraesentantu jejímu, Frič pokládá za nevyhnutelnou a zdravou očistu, z níž konec konců vyjde nová slovanská poesie budoucnosti.

Fričova novella ‚Život sváteční‘ je plna mott a citátů ze slovenských zpěvanek, v nichž autor spatřuje týž hluboký ‚weltschmerz‘, rozpor mezi horoucím ideálem a tvrdou, studenou skutečností, jako u zamítaného Heinea, touž ‚ryzí mluvu nejčarovnější lásky, naivní vroucnost i snivou touhu nevýslovně hlubokého citu.‘

Kterak Frič dospěl k tomuto názoru?

Ze života Fričova otce víme, že již za svého mládí procestoval Slovensko a že zejména s mladou generací tamější zapředl srdečné a trvalé styky. Dům advokáta Friče členům družiny Štúrovy, kteří cestovali Prahou na německé university nebo zpět, vždycky byl pohostinsky otevřen. Ludevít Štúr, Hurban, Janko Kalinčák, Samo Bohdan Hroboň (první blouznivý milenec Fričovy tety Antonie Reiszové čili Rajské, druhé manželky Fr. L. Čelakovského) a jiní byli osobními přáteli mladého Friče. Dopisoval si s nimi, dostával od nich veršovaná poslání a ještě v ‚Zlomkovitých upomínkách z mladosti své‘ (v Nerudově ‚Rodinné kronice‘ III, 203 [viz i Paměti I, 121 n.]) vyznává: ‚Co se mého literárního vývinu dotýče — hlavní pobudka přišla mi ze Slovenska. První se zjevení jaré a ideální postavy Ljudevita Štúra obrátilo mou pozornost k světu slovanskému... Jeho píseň ‚Nitra‘ odevřela mi slovanský hrob, v kterém jsem pomalu nalezl ráj náš ztracený, který mi svatým stal se domovem. Jaký to byl rozdíl mezi těmi jinochy, které Slovensko vysílalo na university do Jeny a do Hally, a mezi našimi zakrnělými pedanty! Byli to muži jiskrných zraků a bratrských srdcí, putovali k nám jak na rumy Siona — kterého zašlou slávu ani netušilo to plémě na jeho zříceninách živořící, — chvěla se jim noha, když šlapali po vyšehradské skále, zaplakali, když spatřili Bílou horu, zdálo se, že na jejich volání mladá Sláva z hrobů vstává. Provázel jsem jich zvykle po Praze a počal, bych nebyl zahanben, lépe přihlédati k historickým památkám.‘

A Slovensko i nadále zůstalo podstatnou složkou Fričova působení. Víme, že po dnech svatodušních r. 1848 Frič pospíchal do severních Uher a bojoval v řadách dobrovolníků slovenských, odkud se domů vrátil raněn. Ve vězení studoval a napodoboval lidové zpěvanky Kollárem vydané. Jedna z nejprocítěnějších a nejpravdivějších básní Fričových, elegie na současnou smrt první jeho ženy a dítěte je dokonce psána slovenským nářečím. A všem obrodným snahám na Slovensku Frič vůbec do konce života zůstal vroucím příznivcem.

Proto nikterak nepřekvapuje, že v bohaté lidové písni slovenské Frič spatřoval vděčný, oživující pramen také pro umělou vysílenou poesii domácí.

Shrneme-li tudíž vše, co vyplývá z požadavků Fričových v ‚Ladě Nióle', dospějeme výsledku, že poesii kladl za povinnost, aby zrcadlila život přítomný a jeho vůdčí ideje pokrokové, aby básník podával jen to, co skutečně sám vnitřně prožil a zažil, a aby cizí poesie moderní byla mu pouhou uměleckou i myšlenkovou školou, z níž by vyrostlo svérázné básnictví české a slovanské, které má bohaté a nevyčerpané posud prameny v poesii lidové.

Dnes zdálo by se, že požadavky ty byly zcela oprávněny a vlastně samozřejmé. R. 1855 však u nás narazily na tuhý theoretický odpor. Za reakce dopouštěl se toliko kultus písně a ballady lidové, a to jen po stránce formální, ve zděděných formách vnějších, vítán byl pouze její živel klidný, se životem usmířený, nerevoltující, nerozbírající, démony lidského nitra tlumící, vášeň a náruživost přímo zastrašující, veliký rozpor srdce, pessimismus života líčeným klidem, vyrovnaností, spokojeností se vším, co jest a co se děje, potlačující, zakrývající nebo nejraději docela ignorující. V tom smyslu názor reakční podporoval starou, se světem vyrovnanou školu ‚klassickou', a se zálibou odkazoval do dávné, neaktuální, jen látkově zajímavé minulosti historické. Nucený klid byl vně, v životě občanském; nucený klid měl býti také uvnitř, v duši lidské a jejím výrazu, slovesném umění.

Proto ve starší generaci ‚Lada Nióla' vzbudila odpor.

Odpor ten sesilovala ještě jiná stránka almanahu. Spolupracovníci jeho byli nejen skeptikové, nespokojenci s přítomným stavem věcí — byli také posměváčkové. Satira odjakživa každé reakci, duševní i občanské, byla zjevem nevítaným.

Do almanahu mezi jinými ‚humoreskou o dvou hlavách', nadepsanou ‚Dlouhý den', přispěl i starý nespokojenec Josef Jiří Kolár. Ani to nebyla sice práce původní; čteme k ní poznámku (ovšem jen v obsahu), že je psána podle Kl. Brentana. Ale spisovatel nicméně dovolil si za doby, která sama hlásala nedotknutelnost všelikých autorit, nezbedným humorem svým posmívati se pevnému cechovnímu zřízení společnosti domácí, dobíral si sobělibou fantastickou učenost, neomylné kritikářství, a dokonce, horribile dictu, staré, dobře osvědčené veršování lyricko-didaktické, které nevycházelo ze srdce a ducha, ale z plic, a které se nezpívalo,

nýbrž prý ‚kašlalo‘ (‚podle vzoru v Pánu zesnulého lyrika Ondřeje Bradavičky‘) v takovýchto na př. daktylech:

‚Bude-li předrčené třesení země,
rozcuchá, rozkotá veškeré plémě,
vody vše zmizejí, propadne vrch,
skály rozpukají, přibyde mrch.
Vzhůru mně na hlavě vstávají vlasy,
když vidím poslední života časy;
oči se strhají — tratí se sluch,
jazyk mně dřevění, — kráti se duch.‘ Atd.

A vedle těchto svatokrádežných šprýmův odvážil se i sám nepokojný vydavatel almanahu závěrnou, drasticky illustrovanou statí svou ‚Z Bohdanče‘, dovolávaje se tradice langrovské, satirou stíhati dokonce přední náš vědecký ústav, České museum, jehož starožitnická mikrologie Fričovi odedávna byla trnem v očích. (Viz i ‚Paměti‘ IV, 407.) Tak na př. volá hned na počátku:

‚Můj bože! a jak obrovských jsme učinili přece kroků, jež naší Čechoslavii, dříve než tisíc let mine, zajisté z bláta pomohou. Mámeť tu již celou akademii, která se ve dne v noci schází, jedna sekce stíhá druhou; jeden vždycky přednáší a ostatní pilně spí. Z našich potoků jsme již všecky žáby, z domů všecky myši a krysy, se střech všecky vrabce a z dvorů všecky psy a kohouty vychytali, vycpali a na věčnou památku v kabinetu na řádném místě vystavili.

Toliko mouchy nemáme posud v úplném počtu.

Lesy naše — nevím, kam se poděly, — do musea jsou již ale dávno a zůstanou určeny. Kde se jaká shnilá vrba vyskytne, hned se porazí a vandruje do kabinetu, kdež i každá vyklepaná makovice své patřičné místo najde.‘

Dále se dopisovatel z Bohdanče vysmívá důmyslnému jednomu archaeologu, který prý nedaleko stájí jistého domu objevil soudek práce velmi starožitné, jehož letopočet rozřešil na 1422 a v jehož obsahu ‚k nesmírné radosti své‘ rozpoznal ‚onu látku, jíž proti Karštýnu téhož roku co střeliva bylo užíváno‘, pohříchu však prudkými účinky látky té náhle mrtev se svalil. Dále se posmívá objevu filologickému, učiněnému na nalezené staré kuželce domněle z dob Libušiných, jenž dokazuje, že staří Čechové již znali pudl, kteréžto slovo není nic jiného, než (poněvadž koule šla podle prkna) zbytek ze starého ‚podle‘, ‚půdle‘ (tak prý jako boh — bůh), a tudíž mělo by se psáti kroužkovaným ů: půdl' a vzadu s apostrofem. Potom dopisovatel uvádí jiný nález historický, podle něhož stará vykopaná soška boha Peruna je vlastně Mojžíš, ježto

má za pásem kapesní šátek, kterým si stíral pot, vystupuje na horu Sinai, z čehož jde, že vlast naše je předkeltická zaslíbená země Israelitův, atd.

Tyto žerty a šprýmy tudíž zesilovaly nechuť k ‚Ladě Nióle' u našich literárních konservativců.

Že mladá generace almanah uvítala sympathicky, rozumí se při směru takovém samo sebou. Nemajíc však časopiseckého orgánu, nemohla veřejně projeviti svého souhlasu.

Za to tím milejší bylo Fričovi uznání starších, kteří mladých nezatracovali. Božena Němcová již svým účastenstvím v almanahu samém, v němž otiskla svou krásnou pohádku slovenskou ‚O dvanácti měsíčkách', projevila své příslušenství. Erben v Praze, Tyl z Budějovic a Havlíček z Brixenu vyslovili pořadateli své potěšení z knihy. Klácel v ‚Moravském Národním Listě', ještě před knihkupeckým rozesláním almanahu, o vánocích 1854, vítal ‚úrodnou zelenající se vrstvu', která nahrazuje ‚staré stromy'... ‚buď zlomené, buď odřené ledem', a podrobně rozbíraje jednotlivé příspěvky, těšil se, že mladá generace má odvahu říci své mínění, a mínění to že namnoze je života schopné a zdravé. A Hanuš napsal o ‚Ladě Nióle', že jí zjevně jde o přirozenost, pravdivost, novost, slovem o moderní emancipaci české poesie a belletrie. (‚Paměti' IV, 401—403.)

Naproti tomu poloúřední ‚Slovenské Noviny' ve Vídni, inspirované bratřími Jirečky, hned 5. ledna 1855 ostře vystoupily proti porušování posavadní ‚panenskosti' naší literatury. V ‚Ladě Nióle' vládne prý duch pošmourný, studu a mravu nepříznivý; úvodní báseň nemá prý zdravého smyslu; novella ‚Marie' je prý slátanina, kde vystupuje milenka ‚dvou lumpů'; novella ‚Život sváteční' osměluje se před Goethem dávati přednost Heineovi, kterého prý sami Němci odmítají jako ‚duševního prašivce'; humoreska J. J. Kolára je prý ochmelený žert, který snesou jen vysmolené žaludky; list ‚Z Bohdanče' pak zjevná neřest. Zkrátka, jak praví dodatek redakce k nepodepsané kritice, ‚mluvíce o duchu, jest spis tento z nejmizernějších a nejpodlejších výtvorů v literatuře vůbec... Život lumpácký, mizerná rozervanost ducha, nedostatek náboženství, velebení pohanstva, vynášení sebe, snižování nejsvětějších idei, oslavování kleslosti mravní, oplzlost v myšlení a chutích — hle, toť jsou ty mravní ideje, které se nám tu představují... Almanah tento přes všecku svou skvostnou úpravu jest pravou skvrnou naší literatury!' (‚Paměti' IV, 406—8.)

Dva dni potom ve vzdálené Báňské Bystrici v Uhrách časopis ,Cyrill a Method', vydávaný Jiřím Slotou, stejně ostře odsuzoval ,Ladu Niólu' pro ,hnusný kultus pohanstva', pro nedostatek mravnosti, pro nestřídmost, bombast, velebení Heinea atd. Zároveň pak dostalo se tam důtky úředním ,Pražským Novinám', že almanah uvítaly dosti přívětivě, a očekávalo se, že aspoň dodatečně odmítnou tu ,slátaninu'.

Hlasy ty byly officiální, mluvily tak z povinnosti a tudíž nemohly ani překvapiti. Co však překvapovalo, byly polosoukromé úsudky Vocelovy, tedy někdejšího básníka a posuzovatele, který již r. 1841 vytýkal Vinařického ,Sněmům zvířat', že marně bojují proti duchu času, který v ,Labyrintu slávy' 1846 velebil ideje pokrokové a který v památné poznámce ke svým ,Básním' napsal v ČČM. 1849, IV, 103, že ,nynější doba se protivuje obvyklému ledabylému veršování,... rozšířenější pole obrazotvornosti otvírá a duchu nepřekáží, aby veškeré výsosti a hlubiny života pronikmul'. Neméně překvapovalo nepříznivé mínění Nebeského, vyslovované spolupracovníkům ,Lady Nióly', téhož Nebeského, který básnickou i kritickou činností svou knize té byl vlastně duševním otcem.

A nejvíce překvapil obrněný odpor nového listu literárního, jejž r. 1855 jala se vydávati skupina starších, kdysi také pokrokových spisovatelů našich: Pospíšilův ,Obzor'. Příště dále.

SVATOPLUK ČECH.

(21./2. 1846.—24./2. 1908.)*

Tiše a skromně, tak, jako tiše a skromně žil, navždy odešel od nás veliký muž, z největších, jež kdy zrodila země česká. Veliký povahou, veliký smýšlením, veliký uměním.

Úzkostlivě se varoval i výsluní lidské slávy a okázalosti, i dravé, kalné vřavy denního života. A přece znal život po všech jeho stranách. Hluboko vnikl do světel i stínů naší minulosti; s láskou i nevolí, s plamennými podněty i burcující výstrahou, se zlatým humorem i zdravou, obrodnou satirou přes čtyřicet let uměleckým slovem sledoval náš národní vývoj v přítomnosti; a šťastnějšímu příští, ideálům budoucnosti byly zasvěceny jeho nejkrásnější sny a dumy básnické.

Požadavek Kollárův: Čech — Slovan — člověk, požadavek ten v životním díle našeho velikého mrtvého vtělil se plně a cele.

Výrazným dobám a znamenitým zjevům dějinné minulosti naší věnována je řada nejkrásnějších děl Svatopluka Čecha. V „Dagmaře" básnicky vzkřísil věk krále Přemysla Otakara I., v „Žižkovi" a „Adamitech" zachytil vrchol a nejkrajnější důsledek hnutí husitského, ve „Václavu z Michalovic" ponořil se do nejtemnějších útrap století protireformačního. Starý český stát i starou společnost naši sledoval s výše jejího rozvoje až po tragický její pád.

S nemenší láskou vinul básník k srdci svému celý širý svět slovanský. Oplakal zkázu kvetoucích haluzí jeho severních za minulých věků, s pietou putuje po jejich hrobech. Ale z vlastního názoru poznával také dnešní, živý slovanský jihovýchod, jehož svět nám otvíral a sbližoval svým malebným kouzlem vypravovatelským. A vlastní hlavou a vlastním srdcem v „Slavii" promyslil i procítil nejživotnější otázku a zároveň nejpalčivější ránu rozlehlého světa slovanského: jeho vzájemnost, shodu, osvětnou jednotu, jíž velikán

* Kterak Svatopluk Čech souvisel s počátky našeho „Lumíru" a čím listu byl, zevrubně zde přede dvěma lety vyložil společník Čechův dr. Servác Heller. V témže ročníku XXXIV., o šedesátých narozeninách básníkových, pokusil jsem se naznačiti ráz a způsob Čechova uměleckého tvoření. A den po neočekávané smrti Svatopluka Čecha pronesl jsem několik slov o životní práci velikého muže, jež zde opětuji.

zeměpisný teprve stvoří novou epochu v dějinách lidstva.

A vedle dějinné minulosti české, vedle minulosti, přítomnosti i budoucnosti slovanské básník proniká a objímá veškerý náš český život současný. Stopuje jej ve všem jeho jasu i stínu, sleduje jej od drobného soukromého zaměstnání jednotlivcova, od stavovských zájmů všech našich vrstech a tříd společenských až k nejmodernějším heslům a programům celku národního. Citový svět mladých srdcí, tvůrčí záhady umělecké, prósa práce kancelářské, naše měšťanská jizba i panský salon, naše venkovská fara, statek, chalupa — to všecko a ještě mnoho jiného nalezlo místo v krásných výtvorech pera mistrova, v bohaté jeho novellistice, v malosvětu veršů „Ve stínu lípy“ a řadě velkých básnických děl jiných.

Ale Svatopluk Čech nepřestával na malebných útvarech našeho života, jak se zračily na členitém povrchu společenském. Zasahoval hloub. Poesie jeho soustavně rozvíjí řadu otázek a záhad, jež co den hlasitěji tloukly na brány naší české existence a našeho českého svědomí.

Básník tesklivě pozoruje, kterak ve společnosti naší řádí bezhlavá honba za vším cizím a módním; kterak zájmy osobní, zakořeněné předsudky a bujná obraznost skrývají se pod maskou vážných úkolů vědeckých; kterak tak řečené veřejné mínění, společnost, hesla denní ovládá snažilství, pokrytectví, boucharonství, reklamní buben, velká nemohoucnost malicherných lidí — a znamenité allegorické satiry „Hanuman“, „Petrklíče“, „Šotek“, „Pravda“ a „Kratochvilná historie o ptáku Velikánu Velikánoviči“ pro všecky ty stíny našeho národního života nalézají svůj výstražný umělecký pranýř.

Na básníka těžce doléhá problém nové doby, těsně sloučený s problémem malého národa. Kterak se domácí naše bytost, národní náš kořen, naše zděděná půda, naše samobytná osvěta a naše národní kredo má postaviti k proudům evropské kultury, ke vlivům světového myšlení, k náporu cizího kapitálu, k živlu se všech stran nás hrozivě svírajícímu — hmotnému i mravnímu tlaku nepřátelskému — ty a podobné otázky životní Svatopluk Čech z duše si zodpověděl v nové řadě vzácných výtvorů básnických. „Lešetínský kovář“, „Písně otroka“, „Zpěvník Jana Buriana“ a „Václav Živsa“ za básníka promluvily nejen v oblasti čistého umění, nýbrž promluvily k celému národu.

A těmto svým snahám Svatopluk Čech od počátku do konce své bohaté tvořivosti básnické zůstal věren. Již před třiceti lety v „Evropě“ v celé šíři umělecky předvedl otázku sociální; již před dvaceti lety v „Jitřních písních“ a „Nových písních“ pevně a mužně si ujasnil náš dnešní program národní; a takřka na závěr svých těžkých, vážných rozjímání s vyspělostí a klidem zralého ducha i s vroucností a hloubkou čistého srdce si rozřešil svůj náboženský problém v „Modlitbách k Neznámému“.

Svatopluk Čech odchází od nás na prahu věku kmetského. A přece odchází mlád srdcem i duší. Vždycky stál v řadě první, kdykoliv šlo o spor a zápas světla s tmou, světlých ideálů se surovou hmotou, mravních statků národních s nemravným násilím. Byl uvědoměle a neochvějně svobodomyslný, pokrokový Čech, Slovan, člověk. A byl z největších mistrů slova, obraznosti, myšlenky i citu v říši umění.

J. V.

FEUILLETON SKORO ČASOVÝ.

Není ostřejšího kritika vlastních slabostí nad člověka. Defekty svého charakteru nahrazuje programem. Je v tom cosi pohnutlivého: věčná touha po přerodu. Povrch neklame tak příliš, jak se říká; nutno pouze najíti k němu pravý vztah. Všimněte si oblíbených programových slov pana A. nebo pana B.: jejich program mistrně vystihuje jejich slabosti. Není nikoho, kdo by měl tolik poctivosti v ústech jako zloděj. Není nikoho, kdo by mluvil tolik o síle jako slaboch. Uslyšíte-li někoho příliš často mluvit o humanitě, opatřte se pořádným obuškem; očekává vás utkání s člověkem nejvýš surovým a násilnickým. Mluví-li kdo příliš mnoho o náboženství, není to ráj, který mu bude věčnou odměnou. A mluví-li kdo příliš o kultuře a charakteru, nu — víte, co si mysliti. Bylo by možno rozšířit paradox na zákon a říci: program lidí, vše co hlásají, oč se snaží, je (ať vědomě, ať nevědomě) v nepřímém poměru s jich vlastní povahou a temperamentem, s jich charakterem . . . pokud ho totiž mají.

Všichni mají potřebu býti jinými, nežli jsou. Heine pravil, že pouze lumpové jsou skromní. Nevěřte tomu; všichni lidé jsou skromní . . . v Heineově smyslu. Chce-li se lump zdát poctivcem, touží poctivec po pověsti lumpa; extrémy se dotýkají, propast volá propast. Setkáte se s hříšníky, kteří nikdy nehřešili a stále o svých hříších mluví; setkáte se s poctivci, kteří vždycky hřešili a vždy se dovedli skrýt. Je to touha vyjít ze sebe, povznést se nad sebe? Ďas ví. Určitý sklon zde je a popírati ho nelze. Není raffinovanější rozkoše, než zdát se jiným, chápat, co nechápeme, milovat, co nemilujeme, nenávidět, co milujeme. Romantismus děkuje této rozkoši svůj vznik. A chvála Bohu, romantismus dosud nevymizel.

*

S povrchního hlediska zdálo by se, že není všechno u nás v pořádku. Komu v Čechách je veselo? Těžko se ptáti. Je doba zášti, bojů, polemik. Shrneme-li jejich resultát, není, žel, slušného člověka v Čechách; poslední byl zpravidla právě pochován. Kdybychom se dali pochovat, stali bychom se snad slušnými. Ale zpravidla pochovávají se pouze mrtví; jest tedy v tom jisté risiko, nejsme-li právě císaři.

Jinak jsou nepatrné rozdíly. Je pravda, že pan Vonásek byl nazván padouchem stojednasedmdesátkrát a pan Vocásek dospěl pouze stosedmdesátky. Není ostatně stálosti ve věcech lidských; denně, co dím, každou vteřinou překonává se rekord. Učiňte malou zkoušku; přihodí-li se vám míti před sebou deset spisovatelů (spisovatelé jdou vždy vpředu), zvolejte za nimi: „Padouchu". Devět se jich ohlédne; sedm z nich otáže se: „Čeho si přejete," dva drsnější řeknou: „Sám takový". Desátý se neohlédne; ten slyší na „mizeru". Jsou totiž dva systémy. Prvý střídavý; hledí na zkušenosti našeho rolníka a je toho mínění, že táž setba rok co rok neslouží poli; někdy dokonce sobě popřeje klidu. Druhý systém hájí názor, že literatura má k orbě vztah pouze obrazný a připouští tedy opakování. Systém druhý je mnohem populárnější; statistika při něm prospívá.

V tomto vzájemném přesvědčování lze dojít daleko. Nazvete-li močůvku močůvkou, není na tom nic zvláštního; ani kohout po tom nezakokrhá. Ale nazval-li jste močůvku libosadem, nutno pozvednouti hlas. Příliš zaměstnaný sluch paralysuje snad čichové dojmy. Nazvete-li libosad močůvkou, nutno křičet rovněž.

Jen vytrvale! Sub specie attimitatis je konečně močůvka a libosad jedno. Suggesce je hlavní věc; opakujte stokrát, že pivoňka voní jako růže, a nebude ani jediného tvora, který by mátl vůni vaší pivoňky.

Hledí-li se na povrch, poznáte, že neexistuje u nás pro nikoho protivník, který by stál za polemiku, přes to polemisuje se stále. Odpůrce stane se okamžitě — od vaší polemiky! — výlupkem vší neřesti. Nitky dobré na něm není. Neměl nikdy a v ničem pravdu, nebylo nikdy u něho lepšího citu. Nenapsal v životě kloudné řádky. Pravím řádky, knihu už dokonce nikdo nedovedl dočísti. Nedají-li se popřít přednosti, učiní se z nich vady. Dřívější generace žila v blahém domnění, že kniha je už dílo; měla-li kniha mnoho svazků, bylo dílo už zcela epochální. Nynější má snahu opačnou, dílem je co možno nejvíce skalpů. Hrdina naší doby hrdě hledí na své dílo. Nestvořil nic, nedal nikomu nic. Ale kolika lidem znechutil tvoření! Kolika děl je vrahem!

*

Tak soudí ti, kteří se dají zlákat povrchem. Ale my víme, co víme. Známe dobře své Pappenheimské. Povrch, povrch! Pod hladinou pestrou života postupují hlubší žití proudy. Nikdy nebylo tolik sprostoty na povrchu, kolik noblessy a jemnosti je uvnitř! Hledíme s úsměvem, ať se děje co děje. Největší brutality posilní nás ve víře, nejkrvavější perfidie dovedeme chápat. Neboť kolik lásky je za tím záštím! Kolik dobré vůle za tím vším jedem! Kolik vážného zájmu o dobrou věc za tou malicherností! Činí, co činí, aby přivolali novou dobu, lepší. dobu. A čím povrch je horší, čím více bahna a kalu, tím více může plesat dobré české srdce: jak se všichni mají rádi, tak rádi, že by se láskou snědli. Za mnohým tím výpadem čte se zajíkavé a plaché vyznání zlatého, nevinného srdce: Příteli, bratře, mám tě rád!

KRONIKA VÝTVARNÁ.

Samostatné souborné výstavy mají zajisté svou nepopiratelnou výhodu. Umělec neocitá se v konkurrenčním nebezpečí sousedstva, od jeho práce a jeho směru není odvrácena pozornost jinam, nýbrž dílo jeho může býti prožíváno klidně a nerušeně, tak že styku mezi ním a divákem dostává se rázu důvěrného rozhovoru. Při souborných výstavách možno také opravovati a doplňovati své okamžikové úsudky z velkých výstav, v nichž doba věnovaná jednotlivým umělcům bohužel nebývá mnohem delší, nežli chvilková promenádní setkání. Ale možno zabíhati i v přílišnou jednostrannost, zvláště shledává-li sympathie pro umělce reklama při umění tak naprosto nemístná a nevkusná, jakou rozvinul Topičův salon při výstavě Kalvodově. Byla tím méně vhodná, když přece šlo o umělce takových aspirací, jaké má Kalvoda, a zbytečně rušila jemnějším lidem požitek z jeho díla, které se touto soubornou výstavou repraesentovalo o to šťastněji, oč jeho umění přicházelo s menším hlukem.

Při Kalvodovi zajisté nejde o umělce prvního řádu, o nějakého objevitele nových světů. Pracuje, jako pracují jiní naši krajináři, stejně se dívá na krajinu, stejně v ní hledá a stejnými způsoby z ní těží jako jiní. Má-li větší jistotu technického vyjadřování, zaskvěje-li se rád větší bezpečností a větší raffinovaností svých vyjadřovacích prostředků, je zase schematičtější a střízlivější v procítění přírody, a ani zpoetisované podpisy jeho obrazů nevsug-

*

gerují náladovost, kterou napovídají, nediskretně upozorňujíce na to, co má ještě býti v obraze. Kalvoda si libuje v syté a hlučné barvitosti, energicky nanesené pevnými tahy. Každá barevná ploška soupeří se svým okolím, aby se co nejdůrazněji uplatnila, a nutí-li se umělec do sentimentality, ať už ideové nebo formální, přichází do rozporu se sebou samým. Přílišná jistota a okázalost technická často svádívá příliš daleko, a také u Kalvody možno si nejednou uvědomiti, jak při svém formovém úsilí nedovedl dáti krajině nebo lesnímu zákoutí jejich ovzduší, jejich světlo a vzduch, a tak se malba, zbavena jsouc těchto jemnějších prvků, k svému neprospěchu stává více dekorativní, než bylo v úmyslu.

Že Kalvoda jest zajímavý krajinář a že jako krajinář dovede zmoci pozoruhodné problémy s překvapujícími výsledky, dokazuje zjevně jeho výstava. Ovšem býti velkým krajinářem neznamená operovati dutými hesly, jako „impressionismus jest hudba beze slov", ale jistě to znamená s pokorným a milujícím srdcem zastavovati se před tajemstvími krásy světa a z ní ukořisťovati ve své dílo to, co radostně rozechvěje umělcovo nitro.

V Rudolfinu vystřídal Spolek německých výtvarníků z Čech výstavy českých prací. Tento problematický spolek představuje se nám v novém složení: starší členové jej opustili, ve spolku převládla mládež a jen několik jmen udržuje souvislost s minulostí. Vynikaly-li výstavy tohoto sdružení českých Němců, projevujícího usilovnou činnost shledávati a do výstav sestavovati práce výtvarníků do Čech příslušných, vždycky zábavnou rozmanitostí, podařilo se jí nyní jenom zvýšiti. Kdežto dříve si návštěvník mohl na vystavených obrazech pohodlně zopakovati v zredukovaném měřítku, jakými směry a jakým vkusem je vedena současná německá produkce v říši, jest tentokráte velmi bohatě postaráno o to, aby si neznalý návštěvník výstavy mohl udělati pojem i o Cézannovi, van Goghovi, Gauguinovi, neoimpressionistech a jiných představitelích umění francouzského. Člověk jest věru na rozpacích, má-li s úsměvem nebo obdivem přijímati tuto napodobitelskou vtipnost a má-li vůbec vážně bráti výstavu, v níž takováhle naprostá podlehnutí cizím osobnostem jsou patrně brána vážně. Jindy aspoň grafika poutala na těchto německých výstavách. Kdo nedovede akceptovati až do nemožnosti kombinované barevné lepty Teschnerovy, odchází už docela zklamán. Z mladých je barevně nad jiné zajímavý, ač stále ještě cizím vlivům propadlý Jiří Kars, už od let přichází s krajinami zcela milými Gödl-Brandhuberová, a vedle nejmladšího českého Němce (vídeňského Klimta) nikdo nevyžaduje si důrazněji pozornosti nežli Teschner svými dekoracemi a bizarnostmi. Je podivuhodný fantastickou vynalézavostí ve svých pitvornostech a někdy až akrobaticky obratný. Ale má toto uměníčko, toto dítě časového vtipu a módních nápadů dosti práva na život? Posmrtná výstava prací Korbových, klidných a bezvýraznych, sotva může udržeti hlubší vzpomínky na mladého muže. A architektura? I zde docela klidně se stýkají dva póly: vídeňský Obmann, architekt veliké tvořivosti a nemenší prozíravosti, jenž nedovedl se odvážiti rozhodného kroku, aby vymanil svou formu z reminiscencí barokního romantismu, a vedle něho mladý pražský architekt Schmiedl, žák Kotěrův, směřující v světy docela jiné.

Manesův pavilon hostí zase jednou A. Rodina. Po létech se nám připomíná, sice jen kresbami, ale i tak

jako sochař. Tyto nejjednodušší obrysy těl jsou kresbami jedinými svého druhu. Jsou to poznámky sochařovy, jež tvoří nápověď přechodů od reality k uměleckému dílu a mají vedle své grafické hodnoty ještě nádavkem tu výjimečnou přednost, že se staly pohledy do tvůrčí dílny umělcovy. O nic jiného nežli o práci sochařovu se při nich nejedná. Rodin kreslí s jistou vášnivostí tělo v jeho nejrozmanitějších polohách, pohybech a zkratkách a každým sklonem linie naznačuje a zaznamenává si jeho skulpturální modelaci. Ovšem snad jen Rodin si může dovoliti tyto kresby, celé tajemství vytvoření sochařského díla pověděti lineálním naznačením hranic modelujících se ploch.

Ludvík von Hofmann, jenž se dostává u nás v bezprostřední sousedství Rodinovo, není zjevem, který by nějak podstatně charakterisoval německé umění. Je to klidný a milý malíř, jehož umění se stává půvabnou hrou pro oči a srdce. Jeho práce zde vystavené jsou jenom stopy, kudy se bral ke svým velkým dílům, s nimiž se zde nesetkáváme, ale taková chvilková zaujetí dekorativním motivem, záznamy vkusných nápadů, první rozvrhy k větším komposicím a poctivé studie mívají při svěžesti podání vždycky mnoho zajímavosti. Hofman nemá smyslu pro skutečný život. Jemu jest jen pramenem motivů, jež v jeho fantasii nabývají nového ztělesnění, jemu jest pouze místem, od něhož se vzdaluje, jakmile je poznal, do svých idyl, do svých symbolisací, do světů, kde se jiný život projevuje mírnou a klidnou hrou pohybů, kde barvy mají svou tichou dráždivost a kde všechno splývá v příjemnou harmonii. Je to poetické odvrácení od života, zpodobování skutečnosti v dekorativních parafrasích. Jediná cesta otvírá brány oněch fantastických říší: technicky se propracovati školou skutečnosti, a tu máme mnoho příležitosti poznati Hofmana také v tomto směru se stránek velmi sympathických.

R. Kepl.

ZPRÁVY.

Z LITERÁRNÍHO ODBORU BESEDY UMĚLECKÉ.

Dne 8. února, vzpomínkou na stoleté narozeniny Josefa Kajetána Tyla, Jaroslav Vlček promluvil o významu tohoto spisovatele, klada důraz (jako to v posledních letech už několikrát učinil tiskem) na osvobozující výchovnou sílu valné části jeho belletrie, na jeho pokrokovost v dramatech z doby konstituční a na šťastné pero publicistické. Přednášející pravil mezi jiným:

Kdo zná naši literaturu předbřeznovou, ví, že Tylovy ‚Květy‘ po léta soustřeďují nejlepší síly tehdejší naší poesie a belletrie. Ví však zároveň, že z této produkce ve ‚Květech‘ uložené na Tyla připadá lví podíl. On časopis nejen redigoval, on jej velkou měrou sám také plnil. A co všecko psal do něho! Vedle básní a deklamovánek historické romány a společenské novelly, cestopisy a feuilletony, sólové výstupy a kroniku divadelní, posudky literární a zprávy o ruchu domácím i cizím. Už Tylova redaktorská píle a zručnost a jeho spisovatelská všestrannost zasluhuje všeho uznání.

Dnes je nám snadno dokazovati, že Tylovy práce namnoze nevyzrály, že autor se příliš rozptyloval a že psal nachvat. Přiznávalť se k tomu hned od samého začátku a netajil se také, proč: práce literární byla totiž jeho obživou.

Rovněž tak je lehko ukazovati, že zejména historickým románům Tylovým, v nichž se nám chtěl státi

českým Walterem Scottem, nedcstává se scottovských důkladných studií archivních i topografických, dějepisných i kulturních, znalosti starého života, myšlení a cítění, způsobů a kroje, tisícerých vztahů, jichž se dodělávám e pouze trpělivým dlouhým studiem zcela odborným, a že mnoho z toho Tyl nahrazoval pouhou obrazností a domyslem. Ale romány a novelly Tylovy z naší minulost' dějinné mají vlastně úkol jiný: v zábavné, poutavé, fantasii vzněcující formě budily smysl pro naši velkou dějinnou minulost, pro naše utrpení, pro přednosti i chyby povahy české, byly to zároveň historické lekce, vlastenecké epištoly, publicistická rozjímání, kus buditelského programu obrozenského, pro nějž tehdy jinde nebylo vhodného místa. Je pravda, dnes čtenář literární sotva co přečte do konce ze všeho toho, co Tyl z oboru románu historického napsal průběhem dvaceti let, od „Starého Benedy" z r. 1828 až po „Branibory v Čechách" r. 1847 vydané — ale první půle století XIX. měla požadavky skromnější. Po Klicperově ‚Točníku', vedle Máchova ‚Křivokladu' a obou známých pozdějších historických novell Jana Jindřicha Marka Tyl až po Chocholouška byl u nás hlavním pěstitelem tohoto druhu — on své době byl Třebízským i Jiráskem v jedné osobě.

Vedle historické novelly Tyl belletristicky zpracovával látky ze života nynějšího. A zde byl ve svém pravém živlu, spisovatelském i agitátorském. Dobře znal Prahu, kamennou pohádku její výstavnosti i rozlohy, její malebné okolí, znal náš život maloměstský i vesnický, znal svět drobných našich lidí, jejich starosti rodinné, bolesti sociální, potřeby osvětné i národní, denně prožíval ponížení a muka potomků historického národa, stlačených na pouhé kronikáře a elegiky vlastní minulosti, denně snil o tom, kterak emancipovati náš lid pracovní, vrátiti sobě české měšťanstvo, připoutati ke snahám našim lidi urozené, kterak slovu a životu českému otevříti ulici i školu, síň poradní i zábavnou, divadlo i chrám, úřady i sněm, slovem všecky oblasti snah kulturních. Je mnoho teplého, pěkného, dobře a správně viděného v těchto pracích Tylových, značná dávka humoru a vtipu, šťastné prvky kresby realistické a mnoho opravdového nadání vypravovatelského, jež vábí, poutá a těší. Že vedle lehké, vznětlivé mysli v novellistice té zbylo také hodně sentimentální rozcitlivělosti, která se kochá ve vlastním vzlykotu a vzdychání, je povědomo — a tato slabost právě vydráždila energické pero Havlíčkovo k nemilosrdnému odsudku.

Bylo by však nesprávné pro plačtivého ‚Posledního Čecha', Havlíčkem odmítnutého, Tylovi novellistovi šmahem vtiskovati pečeť sentimentálního snílka a dokonce literárního zpátečníka. Jako Tyl hned po svém upřílišeném odsudku Máchova ‚Máje' se vzpamatoval, první přinesl žalozpěv nad hrobem záhy zemřelého velkého melancholika a první vyzýval ke sbírkám na Máchův pomník, tak také byl mezi prvními, kteří, ještě za reakce, čelili zpátečnictví a hlásili se k praporu mladé Evropy. Když Karel Vinařický r. 1841 ve svých ‚Sněmech zvířat' s moderní nevázaností a nekázní odsoudil zároveň i všecko svobodné zřízení a myšlení, k němuž směřoval staletý vývoj lidstva, vedle Nebeského a Vocela proti tomu zcela zřetelně se ozval také Tyl.

V tom smyslu zřetelně po léta se ozýval ve svých prostonárodních listech ‚Pražském Poslu' a ‚Sedlských Novinách' a zároveň ve svých dra-

matech z let 1848—1850. Známa jsou slova, jimiž v dramatě ‚Jan Hus', dokončeném v prosinci 1848, hrdina kusu odpovídá Pálčovi:

A kdybys hlasu zdvihnul, že by nejen tato staroslavná klenba, ale sama nebes opona se zatřásla, bych mlčel, rozum drže v tiché vazbě, kde se jeví blud a vede lidstvo k temnosti: tu já bych raději zvedl ruce k výsostem a zvolal: Pane, zbav mne zdravých smyslů, učiň ze mne lesní šelmu, v tmavé noci, v krvi rozkoš nalézající. Neb býti člověkem, a nesmět cítit, mluvit, jednat jako člověk, nesmět práva člověckého užívati, — to jest za živa být zakletým, být s nebes padlým andělem, být stižen kletbou nejtěžší — a chlubiti se božím obrazem a těšiti se věčným blahoslavenstvím!

*

Dne 22. února O. Theer přednášel o dramatické tvorbě Fr. Xav. Svobody. Po stručném úvodu, charakterisujícím celkovou povahu literárního díla autorova, přednášející sledoval jednotlivé vývojové body, jimiž se brala dramatická tvorba Svobodova. Pokusil se stanoviti autorův vztah k některým otázkám, jako je poměr mezi dvěma generacemi, názor na ženské hnutí a j., hleděl vymeziti Svobodovo místo při vzniku našeho dramatu realistického a posléze šíře analysoval vrcholné jeho práce Odpoutané zlo a Dědečku, dědečku. Přednáška je otištěna v Divadelním listu Máje.

* * *

Historii Flaubertova „Pokušení sv. Antonína" vypravuje Louis Bertrand v Revue de Paris. Flaubert zabýval se plánem tohoto díla skoro třicet let. Již r. 1845, když viděl v Janově Breughelův obraz „Pokušení", chtěl zpracovati tuto látku dramaticky, ale netroufal si. Rok na to počal přípravné studium: rozsáhlá lektura trvala dvě léta. R. 1848 dal se do práce a po patnácti měsících dílo dokončil. Pak pozval k sobě své přátele L. Bouillheta a Max. du Camp, aby vyslechl jejich mínění. Vyznělo odmítavě. Flaubert rukopis odložil a psal Madame Bovary. Sotva však ji dokončil r. 1856, vrátil se k Pokušení, přepracoval je a chtěl je vydat. Zatím však byl pohnán před soud pro Madame Bovary a stěží vyvázl. Věda, že Pokušení je mnohem smělejší a že by podruhé žaláři neušel, odložil je znovu. Teprve r. 1869 dílo znovu přehlédl a přepracoval, ale vydal je až r. 1874.

Podle toho, co Bertrand o první versi praví, je mezi oběma značný rozdíl. Pokušení z r. 1849. je značně romantičtější, rhetoričtější a osobnější než redakce definitivní. Pan Bertrand slibuje, že tento rukopis vydá. Bude to zajímavá událost. H. J.

Z LITERATURY.

René Henry: Des Monts de Bohème au golfe persique. Avec préface de M. Anatole Leroy-Beaulieu. Paris, Plon, 1908. 8⁰. Stran XXII + 550.

Dílo p. R. Henryho je částí cyklu nadepsaného „Po cestách německého Drangu", cyklu, k němuž náleží starší práce Questions d'Autriche-Hongrie et question d'Orient, o které jsem tu před léty referoval. Základní myšlenka francouzského spisovatele je asi ta: Při dnešní expansi Německa je existence Rakouska, ne-li v celém jeho nynějším rozsahu, tedy aspoň v rámci historickém nutna jako mez tomuto rozpětí a zároveň jako činitel, který, kdyby byl odstraněn, uvedl by rovnováhu evropskou v nejkritičtější nebezpečí. Pro moderního Francouze zcela zmizela několikastoletá, od XVI. věku trvající antagonie mezi Rakouskem a Francií. Dnes vidí naopak v uchované síle Habsburků záruku bezpečí pro svou vlast. V první práci si autor kladl

otázku, pokud soustátí rakousko-uherské má tolik životní mízy, aby vzdorovalo možným budoucím nárazům. Jeho odpověď vyzněla kladně: přisvědčením, že tento životní základ tu je. Ovšem že si nikterak nezakrývá hrozící nebezpečí a možná oslabení: jistí však, že vlastní nebezpečí je mnohem více povahy vnitřní než vnější: spor mezi centralismem a myšlenkou federační. Pan Henry staví se velmi rozhodně proti nynějšímu systému centralistickému a jediným východiskem zdá se mu být reforma, ovšem že spíše ve smyslu federace celků národních než historických. Questions přihlížejí k širokému rámci celého problému a snaží se ujasniti jej v jeho historickém i aktuálním významu. Naproti tomu nová kniha p. Henryho není ve své části, jednající o Cislajtanii, než stručnými záznamy toho, kterak se politické poměry vyvíjely v době, než volební oprava byla uzákoněna, a jaké praktické důsledky reforma ta měla. Toto nejnovější období našich politických dějin autor zachycuje břitkým žurnalistickým perem. Jeho kapitoly jsou jakoby momentkami politických idejí, předváděných v plném vývoji. Zajímavo je sledovati, jaký význam v celé akci o všeobecné právo hlasovací přičítá autor koruně. Velmi přehledná je jeho studie co do rozboru jednotlivých politických stran a v případném ocenění spletité situace parlamentní v Cislajtanii. Místy ovšem nelze plně souhlasiti; tak na př. uvádějí-li se konservativní velkostatkáři bývalé říšské rady jako skupina, jež, spolu s ostatními českými stranami, repraesentovala ve Vídni naše národní zájmy. Závěrek, k němuž p. Henry dospívá, je ten, že „v Rakousku, jak se zdá, soustředí se budoucí parlamentní majorita ne tak kolem myšlenky slovanské, jako spíše kolem myšlenky katolické“. Ostatní části knihy věnovány jsou široce líčené krisi v Uhrách, kde autor přechází také do minulosti, snaže se podati stručný nárys psychologie politických sil translajtánských, studii o státech jihoslovanských a Macedonii a posléze náčrtku poměrů v turecké Asii a vztahů k železnici bagdadské. Výsledné myšlenky celé knihy možno shrnouti asi v tyto body: Nutno zabránit, aby Německo „neprovedlo jednou sen Karla V.“ a nevytvořilo kolossální říši evropskou. Stejně však je potřebí vyhnouti se tomu, aby, jsouc příliš tísněno, nevyhledávalo na francouzských hranicích odliv pro přebytek svých sil. Jediné západní Asie může býti polem, kde lze, ve formě kompensací, připustiti šíření německého vlivu. Úlohou Francie je zachovati rovnováhu v Evropě, a nakolik se týče Asie, nepřekážeti Německu potud, pokud od něho bude míti dostatečnou náhradu za svou neutralitu nebo za svou případnou pomoc finanční.

O. Theer.

Proti výroku článku „Letošní saisona divadelní“, že stačilo, aby městské divadlo vinohradské ohlásilo Pisemského „Baala“ a Národní divadlo rychle uvádí na scénu jeho „Hořký osud“, píše se nám z ředitelství „Nár. D.“, že překlad „Hořkého osudu“ objednán „N. D.“ u p. V. Červinky v létě 1906 a že překladatel jej odevzdal v září 1906, o čemž svědčí stvrzenka na honorář z 28. září téhož roku. Rádi publikujeme tato fakta, třeba po našem soudu nestojí v takovém rozporu s tvrzením článku, jak se ředitelství „N. D.“ domnívá.

„Lumír“ vychází 15. každého měsíce mimo prázdniny a předplácí se pro Prahu: na půl léta K 4·80, na celý rok K 9·60. Poštou: na půl léta K 5·—, na celý rok K 10·—. — Na Knihovnu „Lumíra“ připlácejí odběratelé ročně pouze K 2·—. Jinak stojí sešit 24 hal. — Patisk původních prací se vyhrazuje. — Dopisy administraci „Lumíra“ buďtež adresovány: Časopis „Lumír“, Praha, Karlovo náměstí č. 34. — Listy přijímáme jen frankované. Rukopisů nevracíme.

Rediguji Viktor Dyk a Jaroslav Vlček. — Majetník, vydavatel a nakladatel J. Otto.

Tiskem „Unie“ v Praze.

Číslo toto vydáno dne 19. března 1908.

RANNÍ ROPUCHA.

Hra o jednom dějství.

M. de Lassay, homme très-doux, mais qui avait une connaissance de la société, disait qu'il faudrait avaler un crapaud tous les matins, pour ne trouver plus rien de dégoûtant le reste de la journée, quand on devait la passer dans le monde.
Chamfort.

OSOBY:

De Breteuil,
De Chauvelin,
Král Ludvík XV.
První dvořan,
Druhý dvořan,
Sluhové.

Salon malého šlechtice francouzského z prvé polovice osmnáctého století. Na stole kupí se prázdné láhve; u něho sedí de Breteuil a de Chauvelin, oba čtyřicátníci; de Chauvelin je jednoruký.

De Breteuil:

Chevalier?

De Chauvelin:

Chevalier?

De Breteuil:

Není dnes 13. března?

De Chauvelin:

Opravdu.

De Breteuil:

Nuže?

De Chauvelin:

Nuže?

De Breteuil:

Nepijete. Sláva 13. březnu!

De Chauvelin:

(vrtí hlavou): Čas, abych šel.

De Breteuil:

K smíchu. (Pootevře okno.) Neslyšíte bouři? Brr. (Zavírá okno.) Nevyhnal bych do ní ani špatné svědomí.

De Chauvelin:

Oh!

De Breteuil:

A vás!

De Chauvelin:

Oh!

De Breteuil:

Proč tak spěcháte?

De Chauvelin:

Nespěchám ... nemám proč bych spěchal ...

De Breteuil:

Tím lépe. (Nalévá.) Spěch je choroba. Nechápu spěchu lidí; je to jako by poutník zrychloval krok, aby dříve došel k propasti.

De Chauvelin:

Stále stejný.

De Breteuil:

Rád bych to řekl o vás.

De Chauvelin:

Oh, co se toho týče ... Jsem mrzut ... přiznávám se, jsem poněkud mrzut. Jsem ochoten oslavovat ... cokoli ... Spasitele nebo ďábla ... smrt nebo zrození krále ... příchod neb odchod jeho maitressy .. Ale dnešní oslava ... Eh ..

De Breteuil (konejšivě):

Příteli —

De Chauvelin:

Ale oslava ztracené ruky vzbuzuje vždycky melancholii ... skutečně vzbuzuje melancholii, je-li to ruka vlastní — —

De Breteuil:

Z melancholie možno také píti ... není to důvod.

De Chauvelin:

K třináctému březnu mívám vždy mrzuté myšlenky ... Kdybych aspoň věděl, proč jsem přišel o tu ruku. — Vrátiv se

domů, počal jsem se zabývat studiem ... Já, starý de Chauvelin, který si pletl Homera s Molièrem, který miloval všechny ženy kromě Mus ... Nedovedete si představit mé úsilí — Válka musila mít patrně nějaký důvod ... Víte, co mne mrzí nejvíce? Nemohu nalézti žádného. Tážete se lidí, tážete se knih. Dějiny to nepovědí. K čertu.

De Breteuil:

Hm —

De Chauvelin:

Nedovedete si představit, jak by ukonejšovalo, kdybych si večer před spaním mohl říci: Ztratil jsem ruku, poněvadž král měl rýmu ... Ztratil jsem ji, poněvadž ho bolel zub ... Bolel ho zub či měl rýmu? Nevím. U čerta, nevím. Hovořil bych rád o tom s králem; ten to snad ví. Ale ani to není zcela jisto.

De Breteuil:

Klid, příteli. Přílišné studium vede do bastilly.

De Chauvelin:

Vaše důvody téměř přesvědčují. Přes to vše — —

De Breteuil:

Přes to vše pijte — nechutná vám?

De Chauvelin:

V některých chvílích nechutná nic. Kdybych mohl nalézt důvod!

De Breteuil:

Nechápu, proč jej hledáte. — Ztratil jste levou ruku; nuže dobrá, pravá vám zbyla. Pravím vám, že byste mohl být pyšný, kdybyste přišel o obě —

De Chauvelin:

O obě? Dík.

De Breteuil:

Ztratil jste ji pro krále.

De Chauvelin:

Praví se tak —

De Breuteil:

Ztratil jste ji pro krále ... na poli cti ... chcete něco více? (Zvedá číši.) Ať žije král!

De Chauvelin:

Opatrně, příteli, rozbijete číši... Ať žije král? Chraptím dnes nějak.

De Breteuil:

Ať žije král!

De Chauvelin:

Nechci nic říkat... přiznám se však, že jsem to vyslovoval s lepším přízvukem... dříve.. (Vstane). Pamatuji se dobře... Jednoho rána byl jsem na výzvědách... Bylo to po veselé noci. Oslavovali jsme zrození dauphina... Dauphin mohl býti spokojen naší oslavou. Třeštila mi dokonale hlava... Jeli jsme březovým lesem... Náhle padne rána... kule byla v ruce a neodešla než s ní. Eh.. byla to ošklivá kocovina: od těch dob nemiluji březen ani břízy.

De Breteuil:

Stále to... stále.. Vzpomínat na nemilé věci se nevyplácí — A vaše ruka? Měl jsem přítele, který tvrdil, že chceme-li žíti, musíme každého rána polykati ropuchu... abychom nenašli už nic odporného po celý den.

De Chauvelin:

Nuže?

De Breteuil:

Spolkl jste svou ropuchu.

De Chauvelin:

V tom je chyba. Polykal váš přítel skutečně své ropuchy?

De Breteuil:

M. de Lassay byl pravý šlechtic.

De Chauvelin:

Co se mne týče, nejsem tedy pravý šlechtic; neměl jsem chuti je polykat. Život se mi zdál téměř snesitelným. Můj žaludek byl dost dobrý. Naopak, ta ropucha zkazila mi jej poněkud; nedovedl jsem ji stráviti. Stále ji cítím. Brr!

De Breteuil (chápe se číše):

Ať žije král!

De Chauvelin (sedí nehnutě).

De Breteuil:

Nuže?

De Chauvelin:

Nepřipiji.

De Breteuil:

Chevalier?

De Chauvelin:

Chevalier?

De Breteuil:

Nepřipijete?

De Chauvelin:

Nemám chuti.

De Breteuil:

Král je první šlechtic Francie.

De Chauvelin:

Může být.

De Breteuil:

Oh, pane!

De Chauvelin:

Oh, pane!

De Breteuil:

Jste můj host.

De Chauvelin:

Nemusím jím být — Můj sluha. (Vstává.) Můj sluha!

De Breteuil:

Jste můj host... Zůstaňte... Je bouře... nečas... Ale zítra — Nebýt vaší ruky —

De Chauvelin:

Pravá mi zůstala —

De Breteuil:

Míníte?

De Chauvelin:

Je k vaší disposici —

De Breteuil:

Zítra?

De Chauvelin:

Zítra!
(Prudké zabušení zvenčí.)

Hlas sluhy:

Kdo to?

Hlas zvenčí:

Otevřte!

Hlas sluhy:

Kdo je?

Hlas z venčí:

Otevřte!

Hlas sluhy:

Nemohu . . kdo je?

Hlas z venčí (prudce a pánovitě):

Otevřte — Jeho milost král —

Hlas sluhy:

Jeho milost . . .

De Breteuil:

Král!

De Chauvelin:

Král!

(Dveře se rozletí; vstupuje král s dvořany.)

Král (jde pomalu k Breteuilovi, který překvapením ztrnul):

Zbloudili jsme — Kde jsme, příteli?

De Breteuil:

Stateček oddaného vašeho služebníka, sire — Jaká čest, sire, jaká čest pro můj dům —

Král:

Vaše jméno, pane?

De B.:

De Breteuil.

Král:

Nezapomenu ho. De Breteuil. (Ke dvořanům.) Připamatujete mi toto jméno — —

De Breteuil:

Oh.. Můj dům, sire, je váš... Vše, co mám, je vaše. Kažte, sire!

Král:

Nechceme mnoho, pane...

1. dvořan:

De Breteuil, sire.

Král:

Pane de Breteuil... Sečkáme, až povolí bouře. Není-li pravda, pohostíte nás trochu?

De Breteuil (září):

Sire!

Král (obrácen k de Ch.):

Váš bratr?

De Breteuil:

Přítel . . . starý přítel.

De Chauvelin:

Starý přítel.

Král:

Vaše jméno, pane?

Chauvelin:

De Chauvelin, sire.

Král:

Byl jste vojákem, tuším.

Chauvelin:

Ano, sire... byl jsem důstojníkem... Měl jsem čest... oh...

Král:

Ztratil jste ruku... Na poli cti?

Chauvelin:

Oh... ano... oh... na poli cti, sire —

Král.

Jste zasmušilý, příteli; ztratit ruku na poli cti je čestné.

Chauvelin (kloní se):

Oh... ano... sire... Velmi čestné...

Král:

Nezapomenu na vás, pane...

2. dvořan:

De Chauvelin, sire...

Král:

... pane de Chauvelin! (K dvořanům.) Připamatujete mi toto jméno.

Chauvelin:

Dík, sire, oh... Nepotřebuji nic.

Král (k dvořanům):

Slyšíte? Blažené království. Nepotřebuje nic. (Milostivě.) Oh, příteli... kdyby váš král to mohl říci —

Dvořané (úsměvy):

Oh, Veličenstvo!

De Breteuil:

Sire... Mohu-li nabídnouti Veličenstvu —

Král:

Dík... Trochu vína —

De B. (letí pro láhve):

Sire —

Král:

Dík —

De Breteuil:

Oh, sire — Jaká to noc!

Král:

Ohavná noc... Jaký to byl také pošetilý nápad. Překvapit! Ženy nemáme nikdy překvapovat.

1. dvořan (v obdivu):

Sire!

2. dvořan:

Plášť Veličenstva je vlhký.

De Breteuil:

Oh...

Král (odhodí jej):

Ah! Kdo by řekl, že možno zbloudit po tak známých cestách. (S úsměvem.) Je to snad pokyn — Chodili jsme po nich příliš dlouho.

1. dvořan:

Sire!

2. dvořan:

Sire!

Král:

Vše omrzí... i ráj... Není-li pravda?

1. dvořan (v obdivu):

Oh, sire!

2. dvořan (v obdivu):

Oh, sire!

Král:

Vyjímám nebesa... ta jsou tajemstvím Boha.

1. dvořan:

Oh!

2. dvořan:

Oh!

Král:

Neustává ještě bouře?

(Breteuil, 1. a 2. dvořan letí k oknu.)

Breteuil:

Nikolí, sire —

1. dvořan:

Hrozná noc —

2. dvořan:

Ošklivá noc —

De Breteuil (nalévá vína):

Není, och, lepšího v mém sklepě, sire!

Král:

Je dobré, příteli . . . svého času chutná víno z Juançonu. Byl jsem trochu unaven tou slotou . . . Je po něm lépe . . . mnohem lépe — Krev se zas v žilách rozproudí . . . (rozhlédne se po síni). Útulný koutek. (K de Breteuilovi.) Neviděl jsem vás, tuším, dosud ve Versailles, příteli —

De Breteuil:

Oh, sire!

Král:

Přijdte tam —

De Breteuil:

Vaše milost je přílišná, sire!

Král (ukazuje):

Čí je to portret?

De Breteuil:

Mé ženy, sire —

Král:

Ženy — (V zamyšlení.) Naše paní bude dnes čekat marně —

Dvořané:

Och!

Král:

Vaše žena, pravíte? Žije?

De B.:

Je mrtva —

Král:

Mrtva . . . to je ošklivý výraz . . . nežije zní mnohem lépe . . .

De B.:

Nežije, sire.

Král:

Také nežije má příliš drsný zvuk. Odešla je pravé slovo.

De B.:

Odešla, sire.

Král:

Je portrét věrný?

De B.:

Ano, sire.

Dvořané:

Oh!

Král:

Vaše žena byla krásná —

De B.:

Oh, sire — velmi krásná!

Král:

Žijete sám?

De B.:

Mám dceru —

Král:

Zde?

De B.:

Ano.

Král.

Věk?

De B.:

Šestnáct let.

Král:

Šestnáct let, hm —

1. dvořan:

Oh, sire!

2. dvořan:

Krásný věk, sire —

Král:

Je také tak krásná?

De B.:

Nevím, sire — Říkají tak o ní.

Král (zadumán, náhle):

Světlo!

De B. (udiven):

Veličenstvo!

Král:

Její pokoj?

De B.:

Oh!

Král:

Její pokoj?

De B. (zděšen mlčí).

Král:

Najdu jej... Sluha... sluha sem...

Sluha (kloní se hluboce).

Král:
Veď mne do pokoje... do pokoje slečny —

Sluha (kloní se hluboce).
De Breteuil:
Oh!

1. dvořan:
Tiše, příteli.

2. dvořan:
Klid, příteli —

Král:
Okamžik. (K sluhovi.) Veď! (Odcházejí.)

De Breteuil (ohromen; opakuje prudce):
Oh, oh, oh!

1. dvořan:
Příteli, dostalo se vám vzácné cti —

2. dvořan:
Vaše karriéra je hotova —

1. dvořan:
Radujte se; bohatství, moc —

2. dvořan:
Čest —

1. dvořan:
Čest!

2. dvořan:
Jaká čest je to pro váš dům!

1. dvořan:
Nesmírná čest — včera jste ještě nebyl ničím, a nyní...

2. dvořan:
Jste skoro král... bezmála král...

1. dvořan:
Jste pro Rakousko?

2. dvořan:
Jste pro Prusko?

1. dvořan:
Buďte pro nás!

2. dvořan:
Vaše mocné slovo!

1. dvořan:
Nezapomeňte, že my byli v průvodu krále.

2. dvořan:
A naší zásluhou —

1. dvořan:
vešel on sem...

2. dvořan:
Upozornil jsem sám.

1. dvořan:
Byla to má slova.

De Breteuil:
Oh, oh, oh...

1. dvořan:
Beze vší pochyby moje slova!

(Výkřik ze vzdálené místnosti.)

De Breteuil (zatne ruce).

1. dvořan:
Klid, příteli.. klid.. Jaké štěstí..

2. dvořan:
Jaká čest, jaká čest!

De Chauvelin:
Příteli —

De Breteuil:
Oh.. oh.. oh..

(Slyšet krok.)

1. dvořan:
Co to?

2. dvořan:
Král se vrací.

1. dvořan:
Vrací?

2. dvořan:
Ano — —

(Dvořané odstoupí od de Breteuila, chování jejich náhle chladné a upiaté.)

Král (po okamžiku mlčení):
Příteli —

1. dvořan:
De Verteuil, sire.

De Breteuil:

Oh —

Král:

Lituji velice... nehoršete se, příteli...

De Breteuil:

Oh —

Král:

Ale vaše dcera se mi nelíbí... opravdu nelíbí...

Dvořané:

Veličenstvo!

De Breteuil:

Sire!

Král:

Není to můj vkus.. Neříkám vám, že by nebyla hezká.. nechci to říci.. Francie má na štěstí mnoho krásných žen.

De Breteuil:

Oh, sire.

Král:

Co chcete! Odůvodněte záliby.. vášně.. Jsou věci, jež nemají důvodů..

De Chauvelin:

Ano, sire —

Král:

Jsem pánem Francie, není-li pravda? Souverrainním pánem Francie! Mé záliby jsou souverrainním pánem mým.

De Breteuil:

Sire —

Král:

Promiňte — nelíbila se mi — Nemožno — (Ke dvořanům.) Čas?

1. dvořan:

Bouře ustává, veličenstvo —

De Breteuil:

Okamžik trpělivosti, sire.

Král (vyhlédne):

Jasní se. Pochodně sem! Půjdeme — (K p. De Breteuil.) Vaše víno bylo dobré.. Co se toho druhého týče.. věc vkusu, pravím vám.. a snad ani ne vkusu.. U čerta! Nikdo se v tom nevyzná. Uvidíme se ve Versailles, příteli? Nezapomenu na vás, pane....

2. dvořan:

De Verteaul, sire.

Král:

Věrnost poddaných zasluhuje odměny.

Sluhové (přinášejí pochodně).

Král:

Váš sluha zná cestu?

De Breteuil:

Dobře, sire —

Král:

Mám nápad... malé překvapení... Povede nás k naší dámě do Mailly... Opozdili jsme se trochu... Ale ztraceno není nic. Neočekávané věci jsou nejkrásnější; překvapení je tři čtvrtiny lásky.

2. dvořan:

Ano, sire!

Král:

Vracíme se vždycky k svým starým láskám —

1. dvořan:

Oh, sire!

Král:

S bohem, příteli!

De Breteuil (kloní se):

Sire!

De Chauvelin (kloní se):

Sire!

Král:

Vy, příteli, který nepotřebujete nic... nepřijdete do Versailles?

De Chauvelin:

Mé zdraví.. Sire... daleká cesta..

Král:

Nezapomenu na vás.

De Chauvelin:

Sire —

(Král s průvodem odchází. Okamžik mlčení. De Breteuil rozčilen ještě přechází salonem.)

De Chauvelin:

Chevalier?

De Breteuil:

Chevalier?

De Chauvelin:

Budeme se bít?

De B.:

Nemyslím, příteli.

De Ch.:

Zbylo ještě několik lahví?

De B.:

Ano, příteli —

De Ch.:

Chtěl jste připít . . .

De B.:

Ano, příteli.

De Ch.:

Odešli už.

De B. (vyhlédne):

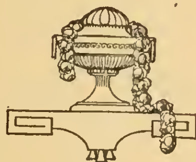
Světlo se míhá na cestě —

De Ch.:

Jak zněl váš přípitek? Ať žije král! (Pozdvihne číši; ironicky:) Ať žije král!

De B.:

Počíná svítat, není-li pravda? (Chopí se číše.) Ať žije král! (Hořce:) Nutno pozříti svoji ranní ropuchu—

STANISLAV K. NEUMANN:

SYN ČLOVĚKA.

Fragment básně.

I.

A stalo se v starém Veleměstě signálů, dýmů a neřestí,
že narodil se syn člověka v podkroví nebetyčného domu...

Tam, kde už jen v kraj se sunou cihlová chapadla předměstí,
do žluté a hnědé trávy vysoké v jamách starého lomu
od patnácti let svých chodila Marie v teplých i chladných večerech
svým smíchem i tělem potěšit srdce, rozpálit ruce, hlasy, dech,

do trávy vysoké pod hvězdným nebem,
kde zapomíná se na chvíli,
že chuďas je přibíjen rezavým hřebem
ke křížům, jež po Městě vztyčili.

Však ze všech těch objetí drsných a neplodných jedno přec změnilo Marii,
to jedno z těch, jež bývá buď štěstím anebo krutě zabíjí.

Tak narodil se syn člověka v podkroví nebetyčného domu,
to z otce, jenž byl snad dělník z fabriky anebo tulák z polí;
tak narodilo se dítě, jež „otče" říkati nemělo komu,
to z matky, jež dávala rozkoš mužům nevědoucím, jak bolí,

když mládí uprchne a bída zůstane
těm ženám obětavým,
když všechna naděj doplane
se silou, krásou, zdravím.

II.

Ve dvorech temných, páchnoucích, na písku zaprášených sadů,
ve věčném šeru žilo dítě a mělo mnoho hladu.

Bez lesů, k jejichž stromům by hledělo, vzhůru k tvrdým a vysokým,
bez polí těžkých klasů plavých na stéblech jako svíce,
bez lučin hmyzem opěvaných, jež slunce zdobí zlatem svým,
bez vod, v nichž plaše zrcadlí se tanec motýlice,

ve Městě dýmů a neřestí smutných žilo zbytečné dítě,
nad nímž se černé domy a továrny tyčily pánovitě.

Své paláce na den z bláta si stavělo u pouličních louží,
pro hostinu svou z písku peklo rozmanité koláče
a nevědouc, čím pohádky jsou, když večery se dlouží,
o prostých věcech podivně snilo bez úsměvů, bez pláče,

smutnýma očima zvědavě zřelo
na práci, na lásku, na zločin,
tesklivý pocit v srdéčku mělo,
že vidí za stínem míjeti stín.

III.

Vytáhlý, sivý, s plavými vlasy, s pohledem, který zabolí,
jednoho jitra Emanuel nesměle přišel do školy ...

Byl zasmušilý, ke hrám chladný, věděl však více než jiní;
na jeho otázkách chvělo se tiše nedětských myšlenek jíní.

Ten, kdo mu naslouchal, usmál se neb v rozpaky přišel divné:
jako když na tě z dětinských očí záhada země kývne.

Sám dlouho chodil — až jednou s kamarádem ho potkali;
nikdo však neviděl jich nikdy, že by se byli zasmáli.

„— Jsem taky jen kluk z chudé rodiny, máma nám často vzdychá,
a táta, když přijde z fabriky domů, na pány, na kněze kýchá.

„Tak se ti u nás všichni nadrou, přec máme bídu a hlad;
na mou tě, věř mi, kdybych se nebál, v tu chvíli šel bych a krad'.

„Mám taky sestru, víš, s podivným břichem, od pláče rudé má oči,
ve dne i v noci za strojem sedí, říká, že do vody skočí.

„A mužští k nám chodí v sobotu večer, často svírají ruce;
však prý se kdesi už něco rodí, říkají: revoluce.

„To je prý svatá a krásná věc, to světem jde Červená Paní...
Když se mně ptali, čím chci být, řek' jsem jim bez váhání,

„že budu dítě revoluce, když taky mívám hlad...
Jenže, víš, ještě nevím dobře, jak to mám asi udělat.

„Nu, mohu třeba tesařem býti, sekyry ostré je pán;
ta v ruce mu blýská, lítají třísky, ráz na ráz trám je otesán.

„Pro pány veliké, malé bych stavěl bílé krovy střech,
na krovech vysoko stával bych a ve větru popadal dech.

„Pro sebe stavět by nemohl, ne každý má vlastní dům.
A komu se to nelíbí, blízko je šibenici, žalářům.

„Však slyšel jsem, že kdesi už i mnohý pán byl pověšen —
Oh, to pak hbitě bych postavil jistě sto šibenic za jeden den...

„Anebo hasičem mohu býti, s ohněm a vodou se zabývá, -
s trubkou a pochodní běží v noc, když červený kohout zazpívá.

„Prý ještě v zámcích a palácích leckde duchové zlí straší:
plameny na ně pustil bych, strašidla červený kohout plaší...“

Tak s vážnou tváří žvatlal kamarád... Emanuel naslouchal,
v hluboké tůni jeho dušičky přízrak světelný zrál.

IV.

V továrně s tlamou nemilosrdnou pohlcující nevinné,
jež drzým signálem reguluje bláznivé otroctví svalů,
za okny sotva průsvitnými, v předpeklí, kde pomine
písnička na rtech, zdraví v prsou a vzrostou bliny žalů,

v továrně počal Emanuel učit se choditi v okovech,
hleděti tváří v tvář chiméře černé, před níž se tají dech.

V hukotu strojů a ve blescích kovů
sevře ti srdce podivný bol:
když moudrá práce tu přichází k slovu,
proč drtí člověka v zubech svých kol.

Bystře a oddaně pracují stroje,
slavný a krásný je hřídelů vír.
Přidáváš k pákám ramena svoje.
Proč z těch sil spojených nevzchází mír?

Proč vzduch a slunce nekrášlí práci?
Proč s prací ruku v ruce jde hlad?
Co stroji dal jsi, stroj jinému vrací,
tvým potem si cizinec zalévá sad.

Vetřelec krutý, vzpupný a žravý...
Což nepřijde nikdy odvety den?
Což v živou skutečnost jásavé slávy
se nepromění staletý sen?...

A Emanuel netrpělivý zaplakal nad rodným Městem,
v dálku se zadíval, odešel tiše s krásným a odvážným gestem,

odešel naslouchat lidskému hoři
za hory, za doly, za sedm řek,
zda už je podobno širému moři,
jež vzedme náhle strašlivý vztek...

— —

R. TĚSNOHLÍDEK:

ÚRODA LÉTA.

I.

Bylo mrzuté ráno. Cítil to, jakmile procitl. Jistě visí kalné mlhy nad městem a ulice jsou kluzké blátem a kouř v jakémsi výsměšném, pyšném opojení stoupá k obloze; továrny spokojeně hučí, jako by trávily po bohatých hodech. Oblékl se. Jíti do redakce? Ne. Spatřil by tam zase nečistý nepořádek a smutek, jaký bývá v pokojích dlouho nemocného. Nic nemůže ho zastříti, ruka nejpečlivější ho neodvrátí, puch hnusných proleženin a těla za živa tlejícího překonává svou silou voňavky, které snaží se lháti vůni.

List umíral. Byla zima, churavá, bez mrazů.

A ještě v létě myslívali naň s vroucnou něhou jak na jediné krásné dítě, dítě jim všem společné. Vyslovujíce jeho jméno, vzpomínali chvil dobrých i zlých, smutků i komických příhod. Bylo deštivé, bohaté jaro, aleje v ulicích lahodně třásly svěží zelení, zdálo se, že v jejich větvích proudí krev a mléko zrajících děvčat. Ulice výskaly světlými šaty dam, v parku do večera hrávala hudba, vlahé noci prosedávaly se venku v zahradách, kam haluzemi hleděly bledé hvězdy. Silnice podobaly se čtveračivým proudům, hloučky dělnictva plynuly po nich do města a páchnoucích předměstí. Malé fabričky smály se vysoko, nahlas, byly rozkošně necudné, hezké a světlé, a ohavné zároveň, jako plevel kvetoucí v poli. Lesy blízko města smály se tiše láskou, v korunách stromů ptactvo s ní usínalo, hmyz budil se v ní po trávníku a lidé jí tančili od rána do večera a zas po celou noc.

Potom přišlo léto. Jaksi starostlivé a dojemné. Mateřství proniklo zvláštní laskavostí vrchy, pěšiny, pole i řeku, jež přivíjela se celým lůnem na loďky i těla plovoucích.

Jenda žil radostně v tomto dobrodružném ruchu. Dal se omývati jeho vlnami. A ty blouznily, hřály, zvonily svítivě a opojivě, až se cítil pouhou třískou v jejich náruči. Sedával usměvavý nad svou prací. Cítil sám, jak objetí jeho je sladké a silné. Čistá vášeň tekla sestersky s krví jeho žilami, dýchal ji, zúrodňovala myšlenky i vůli. Nebránil se jí, pěstil ji jako drahou bylinu, která vykvétala z jeho bytosti.

Sedával u stolu naproti oknu. Slunce dívalo se na něho laskavě, dětská obloha hleděla mu do očí, mračna vysoko nad okolními střechami hovořila s ním o starostech rychle mizejících. Když kapky deště rozesmály se po skle oken, chvěl se vděčně za každý oddech bouře; přicházela někdy volně a dala se prožívati jako složitá rozkoš, jindy přihnala se prudce a vpila se do všeho živého i mrtvých předmětů. Toužil obnažiti své tělo a vystaviti je pocelům teplých krůpějí. Zapomínal v oněch okamžicích přelétavých žen, hebký a nedotčený jako peň mladé třešně v květnu.

Ale potkával na svých osamělých procházkách zase tolik šťastných párů. Z hovorů doléhala k němu vůně luk a mýtin, kde se milovali. Slunce zalétalo k nim spolu s vidinami budoucích časů. Tesknota ho pak ovanula znenáhla a pěšiny byly najednou smutny, vysilovaly ho dálkou. Usedal na meze v obilí. Mluvilo k němu, mluvilo nejtklivěji po deštích, když ozlatilo se duhovými kapkami a sehnulo nerozvité klasy.

Kdysi stál mezi mladými břízami na vrchu za městem. Lehký vítr čeřil kadeřavé sněti, vůkol hluboký mír, v němž pronásledovali se dva modří motýli. Časem zalehlo volání dělníků z polí pod lesem.

„Budu tichý jak země," myslil si a hleděl za motýly.

Položil hlavu na kořeny. Hluboký puch hlíny ho ukonejšoval.

„Myšlenky vzklíčí a zaniknou jako traviny. Ustelou lože pro novou květenu. Mír a odpuštění chce život, zápas to je proces rozkladu. Je nutný. Porostu, odkvetu, padnu."

Odstěhoval se na léto do vsi mezi lesy.

„Bydlím s hmyzem," smával se. Za prahem byl již les. Navštěvovali jej mravenci, můry večerní, vosy a včely, i přinášely mu cosi z dechu květin a lesního šera. Lidé se mu příliš zprotivili.

II.

Kterési neděle přede žněmi zajel ráno do města a navracel se ještě před polednem. Výletní vlak byl plný. Když sestupoval,

spatřil prosté děvče v širokém světle žlutém klobouku, i šaty měla světle žluté, onoho lehce nahnědlého odstínu, který mívá akátové listí v létě spadalé.

Děvče mělo neobyčejně hluboké tmavé oči; zíraly hrdě a pátravě, a přece blouznivě hladily vše, nač pohlédly. Bylo slaboučké a proto zdálo se ještě dítětem. Její lícní kosti silně vystupovaly, ústa byla až křečovitě sevřena, tak že stín rysů tvořil živé rány bolesti na obličeji zářivě bledém. Celá její bytost jevila se mu na první pohled jako cosi marného a zbloudilého.

Stála chvíli před malou stanicí, patrně očekávajíc kohosi. Dvě rozesmáté přítelkyně prorazily k ní z davu výletníků. Usmála se rozpačitě, jako by se nemohla probrat z myšlenek. Dala se jimi strhnouti do pestrého proudu lidí, kde zanikla docela.

Tiché jindy stromořadí javorové oživlo. Lidé se vítali výkřiky a hlasitým smíchem. Nastrojení židé z města vylévali nahromaděné rodinné něžnosti. Masité ženy protahovaly se v letních světlých šatech. Snažily se vyhlížeti lákavě; netajily, že jejich ženství žádá si býti obslouženo manželi a milenci. Červenaly a dýchaly celým tělem . .

Prodavačky jahod, hub, borůvek stály na okraji písčité cesty, nesměle nabízejíce zboží. Venkovská mládež očumovala, chvílemi zažertovala drsně mezi sebou nebo hodila hranatý vtip za městskou holotou, pro kterou dala se dřít v továrnách celé týdny a měsíce, pro kterou plodila kupy nešťastných dětí, než rodiče sami šťastnějších jen o to, že směly zpitomět v panských školách a naučit se papouškovat cizí řeč.

Letní sídlo celé krom několika chalup podobalo se ochotné holce. Jen hory s božími lesy shlížely dolů nedotčeny a čisty. Říčka plynula na dně údolí mezi příkrými svahy, nevinná jak dětské oko. Loďky spaly u rozdřímaných vrb, děti výskaly při ranní koupeli.

Jenda počkal, až všechno přešlo a zmlkly kolovrátky podél cesty. Vlak odjížděl. Opožděná skupina venkovanů předešla. Hádali se k vůli kondukterovi, jenž je strčil s nadávkami do dobytčího vozu. Tak jeli i v neděli, jako jiné dny jezdívali v dělnickém vlaku. Ale hádka jejich, ač vzrušená, ukolébávala se v bezmocné, jednotvárné melodii řeči. Otroci zabouřili si jen opatrně stranou; a pak zavinily vše asi láhve čouhající z kapes. Vždyť dávali i dětem pít. Nerozřešili, kdo vlastně vstoupil do vozu první. Bylo možno lehce poznati, že se všichni stydí a že prve poslechli slov kondukterových jako stádo té němé tváře najednou.

Den byl jasný, a Jenda přece cítil bolest jako z nezaslouženého políčku.

Leníve, hvízdaje úryvek z operetty, přešel řeku. Od posledních domků jako vždy v tutéž chvíli vyběhla plavá kráva. Pohladil ji po hřbetě. Cestou již — úplně v stínu smrčí — došel k domovu.

Po chvíli, když hledě za kouřem vesele spěchajícím z komínů nízkých stavení, zapomněl na knihy i noviny, jež přivezl z města, chytla jej podivná srdečná tesknota. Mluvila k němu důrazně, kladla dlaně na čelo, na skráně, laskala jeho vlasy. Nebyla to tíživá malátnost nudy. Byl si vědom, že rozevřel tázavě oči.

Listonoš zatroubil kdesi za humny. To ho vyrušilo.

Přes vrch slabě doznívala chudá hudba. Právě přešla mimo socialistická mládež: bujaří Lasalláci v modrých košilích s červenými kravatami a několik děvčat. Smáli se rozjařeně. Radost přijde později, večer, po několika sklenicích z boykotovaného pivovaru. Snad i láska. Obilí je neposečeno a večery jsou tak teplé.

Probloudil celé odpoledne po nejzapadlejších mýtinách. Nikde nenašel pokoje. Usedl několikrát na stráni, odkud průsek otvíral volné výhledy do kraje. Větve, traviny, vzduch chvěly se jemně žárem. Stesk proměnil se v zmatek, jenž činil ho mrzutým. Usmyslil si, že se večer vrátí do města.

Stromy dýchaly už bleděmodrý soumrak, páry tkaly se nad údolím, výkřiky a daleký ohlas hudby utápěly se v táhlém sešeřívání. Stromořadí ke stanici bylo pusté, neboť několik mimořádných vlaků odjíždělo později. Hlouček lidí v nádraží mluvil tlumeně; jistě nepocítili onu kouzelně lkavou náladu první večerní hodiny jako on. Rozechvěla ho jako nepostřehnutelný vánek javorové listí. Návěštní světla podle trati i lampy ve villách i světlušky, které plynuly soumrakem, to vše bylo téměř naprosto odhmotněno. Vzpomněly mu jemných, průsvitných poupat zlatozelených, když jsou postaveny proti světlu. Pocítil sám živě toto odtělesnění, nikoliv radost, nýbrž odevzdanost; byl oproštěn všech pudů tíže života. To asi žijí rostliny, když dostoupí žádoucí výšky, aby spadly dole přebytečné listy a neubíraly sílu pupenům na květ; to, co slastně děsí ženy, když poznaly, že símě poprvé se ujalo.

„Tvořil bych," myslil si, „kdybych byl umělcem. Zpíval bych třeba. Pronášel bych slova oteplená vlastní krví. Kdybych je pronášel k ženě, zněžněla by a vzbudila mezi námi ono mlhavé světlo, jež láká ke spojení v jedinou bytost. Kdybych je říkal muži, pronikali bychom se nezapomenutelnou chvílí přátelství."

Vlak přijel. I jeho hluk byl jaksi ztlumen.

Když Jenda usedl v šerém oddělení, přikrčil se do kouta. Ale vstoupil ještě kdosi. Bylo to děvče z dnešního dopoledne. Nezpozorovalo ho.

Usedla téměř naproti němu. Vložila ruce nad hlavu a nohy vyzvedla na sedadlo. Byly drobné a štíhlé; její pevné, ušlechtilé, spíš tvrdé a kostlivé tvary vynikly úplnou prostou krásou. Nezdálo se, že by měla mnoho a různě roztěkaných vnad, naopak byly sjednoceny v strhávající půvab. Seděla nehnutě, zarmoucena dnem. Z nedojatých suchých očí vyplynuly náhle dvě jasné slzy. Kalné světlo je ozlatilo.

„Jste smutna?"

Ulekla se a spustila rychle ruce na kolena, upravujíc šat.

Byl bych se nejraději rozesmál jejímu zděšení.

„Lekla jste se mne."

„Myslila jsem, že tu jsem sama."

„Kde jste nechala přítelkyně?"

„Zůstaly ještě tam."

„Byla jste na výletě?"

„Ano," odpověděla a žal znovu ji sevřel.

„Stala se vám hrubost. Odpusťte, jsem vám neznámý."

„Ráno jsem vás viděla," řekla důvěřivě.

Její řeč ho dojímala, neboť byla hebká a nadchla večerním oroseným šerem, jež táhlo dolinou.

„Ta hrubost," zanaříkala. Otřásla se vzpomínkou. Tam v lese odehrávalo se vše, jak si představoval. Nic, co by zkrásnilo jedinou neděli chudým, nic, co by jim zářilo do budoucích dnů. Dali jim zas jen pomyje toho, čeho nenáviděli.

Projížděli tunely. Údolí jakby se více ještě semklo a ztišilo.

A tu z bolestné duše říkal svá slova nenávisti, svou podivnou lásku a naději v chudé. Nenáviděl víc a prudčeji rozumářskou revolučnost potlačovaných než klid a poživavost potlačovatelů. Neboť dobře znal oboje. Pozorovala, že povídá to, co v něm dávno zrálo, o čem přemýšlel horce a rád. Vysmíval se mstivě kázáním o daleké budoucnosti, není-li síly postupovat hned a dobývat o sobě, sám si ukutečňovat vidiny. Vysmíval se vystavování tragické bídy těch, kdo chtěli vítězit.

„Mlčky a se sevřenými rty. Chci-li se mstít, jdu hned a neodkládám."

Podél trati objevovaly se již domky nečistého předměstí. Továrny stály mlčelivě. Ani okna velké přádelny nebyla dnes osvětlena.

„Jak je tam prázdno dnes," řekla přemítavě.

„Líbí se vám tu jindy?"

„Ano. Je to jako drahý náhrdelník pro nás všechny."

Vystoupili na předměstské zastávce.

„Doprovodím vás."

Přijala vděčně.

Tak šli podél řeky. Byla tu špinavá a smrdutá. Vedly do ní kanály ze všech továren; z valcháren znečistil ji puch koží, modravé pásy tuků pokryly hladinu, od bahnitého dna vystupovaly zelené bubliny, které se rozplývaly s podivně nečistým pleskavým zvukem.

Kráčela tak úzce vedle něho, že cítil její svěží rozkošnou křehkost. Nebyla naivní ani přechytřelá, vyspěla však záhy starostmi tohoto dusného okolí.

„Nechci odtud míti nic," pravil její celý zjev. „Nechci se jim podobati."

Jistě bylo jí žádostivo mnoho mužů, s kterými byla nucena se potkávat v těchto špinavých ulicích. Mohla voliti i spořádané manželství, které by ji zaopatřilo nebo dokonce vyprostilo odtud. Ale její tesklivý pohled přesvědčoval o snivé dobrodružnosti. Pro sebe chtěla výjimečný osud. Neměla pouze pro svůj šat vkus, jaký mívají ženy, měla ostrý vkus pro celý život, aby oslnila jen sebe.

Proto poslouchala tak vděčně. A když říkala: „Děkuji vám za celý večer . . .", dobře rozuměl. Pýcha, která ji nutila do zpěvu, vzplanula v ní, když pozorovala, že odchází zamyšlen, ani se neohlédaje.

Bloudil nazdařbůh ulicemi. Tichá zvědavá úzkost jej opanovala. Provanula ho něha dívčího mládí jako vůně zahrady, v které jsme dlouho seděli. Vracel se podle řeky a teď viděl její ubohost, oddal se zcela milosrdné lítosti, kal a rmut jevil se mu těžkými ranami. Zasesklo se mu po tlumené hudbě, po houslích, které snímají žal a rozněcují touhu po dětském domově, po slunných dnech, kdy jarní mraky šly nad lukami a za jich okrajem bylo takové jasné slunečno, že osení a řepky v květu rozhořely se jásavými barvami. Ze sebe sama vnímal hlubokou rozkoš.

Šel do zahrady Národního domu, kde býval koncert dvakrát týdně pozdě do noci. Chtělo se mu bdít a radovati se.

Kaštanové lupení měkce doprovázelo hudbu. Neslyšel žertů přátel, neviděl společnosti, dnes neobyčejně hojné. Zadíval se na koule plynových lamp, na stromy zdola osvětlené. Děvčete za-

pomněl skoro docela. Zasmál se laskavě, když mu žebravý hoch podával jasmínový květ.

„Na ten je už pozdě," zašeptal kdosi.

„Na nic není pozdě," odpověděl.

„Viděl jste zjevení?"

Smáli se. A teď počaly ty housle, které čekal. Povídaly o jezeru, o dalekém jezeru a lásce měsíčního světla za teplé noci, nebo o širé mělčině moře, kde vykasaná děvčata laškovně sbírají lastury.

III.

Jenda pracoval hodně a rád. Těšila ho tato ustavičná a nepřetržitá práce. Dávala tolik okouzlujícího zapomnění. Jako by plul širokou ostříbřenou řekou, která se šíří ve vědomí své moci. Náhoda zavála ho do žurnálu a našel tam konečně sebe. Nevěřil ani, že by denní lopota mohla unavit, jeho energie vzrůstala zvolna a jistě. Neznal hnusu z neporozumění, ani úskoky nepřátel ho nedráždily. Měl ostrý posměšek a jeho jízlivost uměla se rvát důkladně. A při tom dovedl uchvacovat, poněvadž z jeho řádek vanula horoucí láska k tomu, co říkal.

Dole zas hučela tiskárna. Zvonila mu dávným a milým zvukem z dětství, když doma mlátička hltala snopy obilí a vysypávala zlaté zrno.

Mladý list vnikal všude jako krásný pitevní nůž. Byl vášnivě nenáviděn a milován. Přetvořoval lidi. Ti, kdo obávali se ho loni jako jedu, za rok těšívali se naň jak na příchod přítele. Stál mimo politické strany a nemusel omývat různé šmejdy. Zanechával po sobě vonnou, čerstvou brázdu zdravého hnutí. Rozbíjel pádně dělnickou demagogii, aby mluvil k dělníkům jako lidem a nositelům ranní kultury. Přicházeli až ze zapadlých dědin, aby mohli poznati ty, kdož pracovali pro ně. Rozséval odvahu mezi mladou intelligenci, nemaje ani povinné úcty před uznanými bohy. Nežíral znovu a znovu do omrzení páchnoucí již kost lacinného antiklerikalismu, neučil rovnosti a bratrství, jež nutně přicházelo samo.

Vše tak bujně kvetlo. Strom rostl přes cizí ploty a dusil staré.

Ale toho jitra uvítala Jendu v redakci zamlklá rozpačitost. Dověděl se, že administrace vykázala hrozivý deficit. V kraji, kde začal působiti největší a bez odporu uznaný prorok humanity, ozvala se nehumánní revoluce. Byl to tvrdošíjný boykot. Krejčí

a ševci filosofující o náboženské otázce, lékaři, advokáti, učitelé, kteří se pokládali za samozřejmé spasitele národní, hromadně vraceli časopis s nelichotivými poznámkami. Poroučeli si, aby nastal okamžitý obrat. Tento střepinový soud vyvolal však v redakci boj ještě tužší. Zavadilo se nejemně o spřátelenou stranu, která v soukromí proklínala se horlivě, třeba veřejně se to nesmělo posud říci.

Vpravdě pokrokoví lidé řádili, neboť jejich úsudek byl vždycky nestranný. Oddaní přátelé začali agitovat tím více pro list, odsuzujíce revoluci proti němu jako násilné umlčení při schůzi. Spřátelené redakce vykořistily situace úplně. Citovaly nemístné útoky na osvědčeného pracovníka na jedné straně, na druhé je ovšem sesilovaly. Tak jako se rozčilují úředně povolené dívky nepovolenými.

„Katastrofa bude neodvratná," opakoval suše úředník administrace.

„Ale obrat je také nemožný."

Za několik dní vše bylo v pravidelném chodu a tiskárna pozpěvovala dále na dvoře svou jednotvárnou píseň.

IV.

Bylo dusno svátečného odpoledne. Kosy v obilí ostře sykaly a skřivan zvonil v oblacích. Se žitem padaly chrpy a unavený koukol.

Jenda seděl u řeky v lese. Hnala se šumějíc po kamení, zpěněná a rozjítřená. Olše na břehu skláněly se mdlé a vysílené. Na úzké stezce dávno se neobjevil člověk. Jenda sestoupil až na písčitý okraj. Chudá otava rostla na paloučcích mezi stromy. Svlékal se zvolna. Nad vysokým lesnatým vrchem v pozadí zjevil se malý bouřlivý mrak. Jenda vstoupil do vody a kroužil v ní mocnými rozmachy, až se unavil, pak zachytil se zpola ponořeného balvanu, nechávaje bíti proud plně do hrudi. Vlny ho nadnášely mírnými pohyby.

Nerad se koupával sám. Vždy ho sevřela záhadná hrůza té samoty; ač byl dobrým plavcem, zdálo se mu, že by mohl bezmocně zahynout osaměle, jako výkřik v tichu. Sem však nechtěl nikoho vzíti z přátel. Doprovodil sem Bohušku před několika dny.

„Počkejte za keři," prosila a zavolala, když kráčela již vodou odvrácena od něho. Smáli se každé nepatrnosti. Ležel naznak hledě k nebi, pokud se nevrátila na břeh. Ale její modrý pás uplaval. Smekl se jí s boků a zmizel v závitech jako úhoř mezi

kameny. Dívala se lítostivě za ním. Stála ještě po kolena ve vodě. Pozoroval ji a náruči stýskalo se po objetí. Za chvíli štěbetala jako vlaštovka.

Na to vzpomínal, dávaje se houpati proudem.

Úsečný vítr otřásl korunami stromů, nemocné listí pršelo na zemi a na řeku. Přicházela těžká bouře. Zakroužil ještě několikrát ve vlnách, pozoruje své tělo podobné soše v průhledné vodě. Vystoupil. Bylo nezbytno pospíšiti domů.

Sotva došel, padly první kapky na listí. Země byla rozžhavena a vášnivě rozestírala se lijáku vstříc. Obloha sežloutla do sírova, ledné mraky visely nad lesem, který se chvěl a otřásal v rozlehlých přestávkách.

Pozoroval tuto úděsnou hru živlů. Stál nehnutě u okna. Rozeštkaným hlubokým zvukům, praskotu větví, tázavým, lkavým oddechům vysokých sosen, rvavým nárazům větru a padavému rhythmu dešťových krůpějí odpovídalo z nitra domu ticho. Ticho jako černé vody slují. Domek stál v rohu zahrady daleko od statku.

V mlhavé představě ustoupil hloub do světnice. Blesky otvíraly oblohu.

V něžnosti, které sám nerozuměl, začal stláti lůžko na široké selské pohovce, jako by slavnostně očekával hosta. Potom rozprostřel druhou pokrývku z egyptského surového hedvábí, vyšívanou trsy růží, starobylostí vzácně vybledlých do odstínu dívčích ňader a koutku rtů. Tři volanty vroubily kraj. Byl to rodinný dědičný dar, neužívaný, který směl pouze zdobiti. K nohám zavěsil kytici živých klasů a čekanky.

Usedl na nízkou podnožku, vložil hlavu na lůžko, mírný a bez myšlenek. Nevěděl, co se dálo venku. Dusno a klid země staly se hlubšími. První bouře minula a chystalo se k nové, vroucnější a žádoucné.

Potřetí slyšel své jméno.

To Bohuška stála u plotu v keřích svídy a pámelníku.

Byla umoklá, vlasy jí splíhly, usmívala se rozpačitě:

„Nemohla jsem odjet, známé jsem nezastala.“

Zbledla až do sinava.

Mrazivé hlucho rozložilo se mezi nimi.

Viděl v ní v této závratně dlouhé chvíli zosobnění krásy. A jak se na ni díval mezi zelení listí a drobných květů ověšených krůpějemi, nemohl odolati, vyšel mlčky ven, boje se sám sebe, že se rozběhne zimničně. Čekala zlomeně, sen a mlha. Byla

prostovlasá, a štíhlé větve pámelníku nehnutě pněly nad ní; u spodu vyvinuly se již bílé bobule, které v zimě budí chladnou melancholii hřbitovních cest.

Nepromluvili, a dešť stále štkal, padaje se stromů do velikých kaluží. Vzal ji za ruku a Bohuška otřásla se mimovolně před jeho dotekem. Oba ledoví, nemluvní vešli dovnitř. Šero vlnilo se okny a usazovalo se v koutech. Mohli spatřovati jen bledé, bezkrevné obličeje a matný lesk zřitelnic.

„Nemůžete takto zůstati,“ řekl, lekaje se zvuku vlastních slov. „Odejdu, musíte si odpočinouti. Je tolik hodin do večera.“

A zatím večer již nastával.

Přinesl jí dlouhý volný plášť beze spon, hřebeny, střevíce; neuvažoval v zmatku, čeho nejnutněji potřebovala.

„Ne, vyhledejte si sama, cokoliv se vám hodí,“ pravil a vyšel do besídky, která tvořila předsíň. Potok plynul zahradou, v korunách zapípli ptáci, keře se zachvěly a kdesi v dálce ozval se lidský hlas. Jenda pozoroval vše v obrysech, udiven a neschopen mysliti. Vyšel ven, zastavil se u záhonů květin, a kapky padaly mu do vlasů.

Když se vrátil, uvítala ho úsměvem. Obrátila se k němu.

Pronesli několik vět přerušovaných dlouze šumem stromoví.

Seděli u stolu. Nespouštěli očí se sebe. Seděli tak sestersky.

Vstala a přešla světnicí. Čelist se jí třásla a zornice vyhasínaly. Sklonila se nad ním.

„Zůstanu u tebe.“

Vzlykala bez slz a přivíjela se k němu.

„Ty to chceš?“ řekl v horkém úděsu.

„Ano.“

Zavlnila se jako mladé stromy v květnu, dívčí teplo ho objalo. Slyšeli tepot svých srdcí ulekaných štěstím.

„Slyšíš? Ano, ano,“ opakovala.

Pustil ji z objetí.

Rozesmála se.

„Hleď, jaká jsem,“ pravila odhazujíc plášť, blažená radostí jeho pohledů.

Usedla na lůžko, které připravil. Zastřela rukama tvář a potom rozložila se volně jako květ. Byla nevinně štíhlá, útlá k zlomení, napiala se vroucně. Ve tmě svítila zázračně.

Opožděná včela, jež ukryla se před lijákem, vzlétla, zazvonila zlatově a zanikla.

„Jsem tvá.“

V.

Jenda miloval obraz. Přistihl se kdysi při této mužné lásce. Dovedl plouti s linií a domýšleti odstín barvy. Kdysi trpěl bídou, nevěda kudy kam. Svěřil se příteli.

„Kup si obraz,“ řekl přítel, neboť Jenda vzpomínal ustavičně jednoho díla, které bylo mu přáno jedinkrát vidět. „Budeš míti klíč ke všemu. Stačí ti naň hleděti, abys byl dokonale šťasten.“

Když stál v hluboké noci oddychující přeletnými blesky u Bohušky, jež usnula, necítil „šíleného štěstí“, jeho štěstí bylo velmi chladné a rozumné. Hroužil se do jeho toku jako do koupele. Chtěl, aby mu nezapomenutelně utkvěla v duši kamennou představou. Svěží a vnímavý líbal její ramena a boky, jako vítr jitřní dotýkal se jejího těla. Děkoval šeru noci, že ji nevidí úplně.

Nejraději byl by prošel zahradou nahý. Ctil své tělo plné mízy a sladkosti.

Zahrada byla jeho nejdůvěrnější přítelkyní. S ní radoval se z uzavřeného obzoru, údolí zahybalo se zde prudce, a v té nepatrné tišině lesní byl sám, rostl jí, bratr stromů. Odešel z města, ne že by se mu stýskalo po přírodě, ale proto, že ji tam příliš žil. Byl nucen mysliti na ni, až to překáželo. Jitro dohánělo ho představovati si vosu, vzbuzení mlh a ptáků, osiřelé výkřiky v polích a onu posvátnost prohlubovanou samotou. Pohřešoval bolestivě slavného odpočinku poledne a těžkomyslného chladu večerů. Ale zde měl domov, útočiště své a naprosto čisté, kam mohl se vraceti. Nyní k němu přibyla žena. Ta, jež ho osloví při návratech, ta, jež se s ním bude loučívati, ta, která se mu zjeví uprostřed práce jako dým rodiště z dětství.

Kdosi osamělý šel rozdeštivělou nocí. Šel cestou za lesy. Píšťala ozývala se tmou. Šla důvěrně s chodcem, jediná družka, v pustotě bez mezí. Hrál jásavou píseň, ne z bázně, z jásotu, který okřidluje a pobízí ke chvatu:

„Jdu sám, jdu sám, volný a prostý,“ zpívala píšťala zmlkajíc k vítěznému vzletu, zanikala, zacházela, přimknuta horoucně na ústa nočního chodce.

A Jenda dýchal ty zvuky s čerstvým vzduchem.

Nakláněl se každou minutou k milence.

„Ukáže mi sama datla, kterého uslyším z daleka. Ukáže mi divy, kterých sám nevidím.“

Neboť jeho unavené, časem choré oči nevnímaly jemných záchvěvů kolem. Spokojoval se tím, o čem vyprávěli mu ostatní.

Domýšlel si z toho celé báje o tom, co mu unikalo. Obrazotvornost jeho přecitlivěla a doprovázela ho jako zvuky píšťaly osamělého poutníka půlnočního.

VI.

„Můj milý, můj milý,“ roztoulávaly se její myšlenky. Oč teskliměji bývalo nyní v jejím domově uprostřed nábytku a šatstva! Cize prohlížela matku, když přicházela z koupi obtížená jako soumar. Otec, bohudík, vracel se až navečer z továrny. Nesnesla už jeho dozorčí rozšafnosti a toulala se ulicemi, aby se utišila.

„Jsem šťastna jako ty fabričky. Lítám. Nic mne již netiskne. Musím za tebou. Ulicí, kde tě potkám. Bez tebe nejsem, nemyslím, nežiji.“

Přicházela k němu jako letní pršky.

„Ne, nedávej mi knihy. Mařím jimi odpoledne. K vůli nim nechci myslit, když mohu myslit k vůli sobě. Čtla bych je leda v chvílích opuštěných, tak se jim nemohu dáti cele. Jdu do sadu, hrají tam tennis a já se dívám a potom sedím na lávce u vodotrysku. Ach, bože, napadá mi tolik věcí, nic podobného nenašla bych v žádné knize.“

Les nabyl pro ně neznámého kouzla. Šli, tajíce dech. Jehličí vonělo, ve větvích vymíral praskot, veverka odskočila se stezky.

„Na, svlékni mne. Polož mne u studánky.“

„Chceš být divoženkou?“

„Nehodím se mezi květiny a srnky?“

„Co bys tu dělala? Byla by tmavá noc. Bála by ses.“

„Zpívala bych. Od stromu k stromu předla bych sítě a čarovala bych. Jendo!“

Kladla hlavu na jeho rameno.

„Neměj mne něžně rád. Nezdětinšťuj mne. Utekla bych ti.“

„Utečeš mi?“

„Ano, až se nasytíme. Potom přijdu a řeknu: Děkuji ti za všechno. Odpusť, zítra bychom se dívali na sebe cize, omrzela bych tě. A rozlétnu se daleko. Budeš vzpomínat: Byla žežulka, po celé léto volala nad lesy, odlétla a nezdomácněla.“

Když se jednou tázal, zda by s ním nechtěla stále žíti:

„Ne,“ řekla krátce.

„Proč?“

„Lásku ti mohu dát, ale tvou nenávist nechci.“

„Budu tolik pracovat, že nám bude oběma dobře.“

„Nežádám toho po tobě, ty můj milý. Nepracovala bych nikdy pro nikoho než pro sebe. Pro cizího? To je už začátek otroctví. Daruješ při tom kus života někomu, na kom ti nezáleží. Nedovedla bych od tebe přijímati oběti. Porosteme o sobě jako dva stromy. Šťastné chvíle přeletí mezi námi jako motýl nebo vítr a spojí nás v jednu bytost. Dala bych ti dítě, kdybych věděla, že při tom zemru. Jinak nemohu. Jsem určena k smrti, proto hýřím životem. Co je mi do bídy doma? Jsou s ní smířeni. Drou a jedí. Od neděle do neděle. Kdyby byli mohli, byli by měli půl tuctu dětí jako ostatní. Mají pouze mne — na neštěstí, budou pro mne bez potřeby naříkat. Zrodila jsem se jim z chvíle lepší lidskosti, a proto zaniknu jako jejich naděje, kterých snad ani neodvážili se mít. Jsem tvou, protože jsi šetrný, že plníš můj sen, že mne nepohřbíš, i když budu mrtva. Půjdeš lesem a poznáš mne v paprsku světla, usedneš a travou pohladím tvou ruku, přelétne ledňáček a ty si řekneš: Tu se koupávala, večer zaševelí v snětích a budeš věděti, že já to hovořím, obejmeš jinou a v ní mne zulíbáš. Viď, jako ta Svitava dole."

Položila mu hlavu do klína a plavé odpolední slunce chvělo se v houští jako kytice zralého obilí.

Jitra, kdy se probouzel s něhou, která za sebou nechala jako tajemnou vůni! Jitra tichá jako modlitby za krásu neporušenou. Probouzela se dívčí a cudná za horami. Mlha je odhalovala zvolna. S prvými trysky světla vyšinuly se tenké nesmělé prameny zvuků a s dívčími rány nadcházel den.

Jenda stal se lačným času. Okamžiky byly mu drahocenné pro krásu, kterou v sobě nosil; byl podoben zlatonosné řece, která nemůže za to, že byla tak blažená a rozryla úbočí skal skrývajících drahocenný kov.

— — — — —

Ale katastrofa listu tajila se a doutnala dále. Napiali úsilí, leč marně. V zápětí přišel panický strach. Kteréhosi dne svěřili Jendovi veškerou práci. Vyšel pozdě večer na ulici malátný a kleslý jako po nemoci. Ruch ulice poprvé nebyl mu jasný, nerozuměl mu, a když se setkal se známými, zapíral, jako zapírávají bezútěšný stav milého člověka na smrtelné posteli. Lhal silu, bylo to nutno.

Se svou milou chodil, netaje svých bolestí. Chápala je šetrně.

„Jak miluješ práci," řekla jednou s obdivem.

„Musím," odpověděl prostě.

Hlásili se krkavci. Pomáhali zasazovat rány, aby obět byla zralejší pro ně. Rad bylo také mnoho.

Ošklivost ho dusila, musil-li na ně mysliti. Administrační úředník, který poprvé oznámil onu osudnou zprávu, těšil se, že udělá dobrý obchod. Uměl znamenitě zachraňovati, ale výhradně pro sebe. Stejně asi jako politický advokát, který mluvíval „o utrpení nás skutečně pokrokových lidí". Dovedl nade vším rozplakati svou milosrdnou duši. Rozželel se nad zánikem lidového kroje na Slovácku. Tam, kde ho proklínali jako ďábla. Kroj mizel a mizely také staré otcovské lesy, mizely slovácké statky, advokát stavěl pily a parceloval. A při tom tento lesní mravenec žil velmi skromně.

„Zastřelím se v tiskárně při uzávěrce posledního čísla," říkal si chladně Jenda. „Střelím se u telefonu; požádám, aby nechali tři řádky na poslední zprávu".

— — — — —

S kaštanů, lip a starých rozsochatých akátů padalo listí. Dým se plazil nízko při zemi. Řeka sesinavěla. Poprvé seděli u ohně. Svět prosákly temné, zchmuřené barvy kajícnosti, smutná červeň v listoví, mrtvolná modř v lese. Vzduch zvlhlý sesiloval tóny záhadného původu.

Tak seděli u ohně zamyšleni. Toto ticho leželo zcela jinde než onoho prvého večera štěstí. Mír, který spočinul na ležících řadách obilí, mír brázd vyoraných, mír úhorů. Semkli se k sobě. Zahrada umlklá podobala se malému hřbitovu, stezky byly mokré a keře stály v rozkladu příbuzném s dlouhým umíráním souchotinářů. Chvíle, kdy štěstí odpoutalo se od země, neboť myšlenky jejich vzpomínaly tak jako ony stromy venku, pláč větví šel až z kořenů.

„Hynouti, musíme hynouti a odumříti, a nevíme, zda se vzbudíme."

„Vrátím se dnes nadobro do města," řekl.

A zas mlčeli dlouze jako při loučení na neurčitou, dalekou dobu.

Jejich polibky stkaly se z dechu, objetí bolestivěla jako slunce těchto dní.

Nikdo už nepolíbí ta ústa, ta její ramena, nikdo nepřivine se k jejímu tělu.

„Dostaneš zprávu," pravila a s jejími slovy splýval žal větru, „a potom přijď. Budu třetí den mrtva. Úroda tvého léta bude odpočívati."

Šli ve tmě prostou cestou, celujíce vše kolem pohledy, do kterých snažili se vložiti mírný úsměv.

VII.

Onoho jitra v prosinci zmořen a neklidný vyšel z domu. Život v ulicích působil na něj jako hovor v cizí řeči. Nechal se unášeti. Nosí svůj žal jak stěhující se nuzáci dítě. A kde by jiní řekli oddaně „konec“, chápal začátek nové bludné cesty. Všude kypěly sváteční davy starostlivostí. Píle a shon pronikly celé město. Obchody šuměly, práce zpívala vším, nákladní povozy jely slavně a vážně vedle hry kočárů a drožek. V nádraží tísnily se zástupy. V špinavých černošedých shlucích mihly se jednotliví venkované v pestrých krojích. Kořalna Isakiewiczova naproti budově nádražní hostila štědře. Udřené postavy jako by tiše šílené délkou a námahou otroctví šinuly se za svým cílem. V gestech, řeči, pohledech mluvila k jeho duši tato slova: „Chvála bohu, že můžeme dříti.“

A nad touto krví zkaženou, nad tímto trusem raçy, na který hleděl jak šťastnější na zchudlé příbuzné, vanul radostný život vítězů.

Dva bezvadní, hezcí lidé, patrně snoubenci, blýskli se mu před očima v radostném hovoru.

Prošel kruhem vnitřní město a zašel do sadů na návrší.

Stoupal stezkami vzhůru. Bylo tu ticho. Jen několik přezimujících ptáků a děti se ozvaly. Dostoupil vrcholu. Město leželo klidné a pokojné pod ním se svými továrnami, kalem i bohatstvím. Bilo horce jako nemocné srdce. Obzor byl dnes tak úzký. Jenda opřel hlavu o kamenný sloup vyhlídkového altánu. Tak jako opírával hlavu o ňadra matky, o ňadra žen.

Jeho celé hoře spočinulo na něm svou tíží. A byl by líbal kámen, jeho prázdné objetí svíralo se po někom, ke komu se přivinout. Kolikrát svěřoval takto svou zoufalost mrtvým předmětům, pěšině, kudy nikdo nechodil, trávníku, stromu, obloze.

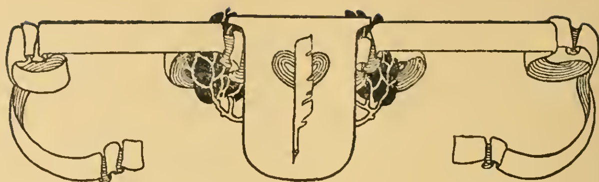
Ozval se za ním hovor.

Francouzská vychovatelka doprovázela žvatlající děti, pozorně vykládajíc hebké nesmysly.

Hleděly zvědavě na něho.

„Buďte způsobny, pán je cizinec,“ pravila v jejich mateřské řeči.

V tom okamžiku rozplakalo se celé jeho nitro po úniku odtud, zas daleko na novou cestu, kde pláně v dešti milosrdně hojí. Cítil se kmenem s rubínovým ovocem bolesti mezi zlatavými květy. Šel potácivě onou vláčnou, zamyšlenou chůzí samotářů, odpoutávaje se od rozhledu do širé krajiny. Nesl pyšně své rány tohoto roku, rány živé a hrdinné.

JEAN ROWALSKI:

NOVÉ KNIHY BÁSNICKÉ.

I ten, kdo stojí vzdálen našeho literárního života, pozná snadno, že poesie přítomné chvíle zastavila se u mrtvého bodu, utkvěla na dvou nebo třech základních formách a znechutila se skoro i samým básníkům, kteří poznávají, že nemají v svém nitru, co by řekli, že to, co je ovocem jich chvilkových pomíjejících inspirací, není prosyceno kypící šťavou života, ani těžkou, omamnou atmosférou velkých snů. Nevím, je-li tento stav ohlasem obdobné stagnace v kollektivním našem životě, tuším však jednu z několika příčin: nedostatek ideových rozporů v současném světě uměleckém, nedostatek kontrastů, jisté, delší dobu už trvající sbližování se oněch básnických hledisk, která před deseti nebo patnácti lety stála v bojovné posici proti sobě. Není tu popudu ke kvašení, není onoho nutkání k výpravám v neznámé kraje, odkud možno přinésti nové květy. Proto i takové básnické výtvory, které u nás vystupují pod maskou modernosti a mladosti, jsou jen freskami, více nebo méně obratně vytvářenými podle starých vzorů generace let devadesátých.

Napsalo se už před lety, že bylo by bezvýznamno a škodlivo udržovati poesii parnassistní na vrcholu našeho básnictví. Vším právem: odmyslete si tři nebo čtyři její význačné zjevy současné, a to pouze jejich minulost, a shledáte ve všem ostatním opakování, naprostý nedostatek pohybu, zpohodlnělost ducha i slova a všechny ty vlastnosti, jimiž rozlišujeme veršování od skutečné poesie. Snadný důkaz poskytuje Antonín Klášterský v „Sonetech prcha-

vých okamžiků".* Básník, jehož začátky byly opravdovým poetickým slibem, záhy opustil dráhu, po níž šel za skutečnou poesií; básnická forma stala se mu prostým mechanismem, a ten, spojen s pocity a dojmy ne působivějšími než ony, jež podávají naučné slovníky, jest mu veškerou podstatou poesie. Jeho poslední kniha je mélange více než sta sonetů, tutti frutti: tuctové dojmy z velkonočních svátků, drobné impresse a všeliké vzpomínky přerozličných chutí, reminiscence a soi-disant parafrase amerických poetů, glossy politické s patriotickým podbarvením, stesky do nevděčnosti básnického métieru, šablonovitá erotika, filosofování o životě — a ještě několik pieç, nezařaditelných do žádného z uvedených oborů. Už tato improvisátorská pestrost, kletba přemnohých našich poetů starší školy, brání autoru vytvořiti něco hodnotného: vždyť často jednou básní chce obejmouti všechen svět idejí a vnitřních bojů, jež pojmouti nestačila by snad ani celá kniha. Nad to jeho talent není schopen zhutňovati, a má-li přece obsáhlejší myšlenku, sám ji zřeďuje. Primitivnost a zastaralost expresse, naprostý nedostatek skutečných obrazu — svědectví mdlé vise básnické — a šablonovitá dikce jsou formálními příznaky tohoto představitele obvyklého typu našeho domácího parnassismu. Jeho reminiscence životní vztahují se k faktům, nikoli k dojmům protože v duši básníkově existovaly jen tyto, nikoliv ony. Položí-li pak básník přece určitý dojem za základ svojí básně, zůstane vskutku jen při názvu onoho dojmu: není tu rozvířené duše, schopné ohně myšlenky, jež i cit dovede přivésti do žáru. Nikdo asi lépe nepociťuje muka spleenu, než básníci rázu a kvality Klášterského: nedávají-li tomu mučivému pocitu výraz ve svých verších, pak přirozeně jejich poesie je nepravdivá. A to konečně plyne také z několika běžných postřehů, jež možno učiniti, nahlédneme-li do knihy veršů. Na př. dedikace Ad. Heydukovi je naprosto nepravdiva — i tehdy, když jeho poesii přisuzujeme nejvyšší možnou cenu a stavíme se na stanovisko nejzastaralejší domácí aesthetiky. Báseň ta jest příležitostná jako vše v této poesii, jako každá nejintimnější vzpomínka. Nevylučuji z toho ani báseň, věnovanou přírodě, která staví autora v chybný poměr k ní: i zde je příležitostná a nepravdivá, protože nevznikla jako logicky nutný důsledek jistých dojmů, nýbrž vyrostla prostě z jediného všedního a běžného pojmu, slova a z prázdna představy, v níž existoval pouze spleen: je ovocem zaměstnání.

* Nakladatelské Družstvo Máje. V Praze 1907. 107 stran.

A. B. Dostálova kniha „M i n u t y"* je formou také výhradně znělková, nemá však, právě jako kniha Klášterského, ani stopy zvučnosti nebo hudebnosti. Její forma nemá tolik šablonovitosti, a proto, ač je těžkopádnější, nepůsobí řečeným dojmem uniformovaného veršovnictví. Ideově, ač svými debuty mladší, Dostál je mnohem bližší ovzduší Klášterského než mladší generace. Má sice snahu po účelné redakci knihy jakožto celku, vyhýbá se někdy otřepaným frasím básnickým, avšak ani jemu nedostává se hloubky v cítění, mohutnosti imaginace, která ze všedna dovede zázračnou alchymií vytvořiti celý nový svět. Čtyři oddíly jeho knihy jsou věnovány vzpomínkám z cest po Německu, přírodě, opět cestám do Alp a Italie, posléze vzpomínkám a motivům rodinným, uměleckým, erotickým. Z cestopisných vzpomínek rodí se v básníkově mysli vzpomínky historické: jsou tiché, zaražené, nepodávají zvláštní vise, odlišné od té, kterou máme při prostém čtení osamělého jména. Ani speciální nálada, ani určitá barva dojmů výhradně lokálních tu není podána: básně „U divadla v Meiningách" nebo „Motiv z Norimberka" mohly být napsány také kdekoliv jinde. I v části, kde je inspirován přírodou, básník nejde přes pouhé zdroje svojí inspirace: je málo vnímání v jeho verších, nic nevyrůstá z prvých apercepcí. Poeta přece vězí v tom, co cítí na př. nad Goethovým hrobem, a ještě spíše, jak to cítí. Bohatství a povaha jeho duše musí se tu odrážeti i při nejobjektivnějším rázu básně. Jeho vise, jeho sen, jež dávno v duši existují, uvolní se nad hrobem velkého básníka a mohutně vzrostou. Nic z toho nevidím v básni se jmenovaným námětem: je tu jen lexikonová vzpomínka, vzpomínka na viděné, nic výlučně básníkovo, nic odlišného od ostatních lidí. Imaginace je skoro v mdlobě, deskriptivnost je slabých a nečetných barev, pozadí ideové je chabé. Také báseň věnovaná Shakespearovi sotva poví vám více než literární historie — o básníkovi nepraví vůbec nic. Nejšťastnější je poesie Dostálova tam, kde je sentimentální, kde v melancholii, zvláště podzimní, klidném pojímání beznadějna, v touze po samotě chce se vyjádřiti po stránce citové; avšak i tu v ní převládá běžnost vnitřního složení. Verš, ač jeví snahu uniknouti otřepaným vulgárnostem, má nedostatek plynnosti a členění ideje nepostupuje vždy parallelně s veršem.

I cítěním i poetickou invencí a formou je kniha Dostálova poněkud výše než verše Klášterského. Postupuji-li takto po stupních,

* V Praze 1907. Vlastním nákladem. 77 stran.

je v produkci posledního roku ještě Rokytova kniha veršů „Království ticha a smíru".* Jen omylem vidělo se v předchozích jeho osmi knihách básnických, jež od r. 1897 vydal (počínaje knihou „Když se připozdívá") více, než v nich vskutku jest, a klamně byl hlásán soud, že Rokyta stojí blízko mladší generaci. Liší se ovšem velmi od adeptů oné poesie, kterou představují oba básníci předchozí; svým cítěním však je jim dosti příbuzný. Jednou z prvých jeho předností je jistá ucelenost formy i nálady. Tak v nové knize „Královstvím ticha a smíru" mu příroda znamená v prvé části lesy a nivy, v druhé oblaka, v třetí šero měsíčných nocí. Touto přesnou architektonikou celku je nám umožněno, abychom si učinili představu o duševních disposicích básníkových, o jeho impressionabilitě, o jeho poměru k realitě zřených věcí. Veškerá jeho individualita vystupuje pak před námi v určitých obrysech, připouští dokonce, abychom se vžili v nálady některých jeho slok. Básník chce oddáliti se od života, hlásá návrat k přírodě, motivuje si jej filosoficky, raisonnuje pro něj pohledem na skutečnost života. Touží po samotě a klidu, po vnitřním míru: vše chce nalézti v přírodě, která nadto je schopna odvésti ducha od mučivých, doléhavých myšlenek a z nejistot uvésti jej v silné a mohutné sny. Proto zprvu chtěně, později bezděčně podléhá kouzlu přírody, vyhledávaje, vnořuje se v ně jako v očišťující koupel, zastavuje se nad každým zjevem, bere z něho svoje sny. Tu jeví se na něm druhý rys: je básníkem kontemplativním, a touha v něm předchází a následuje. Našel i v přírodě cestu k vysokému klidu, tichému jasnu a kosmickému pojetí světa: je bytostí filosoficky passivní, umlčuje a znepatrňuje ho velkost, absolutno, jež sám před sebou vybudoval. Svým veršem je místy působivý, právě jeho prostotou, ještě více však jednolitostí tónu i sujetů. Jeho poesie má jistou linii, jednotlivé články jsou úpravné, bezprostřední; kontemplativní partie přecházejí ve visionářské, z nichž smysl pro ztlumené barvy odpovídá v jiných básních celkovému tlumení, až zdušení silou velké moci, přírody. Kniha postupuje od skutečného k irreálnému, a tak v třetí svojí části stává se nejbarvitější, její dikce, stále plynná a skromně nevtíravá, zdobí se obrazy, přecházejíc tak v dikci symbolistickou. Tento poslední fakt opravňoval by ovšem k uvedenému příbuzenství Rokytovu s našimi modernisty a jsem ochoten je s touto výhradou přiznati. Jinak však cítění básníkovo je nejvýše přechodní: není

* V Praze 1907. Nákladem vlastním. 81 stran.

v něm leč dávka nového, její jednolitost, která je zásluhou, přechází v jednotvárnost. Ale současně je v této poesii cosi raçového a to nás smiřuje s jejím dosti mdlým tónem.

O poety skutečně novější, „mladé", byť i méně než prostřední, nebylo u nás nikdy nouze — leč i v tom měl uplynulý rok značné omezení. Měl jsem už dosti hojně příležitosti psáti o knihách oněch mladých autorů, kteří dělají nesrozumitelné kopie veršů Karáskových, Hlaváčkových, Neumannových, paradují velikými iniciálami, divokými slovy, zapalují celé požáry nesmyslů a mohutně slátaných směsí. Sem patří kniha veršů „Polární země"* od Jaroslava Želivy, zahájená motty z Jakobowského „Satan se smál" a z Wojkowicze, na prvé stránce s věnováním: „Vám — ironisovaná vestálko." Stačilo by, kdybych citoval některé příklady dikce autorovy: „v sled revolt mých žár prudký zkojily prostitutky", „srdce hazardního hráče", „srdce zavilá řvala kantilénu rouhavou", „hladový vampyr v srdci vzrůstá" atd. Proč má kniha název „Polární země", není mi jasno a nelze také a jejího obsahu nijak vyložiti. Autor travestuje tu se zdáním ironie a s obvyklou hořkou pointou, tragicky naladěnou. Touhy po elitně komponovaném hýření smyslů, kult zla, znechucení ženy po rozkoši a smutek vyžití — jejž Mallarmé charakterisoval jedinou větou, velmi známou: Tout est bu, tout est mangé — to by snad měl býti obsah knihy Želivovy. Zatím však jsou to skoro jen parodie na některé moderní poety, vytvářené šablonovitě, bez myšlenek, prostým kupením čtených kdysi slov a vět. Forma je nekorrektní, s častou poruchou metra, krátké věty smyslu zcela rozdílného následují za sebou a svědčí, že všeho byl v té chvíli autor schopen, jen myšlenky nikoliv. „Polární země" je výstřední kousek někoho, jenž neumí ani čísti verše a jenž bombastem vypůjčených slov chce maskovati prázdnotu a nemohoucnost.

Na štěstí je to snad jediná kniha toho druhu. Už p. Zdeněk Tlamich vede svoji Musu po cestách skromnějších. Krásná, luxusní úprava, hollandský papír nerozhodují ovšem o její ceně, právě tak jako ani pěkný obrázek Šimonův. Prvou její částí je prósou psaná dramatická scéna Mladé hlavy**, bez odporu slabá, protože umělá; její pointa je docela bez effektu, neboť nemá s celkem valné logické spojitosti. Za scénou následuje „Hrst veršů" dosti jemného cítění. Měkká náladovost, utržené listy reminiscencí,

* Ve Vyškově 1907. Nakl. Jar. Pátek. 44 stran.
** V Praze 1907. Grosman a Svoboda. 46 stran.

stesk po zašlém, navždy ztraceném: nota nikoli nová, ale snesitelná aspoň trochou svěžesti. Také ideové hledisko, nejistota a hořkost dosažené touhy jako jeden ze základních poznatků nejsou nové a sotva dávají záruku budoucí hodnoty. Je-li mezi oněmi dvanácti básněmi několik, které se zamlouvají vnitřní ucelenosti, spojitou linií a snad i hudebností — nelze přece nic předvídati z počtu tak skrovného o budoucnosti. Zatím lze přiznati, že verše Tlamichovy neurážejí vkusu.

Nevím, řekne-li totéž každý o knize F. J. Košta: Mína a Bumbrlíček*, která se při svojí pochybenosti snaží o cosi méně obvyklého.

Je tu chtění, třeba bez úspěchu. Lyricko-epická tato báseň je ironisující, hnaná až ku přetrpkému sarkasmu, jehož podkladem je hořkost z bytí a cosi, co mělo býti analogií Hamletových pochybností. Život jeví se v té knize spíše jen jako karikatura toho, čím se zdá ve skutečnosti. Obě titulní postavy jsou reky dneška. Hned od počátku autor paroduje, šklebí se, ale jeho posměšný tón, travestie prováděná s výrazy, chtěla by míti v sobě zřejmou hořkost prožité tragedie, ztroskotaného osudu. Důraz je zde položen — zdá se — na paskvil lásky, jež je největší vylhaností lidského života, výsledkem „živočišného rozhodnutí". Ač knížka tvoří celek, autor pointuje i v jednotlivých oddílech. Šlo mu v širších rozměrech jeho práce také asi o paskvil romantismu a poetismu vůbec. Jeho verš je krátký, trivialisující svojí vulgárností výrazy, často také zvukově. Zkroucená tvář dnešního mládí v póse tragického clowna provázena je grimassami, jež zabíhají až v nadbytečnou pitvornost. Jinou závadou je celková komposice, v níž všechny části nemají téže důvodnosti; zejména ke konci, kde vloženy živly příliš literární. Mezi nimi a triviálně lidovým tónem autor nenalézá dosti logické spojitosti. Tím kniha selhává nadobro.

O cosi nového pokouší se Louis Křikava ve svém »Pavillonu moru"**, kde, ač nikoli bez nucenosti, lyrickým tónem vypráví historii člověka, jehož celý život změnila a zničila jediná chvíle erotického opojení. Forma je autobiografická, ale epický živel v ní je nějak primitivní, nemá dosti vycvičenosti při vyprávění veršem. Skoro bychom mohli rozděliti knihu na část epickou a deskriptivní, jež ovšem nemají určitého omezení. Řadou všed-

* V Praze 1907. Nákladem „Volnosti". 37 stran.
** V Semilech 1907. Nákl. J. Glosa. 48 stran.

ních, vnějších detailů společenské povahy, které vás dosti znudí, chce autor upraviti si půdu pro svoji tragedii. Jeho rek podlehl sexuálnímu vznětu a výzvě přítelově několik dnů před sňatkem a následek je luetická nákaza, přerušení známosti, konec nadějí na manželství, přeložení na venkov — a tam život plný trapně beznadějných myšlenek, život podle jeho přesvědčení ztracený — protože mu odňata možnost manželství. Tento subjektivní pocit reka „Pavillonu moru" je jedním ziskem, jejž spisovatel těžil ze svého námětu. Illuse o štěstí, jež už takřka bylo dosaženo, rázem rozbity, zničena světlá perspektiva otvírajícího se života, navždy zašly naděje na možnost otcovství: pocit ten přirozeně vede k naturalistické sentimentalitě, která zvyšována tu ještě vědomím, že v nitru hlodá červ hrozné choroby, stále hotové znovu vypuknouti, choroby, jež duši i tělo potupuje. Nejvíce však asi záleželo autoru na obrazu bídy a zoufalství, jaký rozvinul popisem nemocničního oddělení. Způsob, jakým vás tam přivedl, vnější detaily, zbytečné, jimiž svoje líčení provádí, jsou zajisté násilny. Ale jistá síla je v oněch verších, kde drastickým způsobem autor kreslí příšernou tragiku těch, již ať vinni ať nevinni jsou zasaženi morem Venušiným. S neohrožeností odkrývá rány, vředy, ukazuje bytosti zničené, rozhlodané jedem, znetvořené, za živa se rozkládající. Ty deformované útvary přírody jsou projevem černého umění naturalismu a pessimismu: látku svoji autor nepojal poeticky, pojal ji životně, altruisticky; z jeho veršů lze vycítit i soucit. Tak kniha Křikavova je dílem temného, naturalistického realismu, obnažením rubu rozkoše. Překvapuje poněkud, že autor nepostavil líc této rozkoše proti rubu, aby tak kontrastem zvýšil sílu dojmu; jemu líc tento měl nahraditi živel sentimentální, a ten zde se minul se svým účelem. Kniha Křikavova činí na mne dojem něčeho, co je stále ve stadiu vývoje: nadání tu je, ale jeho uvolnění a projevení se postupuje poněkud pomalu. Nejen ve vnitřní komposici, ale i ve formě autorově je stále patrný zápas, a to zápas mdle vedený. Konec příště.

FEUILLETON.

NÁŠ DRAMATICKÝ ZÁJEZD.

Míval jsem své myšlenky o osudu českého dramatika. Nemá právě ustláno na růžích. Předsudek u publika i u kritiky bude vždy proti němu. Kdyby nabízel démanty, budou v nich viděti uhlí. Kdyby to bylo aspoň uhlí! Ale uhlí je nemožně užitečná věc, srovnáme-li je s působením našeho autora. Z milosrdenství snad mu divadlo zahraje jeho práci; naznačí mu při tom dosah takové ochoty. Pochopí-li, je dobře; nepochopí-li, tím hůře pro něho! Hraje se tedy; referáty se napíší. Vady se pochválí a přednosti pohaní; a pak je konec. Pozdravuje-li autor dobře u vrbiček, může přijíti na přesrok znovu; historie bude se opakovat: čtyři večery a dvě odpoledne! Leda že by jeho práce byla abnormálně špatná. Pak se možná zalíbí publiku i referentům. Ale komu z nás se povede napsat věc abnormálně špatnou?

Tak šedé jsou osudy dramatického autora u nás. Živoří a bude živořit. Jeho úspěchy i porážky jsou imaginární. Pro něho není žádného uniknutí z područí několika faktorů stejně nemilosrdných a bezohledných. Je vydán na milost a nemilost. Podrobí se, dobře; nepodrobí se — bude odstřelen.

Tak roste dramatika, sklíčená a malounká, zaleknutá sama sebou. Smělejší dílo je v ní exotickým ptákem. A tací ptáci se honí — — Je půvabno zastřelit hravého a zbytečného takového ptáka, stojíme-li pevně na zemi.

Ubohost takové existence připadala mi krutou, nespravedlivě krutou. Přiznávám se, že jsem se mýlil. Krutá snad je; nespravedlivá není.

Čtli jsme zajisté všichni o projektované výpravě Národního divadla do Vídně. Čtli jsme; snad jsme také psali o tom nebo aspoň mluvili. Píšu o výpravě projektované; není totiž jisto, dojde-li k ní. Bude-li zmařena, bude to podivno, čím. — Zrekapitulujme. Jede se do Vídně. Zdálo by se každému, že právě do Vídně nelze jeti s indifferentním repertoirem, jedeme-li tam

jako divadlo Národní, že bude naší povinností repraesentovat se. Jsme takoví, jsme onací. Suďte, odsuďte. Ale jsme. Soukromník, soukromá společnost závazků těch nemá; je však Národní divadlo soukromníkem nebo soukromou společností?

Ne tedy indifferentní repertoir. To jest, nutno předvést náš život a naši myšlenku; naši minulost a naši přítomnost. Výprava, která nevyhoví všem těm požadavkům, bude znamenat návštěvu společnosti v rukavičkách a klobouku... jako jediné toilettě. Neboť dříve nežli se nás někdo zeptá: Jak hrajete Hamleta, jak režírujete Tři sestry, bude oprávněněji se ptát: Kdo jste? co chcete? Nedovedeme-li to říci, zůstaňme doma. Všude dobře, doma nejlíp. Sedávej panenko v koutě — nestojíš-li za mnoho.

Repertoir chystaný mohl vzbudit útrpnost k českým dramatikům. Bylo to kamarádské rýpnutí, bodrý štulec. Stydíme se za vás. A aby bylo veseleji, přišel štulec druhý. Broukalo se totiž zde onde na chystaný repertoir. A tu správa divadelní provedla rozšafný plán: rozeslala tolika a tolika autorům, hraným na Národním divadle, oběžník s otázkou, které tři české hry pokládají za nejzpůsobilejší, aby hrány byly před vídeňským obecenstvem. Oběžník byl poslán poněkud pozdě; datován byl tuším 25. března. Do terminu her není to už dlouhá lhůta; bylo by bývalo lépe poslat takový oběžník předem. Ale budiž. Oběžník poslán a měli slovo čeští dramatikové. Zklamali nás hanebně.

Neboť tak vypadá asi výsledek ankety podle zprávy pana Č. v Národních Listech ze dne 5. dubna:

Z dožádaných autorů skoro polovička vůbec neodpověděla. Ve vyžádaném smyslu odpovědělo 19 autorů. Pro Maryšu odevzdáno sedm hlasů. Pro Lucernu šest. Pro Princeznu Pampelišku pět. Pro Jiný vzduch a Noc na Karlštejně čtyři. Pro Naše furianty tři. Pro Žižku, Falkenštejna a Zvíkovského raráška dva. Sedmnáct prací navrhováno jednou.

Maryša, Lucerna, Princezna Pampeliška.. Tak si představuje průměrný český dramatik repraesentaci českého dramatu. I čeští dramatikové jsou pro nepohoršující, idyllicky skromný repertoir. Skrčme se před Vídní: nic, co by mohlo narazit. Pan purkmistr vídeňský, bývalý krásný Karel, mohl by se zeptat po repertoiru, který chceme hráti. Snažme se uspokojiti.

Tedy národně velmi málo. Ale také aesthetická a divadelní měřítka dožádaných dramatiků, pokud odpověděli, jsou ubohá. „Vina" obdržela jeden hlas. „Falkenštejn" dva. „Princezna Pampeliška" pět hlasů. Zeyer, shrbený český hřbete, dostal jediný hlas; p. Horký též. Na F. X. Svobodu nevzpomněl si z dožadovaných nikdo...

Někteří z autorů přímo se vyslovili pro zásadu: hráti ve Vídni výhradně české kusy. Někteří!

Míval jsem své myšlenky o osudu českého dramatika. Živoří a bude živořiti. Ale většina českých dramatiků — soudě podle výsledků ankety — jiného nezasluhuje. Nemá ani porozumění pro potřebu sebevědomého národního repertoiru na nepřátelské půdě, ani dost nestrannosti, aby volila práce skutečně nejlepší. Výsledek ankety prozrazuje žalostnou malichernost. Zdá se, že většina našich autorů mileráda zahraje roli závistivého z bájky: svoluje, aby jí byla useknuta ruka, s podmínkou, že kamarád přijde o obě —

Bude jí vyhověno. Půjdeme do Vídně hezky skrčení a krotcí. Což však nepustí-li nás tam němečtí nacionálové, přes ohnuté naše hřbety?

V. D.

ZPRÁVY.

Letošní rozdílení Turkovy nadace znamená problematický vavřín zastupitelstva pražského. Sbor obecních starších zademonstroval si proti komisi terna pro sbor sestavující a zřejmě proti nadačním ustanovením hlasoval pro kandidáta v ternu neobsaženého, jehož významná — ale minulá — literární práce, mimochodem řečeno, zasluhuje jiného uznání než takových demonstrací. Tajemný kritický veleduch, který spískal tuto demonstraci, nepřihlásil se k svému dílu. Bylo by na veřejnosti, aby poučila skrytého toho genia, že má mnohem vděčnější pole v hospodářství pražském pro osvědčování svých schopností. Demonstrovati proti odbornické komisi, která byla požádána za úsudek, není slušné. A bylo by na spolcích, které delegáty do komise té posílají, aby zjednaly si satisfakci.

V. D.

*

Zajímavý úsudek o moderní ruské literatuře čteme v 11. sešitě „Lit. Echa" v článku Konst. Balmouta „Russische Literaturzustände".

Velká doba ruské literatury minula s Dostojevským. Dnešní prosaikové jsou většinou nemožně triviální. Někteří měli talent, ale vyčerpali se. Tak Leonid Andrejev náleží již minulosti a je proto dnes miláčkem mezinárodního publika, pro které také Merežkovský píše své kompilované romány. Zinaida Hippius uvadla. Remizov a Zajcev jsou zajímaví a vzbuzují naděje. Z lyriků Brjusov je básník velkého města a tvoří díla nehynoucí krásy (Adam a Eva. Cesta do Damašku, Krysař), ale příliš podléhá cizím vlivům. Podobně Vjačeslav Ivanov. Sologub je asketický mnich hrající si časem na čerta; jest velmi zajímavý, ale nesmíme ho slyšeti často. Kuzminova „Komedie o svatém Alexěji" poutá vybraným uměleckým vkusem. Nálada podzimu vane na nás z dnešní ruské literatury; je málo opravdových a příliš mnoho malých talentů. I v mladé ruské literatuře vládne klika a volně kvete vzájemné podkuřování.

V ruském dopise téhož časopisu čteme o novém románě Alexěje Remizova „Rybník": „Jest nepodařený, unavuje. Autor se příliš specialisuje; pro komposici velikého románu chybí mu síla." Téhož autora drama „Vliv satanův na jakéhosi člověka a boj života se smrtí" bylo hráno v Petrohradě před vánocemi. Drama jest věrné napodobení starých duchovních her ze XVI. a XVII. stol., u publika však nenalezlo porozumění. V Petrohradě utvořila se společnost „Staré divadlo" zvaná, která uvádí na scenu středověká mysteria, morality a podobné. Výpravu malují Roerich, Bilibin a jiní moderní umělci.

V „Ruské mysli" vyšlo drama „Makové květy", jež má tři autory: Merežkovského, Hippia a Filosofova. Drama výborně charakterisuje jisté proudy v ruské společnosti a ztělesňuje je v živoucích postavách. Je tu starý professor, který se nehodí do nového světa, intelligentní, cíle vědomý žid, jemuž řečniti a rozhazovati proklamace jest předním sociálním úkolem, a posléze dívka, která v tom ohromném hnutí marně hledá citový moment a hyne. Je pochybno, zda bude dovoleno hráti toto drama v dnešním t. ř. konstitučním Rusku.

LITERATURA.

Hanuš Jelínek: Melancholikové. Studie z dějin sensibility v literatuře francouzské. V Praze, nákl. J. Otty, 1908. 8°. Stran 157. Za 2 K.

*

Předmětem knihy p. Jelínkovy je revoluce, která se dála v citovém životě francouzském od posledních třiceti let XVII. věku až ku prahu oné doby, kdy v literaturu vstupuje druhá generace francouzských romantiků, generace V. Huga, Vignyho a Lamartina. Otázka ta je nanejvýš zajímavá, vděčná i aktuální: neboť není sporu, že celý způsob dnešního cítění, celá formace dnešní sensibility je v úzkém vztahu k tomuto dlouhému přerodu a snad konečným jeho vyvrcholením, snad poslední jeho vlnou, po níž — kdož ostatně může to s určitostí tvrditi nebo popříti? — nový ráz společnosti postaví pevnou zeď tam, kde posud pohrával si záludný živel individualismu. Autor přesně datuje první známky moderního způsobu cítění ve Francii rokem 1669, kdy ve francouzském překladu bylo vydáno pět milostných listů portugalské jeptišky Marianny Alcoforado, jež jsou čtenářům letošního Lumíra známy v převodu p. Jelínkově. Před tímto rokem nenalézá ve Francii než ojedinělé příznaky nastávajícího převratu a to na poli náboženském, ve spisech pánů z Port Royalu, především Pascalových; jinak celý ráz tehdejší doby zdá se mu charakterisován preciositou, a ta, podle jeho mínění, je přímým protikladem citového výtrysku, jímž jsou neseny dopisy Marianniny. S nimi, podle podání autorova, vlévá se do Francie proud svěžího citového života, který si nalézá místo jak v románu, tak především v korrespondenci jednotlivých žen. Ideál člověka se mění: není to již heroická postava Corneillových tragoedií, ani Cid ani Polyeucte, nýbrž jsou to citliví muži a ženy, jež nejlépe charakterisují chevalier Des Grieux a Manon Lescaut ze známého románku Prévostova, vydaného roku 1731. Třeba že, jak níže doložím, nesrovnávám se plně s autorem v motivaci těchto psychických změn, je nutno dáti mu zcela za pravdu v tom, že naznačená změna vskutku nastala a že strhuje k sobě v kruzích širších a širších celou tvářnost francouzského života. Tam, kde vévodil aristokratický gallikanismus Bossuetův, podřizující státním a církevním cílům jakékoli individuální úsilí, vládne nyní právě jím potíraný individualismus, jednotlivec vymaňuje se z pout vložených naň společností a neobává se žít vlastním životem, ať již myšlenkovým nebo citovým. Průlom, který Bayle na konci XVII. století činí svým Slovníkem do myšlenek Bossuetových, dogmaticky pevně stmelených, rozšiřuje se po necelých dvou desetiletích libertinským duchem regentství Filipa Orleanského. A stejně i později věda podává si ruce s novou morálkou, aby dorazily to, co zbývá ještě z dogmatické budovy Bossuetovy. Encyklopaedisté zastupují tu proud prvý, vědecký; provést definitivní odvrat od morálky klassicismu, od její nenávisti vlastního „já“, od jejího etiketně dvorského rázu, připadlo autoru Nové Heloisy Rousseauovi. Co vše nenacházíme dnes v jeho knihách! Od příkazu, aby matky samy kojily děti až ke „droits de l'homme“, od výmluvně členěné věty, která napovídá již verš V. Huga, až k apotheose přírody a přirozenosti, celou Revoluci a celý romantismus i dekadenci, zkrátka dobrou polovici XIX. století lze odvodit z díla polonepříčetného Ženevana. Odtud pak vede přímá čára k tak zvané „nemoci století«, k Chateaubriandovi, Sénancourovi a B. Constantovi. Slovem, kniha p. Jelínkova zachycuje období ve vývoji francouzského ducha, které dnes méně než kdy jindy je definitivně odhodnoceno. Ve francouzské kritice je dvojí směr: jedni, tradicionalisté, vychvalují dobu klassicismu a odsuzují

romantismus, druzí, modernisté, si počínají právě naopak. O ubohého Rousseaua svádějí se v poslední době boje, připomínající homerské zápasy o mrtvolu Hektorovu. Bylo by to nepochopitelné, kdybychom nevěděli, že kritika ve Francii, více než kde jinde, vychází od kriterií politických a tak vlastně celý ten boj o klassicismus, romantismus a Rousseaua není než zápasem o Revoluci, t. j. o to, zda pravou cestu, jíž se vývoj Francie má bráti, nutno hledat před Revolucí anebo po ní.

Dílo p. Jelínkovo, jehož rozlohu dovolil jsem si tu ne parafrasovati, nýbrž vlastními slovy shrnouti v stručný obraz, je tedy přes to, že se obírá historií, velmi aktuální. Třeba že autor nezaujímá určitého postavení k problému, který jsem právě naznačil, jsou patrny jeho sympathie k romantismu a chlad k obhájcům klassicismu. Naznačím hned dva důležitější body, kde se s autorem rozcházím. Předem nadpis práce neodpovídá přesně jejímu obsahu. Podává náčrtek vývoje nejen melancholie, nýbrž i sentimentality. A toto nedosti přesné vymezení přináší jistou mlhavost v psychologickou motivaci vlastního východiska celé studie. Pan Jelínek staví proti sobě preciositu a tón dopisů Mariannininých jako dva protivné psychické prvky. Tím ovšem dochází k tomu, že vyvodí obrat literárního výrazu ve Francii náhle od roku 1670, jako by předtím nebylo spojujících a připravujících složek jiných. Něco podobného bylo by ovšem malým zázrakem. Avšak v divadle Racineově, v korrespondenci paní de Maintenon, paní de Sévigné a částečně i sv. Vincence de Paul nalezáme mnohý z citově opravdových tónů, jež zaznívají v Lettres portugaises. Ale nejen to: preciosita sama je pro francouzskou ženu prvním, ovšem že tápavým krokem do země citu, je z prvních článků onoho řetězu, jejž autor sleduje. Právě v preciositě nutno hledati kořeny moderní sentimentality.

Psáno jsouc barvitým stilem, podává dílo p. Jelínkovo řadu živě kreslených portretů, přiléhavých právě tam, kde jde o subtilní záchvěvy nitra. Platí to především o první části knihy včetně až po Rousseaua a o kapitolách věnovaných Sénancourovi a Constantovi. Nebylo snadno shrnouti látku tak obsáhlou do knihy rozměru ne velkého. Autoru zdařilo se sloučiti dvojí: jeho líčení je sice stručné, ale zároveň zachycuje vše důležité v přiměřených zkratkách.

O. Theer.

*

Neporozumění a nedoceňování, kterým se naše kritika na autoru „Máje" prohřešila za jeho života, po smrti Máchově dokonale bylo odčiněno a rehabilitace stále ještě vzrůstá. Básníka a jeho dílo učinili východiskem a heslem naší poesie moderní, a řada duchaplných a sčetlých lidí, od Sabiny a Arbesa až k Novákovi, s láskou a porozuměním vykládala Máchu člověka i umělce. Po znamenité analytické knize Voborníkově přišla J. V. Krejčího synthesa: „Karel Hynek Mácha, kniha o českém básníku" (v Praze, nákl. Grosmana a Svobody, 1907). Je v ní mnoho pěkného, hluboce pojatého a čistě, vroucně cítěného; autorův široký obzor a jeho stilistické umění čtenáře podmaňují. A přece se nám zdá, že to o Máchovi není slovo poslední. Kniha o básníku zajisté, ale ne kniha o básníku českém. Bohatě nadaný náš melancholik a pessimista, byronovský rozervanec dříve ještě než Byrona poznal, šťastný moderní krajinář a filosofující lyrik, primitivní

psycholog a naivní vypravovatel, teprve se chystal myslit a cítit českou duší a vtělit ji v umělecký útvar svůj i náš. To, co zbylo, jsou, při všem kouzlu proslovení, pouhé rozběhy, ideou i formou, nehotové studie a skizzy podle cizích modelů, jimž nedopřáno, aby uzrály. Byly máchovské, ale nebyly ještě naše. Máchu lze oceňovat jen v rámci novodobé melancholie evropské, v té složité symfonii moderního světobolu, která zní od Chateaubrianda přes Heinea a Puškina a Leopardiho až k Hieronymu Lormovi a bude zníti potud, pokud na troskách starého rozbitého názoru světového nepodaří se vztyčiti jednotný názor nový, který smíří hlavu se srdcem a skutečnost s ideálem. Sklonnosti povahy, ráz prostředí, zkušenosti osobní i důsledky vlastního přemítání přivedly metafysiku Máchovu k závěru schopenhauerovskému: „to, co se nic nazývá". A přece toto máchovské zodpověděni záhady světové nevyrostlo z tisícíletého přemýšlení osobitě českého, nýbrž je to odpověď novověké pessimistické filosofie evropské vůbec. Mácha neřešil odvěkého problému našeho, problému malého národa, ani problému nového útvaru společnosti; jej především zajímal metafysický poměr jednotlivce k absolutnu, záhada všeho lidského bytí, a odpovědí na to byla mu formule starého i nového spleenu: nirvana. Věc je složitá a nelze jí zde zevrubně vykládati. Tolik však je jisto: význam Máchův pro nás spočívá v tom, že výslední formuli světového pessimismu vyslovil v poesii naší první.

*

Je znamením potěšitelným, že tvůrce našeho žurnalismu jako umění, reformátor naší kritiky a přední pěstitel naší politické satiry stále stojí v popředí veřejného zájmu. Quisovo pečlivé trojsvazkové vydání nepolitických „Spisů Karla Havlíčka" (v Praze, nákl. J. Laichtra, 1908) je dovršeno: drobné Havlíčkovy články literárně kritické, divadelní, školské a časově polemické podávají se v posledním svazku tohoto vydání pohromadě vůbec poprvé; J. Bílého „Výbor ze spisů Karla Havlíčka" (České knihovny zábavy a poučení sv. XXII., v Praze, nákl. J. Otty, 1907) ve výběru velmi účelném vrcholné kusy Havlíčkova tvoření vrací škole, kam posud — ku podivu — neměly přístupu; a život i práci Havlíčkovu znovu vypisuje kniha E. Chalupného „Havlíček, obraz psychologický a sociologický" (v Litomyšli, nákl. Lidového družstva tiskařského a vydavatelského, 1908). Dílo dra. Chalupného nás upřímně potěšilo: váží nejen rozsáhlým úhrnem vykonané práce, nýbrž také její jakostí. Výklad Havlíčkovy povahy, v níž spisovatel spatřuje vtělenu podstatu povahy naší národní, je velmi pozoruhodný a nový, vývoj Havlíčkova názoru náboženského i národního je stopován a rozebrán se vzornou objektivností, kapitola o Havlíčkovi jako spisovateli mnohem zevrubněji, věcněji a přiléhavěji osvětluje předmět, nežli životopisy posavadní, a v důkladné stati o Havlíčkovi jako politikovi máme zároveň výklad veškeré české politiky z doby konstituční a revoluční. Kniha Chalupného zasluhuje podrobnějšího rozboru, jehož se jí, jak doufáme, záhy dostane.

*

Josef Horčička a Jiří Klíma sestavili „na doplnění všeobecného vzdělání školského" „Lidovou čítanku svazu osvětového" (v Praze, nákl. J. Otty, 1907). Pokračuje tam, kde škola končí. Články přírodovědecké, zdravotnické, národohospodářské, sociálně politické, paedagogické,

aesthetické, poučují o mnohých hlavních otázkách dnešního vědění i zájmu. Také ukázky z nejlepšího, co charakterisuje vývoj literatury světové, vybrány jsou účelně a vhodně. Jen literatuře české přáli bychom více, značně více místa. což snadno doplní nové vydání knihy, jehož se jí zajisté záhy dostane. —

*

Ferd. Brunetière: L'évolution des genres dans l'histoire de la littérature. I. Introduction: L'évolution de la critique depuis la renaissance jusqu'á nos jours. Paris, Hachette, 1906. 4. vyd.

Je to deset čtení na Ecole normale supérieure. Autor neprohlašuje své dílo za historii kritiky, neboť nemůže ji psáti, dokud v literatuře není průpravných prací, jako jsou historie humanismu nebo soustavná bibliografie XVII. stol, a dokud není podobného díla, jako jsou Brandesovy Hauptströmungen. Probírá druhy literární a vývoj jich srovnává s uměním výtvarným: malba Cimabuova, Giottova, Van Eycka, Memlinga svým sujetem důstojně se druží k malbám mythologickým, a malíři Večeře Páně, madonny sv. Sixta a Nanebevzetí měli stejný úspěch, malujíce Ledy, Farnesiny a Venuše. Na mythologické malby pohlíženo jako na historické; tím povstala malba historická. Cvičení anatomické Rembrandtovo je spojení portrétů, z toho portrét atd. Epopej a chanson de geste mají podklady historické. Parsifal a Tristram nejsou již tak historické jako zajímavé, dobrodružné. Román epický přechází k románu mravů: Gil Blas, Manon Lescaut. Jde o vztah a nutný vývoj mezi nimi. Jest třeba uznati existenci druhů; vyšetřiti jest, zda a jak ty které druhy žily, jak se utvrzovaly, jak byly úmyslně modifikovány, jak se samy přetvořovaly, jak z trosek několika druhů se utvořil druh nový.

Du Bellay a Malherbe snaží se poznávati, analysovati, určovati prostředky, důvody a příčiny výrazu děl starých. Balzac a Chapelain poznavše důvody a příčiny, podávají umělecká pravidla. V Terentiovi neb Vergiliovi vidí velkou krásu, z níž odvozují zákony. Jestliže tato pravidla se tedy dobře hodí na Pindara neb Vergilia, usuzuje Boileau, zajisté tím spíše dá se jich použiti ku pravdě přírody a k autoritě rozumu. Čtvrtá perioda, Querelle des anciens et des modernes, ohlašuje boj proti starým a tradici. Spisovatel má právo náležeti své době a sobě. To je počátek kritiky moderní.

Znalost minulosti a literatur cizích (Mme de Staël, Chateaubriand) otvírá krásy nové, které nejsou ani ve francouzských klassicích ani v antice. Kontrolují se pravidla. Villemain rozšiřuje znalost literatur cizích a historie; chce poznati vztah literatury k době, zřízení, formě a struktuře společnosti. Methoda kritická dále rozšířena Sainte-Beuvem o psychologii, fysiologii, pozorování vztahu děl nejen k době, nýbrž k autorovi, jeho temperamentu, vychování. Tainem se kritika stává opravdu vědou; hledá posily ve vědách přírodních. Druhy jsou modifikovány dědičností a rasou, prostředím, podmínkami geografickými, sociálními, historickými, konečně individualitou, Transformují se konkurrencí životní, přírodním výběrem. Historie transformace té je historií přeměny výmluvnosti kazatelské v poesii lyrickou.

Za doby Boileauovy reakce buržoasie proti literatuře aristokratické budí emfasi a preciositu a le repas ridicule ohlašuje naturalismus a realismus. Jest třeba najíti princip, jímž by se restringovalo následování pří-

rody — rozum. Budeme ji následovati jen tam, kde je rozumná, logická a shodná se svým původním plánem. Sem vedou slova Racinova, že zdravý rozum a zdravé smysly byly vždy stejné, ve všech staletích. Proto tak dobře rozumíme starým, s nimiž máme pouze toto pojítko. Montesquieu v Esprit de lois není tak originální, jak se myslívá. Mnohé jeho zásadní názory (o příčinách fysických v pokroku vědy a umění, o vlivu podnebí) byly vysloveny před ním abbém Dubosem v Réfléxions critiques.

Velmi přirozeně vyvíjí se u Brunetièra smysl kritiky až po současnou dobu. Z nepřirozenosti preciosity vyplynulo následování přírody, které Diderotem přijato až k vulgárnosti (pročež mu současníci dobře nerozuměli), Boileauem podřízeno dozoru rozumu. Klassicistická kritika trvá 250 let; byla nejprve filologická, pak exegetická a apologetická, dogmatická u Boileaua, světská u Perraulta, aesthetická u Voltaira, historická u La Harpea. Mocně do tohoto prostředí vniká individualism Rousseauův. Není třeba podobati se jiným, abychom byli srozumitelni. On vyjadřuje to, co se zanedbávalo nedopatřením neb úmyslně, ukazuje, co se dříve skrývalo. Sloučení mravů, zákonů, literatury a společnosti, čímž k pozorování rasy a temperamentu druží se nové prvky kritiky, jest ideou Montesquieuovou. A paní de Staël temperamentně vyznává, že nemůže díla o sobě, pro sebe sama kritisovati, nýbrž vždy se vztahem k civilisaci, jejímž je produktem. Věc se prohlubuje dále Villemainem: literární dílo je závislé na stavu společenském, politickém, na činech a vlivech vnějších a na celém okolí. Tyto epochální dodatky Villemainovy uvádí v systém Sainte-Beuve. Avšak význam jeho leží jinde. Vědy přírodní počínají u něho nabývati svého práva. Individualita fysická spisovatelova, její vztah k vlastnostem produktu, anatomické a fysiologické zkoumání osoby, temperamentu, venkova, města, rodiny, psychologický rozbor celé jeho bytosti myslící, vztahy morální, vztahy k celému okolí, tento nejvyšší dilettantismus byl by vedl prostě do Taina. Co druzí tušili, Taine methodisuje: loi des dépendances mutuelles. Moment — cause — příčina díla jest výsledek souboru šetření rasy, prostředí, ovzduší politického, historického, sociálního, fysického. A tato příčina je vlastně znakem, podle něhož nutno klassifikovati promyšleným srovnáváním. Hennequinova aesthopsychologie ještě do díla nepojata.

Striktní forma, přesné rozdělení snah kritických od doby renaissance, mnohostranné pojetí dějin kritiky ve Francii jsou přednosti tohoto díla, které poměrně málo slovy, ale obsažnými vysvětluje myšlenkový vývoj francouzské kritiky od r. 1550 až před kritiku Hennequinovu.

Dr. Jos. Folprecht.

„Lumír“ vychází 15. každého měsíce mimo prázdniny a předplácí se pro Prahu na půl léta K 4·80, na celý rok K 9·60. Poštou: na půl léta K 5·—, na celý rok K 10·—. — Na Knihovnu „Lumíra“ připlácejí odběratelé ročně pouze K 2·—. Jinak stojí sešit 24 hal. — Patisk původních prací se vyhrazuje. — Dopisy administraci „Lumíra“ buďtež adresovány: Časopis „Lumír“, Praha, Karlovo náměstí č. 34. — Listy přijímáme jen frankované. Rukopisů nevracíme.

Rediguji Viktor Dyk a Jaroslav Vlček. — Majetník, vydavatel a nakladatel J. Otto

Tiskem „Unie“ v Praze.

Číslo toto vydáno dne 15. dubna 1908.

JAN OPOLSKÝ:

KLÁŠTER.

Bylo to v pěkné, pokojné době, která se obrážela v mysli vesnického lidu.

V neobyčejné úrodě tohoto roku shledávaly se následky života bohumilého, v základě spořádaného, a toto domnění vedlo k nové spokojenosti. Nechybělo ovšem také pravé zbožnosti, a řádové duchovenstvo vzpomínalo později na doby vzácného blahobytu v poměrech valně změněných.

Kláštery, zřizované se štědrou pomocí šlechty, nadány byly znamenitými výsadami, a vesnice v jejich okruhu obtížily se na prospěch kláštera tuhými servituty.

Fráteři se bez příčiny těšili okázalé přízni obyvatelstva a hlásili se bezmála ke všemu, co se dalo z této náklonnosti vytěžiti. A nebyl to jenom chléb domácně upečený, med v plástvích, nebo jen peníze v hotovosti na dlaň vysázené: sladší nade vše byla tu láska ženy v steré rozmanitosti a obměně, jak ji život přinášel a regule přezíraly.

Někdy divá, ač svůdná, v mžiku se ztrácející, podruhé měkká a prostá jako vlněný habit, a jindy to byla moc osudně silná, z pravdy vyplývající, která se pojí k životu člověka tak, jako smrtelná nemoc.

Opat Lazur, nad jehož stříbrnou hlavou roky lásky dávno už přešuměly, oděl se lhostejností a sličný úsměv neopouštěl jeho tvář při žádném z cizích dobrodružství. A kdyby celý konvent obtížen byl hříškem zakázané rozkoše, nebo kdyby zamilované srdce bratří nevycházelo z trudnomyslnosti, nalézalo se vždycky dost úlevy v prostotě a vyvýšenosti jeho stanoviska.

A tedy mezi všemi desátky, co jich kdy z dávných ustanovení nebo i z dobré vůle klášteru bylo odváděno, nebylo nad tento půvabnějšího prostředku, aby se udržela dohoda...

Odkazuje se v jednotlivostech na zevrubné letopisy tohoto řádu, nemohu uvésti nic, čím by se mysl veřejnosti pohoršila. Vyprávělo se naopak o leckterém případu mnišské lásky s čistou jakousi dojemností.

Obrovská klášterní zahrada slynula houštinami, šum kaštanů podléhal síle větru způsobem nejvýše zádumčivým, a slavík — král zpěvu — naplňoval všecky noci touhou a zamyšlením. Nezůstalo to bez vlivu ani na ty, kteří z mužných let už vycházeli, i chvělo se v jejich prsou množství milostné síly, tajené šedinami a otylostí.

Vysoká poloha kláštera i omamující výhledy do širého kraje působily, že duše, nesená v tajemné volnosti, dotýkala se krásy světa všemi smysly, a fráter, zápase s vidinami, vrhal se posléze na kolena uprostřed malé cely.

A krajina, pějící vlahými barvami, zdála se vnitřně oživena, selky i vinařky kyprých ňader harmonicky splývaly s ruchem přírody, a němá bolest, ponenáhlu vstupující v srdce člověka, dala se s obtíží pochopiti.

... Bylo to v pěkné, pokojné době, neobyčejná úroda tohoto roku udržovala dobromyslnost lidu při každém počínání, a desátky hrnuly se do klášterních sklepů a špíží nad nutnou potřebu. Nebylo téměř téhodne, aby se těžké spřežení u klášterní brány nezastavilo.

Vědomí příjemného nadbytku prodlužovalo jednání s příchozími a slunce pohrávalo si spěšnými záblesky na postrojích koní.

Stručný a přehledný součet darů přinášel samému opatovi malé veselí:

Desatero otepí lůžkové slámy, rozděleno na deset slamníků, poskytne lehčí a pevnější spaní bratřím, podléhajícím ještě přemoci vnějšího světa; tolikéž loktů režného plátna na košile pro bratra Diviše, opatrovníka milostné sošky.

Po jednom pytli mouky hrachové, žitné a pšeničné, která je bílá jako svědomí dítěte a vyvolává představu svátečních krmí; lůj a sýry; zelenina ranně sklizená v lýkových koších; med pevný i z voštiny vytlačený, podobný plynoucímu jantaru, kterým se hlasy chóristů dosavad udržely v čistotě; drůbež na nohou spoutaná, vyhlížející zmateně otvory klece; boby a melouny.

Patero konví bílého piva, bratra révy vinné, které se zmocňuje našich illusí, aniž působí bolesti; otupuje mysl naši v potřebné chvíli, tak že těžké postavení své chápeme ploše a dobrodružně; jímž naše energie, na okamžik výbojně podnícená, později klesá tiše a fatalisticky jako tělo utonulého, aby už po světě netoužila.

Dvě moci zápasí v člověku a naše opájení se zastírá neutěšené vyhlídky boje.

Hříšné jest se opájeti... a tvář starého opata po této sentenci slabě se zasmušila.

Bylo tu dále ovoce věznící duši přírody i mošt z něho na lisech vytažený. Ryby říční, s očima bez života, jejichž hřbety třpytí se v keseru jako patinované stříbro; vejce slepičí i kachní, jejichž utajený život podoben je snažení bez naděje.

Pak ještě mnohé věci rozdílné ceny, jejichž pomocí se tělo udržuje i hojí a jež se už do výčtu nedostaly...

Opat Lazur usmíval se stále z vnitřní jakési příčiny, z hluché stařecké blouznivosti. Znamení pokojné smrti válo z každého jeho slova i kroku, a kolem sebe nevědomky rozléval něco z onoho velikého míru, po kterém prahne lidská sebeláska.

Šeřilo se zvolna, když byly sečteny potřeby kláštera.

Dva zvony na měkké tercii naladěné nesly se večerním klidem jako dva hlasy na samotě prozpěvující.

Ozývala se po chodbách předlouhá ozvěna kroků. V refektáři, jak času přibývalo, tvořily se tajemné kouty a skryty a objevil se jediný fráter se skloněnou hlavou.

Mezi bohatými dary nebylo nic, co by ho potěšilo.

Vešel do své cely.

Byla šerá a úžasně prázdná jako duše člověka, který štěstí nenalézá.

VIKTOR DYK:

STANICE LANGEBRÜCK.

Stanice Langebrück je kdesi u Drážďan.
Den byl to v prosinci. Já neklidem svým štván
jsem město opustil a vyšel do zimy
kročeji rychlými, kročeji tichými.

Že právě utuhlo a všude sníh a sníh,
les byl jak v pohádce, tak opuštěn a tich,
neb není v prosinci to u měšťáka zvyk
hledati v mrazu tom stanici Langebrück.

Mlčely paseky, pod sněhem trávy mdlé
nechaly vystříbřit své stéblo zažloutlé
a stopy zůstaly, kde srnčí právě šlo.
V tom tichu mlčícím vše jak by utichlo.

Jen vítr neumdlel a šlehal víc a víc
a hýbal větvemi, jak chtěl by něco říc'.
Jen vítr neumdlel, krev bouřil ještě mou
tou cestou utichlou, tou cestou neznámou.

V tom větru vanutí já měl jsem dojem ten,
jak právě před chvílí bych býval narozen.
Kam lesem neznámým mne vede větru vzlyk?
Kam dojdu? Kde můj cíl? Stanice Langebrück?

A já si opáčil kouzelný dojem ten:
před chvílí narozen, teď právě narozen —
poprvé do tváře mi bouře vanula.
Nikde už vzpomínky, ni smutků z minula.

Lež není řečena a není spáchán hřích,
pod nohou chrupe jen ten zimní dobrý sníh,
sníh, který ztopí vše, co žilo právě dost,
stokráte pro bolest, tisíckrát pro radost.

Jak zvedal prsa vzduch! Jak zřela samota!
Vzdálených osudů jak jala němota!
Jak hleděl důvěrně svit slunce poslední!
Jak soumrak nocí šel! Jak hynul soumrak dní!

Vlast opustila mne. A jejich věcí žel.
Mé boly utichly. I život, nepřítel.
Pochyby minuly. A za vše, za vše dík!
— — Pár světel v temnotě. Stanice Langebrück.

JEAN ROWALSKI:

NOVÉ KNIHY BÁSNICKÉ.

Konec.

Po více než šesti letech vydává Karel Babánek knížku veršů Zaváté cesty*, sbírku poesie náladové, psanou prostým veršem, bez okázalé snahy po verbálním lesku a zvukovém půvabu. Je v ní cosi zasmušilého, sšeřelého; je citově upřímná, jakkoliv nemá oné síly vnější působivosti, které při některých veršových knihách podléháme. Kdo se při ní upamatuje na předposlední knihu téhož autora „Písně tuláka“, ten záhy postřehne jeden společný rys: sklon k slohu národních písní, jevící se jak ve formě, tak v ideji. Chybí jen melodický zvuk — jinak básník opěvá své prosté náměty tím tónem, jaký známe z písní národních, ale na vše klade temný závoj smutku melancholie a někde i tragiky. Ono blížení se národním písním zvětšuje ještě tím, že volí si námět v lidových pověstech a báchorkách, tak na př. postavu vodníkovy ženy. Zde často zazní v jeho poesii echo veršů Erbenových — případ jinak řídký v naší současné poesii. Celou svojí bytostí nestojí však básník na půdě poesie lidové: je v něm rozpor mezi nutností současného života uměleckého a zálibou v národně lidových motivech. Vidíte pak, jak touže formou odívá myšlenku moderní, ba aktuelní, jakou je sebevražda mladého vojáka týraného poddůstojníkem. Převahou je poesie Babánkova sentimentální, právě lidovou sentimentalitou s národním přízvukem. Ale výše uvedený rozpor potvrzují také ony verše, které jsou v druhé polovině jeho knihy. Básník naslouchá tam hlasů věcí, — pozo-

* Karel Babánek: Zaváté cesty. V Praze 1908. Nakl. E. Weinfurter. 45 stran.

ruje tvrdý život městský, vyjadřuje stesk uplynulého, trudnost nezbytností životních, smutek opuštěnosti. Ale tu již je deklamativní, pracuje formou komplikovanější, podléhá však přece stále onomu vlivu, pod nímž tvořil jednoduché a prosté verše na začátku knihy.

Z pozoruhodnějších básnických sbírek je kniha Jiřího Mahena Plamínky.* Svědčí o novém skutečném talentu, který jde samostatně ku předu; ač nalézá se zjevně teprve na začátku svého vývoje, tušíte přece už mnohotvárnost jeho myšlenkového světa. Neboť myšlenkovou je především poesie Mahenova. Nevyvolává smyslových effektů, nekoná výprav do minulých století pro sensace vybledlých purpurů a zašlého zlata, netesá z mramoru klassická sousoší: ideologií paprsků promítá si subjektivní realitu na plochu abstraktní, duchové krásy. Stojí uprostřed mezi náladou a ideou, nebo spíše snaží se obě chemicky sloučiti. Nepracuje schematy obrazů: jde jí o odstíny ryze myšlenkové. A protože psychologický mechanismus ustálených idejí nemá v ní místa, ztrácí se tu veškeré určité ohraničení pocitů, prchá jich zdánlivě definitivní tvar a mění se stále, parallelně s četnými střídavými hnutími mozku a srdce. Za vším je jakás abstraktní pravda, a je na vás, abyste ji vyřešili; ne vždy se vám to podaří. Život zůstává v Mahenově poesii tajemstvím, jež básníka mučí; nemá však vždy dosti odvahy přiznati nicotu toho života. Jakási záliba, ba přímo kult skutečné, opravdové, doznané bolesti je tu heslem básníkovým. Z podivné číše pije své víno, neznámá a svrchovaná síla vlila v ně hořkost nejistot, útrapy, touhy, tajemství nicoty. Jako by stále procítal ze sna a zřel kontrast mezi snem a skutečností, kontrast náhlý a bolestný. Marně hledá svoji „Svatou Zemi", svoje „Království Boží na zemi": nenalezl by jich ani v světě skutečném, ani v světě pouhých idejí. Odtud neleká se stínů života a jeho propastí: s takovou důvěřivostí si je uvědomuje. Někde tragika bytí a její dojem jsou mu rozkoší: tu poznáváte duši uměleckou, která trápena velikým spleenem toužících, hledá a chce udržeti si bolest. Dva tóny ozývají se ještě ve verši Mahenově: ohlas sociálních poměrů a živel ironický. Prvým autor zhušťuje tragiku vyvolanou metafysickými reflexemi; těmito sociálními ohlasy akcentuje život stlačený a zdeptaný bídou i chudobou, z něhož tryská jakýsi druh ethicko-umělecké revolty. Představte si vedle toho tušení krásného života, který snad existuje někde v báječných

* V Praze 1907. „Časopis Pokrokového Studentstva". 103 strany.

krajích, stranou od půdy, na níž autor stojí, a pochopíte ty chvílemi se ozývající výkřiky duše zmučené touhami a nejistotami, krásné výkřiky roztoužené duše, vzrostlé na bílé ploše prostých citů a téměř naivních myšlenek.

A k tomuto tónu vážné, mentální melancholie pojí se někde — a dosti často — rozběh k ironickým a resignovaným úsměvům, které podržují si psychickou jemnost, jež je známkou celého díla básníkova. Tato ironie, nikdy ostrá a nikdy posměšně pokřikující, má tutéž vnitřní mnohotvárnost jako všechna poesie Mahenova. Je tu tedy nepopíratelné bohatství vjemů, imaginace, idejí, a jen jistá těkavost básníkova, plynoucí z nedokonalého vyhranění jeho talentu, brání vám všechno náležitě postřehnouti. Tato neucelenost, ten nedostatek větší soudržnosti vnitřní shledali byste i na formě, originální a psychicky zdůvodněné jako je idea: básně krátce, až úsečně článkované střídají se s veršem plynoucím lahodně, nepřerývaným, diskretně znícím. Ale to nejsou výtky: jen poznámky, jež mají dokázati, že Mahenova poesie je schopna vyspěti v útvar dokonalý, beze sporu umělecký: její vnitřní bohatství myšlenkové, vzdálenost citových schemat a smysl pro vnitřní i vnější rytmus staví ji na přední místo mezi posledními básnickými sbírkami.

Básně Jaroslava Kvapila (1886—1906)*, obsahující zredigované vydání všech básnických sbírek Kvapilových, jsou jakýmsi slavnostním zakončením dvacetileté tvorby básníkovy. Poslední léta nám ukazovala, že poesie Kvapilova spěje k určitým závěrům, po nichž pravděpodobně nastává úmysl vzdáti se veškerého poetického tvoření: souborné vydání je formálním potvrzením tohoto ukončení. Básník řekl vše, co cítil a myslil; ač je ještě mlád a hotov pracovati v jiných oborech, odsoudil již teď svůj verš k trvalému mlčení. Jeho veškerá poesie, shrnutá v jediném svazku, plně nám předvádí jeho vývoj, jeho básnickou individualitu v celé její relativnosti a dovoluje nám, abychom snadněji vytkli místo, jež zaujímá v současné poesii. Stojí uprostřed mezi starou a mladou generací: je novoromantik, který, ač myšlením směřuje k budoucí poesii, přece je úzce spoután s generací předchozí, a všechny ty vlastnosti, které jej s ní pojí, zdá se sesilovati. Kniha „Padající hvězdy“ ohlašuje nám básníka slibného, jenž se uchyluje od obvyklého parnassismu; „Růžový keř“ znamená nejznačnější přiblížení se k citům těch, kdo přišli v naší poesii za pět nebo deset let po Kva-

* V Praze 1907. Grosman a Svoboda. 300 stran.

pilovi. Je to poesie objektivní, která v nehybném a diskretním verši snaží se o obrazy krásy stilisované, vedena touhou po krásnějším a fiktivním životě vytváří si dekorace zapadlých dob, vyhaslých zjevů, ztrouchnivělých postav — slovem, má touhu zpívati o zániku. I v nitro zasahuje tato jeho záliba: v erotickém svém cítění ztotožňuje lásku s otrávením rozkoší, hledá náladu v uvědomování si mdloby, zániku, marnosti požitku. V dalších knihách je Kvapil převahou erotický: ale tu vloudilo se v ovzduší jeho veršů cosi běžného, změkčujícího, zřeďujícího, a tak vidíme jeho verš vzdalovati se od suggestivní krásy „Růžového keře", vzdalovati se od raffinované scenerie, kterou si vytvářel, a klesati. Oživne chvílemi v extatických částech knihy „Liber aureus", a opět se vrací v mdlou erotiku, při níž jen čistou formou liší se od několika svých vrstevníků. „Andante" už je výrazem resignace: zřejmý sklon k definitivnímu ustálení se. Toť poesie, která většinou žije z minulosti a formálně se na vrchol určitosti vykrystalisovala. Je v ní rozpor mezi světem hlubokých kosmických idejí a tvarovou zběžností a ležérností emocí, je v ní pečeť předčasného dozrání. Pozorujete to na póse myslitelské, kterou autor občas na se bere; vidíte, jak stále zůstává v područí romantismu, jak v slavnostním klidu jeho meditací převládá jen jasná a zvučná rhetorika. Poesie Kvapilova není ve své poslední fasi už tak nitrně organická, jako se nám jevila zvláště v prvních knihách; poslední její oddíl, „Závoje", obsahující básně z r. 1904—1906, zřejmě ukazuje dávku eklekticismu — kterého ani dříve Kvapilovi nebylo lze upříti, — třebaže jak „Andante" tak i „Závoje" mají snahu po jednotném charakteru, po resignaci jako uzavírajícím článku všech básnických snah. Nepodává tedy poslední oddíl nic nového k dokreslení básnické individuality autorovy. Co zbylo jako definitivní, neproměnný rys básnického nadání Kvapilova, je jeho čistá a korrektní forma, prostá šablony, pojící v sobě klassicismus s novodobou elegancí. Tato forma a některé tóny ze sbírek „Padající hvězdy" a „Růžový keř" stavějí autora v přechodní básnické generaci na místo přední.

Posmrtný odkaz nedávno zemřelého moravského žurnalisty a literáta Jos. Merhauta vydalo nakladatelství J. Ottovo — akt piety k zesnulému, který „Andělskou sonatou" a „Vranovem" zaujímal tak význačné místo v naší literatuře. Skoro by se mohlo říci, že

Merhaut jeví se v „Básních“* jiným než v naturalistických knihách, jakými byly knihy „Černá pole“ a „Andělská sonata“. Veliké pathos vane z jeho veršů, jím obestřen altruismus a soucit. Je patrno, že pro Merhauta byla osamocenost v moravském literárním prostředí ochranou jeho individuality. Mnohé z jeho veršů byly otištěny pod pseudonymem Jaroslav Maruška — a zůstaly podnes mnoha čtenářům neznámy. Verše Merhautovy mají silný vztah k životu, nesou i stopy jeho žurnalistického povolání: tak jeho nadšení, jímž provází touhu po činnosti, tón patriotismu, jakým volá po vnitřní zdatnosti a poctivosti, po vzrůstu slovanského živlu atd. Konečně dokumentují tento rys jeho veršů i proslovy, jež Merhaut při různých příležitostech napsal. V nich je nadšení muže, jenž sleduje politický i kulturní boj svého národa a jenž svým povoláním vžil se ve všechny zápasy a dokonale je prociťuje. Mnoho subjektivního je ve verších Merhautových: tak echa z jeho rodinného života, stesky po zemřelém synu; tak i jeho erotismus, který je memoirový, denníkový, je upřímnou zpovědí duše, čistý, apostrofický, je v něm více touhy než aktivity: je to sen básníkova života. Jedno je nepopíratelno: že Merhaut jako prosatér stojí výše než jako básník, a je zřejmo, že sám pokládal svoji básnickou činnost za podřízenou a věnoval jí méně pozornosti. Ale přes to verše dokreslují nám jeho literární portrét, a některá čísla, jako „Písně o liliích“, ukazují svou dikcí i ideou, jak silným umělcem byl Merhaut.

* Básně Jos. Merhauta. V Praze 1908. J. Otto. 104 strany.

JAN OPOLSKÝ:

VERŠE.

Dnes hledám sladší úkoj v ženě
a odříkám se rozmyšleně
 mít úspěch z flirtu laciný,
chci míti zhoubnou žízeň v těle,
než smysly léty zcitlivělé
 by okusily z hostiny.

Chci chutnat vše, chci prahnout žhavě
ne po těle, víc po představě,
 jen po vzpětí, ne po styku...
Vždyť možno celý výklad žití
neb dlouhé drama položiti
 do ztlumeného výkřiku.

Váš býti, ženy, splývat s vámi
v snech veškerých, jež jsou mi známy,
 ó jaká zřídla skryta tu!
Být vědomý a velký v touze,
a vzíti z lidské lásky pouze
 jen její temnou podstatu.

ZRAZENÁ LÁSKA.

Můj dům je tich. Psí réva kolem visí
a na zdi portrait s upiatými rysy,
 z nichž zeje chlad;
svůj krok, když zvídám, nikdy žádný jiný,
tu slyším dlouze volat do tišiny,
 pak vymírat.

A onen dům je život, jaký žiji,
mé dny jak kroky po chodbách tu bijí,
 buch, buch! buch, buch!
A onen portrait ze tmavého zdiva,
jenž ve dne v noci upiatě se dívá,
 toť její duch.

Můj dům je tich a život rovněž němý,
psí réva hustá skrývá ho až k zemi
 co lichý rov,
neb marnost duše cítím, co kdy chtěla,
i marnost svého pohřbeného těla,
 svých vlastních slov...

JAROSLAV VLČEK:

Z POČÁTKŮ NAŠÍ LITERATURY MODERNÍ.

Pokračování a konec.

III.

‚OBZOR' 1855.

Měsíčník ‚Obzor, listy pro národopis, dějepis, veřejný život, literaturu a umění, zvláště nynějška a vlasti,' který, jak na titule jeho na konec přidaném čteme, ‚přispěním pp. K. J. Erbena, Karla Štorcha, Václava Zeleného a jiných', vydával Jaroslav Pospíšil, knihkupec a nakladatel pražský, od ledna do července 1855, a v kterémžto časopise mezi jiným vyšel i dotčený už posudek nebo vlastně odsudek Fričova almanahu ‚Lady-Nióly', byl podnik toho času u nás velmi pozoruhodný.

Je to pokus o jakousi moderní revue po způsobu západním, hlavně anglickém, hledíc k tehdejším našim českým potřebám. ‚Měli jsme za to (čteme v ‚Doslovu' listu předčasně zaniklého), že časopisectvo naše příliš málo dbá pravidelné, dostojné kritiky literární; viděli jsme se žalostí, jak se v životě našem veřejném při rostoucím účastenství k zájmům materiálním víc a více zmáhá netečnost k zájmům srdce a ducha; pohřešovali jsme vždy tíže, že literatura naše v jakémsi obmezeném kole, v jisté odloučenosti se hýbajíc, tak málo z toho přijímá, co se v oboru všeobecného vzdělání nového, zajímavého a důležitého vyskytuje. Touha změniti tento stav netečnosti vedla k začetí Obzoru'.

Jak vidíme, byl to cíl a program tehdy u nás nový. Neměla ho ani skupina vládních orthodoxův a ultrakonservativců, skupe-

ných kolem officiósního českého časopisu vídeňského; neměly ho pražský vědecký ‚Musejník‘ ani přírodovědecká ‚Živa‘; a neměl ho vlastně cele a plně ani zamýšlený literárně kritický čtrnáctidenník ‚Praha‘, o nějž usilovali Frič a jeho skupina. ‚Obzor‘ nechtěl býti výrazem literární stagnace, ani odborného specialismu, ani radikálního převratu, nýbrž mluvčím rozvážně liberálního ‚juste milieu‘, zlatého středu, který se stanoviska evropského hodlal říditi náš postupný, pravidelný, přirozený vývoj slovesný.

Novinkou redakční praxe ‚Obzoru‘ u nás byla zásada nepodpisovati podávaných příspěvkův a vůbec prohlížeti spíše k tomu, co se podává, než k tomu, kdo co podává. Vydavatel pouze zaručoval, že jednotlivé příspěvky jsou čerpány ze spolehlivých pramenův a že pocházejí z vážných rukou, jimž jde o věc a ne o osoby. (Srovn. 8. [nečíslovanou] stranu ‚Přílohy‘ ke str. 160.) Takovým způsobem, několik málo podepsaných statí vyjímajíc, dnes už nesnadno je určiti, komu která věc v ‚Obzoru‘ náleží. Víme jen, že v příspěvcích listu jmenovaní tři hlavní spolupracovníci mají lví podíl.

Nebudeme zde rozbírati informačních essayí historických, zeměpisných a národopisných, jimiž ‚Obzor‘ je naplněn. Všímají si hlavně nejpokročilejší a nejkonstitučnější země evropské, Anglie, a po té stránce tudíž ukazují k autorství Štorchovu a Zeleného; a všímají si jediného tehdy státního celku slovanského, Ruska, což by odkazovalo k autorství Erbenovu.

Nás tu nad jiné zajímají hojné úvahy kritické o všech význačných publikacích českých, jež tehdy vycházely, a zásadní stanovisko posuzovatelův.

Taková významná stať je hned úvodní, jaksi program listu projevující článek ‚Náš věk a literatura česká‘.

Obraceje pozornost k světové výstavě londýnské z r. 1851, prvnímu toho druhu podniku vůbec, spatřuje v ní ‚první shromáždění údů veškerého civilisovaného člověčenstva‘ a ‚nejskvělejší posud důkaz onoho pevného panství, jež si člověk získal nad silami přírodními‘, nikoliv pak za pouhé ‚vtělení onoho neblahého materialismu, jenž prý vládne věkem naším, hroze záhubou všemu duševnímu snažení‘. Pisatel neshledává význačný rys věku našeho v kaceřovaném kramářství, nýbrž ve snaze po ‚poznání a sblížení se národů‘ všemi prostředky, jichž ‚pokročilý stav vědomostí poskytuje‘, což děje se s takovou odvahou, obětivostí a nejšlechetnějším rekovstvím, ‚že se i s nejslavnějšími dobami řeckého he-

roismu a středověkého rytířství směle rovnati může'. Johna Franklina s jeho výpravou na severní pól pisatel pokládá za většího hrdinu než reky řecké, kteří bojovali proti Troji; nadšenou a vytrvalou vědychtivost moderní, která ‚hledí nyní vyzkoumati všecky tajné stránky přírody', její tvořivou sílu i ‚ústrojí a lad všehomíra', pokládá za největší triumf lidského ducha.

Nejvíce pak imponuje pozorovateli našich dní, že člověk zkoumavě se obrací do svého nitra a k plodům duševním, ať vypučely ‚doma nebo pod rovníkem, nyní nebo před tisíci lety'. Pěkně a s porozuměním pisatel ‚Obzoru' praví o této snaze: ‚Písně a báje, jimiž si v ledových vlastech svých Čuchonec krátí dlouhé noci, pověsti, jež vypravuje arabský pastýř bystře naslouchající rodině své, líbezné i vážné písně, jež pěl Hâfiz ve vlasti Cyrově, bujné plody bramínské poesie potkávají se s rovněž bedlivou péčí a přízní učencův evropských, jako velebné zpěvy Davidovy a ladné hlasy Musy hellenské. Písemnictví evropské nabývá tím každého roku více rázu obecně lidského. Nerozumné nadsazování jedné literatury, zamítání všech jiných mizí očividně. Slepé zbožňování spisů klassických ustoupilo zkušenosti, že i jiné národy Musa mluviti učila. Nesmyslná gallomanie, jež od času Ludvíka XIV. v Evropě strašila, . . zmizela před vzmáhajícím se uvědoměním národův . . I náš věk učí se jazykům cizím, i on hledí, pilněji než minulá století, naučiti se všemu dobrému, co se z cizích literatur vážiti dá. Ale při tom netratí nikdy vědomí sebe samého . . Přesvědčiliť se Angličané i Němci i Slované, že nedovedou býti tak obratnými Francouzi jako jsou Pařížané; ale že mohou býti co Angličané, Němci, Slované tím, čím jsou Francouzové: původci svého v l a s t n í h o ž i v o t a d u š e v n í h o.'

To je punctum saliens stanoviska ‚Obzoru'. ‚Písemnictví naše,' volá pisatel, ‚dojde za hranicemi tím více uznání, č í m v ě r n ě j i b u d e l í č i t i ž i v o t i m r a v d o m á c í. Napodobení básníků západních, ač není bez užitku, nepovznese nás nikdy patrně v mínění západu samého. Byron nás velkými neučiní; majíť tam sami Byrona, nad nějž jeho způsobem nelze vyniknouti. Jen těžení z bohatých dolů národních, z národních bájí, pověstí a zpěvův udrží našemu básnictví, naší literatuře onen ráz samostatnosti, bez něhož by nebyla zvláštní literaturou. Jen tak vystoupíme co rovní druhové světa západního, odměňujíce se mu za mocný proud myšlének, jejž nám podává; jen tím, když zaslaný nám poklad svými poklady rozmnožíme, nabudeme práva nazývati vzdělanost, již požíváme, svou, jako ji svou jmenuje Francouz, Angličan,

Němec.. U velikém souzvuku všech národův bude se rozeznávati zajisté i hlas náš, jen když budeme zpívati hlasem svým.'

Tento programový projev nového literárního listu českého měl vzhledem k názorům mladé naší generace básnické, skupené kolem ‚Lady-Nióly', význam stežejný. Znamenáme jasně, v čem byl souhlas a v čem rozpor.

‚Lada-Nióla' i ‚Obzor' literatuře svět duševní i fysický otvíraly do kořán; oba tábory si přály, aby slovesnost naše se vyšvihla na stanovisko evropské; oba pokládaly usilovné studium cizích literatur za pouhou průpravu k individuálnímu, svéráznému tvoření vlastnímu; oba dokonce spatřovaly obrodný pramen poesie naší v domácí tradici lidové. Ale zde shoda přestává. Chce-li ‚Obzor', aby písemnictví naše věrně líčilo ‚život i mrav domácí', míní tím zajisté pouze stránku jeho positivní, jasnou, povznášející a uklidňující, slovem jeho líc, kdežto ‚Lada-Nióla' hodlá rozbírati i jeho stíny, zápasy, nesrovnalosti, převrácenosti, chce bičovati a zatracovati, revoltovati a reformovati, chce hnilobu a zrůdnost, přežilost a vnitřní protivy ukazovati světu, chce zkrátka v obor poesie pojímati i všeliký nesouzvuk a rub života. Nejjasněji rozdíl obou skupin vyniká při jméně Byronově a ovšem, jak záhy také se ukázalo, i při jméně Heineově. ‚Obzoru' Byronův světobol, jeho pessimistické, bouřící pathos, Heineova skepse a ironie byly vlastností specificky anglickou nebo německou a výrazem osobním; ‚Ladě-Nióle' vlastnosti ty byly obecně evropskými, všelidskými, na něž má právo i básník český. ‚Obzor' Byrona a Heinea v poesii naší pokládal za neštěstí a zkázonosný jed; ‚Lada-Nióla' oba básníky za skvělé vzory a za spásonosný lék.

Odtud protiva obou táborův a nevyhnutelná, zásadní jejich srážka.

Duch literárních posudkův ‚Obzoru', zpravidla vždy zevrubných a thema vyčerpávajících, nese se směrem, označeným v článku úvodním.

Zajímavé pak je odůvodnění, proč nový list chce pěstovati pravidelnou a obšírnou rubriku kritickou. Poněvadž jediný vážný náš časopis, Musejník, více méně přestává na bibliografii, ovšem co možná úplné; poněvadž jiné, častěji vycházející listy jen nahodile si všímají novinek literárních a vždy pouze knih z doby poslední; a posléze, poněvadž časopisy naše, snažíce se spisovateli zpříjemniti nevděčný a nevýnosný úkol českého literáta, všecko šmahem chválí jako ‚důležitý příspěvek k národní literatuře, jímžto valná mezera se vyplnila' atd., čehož potom je následek,

že ‚chválením věcí nepatrných chvála vůbec ceny tratí a.. spisům opravdu výtečným křivda se činí‘.

Velmi rozmarně pak týž nepodepsaný posuzovatel líčí ještě jiný následek této všeobecné benevolence: občasné záchvaty a výbuchy kritické zuřivosti (str. 49 n.). ‚Uprostřed této bratrské lásky a shovívavosti spisovatelské,‘ praví, ‚vzájemně všeliké zásluhy vychvalující, bývá... obecenstvo někdy najednou vyburcováno hrozným hromobitím, jež jasnou oblohu literární zachmuřilo, vysílajíc strašné blesky na všecky strany. Nedůvodné vychvalování probudí vždy po nějakém čase některého ostrého ducha, jenž mrzutosti své nad podobným počínáním prudkými slovy uleví, a pustě se do nějakého spisu, na něm ani dobrého vlasu nenechá. Duch kritiky naší,‘ vykládá dále referent ‚Obzoru‘, ‚jest v ohledu tomto velmi barbarský; decimování, jehož nespravedlivost všude uznána, platí posud na soudné stolici naší literatury. Dvacet spisů přijme se velmi laskavě; všemi zvony vyzvání se chvála. Tu se vyskytne spis dvacátý první. Jest právě takový, jako byli předchůdcové jeho, má mnohé světlé stránky, má také mnoho temných. Každý očekává, že milostivá paní soudcová i tenkráte obrátí zraky své podle obyčeje svého ke stránkám světlým, pominouc temných shovívavým mlčením. Tu však vznešená paní si najednou vzpomene, že jest příliš dobrotiva, že si již lidé jejích líbezných úsměvů hrubě ani nevšímají, že jest zapotřebí, aby se ukázala jednou také ve hněvu svém. I zamračí se najednou, až hrůza patřiti, a vychrlí prudce ze sebe všecken hněv svůj na ubohého spisovatele. Všecko žasne nad touto přísností na tváři jindy usmívavé, a spisovatelstvo trne ouzkostí, že nastává doba soudův přísných, snad ukrutných. Tu však najednou pozorovati, že se mraky s čela vzácné paní tratí, že nabývá již opět své bývalé laskavosti — a spis dvacátý druhý přijme se rovněž milostivě, jako prvních dvacet, i pokračuje se v samé lásce a přízni tak dlouho, až se vzácná paní opět jednou rozhněvá. Myslíme, ža tu máme pravdivý obrázek nynější kritiky naší,‘ dodává referent, slibuje, že kritikové ‚Obzoru‘ všecko měřiti budou věcně a jednou měrou, ‚nechtíce býti ani obdivovateli, ani literárními Rhadamanty, nýbrž pokud možné šetrnými posuzovateli‘.

Stanovisko vydavatelův ‚Obzoru‘, vyložené v článku programním, dochází potvrzení a důrazu hned v prvním podaném rozboru‘ v posudku Sušilovy velké sbírky ‚Moravských národních písní s nápěvy‘, jež vycházela v Brně od r. 1853. (Str. 51 n.)

Posuzovatel zevrubně vykládá, že teprve doba nová pochopila,

v čem a kde se jeví individualita národův a tudíž i svéráznost literatury, která pět set let pachtila se po kosmopolitické antice nebo romantice, netušíc, že ‚nelze stvořiti původní básnictví umělecké než na základě básnictví lidu‘; vykládá, že pravdu tu první odhalil a ukázkami písní všech národů doložil Herder, po němž přišla doba ‚Sturmu a Drangu‘, ohlašujíc literaturu moderní; a vykládá posléze, že i v Čechách, — kde prý ‚se veršovalo po mnoho set roků, psaly se celé knihy básní, ale básnictví [vlastně] nebylo‘, — na stanovisko Herderovo postavili se Čelakovský, Kollár a Erben, plody svými ukazujíce, že ‚básnictví umělé samo v nejbujnějším rozkvětu svém není než básnictví lidu, pěstované duchy velkými, vědomými sil svých a jich působení‘, a že ‚kdo chce, aby mu porozuměl národ, musí rozuměti národu‘.

Týž názor se hlásí i v zevrubném posudku Erbenovy ‚Kytice‘, poprvé v knižním celku vyšlé 1853, kde kritik jednotlivé básně Erbenovy přirovnává ke skotským balladám lidovým, k Bürgerovi a Mickiewiczovi, v individualitě Erbenově spatřuje zároveň věrný ráz individuality české vůbec; a balladu ‚Svatební košile‘ pokladaje za ‚nejzdařilejší báseň celé sbírky‘, chválí na ní zejména, že v ní nevítězí ničivá síla vášně, nýbrž že báseň vyznívá akkordem uklidňujícím, vdechujíc do duše ‚mír, který z každého uměleckého díla zářiti má‘; naproti tomu pak, způsobem zajisté charakteristickým, v ‚Záhořově loži‘ pohřešuje ‚jasnosti, uhlazenosti a okrouhlosti myšlenek a obrazů‘, vadí mu tam i neznámá, dumavá, nespokojená bytost poutníkova, i ponuré, mlhavé pozadí krajinné, i šeré, široké a vláčné roucho bledé myšlenky základní. Patrně v ‚Záhořovi‘ posuzovatel cítil vlivy pessimistické reflexe moderní, kterou zásadně odmítal.

Ze stejných předpokladů vychází a podobných závěrů dospívá jiný, nepodepsaný posuzovatel Němcové ‚Babičky‘, jež právě tehdy 1855 vyšla poprvé. (Str. 291 n.) S radostí vyznávaje, že prý v díle ‚i po nejpřísnějších operacích kritické anatomie a chemie zbyde tolik zdravého jádra .., že se ani kritika ‚Babičky‘, ani ‚Babička‘ kritiky nemusí ostýchati‘, chválí spisovatelku hlavně proto, že sáhla ‚do života prostonárodního, nelíčeného‘ . . ., ‚kdež [prý] poesie místo pumpy ještě čistou studánku a místo klecí ještě ptactvo pod širým nebem .. prozpěvující nachází‘; že prostou, samorostlou lásku zvelebila ‚jednoduchými a přirozenými prostředky‘ uměleckými, což prý ‚jest bezpečným znamením šťastného a nezkaženého daru poetického a zvláště zásluhou za našich dob, kde romanopisci o závod křiklavých prostředků . . hledají, jen aby umordovanou

mysl čtenářstva do nového násilného hnutí přivedli'; a posléze, že Němcová formou svou i názorem vedle proslavené vesnické novellistiky Auerbachovy, Sandové a jejich školy ‚něco nového nalezla a vyvedla' t. j. že stvořila svůj a tudíž i náš nový, svérázný genre slovesný.

To všecko a jiné příbuzné naše zjevy literární z té doby probíraje, ‚Obzor' ukazuje, jakým duchem a kterými cestami u nás bráti se má nová tvorba slovesná.

Vedle toho však list nalézal si také příležitost pověděti, jakým proudům nová belletrie podléhati nemá.

Zásadních výkladů v té příčině dočítáme se v rozboru (rovněž jako všecky ostatní zevrubném a rovněž, jako bezmála všecky, nepodepsaném) některých prací, které přinesla založená tehdy ‚Bibliotheka českých původních románů, historických i novověkých', jejichž serii r. 1855 počala v Praze vydávati nakladatelka Kateřina Jeřábková.

Posuzovatel vybral si zejména čtyřsvazkový ‚román z dob nynějších' ‚Tři Čechové' od V. Ž. Donovského (t. j. Václava Žížaly [1824—1890], pozdějšího administrátora ‚Nár. Listův'), aby na díle tom ozřejmil své stežejní stanovisko. (Str. 457 n.)

Obsahu i formě románu moderního dopřává svobody co nejrozsáhlejší. ‚Fantastický svět, svět ideální a skutečný, vážný a komický, idyllický a satirický, sentimentální i humoristický, popisný i didaktický živel, formu dramatisující i lyrickou, zlomkovitou i pásemnou, prósu i verš, k tomu patero dílů světa, tři věky historie, třeba-li nadto ještě něco více, z nouze i měsíc neb nějakou hvězdu — to všecko má román sobě dáno, pod jedinou jen výminkou: aby byl províván duchem poesie, aby byl umělecky vytvořen.' ‚My mu dáme ještě více,' připouští posuzovatel; ‚nežádáme na něm poesie, jen když se živě pohybujíc, neprohřeší se proti ní; nežádáme na něm dokonalost umělecké formy, jen když bude míti tolik způsobnosti, aby mohl baviti. Hlad moderního čtenářstva je zvíře nenasycené: konsumujeť tak rychle knihy jako móda nynější lehké látky, a nezáleží mu na tom, aby právě dobré měl a nové, nýbrž aby mnoho měl a trochu změny, zvláště obalí-li se to do pikantních omáček. To však nepřekáží žádati, aby pokrm byl aspoň zdravý a omáčka ne jed aneb kalužina. Kde poesie, umění své váhy skládá,' volá náš kritik, ‚neskládá je humanita, rozum a slušnost a nesmí je složiti.'

Toto blahovolné měřítko na Donovského společenský román

český přikládaje, posuzovatel ‚Obzoru' dospívá k naprostému jeho zavržení.

Již titul ‚Tři Čechové' připadá mu buď jako špatný vtip anebo jako pouhé lákadlo; správně by prý měl zníti ‚Tři darebáci'. Neboť ve vypravování je sama všednost a ničemnost, pravděnepodobnost a škaredost, sprostota a mizernost (abychom aspoň nejvýznačnější stránky úsudku kritikova uvedli). Román předvádí prý vlastně jen hnusnou manželku a neméně hnusného manžela, hnusného otce a rovněž hnusného syna atd., a to vše na malebném pozadí nynější i někdejší Prahy, od níž to vše se odráží tím nepřirozeněji. Kritik skladateli neupírá daru vypravovatelského, nemá ho v podezření, že by snad ničemnost velebil nebo ji propagoval — nýbrž vytýká mu, že se mu ještě nedostává pravé životní zkušenosti a moudrosti, že mermomocí chce býti módně pikantní, že vůbec odhodlal se líčiti neřest, která nevyrostla na naší půdě a k jejímuž zobrazení nedostává se autorovi dostatek uměleckých sil. ‚Ovšem, hrůza rozmanitého druhu,' praví posuzovatel, ‚pelechy anebo mravní lehkovážnost všecko zhrýzající jsou ingredience elixiru, jímžto se nyní jistá částka evropského čtenářstva okouzluje' . . . Ale ‚nalezne-li román tohoto druhu repertoir jemu potřebný u nás, a bude-li týž výsledek, když se Petr a když se Pavel o totéž pokusí? Romány Marryatovy,' míní náš kritik, ‚nedají se na Vltavu a Labe, nedají se na rožmberský rybník přenésti; Châteaubriandův Atala nevetvoří se do koženek, třeba se byly hlinkou barvily ve vsi od silnice nejvzdálenější, a osoby i okolnosti, potřebné k románům Kockovým, Sueovým, Dumasovým a Dickensovým nerostou ve skrovných našich poměrech . . Skrovné naše poměry, povaha naše, způsob naší vzdělanosti nejsou rodištěm toho románu, na nějž narážíme. Kdož po Francouzích psáti chceš, měj i rozhled pařížský, měj pařížský život před sebou se všemi jeho jasnými i černými stránkami, měj francouzskou vynalézavost a obratnost, francouzský esprit, francouzskou elegantnost a bonhomii, foremnost a koketerii, abys uměl vyrážeti a přikrývati, přebarvovat a okrašlovati, kde čeho třeba, sic budou tvé hrůzy pouze . . ošklivé, tvé výmysly nepřístojné, tvá lehkovážnost sprostá. Podaří-li se ti ale vymysliti děj, který by se vyrovnal Paříži, a osoby, jež by se hodily k němu, jak vtěsnáš jej do Prahy, bys sobě i Šárek ku pomoci přibral?'

Jinými slovy: ‚Obzor' odmítá módní t. ř. sensační román s pozadím společenským nejen proto, že je aesthеticky pochybný, připouštěje do literatury příliš mnoho kalu a rmutu; nejen proto,

že látka jeho nevyrůstá znašeho života, jemuž je cizí, a že tudíž je nepravdivá; nejen proto, že u nás není proň vhodných vrstev čtenářských — nýbrž zavrhuje jej především proto, poněvadž pro román takový není u nás spisovatele, jenž by měl potřebné k tomu kvality umělecké, bez nichž každý pokus podobný zůstává pouhou neživotnou kopií, svéráznost literatury a skutečné bytosti naší nijak nevyjadřující.

*

Po všem tom, co jsme uvedli o směru a zásadách spisovatelů skupených kolem ‚Obzoru', je samozřejmo, že stanovisko listu k ‚Ladě-Nióle' nebylo a ani nemohlo býti příznivé.

Hned 1. číslo ‚Obzoru' (str. 57 n.) přineslo o ‚Ladě-Nióle', posudek zamítavý, označený pouze šifrou M., který vyvolal Fričovu ostrou repliku a zase obrněnou kritikovu duppliku.

Kritik ‚Lady-Nióly' v ‚Obzoru' odsuzuje vášnivý tón strany orthodoxní, jímž almanah mladé generace napadla. Chápe však ten hlučný odpor, poněvadž prý ‚mladinká bohyně vykračuje si příliš hrdě, patříc na všecky smrtelníky jako s kruchty; a přece v jejích pohybech, jejích zvucích, v celé její bytosti není viděti žádných důkazů, že by byla opravdu poselkyně z vyšších krajů'.

S ironií, tu škádlivou, tu žíravou, posuzovatel ukazuje na úvodní básni Fričově, kterak je myšlenkově nejasná a v proslovení bombastická; na novelle ‚Život sváteční' odhaluje, jaký má nepatrný děj, stínovité postavy, vnitřní odpory a psychologické nemožnosti; proti Fričovým názorům o básnictví staví názory své, apologii Heineovu, jako moderního básníka par excellence, snaže se oslabiti křehkostmi jeho poesie a zejména dvojakostí jeho charakteru; odsuzuje Fričovo naprosté zamítání antické poesie poukazem na umělecký ideál hellenský; a vzhledem k výsměšné stati Fričově ‚Z Bohdanče' prohlašuje se býti přítelem satiry jakékoliv, jen když je vtipná. Příspěvky jiných spolupracovníků více méně uznává a chválí.

Jak vidíme, osten ‚Obzoru' byl namířen hlavně a vlastně jen proti Fričovi samému.

Nebudeme stopovati dalších, většinou již podrážděných vývodů repliky Fričovy v ‚Obzoru' a dupliky posuzovatelovy, pod jehožto šifrou M. (jak Frič teprve po letech se dověděl, ‚Pam.' IV, 410) skrýval se mladý tehdy, nadaný, vysoce vzdělaný literát V á c l a v Z e l e n ý. Vytkneme i zde jen, oč byl zásadní spor.

Také ‚Obzor‘ uznává Heinea za vynikajícího, šťastného lyrika (tak jako posuzovatel prohlašuje se býti i ctitelem Byronovým), za stilistu prvního řádu, za muže duchaplného a neobyčejně vtipného. Neuznává však Heinea za repraesentanta věku po té stránce, pro kterou jej ‚Lada-Nióla‘ chválila nejvíce: pro jeho skepsi, negaci, výsměch, ‚vzteklý humor‘. To prý vede buď k apathii, skleslosti a zoufalství, anebo k materialismu života, světového názoru a také umění. ‚Ráz našeho věku,‘ praví Zelený, ‚jest hlavně ten, že vší silou svou zasazuje se o rozluštění nejdůležitějších otázek, týkajících se člověčenstva. Duševní boj tento jest velmi tuhý; každý čeká ouzkostlivě na výsledek, každý statečnější hledí sám seč jest přispívati k rozhodnutí boje tohoto. A co činí zatím repraesentant věku našeho, Heinrich Heine?.. Ušklíbne se ďábelsky a poví vám, že všecko to pachtění se po vyšších záměrech jest pouhé bláznovství, a že celé člověčenstvo je beztoho jen samá holota.‘ To je cesta křivá. ‚Po všecky věky pokládalo se za účel poesie povznášeti lidstvo z pozemského kalu do výše; pěvcové jsou všem národům i věštci, jichžto duch odhaluje budoucnost, jichž mocné slovo budí k činu, plaší zármutek, rodí nejčistší rozkoš‘. Poesie je ‚velebná buditelka, těšitelka, učitelka národů‘ . . .

Jak vidíme, je to opět týž spor theoretický, který jsme již charakterisovali. ‚Obzor‘ ani zdaleka není orthodoxní, není reakcionář, jako ostatní nepříznivé hlasy předchozí. I on je pro studium cizí poesie, i jemu poesie ta je pouze průpravou a prostředkem k samostatné literatuře domácí, i on horuje pro nejvyšší ideály člověčenstva jako ‚Lada-Nióla‘. Rozdíl je toliko v tom, že ‚Obzor‘ chce domácímu čtenářstvu předkládati pouze to, co vyrostlo ‚z jeho ducha‘ a názoru, ‚Lada-Nióla‘ pak předkládá všecko, k čemu básníka vábí jeho osobní individualita a nálada; a rozdíl je posléze v tom, že ‚Obzor‘ negaci a skepsi, rozervanost a spleen, kal a rmut myšlenkový a látkový v poesii naší pokládá za živel nebezpečný a škodný, ‚Lada-Nióla‘ pak za právo, ba povinnost každého opravdového básníka, aby byl ‚věrným zrcadlem toho, co za jeho času pracovalo a vřelo v lidstvu‘ — tedy i básníka českého.

Přese všecku rvavost těchto půtek literárních bylo vlastně dobrým znamením pro literaturu naši, že k nim docházelo. To nebyl klid hřbitovní, k němuž pracovala veškerá reakce let padesátých, která právě r. 1855 dostupovala vrcholu; to byl boj zásad a tudíž nový duševní ruch, nový život, pod nehybnou kůrou veřejnou klíčící a rašící.

Protivy ‚Obzoru' a ‚Lady-Nióly' po několika jen letech v poesii školy Nerudovy a Hálkovy se vyrovnaly, neboť byly jen zdánlivé. Oba tábory chtěly uvolnění a pokrok, a toho literatuře také se dostalo. Hlavní, skrytý kořen sporu tkvěl jinde: zajisté byl osobní, osobní z důvodů politických (viz L. Čech, na m. uv., str. 6; ‚Obzor' 63.).

Mužové, kteří stáli za ‚Obzorem', byli věrnými stoupenci někdejší strany národně liberální — Frič byl jedním z vůdců někdejších radikálův. On je pokládal za opatrníky a ramenáře, oni jej za nerozvážlivce, poseura a frasistu. Básnickým theoriím ‚Lady-Nióly' nástupce její, almanah ‚Máj' a skupina jeho v podstatě dali za pravdu. Ale v úsudku svém o básnické praxi Fričově zase ‚Obzor' soudil správně (viz str. 63 a konec ‚Posledního slova' o ‚Ladě-Nióle').

Frič (a to je kořen odporu proti němu) byl sice čilý literární průkopník nových směrův a jejich agitátor, nebyl však tím velkým básníkem, věrným zrcadlem práce a vření v lidstvu, za jakého se pokládal, nebyl pravý organisátor a tvůrčí, originální duch.

Jasnou korrekturu tohoto sebepřeceňování podala hned první léta šedesátá.

IV.

FRIČOVO DÍLO ŽIVOTNÍ.

První ročník ‚Lady-Nióly' zustal zároveň posledním. Přípravy Fričovy k ročníku druhému, v němž zejména chtěl rozebrati miláčka všech tehdejších mladých duší, George Sandovou, a knihu ozdobiti obrazem protektorky nové naší generace, Boženy Němcové, vyšly na plano. (Pam. IV, 403 n.) Předně nenalezl mecéna, jenž by na knihu byl vedl náklad. Za druhé pak pozbyl téměř všech spolupracovníků, kteří zastrašeni jsouce nepřízní konservativní strany české i odporem úřadů ke všem podnikům literárním, vycházejícím z ruky Fričovy, jeden po druhém od Friče odpadávali.

Za takových okolností Fričovi nezbylo, než dáti se na jinou práci, literární i neliterární.

K neliterární, které se podjal, aby úřadům ‚se vykázati mohl nějakým .. bezúhonným zaměstnáním', náležel především obchod

s lihovinami, jejž si Frič na podzim r. 1855 s bratrem svým zřídil na Vodičkově ulici proti nynější vyšší dívčí škole. Po té stránce náš romantický básník octl se ovšem v živlu zcela realistickém: vedl obchodní knihy, ‚pomáhal se svou nevěstou' bratrovi plniti láhve a rovnati sklady, natíral prý i sudy a vozíky na zeleno, ‚neštítě se žádné práce v jistotě, že tím klade základ pro bezpečnější svou budoucnost' (Pam. IV, 421). Výčitky, že pomáhá šířiti mor kořaleční, Frič později odmítal zejména službami, kterými jeho alkohol r. 1857 čelil prý jinému moru: pražské choleře, kdy prý se stal ‚pravou zdravotní baštou'.

Z literárního zaměstnání Fričova tou dobou uvádíme, že společně s Vorlíčkem spořádal k tisku básnickou pozůstalost Koubkovu, která potom vyšla ve čtyřech svazcích (Pam. IV, 418—9); že chystal se vydati spisy Máchovy, k čemuž však tehdy nedošlo (IV, 420); že s několika mladšími literáty podal obrněný pamětní spis sboru Matice České, aby na sobě provedla ‚radikální reformu v hlavě i v údech, a přizpůsobíc se duchu času, pokračovala směrem původních svých zakladatelů' (IV, 427), a rovněž tak se svými druhy snažil se oživiti sbor pro vystavění Národního divadla; že podle dané předlohy zpracoval dramata ‚Břetislav Bezejmenný' a ‚Tarasa Bulbu', která se počátkem r. 1857 také provozovala (IV, 440—2); a posléze, že marné pokusy s přáteli svými činil o založení nezávislého politického denníku na osvěžení obecné pokleslosti myslí (IV, 447 n.), o vydání satirického kalendáře ‚Kratiknot' na rok 1858, chtě v něm zejména veršovanými parodiemi starých, přežilých směrů ‚vyčistiti dusné naše ovzduší' (IV, 467), a o nový týdenník kriticko-belletristický, ‚Svět a domov', jejž od Nového roku 1858 hodlal vydávati u Kobra, maje již všecky spolupracovníky pohromadě. (IV, 468—9.)

Příčina, proč tyto nové organisační pokusy Fričovy se nedařily, tkvěla nejen v osobní povaze jeho a nejen v nepřízni starších literátů našich, nýbrž hlavně v odporu úřadů proti jakékoliv soustavné pokrokové práci slovesné u nás vůbec. Politická reakce v druhé polovici let padesátých chtěla míti ‚klid' a ‚pořádek', to jest úplné myšlenkové bezvětří a mrtvo také v oboru duševním; chápaly-li se pak práce slovesné u nás osoby kompromitované politicky, — plody jejich, třeba sebe nepolitičtější, již předem dávány jsou do klatby. Fričovi na př. a Sabinovi bylo o vánocích r. 1857 výslovně zapověděno, že nesmějí nejen nic redigovat, nýbrž bez zvláštního povolení ani nic dávati do tisku (IV, 472). Jaké mínění měly pražské úřady o českých literárních snahách vůbec

toho nad jiné charakteristickým výrazem byl pověstný výrok tehdejšího policejního rady Webra, jenž o Štědrý večer 1857 pronesl se ku předvolanému Fričovi: Ich begreife überhaupt gar nicht, wozu Sie sich anstrengen? In höchstens sechs Jahren kräht, glaub' ich, ohnehin kein Hahn mehr nach ihrer ganzen čechischen Litteratur! To byl předchozí pendant k výroku neméně pověstného správce pražského úřadu bezpečnostního, Päumanna, jenž r. 1859 dával šestiletou lhůtu do vymření nejen české literatuře, nýbrž také Čechům vůbec jako národu. (Pam. IV, 473.)

Náleží ke skutečným zásluhám Fričovým o další literární rozvoj belletrie naší, že za takových okolností nejen neklesl na mysli, nýbrž v soukromých schůzkách v nové domácnosti své opět a opět pokoušel se skupiti a zorganisovati mladou generaci nastávajících básníkův a belletristů. V počínání tom družila se k horkokrevné, radikální jeho povaze i jeho ctižádost a také vrozený český justament, jimž záhy znovu v obět přinesl opět svou osobní svobodu.

Pravili jsme, že Frič tak činil v nové domácnosti své. V únoru 1857 totiž Frič pochoval dítě i první svou choť, kterou byl pojal sotva před rokem, a již v listopadu téhož roku odvedl si domů choť novou, Annu Kavalírovu, dívku vysoce vzdělanou a nadanou, známou verši svými, krytými pseudonymem Anny Sázavské, která pod jménem ‚Silvie' a ‚Consuely' od let s Fričem udržovala písemné styky vroucí duševní pospolitosti, snad v celém životě jeho jedině opravdové. (IV, 455.)

V této útulné domácnosti, jejímž středem byla rozmilá, taktní, všem účastníkům sympathická Anna Sázavská, soustředil se od zimy 1857 tak řečený ‚kruh Májový' (IV, 472), jehož příslušníky byli: Jan Neruda, první své verše podpisující pseudonymem Janko Hovora, vždy upiatý, na venek chladný a odměřený, úsečný a sarkastický; Vítězslav Hálek, drsného, ‚neurvalého humoru' (IV, 480), ale ve verších svých plný měkké, sentimentální srdečnosti; Adolf Heyduk, překypující citem mladicky nevyčerpatelným a sanguinickými nadějemi do budoucnosti; Rudolf Mayer, bledolící, černovlasý krasavec, jenž elegantním oblekem svým zakrýval nouzi kterou zažehnával úmornými kondicemi, a duchaplným, ušlechtilým, zdánlivě veselým hovorem kryl hlubokou melancholii rodilých souchotinářů; dále Josef Barák, družný a přátelský, jenž svou básnickou neplodnost nahrazoval důsledným politickým demokratismem a vnějším nadáním organisačním; herec a pathetický deklamátor Karel Šimanovský, krotký lyrik Jilji Jahn, literární

všudybyl Sojka, stále mnohomluvný a vychloubavý a stále záhadný Karel Sabina, dr. Podlipský, Emanuel Tonner, Vincenc Vávra-Haštalský a ještě jiní méně známí a významní. (IV, 480—1.)

Výsledkem těchto důvěrných úrad, debat, předčítání a deklamací, často velmi hlučných a bujným humorem kořeněných, jež konaly se v bytě Fričově anebo na společných výletech do okolí pražského, byl jarní almanah ‚Máj‘, za nominelní redakce Barákovy vydaný v květnu 1858. (IV, 478, 482.)

Zatím však už se nad hlavou Fričovou stahovala nová mračna. Poslední příčiny katastrofy, která jej záhy potom stihla, byly dvě.

V červnu r. 1858 zemřel ve Vršovicích u Prahy známý spisovatel Ludvík Ritter z Rittersbergu (narozený v Praze 1809), nadaný hudebník, který r. 1841 byl se vzdal služby úřední, a odešed do Haliče za učitele hudby, počal se obírati literaturou, jíž zůstal věren, i když se vrátil do Čech 1845. Psal stati hudebně theoretické do ‚Květův‘ i jinam, psal novelly a básně, r. 1848 v ‚Ranním listě‘ otiskoval úvodní články, r. 1850 u Pospíšila vydal dva svazky Sebraných spisův a zároveň počal vydávati ‚Kapesní slovníček novinářský‘, jehož pokračování při 22. sešitě (liteře M) pro pokrokový směr jednotlivých článků r. 1852 policejně bylo zapověděno. Prohospodařiv na najatém statečku r. 1855 na Slovensku poslední zbytek jmění, vrátil se do Prahy a v nouzi a nedostatku zemřel ve Vršovicích.

Pro účast na tichém pohřbu tohoto literárního trpitele, jemuž hrstka přátel na odlehlém hřbitůvku vršovickém zapěla nad otevřeným hrobem, dostalo se Fričovi ostré úřední důtky, při níž mu zároveň nařízeno, ‚že se nesmí účastniti žádného pohřbu, žádné licitace, že nesmí vůbec za bránu, ani do arény, zvláště kdyby hrál se tam některý jeho kus, . . že nesmí nic dávat do tisku‘ a vůbec nic dále psát (IV, 486). To byl jeden přestupek.

Druhý spočíval v tom, že Frič psal přece. V červenci téhož r. 1858 totiž maličká knížečka ‚Pomněnky na slavnost 50letého trvání pražské konservatoře‘, vedle několika příspěvků jiných mladších básníků, otiskla Fričovu básničku o strakonickém dudáku, jenž hochům, kteří se vysmívali jeho dudám, přivolává: ‚Hej, ty písně, cožpak nejsou setbou české země, cožpak vám z nich nevyrostlo muzikantů plémě? . . Ano, hoši, nechte všeho posměchu a hněvu; bez dudáka nebylo by dávno v Čechách zpěvu!‘ Pouhé toto nevinné připomenutí, že česká píseň lidová projevuje samorostlou zpěvnost našeho národa, stačilo, aby drobné slavnostní ‚Pomněnky‘

byly zabaveny, poněvadž verše napsal literát, kterému veškerá výkonná práce slovesná se zapovídala. (IV, 488.)

Důsledky další pak dostavily se záhy. Koncem srpna 1858, po zevrubné prohlídce domácnosti Fričovy, kde pátrali po kompromitujících rukopisech, ale nic vlastně závadného nenalezli, Frič byl obeslán k úřadu, kde mu oznámili, ‚že pro nenapravitelné chování své [ihned] odvezen bude do sedmihradského krajského města Deéše za Kološvárem do internace'. (IV, 494.)

Nebudeme zde dále sledovati nových útrap, které Frič prožil v Sedmihradech, kam se za ním vydala i neohrožená jeho choť, ani vypisovati dalších osudů Fričova dlouhého vyhnanství, jež od r. 1859 plných dvacet let prožíval v cizině, zejména v Londýně a Paříži, a z kterého teprve na sklonku života na deset posledních let bylo mu dopřáno vrátiti se domů. Zbývá nám už jen stručně charakterisovati básnické plody Fričovy vzniklé na počátku tohoto dlouhého exilu, v letech od r. 1858 do 1860, které jsou nejzralejším poměrně výrazem Fričovy umělecké osobnosti.

Je zajímavé, že právě za této doby stálého duševního napětí a citového rozrušování vzniklo několik Fričových nejobjektivnějších básní epických.

Ještě před svou sedmihradskou internací Frič složil balladu o ‚Jelenu Karla Velikého', ve kterémžto ušlechtilém zvířeti, až do Jindřicha Lva šetřeném, básník významně symbolisuje osud polabských Slovanů.

Úsečným, freskovým způsobem ukrajinských zpěvů lidových Frič ve dvou balladách, ‚Dnèpr' a ‚Bludný pacholík', šťastně zpracoval svá themata: v první skladbě, již v Sedmihradech r. 1858 vzniklé, předvádí vraždící se ženu, jejíž muž, kozák, z dlouhé výpravy válečné si domů přiváží ukořistěnou dívku; v druhé skladbě pak, z r. 1859., snad nejpěknější, co v tom oboru Frič napsal, líčí tragický skon osamělé mladé vdovičky, která s ochotnou pohostinností přijala neznámého jinocha těšitele a tím propadla ďáblu.

Opravdovým dojmem působí také ‚Pověst z ostrova sv. Heleny', r. 1856 složená, o opuštěném a drakonicky střeženém světovládci Napoleonu I., který prosté venkovské dívčině zlatem se odměnil za uvadlou kytičku a tím k lékům pomohl choré její matce, začež jeho hrob záhy potom vděčné mladé ruce den co den ozdobují svěží květinou.

A z duše vyvřela i legendovitá ballada o ‚Posledním bratru na Sázavě' (z r. 1860), který jako němý žebrák přijde

do kláštera, kdysi slovanského, zemřít, a umírá za divného zjevení někdejších slovanských mnichův a za jejich hlaholného zpěvu Hospodine, pomiluj ny.

Vedle těchto ballad je řada básní lyrických, kde Frič silným slovem dává výraz svým osobním náladám.

Ve verších, nadepsaných ‚Psí dni' (z doby před samou internací) je málo slovy plně zachyceno dusné ovzduší reakční, kde ‚i psům již není volno . . .' ‚Aj, děsný boj to v rakvi stěsněné se neustále topit v snách, . . . nemoci přispět matce zmučené — za živa hnít a rozpadat se v prach!'

Ale tato zoufalá resignace není trvalá. V písni ‚Kalich' (z téhož roku) Frič hymnicky kalich oslavuje jako zdroj a symbol nadšení, utrpení a ponížení i bratrství a volnosti naší; v písni ‚Mistr' (téhož roku složené) apostrofuje jméno Jana Husa jako vtělené české historické svědomí, které pokaždé s novou silou se ozývá v dobách nejhorších; a v poslání ‚Českým Jezovcům' (z r. 1859) vášnivě odmítá všecko společenství s nositeli ideí protireformačních jakožto živlem nečeským, který soustavně podvazuje životní sílu národa.

Známé verše ‚Dožij — dopij!' (z doby internace sedmihradské) jsou výkřikem duše, která zmučena jsouc samotou, vemlouvá se do vytrvalosti v životě i utrpení.

A tak ve verších Fričových z té doby střídají se časové i osobní nálady a dojmy: důvěra v budoucnost národa i zase beznaděj, víra ve vlastní poslání básnické i zase stesk nad silou zlomenou.

Události, které zvěstovaly konec reakce evropské r. 1859, také Fričovu verši vdechly nový život. Silná dojmem i zralá slovesným útvarem je nad jiné píseň na ‚Svobodu', jež ze slzy Kristovy nad pádem Siona vzrostla za věku nového ve světový příval, který přese všecky hráze posléze vítězně se provalí k cíli.

Zejména pařížské výtvory Fričovy z roku 1860, z prvního léta obnovované volnosti politické, jsou šťastným vtělením myšlenek a nálad básníkových. Poslání ‚Těm nevěrným' obrací se ke krajanům malé víry a zaječího srdce slovem důtklivým . . . ‚Vy jste zpívali, když třeba bylo hřmít, a vy jste zoufali, ba chtělo se vám mřít, když nad mohylou nám duch času zaburácel' . . . Poslání ‚Spěte s pánem bohem' zatracuje živé spáče před bojem a oslavuje mrtvé spáče po boji. Poslání ‚K západu' teskní nad zapadlým sluncem minulosti české, jež ‚jak bludná hvězda přeorává světy a děsí vrahy — děsí baby, kmety'; a

básník se ptá: ‚Zdali nám východem a znovu zrozené se vrátíš? Kdož to ví! — Nedoufám v národ bratrovraždou kletý...‘ Jak vidíme, Frič zachoval si své antipathie k carskému Rusku netoliko se stanoviska polonofilského, na němž stál s polskou emigrací pařížskou, nýbrž i jako účastník roku 1849, kdy branná síla carská pomohla u nás potlačiti nejen povstání maďarské, nýbrž i demokratické volání po konstituční svobodě u všech národů rakouských vůbec. O této svobodě zpívají Fričovy verše nadepsané ‚Slovan‘ (rovněž z r. 1860), které ve vytrvalosti, s jakou Slované dosud jiným dovedli otročiti, spatřují záruku vytrvalosti, s jakou od nynějška žíti budou sobě.

Tyto básně a ještě řadu jiných Frič pod úhrnným názvem ‚Písně z bašty‘ otiskoval v jediném ročníku svého genevského časopisu ‚Čech‘ z r. 1861, a písně ty většinou pojal také do svého ‚Výboru básní‘, v Genevě téhož roku vydaného. Přirovnáme-li tehdejší znění veršů těch ke konečné úpravě ve výboru posmrtném, který pod názvem ‚Odkaz J. V. Friče‘ r. 1898 pečlivě pořídil a vydal Jaroslav Vrchlický, uznamenáme výhody, jichž se veršům dostalo dlouholetým pilováním. Vzhledem k této definitivní vyzrálé formě lze souhlasiti s vydavatelem, který praví (str. XII): ‚Chceme-li mluviti o politické lyrice české, pak ta vedle Havlíčka začíná Fričem. A v tom jest jeho význam.‘*

* Na str. 170., v ř. 12. místo: ‚Policejní ředitel, známý potomní spisovatel Sacher-Masoch‘ čti: ‚Policejní ředitel Sacher-Masoch, otec známého potomního spisovatele.‘

FRANTIŠEK TAUFER:

LIST ODSOUZENÉHO.

Uzavřel jsem před časem přátelství s člověkem plachým jako srna a tak dobrým, jak nebývá každodenním zvykem mezi lidmi. Možná, že jsem byl pro něj až příliš zaujat a sám jsem si jej zkrásňoval, ale zdálo se mi vždy, pokud jsme se ještě stýkali, že všechno, nač položil ruku, neslo stopy jeho dobroty a laskavosti.

Byl jsem tehdy v letech, kdy se lehko uzavírá přátelství, aby se ještě lehčeji zabilo — pro něčí hloupost. Nevím už příčinu našeho rozchodu — a podivno, neželím dnes mrtvé naší lásky. Byl bych zapomněl také docela na památku, jež mi zbyla po něm, ale hledaje jednou nějakou obchodní listinu ve stole, našel jsem onen svazeček sežloutlých lístků papíru. Byl to poslední dopis jeho bratra, tak podivně skončivšího svůj život. Četl jsem jej znovu, a napadlo mi, že by mohl býti vytištěn v době, jež nevěří už v lásku.

Nezměnil jsem docela nic na této krátké zpovědi umučeného srdce, jež by mohla býti snad pozoruhodna, kdyby byla napsána některým zapomenutým romantikem.

*

Nuže, zde tedy onen list:

... Není to zazlíváníhodno, že jindy si na tebe nevzpomenuv, píši ti teď, kdy jsem opuštěn? Neboť, ač mám tolik věcí, jsem přece sám se svým bolem, jenž je dosti veliký, aby mohl už býti

přirovnán k oněm bolestem v otevřené přírodě, jež jsou tak hrdé: žal stromu bleskem roztříštěného a přece nezabitého, smutek zašlápnuté květiny, jež umírajíc dýchá svou nejrozkošnější vůní, bolest, která se chvěje v hlase srny, patřící na past, v níž chyceno její mládě.

Když mi zemřela žena, tolik mne milující, bylo najednou tma. Žena ta nebyla nikdy celá moje, díky předsudkům měšťanské morálky a díky naší — moudrosti. Byli jsme opravdu docela rozumní, že jsme si nezkazili illusi rozkoše realitou, jež nám konečně kynula v příštím manželství neodvratně a jíž jsem se někdy trochu lekal, ač jsem po ní toužil, příliš toužil. Ale nebyl-li v této touze už svrchovaně čistý požitek rozkoše, mnohem prudčeji pociťovaný a žitý (protože mohl být nekonečně stupňován), než ve skutečnosti, jež bývá dosti hrubá a klamavá — protože konečná? Z neukojené touhy se nevystřízliví, protože je věčná — toť její přednost.

Touha nese, a i když zůstavuje někdy chvíle vysílení a únavy, tož nikdy ne odpor a hnus, jenž přepadá člověka po tělesném opojení. I když někdy touha (ale velmi zvolna) zemře, sladká její mrtvola jest v srdci a dovede po letech osladiti ještě i rty, zaprášené prachem cesty života... Toužil jsem tolik po spojení, jehož jsem se i lekal (nevím, proč jsem se lekal), až přišla hrozná tma. Přichází vždycky tma, toužíme-li po velikém světle? Také si myslím, zda ona opravdu neodešla za tím velikým světlem. Její duše tak často bývala na dalekých cestách, až přišla v krajiny, odkud se nemohla už navrátit domů. Jsem to tedy jenom já, jenž zůstal ve tmě. Ale brzy přijdu do světla. Dnes už to vím...

Pochoval jsem ji na našem malém hřbitově, ale k jejímu hrobu se nevracím nikdy. Vím, že tam ona není. Nenavštívil jsem toho smutného místa ode dne, kdy poprvé slyšel jsem opravdově strašnou hudbu dopadajících hrud na dřevěnou rakev, jež věznila její tělo, zatím co duše už byla — kde? Posledním nárazem hroudy jako by přetržena byla páska mezi mnou a mrtvolou tam dole... Zcela jistě vím, že není dobře vraceti se na místa, kde jsme pochovali sen, milované zvíře, lásku nebo člověka. Taková místa jsou nejstrašnějším rozčarováním pro nás, dovedeme-li mohylou proniknouti dovnitř hrobu a uzříti milovaný předmět v rozkladu. To není náš miláček. Odešel jistě z tohoto místa, kde vše je tak pravdivě drsné...

Ale jsou místa, posvěcená našimi polibky a vyzdvihnutá závratí naší lásky, již nepřetrhla smrt. Tam najdu její malou stopu v písku, v dechu mýtiny rozpoznám parfum jejích vlasů a v laškujícím větérku vlny jejího slavičího hlasu. Les bude mi mluviti o ní, smrčky, jež objímala stejně jako mne, budou mi vraceti její polibky nevychladlé a nevyvětralé. Musím ji najiti v našem království.

Veden jsa touto utkvělou myšlenkou, vracel jsem se, ubíhal jsem po práci (nebyla mi nepříjemna teď, neboť se tak dobře pracuje ze zoufalství) do těch slunných rozloh kolem našeho města, jež jsme nazvali svým královstvím. Na všech čtyřech stranách světových byla rozložena ona sladká oblast, kde snem chodívali jsme jako skutečností a skutečností jako snem, přicházejícím z daleka, — veliké bylo naše království, jehož dobývali jsme svým láskyplným pohledem a podmaňovali svým srdcem. Patřily nám tyto lesy a mýtiny opravdu víc než panu hraběti, jenž je měl zapsány v pozemkových knihách, byly pro nás bohatší, než pro něho, byly — naše. Zůstal jsem věren západní části našeho území a navštěvoval jsem ji den co den. Byl to mladinký les s korunami stromků, které se našemu pohledu zdály být jemnými vlasy, jež tolikrát chtěla Marie pohladit rukou od vrchu kopce až do údolí dolů, ale měla — krátkou ruku. Zde našel jsem celý svůj starý život (protože život náš neumírá), svedl jsem jej ze všech koutů světa v toto jediné místo, kde jsem jej prožíval znovu, řídil jej: zastavoval, pil dlouhými, pomalými doušky, jako víno, dlouho sluncem tajemně připravované, jež chutná jediné v kapkách, zdlouha přijímaných. Patřil jsem už jenom minulosti, já, který chtěl býti tak hrdý a dobývat a tvořit světy. Byl jsem minulý, jinak řečeno: ztracený pro skutečnost. Myslil jsem si někdy: Což, nejsem sám už pouhá fikce, čirý výmysl, zdání? Opravdu, začal jsem myslit pomateně a to ještě víc urychlovalo můj odchod z reality. Šílenství to tedy bude, co mne docela odvede ze světa? Hloubal jsem o tom (podivno: dovedu přece mysliti jasně a stopovati mozkovou funkci) a poznal jsem, že rozum je šílenství. Zvíře, protože nemá rozumu, žije přítomné chvílí a zapomíná pod hvězdami na slunce. Člověk je zvířetem, pokud se plně nezmocní svého rozumu. Ale je to podivné: tu začne u něho šílenství a stupňuje se s rostoucím intellektem. Dokazoval jsem si to případy z historie, já, docela už minulý.

Tak jsem upadal, chátral, jak vidíš . . .

Ale nemožno, aby člověk byl sám. Člověk není nikdy sám,

i když je opuštěn svými drahými. S počátku jsem byl přesvědčen, že jsem docela jen já, sám, já a moje bolest, pak jsem však viděl, že kolem mne je mnoho životů, jež trpí. Ale ač trpěly mnohem víc nežli já, anebo právě proto, žádný řetěz nepojil nás a byli jsme každý světem pro sebe — mnoho trpících tvorů. Není rovnosti, stejnosti tvorů, není ani stejné bolesti, jež by je pojila. Rozdíly mezi bolestmi jsou analogické s rozdíly mezi tvory, a nebojím se říci, i s rozdíly mezi lidmi. Neměl jsem soucitu k těm druhým, protože jsem ho neměl ani k sobě. Byl jsem oddán své bolesti, nemohl jsem tedy litovat cizích ran. Říká se, že trpící rozumí trpícímu. Není to pravda. Žádný nerozumí ani své bolesti, ani sobě nikdo nepomůže, protože bolest je něco většího než člověk. Člověk je docela passivní, při bolesti víc než při radosti — proto bol musí přijímati odevzdaně.

Přece však zatoužil jsem po úzkém sepětí s cizí bytostí. Nebyla to vlastně docela cizí bytost.

Stalo se to takto. Kolem místa mého každodenního odpočinku a snění vedla cestička srny. Zvířata chodívají svými vyšlapanými cestami jako lidé. Když jsem svou srnu spatřil poprvé, nepoznal jsem v ní nic, než obyčejné zvíře, docela obyčejné zvíře, protože spatřivši mne, uprchla rychle, plachá. Ale poznavši, že jsem málo nebezpečný, spřátelila se se mnou již za týden ku podivu mému tou měrou, že dovedla se mi podívati do očí, ač cestičky své neopustila, aby se mi přiblížila. Patrně mi ještě docela nedůvěřovala.

Ale dívala se mi do očí.

Neviděl jsem nikdy tak z blízka srny a neviděl jsem nikdy tak krásné srny. Její krása potřebovala by k vystižení svému slov všech básníků dosud nezrozených.

Jak jsem již pravil, srna pohlédla mi do očí. Pohledy lásky zraňují jako střela, ale tento pohled zabíjel duši.

Kde jsem jej už viděl?

Upadl jsem podle všeho do mdloby, protože, když jsem si uvědomil, že to byly její oči, oči mé mrtvé, svítil již měsíc s hvězdami a srna byla daleko odtud. Chvěl jsem se úzkostí a strachem. Uvidím ji zítra, abych potvrdil skutečnost toho, co jsem pokládal za hallucinaci?

Druhého dne šel jsem o celou hodinu dříve do království. Dvě hodiny čekání byly pro mne mukami věčnosti. Byl jsem zoufalý a blízek šílenství víc než jindy, když v tom — zatočila se mi hlava. To známé vlání šatu, když přicházela za mnou moje

Marie v tato místa, zase jsem uslyšel po dlouhém čase. Ale ještě jsem se nevzpamatoval z úděsné radosti, a již vystoupila moje srna — ne srna, o n a t o b y l a. Její oči, ty její oči, jež jsem dávno líbal. V i d ě l j s e m j i z a s e c e l o u. A vztáhl jsem po ní ruce, žádostivý. Dnes, kdy všemu dobře rozumím, vím, že každá prudká žádost zažene zjevení. O n a zmizela. Srna odešla... A se mnou se bořil svět — tak se mi aspoň zdálo.

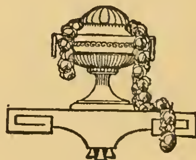
Ale za malou chvíli všechen hallucinovaný hukot v mém mozku byl přerušen výstřelem z pušky. Oh! Hnal jsem se, letěl jsem jako blesk v ona místa.

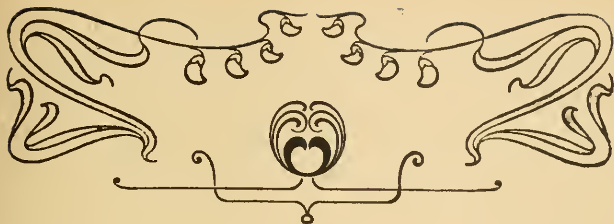
Přišel jsem pozdě. Viděl jsem jen j i, mrtvou, ležící v krvi na kraji paseky, a pak jsem hned zase pozbyl smyslů. Když jsem se znovu probudil, ležel vedle srny mrtvý myslivec. Asi jsem ho zabil. Jak, to nevím. Bylo mi vše lhostejno. Šel jsem se rovnou udat...

Doufám, že mne odsoudí k smrti, protože nepronesu ani slova na svoji obranu. Ne-li, nabudu zbytku odvahy, abych se zabil sám ve vězení, dříve nebo později.

Je mi teď docela dobře. Moje cela, v níž jsem zatím zavřen, jest plna věcí, jichž strážce, přicházející dvakrát denně, nevidí. A přece se cítím opuštěn. Ale nebudu opuštěn, až...

Nevím, co mne přimělo k tomu, abych ti psal. Bývá to snad zvykem před smrtí, kterou tušíme a k níž jsme odsouzeni sami sebou, ale já jednám, aniž vím proč. Konečně: netážu se po tom. Člověk je vždy bezradný a spěje k jedinému cíli, smrti. Smrt, toť můj úděl, jehož snad brzy dojdu. Smrt, toť o n a. Neboť j i spatřím jistě — potom...

JOSEF BLÁHA:

MÍLA CHRYSANTHEMA.

Vytrhli květinu ze zahrady, vzali jí sestry, milence, odnesli a usilovali o to, aby ji vypěstovali v exotické formě. Zahradník byl starý, ctižádostivý odborník a despota, jenž miloval květiny. A byl otcem rodiny, která se rozrůstala. V ní i ve skleníku rostly jeho děti i květiny cize jeho vůli i touze.

Podzimové jaro smutnýma očima se dívalo širokými okny do skleníku, na sklech stékaly slzy, vyplakané vzdechy magnolií, tuberos, lilií a aster. Slunce zahořelo radostným sáláním do očí smutným květinám, jako by je chtělo polibkem všechny roztěšit, a sklánělo svou zlatou hlavu níž a níž, jako by ji chtělo položit do klínu barev a vůní.

Ale skla skleníku byla příliš silná, a venku v zahradě začínaly už mrazy přecházeti po záhonech aster a ustárlých růží ...

Byla to radostná, mladá, svěží, snědá chrysanthema, mimosa, a měla duši bílou a zpívala barvami a vůněmi jásavé písničky. Její květ, veliký, bohatý krásou dlouhých, ohnivých květních lístků, blyskotal se v úsměvech slunce. Přinesla skleníku radost, květinám touhu a obdivu je naučila.

Zahradníkovy děti ji měly rády a říkaly jí Míla, podle nejstarší sestřičky. Proč, o tom znaly pohádku ... Míla Chrysanthema —

Bledého hocha měla ráda. Chodíval v navečerech líbat její květ, svěřoval jí své něžné štěstí a naučil ji tušiti obsah lásky a zpíval jí o lásce písničky ... A měla ráda Mílu, o které jí hovořil, protože jí dávala svá útlá hlazení, když ji přišla zalévat. To přišlo slunce k ní s laskavými slovy utěšení, jež tolik důvěřivě hřálo, že se květina vděčně v něze ukláněla k bílým rukám Míliným a uronila slzu rosy z nejhlubšího nitra svého okvětí. A sestry-květiny se udiveně usmívaly tomu nepochopitelnému pláči snědé Chrysanthemy. — Tak míjelo odpoledne veselých horování a hry s větrem, až slunce usnulo za stohy za řekou.

Tu přicházel bledý hoch. Přišel tak tiše jako ona scházela. Usedl na okraji záhonu do trávy, snesl své nemocné rty do květu, políbil a pak se zadíval větvičkami k houštině. Tenhle pohled rozzelenalých očí vyzpíval všecku touhu čistého hříchu, velikého snu a smutek mládí ... Tak vypravoval bledý hoch o svém něžném štěstí. Snědá Chrysanthema ani nedýchala. Když ustal, rozdýchla svou vůni po záhonu a on se usmál a očima pohladil snědý květ.

Měsíční přísvity chodily choulit její květní lístky, když odešel bledý hoch. To pak snila Míla Chrysanthema zlaté sny, divné, kouzelné, bílé a teplé sny o jaru, jehož se nesmí dožiti ...

Když jí vzali zahradu, vzali jí bledého hocha i ty zlaté sny ...

Rostla ve skleníku hrdě a vzdorně a rychle přerůstala ostatní, citlivky, a překonávala je vůní. A zahradník začal říkat, že je to vůně nemoci. I barva květu měnila se a blížila barvě pleti člověkovy. Aloe, lilie a rozpuklé kakty už si šeptaly, že snědá Chrysanthema umře ... Dychtivě a soucitně naslouchaly, jak žalovala, jak zpívala stesk a prokletí ...

První sněhy se venku nakladly, i na oknech skleníku. Nebylo viděti ani slunce ani cestiček v zahradě. Jednoho večera, kdy pod sněhovou rouškou v oknech bylo lze tušiti světlo měsíční, zaplakala steskem a touhou, právě když děti šly skleníkem, veselé, hlučící, k Míle, k sestře své nejstarší, samotářce, jeptišce snů a krásy ...

Za skleníkem měla svou celu. Všecky návštěvy procházely tímto malým světem barev a vůní, jako předsíní intimní komnaty princezniny. Za temnou portièrou byla Mílina světnička, vroucná, teplá, důvěrná; jiné květiny a jiné vůně tu bydlily ...

Děti přiběhly uleknuty, zaraženy stanuly a s ustrašenýma očima vypravovaly o stenu, jejž zaslechly mezi květinami ... Bály se, bály; neboť zastaly sestru nemocnou, polosedící v po-

duškách s nachýlenou hlavou, přemítající. Míla stonala od onoho dne, co přesadili snědou Chrysanthemu do skleníku. Nevycházela, nezpívala. Byly mlhy, těžce padaly, těžce se dýchalo . . .

„Dejte mi snědou Chrysanthemu, děti — —“

Řekla to slabě, zasněna. Zakašlala. Chorá, sesláblá, klesla do podušek bílých jako ranní mlhy podzimní. Chtěla by se těšiti květinou krásnou a zdravou, již měla nejradši, již zalévala a hladila . . .

Když ji přinesly, usmála se:

„Jeho Míla, — — snědá květina —“

A zelené oči zamodraly a byla v nich slza, nenarozená ještě, touha a stesk. Dlouho již nenosila mu vděčných slov a tichých liliovitých polibků . . .

Chrysanthema v pokojíku prudce zavoněla. Jako by jaro vešlo, radostné, silné a sílící . . . A byla to chvíle radostného snu . . ., o síle života — — Štíhlá postava bledého hocha zdála se vcházeti k ní tímto snem. Jeho bílé, subtilní ruce se vznesly v tichém gestu snivce, jako by cosi podávaly a chtěly obejmouti — —

Květina sklonila květnou hlavu níž, roztřásla svou vůni poslední po polštářích a zlomila se. Míliny oči zaplály jako by dohlédly dna propasti smutku . . . Sen, touha, život stanuly v pohledu a v úsměvu, jenž rozkvetl jí na rtech. Mlčelivý úsměv krásy a bolesti . . .

„Až se tak život rozlomí — —“

Její bledý sen se zapotácel. Myšlenkou, které nevyslovila, ale kterou četl jí na rtech. A hluboké oči jí zpívaly mlčelivou písní — —

FRANTIŠEK TAUFER:

ÚNAVA ÚNOROVÝCH DNŮ.

Dnešek vždy na zítřek nám štěstí odkládá.
A v noci uvadne, co za dne vyrůstalo.
Toho, co krátký den nám dá,
je strašně málo.
Je málo světla, málo radosti.
Divno, že srdce ještě plane!
Myslím, jat nebývalou starostí:
zda vítr do jara i moji pýchu neodvane.

Kdes v dálce číhá propast, tichý, spravedlivý vrah.
Noc zahání mi s cesty jasné světlo denní.
A cítím únavu z těch započatých drah,
jichž konce dojíti už síly není.
Nevábí cesta... Je zrádná, blátivá.
Každý krok bolest a každá bolest závrať. A závrať jako
rána nebezpečná.
Nehoří dálky. Zrak nadarmo se toužně zadívá.
Krajem se valí mlhy proud: zlá, vysměvačná ironie nekonečna.

Toho, co krátký den mi dá,
je tolik málo.
Vítr jen smutné básně povídá...
Že se mé srdce kdysi smálo? Že se smálo?
Oh, teskno je mi po slunci, oh, teskno je
po žáru léta, který jak láska zraní.
Sluneční volám paprsky, by zdvihly těžké závoje
temnot, jež obzor zúžují a hledět do dálky mi brání.

DAR ZEME.

Jdu lesem... Bloudím a cesty sobě matu.
Rok jsem tu nebyl a je mi vše tak cizí.
Zvěř plaším. Srn stádo rozběhlé v chvatu
v záhybu aleje mechové mi mizí.
Sníh v lesy padá, lesy v nové snění.
Smrky vysoké, z nichž visí čerstvé jmelí,
stojí přede mnou ve slávě proměnění:
na dávné milování jsme se rozpomněli.

Na těžkou vůni lýkovcův a na hru rosy
v koberci trav a ve větví a korun výši,
na zmatků tajemství, jichž tíži srdce nosí,
na slova nevyslovená, jež miláček přec slyší,
a na všechnu zlekanou rozkoš prvního zahoření...
Bych navždy odejít mohl, dnes jsem se na tato místa vrátil,
můj každý pohled na stromy je nové rozloučení
s bývalou láskou, kterou jsem dávno ztratil.

Ať mrtvolu mé lásky lesy pochovají.
Spí tady, aby jinde se mi probudila,
jímavější a krutější v svém taji,
květ hmoty omamný a nebezpečná síla.
Já vím, že v cestu mou zas slunce svitne
a stěhovavé ptáky zláká pučící větévka jívy.
Blížení lásky v mracích zabouří a bleskem kmitne
a v krvi zahoří dar země milostivý.

ANTONÍN VESELÝ:

NÁLADA.

Stříbrné hlohy klečí ve sněhu,
v nich střípek měsíce se blyští,
umrzly kapky rosy na nebi,
jak na provátém vřesovišti.

Odevšad lítost srdce napadá
a touha rty své v jíní smočí —
Chce se mi náhle líbat milenku,
má dneska uslzené oči.

JAROSLAV KOUDELA:

K AESTHETICE MELODRAMATU.

Píše-li se dnes o melodramatu, nečiní se to již pro jeho theoretické obhájení. Dnes, kdy vedle některých dřívějších máme před sebou základní melodramata Fibichova, „Enocha Ardena" od Richarda Strausse a melodramata Josefa Suka, o umělecké oprávněnosti a životní síle melodramatu není pochyby. Ozývají se ovšem ještě varovné a odpírající hlasy, jako Riemann, Felix Weingartner na př.; ale hlasy ty přirozeně blednou před životní a přesvědčující krásou umění.

Není-li potřebí melodramatu obhajovati, lze je ovšem vykládati, podati jeho rozbor s hlediska psychologie i dějin umění, a tím naznačiti jeho význam.

Otázka má u nás i jisté národnostní zabarvení: melodram jest forma, kterou k obrození a k plnému uměleckému rozkvětu přivedl velký náš umělec, Zdeněk Fibich, a kterou aestheticky vyložil a ohhájil český aesthetik, Otakar Hostinský. V obou směrech vývoj navazuje na ně: jak v oboru hudebně tvůrčím, tak ve směru aesthetického výkladu.

Co ve formě melodramatu je nového, odlišného od posavadních útvarů hudebních?

Jedna věc je jasná hned na pohled: melodram je spojení deklamované řeči s hudbou; místo zpěvu nebo recitativu splývá s hudbou pouhé deklamované slovo. To je vnější akustické novum melodramatu, novum, jež nejvíce narazilo na předsudky a námítky, je-li možno a umělecky účinno takové spojení hudby s věcí, melodicky a rhytmicky sice příbuznou, ale svou jemnou rozčleněností a pohyblivostí přece jen valně odlišnou od hudby, v odměřených intervallech a rhytmech přesně a určitě plynoucí.

Konec příště.

FEUILLETON

O CENÁCH, MOSTU A RADNICI.

Napsal jsem, myslím, v některém z minulých feuilletonů, že nikde není tolik dobré vůle jako v Čechách. Dobré vůle, lásky a taktu: nikde jí tolik není. A z Čech dlužno jmenovati na prvním místě pražskou radnici. O jejích skvělých činech kolují legendy. Vykonala pro nás mnoho. Pro nás Čechy a pro nás literáty. Můj Bože, čeho se ještě dočkáme!

Na příklad je zde Turkova nadace. Každého roku rozdílejí se literátům všech oborů čtyři ceny za vynikající díla. Již to nás uspokojuje: budeme míti vždy vynikající díla, poněvadž se za ně ceny udělují. Není to právě zásluha radnice, která se tak postarala o znamenitost české literatury. Ale zakladatel byl tuším členem sboru. A radnice cenu udílí. S tím nutno počítat. Nadační ustanovení určují, že podle návrhů, podaných porotou. Ale s tím počítat není už nutno, tak se aspoň ukázalo letos.

Sbor obecních starších věnoval zpravidla dosud péči záležitostem jiným. Přílišné tříštění sil vždycky škodí. Občas stavějí se representační domy; také pásma na elektrických drahách nutno vymysliti. Občas nutno smluviti radniční kompromisy. A, panečku, radniční kompromis není jednoduchá věc. Lidé svíjejí se nadšením za prozíravého našeho hospodářství: Aj, město vidím veliké!

Lidová moudrost říká, že každý dělá co může. Sbor obecních starších najisto dospěl dále. Dělá více než může. Poctivý člen sboru nezalekne se ničeho; ani své neznalosti. Běží o literaturu — mluvme tedy o literatuře! Hlavní věc je, aby se Praha neukvapila. Nutno tedy zkoumat a pátrat.

Není to vlastně poprvé: již před lety stal se případ podobný. Sbor zkoumal a pátral ... nad své síly. Ale od těch dob literárních i neliterárních copů estetický zájem sboru poklesl. Vyčerpal se. Jen zřídka to vzplanulo pod popelem. Tak bylo tomu loni, kdy sbor, osvícen Sv. Duchem (bylo to masculinum, femininum nebo neutrum?), uznal, že kniha primo loco kommissí Tur-

kovy nadace navržená stojí daleko za knihou, navrženou secundo loco. Přes šedesát obecních starších osvítil zmíněný Sv. Duch.

Tak bylo loni. Letos přišlo něco nového. Sbor obecních starších se úplně emancipoval od určitého návrhu kommisse. Shledal, že porota počínala si povrchně. Zašel tedy sbor do hloubky. Odhlasoval cenu autoru, který ceny vůbec dostat nemohl, poněvadž nebyl navrhován v nižádném ternu. Ale ježto juristé měli své pochyby o správnosti postupu sboru, zvrtnuto usnesení, učiněné v březnu měsíci. Po celý duben členové sboru pilně se informovali; nikdy se tolik nečtlo jako za toho... aprile. V květnu schůze obecních starších rokovala o neudělení čtvrté ceny z Turkovy nadace znovu. Hluboké dubnové studium nezůstalo bez účinku. Dáno porotě černé na bílém, že jednala povrchně. Pak se shledalo, že jeden z terna dostal už cenu; ať tedy porota napraví svou povrchnost a jmenuje kandidáta způsobilejšího a ceny hodnějšího. Neboť zbývající kandidáti nevyhovovali. V jejich konduitě našly se kaňky. Panu Březnovskému nebyl prvý dost vlastenecký a názorů dost . . . stát udržujících. A druhý (citujme zprávu denního listu):

Hlas: „Tak hlasujme pro toho Holého."

Jiný hlas: „Kdo je to?"

Jiný hlas: „Ten je ještě horší než Neumann."

Zajisté sbor obecních starších obrátí groš v ruce, než jej dá... českému spisovateli. Někde se konečně spořit musí. Od návrhu poroty uplynuly tři měsíce. Za kolik měsíců bude věc ta vyřízena? Nevím. Přeji žadatelům, aby se dočkali rozhodnutí ve zdraví. Neumrou-li a (žel!) nedostanou cenu, budiž jejich útěchou, že tak dlouho dovedli poutat pozornost a částečné studium sboru tak ctihodného.

Ale udělení ceny Turkovy mělo na téže schůzi ještě literární pendant. Navrhovalo se, aby novému mostu bylo dáno jméno Svatopluka Čecha. Chyba lávky! Svatopluk Čech má most u Troje a konečně existuje také most přes Botič k Vyšehradu. Zde by byl také pádný důvod: přes zmíněný most šel pohřeb Svatopluka Čecha. S Čechem slavný sbor přece jen spřátelit se nemůže. Mikuláš je jméno jistě sympathičtější. Různé listy hloubaly o příčinách mikulášských sympathií radničních. V kombinacích octl se dokonce také ruský car. Nezatahujme veličenstva do debatty. Mé vysvětlení je mnohem přirozenější a opírá se o skutečnost. Šel jsem kdysi mimo radnici. Okna zasedací síně byla právě otevřena. Byla patrně schůze. Zaslechl jsem aspoň z oken bujarou píseň, pěnou mnoha rozjařenými hlasy (hlas p. Březnovského mezi nimi vynikal). Napial jsem sluch, a hle, co jsem slyšel — lidový popěvek dávno zaniklý, dosud však patrně oblíbený ve sboru:

„Ty jsi taky Mikuláš,
ty nám nic neuděláš!"

Hle, přirozené vysvětlení: kdo by ještě nechápal sympathií sboru?

— — Ale něco chtěl jsem ještě říci o Turkově nadaci. Navrženému kandidátu vytýkalo se nevlastenectví. A tu je třeba sboru říci několik slov: dobrý autor, byť i theoreticky potíral nacionalism, přispěje posléze přece jen národní věci. Jeho dílo bude na věky národním aktivem. Zde platí více než jinde: po skutcích poznáte je! Škodí-li co věci národní, je to přiživnictví nekalého pseudonacionalismu; lidé, jimž bylo a je vlastenectví obchůdkem. Nižádnou ideu

nezabil její nepřítel: klesne vždy jen nedostatečností svých nositelů. Bude-li český nacionalismus synonymem intelligence, čestnosti, práce, dobře; bude-li synonymem lajdáctví, čachrů, frase, zle. Ale nestěžujte si pak na nepřítele, když vás ubíjejí přátelé.

Stal jsem se seriosním ... A to se dobře nehodí do takového okolí. Mohu ještě mnoho psát; co to znamená? Není ani nutno jíti před radnici, abych slyšel starou onu bujarou píseň, pěnou mnoha rozjařenými hlasy (hlas p. Březnovského mezi nimi vyniká!):

„Ty nám nic neuděláš!"

Ne, neudělám. Ale nemohu opravdu za to. Viktor Dyk.

EPILOG MINULÉHO FEUILLETONU.

Do Vídně jsme nejeli. Škoda toho není. Podivnější je, že teprv po znemožnění výpravy vídeňské počali jsme uvažovat, máme-li důvody hrát statisty k jubilejním slavnostem vídeňským. Trochu hrdosti při celém jednání nebylo by nám bývalo na škodu; nikterak neměli jsme se už vnucovati tam, kde nás nechtěli. Ani sebe úzkostlivější opatrnost programu nedovedla nás spasit před vídeňskými křiklouny; bylo tedy nutno být úzkostlivým? Divadelní referent „Času" pozastavil se nad tím, že ředitel Nár. divadla uznal za opportunní za trvající štvanice proti hrám našim slavnostně se dušovati, že politika vždy mu byla lhostejna. Mně se to nelíbilo též. Byla to captatio benevolentiae podivného druhu, a tomu, kdo letí ze dveří taková captatio už nesluší. V. D.

VÝTVARNÉ UMĚNÍ.

Dva z mladších členů Manesa vystřídali se v posledních měsících v Topičově salonu soubory svých prací. Vyrůstali v stejné době a v mnoha směrech za stejných podmínek, ale umění obou je podstatně rozdílné. Rudolf Bém utkvívá více na povrchu, jeho úsilí se zřejmě nese k tomu, aby v první řadě a někdy jediné se dodělal vnější krásy, našel pro dané případy půvabné vyjádření. Karel Myslbek je hlubší. Osvobozuje se od vnějškovosti, omezuje ji co nejvíce, aby všechnu intensivnost své práce vložil v nitro svého díla. Pohrdá vnějším úspěchem, hledá klidnou formu starých mistrů a touží po jejich mohutné prostotě. Bém je mnohem více dítětem své doby nežli Myslbek, u něhož k velké výhodě jeho umění jest mnoho nečasového.

Bém vrátil se ve své výstavě až k dobám svých začátků uměleckých, a to bylo zcela milé od něho, že nám připamatoval své věci, před nimiž jsme se rádi zastavovali kdysi v Rudolfinu a v prvních výstavách Manesa a tušili v nich příchod dobrého umělce. Jak daleko jsme k tomu měli právo a do jaké míry k Bémovu prospěchu můžeme již dnes účtovati, ukazovaly vystavené práce, jež po nich následovaly.

Bém jest umělec vrtkavé nálady, neklidný duch, který dlouho nevydrží bráti se nastoupenou cestou, ale jakmile zaujme zvědavost jeho nový objev, rád přesedlá. Výstava byla v tomto směru velmi poučná pro toho, kdo do ní vešel, aby hledal cesty, jimiž umělec se bral ve svém vývoji, nežli našel formy a barevné harmonie sobě příznivé. Je stejně krajinář jako portretista, ač není pochybnosti, že více dovede vytěžiti z portretované osoby nežli z malované krajiny, že jako portretista je samostatnější a svéráznější. Jsme také dnes mnohem vybíravější v krajinářství nežli kdy dříve, neboť naši dobří krajináři i cizina nás hodně zmlsali. Jako portretista si Bém zůstává

často dosti cizí s portretovanou osobou, což se stává tím, že se od ní vzdaluje ve své touze najíti effektní úpravu, vypraviti dílo tak, aby na sebe upozorňovalo. Ve starších Bémových portrétech dostával se tím do obrazu zmatek, bylo v nich mnoho sneseno, co nebylo a nemohlo býti zdůvodněno, co nevyplývalo z vnitřní nutnosti, že jenom tak a tak smí býti obraz namalován, aby působil jako úměrné dílo umělecké a jako dílo Bémovo. Poslední práce tohoto oboru přinášejí uklidnění. Jsou to kostymní studie, úmyslně sice arranžované obrazy, ale jsou prostší a jsou i barevně méně nadsazeny do dráždivého tónu, který si Bém v nedávné ještě době nedovedl odpustiti.

Myslbek reviduje svou výstavou jen práci posledních let. Několik velikých pláten visí mezi řadami tužkových kreseb naznačujících cesty, jak byla velká díla připravována, zbudována a promyšlena. Umělec si vybojovává své dílo i technicky, i ideově. Neuspokojuje se tak snadno, ale hledá onu jedinou formu, která promluvila k divákovi svými stručnými a příliš pečlivě odváženými slovy a řekla mu smutky celých životů. V tom jistě u Myslbeka jest jeho převeliká přednost, že dovedl najíti mezi oběma složkami svého díla, hmotnou i nehmotnou, velmi šťastný poměr, že svému umění, jemuž podložil smysl tak hluboký a dal tak vážný cíl, vtiskl klidnou velikost. Nemůže býti pochybnosti, že mnohem více podmínek, než jenom nadání a odborná škola, vychovaly v Myslbekovi umělce překvapujícího významu. Jen u těch, kteří sami dovedou hluboko nahlédnouti v proudy života a vzrušit se lidskými bolestmi, působí umění takovou silou.

Dnes, kdy tolik neklidu ovládlo výtvarné umění, kdy do nemožnosti vykořisťuje a opakuje se každá troška nového nápadu, Myslbekova díla působí jako odpočinek. Není v nich malichernosti, jsou klidná i ve svých pevných liniích i ve svých tmavých barevných plochách, v nichž se těžce a pevně modeluje forma.

Po letech, v nichž Bílkovo dílo s úspěchem prošlo cizinou, setkáváme se zase jednou s umělcem. Tentokráte v kostele sv. Martina, v místě pro Bílka, tak ceremonielního a tolik ve svých pracích nábožensky nadšeného, jistě nadmíru příhodném.

Jsou vystavena díla starší, k nimž se vracíme s touž účastí, jako jsme je kdysi nově prohlíželi. Nic neztratila, ani jejich myšlenkového nákladu ani jejich formálního vnějšku se nemohl nepříznivě dotknouti přechod dobových nálad, protože celým svým vznikem stála mimo ně. A jsou zde nová díla, v nichž se v Bílkovi setkáváme s umělcem tím větším, oč méně jeho díla mají hloubavé literárnosti a oč jsou výtvarnější. Neboť sochaře Bílka potkalo to nedorozumění, k němuž často dával podnět, že jeho práce nikdy nebyly doceněny jako výtvarné zjevy, nýbrž byly pojímány zcela literárně. A v Bílkovi přece je svrchovaně úctyhodná síla výtvarná, která je zcela v rovnováze s duševní mohutností, z jaké jeho práce vyrůstají. I jeho nový Úžas, i oltář kostelní, i dlouhá řada nových jeho skulptur v pálené hlíně, i jeho dřevoryty, a zejména jeho návrh bělohorské mohyly, pro niž velká část Bílkova díla byla jen cestou přípravnou, to znovu potvrzují, a výstava současná nemůže míti šťastnějšího poslání, než poznají-li v ní ti, kteří byli kdy příliš zaujati myšlenkovým obsahem jeho meditací, nebo nadšeni jeho náboženskými látkami, že především jsou dlužni pozornost Bílkovi jako sochaři.

R. Kepl.

LITERATURA.

Catulle Mendès: Le mouvement poètique français de 1867 à 1900. Rapport à M. le ministre de l'instruction publique et des beaux-arts précédé de réflexions sur la personnalité de l'esprit poétique de France suivi d'un dictionnaire bibliographique et critique et d'une nomenclature chronologique de la plupart des poètes français du XIXe siècle. Paris, E. Fasquelle 1903.

Na žádost ministrovu podává C. Mendés vládě zprávu o hnutí poetickém ve Francii od r. 1867. Do této doby byl podobnou zprávu podal Théophile Gautier. Hned s počátku autor se omlouvá, že nebylo možno začíti bezprostředně rokem naznačeným, nýbrž že pokusil se vystihnouti ducha básnictví francouzského všech epoch. A že není možno, ani nutno, aby v podobné zprávě podával seznam všech autorů a všech děl, i takových, která právě netvoří epochu, nýbrž řadí se jednoduše vedle jiných, připíná na konci slovník, který je sestaven snahou po naprosté téměř úplnosti.

A zdá se, že Mendés onen úvod k vlastní zprávě pokládal za nejcennější a nejdůležitější část svého díla. Způsobem opravdu majestátním, okem duchaplného literárního historika, který pragmaticky snaží se vystihnouti vztahy jednotlivých děl i autorů, který jako by z vlastní praxe jednoho života lidského a literárního posuzoval nutný vývoj jednotlivých literárních století, — tak podává autor nečlánkovaně a přec naprosto přehledně to, co má vysvětlovati a snad i omlouvati epochu francouzského básnictví od r. 1867. Řeč jeho je vznešená, velebná, trochu pósy na mnoha místech jeví se tu v ohromném množstvi epithet, kterými zahrnuje nejen repraesentanty jednotlivých epoch, nýbrž i epochy samy. Bez velkého vědeckého apparátu, bez velkého srovnávání literatury francouzské s dílem národů okolních autor dovede vždy položiti důraz hlavně na to, co jest literárně osobitého. Nikde nezapomíná, zvláště v době starší, vytknouti v dílech jednotlivých působení dvou prvků, na něž klade tak velkou váhu: l'esprit gaulois a l'esprit frank. První, jehož základem je dobrý humor, čtveračivý způsob víry v boha bez náklonnosti k mučednictví, touha obdivovati se hrdinům, když jsou milí a hezcí, s náklonnosti milovati ženy příjemné a kypré. Druhý, jenž značí válečný zápal stejně mocný jako nadšení pro ženy. Tyto dva znaky charakterů nikdy se nesmísily. Je tu stále konflikt národů spíše sblížených než smíšených, kteří dlouho ani politicky ani intellektuálně nebyli spojeni. Villon, tento repraesentant ducha gallského svými novými vlastnostmi, jimiž se liší od ostatních básníků své doby, představuje vzor člověka, který je svědomitý, upřímný, vyznávajicí hřich. Poznal už tehdy, jak by Baudelaire řekl, neužitečnost života a jeho nedůležitost. Ostře posuzuje Rabelaisa, jenž — s téže stránky — není mu představitelem ducha gallského, jenž je příjemný, subtilní, vtipný a ostrý. U Rabelaisa jest všecko jiné, jen ne pravý vtip. A jeho zrak je jako mikroskop. — Podle slova Lamartinova: Chyby dekadence jsou také chybami dětství literatur Mendés přenáší se celkem hbitě přes úrodné doby básnictví francouzského v dalších stoletích, všude vyjímaje výraz národního ducha francouzského a zastavuje se před P. Verlainem. Tato panenská duše zakrytá mnohdy v ďábelských nápadech ukazuje volně svou čistotu, božskou dětinnost, která tvoří jeho pravého genia nikoli ve

Fêtes galantes nebo v Poèmes saturniens, nýbrž teprve až od La bonne Chanson. Tu jest teprve on se svou podivuhodnou jednoduchostí. Amour, Sagesse, Romances sans paroles jsou knihami víry, kde celý mladý jeho věk zpívá rozradostněn jako mladá přijímající dívka.

V knize, jež má býti „rapport" a jež jako zpráva ministrovi chce loyálně vyčerpati pokud možno největší počet autorů, jest velmi obtížno ubrániti se výčtu děl nebo spisovatelů. Ale kniha tato ani na jednom místě nestává se banální. Mendés u každého autora nachází stránku hodnou zmínky, každého oceňuje s jistou elegancí, která velmi případně dovede naznačiti i nedostatek. Je to vzor kritické finessy a delikátnosti. Nevyhýbá se osobním vzpomínkám a také neopomíjí případně charakterisovati autora jako člověka. Trubky nesmějí zníti falešně — tak o Déroulèdovi, zvláště vlastenecké, mají-li dlouho býti slyšeny.

Jako Brunetière v „La poésie lyrique" se Mendés ohrazuje proti názvu décadents. Jeho definice symbolismu je stručná a ku podivu výstižná. Užívání symbolu je instinktivní umění vzbuditi v duši city, vzpomínky, naděje, sny, které slovo nevyjadřuje ani úplně, ani bezprostředně. Symbolem básník právě to, co praví, vyjadřuje něco jiného, čeho nevyslovil. Je tu tedy snaha esprimer l'inexprimable, saisir l'insaisissable ne analogií, ne prostou allegorií, nýbrž allegorií mystickou a suggestivní. Obdivuje se tomu směru, ač nevěří, že slova mají vzbuzovati ne smyslem, nýbrž zvukem slabik, barvou liter (Rimbaud) a funkcí rhytmickou city, sensace, ideje tak delikátní a nadlidské, které brutální zvuk slova nemůže vyjádřiti. — V technice veršové staví proti článku Anatola France v Tempsu samého Baudelaira, jenž praví, že rhetorika ani prosodie nejsou věci svévolně zkonstruované a že nikdy originalitě nepřekážely.

Ale tu přicházíme k místům, kde se jeví jakási žárlivost starších básníků na nové. Třídění, do které míry ten neb onen básník je symbolikem, a reklamace některých mladších básníků do školy starších (Ephraim Mikhaël) jsou velmi dobrým doporučením Mendésovým.

Zvěčniv snílka s myšlenkami širokými, Rodenbacha, a oceniv talent Verhaerenův, který dovede vylíčiti krásy vlasti, temperament rasy i svou duši trýzněnou melancholií, tak podobnou duchu Ropsovu, autor krátce zmiňuje se o nejnovější škole toulousské s Mauricem Magrem v čele, zvláště o jejich boji proti technickému nepořádku a veršové disharmonii symbolistů.

Slovník obsahuje stručný nástin činnosti všech básníků francouzsky píšících. Přesná data narození, smrti, vydání děl i kritik o nich napsaných jsou znamenitou pomůckou pro každého, kdo chce poznati nejnovější směry v literatuře francouzské. I ukázky kritik jsou velmi poučné ani ne tak k poznání autora kritisovaného jako kritika samého; mají jen tu vadu, že jsou téměř všechny příznivy. Dr. Jos. Folprecht.

*

Baudelairova posthuma. Máme tedy konečně celého Baudelaira. Ke čtyřsvazkovému vydání Spisů u Calmanna-Lévy přibyla loni korrespondence (Lettres 1841—1866, Mercure de France), a nyní máme v rukou souborné vydání drobné tříště jeho díla. (Ch. B.: Oeuvres Posthumes. Mercure de France. 1908.) Mnoho bylo již známo z Crépetových „Oeuvres Posthumes" (Quantin, 1887) a z různých revuí, ale vydání Mercuru spojuje vše a definitivně dokresluje

fysiognomii autora „Květů zla“ a „Malých básní v próse“. Umělecky Baudelaire přece vždy jen zůstane autorem těchto dvou knih.

Je to pestrá směsice denníků, polemik, novinářských článků, kritických poznámek a skizz, někdy geniálních, někdy bizarrních, často parodoxních, ale vždycky neobyčejně duchaplných. Oněch šest básní z „Květů zla“, které r. 1857 vzbudily takové rozhořčení censury a vynesly básníku i vydavateli obžalobu z přečinu proti mravnosti, stojí v čele knihy, a těžko dnes pochopíme, proč vlastně byly konfiskovány. Je pravda, není to čtení pro děvčátka z pensionátu, ale hluboké umění a bolestná krása básní jako „Lesbos“ a „Femmes damnées“ očišťuje sujet sebe nebezpečnější. — Denníkové záznamy, shrnuté pod názvy „Rakety“ a „Mé obnažené srdce“ poskytují hluboké pohledy v niterný život básníkův a ukazují jasně, že Baudelaire nebyl mystifikátorem, že jeho, lze-li tak říci, studená vášnivost byla opravdu charakteristickým rysem jeho povahy. Tento vášnivý mozek těžce trpěl: životem, s jehož hrubostí se nemohl smířit, poměry, které učinily z jeho existence jediný řetěz utrpení, intellektuální osamělostí, a věčným a vysilujícím bojem s nedostatkem peněz, který stravoval celý jeho život. Žije ve stálém a hlubokém rozporu s officiální literaturou a jeho posudky o některých literárních zjevech až zarážejí svou příkrostí. Tak na př. o Georges Sandové praví: „Je hloupá, těžkopádná, žvanivá. Má ve svých morálních názorech touž hloubku a touž delikátnost cítění jako domovnice a vydržované holky“. Nudí se ve Francii, hlavně proto, „že každý je tu podoben Voltairovi,“ jejž nazývá antipoetou, králem zevlounů, knížetem povrchních lidí, antiumělcem a kazatelem pro domovníky.

Ještě hůře pochodil Willemain „bezduchá mandragora“, „literární Thersites“; André Chéniéra nazývá s podivným nepochopením „ébéniste de Marie Antoinette“. Útočí divoce na Julesa Janina, který se dotknul památky Heineovy a Byronovy. „Drahý pane,“ píše Baudelaire, „kdybych chtěl plně uleviti hněvu, který jste ve mně vyvolal, napsal bych vám aspoň padesát stran a dokázal bych vám, že naopak naše ubohá Francie má jen velmi málo básníků a ani jediného, kterého by mohla postaviti proti Heineovi.“ Hájí nejen Heinea, ale všecky básníky: „Tito nebožáci (kteří jsou korunou lidstva) jsou insultováni od každého. Mají-li žízeň a požádají-lí o sklenici vody, vyskytnou se Trimalcionové, kteří jim spílají opilců. Trimalcyon otírá si prsty o vlasy svých otroků; ale kdyby nějaký básník projevil chuť mít několik měšťáků ve stáji, mnoho lidí by se nad tím pohoršilo.“ Ale hned potom volá zcela vážně: „Ach! Vy jste štasten, pane! Jakže! kdybyste řekl: Jsem ctnostný, pochopil bych, že to znamená: Trpím méně než jiný; ale ne: vy jste šťasten. Tedy se spokojite s málem? Lituji vás, a mám za to, že můj špatný rozmar je distinguovanější než vaše blaženost. — Půjdu dál a zeptám se vás, zda divadlo pozemské vám stačí. Jako vy jste nikdy neměl touhu odejít, jen abyste změnil podívanou! Mám velmi vážné důvody litovati toho, kdo nemiluje smrt.“ A tu jsme u Baudelairova pessimismu, který proniká všude. každou řádkou. Vytýká Byronovi mnohomluvnost, „ale za to,“ dodává, „jaké nádherné vady, které tvoří velkého básníka: melancholie, vždycky nerozlučná od citu krásy a žhavá, ďábelská personalita . . .“

Při těchto literárních, exklusivně aristokratických názorech tím bizar-

něji dojímá čtení žurnalistických článků Baudelairových z r. 1848, uveřejněných v časopise „Le salut public“, článků, stilisovaných bombastem demokratických volebních provolání. Revoluční žurnalista pobuřuje davy, oslovuje členy provisorní vlády: „Lid ve vás důvěřuje. Důvěřujte i jemu! Vzájemná důvěra všechno zachrání. Hanba každému, kdo není dobrým republikánem! Není z tohoto století! Hanba každému, kdo nemá důvěry! Je tedy sláb! Buďte velci, buďte silní ve vládě atd.“ Ovšem nutno uvážit, že to psal sedmadvacetiletý Baudelaire. Později díval se sám klidně na svoji demagogickou horečku. „Jaké povahy bylo moje opojení? Pomstychtivost. Přirozená rozkoš bořit. Literární opojení; vzpomínka z lektury.“ Jako vždy, jde z extrému do extrému a prohlašuje: „Být užitečným, zdálo se mi vždy ohyzdným ... Rok 1848 byl rozkošný právě jen přílišnou směšností. — Robespierra možno si vážiti jen proto, že řekl několik krásných vět.“

Odtud pak už je jen krok k aristokratickému pojímání života i literatury: a tak bývalý republikánský redaktor stává se typem literárního dandysmu, hlásá l'art pour-l'art, a v politice přechází na druhý pól a prohlašuje Josefa de Maistre za největšího génia století.

Kniha podává mnoho cenného materiálu k psychologii této komplikované a trýzněné duše. Sledujete dojímavé pokusy sebrat poslední síly a práci, když už zdraví bylo nadobro podkopáno. „Svíčka pomalu dohořívá a chorý básník píše do svých deníků slova: Morálně i fysicky, měl jsem vždy pocit propasti, nejen propasti spánku, ale propasti činu, snu, vzpomínky, touhy, lítosti, výčitek, krásy, úměrnosti atd. . . . S rozkoší a hrůzou pěstoval jsem svou hysterii . . . Každý okamžik nás drtí pojem a pocit času. Je jen dvojí prostředek uniknout této můře, zapomenout na ni: rozkoš a práce. Rozkoš nás ničí. Práce nás posiluje . . .“

Bylo by svůdné citovati do nekonečna, z denníků, z náčrtků kritických statí (na př. neobyčejně bystré poznámky o Laclosových Liaisons dangereuses), z fragmentů projektované knihy o Belgii, kde s Heineovskou vervou chtěl sesměšniti nenáviděný utilitarismus a těžkopádnost Belgičanů.

Zavírám tento pohrobní svazek a nemohu se ubrániti pohnutí. Jaká to podivuhodná cesta, tragická a bolestná, od aristokratického dandysmu a těžkomyslného satanského mysticismu až k zlomenému a kajícímu katolicismu posledních dob, kdy oprchala fiktivní nádhera a pýcha snů a zbyla jen tíha ztraceného a prohraného života. Qualis artifex periit! H. J.

ZPRÁVY.

Psáno in margine.

Pozůstalost Čechova, otiskovaná ve „Květech“, změní poněkud představu, jejíž vznik vlastně způsobil Svatopluk Čech sám: představu dokonaného díla, vyřčeného slova, provedeného úkolu. Mlčelivá léta básníkova nebyla léty klidu. Přicházely dny hořkostí a trapného účtování. A právě květnové číslo „Květů“ podává důkaz nad jiné pádný. Jest to cyklus „Step“, allegorie rozvířené revoluční Rusi. Básník zná se k své dávné lásce k Východu. Miloval Step, kde nyní zuří uragan a vše divo a černo. Miloval ji a lidé znali jeho lásku . . .

Kam poděl se ten přelud junných roků?
Zbyl z jeho lichých třpytů lesklý střep.
A s posměchem teď starci prsty soků
v dál ukazují: »Vidíš svoji step!«

To slyší. Básník však má českou lebku; je těžko vypudit z ní mladý sen. Sní dosud o stepi nadějně a s láskou vřelou, třeba jeho sny jsou jinak zbarveny. A tklivá nahodilost básníkova západu — na stepi, po níž ho nese lehká trojka, se schází se stínem autora, s nímž pojilo ho tak mnohé: je to básník „Slávy dcery". Je mu třeba volat, když pršely pochyby, vzývat jeho věřícího ducha. A jest to skutečně ohlas „Slávy dcery", který zde doznívá a s nímž doznívá také dílo Čechovo. Sen o budoucím blahu se vrací; idyllismus žáka Herderova též. Step nebude už brocena krví, její sláva nebude slávou násilí. Toť jiné zbarvení básníkova snu, který jindy blouzníval o násilné odplatě — —

Cyklus je nedopsán — —. Básník by snad byl urovnal to neb ono. Pro mou osobu je něco poutavého a jímavého právě v té neurovnanosti. Bojím se však, že žák Kollárův bude mít osud mistra: jeho proroctví věčného míru zdá se mi parallelou k sonetu, který zde cituje sám Čech:

„Co z nás Slávů bude za sto roků?"

Neboť jako není možno bez dojmu číst optimistický a budoucností zklamaný sonet Kollárův, má stejnou tklivost toto zvěstování, jemuž nedovedeme věřiti.

V. D.

Několik stížností na divadelní censuru přinesl „Národní Obzor". Podstata jejich spočívala v nenové ostatně výtce, že censura, blahovolně přehlížejíc nevkusnosti pepřených frašek, projevuje podivnou až úzkostlivost, běží-li o práci seriosní a vážně myšlenou. Na doklad tohoto tvrzení uváděl anonymní pisatel několik domácích kusů, jež zákaz postihl: Hilbertovu „Pěst", Kučerovo „Manželství" a Dejmkovy „Apoštoly svornosti". Ostrými slovy vedl p. pisatel stížnost na definitivnost a stabilitu takového zákazu. Jistě by jeho stesk byl oprávněn, kdyby skutečně nebylo prostředku neoprávněný zákaz odstraniti, kdyby totiž všechny právní cesty byly zákazem vyčerpány. Ale z takového zákazu možno se odvolat. A jmenoval-li nejmenovaný určité zakázané kusy, dovolil bych si položit stručnou a jasnou otázku: byly vyčerpány všechny právní prostředky u jmenovaných her? Drama Hilbertovo a Kučerovo chtělo, tuším, hráti Národní divadlo, hru p. Dejmkovu „Uranie". Odvolaly se vůbec „Národní divadlo" a „Uranie" ze zákazu? Historie „Pěsti" p. Hilbertovy je v tomto směru poněkud nejasná. Víme, že několik let po prvém zákazu autor zadal kus opravený a změněný. Ježto kus nehrán, nedosáhla patrně ani úprava nová přízně a schválení rozhodující instance. Zbývá nyní otázka: spokojilo se tím „Národní divadlo"? Odvolalo se k místodržitelství? A jak vyřízeno odvolání? Národní divadlo mělo by věc objasniti.

Ale tak záhadně se má věc pouze u „Pěsti". V případě „Manželství" p. Kučerova a „Apoštolů svornosti" p. Dejmkových zcela jistě divadla zmíněných prostředků nepoužila. Mohu to dotvrditi z důvodu tuze jednoduchého: kdosi mně velmi blízký je členem poradního sboru censorního. A nyní slovo k pisateli článku v „Národním Obzoru«. Jsou-li práce jmenované cenné a hodnotné, není vina, že zákaz trvá, na divadlech, které se zákazem spokojují? Němci pražští počínají si jinak. Vymohli si povolení kusů — s hlediska censorního — dost povážlivých. Neříkám, že odvolání nutně by vedlo k výsledku; ale není možno tak zhola mluvit o definitivnosti a stabilitě zákazu censurního, zanedbá-li se současně

povinná péče o kus přijatý se strany správ divadelních. V. D.

P. Josef Holý vydal sbírku šestnácti ballad, většinou sociálně zbarvených, pod titulem „Mračna" (nákladem A. Píši). Zároveň vyšlo nové vydání charakteristického début básníkova, vzbudivšího tolik sympathií i odporu před jedenácti lety, „Skokád". Prvá z jmenovaných knih má zajímavost jinou: byla zadána jako rukopis do Turkovy nadace a nachází se (za p. Neumannovou „Hrstí květů různých saison") ve fatálním ternu, vzbudivším tolik nespokojenosti ve sboru obecních starších.

Pisatel vyhrazuje si o obou zajímavých knihách zmínku obšírnější. V. D.

Snahy o zlepšení práv autorských.

Na popud p. Ignáta Herrmanna zavedl „Máj" akci o zlepšení práv autorských. (Také Umělecká Beseda chystala akci podobnou.) Dosavadních schůzí zúčastnili se delegáti různých korporací spisovatelských a žurnalistických; také zástupci kruhů právnických, pokud v oboru autorského práva pracují, přizváni a vyžádáno jejich dobrozdání. Porady dosud nejsou skončeny; dosaženo však zatím již jednomyslného souhlasu v požadavku, aby prodloužena byla ochrana práv autorských na padesát let po smrti autorově (lhůta nynější je třicítiletá).

Spolek bibliofilů.

Před nedávnem zahájil svou činnost „Spolek bibliofilů". Účelem sdružení (podle zpráv, spolkem vydávaných) jest pěstovati lásku ke krásným knihám a tiskům se zřetelem k umělecké grafice a vazbě knih. Předsedou spolku je prof. Frant. Táborský. Spolek vydá v prosinci uměleckou publikaci jako bezplatnou premii, jakož vypisuje subskripci na knihu veršů Bezručových s titulem: Slezské písně, s uměleckou výzdobou páně Preissigovou. Subskripční cena 20 K. Lhůta k subskripci do 10. VI. Do obchodu knihkupeckého kniha vůbec nepřijde. Činnost spolku bude v kruzích literárních a uměleckých zajisté sledována se zájmem.

Z „Umělecké Besedy".

Literární odbor Um. B. zakončil přednáškou Dra Zd. Tobolky o Denníku Dra E. Grégra letošní jarní cyklus přednáškový.

Hudební odbor Um. B. pořádal dne 9. května historický večer, jehož hlavními body programovými byla Ariadna na Naxu, melodram Jiřího Bendy, a La serva padrona, komická opera o 2 dějstvích od Giov. Bat. Pergolese.

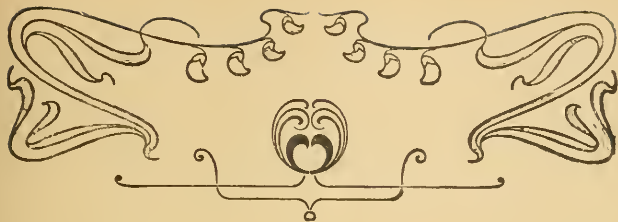
*

Panu F. X. Šaldovi k jeho fantasii v 9. sešitu Noviny připomínám toto místo z Gebauerovy Příručné mluvnice jazyka českého pro učitele a studium soukromé, v Praze 1904, 2. vyd., str. 358: „Genitiv s ‚do' vyslovuje ... b) ke kterému až předmětu (až kam?) děj dosahuje. Na př.: Boleslav vší země až do Krakova dobyl (= až ke Krakovu). Král Přemysl II. od Rakous do moře všechny země držel (=až k moři)... Z toho vyvinul se význam míry. Na př.: Řeka jim byla do pasu (= po pás)." Tedy předložka „do" se zde klade ve stejném smyslu jako předložka „po". O. T.

„Lumír" vychází 15. každého měsíce mimo prázdniny a předplácí se pro Prahu na půl léta K 4·80, na celý rok K 9·60. Poštou: na půl léta K 5·—, na celý rok K 10·—. — Na Knihovnu „Lumíra" připlácejí odběratelé ročně pouze K 2·—. Jinak stojí sešit 24 hal. — Patisk původních prací se vyhrazuje. — Dopisy administraci „Lumíra" buďtež adresovány: Časopis „Lumír", Praha, Karlovo náměstí č. 34. — Listy přijímáme jen frankované. Rukopisů nevracíme.

Rediguji Viktor Dyk a Jaroslav Vlček. — Majetník, vydavatel a nakladatel J. Otto. Tiskem „Unie" v Praze.

Číslo toto vydáno dne 21. května 1908.

MIRKO HAVELSKÝ:

ZA BÍLÉ NOCI...

Vigilie.

Bílá světla slavnostně plála. Vrhala kaskády svého jasu na zdi mého atelieru, zaplavovala jím s jakousi horečnou dychtivostí stojany s nedokončenými obrazy, různé japonerie a bibeloty. Bílé svíce v starobylých, trojramenných svícnech třásly svými jazykovými plameny, a podivné to tremollo jejich svitu se vlnilo a vším houpalo... Díval jsem se úzkostlivě, není-li nikde šedivý stín. Ne, všechno plálo slavnostně bílým jasem; předměty ztrácely odstíny barev a prostorové rozměry, byly to jen linie, velikolepé, fantastické linie... A zdálo se mi, že tu vlastně není předmětů, než pouze jas, divoká orgie světelných reflexů. Vše bylo bílé: stěny, obrazy, kožešiny, vše, jako v nějaké severní pohádce. Květiny zastrčené v útlých vázách, které svou subtilností drážďily téměř hmat, aby se s nimi mazlil, voněly těžkou vůní umírání. Bylo cítiti, že se dusí tím jasem, že v té těžké vůni se chvějí jejich umírající duše... Byly nevýslovně měkké a smutné ty jejich vůně; a ony visely v něžné únavě přes okraj váz... Milovaly jas a zalkly se tím, co milovaly; bylo cosi usměvavého v jich umírání, jako je v každém životě jenž umírá velkou vášní... Svíce plály jako pohřební flambony; v celém tom svitu a vůni bylo něco pohřebního; nějaký výdech smrti, šerý a jen tušený...

Moje láska a naděje umíraly; to jsem jim vystrojil pohřeb a přinesl jim květiny; ať umrou slavně, velmi slavně...

Světlo jsem musil mít, veliké světlo, které by opíjelo, a vůně, které by kolébaly v mdlobu... Bylo to podivné ovzduší, jež se zdálo téměř tlačiti nervy a které uspávalo všechny smutné myšlenky, bylo to ovzduší, v němž lze žíti jen v sladkém polouvědomění, v němž sen a život jsou si velmi blízké. — Chtěl jsem si uvědomiti svou bolest, chtěl jsem pathologicky analysovati svou duši; ale nechápal jsem nic z toho, co jsem vyslovoval zsinalými, horečně rozpálenými rty. Říkal jsem slovo smutek, ale nemohl jsem pochopiti, že vůbec někdy to slovo něco znamenalo; usmál jsem se úsměvem somnambulisty, a moje prsty se nervosně zaryly do měkké kožešiny chaise-longu, na níž jsem odpočíval...

Rozhlížel jsem se kolem. To tedy bylo celé to moje království, v němž jsem prosnil tolik velikých tužeb, tolik velikých blouznění o nových krásách a novém umění... Vše zde bylo posvěceno dotekem ruček mé Annie, mé sladké milenky... Ty všechny malé věci zde urovnávaly její dlouhé, bílé prstíky s onou dětinskou pozorností milujících žen. Pamatuji se, jak často se vraštilo její etherické čelo, když shledala, že je rozbit některý z těch malých nepatrných předmětů. Říkala, že je všechny miluje, že na všech je část jejího štěstí, že ve všech chvěje se ozvuk našeho smíchu... „Je dobře", říkávala tiše, tulíc se ke mně s něžnou smyslností, „vdechnout malým věcem část svých snů a úsměvů, trochu své duše; snad jednou, až nám vše to bude velmi daleko, najdeme v nich trochu intimního svého já, trochu nás zahřejí illusemi... Odnesu si mnoho těch věcí odtud, až mne jednou přestaneš milovat, a budu z nich ssáti tu lásku, kterou pohltily v šťastnějších chvílích..." Všechny ty věci kol byly prosyceny něžnou vůní jejího mladého těla, která tolik vzpomínala na intimní chvíle vášnivé lásky... Dnes se to všechno musí skončiti, neodvratně a navždy; malá Annie přijde opět, jako jindy. Bude se usmívati tím dětským smíchem, který tak často uspával mé bolesti, ovine kol mého krku své bílé ruce a bude mne omamovat liniemi svého těla... Ale přijde sem již naposled, v ta místa velikých a žhavých chvil, malá královna mého království... Ó, plaňte světla, bude to veliké umírání, budou to křečovitá objetí! Sviťte, smuteční flambony, a rozlívejte všude opíjející jas... Ne, nikde nechci vidět stín; chci aby všechno přecházelo v linie, v konsonanci linií, v linie běžící do nemožna, aby vše se podobalo fantasmagorickému přeludu... Chci cítit všude ten jas,

v hrdle, v duši, chci cítit to slavnostní světlo!... Cítil jsem, že mnou počíná lomcovati horečka. Hrůza, strašná zvířecí hrůza mne zchvátila; zdálo se mi, že to zase přijde, to strašné hýření červených prostorů, ty trhavé bolesti v mozku... Zaryl jsem prsty do kožešiny a čekal... Ne, přešlo to... Počal jsem přecházeti atelier. Moje vzpomínky letěly prudce kolem, ale jako něco mně zcela cizího... Cítil jsem, že dneškem končí celý můj život; ano musí skončit... Mám v sobě příliš mnoho hrdosti, než abych čekal, až přijde konec, až mne zchvátí unaveného a vysíleného. Ne, odejdu sám, hrdě, milován a tvořící... Nesnesl bych cítiti se ve světě zbytečným; nemohu žít bez obdivu a lásky... Díval jsem se na obrazy kolem. Byly všechny nedodělány; byly to kontury velikých myšlenek a hrdých snů, ale ve všech tazích bylo něco křečovitého a unaveného. Nenáviděl jsem ty obrazy, poněvadž mi připomínaly hroznou propast mezi myšlenkou a jejím zrealisováním. Boj ideje s hmotou, s neschopností vysloviti se — to byl celý můj život... Sníval jsem o novém umění, o umění, jež by žilo, v němž by byla duše. Chtěl jsem kresliti vášeň, která by zchvacovala a uváděla v šílenství, tělo, jež by dýchalo měkkou smyslností. Chtěl jsem kreslit věci v jejich nejsubtilnější něze. Dusil jsem se myšlenkou, svíjel jsem se téměř v jejích spárech. Zmocňoval se mne často horečný stav, kdy jsem sám trpěl ty bolesti, jež jsem chtěl malovat, a vášnil touhou svých sujetů... A s horečným rozčilením jsem se chápal štětce, chtěje malovati svou křičící duši a své zaťaté zuby. — Chvěl mnou vždy veliký úsměv, že jistě podmaním svět, že vykonám něco, co bude uchvacovati svou opravdivostí... Snil jsem o umění, jež by žilo a mělo duši... Ale pak přišly šílené chvíle bolestného zápasu ideje s uměleckou schopností. Cítil jsem, že moje linie zůstávají jen liniemi, že hmota zůstává hmotou... Počínal jsem vždy znova a znova, s horečkou nevyslovitelnosti.

Počal jsem nenáviděti ty obrazy, a hluboká únava se mne vždy zmocňovala. Každá linie zdá se mi profanací ideje, každá barva bez něžné intimní harmonie. Smál jsem se sám sobě, a zmocňovala se mne hrůza, že jsem snad ztratil svou uměleckou schopnost... A přece jsem cítil, že v sobě jsem tolik umělcem... Annie bývala jedinou mojí útěchou, ta ve mne věřila, když jsem sám nad sebou zoufal, a její víra suggerovala mi nové naděje. Musel jsem se cítit šíleně milován, abych mohl zapomenouti na ty své bolestné zápasy. K její lásce utíkal jsem sám před sebou; a ona přicházela vždy tichá a usměvavá, a ovíjela své bílé ruce

kolem mne, horečkou se chvějícího... A blouznili jsme o velikých plánech, o novém umění... Věřil jsem pevně, že vykonám něco velikého. Až náhle jednoho dne jsem pochopil... Světlo západu lilo se tehdy mdle unavené a měkké do mého atelieru... Maloval jsem opět v onom horečném stavu, v extasi myšlenky a únavě nevyslovitelnosti... A náhle, když se mi zdálo, že linie moje počínají dýchati, že mají výraz, počaly mi před očima hýřiti červené prostory, šílené a nekonečné, a prudká, křečovitá bolest projela mi mozkem... Později opakovalo se to častěji, a vždy, když jsem počal duševně pracovati a tvůrčí síla se ve mně vzpiala, přišly ty strašné, temné bolesti... Já pochopil... A moje obrazy byly nedokončeny, myšlenka, velká a čistá, byla nevyslovena... Šílenství a melancholie svíraly mou duši, a malá Annie marně objímala... Přecházel jsem zoufale po atelieru. A všude bylo tak bílo, veliká světla plála tak slavnostně... Připadalo mi to náhle podivné, proč chci tvořiti; což nestačí, mám-li veliké myšlenky, abych se jimi sám opíjel? Nestačí život, je nutno žíti ještě v jiných světech? Ne, je to pud, hrozný a vášnivý tvůrčí pud; nemohu žíti, abych netvořil; musím se cítit velikým a obdivován; a proto se to musí skončiti dnes s Annií; miluje mne, protože věří v moji velikost; až by jednou poznala, že je vše to pouhá utopie, ochabovala by její láska. Snad by mluvila dál stejně něžně a objímala by stejně vášnivě, ale já bych cítil, že je to spíše už zvyk, že její duše se vzdálila přes veliké propasti od mé... Ne, nesnesu umírání té veliké lásky; nesnesu kompromissů; musím se cítit milován veliký, musím cítit lásku s obdivem... Miluji Annii příliš, abych jí mohl dát sebe jinak, než velikého... Přistoupil jsem k oknu. Venku byla noc, tak temná jako smuteční závoj. Zdála se dutá a nekonečná, běžící do závratných dálek... Vpíjel jsem se téměř do jejího mrtvého lůna, a šílená závrať rvala mé nervy... Tma, tma... Přinesou smuteční závoje, temné a smutné závoje, a pokryjí jimi úsměv dětství mého. Bílé květiny přinesou a budou je sypati na něžnou mrtvolu mé touhy... Pláč bílých květů zrosí ji, ubohou, dřív než volně rozedme svá ňadra, než vzepne svoje útlé, bledé ruce. Flambony zaplanou jako rudé slzy pochmurným přísvitem, a dlouhé závoje budou vláti do bezútěšných temnot noci... Noc bude, noc, a moje mládí bude mrtvo; ach, jsou noci, po kterých nikdy nepřijde svítání, nikdy... Zdá se mi náhle, že temný hukot blíží se nocí. Směsice hlasů, podivných a disharmonických, zněla v dlouhých, monotónních akkordech; zněly nejprve tiše, jako cosi vzly-

kajícího; bylo je spíše tušiti, než slyšeti, a bylo cítiti, jak se vzpínají k večerním tmám, jak se plíží, blíž, neustále blíž, s hroznou bezhmotností... Náhle se zesilovaly, se strašnou divokostí, jako by se cosi rvalo a dusilo, jako by chladné a dlouhé prsty se zadíraly do nervosních hrdel... Zdálo se, že ty zvuky chtějí všechno naplnit, všechno rozšílet; síla zvuku šla do nejvyšších extrémů, až to už nebyly zvuky; bylo to něco strašného, co nepostačovaly už sluchové nervy chápat, co se změnilo v barvy, v rudé točící se kruhy a šílící mlhy... Zchvátila mne horečka; opřel jsem se o stěnu, a zoufale napínaje všechny svaly, snažil jsem se přemoci ty hallucinace... Ohmatával jsem si s hrůzou čelo; měl jsem pocit, že mně praskly tepny a že pod kůží ucítím jejich křečovité trhání... Chtěl jsem se přesvědčiti, zda nemám horečku... Ale zasmál jsem se chraplavě; je to velmi bláznovské; vždyť snad ani nelze určiti, kdy máme v životě horečku a kdy jsme při sobě... Ha, ha... Celý náš život jest jediná, veliká horečka... Nic jsem neucítil na svém čele; tedy nemám horečku a můj mozek není porušen... Příroda je velkolepá. Obdařila nás přímo královsky proti zvířatům: dala nám něžné, šedé nervy, abychom mohli marně chtíti a abychom analysovali svoje umírání... Hrozil jsem se toho analysování; toužil jsem totiž cítiti jednou spokojenost nakrmeného zvířete, zapomenouti chvíli na své veliké lidství... Ano, chci zapomnění! Chci se jednou zpíti závratnou rozkoší, jež přechází až v bolesti, rozkoši, která se dotýká až smrti. Chci procítiti vášeň v celé její pathologické hloubce, se vší možnou esthetickou raffinovaností, kterou nám dává kultura... Stáhl jsem jalousii. Nechci vidět tmu, nic šerého nesmí se dotknout mých nervů. Chci prožít chvíli veliké, aristokratické svůdnosti, a ve tmě je něco příliš plebejského; cítím v ní příliš své já, a tomu chci právě utéci... Náhle jsem zpozoroval v rohu atelieru stín; otřáslo mnou něco jako hnus a hrůza z toho stínu. Nervosně jsem prohledával všechny zásuvky, až jsem našel ještě jednu svíci; a brzy vzplála velikým a slavným světlem. S triumfálním gestem klesl jsem na bílou kožešinu chaise-longu; měl jsem pocit, jako bych vykonal něco velmi znamenitého... Tak, nyní je všude jasno, všude, všude...

Očekával jsem Annii; z krbu, do jehož plamene jsem vhodil několik kuliček ambry a nefritu, řinuly se těžké, vonné páry... Annie jde, již jistě jde. Její bílé tělo chvěje se horečně po polibcích lásky, a každý její nerv touží po mně. Zarývá asi zoufale své malé prstíky do atlasového pláště a strká svou malou, roztomilému bibelotu podobnou nožku do stěny povozu, aby urychlila

jeho jízdu... A dýchá prudce, křečovitě dýchá... Dívá se na linie svého těla a miluje své tělo, protože já je miluji a že mně dává rozkoš... Říká si jako malá školačka mnoho roztomilých věcí, které mi dnes řekne, ale její pamět je ošklivá, a nechce si pamatovati všechny ty malé něžnosti, jež pro mne po čas našeho odloučení vymyslila. Zlobí se na ni zcela opravdově, ale pak se oddává snění. Zabořuje se ještě hlouběji do svého pláště, aby byla v blízkosti ještě intimnější se svými vzpomínkami, na něž velmi opravdové žárlí. Vzpomíná na mé vlasy, na linie mého dechu, a hledí si vykouzliti zvuk i timbr mého hlasu. Náhle si vzpomene na moji bílou, nervosní ruku, a cítí, jak se jí dotýká, a mazlí se s její pletí... Horečné zachvění projede jejím tělem, a ona zatíná své zoubky do shawlu, který kryje těžké vlny jejích vlasů... Mazlil jsem se s těmi sladkými myšlenkami... Ó je to roztomilé mít milenku, cítit, že jediné já mohu ukojiti horečku toho těla a dáti mu závratné chvíle rozkoše... Snad existujeme plně teprve tehdy, když cítíme, že po nás někdo touží, že nervy některé bytosti se po nás chvějí; neboť pak teprve se sami milujeme a ceníme. Nikdo neprožil pravou lásku, kdo necítil při své rozkoši, že neukojuje pouhou smyslnost, nýbrž touhu, a že se mu nevzdává pouhé tělo, ale i duše... Nikdo neprožil opravdové lásky, kdo neuměl ji cítiti s celou dětskou naivností, blouznivou snivostí a žhavou smyslností, kdo se neuměl pro ni smát, plakat a šílet touhou. Taková láska je velikým darem života těm, kteří pochopili; je větší než veliké filosofie lidské, neboť ona něco dává, ony všechno berou. — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Moje touha po Annii náhle závratně vzrůstala. Atmosfera v atelieru byla těžká; vidiny táhly sladce unaveny, a bylo v ní něco z té opojné vůně ambry... A moje myšlenky stávaly se modlitbou, která letěla k oltáři Velikého Úsměvu, stávaly se výkřikem po Annii... Divoká touha po jejím těle chvěla všemi mými nervy... Musil jsem hlavu nakloniti naznak, abych mohl dýchati... Moje prsty se křečovitě zarývaly do měkké srsti kožešiny; ó, byla to nádherná měkkost... Zarýval jsem je do kožešiny s nervosní zuřivostí, neboť se mi zdálo, že moje nervy nemohou dosti přilnouti k té měkké, něžné hebkosti... Celým tělem bych ji chtěl ssáti, až by se všechny mé myšlenky zadusily tou měkkostí... Ano, dusiti bych se jí chtěl, dusiti... Pobíhal jsem po atelieru a hledal nějaký zbytek vůně jejího těla... Kolem visely obrazy, na nichž olejovými barvami byly naneseny kontury

velkých myšlenek. Připadaly mi náhle ty obrazy hrozně směšné; visely tak zcela vážně, jako by chtěly křičeti, že v nich je také život... Nemohl jsem v tom okamžiku pochopiti, že jsem se tolik trápil bolestí nevyslovitelnosti; není-li zbytečno vyslovovati život, když jej můžeme uchopiti za neklidné bílé ruce? Není-li lépe jej žíti, než malovati? Umění je pro ty, kteří nemají život, je suggestivní útěchou pro ty, kteří hledají a nenacházejí, modlitbou pro ty, kteří nevěří, smíchem pro ty, kteří pláčí... Zdály se mi všechny ty obrazy namalovány nesmyslnými barvami; dnes jsem v sobě cítil zcela jiné barvy, barvy, které křičely a zpívaly... Kdybych mohl vyrvati ty barvy ze své duše, kdybych je mohl zrealisovati, maloval bych vášeň, při které každému by se zatínaly pěsti; učil bych lidi chápat Velký Úsměv života, učil bych je poznávat velký smysl touhy... Oh, vy veliké, vážné obrazy! Dnes přijde Život, Život se tu bude smát! A ten má vonící a zpívající barvy!

Obrazy visely se zcela vážnou důstojností, jakou mají vždy kontury velikých myšlenek. A já běhal kolem nich a hledal zbytek vůně jejího těla. Celá moje bytost se po ní chvěla a já toužil ji vpít do své duše... Líbal jsem bledě modrou podušku s fialovými kosatci, na níž spočívala naposled její bílá šíje, a tiskl jsem ji vášnivě ke svým rtům, jako bych z ní chtěl vyssáti parfum její kůže... Našel jsem její krajkový kapesník a roztrhal jsem jej zuby na velmi malé kousky... A bílá světla kolem plála jako při nějaké slavnostní oběti; chvěla se jako okouzlena velikým mysteriem; můj horký dech a moje vášnivé objímání těch malých předmětů byly modlitby, jež se vznášely k oltáři Velikého Úsměvu... Poslouchal jsem občas, zda nezní někde na schodišti její krůčky... Znal jsem velmi dobře ty harmonické pohyby jejích malých nožek, které měly do sebe něco roztomile kočkovitého... Toužil jsem po ní, ale zároveň jsem si přál, aby ještě nepřišla, abych mohl dále toužiti... Ó, sladké bolesti touhy! V touze je veliký smysl života, ona je mysteriem věcí... Nic nebylo na počátku, než touha! A když smutné světy řítily se pochmurnou nocí neklidných stínů, byla to touha, jež stvořila světlo a květiny... Vůně, barvy, tóny a všechna umění nejsou než symbolem touhy; touha stvořila slzy a úsměvy... Jen symfonií veliké touhy je náš život!

— — — — — — — — — — — — — — — —

Annie vešla. Její těžké vlasy byly spoutány lehounkým indickým shawlem a z jejího pláště vanula chladná, melancholická

vůně podzimu. Ta vůně mi připomněla celou její neklidnou cestu touhy; v jejím úsměvu a v jejích pohybech bylo něco horečného, něco, co toužilo po mém těle. Vztáhla po mně útlé ruce, aby mne objala, jak činívala vždy při svém vstupu do atelieru. Ale mne pojala náhle myšlenka, abych exaltoval až do šílenosti svou touhu; chtěl jsem vidět harmonické linie jejího těla s oním nevyslovitelným nádechem, jaký ona jim dodává. „Ne, moje Annie, počkáme, až nás bude boleti naše touha; chci, abychom se dnes objímali se šíleností, abychom se v mdlobách vpíjeli do sebe... Ó, bude to noc veliké lásky!...“

Annie se usmála, něžně a lehounce. Zdálo se mi, že jsem viděl kdys něco podobného tomu úsměvu. Bylo to dávno, velmi dávno, když mne ještě nebolela moje duše; viděl jsem tehdy bílé květy třešní za modravého soumraku, viděl jsem je za večera velikého blouznění, sladce unavené mysteriem touhy a vylíbané umíráním...

„Moje Annie, má sladká milenko, tvoje úsměvy toužil jsem často pohltiti do své duše. Ó, byl jsem sobecký, chtěje je míti jen pro sebe! Ale tvoje úsměvy jsou tak podivuhodné; nelze při nich býti smuten, nelze při nich plakati. Vracejí mi zase moje dětství, a mně se zdál vždy celý život tak nesmírně prostý, když jsi se smála. Jsou suggestivní tvoje úsměvy, Annie! Ó pojď, podej mi své neklidné ruce, a budeme se smáti všemu. Bolestem, smutku, všemu; a budou plakati světy kolem nás, ale my nebudeme plakati, má Annie, viď, že nebudeme plakati?“ — Uchopil jsem její plášť, který shodila s něžným gestem, a zabalil jsem se do něho. Byl zahřát teplem jejího těla, neklidným teplem vášní se chvějícího těla, a dýchaly z něho smutné vůně podzimu, které by k šílenství dohnaly svou melancholií......

„Oh, venku zajisté je tma a velmi smutno, viď, Annie? Táhne vůně umírání tím vzduchem, že? Nenávidím umírání; života by se nemělo dotýkati nic mrtvého, mám instinktivní odpor proti všemu mrtvému. Ale zde se bude smát život, zde bude velká bílá noc lásky...“

Annie se dívala na atelier, dusící se září, která činila všechny předměty nehmotnými a subtilními. Zatleskala naivně svými bílými dlaněmi:

„Oh, je to roztomilé, velmi roztomilé. Zdá se mi, že se všechno směje, že všechno vyzařuje sladkou intimitu naší lásky.“

Míhala se po atelieru jako lehounký stín. Vpíjel jsem téměř všemi nervy její elastickou postavu a ssál jsem vášnivě vzduch,

který byl prosycen měkkým dotekem jejího těla. Cítil jsem neobyčejnou hrdost, že tato bytost, to harmonické tělo je zmítáno touhou po mně. Annie zdála se býti omámena těžkou atmosferou; krev se jí hnala do tváře a počínala sladce mluviti nesouvislé věci. Posléze ulehla na chaise-long. Lehounký oděv dával tušiti melodii jejího těla a přec je činil cudně tajemným. Ležela hluboce zabořena do kožešiny, se sladkou unaveností veliké touhy. Nikdy tělo, jemuž mládí vtisklo svůj úsměv, není svůdnější, než když je hýčkáno měkkostí kožešiny, kdy jeho linie dostávají něco nevyslovitelného z její hebkosti ... Ležela tiše; bylo téměř slyšeti horký dech vášně, jak splýval s jejích bledých, lehce pootevřených rtíků. Mdloba touhy ji zachvátila, a já cítil, že mne pohlcuje všemi nervy, že ztrácí vědomí sebe a že cítí jen mne; bylo to žhavé objetí touhy ... Kolem plála světla a vrhala zlaté reflexy na její temné vlasy; ten jas činil ji podobnu přeludu, tančil a objímal její tělo a vpíjel se v její hebkou kůži ... Její vlasy byly jím proniknuty a vypadaly subtilně, jako stíny ... Všechno, všechno bylo slavnostně bílé; a venku táhl podzim se svou chorou resignací ... Náhle mne zachvátil hrozný, beznadějný smutek. Měl jsem pocit, jakobych se díval do smutných dálek, jimiž by s pochmurnou šíleností táhly mlhy. Chtěl jsem předstihnouti ty mlhy svým zrakem, ale ony letěly s rychlostí, kterou nelze postihnouti nervy.

Zdálo se mi, že se řítím šedivem se zuřivostí šílence, že se dusím tím hrozným letem, ale přede mnou že jsou neustále bezedné prostory, s letícími a šílejícími mlhami ... Zchvátila mne závrať, jež mne zuřivě nakláněla ku předu. Zaryl jsem prsty do opěradla lenošky, v níž jsem seděl, a zoufalým trhnutím všeho svalstva jsem se udržel v rovnováze ... Zdálo se mi, že tma náhle protrhla bílou stěnu a lila se mohutným proudem dovnitř ... Táhla s příšernou tichostí a nezastavitelnou přesností ... Bylo něco jako mrtvý smích v té tmě, něco jako vůně smrti. A světla hasla a podobala se jen neurčitým, fosforeskujícím fantomům, vyzařujícím mdlou žluť ... Všechno zadusila tma, vše, i smích mojí milenky, i květiny v útlých vásách ... Bál jsem se, že Annie zpozoruje, že horečka mně spaluje mozek, že i ta poslední, veliká noc bude zevšedněna smutkem. A já přece všude chtěl viděti Veliký Úsměv života ... Ale moje šílenství bylo velmi distinguované a mělo se pohybovati v salonu. Ha, ha, můj mozek se umí rozkládati za vůně módních parfumů a etiquetních úsměvů. — Můj mozek je velmi dobře vychovaný ...

Annie již nesnesitelně toužila býti objímána. Její tělo se chvělo smyslnou pružností, která chtěla být unavena láskou. Mazlila se s měkkostí kožešiny kočkovitými pohyby, které křičely velikou vášní. Annie si byla vědoma své svůdnosti a měla neskonale jemný cit pro linie, které omamovaly, a znala pósy, které ji činily neodolatelnou. Bylo něco zbujnělého a jásavého v jejích pohybech a její elastické tělo vlnilo se s kočkovitou přítulností v nervosních liniích. Dovedla vytvořiti celé podivuhodné světy subtilními posunky svých svalů ... Pozorovala se, zda je dosti svůdná ... Hleděl jsem na ni zpit jejím tělem. Cítil jsem, že naše nervy se přitahují onou neodolatelnou silou, která tvoří šílená objetí a mdloby rozkoše ... Byl jsem tak upoután tím hlubokým, pathologickým vztahem našich těl, že moje nervy chvěly se harmonicky s jejími, že jsem rukou konal téměř tytéž pohyby, jako ona, a cítil jsem, že rty mé stahují se v úsměv, kdykoliv ona se usmála; byla to veliká mystika pohlavnosti ...... Její téměř vnikání do mých nervů a démonické vlnění linií jejího těla zpíjely mne rozkoší tak prudkou, že přecházela až v bolestnou nenávist. Její touha a vůně jejího těla mne až zamrazila, a pohled, kterým se usmívala na sebe, mne náhle nevýslovně podráždil. Připomínal mi samici, která s bestiálním uvědoměním své pohlavní svůdnosti se vítězně směje bolestem, jež působí vůní svého těla a elastickým chvěním téměř nehmotné kůže; měl jsem náhle pocit, že vlastně nemiluje nic než své tělo. Cítil jsem, jak vpíjí do sebe s rozkoší jeho parfum, a jak si hraje melodickými jeho liniemi, které v záplavě jasu nabývaly nevyslovitelné měkkosti ... Ha, ha, milovala mne jistě jen proto, že jsem zbožňoval její tělo, že jsem si s ním hrál a laskal je a že jsem ho maloval. Milovala ve mně své tělo, neboť je cítila ve všech svých nervech; dala mi svou lásku, poněvadž musila cítiti mojí šílenou touhu a chvění po sobě, aby se mohla s dostatek milovati. A milovala moje umění, protože v něm poznávala sebe; cítila ve všech mých portetech svoje tělo. Ve všech mých obrazech cítila, že se zrodily vlastně v ní, že jsou zrealisováním chvil rozkoše a lásky, kterých ona mně poskytla ... Oh, vždyť se dívala na moje obrazy vždy právě s týmž triumfálním úsměvem, jakým se dnes mazlila se svým tělem; a já si toho nikdy nepovšiml, já vždy věřil, že je to pohled hluboké lásky k mým touhám a smutkům. Mým, mým! Ha, ha, nic nebylo mého; ona stvořila ty podivuhodné, smyslné linie mých sujetů, ona stvořila symfonii barevných nuancí, jež zpívala v mých obrazech ... Milovala mne, protože se

cítila vedle mne velikou umělkyní, musil jsem jí připadati nekonale směšným, když jsem mluvil o svých myšlenkách a svých obrazech. Ne, já nestvořil nic; nic z mojí duše nebylo v mých obrazech, byly mně zcela cizí. Ta žena přišla a svým tělem vzala mi duši; a ona byla umělkyní, ona, ona mohla jíti ke všem obrazům a smáti se na ně, jako se směje na sebe. Mohla z nich cítiti vůni svého těla a ssáti z nich melodie svých slov. A milovala mne jen proto, že jsem dával výraz tomu, co ona tvořila... Zdálo se mi náhle, že nikdy z její bytosti nic mi nenáleželo. Byla velikou poseurkou; při všech pohybech si vždy představovala, že ji maluji, a tvořila něžné linie ne pro mne, ale protože věděla, že ji budu malovati. Když vztahovala své neklidné ruce kolem mé šíje a nakláněla s graciesní něhou hlavu nazad, aby mne okouzlovala měkkou linií své brady a svého hrdla, zkoumala kriticky svůj půvab a vypočítávala s podivuhodnou jemností, která je vlastní jen samolibým a rozvášněným samicím, jaký účinek bude na mne míti každá její pósa. Znala satanicky dobře esthetiku smyslnosti a byla znamenitou herečkou...

Těžké vůně se řinuly do mého mozku a já ztrácel zvolna vládu nad myšlenkami. Znenáhla se unavovaly a šly mou duší jako přízraky žen po hřbitovech... Zmocňoval se mne náhle dětský smutek, který zmírnil moji horečku a ulehčil nervům, jež se mi takřka již zpřetrhávaly. Něco jako veliký vzlyk zrodilo se v mé duši a činilo mne dětsky sensitivním; zapomněl jsem na všechny svoje dřívější meditace a cítil jsem hlubokou, smutnou touhu, aby se někdo se mnou mazlil a abych se cítil objímán. Annie, jako by svým něžným instinktem byla vytušila všechny záchvěvy mých myšlenek, pohlédla na mne smutně temnýma očima; byly lehounce zamženy a jas světel dodával jim nevyslovitelného lesku. Vztáhla ke mně své nervósní, bílé ruce... Byl jsem v onom enervovaném stavu, kdy nás hluboce dojímají nepatrné věci, kdy nás dovede rozplakati jemnější odstín barvy... Zdálo se mi, že by mně nemohla vůbec podati hlubšího důkazu svojí lásky, než byl ten pohled a posunek jejích rukou; cítil jsem, že se mi jimi dává celá a že patří jen mně, mně... A zchvácen smutkem a něhou vrhl jsem se do jejího objetí... Uchopiv ji ve svou náruč tak, že jsem všemi nervy cítil její elastické tělo, naklonil jsem jí zlehka hlavu nazad a přitiskl vášnivě svoje rty na její, až jsem je cítil mezi zuby... Její těžké vlasy dotýkaly se mého čela a ona mhouřila oči, klesajíc do sladké mdloby... Zprvu jsem rozeznával ještě její horký dech,

ale záhy se náš dech úplně smísil a mně se zdálo, že dýchám jejími ústy... Nevím, zda jsme se spíše objímali či rdousili, naše láska byla tak veliká, tak hrozná exaltace vášně, že byla velmi blízka nenávisti...

Měla ve svých vlasech temně červenou růži, která se v nich houpala jako symbol mrtvé touhy; podzimní růže ve smutných a černých vlasech! Ta růže, umírající sladkými výdechy, zešeřila mou duši v exaltaci nevyslovitelného smutku. Nějaká bezejmenná touha pronikla celou mou bytost, touha po dětském úsměvu. Ó ti, kteří se mnoho smáli a mnoho pohrdali, protože kdysi mnoho věřili, bývají někdy zchváceni zoufalým smutkem, ucítí-li měkkou vůni květiny, kterou kdysi trhali s úsměvem ve dnech, kdy bylo veliké jaro. A nic nedovede reprodukovat cit, který umřel a úsměv, který zesmutněl jako vůně; žádný jiný smysl nepodává nám představy s takovou hloubkou pravdivosti a suggestivní bezprostřednosti, jako čich. Veliké, nové světy otevrou nám vůně, až jim budete rozuměti! Pak nebude nám nikdy naše mládí tak daleko, a žádný sen nebude tak absolutně mrtvý; až budeme míti šeré hodiny beznadějných smutků, snad nám dá vůně trochu útěchy... Měli bychom napustiti těžkou, výraznou vůní vlasy milenky, když je poprvé líbáme a její bílé ruce, když poprvé cítíme jejich teplé chvění. Až bychom pak byli unaveni affektovaností života a polibky nalíčených rtů, mohli bychom se rozesmáti nad oním parfumem a vrátiti se na chvíli ke svému mrtvému úsměvu... Ó je to něžné, že mrtvým dávají květiny; je v tom více než pouhý symbol!... Vzpomínal jsem... Bylo tehdy jaro, veliké a usměvavé jaro, jaké bývá jen jednou v životě. Bílé, kvetoucí stromy třešňové odrážely se harmonicky od modrého nebe, jako to bývá na velmi roztomilých a intimních obrazech s nádechem rokokové koketnosti. Šel jsem tehdy s Annií po dlouhé, šedivé cestě, která se ustavičně vinula mezi těmi bílými stromy a zdála se končiti až někde v modři oblohy. Vedli jsme se za ruce a šli jsme tiše jako dva přízraky tím intimním a zpívajícím vzduchem. Annie byla odděna ve volné, lehounké empirové šaty a k její hlavince se roztomile tulil florentinský klobouk, který měla pod bradou neodolatelně svázaný modrými stuhami... Bílé listí třešňových květů sypalo se k jejím nohám a stlalo svou něhu jejím melodickým krokům... Pak jsme usedli na louce a Annie s tichým úsměvem trhala bílé květy a vila z nich kytici velmi roztomilou a subtilní. Já jí podával květiny a vždy jsem se při tom dotkl jejích dlouhých

jemných prstů; v jejích pohybech a něžné štíhlosti bylo vždy něco smutného, co mne nevýslovně dojímalo... Mluvila tiše, s neodolatelnou vážností dítěte, a já líbal pohledy její ústa a vpíjel její slova. Tak jsme se líbali, dlouze a čistě, zchváceni velikým a slavnostním tichem v duších... Tehdy jsme pochopili život a nalezli jeho Veliký Úsměv v objímání tichého večera; a bělost i modro umíraly v soumraku, a třešňové stromy se staly něžnými přeludy ve vonných tmách... Oh, proč přišly zimy a nevlídné dni po tom velikém jaru, proč zazněl monotonní motiv umírání vedle tak vášnivé písně života? Snad je zákonem radosti, aby byla kontrastována smutkem...

Nevýslovný smutek mne pojal. Pocítil jsem náhle strašný význam té dnešní noci a ucítil jsem, co vše umírá mezi těmi světly a vůněmi. Dívaje se na Annii, která sladce unavena chvílemi vášnivé lásky ležela s neodolatelnou ochablostí v měkké kožešině chaise-longu; pochopil jsem náhle, co vše s ní ztratím... Proč jen ve mně ta strašná touha nevyslovovati sebe? Proč musím tvořiti, abych mohl plně cítiti svou existenci? A proč vlastně a pro koho tvořím? Mohl bych uchopiti život, vssáti jej vášnivě do všech nervů, ale nemohu žíti, protože musím nanášeti barvy na smrtné a nehybné plátno, abych jiným a cizím způsobil jistý esthetický požitek ve chvílích, kdy se příliš nudí, a slyšel za to vyslovovati svoje jméno! A musím malovati jiným veliké vášně, abych vypěstil jejich smysl pro raffinovanost života, abych svojí křičící krví učinil sensitivnější jejich nervy! A musím marně toužiti, abych mohl malovati sladké a něžné bytosti, protože jen to umíme vášnivě vyslovovati, co marně hledáme s bolestnou touhou... A přišel den, kdy musím opustiti Annii, která by mne záhy přestala milovati, protože jsem ztratil schopnost nanášeti s obvyklou delikátností odstíny barev, a protože do mé linie se dostalo cosi křečovitého! A hrubá jména mých nejintimnějších citů zapíší do šedivého katalogu a symboly mých nejčistších tužeb vloží velmi opatrně pod musejní sklo; a prach se bude na nich usazovati a jiní se budou radovati na mém hrobě, protože já je naučil radovat! A já budu nesmrtelný! Ó veliká nesmrtelnosti, zda nahradíš mi jediný okamžik prchlého života, zda dáš mi více než možnost slyšeti bakchantské výkřiky těch, kteří přijdou se zahřát mými úsměvy? Annie nebude mne již milovati, poněvadž bude cítiti, že její polibky a objetí nejsou již plodné, že nemají žádného výsledku, jenž by jich byl hoden. Ha, ha, a pro mne není v životě nic, co by bylo mým, absolutně

mým? Nic, než dnešní noc... Já patřil svému umění, ale nikdy sobě a nic nepatřilo mně. Neměl jsem chvíle, jíž bych byl užil jen pro sebe, nýbrž všechny radosti i smutky mého života byly jen studie; já žil jen proto, abych mohl malovat! Vždy jsem se analysoval a vždy kritisoval, a proto jsem nikdy nežil; ze všeho kořistil jsem s hnusnou praktikou, celý život byl mi jen materiálem, z něhož jsem vyhledával své sujety. Když mne objímala moje milenka, když jsem se opíjel výdechem jejího těla, vždy jsem vyhledával jen příhodné linie, vždy jsem jen myslil, co by bylo dobře malovati. A přece jsem musil tvořiti, hnán nevyslovitelnou vášní. Ó je to hrozné, k zešílení hrozné. Neměl jsem jeden cit, jenž by mi byl náležel s onou sladkou intimitou, všechny své city jsem prostituoval davu; celý život byl mi jen štafáží... Neměl jsem ani svého života, ani svých obrazů a nic nezbylo mi pro život — to je velmi zlé... A měl jsem jen Annii, jedinou bytost, která mi dávala štěstí, budila ve mně čisté sympathie, a i ji, i to, co mi zbylo kromě pozorování z hodin naší lásky, ztratím... Dnes, dnes v noci; a zítra přijde svítání...

Temný strach osamělosti sevřel mi hrdlo. Ssál jsem dychtivě zrakem bílý jas planoucích světel, jako bych ho chtěl pohltiti až do hlubin své duše. Náhle mne pojala touha po nějakém vášnivém vybití mé zoufalosti, touha po nějaké theatrální póse, která je znakem bolestí v šílenství přecházejících, v níž bych mohl s deklamačním pathosem tragického hrdiny vykřičet svou bolest a vygestikulovati svůj smutek. Uchopil jsem Annii za bílé ruce a líbaje její horké dlaně, mluvil jsem s horečnou pochmurností:

„Annie, půjdeme do zahrad svého mládí a budeme hledati květiny svých úsměvů. A uvidíme nekonečné nebe, má milenko, k pláči modré nebe... Povedeme se za neklidné ruce a budeme se dívati v ty dálky, víš, s takovým prostým, dětským úsměvem; viď, že se ještě dovedeš tak smáti? A kolem budou bílé květiny a budou se chvěti slavnostním snem. Půjdeme k těm květinám a řekneme jim, aby nám daly úsměv své nevinnosti... Oh, moje milenko! Nikdy jsi neviděla tak modré nebe, jaké spolu uvidíme, nikdy jsi necítila takových vůní; nic nebude, než modré nebe, bílé květiny a Ty, Ty! A půjdeme do zahrad mládí svého a budeme líbati vše, co tam povadlo, a budeme plakati nade vším, co jsme kdys v šťastnějších chvílích svého života potrhali hýřícíma rukama. Mnoho, mnoho květin jsme potrhali, moje milenko! Půjdeme po smutných těch zahradách a budeme hledati trochu vůní, které tam zbyly; půjdeme horečně přivinuti k sobě

ve veliké rozkoši smutku. Tam daleko je veliké a nekonečné moře. Dovede si představit tvoje duše něco nekonečného, tvoje tak neklidná duše? Půjdeme k němu a vnoříme do něho své unavené duše; je nekonečné a melancholicky smutné, a my potřebujeme cítiti trochu nekonečnosti a klidu. Kolem nás se bude smát jaro; ó zda je pochopíme, moje milenko? Ó ty se budeš smáti a bude zase vše dobře: tak ticho bude v duši... A přijdou chvíle hluboké a veliké lásky, Annie, moje něžná Annie..."
Náhle zchvátila mne ošklivost nad tím intensivním světlem. Zdálo se mi, že béře mému atelieru všechnu sladkou intimitu a že činí mou duši zoufale vyprahlou... Zdálo se mi, že nemohu v tom svitu dosti intimně cítiti Annii; držel jsem ji ve svém objetí, líbal její sladce vonící tělo, a přece jsem cítil tu smutnou a bolestnou touhu po věcech, jichž se nemůžeme zmocniti. Chtěl jsem se chvěti všemi jejími smutky, chtěl jsem cítiti jejími nervy, chtěl jsem přejíti v ono mystické splynutí duší... V šeru je smutek, ale smutek nás činí čistými a něžnými; snad jen smutní umějí milovati v celé hloubce... Zhášel jsem světla, a v atelieru zavládlo ponuré pološero, které jenom několik voskových svící osvětlovalo svými plazivými plameny. Vhodil jsem do krbu několik kusů dříví; zapraskalo, a rudé jazyky stínů rozlezly se po stěnách a těžká vůně řinula se do vzduchu; a já se jednou cítil doma, cítil jsem intensivně, že vše to kolem je moje! Předměty, s kterými dlouho žijeme a které absorbují mnoho z naší duše, stávají se nám přáteli; a někdy, ve chvílích melancholického smutku, ucítíme náhle to přátelství... Praskání dříví vzbudilo ve mně velmi sensitivní náladu; cítil jsem nekonečnou poesii domova, který je tak cizí a imaginární duším, jež příliš intensivně žily... Jsme sami, všude se cítíme zoufale osamělými; vidíme slunce, ale necítíme ho, sníme o čistých a poetických duších, ale jsme příliš nemocni, abychom měli více než sen; jsme odsouzeni k utopickým touhám, jsouce ihned znaveni a chabi, jakmile se dotkneme života... Přitáhl jsem chaise-long ke krbu a Annie ulehla do kožešiny, na niž chvějící se plameny vrhaly rudý přísvit... Její ruka, až po loket obnažená, splývala půvabně s opěradla, jsouc neobyčejně krásně modelována a stínována splýváním rudého přísvitu a šera... Mlčeli jsme, cítíce, že je veliká chvíle návratu k dětství; a naše duše se tím více k sobě přivíjely, rozechvěny touž melodií smutku a touž čistou touhou... Držel jsem ji za ruku a zdálo se mi, že slyším každou její myšlenku, že cítím vše, co jí bouří, ze záchvěvu její kůže a ze dmutí

ňader . . . Oh, jak banální jsou nejněžnější slova lásky proti tomu subtilnému splynutí . . .

Bylo ticho, bezedné a k šílenosti hluboké . . . Vinul jsem se horečně k Annii; cítil jsem ji tak dokonale svojí, pohlcoval jsem ji téměř všemi nervy. Linie jejího těla pod jejím lehkým oděvem byly neurčité a jaksi zakryty s jemnou delikátností. Nic nebudí tak prudce smyslnost jako polotušené tělo, vůně kůže pod lehounkým šatem a linie zmalátnělé něžným stínem; já neviděl již pouze Annii, ale já ji cítil všemi smysly. Zdálo se mi, že žádný smutek a žádná bolest nemůže mne od ní odloučiti a že mám v sobě příliš mnoho z její bytosti a ona z mé, abychom se mohli rozejíti . . . Poslouchali jsme svůj dech v hlubokém nočním tichu; jsou chvíle, kdy je hříchem mluviti . . . Svíce kolem plály s chvěním, jako by je byl roztřásl noční vzduch; a zvadlé květiny voněly smuteční vůní . . . Venku byla mrtvá, bezezvučná noc, jaké bývají jen v listopadu . . . Náhle zafičel noční vítr v mrazivé chromatice. Nejprve slabě, jako by stísněn zvířecí úzkostí z bezedných temnot, ale pak se jeho zvuk zesílil v řezavý tón . . . V okně zařinčelo sklo a venku bylo slyšet, že holé větve stromů se zoufale prohýbají a klátí a že žluté listy do sebe třepají a opadávají . . . Pak zase bylo ticho, jako by nějaký šedý mrak se byl přihnal a vše dusil . . . A nyní, po tom ostrém zvuku, bylo teprve cítiti to skličující ticho sychravých nocí podzimu, v nichž jako by se vše chvělo temnou úzkostí . . .

Okna byla zavřena, a přece jsme oba měli pocit, že mrazivý chlad provanul celým atelierem. Cítil jsem, jak se zachvěly všechny její nervy, jak bývá u bytostí, jež jsou v napiatém a rozcitlivělém duševním stavu a jež za hlubokého ticha náhle uslyší ostrý zvuk; je neskonale mnoho hrůzy v takovém vymezeném zvuku, jenž s ničím nesplývá, ničím není změkčován, nýbrž zní jen sám s ponurou divokostí . . . Bylo mi úzko, ale mohl jsem se k ní přivinouti, mohl jsem se zahřáti jejím tělem. Líbal jsem její lehce sevřená ústa a říkal jí mnoho něžných věcí, které byly roztomile nesmyslné a naivní.

„Annie, nemohl bych žíti bez tvojí lásky, musil bych se v životě zalknouti. Nechci, abys byla moudrá a abys říkala neustále jen hluboké věci. Život a svět říkal mi mnoho takových hlubokých věcí a vzal mi z duše všechno teplo a dohnal mne jimi až k šílenosti. A přece v těch naivních a nesmyslných řečech, které mně říkáš s pathosem rozmazleného dítěte, je neskonale mnoho hloubky. Miluji ta tvoje slova, protože nic neanalysují a ne-

mají nijakého účelu, nýbrž jsou jen pro mne. A toužím míti také něco jen pro sebe... Nechci, moje Annie, aby tě svět naučil svým cynickým úsměškům; neslušely by zcela nic tvým rtům, jež jsou stvořeny k líbání... Jsi všecka stvořena k lásce; jsi z těch šťastných bytostí, které se narodily, aby byly milovány a a umřely polibky... Umíš nezvratně věřit lásce a umíš žít své lásce, a proto jsi tak silná. Jsi veliká, moje Annie, tak veliká, že bych se k tobě chtěl modliti jako k roztomilé modle. Oh, dívala by ses asi velmi vážně, až bych ti obětoval bílé květiny. Květy by se hodily k tvé bytosti. Bílé květy rozházel bych kolem tvých útlých, nepokojných nožek a ty bys po nich šla měkce jako úsměv... Chtěl bych tě vidět choditi po vadnoucích květech, jsi stvořena, abys chodila po květech!... Nenávidím celé to moderní umění, protože cítím, že mne zabíjí a činí chorobným, leč přece nedovedu se od něho odloučiti, protože je v něm něco strašně svůdného... Má satanickou svůdnost formy, a svůdnost formy jest věc nejhroznější, protože budí touhu. Všemu se směje to umění, co miluji, činí všechny věci zoufale složité; nezná dnes již duše čisté a usměvavé, jako je tvoje, Annie, duše, které se dovedou k něčemu s vášní přimknout, ale zná jen duše chorobné a perversní, které šílejí a dusí se. Dokazuje neustále krásnými slovy, že nic není pravda než bolest, je únavně těžké, jako by líbalo a usmrcovalo. Béře mně vše, co mi dávalo život, béře mi smysl pro něžné a subtilní věci a činí mne zoufale rozumovým. Vleče mne do nejtěžších melancholií — a jsou melancholie, moje Annie, pro kterých nikdy nepřijde úsměv, které zachvátí duši. Miluj mne, Annie, potřebuji ssáti z tebe něhu a úsměv, neboť v tobě je smysl života. Ty umíš dáti touhu a vášeň, a to jsou jediné dvě věci, pro které nutno žít... Svět umře na esthetickou touhu a zadusí se svou rozumností! Oh, uč mne, moje Annie, býti nerozumným; to je jediný možný způsob žít... Ne, ne, něžná naše láska nesmí umřít v surových kompromisech, nesmí umříti banálně, až bude již chorá a bez síly, nýbrž při největším úsměvu a v největší exaltaci vášně... Annie, až jednou přijde ta hluboká melancholie, která navždy zlomí ve mně vše, co by mohlo žít, až ztratím pochopení pro tvou sladkou nerozumnost a lásku, anebo až stáří mi vezme vášeň, až budu opuštěn a nemilován, pak zmizím jednoho dne beze stopy... A snad přijdeš jednou a budeš mne objímati a říkati mi mnoho něžných slov, jako by na nás čekalo ještě mnoho usměvavých dní, a přece to bude neodvratně naposled... Zmizím beze stopy, má Annie, odejdu s hrdou pósou toho, který

stál nad životem; v tom je veliký smysl, v tom je poesie hrdosti. Snad to má trochu příliš theatrální zbarvení, ale proč bychom si jednou nezahráli s velikým pathosem? Mnozí herci vybouřili v tragoediích svoje životní smutky; v pathosu je veliká úleva...“

Objímali jsme se s Annií zoufale, rozechvěni těmi smutnými myšlenkami na možný rozchod. Annie mne měkce hladila svýma ručkama jako nemocné dítě. Myslila, že všechna moje bolest opět povstala, jako mnohdy jindy, z nevyslovitelnosti nějaké příliš intimní a něžné myšlenky; domnívala se, že jsou to opět křeče tvůrčí síly, jíž nemožno zformovati a vtěliti, že je to ten můj bolestný zápas ideje s hmotou. Proto nepozorovaně převáděla řeč na má díla, na sujety, o kterých jsem jí často mnoho vyprávěl v oněch sladkých mdlobách rodících se myšlenek, kdy jsem je vídával tak jasně a býval zpit velikými nadějemi... Hleděla mi nepozorovaně dáti na jevo svoji víru v můj talent a tím mi suggerovati novou sílu. Byla neodolatelná s tou něžně skrývanou starostlivostí, vymýšlejíc mnoho roztomilých úskoků, aby oklamala můj smutek. A mne náhle pojala nějaká zoufalá touha po životě, po plném životě rozpětí všech sil, po životě radostné práce tvoření a sladké únavy orgií lásky... Měl jsem pocit, jako by se ve mně rodila nová síla; zdálo se mi, že nyní mám schopnost vysloviti všechny vášnivé ideje své duše a malovati subtilní intimitu všech sebe nepatrnějších věcí v symfonii velikého úsměvu života... Prsa se mi prudce dmula a dech stával se sladce horečným; zchvátila mne horečka uměleckých snů, jež je největším okamžikem těch, kteří tvoří. Nahnul jsem se nad Annii a pohrávaje si jejími vlasy, mluvil jsem blouznivě:

„Budu malovat svítání, moje Annie, veliké, usměvavé svítání. Budu malovat jeho měkkou něhu a usměvavou sílu, která mnohé lidi rozplakala a učinila čistými. Oh, naučím lidi chápat poesii svítání! A slunce budu malovat, moje Annie. Namaluji sluneční světlo, unavující květiny a všechno pronikající horečkou touhy, namaluji světlo sluneční, jak ho ještě nikdo nenamaloval. Moje obrazy budou volat po životě a moje barvy budou voněti a zpívati. Namaluji krajinu prosáklou sluncem, oblohu dusící se jím... Ó, já budu učiti lidi úsměvu života, učiním jich nervy citlivé pro půvab subtilnosti a exaltaci, kterou působí intimita, naučím je žít vášně i se svou duší a budu jim hlásati evangelium touhy... Je zbytečno ukazovati lidem bolesti; úsměv, úsměv jim ukáži...“

V atelieru bylo přítmí; byla to rozkošná atmosféra sladkých blouznění a intimních objímání, atmosféra prosycená těžkou vůní

a jejím horkým dechem. A my dýchali tak lehce jako dvě děti, které něžnou pohádkou zahnaly hrůzu noční tmy . . . Onen hluboký klid noční a šero uváděly mne ve zvláštní nervosní sensitivnost; nejrůznější myšlenky rojily se mi v hlavě, splývaly v podivné, neurčité celky, a dříve než jsem si mohl kteroukoliv z nich uvědomiti, prchaly, zanechávajíce v duši nevyslovitelný přízvuk bolesti a tragiky. Nebyl jsem s to, abych si uvědomil svou bolest, a tím byla instinktivnější. Cítil jsem náhle něco velmi blízkého dusivé hrůze, kterou pociťujeme, jdeme-li smutnou krajinou s ostrými měsíčními stíny za hlubokého ticha bezedné noci. Opřel jsem rozpálenou hlavu o její nahé rameno. Lehké zachvění mnou proniklo, když jsem ucítil dotek její pleti, a můj smutek mazlil se s jejími tichými a oddanými gesty . . . Zadíval jsem se do ohně s bezmyšlenkovitostí hlubokého smutku; to zadívání do červeného neurčita způsobilo mi nervosní polomdlobu; viděl jsem tancovati rudé reflexy s groteskní gracií, a ona neklidná červená barva vzbudila ve mně touhu po nové rozkoši. Zatoužil jsem viděti Annino tělo rozvlněno harmonií tanečního rhytmu, v němž by vynikly všechny její měkké linie. „Annie," prosil jsem ji, „zatanči mi ten podivný svůj tanec rhytmické melancholie. Oh, nic není tak subtilně rozkošného, jako viděti smyslnost a úsměv mládí zahaleny temnými závoji a kontrastující s melancholií smutku. Nic není většího než rozkoš smutku. Když jsme smutni, máme nejjemnější smysl pro všechny něhy lásky; proto mohl Werther tak hluboce milovati, protože mu smutek dával smysl pro lásku. Snad nikdy neumíme tak žhavě líbati a vášnivě objímati, jako když pláčeme. Oh, Annie, je nekonečná rozkoš smutku . . ."

Našel jsem v atelieru černý závoj. Kdysi maloval jsem v něm malé děvče s květinami, jež mělo bílou a beznadějnou tvář. Annie se do něho zahalila, a já, tluče smutným rhytmem do tureckého bubínku, zpíval jsem jí jednou ze smutných východních melodií. Pak se pohybovala zvolna po útlých prstech svých nohou, a byl v tom všem jakýsi usměvavý smutek. Potom se náhle zastavila a subtilnými pohyby rozvlnila všechny linie svého těla, takže se zdálo, jako by jím chvěl neviditelný pláč; bylo v těch pohybech něco resignovaného a zoufale smutného. Zdálo se, že nějaký vzlyk rozechvívá celou její něžnou bytost a že křečovitě stahuje její útlé nervy. Brzy se její pohyby stávaly prudčími a nervosnějšími; její elastické tělo počalo se svíjeti v podivné křivky, v jejichž liniích však a souladu bylo neustále něco hluboce melancholického. Její

prsa bouřila jako by zchvácena temným vzdorem, a její kůže téměř vyzařovala vonící běl. Svíce kolem plály, vrhajíce ostré reflexy na její temné závoje. Náhle stávaly se její pohyby hysterickými; zdálo se, jako by ji zpíjela nějaká sladká mdloba; její oči, jež byly široce otevřeny a jichž rozšířené zřítelnice dodávaly jim přízračného výrazu, zvolna se přivíraly, a dlouhými, sklopenými řasami pronikal intensivní žár. Podobala se ztělesněnému výkřiku, chvílím divoce proplakaným. Náhle se zastavila, sklonila hlavu s těžkými vlasy nazpět, takže její úbělové hrdlo utvořilo půvabnou linii; vzpřímila se v temném vzdoru, jako Nioba nad mrtvolami svých synů, a rozpětí jejích bílých ruček bylo něco suggestivně tragického, co připomínalo šerý stín Danteovských vidin, vzepiatý v mrtvém tichu nad vlnami Acherontu ... V jejím enervovaném klidu bylo dusivé očekávání; nervy se mi křečovitě napínaly a já cítil bušit krev ve svých spáncích; ticho mne dusilo a můj hlas se chvěl. A náhle se divoce roztočila v šílenou orgii. Byla to divokost ubíjených smutků, touha zabíti v tanci duši a vybouřiti bolest imaginárních tužeb ... Dlouhé černé závoje poletovaly kol její útlé, točící se silhouetty a tvořily kol ní šerou mlhu, jež činila linie jejího těla jen polotušenými; svíce, roztřeseny rozvířeným vzduchem, vrhaly dlouhé, klikaté reflexy, takže se všechno chvělo a ona zdála se tančiti ve stříbrných vlnkách. Byl to srdcervoucí tanec křičící bolesti; a náhle dostávalo se do jejích pohybů něco prudce smyslného. Její zpitost byla suggestivní; lehké pohyby boků, prudké naklánění nazad, takže pod lehkým šatem bylo viděti vlnící se linie ňader, její kočkovité pohyby těla toužícího po únavě lásky — to vše smíšeno s gesty smutku bylo neodolatelně smyslné; v té chvíli jsem velmi dobře pochopil, jak blízké jsou si šílený smutek a exaltace lásky ... Náhle zpola v mdlobách sklesla do mé náruče; dýchala prudce, oči měla lehce sevřeny ve smyslných mdlobách a malé své ručky ovíjela křečovitě kolem mého hrdla ... Přišla chvíle šílené lásky — — — — — — — —
— —

Hodiny bily kdes v nočním šeru dutě a smutně, jak jsem je bíti ještě nikdy neslyšel. Cosi násilně škrceného a resignovaný výkřik čehosi zněl v tom chvění kovu. Bolely mne až v duši ty duté údery. Procitl jsem v rohu pohovky; kolem bylo pološero. V krbu dříví bylo již vyhaslo a dohořívající svíce čmoudily a chvěly se. Náhle mne pronikl sychravý noční chlad; cítil jsem, že držím v ruce černý závoj, a chtěl jsem osloviti Annii. Než uvědomil jsem si záhy, že odešla; po žhavých chvílích lásky přišla

hodina, kdy musila vždy odejíti. Podala mi svou chvějící se ručku, políbili jsme se dlouze a já přehodil plášť přes její útlá ramena. Dala mi roztomile s bohem: „Nikdy ještě jsem tě necítila tak cele svého, jako dnešní noci; oh, jsou bytosti, jež musí se nalézti, aby mohly dýchati, neboť jsou jen jisté duše a těla, jež v nás mohou vzbuditi vášnivou lásku. A my se našli, můj něžný, my, kteří jsme neznali jména pro své žhavé smutky, jež nás skličovaly dřív, než jsme se poznali. Byla to touha, neboť jsme se tušili. S bohem! Dnešní a zítřejší noc tě budu mít také; budu si opakovat každé tvoje slovo. Pozítří opět přijdu!" Doprovodil jsem ji ke schodům a pak, zchvácen smrtelnou únavou a horečkou, klesl jsem v agonii spánku. — Jak znamenitě se umím na všechno upamatovati! Tedy jsem nezešílel, zcela nic se neroztrhlo v mém horečkou spáleném mozku! Chodil jsem zoufale po atelieru; bylo v něm těžké přítmí, jež se vpíjelo do duše s kočkovitou dravostí. Pociťoval jsem smrtelnou únavu a měl jsem dusivý pocit osamělosti. Zasmál jsem se suše, ale nevýslovná hrůza mne pojala před mým vlastním smíchem; připadal mi hrozně cizí a měl jsem pocit, že se něco jiného vedle mne směje. Dýchaje horečně, usedl jsem do rohu chaise-longu a díval se do přítmí. A náhle jsem si vše uvědomil, počal jsem chápati význam slov. Odešla, moje Annie, odešla navždy; pozítří zase přijde v něžné horečce touhy po polibcích, a najde pustá ta naše místa lásky. Ó, moje Annie, je dobře ukončiti sen naší lásky, dokud je veliký a vášnivý; milujeme jej příliš, abychom snesli jeho umírání... Šílená touha po Annii mne zchvátila, s dětskou naivností jsem běžel ke dveřím a otevřel je. Venku byla tma a hluboké ticho, jenom někde mňoukala kočka... Zavřel jsem s pocitem hrůzy a v záchvatu šílenosti počal jsem rozhazovat a roztrhávat zvadlé květiny. Brzy pokryly zem svojí vonnou něhou, takže vypadala jako hrobka; vše bylo kolem smutné, a dohořívající svíce vrhaly třaslavé reflexy na místa, v nichž jsme žili veliký úsměv lásky... A ty ubohé předměty ona milovala, ty dýchaly něhou jejích gest a jejího těla... Květiny voněly smutečně; jsou noci, po kterých nikdy nepřijde svítání...

Zatoužil jsem po vzduchu. Téměř s horečným zajíkáním doplížil jsem se k oknu a otevřel je. Chladný vzduch listopadových nocí řinul se dovnitř; opřel jsem rozpálené čelo o rám okenní a díval jsem se do nekonečných hlubin. Kdesi dole, a zdálo se to nesmírně daleko, v nějakém jiném chorém světle, zářilo mlhou znaveno několik světel, a dlouhé žluté reflexy jejich

umíraly ve tmě... Annie, až přijde jednou ta hluboká melancholie, která navždy zlomí ve mně vše, co by mohlo žít, až ztratím pochopení pro tvou sladkou nerozumnost a lásku, pak zmizím jednoho dne beze stopy... Annie, my nepůjdeme do zahrad mládí svého hledati květiny našich úsměvů; příliš jsme žili, než abychom tam nalezli cestu... Odejdu, má Annie, zmizím...

Pronikl mne sychravý chlad; dole klátily se větve stromů, rozpínající se zoufale do temnot nočních, a listopadový vítr rval zvadlé listy úzkostně šelestící... Bylo je slyšet padati...

KAREL BABÁNEK:

NEDĚLE.

Svou píseň jednotvárnou
stroj zpívá celý den.
V podzemí oknem padá
svit matný světla jen.

Tam skloněna je bledá
dívka nad prací svou.
Kol okna výletníci
nedělí jarní jdou.

Tam dívka bledých tváří
o lásce věrné sní,
o květech, modrém nebi
a záři měsíční.

STANISLAV K. NEUMANN:

(Zabaveno.)

Však tragického tu cos vzruší mě co chvíli
a krásný okamžik mně často hyne proto.
Vy, kteří chodíte, by zemí ste se zpili,
hle, smutek pochopte, jejž v srdce vlévá toto:

Jdu z města lesům vstříc a upomínka se mnou
na vlny tančící pod látek smělou barvou,
na jaro v tělech žen, jež s ukrutností jemnou
pro ňadra, boky, klín si steré oči narvou;

jdu z městá horkého a jarní večer tmí se
a hore povlává van váhavý a nyvý,
tma z lesů dere se a svítí cesty lysé,
klid svěží ovanul mé rozpálené čivy.

Tu ženy bláhové, jež ve městě jsem viděl,
jichž rozhoupaný prs tak těžko z mysli mizí,
a lesů představa, jež plny trav a zřídel
i ptáků, vůní, tmy jsou jako lázeň ryzí,

a stráně zastřené a vzhůru cesta sivá
a soumrak májový, jenž chvěje se a voní, —
to všechno mísí se a harmonicky splývá,
že sladkou rozkoší div prsa nezazvoní.

(Zabaveno.)

(Zabaveno.)

LAMAČI.

Ve stráni u Svitavy, ve světlé jízvě lomu
lámeme kámen bystře s tichými dělníky pěti;
s dobráckým úsměvem slunce s hůry přihlíží k tomu
snad vzpomínajíc, že skálu vidělo kameněti.

O modrozelený kámen kladiva rytmicky zvoní,
odskakujeme vesele, o hrany klopýtáme,
hevery derem se do skulin, až balvan k pádu se kloní
ve tváři oheň, krev na rukou, krůpěje na čele máme.

Nad námi modrá nebesa, pod námi hučící řeka,
dubnová pohoda křehká po stráních táhne sladce,
mladistvá zeleň dole svítí jasná a měkká;
kámen a železo zpívají radostnou píseň práce.

A nač jsou příliš pomalé a slabé ruce lidské,
to prachem trháme... Pozor! Dým, rána. Letí kusy,
balvany s rachotem řítí se, a v snaze harmonické
mocněji klokotá řeka zrcadlíc plápol rusý.

A večer nahoře nad lomem, kde hlohových křů je pole
bílými perličkami poseto v tichém vznětu
a zítra bude již rozvito a potom posype dole
zpocená těla dělníků lehounkým sněhem květů,

nahoře nad lomem, myslím si, zíraje na kameny:
Lamačů práce těžká je a hazardní a krásná,
lamačů práce šťastná je jak svátek osluněný —
když na rub života nemyslíš pro vesnu, jež jde jasná.

POLEDNE V SEČI.

Mám plná ústa pryskyřic
a myslím, že utonu dnes
ve proudech zeleni dychtivých,
jež se všech stran se řítí.
Je poledne. Ležím u seče.
Do vlažné trávy jsem kles'.
Po tichých deštích májových
vzduch hoří, chvěje se, svítí.

A já tu ležím pokořen
života bláznivým dnem,
jenž tryská, šílí, zpívá žhne,
var pudů, hladů, žízní;
jsem zmámen vzruchem instinktů
a tvarů prchavým snem,
jež od země tíhnou za sluncem
a syntheticky vyzní.

Mám plná ústa pryskyřic
a barev plničký zrak;
šum promíšených pohybů
jak moře v sluch mi hučí:
já ležím na dně, trosečník,
jenž opustil svůj vrak
a život pod hladinou teď
milovati se učí.

LOUIS KŘIKAVA:

HLUCHÝ KLAS.

I.

Pošetilé, hloupé orgie, jež z náhodné schůzky pěti studentů začaly velmi brzy, již po třetí hodině s poledne, — chýlily se ke konci. Denní Vídeň přestávala napilé hochy bavit — na rozmach večerní a noční Vídní chyběl fond. Nálada vybouřivšího se hloučku napovídala, že za krátkou dobu bude už vše lhostejno. Bude-li živost, že bude už jen tak trochu banálně společenská (znali se sice hoši z kavárny proti universitě, ale přáteli si dosud nebyli), a byla obava, že po jiskře vtipu nebude ani stopy.

Na počátku třídy „Tuchlauben“ se hlouček srazil. Jak vyšlo na jevo z výkřiků kymácejících se hlav, domů se přece ještě nechtělo. „Pojďme k Polanovi!“ — — „K Brožovi!“ — — „Do Besedy! Nebo ke Gabrielovi!“ — „Do ‚Süsses Löchel‘!“ — Padlo ještě několik jmen . . . a ještě několik . . . na to se cylindry daly do pohybu a pluly klesající mlhou z Tuchlauben po Příkopě k dómu svatoštěpánskému a v levo třídou Rotenturmstrasse kolem kavárny „Evropy“ úzkou uličkou k „Süsses Löchel“ . . .

Největší hluk tropil Tolstoj. Byl ještě v mladších letech. Z dlouhého šedého plnovousu měl už jen pravou stranu. Levou mu před chvílí Voltaire a hřmotný Detlev z Liliencronu v Esterházském sklepě odstřihli. Budil pozornost chodců, kteří se ohlíželi a smáli. Rosegger a Heine (Heine v mládí asi 25 let) kráčeli za nimi. Heine, nejméně obluzený těžkým Badačoňským, recitoval „Krysy“ bez affektace, nehlučně, z nevyzpytatelné vnitřní nutnosti, těžko vysvětlitelné. Rosegger sousedským tónem vypravoval zničenému Voltairovi, jenž se opožďoval, velmi nepravděpodobnou historii a prochvíval ji dechem zhuštěné křesťanské morálky.

II.

Byl sychravý podzimní večer. Záře výkladních skříní důrazně se skvoucích, svítilny namnoze sršivé, nad vchody do obchodů, kandelábry u širokých chodníků, obloukové lampy blyskotající s výše svých sloupů po řadě Příkopů a zahalující večerní mlhu pronikavým, modravým svitem měsíčním zapuzovaly ze svého dosahu těžkou tu mhu, která se sypala s nebes jako šedivý popel. Po kluzkém, blátivě lesklém asfaltě hrčivě se kmitaly kočáry, automobily, motocykly, drožky; zvuk koňských kopyt zněl rytmicky a hebce a mísil se v plaché šustivé zvuky . . . zvuky, jež vyznívaly šelestem plátna smýkaného kýmsi po blátě: byly to zvuky pneumatik kočárů a samohybů. Výkřiky kočí, varovné hluboké i vřeštivé vysoké hlasy automobilů a hovory chodců tlumila tato sychravá pohoda jen nepatrně.

Život velkého města sebou zmítal, rozstřikoval se a rozbíhal se v stružkách a proudech všemi směry . . . A z pohybů ženoucích se těles, z rychlých nebo volných kroků chodce a jeho vzřezření snivý a přemítavý flaneur rád se dohaduje účelů a cílů hemživého pouličního ruchu a obírá se smyslem pohybů.

Hlouček rozpovídaných druhů zahýbá v levo. Hřbet velkolepé svatoštěpánské kathedrály leskl se přidušeně v mlze. Zář tísnící se v ulicích probojovala se statečně k střechám kathedrály podobajícím se v jeho přísvitu hřbetu číhajícího leskle šupinatého netvora.

III.

V úzké uličce svítí nad nízkým vchodem nápis „Zum Metkeller“. Vyzařuje jej rudá svítilna zavěšená nad vchodem z ulice. Nebylo třeba ani krámku staré ženy, jež tuto v krátkém průjezdu nad schody měla na dlouhém, úzkém stolku rozložený marcipán, pomeranče a sladké pečivo . . . ani sladkého výparu . . . jako glycerinového . . . Druhové poznali, že jsou na místě. Zde byl výčep sladkého vína, zvaný „Zum süssen Löchel“ . . .

Tolstoj stál vždy nad choutkami svého „já“. Vystřízlivěl náhle, vsunul vous do kapsy a vylučoval se ze společnosti. Marně ho podle předpisů druzí zrádcují. Vzdaluje se chvatným krokem. Voltaire však, do jehož zsinalé tváře vlily neurčité představy život, hřmotný Detlev z Liliencronu, rozšafný Rosegger a tesklivě zlostný Heine sestupovali oblaky řídkého dýmu po úzkých schodech ke skleněným dveřím ostře ozářeného výčepu.

Vidí před sebou malou místnost. Před výčepnickým stolem, od něhož je několik osob vítá, je hlava na hlavě. Druhové zvedají cylindry do výše a tlačí se touto předsíní, v níž pro kouř nemohou jejich nenavyklé a zakalené oči zachytiti výraznější kontury. Procházejí vlnobitím hluku do vlastní místnosti.

— —

Několik dlouhých stolů je přistaveno v pravo i v levo kolmo ku stěnám. Mezi stoly je průchod ... přeplněný stojícími piják y. U stolů plno. Za vchodem v levo nízké podium s čtyřmi hudebníky ...

Vojáci. Rada různě oděných měšťáků. Výrostci vyžile zákeřných očí. Nonchalantně sedící, hulákající děvčata. Je nutno trochu se vzpamatovat ...

— —

Na podiu flétna, skřipky, citera a harfa se rvou o primát. — Je tu plno hluku, světla, kouře a zápachu z těl. A vzduch prostoupen je ještě vůní sladkého vína, uzenek, marcipánu; je tu cítit i pronikavý zápach slanečků a uzených ryb, donášených sem z prodejny na Naschmarktu, a kyselá vůně z naložených okurek. — —

„Pojďme dozadu," pravil Rosegger a chopil se bledé, umdlené dívčice, jež chtěla odejít. Děvče se obrátilo a současně zvedli se od stolu dva strizzi, od nichž děvče právě povstalo. K ostatním druhům připojila se jiná společnost otřelých kabátů a ušpiněných sukní ... Rozhýřené hochy provázely dozadu mrtvolné tváře přižívačů a drzé tváře tří u stolu roztažených děvčic, jež nesly známky svého obětování na tvaru úst a vlhku nebojácných očí ...

Heine přišel náhle k sobě. Příkře odmítl vyzvání druhů a usadil se vpředu na konci prvního dlouhého stolu u zdi bez druhů, ale ne sám. Básníkem Jarošem byl Heine, básníkem, který dnem i nocí slyšel v sobě hlas červotočivého neštěstí.

IV.

Seděl až u zdi vklíněn do špinavého koutu řadou vídeňských řemeslníků, z jichž hovoru i vzezření vyrozumíváš, že chodí od výčepu k výčepu. Nejbližší soused jeho dráždil ho svým loktem otřelým, špičatým, gestikulujícím. Seděl a popíjel ... V zadní místnosti harašil hlas kollegy Fridy ... Druzi se zas již

zvedali. S děvčaty, jichž tváře byly zrudlé pitím a tělo passivní k hrubým dotykům, se zvedali —

Proti němu nížil se ke stolu černý velký klobouk, plný prachu. Nebylo vidět než hrot prošedivělé bradky, čechraný chvíli bílou nervosní rukou.

S hlukem procházeli přátelé náplní krčmy. „Nepůjde Jaroš?“ „Nepůjdu!“ pravil příkře, přímo hrubě. Hrozný, dorážející hnus díval se z jeho očí a zalil podezřelé děvče, zavěšené do jednoho z druhů, s posměchem na vytahaných ústech, šedivou politou suknicí, koketně krátkou, a obrovskými mašlemi na rozpukaných žlutých střevících. Nenamáhal se, aby varoval druha. Řekl by jako vždy: „Co na tom?“ klidně a prostě. Byl krátce větším filosofem než Jaroš . . . deterministou krčmy byl jeho druh; mělo-li přijít neštěstí, přišlo.

V.

Druhové s děvčaty odešli. Jejich milenci, přepustivší své lásky cizincům, zůstali sedět, bohati jsouce odstupným. Byli to tři výrostci, jako bratři; i oči jejich byly stejně zúžené a zákeřně klouzavé.

Skupiny vojáků a nových děvčat, studentů a drobných řemeslníků, lidí se zanedbávaným zaměstnáním a bez zaměstnání připíjely si, slévaly se, stékaly se a roztékaly se v kouři krčmy. Sentimentální koncert hovějící vkusu po „Schmachtfetzen“ Vídeňáků vzlykal v zápachu. Vleklé, stálé opojení slézalo se stěn začmoudlých dýmem a kouřem starých kamen do zčernalé zdi zaklesnutých . . . a plazilo se po zemi, houstlo a stoupalo do sehnutých hlav pijanů, kteří si hymny své energie poštvané laciným vínem byli odhulákali . . .

— —

„Smutný je život,“ pravil si Jaroš. Jakýs neviditelný obrovský netopýr tu zakroužil, na jeho prsa se snesl, tělo i duši mu zastínil a vyssál z jeho bytosti veškeru radost života.

„Smutný je život . . .“ pravil hlas . . . Jaroš odtrhl oči od místa, v němž se to zmítalo nevěstkami a chtivými vojáky, a pohlédl na muže naproti. Široký klobouk ležel jako houba nad tváří úzkou, v níž matně svítily oči podivného smutku . . . Prohlubeň, ve které se smysl její ztrácí . . . Ani nejmenší záchvěv nezčeřil jakýsi hluboký mučivý klid, ve který ztuhly rysy bledého, hubeného, vousatého obličeje.

Jaroš chvíli neodvracel očí s jeho zraků a s tváře. Jsou tváře, jimiž prozařuje zvláštní schopnost reprodukce citové. Tato tvář byla průzračným transparentem citlivé a tesklivé duše. Jenom nálada silná prudkou radostí mohla nevidět smutek bytosti této...

„Smutný je život," opakoval Jaroš bezděky. A byl rád, že neznámý promluvil... Stůl byl úzký. Hranoly jejich vín byly téměř u sebe. Slova neměla daleko k sobě.

Neznámý měl na sobě havelok, chatrný a čistý. Prostý bílý límec a zestárlá tmavá kravata sevřeny byly límcem kabátu tmavé neurčité barvy. Pozvedaje střechu svého měkkého širáku, doplnil svůj obraz. Vysoké čelo nad úzkým nosem končilo v prořídlých krátkých vlasech.

„Nám mnoho chybí," pravil zvolna neznámý... „Jak to nám?" ohrazoval se mírně Jaroš... „Ano... nám... Vám i mně... mně stále a vám právě dnes... teď... aspoň po tu dobu, co tu sedíte..." „Proč to? Bavím se přece." „Svým steskem z tohohle života... věřím. Radosti z toho, co je tu kolem vás, nemáte. To jsem pozoroval. Znám ten stesk, není to pouhý hnus solidně upraveného člověka. Solidně upravený člověk nevycítí přísady tohohle života, jeho rmut. V očích uraženého gourmanda je jiný lesk, než ve vašich..."

Pronášel věty trochu nesměle a s jakousi tichou radostí, že může si pohovořiti. V prstech svých otáčel hranol sklenice zpola naplněné vínem. Oči jeho lpěly na tváři Jarošově a jeho očích.

„Ano... máte pravdu," pravil Jaroš, jehož ku podivu nezarážel tento důmysl i způsob hovoru; hodilť se jaksi k neznámému; „ale není to vždy jen okolí, které zesmutňuje..."

„To je to. Proto jsem nabral dosti odvahy, abych na vás tak promluvil. Promiňte mé upřímnosti; něco takového, co je hlavní složkou mé bytosti, proudilo z vašich zraků, když jste tuto takto seděl se založenýma rukama. Jste smutný. Já též. Jste resonanční deskou. Já též. Ale váš smutek lze zaplašit. A mého smutku nelze zaplašit. Proto má nálada je nezměnitelná v základní své složce i jejích protuberancích. Vy máte lék proti hrůzám stálého smutku, máte slunce, které se prossaje jeho mlhami. Toho léku já nemám."

„Jaký lék to myslíte?" tázal se Jaroš. Zájem jeho o neznámého vzrostl... sítivo vztahů jemných a příbuzných spřádalo jeho pozornost a unášelo ji k neznámému tomu muži, jehož dikce byla poněkud nezvyklá ve výparech této věčně poloopilé krčmy. „Jaký lék to myslíte... pane?"

„Čin.“ — —

Jaroš mlčel. Očekával. Nabídl beze slov neznámému doutník. Přijal jej mechanicky a zamyšleně.

„Rozumím . . .“ pravil potom zvolna zapaluje si. „Do toho mi nic není . . . mohl byste říci a snad i myslíte. Jste snad nepříjemně dojat. Chodím sem občas, v posledním tom měsíci, sedávám tu sám a s nikým nikdy nehovořívám. Neviděl jsem tu ještě uzrálého člověka . . . tou duševní zralostí, jaká se jeví zasvěcencům . . . A jsou přece chvíle, kdy byste vykřikl touhou moci ukázat někomu krev své bolesti, krev svého smutku, jednomu, jednomu člověku . . . v průsvitném kalichu přátelské hodiny.

Ale ne každému . . .

Pochopte mne . . . Jest mi asi čtyřicet let a viděl jsem milliony a milliony lidí a tisíce a tisíce měst . . . nebyl jsem pouze v této metropoli a v této zemi a v tomto dílu světa a mohu vám říci, nebývám sdílný. Společnosti intelligentů se vyhýbám . . . nepatřím už dosti do společnosti, třeba že předsudkem rodu, jehož jsem posledním členem, patřím do horních deseti tisíc . . . nepředstavuji se však, prominete mi . . .“

V mysli Jarošově se varovně ozvala nedůvěra. Tvář, do níž se díval, se zasmušila . . .

„Máte příliš prohlédavý a snad nedůvěřivý už zrak . . . nedivím se vám a proto vám předložím, dovolíte-li, pouze svoje skutečnosti bez dat a personalií. Řeknu vám svou bolest. Prosím vás o to. Cítím nutnost tak učiniti . . . Co pravíte? Abychom snad šli jinam?“ „Ano, libo-li“, pravil Jaroš . . . „Ne. Možno-li vám zdržet se v této atmosféře, prosím vás o to. Hle . . . právě větrají; otvírají dvéře vedoucí na schody. Vyšel bych ven . . . ale ona síla, která mi dovoluje dát průchod mým trýznivým myšlenkám, by unikla, plachá a žalostná . . .“

„Také mívám takové chvíle . . .“ pronesl povzbudivě a s novým zájmem Jaroš. „Rád vás vyposlechnu . . .“

V tu dobu návštěva značně ochabla . . . Nastala doba odlivu. Asi za hodinu, hodinu a půl vrhne sem Vídeň novou pěnu, nový sliz . . .

U stolu, u něhož sedí Jaroš s neznámým, nesedí tou dobou nikdo. U ostatních je ještě dosti hlučno. Na podiu hudebníků hraje plačtivé slabé kvarteto opět sentimentální popěvek z Colossea, zbavený půvabu, vyšeptalý a znečištěný pro vulgus profanum.

VI.

„Jste umělec. Že ano? pravil neznámý. „Totiž — teprve snad něco vytvořím“, odpověděl Jaroš. „Věděl jsem to. Vycíťujete hrany a rozdíly a náladu okolí... I oči mají svou mimiku.“

„A já, pane, jsem spisovatelem, a soudím, nadaným spisovatelem. Většího slohu. Veliké mé práce, vzácná má díla, která jsou pro mne veliké ceny, mají základní vadu, která je pohřbívá před veřejností. Jsou děcky nenarozenými. Má sláva, kterou planu, je sláva nenarozená, můj život je životem nežitým... jsem autorem vynikajících děl, románů všelidských zájmů, širokých kontur, světové rozlehlosti... a tato díla mají jedinou vadu...“

— — —?!

„Že nebyla nikdy napsána. Jsem básníkem, jsem spisovatelem, který nic nenapsal a nenapíše... Jsem Sobě autorem vzácných děl, která jsem napsal ve své obraznosti. Žil jsem za tím účelem od dosažení plnoletosti, abych jednou mohl s plným vědomím své superiority lidské a umělecké dáti ze sebe těžké zlaté ovoce, já strom, uzrálý v slunci různých pásem a svlažovaný a kypřený bouřemi různých intensit — a když jsem uvítal slavný den práce, div jsem nezhroutil se hrůzou a zděšením...

Neboť — energie jsem pozbyl průběhem přípravných těch let. Jsem bez energie. Úplně bez energie.“

Upřel k zrakům Jarošovým své oči. Zářily v děsivě smutném úsměvu beznadějnosti, jež prolomila hráze ostychu i studu. Jeho ušlechtilé prsty jemných kloubů a bez ozdoby svíraly v napětí dutý, úzký hranol naplněný sladkým vínem,.

„Nemožno,“ pravil Jaroš se zájmem. „Chybí vám snad pouze iniciativa?“

Úsměv jeho uhasl. „Nevím, co tuto tím myslíte. Zdali jiskru, která by padla do toho prachu. Někdy se mi zdá, že jsem v sobě nahromadil příliš mnoho a že v tom všem není začátku. Míhají se mi myslí výseky ve své dějinné kráse... sednout, pero vzít... a odložit... je činem několika minut. Nemohu. Zkrátka — nemohu. Cítím vše nesmírně plasticky, vidím nesmírně průzračně, obraznost má spřádá ve volných chvílích tkaň z nejjemnějšího psychologického pletiva... vyplňuji jím sloupce dějů, jichž počátky i průběh cítil jsem a viděl za dob svého studia, svých cest a svého života vůbec, píši díla ta... ve své myšli, čtu, korriguji v hlavních rysech díla ta... ve své mysli — žiji je, ale

jen sám. Nemohu jich napsati, nemohu jich s jinými sděliti, a mám jen to vědomí dnes, že jsem vše to žil nadarmo . . .“

Jarošova mysl se vzpírala takové hrozné nemohoucnosti . . .

„Nemůžete sám psáti, přenášeti myšlenky na papír?“ ptal se.

„Nikoli.“

„Což obejít tuto fysickou okolnost? Snad diktovat?“

„Komu?“

Odmlčel se . . .

„Dobře tak. Nutno přec dotknout se bližších . . .“

Tvář jeho stala se trýznivě rozpačitou . . . Brousil oharek doutníku o plechový sirník . . .

„Mluvte, prosím,“ děl tiše Jaroš a podal mu ruku. „Jsem cizinec a vícekrát se neshledáme, nebudete-li chtíti. Vše mi můžete říci, i svoje jméno, a bližších věcí můžete se dotknouti. Tato krátká doba stačila a mohla stačit k vzájemné důvěře . . .“

Odhalení? . . .

Odhalení neznámého, dobrodruha snad, virtuosa v mystifikaci snad?

Ne. Tu Jaroš cítil přirozenost smutného slova, sílu tichého zoufalství . . .

Skřipky, flétna, harfa a citera hrály valčík z Netopýra. Před Jarošovým duševním zrakem potácel se, výsměchem k těžké náladě okamžiku, napilý ředitel věznice.

VII.

Baron Stackelberg . . .

Svobodný . . . bývalý medik . . .

Poslední svého rodu, zchudlého až po zbytek několika desetitisíc, jež poslednímu šlechtici sloužily k tělesnění životního jeho snu . . . a jež snem tím byly stráveny . . .

„Žil jsem v klidné slávě svých soukromých studií v Inšpruku . . . Vždy osaměle, neměl jsem přátel . . . Sem do Vídně jsem přišel po různých cestách. Znám téměř celou Evropu, větší města severní Ameriky, rok žil jsem v Indii, dva v Japonsku, procestoval jsem severní kus Afriky. Byl jsem v jižní Americe i na Uralu. Všude jsem se díval, poznamenával, otiskoval ve své mysli, tvořil základy příštích velkých věcí . . .“

Před dvěma roky přišel do Vídně. Bydlí v Simmeringu . . . Nemá zaměstnání. Naposledy byl korrespondentem jednoho z vídeňských importních velkozávodů . . .

Přerušil se.

„Bůh suď, proč to vypravuji. Zdá se mi přec jen podivná dnešní moje sdílnost. Bojím se sám sebe v posledních dnech; chtělo se mi už dávno takto vše říci, jako naposledy před pěti léty. Tehdy jsem měl také takovou chvíli jako dnes. Seděl jsem ve výčepu Sulkého, v bazaru u stolu s cizincem. Byl to Francouz. Vídeň a její život ho disgustovaly. Byl tu podle všeho také déle, než slušelo jeho subtilnímu organismu. Pozval mne na druhý den. Nepřišel jsem."

„A proč?"

„Proč? Nemohl jsem. Okolnosti dovolovaly mi přijít — ale nemohl jsem. Chvíle vzrušení, schopnost činu uhasla večer."

Sklonil hlavu a napil se.

„Před dvaceti léty jsem se dal zplnoletit, jak jsem pravil, a přijal jsem, jsa sirotek, otcovský podíl. Bylo toho na šedesát tisíc... Ano. Není toho dnes na mně vidět. Dal jsem se zplnoletit pouze za tím účelem, abych uskutečnil svůj sen, který jako kouzelné vidmo vznášel se přede mnou od dětství. Jsem bez příbuzných úplně, po studiích v Inšpruku žil jsem toliko sobě, hojně jsem četl, studoval jsem v Paříži různé předměty různých fakult. I studentský život jsem žil, a třeba že jsem nehýřil zbytečně, okusil jsem všeho, všeho počestného, zdravě měšťáckého i raffinovaného, co vyvěrá ze záhybů života velkých měst. Neboť to jsem chtěl. Studia života doplnil jsem cestami a žitím v různých krajích světa. Byl jsem klidný a dal jsem ubíhati oporám. Věřil jsem v sebe a ve svou sílu...

Nadarmo jsem doufal a hrozná ta skutečnost mne srazila..."

Odmlčel se opět...

„Teď se mi zdá, že jsem člověk zhola zbytečný. Dnes, kdy jsem úplně na mizině, mohl bych vykořistit znalosti cizích jazyků — ale není mi možno snésti jha služby — nevydržím. Nemohu denně hledět na hloupou tu čeleď, jíž jsem odpuzujícím zchudlým aristokratismem a k tajenému úsměchu svým poklesnutím hmotným i společenským. Tam daleko mám známé — pohleďte — nosím korrespondenci několika měsíců po kapsách, abych se chvílemi potěšil vzpomínkami na odlišná prostředí, jiné zvyky, jiné tváře, jiné lidi, jiné obrazy hvězdných nocí, jiná díla jiných rukou i mozků lidských..."

Podával dopisy označené adressou, jeden po druhém: „Zde z Celjabinska na Uralu, zde z Chuquisaky, zde z Vera Cruzu, tu

z Perthu, tu z Jün-nanu, tu z Kalkutty. Udržuji korrespondenci s bývalými známými... tu ožívám... jsem šťasten a stopuji tehdejší rozkvétání snů...

Sem do tohoto města jsem se vrátil sny svými bohat a pln nadějí — dnes jsem žebrák, beznadějný — a tam se nikdy vrátit nemohu."

„Nemůžete?"

„Nemohu... Jednak jsem naprosto chud, a jednak... přece ještě chvílemi doufám..."

„Zajisté," povzbuzoval Jaroš, ač nevěřil v možnost tu. (Slova nového známého zněla nesměle a tesklivě, ale působila přec osvěživě.) „Pobyt v cizině, poznávání zemí, mravů, poměrů velkých měřítek v zemích méně ubohých než je Rakousko (byl jste též v Americe, jak vidím), rozhledy a poznatky takto získané ocelují přímo individuality — myslím, že byste, když už jste se vrátil do těchto našich poměrů, se měl cítit býti nad nimi, pod nohou je mít, přezírat mnoho, dovésti sáhnouti do všeho klidně, s jistotou, bezpečně; nepochopuji, že se vám chce žíti zde (vysvětlujete to dostatečně ovšem svými nynějšími hmotnými poměry) — — ale žijete-li tu, divím se přec, proč nepoužijete této své superiority, kterou musíte přece cítit, proč jí neuplatníte nějakým způsobem..."

„Nemám odvahy ani chuti žít jinde, než tu, kde jsem přišel k vědomí své hluchoty a svého ochromení, své zbytečnosti. Převahy neuplatňuji, a co na tom, že ji chvílemi cítím...

Je to celkem všechno stejně ubohé... Ohyzdnosti a anomalie Evropy jako bizarnosti Východu a směšnosti nového světa... Nechme toho... to by nás už vedlo daleko..."

Tvář jeho byla ještě bledší a oči jeho stávaly se matnými, znavenými. Ruce umdleně otáčely hranol sklenice.

Hovořili stěží... ačkoli hlavy jejich skláněly se přes úzký stůl téměř k sobě. Vřava rostla a sousedící s nimi měšťanští synkové měli hulákavé solo. Kolem nich se nahrnulo několik příživníků, a proti synkům, zrudlým a vykrmeným, usedla dvě děvčata, jichž šat, ruce a účes prozrazovaly služebná děvčata bez zaměstnání.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

„Půjdeme?" — „Ano..."

*

VIII.

Předpůlnoční, jindy tak čilý život vnitřního města vídeňského, jenž se stékal na svatoštěpánském náměstí a mocně proudil po Rotenturmstrasse, byl rozprašován jízlivým studeným nočním deštěm. Oči Jarošovy, znavené dlouhým pobytem ve výčepu, prodíraly se k světlu elektrických lamp jako závojem. Po jeho boku mlčky kráčel nový jeho známý. Ujednali spolu společnou cestu ke společné večeři... kterou Jarošův nový druh přijal s podmínkou, že nebude jím hoštěn. Jaroš nechtěl sice uznati... na konec však pokrčil rameny...

Byl prudký vítr. Pod deštníky krčili se chodci nahnutých postav. Ubíhali spěšně. Řady kočárů a krytých automobilů proplétaly se na asfaltovém prostranství, rozprostírajícím se před kavárnou „Evropa", jež chrlila záři svých lustrů ven, na ulici, proti pochmurnému šupinatému dómu. Náměstí lesklo se jako plocha skla, po kterém přebíhají hustá hejna mušek přivábených prudkým světlem svítilen.

Kráčeli podle sebe. Nový druh Jarošův šel vláčným měkkým krokem, ruce maje v kapsách haveloku.

V tom, když se zahýbali do Korutanské třídy, zadul prudký van. Rázem smetl Stackelbergův klobouk a nesl jej přes hlavy a deštníky chodců do slabě osvětlených míst u dómu svatoštěpánského. Jarošův průvodce se odloučil a odběhl za kloboukem.

Jaroš stál na rohu, chráně se zdí proti přívalu chodců... Čekal... Pak šel směrem v místa, v něž zaběhl nový jeho známý. Neviděl nikoho, kdo by se mu podobal. Obešel dóm. Nesetka se s ním. I vrátil se opět k rohu a čekal znovu — —

„Snad jej honba za kloboukem odvedla dál, do Singerstrasse, snad při koutech, ve stínu chrámu nemůže klobouku nalézti," pravil si Jaroš a čekal — —

Pak mu napadlo, že se snad minuli, když ho šel hledat ke chrámu. Projel jím lítostivý pocit. Což jestli ten zkrušený životem člověk odešel, nevida ho tu, a domnívá se, že Jaroš použil příležitosti té, aby se zbavil jeho společnosti? ... On, Jaroš, jemuž s takovou důvěrou svěřil tragiku života?

Ještě chvíli stál na rohu Korutanské třídy — pak se obrátil a kráčel dál, k domovu. Uvažoval o podivném tom setkání, o slovech člověka dříve mu neznámého, věřil jim, a v scéně právě se odbyvší, v této honbě za kloboukem, honbě, v níž se mu ztratil,

patřoval celý život vyplněný honbou za chimerou, život toho člověka, jenž věřil, že určen byl k slávě, která se nenarodila . . .

A už nenarodí.

✣

Byl na rohu za Operou, když ho cosi zastavilo živelnou silou. Jeho útlé nervosní tělo se zachvělo, jako by zasaženo bylo ranou.

Což . . . neexistoval-li žádný baron Stackelberg? . . .

Opřel se, chvěje se, o svítilnu, jež své světlo vrhala v širokém vějíři do Okružní třídy . . . Vějíř spojoval se s jinými, s jinými . . . Celá Okružní třída byla skvěle osvětlena po svých chodnících a tratích elektrické dráhy.

Což . . . seděl-li „zum süssen Löchel“ sám? . . .

Což — byl-li to vše pouhý klam — — a opustila-li ho hallucinace ta teprve u dómu svatoštěpánského? — — —

Tu jásavá myšlenka prolétla mu myslí . . . Ale jen na krátko trval radostný ten záchvěv. „Platil za dva ve výčepu? . . .“ — — Nikoli. Platil za sebe, on, Jaroš. Ty čtyři své čtvrtky. A cizinec přece tam neplatil. On nic nehlásil, zvedl se s ním . . . A nikdo si ho vůbec nevšiml — —

Bylo mu, jakoby měl padnouti. Počínalo mu býti jasno, že hovořil s sebou. Že sebe okresleného viděl v budoucnosti, a že si tiché a mučivé obavy své, jež ho dlouho měly již v moci, ztělesnil v osamělém hospodském snění, že je vložil v pijácké lhavosti k sobě samému do větších měřítek . . . do širších rozloh a že procítil veškeru hrůzu příští své nemohoucnosti.

— — — — — — — — —

Druhého dne ráno v kavárně zastavil Voltaira. „Dobře jsem se pak bavil s mužem, jenž mi seděl naproti,“ pravil Voltairovi. „S kterým?“ divil se přítel. „Vždyť nikdo proti tobě, aspoň co my tam byli, neseděl! . . .“ A tu si Jaroš byl vědom, že organismus mluvívá slovy a obrazy věšteckými . . .

✣

Mluvil jsem s ním po letech. Soudil tehdy správně. Může dnes klidně reprodukovati, co mu kdysi říkal domnělý baron Stackelberg — bez oněch cest a adres s poštovními razítky Perthu, Vera Cruzu, z Čeljabinska, Chuquisaky, Kalkutty a Sün-nanu.

V. DYK:

PO SEDMI LETECH.

— K. Hl. —

Váš hrob je pustý. Ale vaše verše
oblibu našly. Citují se.
Jste mrtev. Mrtev. Vaše verše
je nyní vhodno citovat.

Byli jsme cizí. Hudbu vašich rhytmů
jsem cítil. Ale jejich obsah
odlehlý byl mi. Jinou měl jsem cestu.
Kdys byl jste mrtev. Šel jsem na pohřeb.

Pohřeb byl smutný. Četa Sokolů šla.
Šest literátů. Čtvrt zlá bídy, fabrik.
Mrtvola smutná. Psal jsem o tom kdysi.
Prach na cestě byl. Slunce červnové.

Sem v restauraci vešli jsme pak večer.
Červnový večer . . . Zde jsme tehda dleli.
Zahrada tatáž. Nic se nezměnilo,
vše jak ten večer po pohřbu.

Pro příští číslo verše tehdy sbíral
redaktor. A že nepřines' jich nikdo,
sentimentalita mne jala
a já jsem tenkrát verše psal.

Snad nechápal jsem dobře. Cizí
my byli si. Jen cosi zvučí
nějakým tónem plaché něhy,
jíž moje mladost mívala.

O žluté růži psal jsem tenkrát,
o Manon, o všem, co nám lhalo,
a v dvacíti jak bývá letech,
přešel jsem vposled na sebe.

Hrob váš byl pustý. Vaše verše
oblibu našly, dříve vysmívané.
By mohli se bít mrtvým živí,
tož počaly se citovat . . .

* * *

Dnes zas tu sedím, Hovor dozněl.
Sám sedím tu. A v samotě té
vzpomínky intensivně rostou
na červnový ten dávný den —

Nějaká růže z dálek voní,
nějaké rhytmy z dálek slyšet,
a vše má tóny plaché něhy,
jíž naše mladost mívala.

A všechen smutek přešlých časů
a všechno farisejství doby
se vytrvale v mysl vtírá,
když říkám si Váš smutný verš.

Co vyprchalo z naší touhy?
Co do prázdna se vytratilo?
Revolty vaše došly sankce,
    ubohý, plachý poeto!

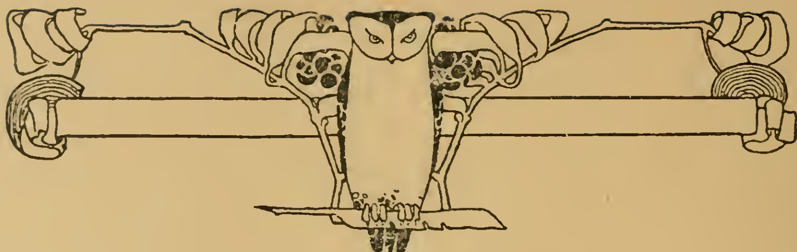
Jste oblíben u vážných lidí
vy vzbouřený a nesmířený,
vy vysmívaný, poraněný!
Co vyprchalo z mladosti?

Plynové světlo teskně hoří,
kroky zní kolem, matné hlasy.
Sním: vidím vaši silhouettu,
    ubohý, plachý poeto!

Úspěchy máme. Davy hlučí.
O naše knihy prou se lidé.
Sním: vidím vaši silhouettu,
    ubohý, plachý poeto!

A nevím, jaká je to hořkost
a nevím, proč bych protestoval.
A nevím, co tak hrdlo svírá.
— Oh dobře, že už nejste živ!

22. 6. 1905.

JAROSLAV KOUDELA:

K AESTHETICE MELODRAMATU.

Konec.

V odpovědi na tuto otázku nejvíce se křížila mínění a změnila v odpory. Neboť není pochyby: „Hlas lidský jako nástroje hudební mění výšku tónů svých a podává je v nejrozmanitějších rhytmech — ale při pouhém mluvení nečiní to podle přesně vyměřených a obmezených intervallů hudebních, a také ne v přesném taktu hudebním, i nastávají tudíž mezi mluveným slovem a provázející jej hudbou velmi snadno, ba nezbytně dissonance a rhytmické nesrovnalosti.“ *

Ale nedostatek tento není závadný zásadně. Modulační schopnost lidského hlasu dovede se dissonancím vyhnouti. Právě tak rhytmická schopnost jeho dovede se přizpůsobiti hudbě na místech, kde bude záležeti na jejich shodě. A bude tedy akustická podoba melodramatu h u d e b n í jeho část, nad níž se vznáší pohyblivá a prchavá, hudebně nestilisovaná, často melodicky i rhytmicky dissonující jakási figurace mluveného slova. Do jaké míry bude posluchači na závadu tento dissonující doprovod, v tom právě spočívá jádro věci. Zde rozhoduje pouze nejvyšší soudce ve sporech uměleckých: živý, ovšem subjektivní dojem uměleckého díla, dílo samo.

Ale tato vnější akustická okolnost postavení samostatného mluveného slova vedle hudby má též závažné následky ve vnitřním útvaru a povaze uměleckého díla. Při spojení poesie a hudby ve zpěvu a v recitativu je to hudba, která má převahu, a je to

* O. Hostinský, O melodramatu, Lumír 1885.

krása hudební, která převládá nad krásou představovou, to jest krásnými city, plynoucími ze sdílených představ. Neboť především: podrobení akustické stránky řeči hudební stilisaci mívá často v zápětí jistou nesrozumitelnost slova a tedy jeho představového obsahu. Vzpomeňme si na kterýkoli dojem z hudebního dramatu, opery nebo písně: zajisté jen dosti zřídka zároveň s hudbou jsme slyšeli dobře a přesně zpívané nebo recitované slovo.

Než to není ještě stránka nejdůležitější. Při recitovaném a zpívaném slovu melodická a rhytmická stránka řeči je stilisována; její pružnost chvějící se a hebká, její ohebnost přizpůsobující se prchavým odstínům představy ztuhnou v pevně určené, větší, ale méně jemné melodické a rhytmické míry hudební; přirozeně i její barva, schopná nejnepatrnějších přechodů, přizpůsobí se hudbě. Považíme-li však, do jaké míry myšlenka se vtěluje nejen slovem, ale jeho vyjádřením melodickým, rhytmickým a barevným, do jaké míry slovem pronesená představa jest jen hmotou, na níž melodický záchvěv hlasu, jeho rhytmika a barva modelují jemné a sotva viditelné linie, seznáme, že při spojení hudby a poesie, kdy poesie akusticky je podrobena hudbě a tím zbavena nejjemnějších svých prostředků, vnímání představového obsahu jest dosti hrubé a všeobecné. Po této stránce hudba převládá — zní to paradoxně — i v hudebním dramatu. Ona vyslovuje se volně; pokud dbá úkolů, stanovených jí požadavkem charakteristické výraznosti atd., rozvíří všechny své prostředky, všechnu zářivou a nevyčerpatelnou nádheru bohatství své krásy, — kdežto slovo se akusticky podrobuje hudbě a tím již obětuje značnou část své výraznosti.

A zde je vnitřní novum, vnitřní velký význam melodramatu, ovšem těsně spojený s jeho vnější formou: v něm je teprve provedeno rovnoprávné a hluboké sloučení obou umění, nezkrácených o své výrazové prostředky, plně a široce vyslovující své slovo ve veliké básni krásy. Hudba i poesie rozvíjejí se volně: hudba, užívajíc všech vymožeností harmonických a všech barev moderního orkestru, slovo — a tu je novota — kreslíc svůj představový obsah nejjemnějším stínováním a nejprchavějšími liniemi své melodiky, rhytmiky a barvy. Básnická a hudební krása slévá se v jediný mohutný tok; posluchač vnímá mluvené slovo i hudební tón, splynulé v jeden dojem, který má i přesnost slovesné představy, i onu citovou sílu a rozechvělost, kterou vyjádřiti může jen hudba. Nad proudícími vlnami hudby slovo nabývá větší

výraznosti a působivosti, jako středověké obrazy roste ze zlatého podkladu, který symbolicky zvětšuje jeho dojem. A s druhé stránky: horký a zářivý proud hudby, valící se jako roztavené zlato, zachycuje se ve formě představy v přesně modelované, až do nejjemnějších záhybů propracované tvary; hudba dává vnitřní sílu a rozechvěnost dojmu, slovo jeho určitost, přesnost.

Přirovnání je trochu nadšené. Ale vzpomeňme na dojmy, které jsme měli, když dotčená schopnost melodramatu byla i umělecky provedena ve vysokém stupni: na dojem scény z prvního aktu „Pelopových námluv", kde Hippodamie na Pisánských hradbách mluví nad mrtvými hlavami svých nápadníků, a kde výborně lze studovati úchvatný dojem souzvuku lidské řeči a hudby; na dojem Fibichova „Vodníka" nebo nádherného Sukova „Pod jabloní".

Tedy: v melodramatě plně a důvěrně splývá hudba a poesie, též scénicky představujíc dokonalý typus „složeného dílu uměleckého". Je vyvrcholením snah směřujících ke spojení hudby a poesie, které v dějinách hudby odedávna se vyskytují a tvoří jednu z vedoucích jejich myšlenek v devatenáctém století.

Průkopníci melodramatu nejsou pak jen ti, kdož komponovali (a je jich značná řada, tvořící zároveň řadu dějinných důvodů proti jeho odpůrcům): jsou jimi též, s účastí často hlubší než prve jmenovaní, kdo tvoří článek ve vývojovém řetězu programní hudby. Neboť melodram není než dokončením tohoto vývoje: píseň, symfonická báseň, hudební drama jsou milníky na jeho cestě; až v melodramatu slučují se obě (po případě několik) umění v pestrý a barvitý, ale jednotný květ s těžkou a opojnou vůní pronikavého dojmu uměleckého. Proto nemohl dnešní melodram přijíti dříve; předpokládá celý vývoj sjednocování umění, jednu z nejvýznačnějších kulturních událostí devatenáctého století, nutně předpokládá Berlioza, Wagnera ... Je právě jen dovršením těchto předpokladů.

Velikost a novota díla značí velikost a původnost umělcovu. Proto z rozboru aesthetické povahy melodramatu lze souditi o významu toho, s jehož jménem moderní melodram vždy bude spojován jako se svým východiskem. Je to Zdeněk Fibich, jenž do konce domyslil a docílil myšlenku, o níž pracoval vývoj celého století; v tomto směru postoupil za Wagnera. V tom je jeho velká původnost: objevil nový pramen krásy, který dotud byl jen tušen v některých dílech: krásu, řekl bych, akkordu mluveného slova a hudby. Je to zajisté originálnost právě tak vý-

značná jako původnost harmonická nebo instrumentační. Ale nejen to: Fibich měl i uměleckou schopnost novou myšlenku ztělesniti v dílech, při nichž lze snad diskutovati, přísluší-li jim superlativ chvály čili nic, o nichž však je jisto, že jsou umělecké výtvory vážné a vynikající. A v této věci pokrokovost Fibichova je ovšem zřejmá: v provedení jedné z velkých Wagnerových myšlenek za mez, ke které došel Wagner sám.

S otázkou aesthetické povahy melodramatu úzce souvisí otázka jeho zařazení v rozličné formy programní hudby. I na to podává odpověď památný článek prof. Hostinského z r. 1885.

Melodram staví se tu mezi symfonickou báseň a píseň. Symfonická báseň totiž je prvním nejnižším stupněm spojení hudby a poesie, slučujíc objektivně danou, skutečně znějící hudbu a subjektivně, pouze v představě posluchačově existující poesii. Program, ať pouhým titulem, nebo šíře podaný, posluchač přináší s sebou; při hudebním vnímání pak podle rázu hudebního díla vybavují se v něm jednotlivé hlavní rysy programu, který tedy objektivně není dán zároveň s hudbou. Takové objektivní sloučení provádí melodram: spojení poesie a hudby zároveň a harmonicky účinkující.

Jdeme-li však ještě dále, zpěv představuje nám třetí, nejzazší stupeň spojení hudby a poesie, kdy k objektivné jednotě obou přistupuje ještě jednota vnější: shoda akustické formy.

Místo tohoto rozdělení, které ovšem má svou oprávněnost, mohli bychom však postaviti jiné, vnitřnější, důraz kladoucí na psychologický obsah jednotlivých forem spojení hudby a poesie. Symfonická báseň by tvořila též první stupeň tohoto spojení. Hudba dána je objektivně, poesie pouze subjektivně, v představě; to má ovšem ten účinek, že představový obsah programu je do značné míry podroben libovůli posluchačovy obrazotvornosti a mimo to je omezen jen na základní, velké rysy všeobecných myšlenek. V obojím směru je zde účast poesie zúžena.

Další stupeň — zpěv, představuje sblížení obou umění ucelenějším a hlubším. Slovní text zaznívá současně s hudbou a určuje ji podrobněji. Ale právě to, co s vnějšího hlediska slučuje obojí umění — jednota akustické formy — je překážkou úplného, vnitřního jejich sblížení. Bylo svrchu naznačeno, v jakém smyslu. Tuto poslední mezeru překračuje však melodram, třetí a nejvyšší stupeň spojení hudby a poesie, způsobuje úplné jejich splynutí.

*

Zvolíme-li toto vnitřnější rozdělení, budeme míti v rámci programní, t. j. na poetickém dojmu zbudované hudby tři stupně, značí-li zároveň vzrůst účasti poesie na celkovém, uměleckém dojmu. Jsou to: symfonická báseň, zpěv a melodram.

Melodram je nejzazší stupeň hudby programní. Zde však je potřebí chrániti se jedné věci: abychom totiž z melodramatu neučinili svrchovaný jakýs pojem dokonalosti nebo pokrokovosti, vrhající na ostatní formy spojení hudby a poesie nebo dokonce na absolutní hudbu stín konservatismu a umělecké nedochůdnosti. Byl by to základní omyl. Melodram ovšem představuje nejužší spojení hudby a poesie; on však nevylučuje spojení volnějšího, kterého jisté náměty budou vyžadovati stále. Tu vždy rozhodne látka a úmysl umělcův. Jako v malířství realismu — a forma melodramatu je mezi hudebními formami nejrealističtější — nevytlačuje, ale vedle sebe ponechává stilisaci barev a linií, tak i v hudbě jisté náměty a snaha po jistém uměleckém dojmu vyvolají vždy stilisaci slova do větších a mohutnějších linií hudební melodiky a rhytmu. Bude to zejména tam, kde půjde o vzbuzení všeobecné nálady, ne přesně prokresleného, realistického obrazu, na př. u lyrické básně. Nemáme dosud příkladu „lyrického melodramatu". Na druhé straně ballada, tedy báseň, k jejímuž plnému dojmu je třeba, aby její obsah jasně vynikl v plném a určitém, zpravidla temném svém reliefu, bývá často podkladem zpracování melodramatického. Vzpomeňme jen koncertních melodramat Schumannových, Lisztových a Fibichových! Na zvláštní tuto způsobilost ballady k melodramatickému zpracování již prof. Hostinský ukázal ve svém článku z r. 1885, a je zajímavé, že se svého hlediska na melodram přicházíme ke vnitřnímu výkladu této způsobilosti, tvůrčím uměním potvrzené.

Podobně nebude též vzhledem k absolutní hudbě melodram, jako vůbec hudba programní, něčím výlučným, pokrokovějším. Psychologie hudby není dnes ovšem ještě tak daleko, aby přesně ukázala psychologický rozdíl těchto dvou větví hudebního umění, zejména je-li citový život reprodukovaný programní hudbou modernímu člověku bližší a tedy pokrokovější, než duševní život vyjádřený hudbou absolutní. Ale v celku přece lze souditi, že city programně hudební nejsou ani pronikavější, ani pokrokovější než city absolutně hudební, nýbrž že se právě jen svou zvláštní povahou liší jako přesně fixované, s určitými představami vázané city na rozdíl od všeobecnějších citů hudby absolutní.

Programní hudba je jakýsi realismus v hudbě. Ale jako v literatuře a malbě právě moderní člověk nespokojuje se jen realismem, maje zálibu též v širokém a neurčitém, blouznivém a šerém, tak též v hudbě vedle přesného a prokresleného realismu bude právě na moderní duši působiti širokost a raffinovanost absolutní hudby. Berliozovo requiem, tedy hudba programní, i Brucknerova gotická symfonie jsou tónové kathedrály: ale jedna je přesně viděná, osvětlená, stará parallela světla představy, myšlenky, jasně nesoucí své chmurné, obrovité linie; druhá viděná šeřivě, za soumraku, v neurčitosti svých fiál a oblouků jako apokalyptický sen . . . Dokud tento, řekněme, neurčitý způsob vidění bude působiti na moderního člověka, nelze mluviti o nepokrokovosti hudby absolutní.

Odbočkou o poměru melodramatu k jiným formám hudebním vzdálili jsme se poněkud vlastní otázky aesthetické jeho povahy. Vracíme se proto k ní a opakujeme: melodram je dovršením vývoje sjednocování hudby a poesie ve smyslu úplného splynutí dvou rovnoprávných umění, pojících se v nový a jednotný dojem. V tom je jeho velký význam a novost i původnost jeho tvůrce. Proto jak s hlediska aesthetického, tak i tím, co v něm již bylo vykonáno, melodram vždy bude tvořiti zajímavou a světlou kapitolu v dějinách umění i v jeho psychologii.

FEUILLETON.

KAREL HLAVÁČEK.

Znal jsem Karla Hlaváčka osobně málo. Setkali jsme se několikráte v redakci Moderní Revue, tehdy ještě v Poštovské. Bylo to právě v době, kdy vydal „Pozdě k ránu“. Pamatuji se na něho jako na štíhlého, tmavovlasého mladého muže s bledou tváří a s hlubokým, trochu horečně planoucím zrakem. Byl velmi plachý a měl při tom Ibsenovské „čertovinky“, jako ku př. svou upíří fikci: to byl můj úhrnný dojem. Mám na něho dvě určitější vzpomínky. Prvá: Hlaváček přišel do redakce u kavárny „Slavie“, kde seděl vedle společnosti synků z bohatých pražských rodin, libující si v hrubém a bezduchém argotu. Hlaváček byl roztrpčen; jeho rty trhal jemný jeho výsměšek. „Jsem sprosťák,“ pravil. (Bylo to genrovství tohoto nejopravdovějšího demokrata s aristokratickými touhami.) „Ale to jsem nemohl poslouchat.“

Druhá vzpomínka datuje se ze sklonku roku 1896., nějaký čas po vydání „Pozdě k ránu“. V „Moderní Revue“ sešlo se několik mladých autorů. Kousali jsme se podle svého zvyku navzájem. Nešťastnou náhodou přišla řeč na Hlaváčkovu knihu. Obrátil jsem se na Hlaváčka s velmi zdvořilou otázkou: má ta a ta báseň („Záhada“) hlubší a mně unikající — smysl? Citlivého Hlaváčka pozlobil jsem znamenitě. Octl se v rozpacích a pronesl několik vyhýbavých slov o mystifikaci v literatuře, žertem ostatně, jako se vůbec mluvilo. Nebylo však možno nevycítiti, že byl nemile dotčen lehce hozenou mou otázkou. Ostatně byla jeho citlivost pochopitelna: Hlaváček nebyl právě kritikou hýčkán. „Pozdě k ránu“ přijato z části s přímým posměchem, z části s přehlíživým odmítáním. Nad jiné vynikl tehdy „Čas“. Přinesl jakousi stupidnost, která pro povznesení návštěvníků dlouho visela v „Moderní Revue“.

Jinak nepřišlo mezi Hlaváčkem a mnou k žádnému hovoru důvěrnějšímu. Vídali jsme se ostatně zřídka. Hlaváček počal churavěti. Zotavil se, zase ochuravěl. A kteréhosi června roku 1898., krátký čas po publikaci „Mstivé kantilény“, dostal jsem stručný lístek od Arnošta Procházky, oznamující, že autor „Kantilény“ dokonal. Beznadějnost stavu Hlaváčkova byla našemu literárnímu kroužku dobře známa; nicméně nebyla katastrofa méně katastrofou. Konec umělce tak vřelého enthusiasmu a tak snaživé energie, překonávající krok za krokem ne nepatrné překážky harmonickému vývoji v cestu se kladoucí — vše to budilo dojem bolestný. Dojem bolestnější pro ty, kteří při pohřbu si uvědomili, v jakém tísnivém a smut-

ném prostředí bylo žít umělci tak jemnému: byla to Libeň, červnová Libeň, a to kterýs z nejsmutnějších koutů Libně, odkud vynesena básníkova mrtvola. Bylo to bolestné a vysvětlovalo to, jak mohl zemřelý jinak, než utéci do imaginárních, fantastických krajů, byla-li skutečnost tak málo půvabná.

Smrt plachého a úctyhodného snílka nevzrušila v prvém okamžiku. Byly tehdy rušné dny slavností Palackého. Sotva že v listech se kmitla zprávička o skonu autora „Mrtvé kantilény". A přece, jaká čarodějka je smrt! Nevšímaný autor stal se miláčkem mládeže; exempláře „Mrtvé kantilény" lnoucí do smrti básníkovy příliš věrně k nakladatelství Moderní Revue, rozprchly se po Čechách. Lidé dříve s převahou mentorující náhle nabyli respektu. Básník nebyl už směšný, nebyl už vyumělkovaný a nesamostatný. Vše se počínalo chápat a připouštěti. Kolika přátel a příznivců nabyl mrtvý básník, jemuž se jich nedostávalo za živa! Přátel do jisté míry a příznivců do jisté míry: neboť subskripce na „Větry od pólů", kde básník-malíř přistupoval s pietou jako spolupracovník k dílu druha básníka, selhala. Český enthusiasmus je zvláštního druhu. Sahá do čtyř korun. Subskripční cena „Větrů od pólů" byla, žel, větší.

Legie napodobitelů (není plagiát nejupřímnější formou obdivu?) marně se snažila ztrivialisovati hudbu Hlaváčkova rhytmu. Hlaváček zůstal jménem, k němuž se pojila úcta a láska, mimořádné a vzácné to sdružení ... Vzdáleností stává se zjev jeho pouze poetičtější. Neboť jsou opravdu šťastni ti, kteří záhy zahynou! Nedospějí snad k metě svého snažení, neřeknou svého definitivního slova. Báseň jejich není přerušena žalářníkem, oznamujícím popravu, ale přerušena je přes to! A právě její torso bude mít trvalý půvab! Bude k sobě vábiti mladistvé sny, melancholie jara! Opravdu šťastni! Nikoho neoklamou. Neznaví své přátele, neznelíbí se svým čtenářům. Nebude se nad nimi vrtěti hlavou, jejich apoštolé nebudou se jich zříkati! Krásný a poetický nimbus krášlí jejich mladistvou a obdivovanou, milovanou hlavu. Všechen soucit jim, všechna horoucnost jim! Neuskutečněné jejich sny budou mocnější, než kdyby se byly uskutečnily! Mají všechnu výhodu, kterou má možnost před skutečností!

Kolik poetických vznětů budili naši zemřelí! Osud Máchův — mohl být lepší, kdyby byl žil? Bohdan Jelínek — dočkal by se lepšího básnického osudu? A kdo by ztělesnil svou dobu, její mocné vzpětí, její truchlé smutky tak dokonale, jako zesnulý básník „Kantilény"? Nepochybně je pravda: autor, který slyšel zádumčivou píseň s protějšího břehu, že marno vše, že nevzroste nic, že nic nevzplá, mohl žíti ještě padesát let a padesát let slyšeti stejnou píseň: ale působil by pak ještě ten nezapomenutelný pláč mlhavé a smutné noci mocí tak záhadnou? Blahoslaveni mrtví, neboť oni žíti budou!

V. Dyk.

ZPRÁVY.

Novina, které se podařilo komplikované literární problémy zjednodušit na nechutný hrubý osobní boj. uznala poslední dobou monotonnost a chudost svého programu. Stanoviska jsou vyložena, situace je jasna: nač opakovat do omrzení, že Hilbert a Dyk jsou špatní a paní Růžena Svobodová výborná? Ale soudě podle červnového čísla, doba rozvahy rychle pominula. V referátu o „Mračnech"

Josefa Holého má p. František Šalda po svém zvyku fantastickou visi; vidí, kterak autor „Mračen“, „člověk svým základním založením nebásnický a protibásnický, nešlechtěný a syrový (gut gebrüllt!), prostý každého zpěvného daru a ohnivého nového pohledu na věci života a smrti (který má Varjan), jest vykřikován svými přáteli — na prvém místě Viktorem Dykem — za básnického obroditele dnešní literatury“. Champion těžké athletiky v Čechách, pan František Šalda, nepokládá — v rozporu se zápasnickými pravidly — žádný chvat za nedovolený. Tenhle však přece je tuze nepěkný. Čtenář jen trochu pozorný shledá, jak hrubě zde p. Šalda komolí fakta. Nenapadlo mne — a nevím koho jiného — vykřikovati obroditelství ničí. Vytkl-li jsem snad význam a váhu činnosti Holého jako zdravou reakci proti extrémům poesie umělkované a formalistní, neznačí to ještě výrok, který mně p. Šalda supponuje a z něhož by se dalo souditi, že ženu a nutkám literaturu na cestu, kterou kráčí p. Holý. Osobně je mi bližší: ale tvorba jednotlivcova nebude a nesmí nikdy býti všeobecným zákonem. Poesie Březinova může být úctyhodná a kulturně hodnotná, pokud právě nebude jedinou cestou. Prohlásí-li se však za summum a jediné, bude právě ona příčinou kulturního úpadku. Ad vocem estetství: připouštím, musím připustit skutečný typ umělce, jemuž estetství je jedinou formou života. Napodobí-li se však pracně gesta, která se ani neovládají, provozuje-li se z literární módy něco, co jinému bylo nutností, ztrivialisuje-li se, co dříve mělo hluboký smysl — nikdo mne nepřesvědčí, že v tom je kulturní pokrok. Jsou poséři z nutnosti, z povahy; proti tomu nelze nic namítati. Ale něco jiného je posér z módy . . . a špatný posér. Estet, který po pathetickém slovu se své výše dovede se hašteřit tónem hokyně na trhu, vzbudí jen můj útrpný smích: více smyslu pro stil života milá hokyně! Buďto oblaka nebo trh!

Můj literární zápas měl vždy jediný smysl: odpor proti manýře, odpor proti lži, odpor proti terrorismu fráze. Vykřikování přátel nebyla má věc. V dělání reklamy vyznají se jinde. Pan František Šalda, který mimochodem řečeno vypůjčil si zcela bez ostychu z mých kaceřovaných „Poznámek“ celý passus (nemoha se ovšem zhostit svého nejapného slohu), může dovedné dělání reklamy pozorovat z blízka.

P. František Šalda mluví ještě něco o „radikálničících literátech“. Že literatuře a umění rozumí málo a chudě, ví každý. Proč vnucuje nyní přesvědčení o naprosté ignoranci také v směru politickém? Pro chvilkové sympathie zagitovaných a slepých stranníků? Nepochopí také zcela slepí, že p. Šalda (minulost mluví) byl by in politicis třeba pro čerta, kdyby se mu to právě hodilo do krámu? V. D.

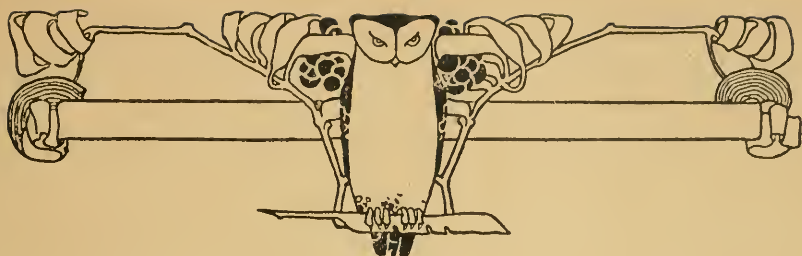
*

Turkova nadace. Kommisse pro udělení Turkovy nadace svolaná na 1. června odepřela sborem obecních starších žádané doplnění terna pro třetí cenu z Turkovy nadace, dosud neudělenou. Prohlásila, že trvá na právoplatnosti terna v únoru navrženého (Neumann, Hrst květů, Karásek ze Lvovic, Román Manfreda Macmillena, Holý, Mračna). Zároveň se přítomní členové kommisse důrazně ohradili proti formě a způsobu kritiky, v květnovém sboru obecních starších pronesené.

Na program červnové schůze sboru záležitost Turkovy nadace nedána. Znamená to opětné zdržení rozhodnutí. V. D.

„Lumír“ vychází 15. každého měsíce mimo prázdniny a předplácí se pro Prahu na půl léta K 4·80, na celý rok K 9·60. Poštou: na půl léta K 5·—, na celý rok K 10·—. — Na Knihovnu „Lumíra“ připlácejí odběratelé ročně pouze K 2·—. Jinak stojí sešit 24 hal. — Patisk původních prací se vyhrazuje. — Dopisy administraci „Lumíra“ buďtež adresovány: Časopis „Lumír“, Praha, Karlovo náměstí č. 34. — Listy přijímáme jen frankované. Rukopisů nevracíme.

Rediguji Viktor Dyk a Jaroslav Vlček. — Majetník, vydavatel a nakladatel J. Otto.
Tiskem „Unie“ v Praze.

STANISLAV K. NEUMANN:

SMYSLNÁ PÍSEŇ.

I.

Seděla s ním v prázdném koutu veliké restaurace, kde nebyli rušeni všetečnými pohledy. Oba bezvadní, se vší touhou líbit se vyšperkovaní, poněkud obřadní v gestech, slovech i úsměvech na uzdě držených byli skloněni nad bílý úbrus jako v bohoslužbě. Byl to také bůh, který jim kázal, aby delikátním kultem naplnili tento den, jejž chápali jako nejvýznamnější ze všech, jež předcházely. Byla to láska.

Ona, osmnáctiletá, byla by se bezpochyby za jiných okolností zcela jinak připravovala na tento večer a noc, jež bude následovati. Byla by se zpila snad divokým tancem, jenž zatemňuje mozek, omamuje srdce, a rozpaluje všechny údy, aby napolo beze smyslů klesla pak do nastaveného náručí a dala se odnésti k popravě, jež jest závoveň sladkým šílenstvím. Byla by se smála a tančila po celý den, nohou nezastavujíc, rukama prudce a zbytečně mávajíc a hlavou pohazujíc, až zlatá mlha jejích vlasů vlála by na všechny strany. Nesmyslně tvrdohlavé a mámivé panenství bylo by pozdvihlo své quasi-instinktivní protesty, jež koketní hru stupňují až k plačtivé scéně, a ona byla by je umlčovala hlukem, smíchem, tancem, byla by se zpila, aby je snáze zradila.

Nic z toho se nestalo, ač včera mu slíbila, že bude dnes jeho. S ním, jemuž bylo již dvaatřicet let a jejž přes to tolik milovala, uplynul tento den mile a tiše. Žádná výčitka, žádná obava nevzru-

šila její dušičky trochu zvědavé, toužící a svátečně naladěné. Byl vážný a vroucí jako vlažný letní večer, milovala ho důvěřivě a skoro uctivě, hrda na jeho krásu i pověst ve vědeckém světě. Když po měsíci jejich společných hovorů, procházek a něžností došlo k velikým sžíravým polibkům, v nichž se vybíjela jejich uzrálá láska, a on konečně se jí tázal, chce-li býti celá jeho, tu cítila, že se to samo sebou rozumí, divila se, že se to již dávno nestalo, a zdálo se jí, že mohl chtíti to již prvního dne a že by byla stejně prostě svolila. Tak mu byla oddána, tak mu věřila, snědému hubenému muži, který jí někdy připadal čistý jako dítě a moudrý nade vše.

Teď seděl tu před ní nad bílým ubrusem, nakloněn stejně jako ona poněkud vpřed. Jeho černá a její zlatá hlava vysílaly vzájemně se prolínající světlo, prosycené něhou jejich pohledů. Byla to tichá bohoslužba.

Hleděl na její mladou krásu se zbožným zanícením. Nebylo nic drsně smyslného v jeho lásce.

Byl starší svými zkušenostmi než léty. Jeho srdce žíznivě plnilo se touto láskou jako prškou květina žárem srpnovým uvadlá. Znal mnoho žen a všelijaké milování. Studoval kdysi ars amandi se stejnou vášní objevitelskou jako svou zamilovanou chemii. Ale rostl-li jeho zájem o vědu tím více, čím hlouběji odhalovala mu své perspektivy, jeho vášeň pro ženy náhle ochabla. Zmocnila se ho utkvělá představa, že jsa příliš zúčastněn při studiu milování, nechal si pod rukama uniknouti lásku, aniž ji poznal.

V takovém stavu, odvráceného od rozkoše erotické cele k badatelské činnosti, našla ho tato osmnáctiletá dívka, která náhle se k němu přitulila, aniž věděl dobře, jak se to stalo. Jednoho dne měl prostě novou milenku. Ale nebyl by za nic na světě připustil tohoto pojmu: nová milenka. Cítil ji ve svém životě jako první, přísahal, že jest poslední. První, poslední, jediná; do jeho srdce vkročila láska jarním krokem a s vůní rozkvetlého sadu.

Žil ji po celý měsíc s podivuhodnou nesmělostí a cudností. Znal ovšem příliš dobře ženy, aby byl nepostřehl, že stačí mu natáhnouti ruku, aby obdržel vše, co mu může dáti toto rozkošné dítě. Odvážil se však políbiti její nedorozpuklé a ojínělé rty teprve tehdy, když cítil, že jeho tělo příliš křečovitě se vzpíná v její blízkosti. Věděl, k čemu nutně jest jim dospěti; bál se však, aby ani jediný drsný tón neporušil delikátní modlitby, jíž byl jeho vroucí styk s touto dívkou. —

Dnes tedy, za okamžik bude jeho. Mimoděk hleděl na ni, jako by ji prosil, aby mu předem odpustila vše, co se musí státi.

Odešli z restaurace — — —

Když v pavučinové košilce vklouzla do hotelového lože a bílou pokrývkou přikryla se až k čelu, poklekl u ní, položil zářící její hlavu na své rameno a malými, laskajícími polibky líbal jí čelo, oči, ústa, klada jemně motýlový pocel do každého koutku jejího sametově teplého obličeje. A jeho pohledy opět ji prosily za odpuštění, neboť druhá chvějící se jeho ruka stahovala pod pokrývkou nesměle šat s jejího těla, aniž se odvážila vědomě dotknouti se jeho půvabů.

Zdálo se jí, že ve vlažném pokoji kvetou třešňové stromy obletované bělásky a zvonící pěnicemi; zavřela oči a zcela jemným zachvěním odpovídala každému motýlu, jenž se snesl na její obličej.

Tu, stále kleče, jediným gestem odhodil pokrývku s jejího těla a položil svou černou hlavu na její nahou hruď.

Horko té hlavy a lehounké laskání jeho vlasů projelo jí celým tělem. Tajemný van proudil třešňovými stromy a střásal na ni tisíce bílých okvětních lístků.

A on si myslil: Totoť jest láska. Byla by mne málem minula nepoznána. Sesentimentálněl pocitem nevýslovného štěstí. A zatím co ona vědouc, že nesmí rušiti jeho modlitbu, ležela tiše, s očima stále zavřenýma zcela blažená, odvážil se pozdvihnouti hlavu, celovati pohledem její pevné a útlé tělo a položiti naň hned tu, hned tam vlažný polibek.

Měla pro něj čirý duchový půvab. V tu chvílí želel, že nestačí k dokonalému úkoji jejich tato neposkvrněná rozkoš.

II.

Seděli opět v téže restauraci.

Zdál se mnohem starší, než skutečně byl. Jeho bídné mládí, jehož mu nenahradilo později zděděné bohatství, zanechalo stopy na jeho plících. Léta jeho hýření nepřidala mu zdraví, a při tom sám neznal ohledů k sobě. Nedovedl žíti bohatě a privilegovaně. Síly, čas, bohatství dával vědě a — ženě. Dlouhé noci trávil nad knihami a vědeckými pokusy, a čím více cítil, že slábnou jeho síly tělesné a nezadržitelně postupuje choroba, tím horečněji a namahavěji pracoval, vrhaje se téměř divoce na nejobtížnější problémy. A tím divočeji miloval svou ženu. —

Stále mírný a bezvadný před světem skláněl se nad bílý ubrus, srkaje chvílemi minerální vodu. Ale kdykoli pohlédl na svou ženu — a to se dělo, ach, tak často — rozsvítily se jeho oči vášnivě. Již jí nehladil laskajícími pohledy: ošlehával ji krutými plameny.

Seděla naproti němu plná a nádherná, stále ještě štíhlá se zlatou hlavou, prostě, ale rafinovaně oblečená a zdobená. Její safírové oči hleděly stále ještě něžně a oddaně, ale kontrastovaly podivuhodně s celou její bytostí, obestřenou prudkým smyslným kouzlem. Nedefinovatelné, ale nesmazatelné stopy hlásaly, že toto nevinné a. sladké tělo jest ovíváno žhavým dechem tropické vášně, že sestupuje jako ochotná a nebázlivá oběť až ke dnu vášnivého oceánu.

Dnes bylo tomu deset let, co mu poprvé náležela celá, a devět a půl roku, co byla jeho legální manželkou. Miloval ji bezmezně. A výročí každé důležitější události jejich společného života slavil s ní vycházkou, večeří v restaurantu a divokou noční rozkoší, k níž vymýšlel si vždy novou intimní hříčku, které dosud nepoznala.

Jeho tichá, něžná láska proměnila se pomalu v sálající nezmarnou vášeň; čím plněji rozkvétaly bezvadné její půvaby, tím mocnějším milostným žárem ji oblévaI. Nebyl žárlivý ani rozmarný, a ona byla šťastna vedle něho; připadal jí stále čistý jako dítě a moudrý nade vše. Dala se jím vděčně vésti ke všem rafinovaným obměnám smyslné rozkoše, jež nikdy snad nebyly prožívány vášnivěji a poctivěji. A v této ženě, zůstávající věčně a animálně nevinnou, vypučela úžasná smyslnost, probouzející se však jen tehdy, když obratná ruka jejího podivného milence a muže se jí dotkla.

Žila jen rozkoši. Mohouc míti téměř vše, po čem by byla zatoužila, majíc všechen blahobyt a všechno pohodlí, chtěla jen ediné: líbiti se svému muži a žíti pro ty noci, ve kterých ji volá do svého objetí.

Zachtělo-li se jí čísti, čtla průzračné pohádky, žachtělo-li se jí pracovat, vyšívala smyslné květy na hedvábí svých šatů. Nedotkla se ničeho, co by bylo jakkoliv ublížilo její kráse; nečtla románů, neboť popisovaly věci, jichž nechápala, a líčily rozkoše, ež nebyly ani stín toho, co jí rozpalovalo tváře.

Neměli dětí, protože jich míti nechtěli, neboť věděli, že jimi navždy byl by zničen rozkošnický sen jejich života.

Byla blaženější každým dnem, neboť její krása vycházela z každé noci lásky zralejší a jemnější, a vášeň jejího muže rostla jako jeho vědecká sláva.

Ve vlažné a vonné jejich ložnici již se jí nezdálo o třešňových květech, jež jí zasypávají lože; usínajíc sladce umdlena, připadala si jako nejzvláštnější orchidej, která se houpá na plamenném moři. Její muž nosil jí kytice těchto znepokojujících rostlin.

Ale jako neměla smyslu pro vědeckou činnost svého manžela, jsouc hrda jen na jeho dobrou pověst, neviděla ani pozvolného jeho chřadnutí, jež před ní všemožně tajil. Nic nerušilo jejího štěstí . . .

Seděli v restauraci naproti sobě, dva bohatí a uhlazení lidé, jež každý znal, ale k nimž málokdo přiblížil se zcela na krátko, neboť nepěstovali styků.

Obracela nedbale listy v obrázkovém časopisu a jemné mražení probíhalo jí vlnícím se tělem. Věděla, že v této chvíli její muž, velmi korrektně se tvářící, vymýšlí novou rozkoš.

III.

Umíral na pohled klidně, zápase o dech.

Přál si ležeti dnes ve své pracovně; zdálo se, že tu pokojně umírá veliký člověk, jehož život byl šťastný přes to, že nyní hyne podťat neúprosnou chorobou.

Mohl býti spokojen s tím, co vykonal: jeho dílo pojišťovalo nesmrtelnost jeho jménu. Mohl býti také spokojen s tím, co zažil: hodiny radostné a nadšené práce střídaly se v jeho životě s hodinami neobyčejných rozkoší. Jeho žena mladá, krásná, oddaná byla mu ochotným a blaženým zdrojem celé rozkošnické škály omamných sensací, žila jen pro tuto velikou službu lásky, rozkvétajíc v ní v podivuhodný květ, jehož nádhera oslepovala nezasvěcené, ale byla nevystihle čarovná pro něho, který jediný měl vášnivý klíč k tomuto pokladu. Jeho mládí bylo ovšem smutné; ale tím skvělejším darem musil se mu zdáti život jeho mužného věku.

Umírající nepropouštěl však tohoto světla z dálky do svého nitra. Nemyslil na minulost, nemyslil na smrt. S nimi byl hotov.

Ale pod klidným vzezřením lomcovala jeho nitrem pitvorná bouře. Jeho vydrážděná citovost zmítala se jako opilá bytost, mukami neprorážejícího zvracení svíraná. Úžasný, šílený h n u s

ovládal všechny jeho zbývající smysly, a vysílený mozek marně s ním zápasil.

Ležel na znaku v bílých poduškách, sivý, silně prošedivělý s očima horečně roznícenýma a s poloobnaženou, hluboce vpadlou hrudí, jež byla jemně zarostlá černým mechem. Nesměl zavříti očí. Neboť jakmile zmizely zelené květy protější stěny ve tmě, žíhané rudými blesky, objevila se před ním jeho žena nahá, rozvlněné, horké, páchnoucí tělo, vzrůstající v ohromnou spoustu měkkého, nasládlého masa potřísněného ohavnými skvrnami, a narůžovělá ta hmota rostla do obludných rozměrů a dusila ho svým žárem a zápachem. Zachvátil ho vždy bezmezný příval nového hnusu, zápasil o dech a těžce otvíral nepoddajná víčka. Přízrak mizel, ale hnusný zápach vlhkého masa zůstal; cítil ho ze všeho, čeho se dotkl. Cítil ho i z ní živé, krásné, štíhlé jako vždy, kdykoli přistoupila k jeho loži.

Hnusila se mu celá. Marně mu ochabující rozum připomínal mlhavě vše, čím mu byla. I vzpomínky matné a nejisté svíraly mu útroby. Dotkla-li se ho však sama, podávajíc mu něco vlhkou sametovou rukou, otřásl se, a stála-li před ním, nemohl zraků od ní odtrhnouti a byl by při tom křičel odporem.

Tolik síly měl ještě, že jí neodehnal, že jí nezakázal vkročiti.

Dal se přenésti do své pracovny, protože v ložnici, prosycené její vůní a jejími voňavkami, cítil nesnesitelný zápach, a všechno mu připomínalo ohavné nějaké akty.

Ležel tiše s očima roznícenýma a pokoušejícíma se zavříti víčka; v nitru sváděl zoufalý boj s vítězícím hnusem.

Horký, vlhký život, kypící a vypařující se, proudil nad ním, a bylo mu jasno, že požene se dál přes jeho mrtvolu. Žena, z níž učinil nejdůmyslnější nástroj rozkoše, mladá, neukojená, na výsost roznícená a rozněcující, nezanikne s ním, jejich tajemství přenese do jiné ložnice, snad ložnic... Kypící život žene se vpřed... Jak je to ohavné! Oh, jak to páchne!

Byl hrozně vysílen.

Ona stála ve vedlejším pokoji před zrcadlem. Byla odložila ranní župan, chystajíc vzíti si denní oblek. Upravovala si účes vláčnými gesty rozkošnice. Hluboce vystřižená košile neskrývala téměř nic z jejího plného poprsí.

Ošetřovala se stále se stejnou pečlivostí, myslíc při tom jen na něho a na jejich příští milostná utkání. Nechápala, že umírá.

Neznala dosahu toho, co se děje, ani toho, co se stane. Domnívala se, že všechny ty léky, a ještě více ona sama, rozkošná,

vrátí mu jednoho dne síly, a že náhle strhne ji k sobě na lože, na kterém nyní tak trpí. K tomu byla stále připravena . . .

Voľal. Chtěl pít.

Běžela k němu tak polonahá. Měl zavřené oči a těžce dýchal. Pil rovněž se zavřenýma očima. Když vrátila sklenici na místo, sklonila se nad ním, usmívajíc se něžně; hroty jejích ňader dotýkaly se temného mechu na jeho hrudi.

Chroptěl slabě.

Volala ho jménem.

Konečně otevřel oči, vytřeštil je na růžové vlny jejího krku a poprsí. Jeho chropot stával se silnějším, zdálo se, že se chce vzepnouti, ale náhle pozdvihla se jeho pravá ruka, a zaťatá, hubená, studená pěst udeřila poslední silou do jejího krásně zahroceného prsu.

Uskočila a vzkřikla bolestí. Hleděla na něj se slzami v safírových očích, nic nechápajíc. Sponky ve vlasech, nedobře ještě upevněné, povolily, a zlatá zář rozlila se jí po krku, zádech, ramenech i ňadrech.

Neviděl toho již. Byl s ním konec. Zalknul se hnusem — —

Za pět dní byl by se dočkal patnáctého výročí jejich něžné předsvatební noci.

ARNO DVOŘÁK:

UKOLÉBAVKY RATČINY.

I.

Zpívám píseň dítěti knížecímu,
píseň večerní, ukolébavku prostou.
Křičte si jen pod hradbami, pasáci,
hádejte se s ženami neb smějte se —
dítě Šťastné kněžny vás slyší jen ve snu.

II.

Spi, hochu, spi.
Ty krásný, milý,
ty ošklivý, nehodný,
s očima černýma,
jak stadický potok,
když hvězdy v něm plovou,
ty trapiči malý
s ručkama hedvábnýma —
hvězda večerní
svítí již nad tebou,
a já se modlím:
aby tě hlava tvá,
plavá, kučeravá,
pod hvězdou večerní
přestala bolet,
aby i upíři
i stíny nedobré
i šeří vlkodlaci
odplížili se rychle
od tvojí kolébky
k řece;
aby tvůj sen,
dětský, směšný,
jako ta hvězda
zlehounka zasvítil,
zlehounka zhasl
pod tvojím čelem.
Spi, hochu, spi!

III.

Zpívám píseň dítěti knížecímu.
Ruce i rty mi pobledly dlouhou nocí,
bojím se políbit jeho čelo neb tváře,
bílé jak jabloň, rozkvetlá v měsíční noci,
a jen mu zpívám. — Nikdo mne neslyší.

IV.

Spi, hochu, spi.
Hvězda jitřní
hasne již nad tebou,
a já se modlím:
Dobrý den, sluníčko,
ty jasné za horami,
ty čisté, vznešené
a vážené!
Ty osvěcuješ hory,
doliny i mohyly,
osvěť i tohoto hocha
před žreci i starci,
před vladyky i lechy,
před lupiči i kupci
i před všemi lidmi
nad řekami i v horách,
aby vyrostl
v jasného knížete,
silného srdcem i pažemi,
čistého i vznešeného
i váženého,
jako jsi ty,
aby nebylo nikoho
jasnějšího, mocnějšího
a vznešenějšího
nad tohoto hocha,
krásného a milého,
syna Šťastné kněžny.

ZPĚV LUČANŮ.

Mraky jdou, hučí, rostou,
Lučané zpívají.

Svítí to blesky v černé noci?
Svítí to sekery Lučanů?

Nesvítí blesky, neřve bouře:
Lučané zpívají, héj, a bijí!

ZPĚV LIBUŠINÝCH ŽEN.

Ženy silnější než kníže,
dívky i ženy mužů i vdovy,
všechny pod Červenou kněžnou,
pod Vlastou,
vyrvete srdce ze svých hrudí,
zamávejte meči i sekerami
a bijte do bratrů i otců a zpívejte,
hejá, hejá!

ZPĚV VÍTĚZŮ.

Pohleďte na nás, muži i ženy:
vracejí se vítězové!
Nesmýváme s mečů krev,
neskrýváme svých ran,
ukazujeme vám meče i rány,
abyste je viděli,
voláme do všech lesů a skal,
abyste slyšeli všichni
a volali s námi:
Vracejí se vítězové!

JEAN ROVALSKI:

ARTHUR RIMBAUD.

Jest skoro vždy určitá souvislost mezi dílem umělcovým a jeho životem, souvislost řízená zákony umělecké logiky. Někdy je zjevná a usnadňuje nám dokonalou představu o umělci, člověku. Jindy — a nikoli zřídka — bývá skrytá, a nejsme-li pak zasvěceni do biografie studovaného umělce, dílo jeho má samo o sobě pro nás okultní záhadnost, jejíž dno tušíme, ale nedohadujeme a tím méně určujeme. Přibližné řešení záhad na základě biografie je klíčem k umělcově individualitě.

Záhadnost některých literárních postav je často právě v jejich dobrodružnosti; někdy je tu pouhá dobrodružnost jako projev podivuhodné síly, která dříve nebo později objeví se přeměněna v díle básníkově. Jsou dosti četné a rozmanité tyto případy, v nichž pathologie má bohatý materiál ke svým studiím: nejnovější dílo o E. A. Poeovi ukazuje, jak mnoho lze kriticky budovati z biografie umělcovy a současně z jeho tvorby, pokládáme-li obě ty části za celek. Jeví-li se dílo básníkovo uměleckým, je správný předpoklad o abnormalitě jeho bytosti, a konvenční morálka musí aspoň poněkud zavříti oči před jeho skutky v životě. Umělec, v němž tak záhy a spontanně vytryskl pramen nadání — Arthur Rimbaud takovým byl — nemůže býti posuzován jako lidé, kteří se zálibou podrobují se dressuře salonů, byrokratické disciplině a zvyklostem i názorům společenských kast. Síla v takových umělcích skrytá, jež na jedné straně proměnila se v dílo krásy, je na druhé straně oním velikým Osudem, který činí i život jejich básní nebo románem. Divoké erupce duše, zběsilá kavalkáda proti směrům, které značí vyšlapané cesty, život stranou theorií a morálek — c e s t a m i m o z á k o n y, cesta povětroně, který neznámo jak a proč utrhl se od ohromné massy a žene se teď

nazdařbůh vesmírem: taková bývá životní dráha těchto duchů. Italská renaissance podává několik příkladů: Benevenutem Cellinim psaný vlastní životopis je uměleckým dobrodružným románem; Salvator Rosa, básník, trochu condottiere, žoldnéř, je také pirát, lupič; a prudký var, jakým se jeho životní energie projevuje, nalézá vhodný pendant ve Francouzu Françoisu Villonovi, pěvci měkkých nálad, schopném tolika ideově podložených nuancí, který už v patnáctém století ukazuje cesty, jež poesie devatenáctého věku objevila teprve za své vrcholné éry — tento Villon je opilec, pobuda, zloděj, trávící často celé měsíce ve vězení.

Jean-Arthur Rimbaud je skoro bratrem každé z těch sfing, jež žily před staletími a z nichž vane vůně středověku. Jeho dobrodružství, i ta, jež jsou obsažena v nezaručených legendách, nemohou ovšem mítí té divokosti, jakou vykazuje život cinquecenta: ale tím zajímavější je dnes, v době shonu, discipliny a společenských konvencí a zároveň v době únavy. Jako básník zanechal malý odkaz — jediný svazek, obsahující verše i básně prósou; vznikly vesměs dříve, než básník dokončil dvacátý rok svého života. Už tato okolnost by stačila, aby jeho osobu učinila zajímavou. Básník, který rozruší veřejnost svými verši a skončí svou literární dráhu ve dvaceti letech, který pak zmizí ve světě, žije po dlouhá léta kdesi v Africe bez nejmenší vzpomínky na literaturu, není jistě zjevem příliš častým. A přece jeho význam ve svojí době pro symbolistickou generaci nebyl nepatrný: sám Verlaine uvedl jej do veřejnosti, věnoval později jeho veršům oddíl své knihy Les poètes Maudits*, kde mezi šesti literárními portraity je také Rimbaudův. Symbolistické hnutí ještě se ani nerodilo, a Rimbaud podle soudu Verlainova patřil k jeho předchůdcům. Bylo to r. 1871, kdy sedmnáctiletý mladík přišel do Paříže, obrátil se na potomního básníka knihy „Fêtes Galantes“ a za krátko dostalo se mu od něho i povzbuzení i obdivu; Theodore Banville jej vysoko cenil a sám Victor Hugo o něm řekl: „C'est Shakespeare-enfant.“ Leč zde už přecházíme v jeho životopis.

Jean-Arthur Nicolas Rimbaud narodil se 20. října 1854 jako syn setníka v Charlevillu v Ardennách. Jelikož otec jeho několik málo let po narození synově se rozešel se svojí chotí a žil pak v odloučení, měla výchovu Arthurovu na starosti pouze matka, která ho záhy dala do škol, neboť bylo jejím přáním, aby konal universitní studia. O zvláštním nadání a poetických sklonech jeho

* Vanier, 1885.

svědčí některé z jeho školních úkolů. Nebylo mu na př. ještě ani osm let, když v jednom z těchto úkolů napsal:

„Slunce bylo ještě teplé; přece však už skoro nesvítilo na zemi; slunce, tato pozemská pochodeň, zhasínalo, dávajíc unikati ze svého ohnivého těla poslední a slabé záři, která dopouštěla, abyste viděli zelené listí stromů, malé květy, jež vadly, a obrovské vrcholy smrků, topolů a staletých buků. Osvěžující vítr, vlastně svěží vánek, zmítal listy stromů s šumotem podobným téměř tomu, jejž vydávaly stříbrné vody potoka, který tekl u mých nohou. Usnul jsem, svlaživ se dříve vodou potoka. Snil jsem, že . . . jsem se zrodil v Remeši roku 1503. Remeš byla tehdy malým městem, nebo lépe řečeno jen hradem, ale velmi proslaveným svojí krásnou kathedrálou, tímto svědkem světectví krále Clovise."

Byl to sen osmiletého chlapce? A v dalších řádcích jeví se už revolucionářský temperament, který vyslovuje svou antipathii ke školnímu vyučování a zvláště odpor proti klassickým jazykům. Byl dobrým žákem, ale duch svobody, volnosti byl v něm silnější, než se zdálo jeho učitelům. Prohlásil jednoho dne k svojí ustrašené a příliš primitivně konservativní matce, že už má lycea po krk, a přes všechny hrozby a prosby provedl svoji vůli. Již probouzel se v něm básník, kterému se školní síně staly vězením. A v září r. 1870 Rimbaud podnikl první dobrodružnou výpravu; prodal své knihy a za získaný obnos odjel do Paříže, zděšené právě Napoleonovou kapitulací u Sedanu. Rimbaud upadl přirozeně do rukou policie jako podezřelý z tuláctví; jako průkaz podával komisaři několik papírů, na nichž byly napsány jeho verše. Protože odpíral udati své jméno, byl uvězněn v státním vězení v Mazasu a teprve po dvanácti dnech, když byl prozradil svoje personalie, policejně dopraven k své matce.

Krátce po nezdařené výpravě do Paříže jel do Belgie, nabízeje redaktoru Journalu de Charleroi své služby. Odmítnut potuloval se po Belgii a sousedící části Francie. Jedl, co mu lidé dali, spával, kde mu napadlo, často v polích nebo lesích, až konečně zedrán, zdivočelý byl četnictvem dopraven k své rodině. V té době stále píše, už za posledních měsíců svých studií i později. Zimu od října 1870 do dubna 1871 tráví v Charlevillu, studuje pilně v městské knihovně a doma píše verše. Pařížské události komuny vylákaly jej podruhé do hlavního města: prchá přes matčinu ostražitost, bere účast na komunistických bouřích a po pádu komuny zachraňuje se tím, že se vrací pěšky do svého rodiště, jako činil téměř vždy, nemaje peněz.

Nyní stává se literátem již jaksi officiálně. Poslal Verlainovi své verše, a když Verlaine, jsa nadšen, pozval jej k sobě, neváhal Rimbaud a přijel do Paříže, kde setrval od konce října 1871 do července 1872. To je doba jeho největšího literárního rozpětí, zde žil uprostřed básníků už slavných, jimi vyhledáván, u nich oblíben, obdivován. Nějaký čas bydlel u Theodora de Banville, pak v domácnosti Verlainově. Tehdy Rimbaud počal psáti své prósy, jež pak shrnul pod názvem Illuminations. Od července 1872 do srpna 1873 podnikal s Verlainem divoké a výstřední cesty po Anglii a Belgii. Paterne Berrichon, životopisec Rimbaudův, praví o tom:

„Belgie a Anglie byly divadlem, na němž se odehrála epická pouť, jíž není rovné, pouť těch dvou básníků, plných horečky a životního chvatu. Opojeni svobodou a alkoholem pitým v pokoutních kavárnách a tavernách, šli vzrušeni a kráčejíce s gesty bohů, nestarajíce se o lidské konvence, odvážni k výstřednostem; šťastni a honosíce se, že žijí v tom, co se jmenuje Hanbou a Zlem; pyšni na pohrdání, které měli pro Rodinu, Vlastnictví, Morálku i ostatní instituce.“

Verlaine byl nucen setrvati mimo vlast, protože byl stíhán pro účastenství na událostech komuny. Nebezpečí to nyní minulo a jeho rodina mu to dopisem oznamovala. Dopis a chvilková hádka s Rimbaudem způsobily, že Verlaine odjel, zůstaviv Rimbauda bez krejcaru v Londýně. Jeho rodina očekávala jej v Brusselu. Sotvaže tam přijel, zmocnila se ho lítost nad vlastním činem, psal okamžitě příteli, a když se Rimbaud dostavil do Brusselu, zahrnul jej hlučnými projevy přátelství. Ale mladý básník, znaje jeho nestálost a maje dosud v paměti londýnský případ, chtěl jen peníze na cestu domů, odmítal jej a vyslovil se, že všechna pouta mezi nimi jsou navždy zpřetrhána. Verlaine, prudká a snadno vznětlivá povaha, vida jej odcházeti, namířil v přítomnosti své matky, tchyně a choti, střelil a zranil ho na rameni. A v témže okamžiku byl u jeho nohou a měl oči plné slzí. Scéna, která snadno nalézá ohlasů v jeho poesii. Za málo hodin vrátil se Rimbaud z nemocnice, kde se byl dal obvázati, a když trval na svém odjezdu, střelil Verlaine podruhé, tentokráte na ulici. Věc nedala se tajiti: dostavila se policie, Verlaine odsouzen na dva roky do káznice, Rimbaud belgickými úřady vyvezen — dosud trpící zraněním — za francouzskou hranici. Tak skončilo se podivné přátelství těchto dvou básníků: o jejich stycích vytvořila se falešná legenda, která z ohnivosti jich citů soudí na homosexualitu. Le-

genda je nepravdivá, již vyvrácená. Fakt jest, že Verlaine vždy ve svém přátelství šel do krajnosti, dovedl přátele horoucně milovati, chtěl na ně míti výhradné právo. Jeho přátelství bylo vášní a nepřestávalo býti přátelstvím: toť jeden ze základních rysů jeho povahy, který vše vysvětluje.

V následující době meškal Rimbaud na statku své rodiny v Roche, píše knihy Illuminations a Une Saison en Enfer, obě malé sbírky krátkých básní prósou. Druhou z nich dal tisknouti v Belgii, a celý náklad, mimo několik výtisků, sám zničil. Zatím jeho matka po těchto četných zkušenostech seznala, že všechno její úsilí přivésti syna na cesty normálního občana ztroskotává a s bolestnou a tichou resignací poddala se nutnosti věcí. Proto svolila k naléhání Arthurovu a nebránila mu v odjezdu do Stuttgartu, kde se chtěl naučiti němčině.

Zde nastává druhá, dobrodružnější fase Rimbaudova života. Jest mu dvacet let a končí docela jeho literární činnost. Posledním jejím ohlasem je výměna prací: Verlaine přijíždí za ním do Stuttgartu, je přijat velice chladně a dává příteli několik básní zcela nového rázu, katolického, jež naleznete v knize La Sagesse; Rimbaud věnuje mu jeden z několika zachovaných výtisků knihy Une Saison en Enfer. A v té chvíli Rimbaud básník už je mrtev.

✠ ✠
✠

Nevelký je jeho básnický odkaz.* Verše Rimbaudovy dělí se na tři oddíly, podle období, v nichž byly psány: první, zahrnující v sobě léta školská (1869—70), druhé (1870—71) a třetí (1871 až 1872). Přirozeně, zvláště v prvém oddílu naleznete dosti básní, jazykově originálních a vyspělých, ale psaných pod vlivem lektury: Musset, Coppée, Hugo, Banville jsou básníci, z nichž se tu ozývají reminiscence. Nesmí se však zapomínati na dětský téměř věk básníka, který už tehdy dikcí i pojetím byl originální. Je to duše bohatá myšlenkami, nápady i krásnými obrazy. Od prudké karikatury zabíhá k výrazům něhy, altruismu, od veselých písní, mürgerovsky zabarvených, k výrazům touhy po přírodě, volnosti a širokém nekonečnu. Nejkrásněji ozývá se tu Baudelaire: a to již nejsou reminiscence, to je odraz, zcela nový, básníka „Květů zla“ v jiné individualitě, jemu příbuzné. Jedna z básní psaných

* Oeuvres de Jean-Arthur Rimbaud, Paris 1898, Mercure de France.

r. 1870 při potulkách v Belgii je Dormeur du Val (Spáč v údolí). Uprostřed přírody, svěží a kvetoucí, spí mladý voják:

Spí. U noh kosatci je zkvetlé všecko.
Spí, usmívá se nemocné jak děcko.
Jej zahřej, přírodo, neb je mu zima!

Však vůní se mu chřípě nezachvějí.
Na ňadrech ruku maje, tiše dřímá
a rudé díry dvě mu v boku zejí. *

Básníku bylo sotva šestnáct let, když psal tuto báseň. Je v ní fantasie tuláka, který probíhal krajem zaplaveným pruskou armádou a snad někdy zahlédl kus drobných hrůz války. Jinde intensivně vyjádřil svoji lásku k přírodě a volnosti: opět láska tuláka, opilého svobodou a vším pohrdajícího. Taková je báseň Sensation, psaná v prvních dobách jeho tvoření.

Krásné verše jsou Les Assis, Bal des Pendus, obě s lehkou příbuzností k Baudelaireovi. Ale nejvýraznější, ryze rimbaudovské jsou především Le Bateau ivre, pak Les Effarés a Sonnet des Voyelles. První z nich, zprvu tak nesrozumitelná, nezvykle originální, obsahuje podivnou deskripci moře, jehož dosud básník nespatřil, podává stavy duše, bezprostřední gesta, obrazy, jež z exotické krásy přecházejí v grotesknost; je plna velikých visí, jako visionářství vůbec je příznakem talentu Rimbaudova — vyjadřuje touhu po feerických krajích, po dobrodružných výpravách. Myšlenka žene se v ní bouřlivě v před, básník předpovídá tu budoucí svůj život, svůj osud v nádherném symbolu:

Et dès lors je me suis baigné dans le poème
De la Mer infusé d'astres et latescent,
Dévorant les azurs verts où, flottaison blême
Et ravie, un noyé pensif parfois descend,

— — — — — — — — — — — —

J'ai heurté, savez-vous! d'incroyables Florides
Mêlant aux fleurs des yeux de panthères, aux peaux
D'hommes des arcs-en-ciel tendus comme des brides
Sous l'horizon des mers, à de glauques troupeaux;

J'ai vu fermenter les marais, énormes nasses
Où pourrit dans les joncs tout un Leviathan,

* Přeložil Jar. Vrchlický ve sbírce „Moderní básníci francouzští". (Vyd. J. R. Vilímek.)

Des écroulements d'eaux au milieu des bonaces
Et les lointains vers les gouffres cataractant.

— — — — — — — — — — — —

Moi qui tremblais, sentant geindre à ciquante lieues
Le rut des Béhémots et des Maelstroms épais,
Fileur éternel des immobilités bleues,
Je regrette l'Europe aux anciens parapets.

Namnoze si Rimbaud libuje v gongorismech, které jdou „proti srsti“,* urážely by zásady akademického vkusu, dělají dojem výstřednosti. Sonnet des Voyelles byl psán v době potulek, konaných s Verlainem. Způsobil veliký rozruch v době, kdy mladší generace francouzských literátů pokoušela se o řadu novot v mluvě básnické, jako o volný verš a také o souvislost mezi zvukem a barvou, která měla se pak rozšířiti tak, aby literární dílo působilo na všech pět smyslů. O této souběžnosti zvuku a barvy pojednává v jedné ze svých básní a statí Baudelaire. Je pravděpodobno, že Rimbaud, který se stýkal s Charlesem Crosem, básníkem a malířem, který tehdy zabýval se touto souvislostí a činil pokusy v barevné fotografii, že Rimbaud, který horlivě čítal spisy Baudelaireovy, věděl o této utopii, znal pravděpodobně zákony t. zv. barevného slyšení. Jeho sonet je zábavný paradox, jenž naznačuje možné vztahy mezi hláskami a barvami, nikoli ovšem vztahy vědecky zjištěné. Budiž zde tato proslulá báseň uvedena v celém znění:

A čerň, *e* běl, *o* modř, *u* zelené, *i* rudé,
vy samohlásky vše, váš zjevím vznik pln taje.
A černý korset je, jenž skví se brouky všude,
jak hnis puch tající, toť stínů zátoka je.

E nevinná běl par a stanů, ledů bílých,
všech králů malátných, mrazivá hrůza květů.
I ruď, krev chrlená, smích, který v zlostných chvílích
neb v cudném nadšení se chví kol krásných retů.

U cykly, moří toť je záchvěv zelenavý,
mír pastvin se skotem, mír vrásek badatele,
jenž celý život svůj nad alchymii tráví.

O slavná Polnice, z níž cizí zvuky znějí,
toť klid, v němž Planety se točí, Archandělé,
ó omega, toť Zrak je fialový její. **

* „gongorismes à contre-poil“, praví o tom G. Kahn, historik symbolismu.

** Vyňato z „Moderní lyriky francouzské“ (přel. Em. z Lešehradu, Světová knihovna sv. 300.).

Rimbaud nepřikládal této básni velké důležitosti. Za to však řada mladých básníků učinila tento sonet methodou, takřka evangeliem celé nové školy, která se jím řídila. Je ovšem pochybeno, vidí-li se význam Rimbaudův pouze v tom, že byl autorem pověstné básně o hláskách. Viktor Ségalen* rozbíraje Rimbaudův význam, vykládá, že většina veršovaných prací Rimbaudových je jaksi kaleidoskopem, kde pod řadou obrazů skrývá se jeho dětská minulost, jeho sensace z dob dětství. Tak i tento sonet: bylo totiž zjištěno, že slabikáře z doby, kdy Rimbaud začal choditi do školy, mají písmeno A barvy černé, a vedle obraz včely (abeille); I je červené, U zelené, O modré. Jen E, které v slabikářích je žluté a v básni Rimbaudově bílé, se neshoduje. Tím by se ztrácelo mnoho z illuse ctitelů Rimbaudových, kteří tvrdili, že básník zvláštním nadáním vystihl svojí visí ony barvy, které odpovídají zvuku hlásek. Buď jak buď, jeho znělka je krásně veršovaná a bez odporu zajímavá.

Hlavní význam tvorby Rimbaudovy pro symbolistickou generaci je v jeho básních prósou, jež tvoří dvě sbírky: Illuminations a Une Saison en Enfer. Mluví pro tento soud již forma básně prósou, tak řídce dotud pěstovaná, mluví pro ně také jazyková původnost a tvůrčí samostatnost, v mluvě svojí je Rimbaud opravdovým novateurem. Jednu z oněch básní nadepsal Alchymie slova; vskutku způsob, jakým zachází se slovy, má v sobě cosi alchymistického.

Illuminace podle tvrzení Verlaineova snaží se býti tím, co vyznačeno v anglickém slově „Coloured plates“. Celý světový názor — možno-li tohoto slova užíti — je v nich. Ale jen tak, jak rychle prolétal mladou, ohnivou myslí. „J'ai seul la clef de cette parade sauvage,“ napsal tam Rimbaud. Nezachycuje tam pocity, které by se daly generalisovati, k nimž bychom mohli hledati analogie a jež by se daly sdíleti. Jsou to odlesky nitra Rimbaudova, psané skoro zase jen pro Rimbauda: chybí jim vysvětlení. Jen místy připadají jako pestré japonské slavnosti s lampionovými světly. Prudké záblesky myšlenky jsou tu zachyceny letem, jak se zjevily v jediném okamžiku. Hledání dojmů, přijímání ostrých a nepředvídaných intuicí, zachycování podivných analogií, netušených visí — to je obsah Illuminací. Tak na př. mystická pieça:

„Na svahu hory rozkládají andělé svá vlněná roucha v ocelových a smaragdových travinách.

* Mercure de France, 1906 (15 Avril).

Luka plamenů vyskakují až k vrcholu pahrbku. Na levo prsť hřebenu je zdupána všemi vraždami a bitvami a všechny neblahé zvuky opřádají své křivé linie. Za hřebenem, na pravo, čára východů, pokroku.

A kdežto vysoko nad obrazem je pruh utvořený z hluku stále se vracejícího a vycházejícího z ulit mořských a z lidských nocí, květnaté ticho hvězd a nebe sestupuje ke svahu jako koš, postavený proti naší tváři, a tvoří tam dole propast modrou a vůni vydávající."

Pochopitelnější jsou partie, nadepsané Dětství, malé to facetty, v nichž básník vyvolává vzpomínku na zvláštní slova a jména, jež dráždila mladou představu; kde činí, právě jako dítě, tentýž vztah mezi sebou a vším ostatním, duhou, oblohou anebo mořem nebo květem: je to řada visionářských obrazů primitivního tvora.

„Jsem světec modlící se na terase, když klidná zvířata se pasou až k moři palestinskému.

Jsem učenec v temném křesle; větve i déšť padají na okna mojí knihovny.

Jsem chodec na veliké cestě, vedoucí trpasličími lesy; rachot jezů umlčuje mé kroky. Vidím dávno melancholický louh zlata západu.

Cesty jsou příkré; paprsky jsou pokryty kručinkou, vzduch je nehybný. Jak jsou ptáci a prameny daleko! Půjdu-li ku předu, nemůže tam býti leč konec světa!"

Illuminations jsou promíšeny dosti četnými verši; a rovněž i Une Saison en Enfer. Ale prósa má největší důležitost pro význam Rimbaudův. „Saisona v pekle" je srozumitelnější, zvláště svým vztahem k básníkovu životu. Vyslovuje tu především nenávist ku přítomnosti, která je mu špatná právě proto, že je přítomností. A lítost, že není možno dosáhnouti touhy, je u něho větším zdrojem poesie než zpívající radost z dosaženého. V jedné z těch prós vykládá, že je Keltem, který od svých gallských předků má „modré oko, úzký mozek a neohrabanost v zápase. Je mi zajisté zřejmo, že vždy jsem patřil k raçe inferiorní... Připomínám si dějiny Francie, prvorozené dcery Církve. Byl bych býval vesničanem a konal bych cestu do Svaté Země; mám v mysli cesty po pláních švábských, pohledy na Byzanc, hradby Jerusaléma. Kult Mariin, pohnutí nad Ukřižovaným probouzejí se ve mně v tisíci profanních féeriích... Sedím malomocný na střepech a

kopřivách u zdi rozleptané sluncem ... Později jako žoldnéř byl bych tábořil pod nočním nebem německým“ ...

A jinde opět touha po vzdálených místech:

„Hle, zde jsem na armorickém pobřeží. Nechť města planou ve tmě večerní. Můj pobyt je u konce; opouštím Evropu. Mořský vzduch spálí mé plíce; ničivá klimata mne zmoří. Plouti, trhati trávu, loviti a zvláště kouřiti; píti nápoje silné jako vařící se kov — tak jako to činili okolo ohňů drazí předkové.“

A ještě jeden příklad:

„Někdy vidím na nebi nekonečné krajiny, pokryté bílými národy, jež jásají radostí. Veliká zlatá loď nade mnou zmítá svými mnohobarevnými praporci v ranním vánku. Stvořil jsem všechny slavnosti, všechny triumfy, všechna dramata. Pokusil jsem se nalézti nové květy, nové hvězdy, nová těla, nové jazyky. Domníval jsem se, že dosahuji nadpřirozené moci.“

Nemohu zde hlouběji rozbírati ani filologickou ani ideovou stránku těchto prós, jež tolik rozohňovaly mladé a nadšené theoretiky symbolismu. Rimbaud nevykládá jasně smysl svých básní — žádá od čtoucího, aby se v ně intensivně vmyslil a pochopil, co básníkovi bylo zřejmé. Je-li znuděn a rozmrzen nad přítomností, pak zde na zemi vidí peklo a všechny ideje směřují k tomuto obrazu. Jako vyváznutí naznačil si Rimbaud jednu cestu: „Nechť hledá se duch.“ Co to znamená? Návrat k pohanství, ne hellenismu, ale k nejstaršímu pohanství světa vůbec bez vztahu k určitému národu. Zavržení Evangelia; celý svět je samý heros a samý nadčlověk. A tu zase ozývá se v Rimbaudovi prorok, jenž mluví dříve než filosofové. Lidé musí se státi bohy svojí silou a skvělostí. Na prahu pekla jsou duchová jasna, k nimž můžeme se vzpínati; býti sami sebou, duší i tělem, nezávislými myslícími dušemi. Taková je asi skrytá arrière-pensée u Rimbauda.

* * *

Vracíme se opět k osudům tohoto neobyčejného poety.* Když r. 1875 čtyři měsíce pobyl ve Stuttgartě, ovládl dokonale němčinu; odtud pustil se dobrodružně do Italie, skoro bez peněz. Nikdy není v starostech o živobytí: pustí se na cestu pěšky, je-li na venku, pomáhá při polní práci, je-li v městě, a zvláště v pří-

* Paterne Berrichon: La Vie de Jean-Arthur Rimbaud. (Paris 1898, Mercure de France.)

stavu dělá nakladače zboží; a počíná si tak při všech svých cestách. V Paříži viděli ho prodávati po ulici kroužky na klíče.

Pak, byv dopraven z Italie do Marseillu, dá se najmouti ku karlistické armádě španělské, ale když dostal první plat, uprchne; po krátkém pobytu doma zaměří do Vídně, kde jej okradou a odkud po konfliktu s policií je vypovězen a dopraven do svého domova. Pak se dá najmouti v Hollandsku k tamní kolonistické armádě, ale disciplina, které na ostrově Jávě je podroben, přirozeně se mu znechutí; desertuje, a věda, že by jej pověsili, kdyby byl dopaden, zdržuje se v hlubokých pralesích tohoto ostrova, kde je vydán stálému nebezpečí nejdravějších šelem a hadů. Strávil tam měsíc a za tu dobu se jeho vzezření změnilo. Narostly mu dlouhé vousy i vlasy, nabyl zdivočilé podoby; proto se mohl odvážiti do Batavie, odkud se na anglickém parníku chtěl dáti dopraviti do své vlasti.

Když tato loď blížila se k ostrovu Svaté Heleny, tu pod dojmem vzpomínek na Napoleona I. zatoužil spatřiti tento ostrov. A protože kapitán nechtěl ho zde vysaditi, vrhl se do moře, chtěje tam doplovati; musili za ním skočiti a dopraviti jej zpět na palubu. Po návratu do vlasti a krátkém pobytu doma stává se pro své znalosti cizích řečí interpretem cirkusu ve Stokholmu, pak po opětném pobytu doma nějakou dobu je zaměstnán v jednom obchodním domě v Kahýře. Potom byl při stavbě na ostrově Kypru, ale klima způsobilo mu nemoc. Vrací se do vlasti r. 1879 a mešká v Roche a Charlevillu. V březnu 1880 vrací se na Kypros, odkud za několik měsíců pluje do oblasti Rudého Moře. Zprvu žije v Adenu zaměstnán u exportní firmy, pak se stane jejím zástupcem v Harraru, který leží na opačném konci Somalské pouště. Zde tráví rok, pak v letech 1881—1887 žije v Adenu, od 1887—1891 opět v Harraru. Všechny stopy jeho minulosti teď zmizely. Rimbaud studuje vědy potřebné cestovatelům, různá odvětví průmyslu, objednává si publikace o tesařství, zámečnictví, truhlářství a pod.* Stal se z něho kolonisátor krajin do té doby Evropany skoro nenavštěvovaných. Kupuje pro svou firmu kávu a slonovinu, koná často karavanní výpravy Somalskou pouští. Žije způsobem domorodců, stýkaje se takřka jen s nimi: má také styky s habešským králem Menelikem a ras Makonen je jeho osobním přítelem. Zachoval se dokonce dopis,

* Nejlepší zprávy podávají jeho dopisy: Lettres de Jean-Arthur Rimbaud (1899, nákladem Mercure de France); dopisy i sebrané spisy vydal Paterne Berrichon, autor životopisu Rimbaudova a nejlepší jeho znalec.

který poslal Rimbaudovi král Menelik. Roku 1891, když nebezpečně se roznemohl, dává se Rimbaud dopraviti do vlasti; v Marseillu amputují mu nohu, ale otrava se rozšířila na celé tělo a Rimbaud umírá v náručí svojí sestry 10. listopadu 1891. Večer před svou smrtí diktoval ještě dopis řediteli paroplavební společnosti, kde si zamlouval místo na parníku plujícím do Orientu — ač v oné chvíli byl již takřka v rozkladu a neschopen pohybu, který byl jeho vášní.

Největší záhadou v tomto bouřlivě dobrodružném a exoticky pestrém životním románu je mlčení, jež Rimbaud zachovával vůči svojí literární minulosti. Je jisto, že měl talent překvapující, který by jej v málo letech byl postavil na přední místo ve francouzské poesii. Byl si toho také vědom, ač netušil, jaký význam bude míti pro celou generaci sbírkami Illuminations a Une Saison en Enfer. Jak vysvětlíme si jeho náhlé odmlčení? Když jeden spolupracovník Tempsu psal mu r. 1887, že jeho verše staly se evangeliem celé školy, že byly znovu vydány a on, Rimbaud, že je intellektuálním otcem celého hnutí — africký kolonisátor ani neodpověděl. Písemnosti, které po něm zůstaly, ztratily se kdesi v Africe, takže nedostává se ani nejmenšího vysvětlení v této záhadě. Vyhasla v něm poesie, která byla jeho přirozeností, nebo se transformovala v ohromou energii, s jakou si počínal v Africe? Zdá se, že měl dvojí bytost: jedna bylo vrozená, spontanní, druhá chtěná; a pomocí této druhé Rimbaud snad dobrovolně a úmyslně utlumil a umrtvil v sobě básníka. Ale to je pouhá domněnka, a svým životem i dílem zůstává Rimbaud z největších záhad mezi spisovateli devatenáctého století.

JEAN ARTHUR RIMBAUD:

OPILÁ LOĎ.

Když po Řekách jsem plul, jež bezcitně se valí,
tu necítil jsem se již veden vláčníky;
z nich řvoucí Rudoši si terčů nadělali,
je nahé přibivše na pestré kolíky.

Za vším tím mužstvem svým jsem starostlivě nestál,
anglickou bavlnu či flámskou veza rež.
Když s mými vláčníky ten hloupý povyk přestal,
mne Řeky nechaly pak plouti, běž jak běž.

Já v burácení vod se vrhal rozběsněných,
nad mozek dětský jsem té zimy hlušší byl,
a z Poloostrovů, jakoby utržených,
řádění prudšího as žádný nezažil.

Na námořníka mne ty bouře posvětily,
když v tanci po vlnách jsem korku lehčí spěl,
po věčných houračích těl, která pohltily;
lamp oka směšného jsem v nocích nežalel.

Jak v děcka jablek dřeň, však jemněj voda vnikla
zelená v jedlové mé skořepiny klín,
a hned mým kormidlem a kotvou kamsi smýkla,
smývajíc zvracení a skvrny modrých vín.

A potom jsem se již jen v básni moře koupal,
jež hvězdy září svou a chvěním pronikly,
hltaje azury, kde zamyšlen se houpal
kýs utopenec, oh, tak zsinalý a mdlý,

kde, náhle zbarvujíc ty modře, blouznění ta
a rytmy pomalé ve rusých třpytech dne,
prudší než alkohol a vaše lýra zpitá,
ohnivost milostná kvas hořký započne.

Znám smršť i nebesa, v něž blesk se divě hrouží,
znám proudy, příboje, znám tichá šeření
i jitra nadšená jak holubi, když krouží,
a někdy viděl jsem, co kdos, že viděl, mní.

To západ slunce byl, jejž temné hrůzy třísní,
jenž na fialové se lije ssedliny,
jak z velmi antických her aktérové přísní
to vlny valily svých přilbic čupryny.

Já zelenou snil noc, jež sněhy byla skvělá,
pocely, ve zraku, jež mořím zasvitnou;
já cirkulaci snil šťav neslýchaných zcela
a píseň fosforů, když v barvách procitnou.

Po celé měsíce jak hysterickým chlévem
jsem s vlnobitím šel, jež výspy rozbíjí,
a nepomyslil jsem, že tlamu s moří řevem
by mohl zkrotiti krok zářných Marií.

Na Floridy jsem paď, jež k nevíře by byly,
kde duhy napiaté s kůžemi lidskými
a oči pardalů se s květy promísily
pod moří obzorem se stády sivými.

Ve kvasu močály jsem viděl, strašné chory,
kde hnije v sítinách snad celý Levjathan,
uprostřed bezvětří vod hroutící se hory
a dálky řítící se ve propastí chřtán,

ledovce, sluncí kov, vln perleť, nebes žáry,
dno s vraky hroznými ve hnědých zátokách,
kde s kmenů zkroucených had obrovský a charý
žrán hmyzem spadává a šíří černý pach.

Byl bych rád ukázal ten zlatý život dětem,
ty ryby zpěvavé a zlaté, květy pěn.
Proud modrý požehnal ta bloudění má světem,
já nevýslovnými byl větry okřídlen.

Když někdy znavila mne pásma, póly kruté,
tu opájející vzlyk moře ke mně nes'
své květy stínové a jejich baňky žluté,
a jako žena já jsem na kolena kles',

tak skoro ostrov již, na jehož půdu lehkou
trus ptáků křičících a plavookých paď,
a kymácel jsem se, když kostrou mojí křehkou
pozpátku do hlubin šli utopenci spát.

Tož já, loď zbloudilá do zátok husté kštice,
již vrhl uragan až v éther zavilý,
a žádný monitor, Hans žádná plachetnice
by nevylovily, vrak vodou opilý,

svobodný, kouřící do mlhy fialové,
já, jenž jsem provrtal zeď nebes, kde se chví

lišeje sluneční a slizy azurové,
pro dobré básníky výtečné cukroví;

jenž s elektrickými jsem běžel družicemi,
paluba šílená a mořští koni s ní,
když nebe zámořské drtily palicemi
ve žhnoucích trychtýřích mé červencové dni;

já, jenž se zachvíval mil na padesát, tuše,
že hustých Maelstromů a oblud rujnost bdí,
na věky zakletý v nehybné modré hluše,
já želím Evropy za hudbou starých zdí.

Viděl jsem spousty hvězd a nad ostrovy nebe
veslaři přístupné a horce planoucí:
zda v bezdných nocích těch lze spící najít tebe
jak zástup phoenixů, ó Sílo budoucí?

Však příliš plakal jsem. Svítání hoře hostí,
jsou luny ukrutné a slunce hořká jsou.
Mne láska nadmula opojnou malátností.
Oh, ať mi praská kýl! Ať moře smrtí mou!

Toužím-li po vodě, tož po evropské louži
černé a studené, když soumrak vůně tká
a dítě na bobku tu, smutné, pouštět touží
svou loďku křehoučkou jak v květnu babočka.

Již, vlny, nemohu omýván vaším steskem
nosičům bavlny jich rychlost odejmout,
ni projít plamenů a vlajek pyšným leskem,
ni pod strašlivými pontonů zraky plout!

Přeložil Stanislav K. Neumann.

FRANT. LANGER:

RUCE.

Patero klenotů.

Viděl jsem ji poprvé. Zpívala cosi, ale nevím, co zpívala a jak, leč nijak mi na tom nezáleží. Pozoroval jsem po celou dobu, co stála na koncertním podiu, neuvědomělou hru jejích rukou.

Měla modré šaty, zcela bez ozdob, jen v pase stejně modře přepásané, a s ramen visely dva veliké závoje téže barvy, ale průhledné jako modrá pára. U hrdla byly šaty vystřiženy, a na zcela bílé pleti se lesklo jantarové srdéčko na úzkém zlatém řetězci. Také rukávů neměly šaty; paže ihned od ramenou nořily se ze šatů. Dívaly se nahé, bílé a nesmírně krásné. Více o nich pověděti nedovedu, a co se pokusím říci — neboť se pokusím, protože mnoho na ně vzpomínám — nemůže pověděti o nich nic lepšího, než že byly nahé, bílé a nesmírně krásné.

Toliko její paže a ruce jsem viděl.

Prsty rukou měla v sebe zaklesnuty, opírala dlaně chvílemi o sebe, jako by jimi lomila, paže se napialy jako oblouky luku a zase poklesly. Chvílemi, když prudčeji sebou hnula, některý z obou závojů podobných azurovým oblakům zahalil vlnou nebo spirálou běl paží, mihnuv se jako modrý úhoř.

Kdyby byla mojí otrokyní, nic bych neměnil na jejím úboru, jediné dal bych jí dva zlaté kruhy nad lokte. Ba, nedal bych zlaté náramky na lokte; věru, neučinil bych tak dobře. Jest lépe, je-li jejich bílá délka zcela nerušena, jeví se takto delší a útlejší. Opravdu není, čím bych je mohl ještě ozdobiti.

Když dozpívala, tleskal jsem ze vší síly, až lidé udiveně na mne pohlíželi, protože nevěděli, že tleskám kráse jejích rukou.

Potom, když vešla do sálu a usedla, přistoupil jsem k ní. Nikdy před tím jsme se neviděli; ale nevím proč, zdálo se mi, že mám právo s ní hovořiti. Seděla hluboce zabořena do lenošky, a pokud se pamatuji, byla zardělá úspěchem a pochvalou. Vlasy jí poněkud spadaly do čela.

Skláním se k ní — jest poněkud udivena — a pravím:

— Máte neobyčejné ruce, nevyrovnatelné.

Přehodila přes nahé lokte oba závoje (ale bělost prosvítala jimi), a rozpačitě vzhlédla na mne, neznámého.

— Nezakrývejte je; jsou tak nádherné, že jest hříchem je zakrývati. Nikdo nemá druhým odpírati boha.

Mlčela, ruce neodkryla a položila na blankytnou látku šatů. Ach pravda, bylo třeba se představiti; tedy jsme se seznámili.

— Když položíte si takto ruce na šaty — mluvím — podobají se oblakům. Šaty jsou modré a ruce bílé jako nebe a oblaka. Mohl bych i říci, že se podobají labutím; bílé labutě plují po modrém moři. Chtěl bych se svými rty dotýkati vašich paží celých, celých.

— Jste roztomilý. Nechtěl byste se projíti se mnou po promenádě? Budu ráda naslouchati všemu, co mi řeknete.

Procházeli jsme se tlumeně hovoříce sálem, kde byly rozestaveny palmy, a pak jsme usedli v šerém oleandrovém zátiší vedle sebe. Opakoval jsem, že bych chtěl celovati její ruce.

— Ano, dovolila bych vám, ale proměňte za to mé oči v oči temnější borového lesa za noci.

— Toho nedovedu. — Její oči jsou šedé.

— Nuže, učiňte mé vlasy, pohleďte na ně, učiňte je tak zardělé jako měď čerstvě obroušená.

— Nemožno. — Vlasy měla světlé, plavější než vlásky malých dětí a jejich loutek.

— Tož co mi dáte za políbení mých rukou, neboť jen draze je prodám.

Přemýšlel jsem chvíli a pak jsem řekl:

— Nemám nic, jsem chudý. Ani krásný nejsem; kdybych byl krásný, dal bych svou krásu. Ale poslyšte, napíši vám sonet o vašich rukou. Bude roztomilý jako jediný drahokam vybroušený, ale nezasazený, který byste si mohla, kdykoliv chcete, položiti na dlaň a hráti si s ním nebo vzíti jej do dvou prstů a prohlížeti jím proti slunci, abyste viděla, kterak lomí světlo.

— Ano, ano — usmívala se a prsty vesele luskla — napište jej. Čtyři políbení vám za něj dovolím.

Napsal jsem sonet pohlížeje na její ruce. Nevím již, co jsem v něm řekl, pouze konec mi uvázl v paměti; řekl jsem, že hořká voda místo z číše pitá z jejích dlaní chutnala by jako prudké víno, a největší bolest z jejích rukou měla by sladkost největšího štěstí.

Přečetla růžový lístek, na němž jsem psal, usmála se na mne, pak jej přeložila na čtvero a vhodila za ňadra.

— Ó, zapomněl jsem jej políbiti, dovolte, abych jej ještě políbil.

Chvíli váhala a pohlížela stále na moje ústa. Cítil jsem, kterak se chvěji. Pak sáhla rukou za šat a prudce vyňala lístek. Políbil jsem jej, byl již teplý a dýchal opojivou vůni. Snad spočíval okamžik na jejím prsu. Bylo mi, jakobych líbal její prs.

— A nyní smím políbiti vaše paže?

— Ano — napřáhla je ke mně.

Políbil jsem je. Pravou paži nahoře u ramene, tam, kde se uvolňovala z šatu, a pak až na konci prstů. Levou jsem políbil v ohbí lokte; tento polibek byl nejkrásnější a vlahý; cítil jsem, jak bílé tělo se všech stran tiskne se k mým rtům. Konečně i levou dlaň jsem políbil, byla měkká a zdálo se mi, že při tomto polibku umírám.

Pak se vymkly obě ruce z mých, a zůstal jsem sám, jako piják, kterému víno odňali. Ale setrval jsem zde, v šerém zátiší, stále, dlouho do noci, vzpomínaje na patero klenotů dnešního dne: na sladkou vůni přinesenou růžovým lístkem, jenž okamžik spal na jejích ňadrech, a na čtyři polibky.

✠

Vzpomínky.

Již několik dní nejsem s to, abych myslil na něco jiného než na její ruce. A bolí mne, když musím mysliti na něco jiného.

Jsem na příklad v pitevně, sám uprostřed síně, kde je mnoho stolů s mrtvolami přikrytými vlhkou pytlovou látkou jako nedokončené sochy v sochařské pracovně. Jsem tu zcela sám, pouze ve vedlejší síni je některý student, jenž již pracuje. Jako v kostele, tak slavnostně je zde, ale nikterak smutno. Trochu jako v kostele, trochu jako v tančírně, anebo spíše jako v kostele, kde se loučí za zvuku varhan a kde všichni, kteří se před okamžikem modlili, jsou teď veselí. Možná, že za chvíli zase zvážnějí. Slunce radostně svítí tabulemi vysokých oken, a když svítí, je zde veselo. I onen student, kterého nevidím, je veselý, pobručuje si písničku pěkným slovenským — ale nevím to jistě — dialektem o dívce, která je tak hezká, jakoby ji malereček vymaloval.

Na těle ležícím přede mnou jsou odkryty již všechny svaly břicha a prsou. I modře nastříknuté žíly jest všude viděti. Brou-

sím si zvolna nožíky a kouřím cigaretu. Za chvíli se dám do práce, ale nevím, jak mi půjde. Mysliti na bílé, krásné ruce, tak kráné, jak si jen člověk může představiti — a při tom oddělovati ošklivě červené maso od kůže a žlutého tuku? Téměř se dnes štítím.

A nelze opravdu mysliti na nic jiného než na bílé ruce. I student vedle také myslí jediné na svoji milou a zpívá, že nyní již je všechno marno a nezbývá jim, než se rozloučiti. Snad jeho milá má také hezké, ano, hezké ruce — ale nic více. Jeho milá má asi široké varhánkovité sukně, nad nimi černou šněrovačku, pod nimi červené punčošky. Rukávy u košilky jsou široce nadýchnuty a z nich dívají se dvě okrouhlé paže ožehnuté sluncem. V lokti mají dolíček velice půvabný, a ruce jsou baculaté a měkké.

Ale co to vše jest proti té, na kterou já vzpomínám?

Tak si myslím: Kdybych teď umřel a přišla ke mně, chtějíc mi oči zatlačiti. Dívám se jimi do světa, jako bych ani nezemřel. Dotýká se mých víček, z prstů jde teplo; kdybych byl mrtev, zcela mrtev, přece bych ožívl, takové z nich jde teplo. Cítil bych nejdříve, kterak se mi hlava zahřívá, pak až k srdci by teplo došlo, ač hlava i srdce předtím byly chladné. A když by se mi srdce ohřálo, tu bych se zasmál a vstal. Řekl bych: „Ne, ruce krásné, již nejsem mrtev," a zlíbal bych je celé, všechny prsty, jeden po druhém.

Tiše již! .. Do pitevní síně vcházejí ostatní hoši, teď opět bude hlučno. Příliš hlučno pro tiché vzpomínky. Jest nutno nevzpomínati na bílé, krásné ruce . . .

*

Dopis.

Psal jsem jí:

„Chtěl bych vás naučiti ocenění gesta. Gesto jest rovnocenné slovu. Jest rovnocenno větě, ba i celé řeči.

Vaše ruce a paže měly by býti výmluvné jako ruce a paže tanečnice. Nezapomínáte, že jsou krásné. Každý jejich pohyb má být tancem.

Nechť se podobají, když je zdvihnete nad hlavu, dvěma holubicím, které vzlétly do výše a jsou na rozpacích, kam zaletěti. Takto promluví o čistotě vaší duše.

Rozepiatým pažím dejte chvění křídel potoční vážky, křídel věčně plápolavých, třpytných, pobleskujících a jiskřících. Tu budou hovořiti o vaši touze.

Zapnete-li ruce za hlavu, kterou poněkud vzad nachýlíte, a lokte vypnete vzhůru tak, aby vzpínajíce se, i prsy poněkud vypialy, tu ať paže mají podobu dvojice plamenů šlehajících, bílých jako světlo měsíční. Tak zazpívají o hořící vášni.

A když ruce vpřed napřáhnete svou měkkou lasturovou dlaní vzhůru, nechť jsou jako květy, které nese před sebou dívka jdoucí do velechrámu. Jsou bílé, pětilisté a konec každého květného plátku je zdoben růžovou krůpějí rosy. To bude jejich svatební písní lásky."

Když jsem obdržel odpověď na svůj list (v níž nemluvila o svých rukou, ale o svých rtech, a kde zvala mne k návštěvě), byl na konci dopisu pečetí otisk pěti prstů, které namočila do tuše.

*

Krásná pradlena.

Jdu k ní. Zazvoním, a její matka mi přišla otevřít. Maličká, schýlená stařenka se šedými vlasy rozčesanými na obě strany, ustaraně se dívá a unaveně.

Slyšel jsem smích.

Hle, krásnoruká stojí uprostřed světnice, na židli před sebou má malou vaničku z hollandského porcelánu, kolem které jsou namalováni tančící hoši a dívky v nemotorných dřevácích. Voda je plna bílé a lehké pěny, a do ní noří ruce, aby si vyprala veliký závoj, světle žlutý, který není méně jemný než pěna a méně prosvítavý než voda.

Stara paní mne zve dále do salonku, ale já raději zůstanu zde. Přinesl jsem si nízkou stoličku, kterou jsem spatřil v koutku, a usedl na ni.

Jest to podívaná na ty čilé ručky, postříkané mydlinami, jak tu a tam vesele plácnou závojem o vodu, až mně střikne pěna do tváře, anebo prsty jedné ruky jemně setrou s druhého předloktí hrozen bublin.

Hovoříme a smějeme se. Shledávám, že její ruce jsou bílé jako pěna, takže zdá se, jako by rostly z ní.

— A přece bych raději měla ruce snědé; chtěla bych, aby moje pleť měla barvu merunek. Moje ruce aby byly zlaté a ne stříbrné. A ještě radši bych byla, kdyby byly jako ź bronzu. Znáte ženy?

— Ano, velice dobře. (Lhal jsem.)

— Miloval jste některé černovlasé? A milovali vás některé?

— Ano, mnoho. (Lhal jsem opět, protože jsem vůbec nikdy ani jediné ženy nemiloval, a nikdy žádná mne.)

— A světlovlasou?

— Žádnou. (Tenkráte ovšem řekl jsem pravdu.)

Tu mi poručila:

— Rozpusťte mé vlasy!

Přistoupil jsem k ní, nachýlila hlavu hluboko v zad zamhuřujíc oči, tak vzad, až se její kadeře třely o můj obličej. Vyňal jsem jí z vlasů jehlice a hřeben, a vlasy, spousta vlasů, se jí rozpustily hluboko pod pás.

Ptala se mne:

— Jsou krásné moje světlé vlasy?

Otočila se a pohlédla z blízka na mne — byli jsme sami — a její oči i teplo tváře mi pravily, že mi dovolila, abych ji miloval. Leč miluji pouze její ruce a políbil jsem je obě, vysoko nad lokty, kam pěna nedostřikovala.

✣

Ruce.

Nečiním celé dny nic jiného, než že myslím na ni. A téměř jen na její ruce.

Pouze její ruce jsou přede mnou, ať jdu kamkoliv.

Ležím doma na pohovce a dívám se na prázdnou zeď. Bílé sluneční paprsky klouzají po zdi jako bělostná lana. Čekám okamžik — nastane jistě, jistě, ano už nyní — kdy rozloupnou se bílé paprsky a z nich vynikne ruka, jejíž krásu lze jen vytušiti. — Ale nikdy okamžiku zázraku se nedočkám.

Kdybych byl sochařem, nalezl bych si mramor tak jemný jako ony paprsky. Pak bych vzal ostré dláto, otesával bych kámen na všech stranách, lehce, pozorně, až by se vyloupla z něho jako jádro ruka, o níž sním. A byla-li by dokonalá, živé by se přece nemohla vyrovnati, protože by jí chyběl život — — —

Anebo si vymýšlím nějaký příběh, jehož osou, kolem níž jako kolem vřetene točí se moje myšlenky, jest ruka. Poslyšte takový příběh:

„Bylo to v době, kdy muži chodili v barevných kabátcích s kordy po boku a nestyděli se ještě za zlato a stříbro, které někdy i jako přeska zdobilo jejich střevíce. Kterýsi večer, když se setmělo, zahaleni v pláště, vyšli postranní branou mnich, voják, sochař a milovník za město s rýči a motykami, aby vykopávali

předměty, které vyskytovaly se tu a tam v hlíně sadů, polí a vinic z dávných dob, kdy ještě na těchto místech stály římské letohrádky. Nejen ti čtyři, ale celá země hořela touhou nalézti nějaký takový předmět: buď sochu z bílého mramoru, anebo z bronzu velmi zeleného, neb nějakou nádobu, třebas i jen její střepy pěkně malované, svícny, kahance, ale nejraději nějakou sochu. I když sami těchto předmětů nemilovali, prodávali je sběratelům za cenu, jako by byly ze zlata.

Mluvil jsem o mnichu, vojáku, malíři a milovníku? Ano, ti vyšli za město, ke skupině stromů a houštin. Rozžžali dvě svítilny, postavili je na kameny a začali opatrně kopati.

Rány motyk se tiše nesly nocí.

Teď radostně vykřikli. V hlíně vykopali ruku z mramoru. Mnich se pokřižoval, zdvihl ji a pak ji otřel spodkem kutny. Voják pozvedl svítilnu, jež ležela u jeho nohou, a přiblížil ji k ruce. Čtyři hlavy se sklonily nad ní v údivu.

Zbývalo jen rozřešiti, kdo z nich má býti majetníkem té ruky. Shodli se na tom: obdrží ji ten, jehož zaměstnání jest gesto její nejbližší.

Měsíc zvolna prosvitával mraky a ve vsi vyli psi.

Sochař přinesl i druhou lucernu blíže k mramoru a všichni se tiše dívali.

— Hleďte, pravil mnich, nezdá se vám, že ta ruka žehná?

Pohlédli všichni, a vskutku! Zdá se, že ruka žehná.

— Ne, řekl voják, spíše jako by bránila čemusi. Ještě jen meč jí vtisknout do prstů a bude rukou války. Zdá se mi, že již již sahá po meči.

Mnich sám uznával, ano, nežehná, spíše sahá po meči.

— Nikterak, nikterak, zvolal sochař. Viděli jste někdy, aby takto ruka žehnala nebo sahala po meči? Nikdy, na mou věru. Ale kdo jste viděl ruku přejíždějící po tvarech podoby bezmála vytvořené a dávající poslední sladké doteky, můžete popříti, že se jí podobá jako vejce vejci?

Sochař již rozestíral hedvábný šátek, aby si v něm ruku odnesl.

Nyní promluvil milovník, který byl krásný a miloval všechny paní v městečku:

— Hlupáci, jsem zvědav, co všechno ještě neuvidíte. Ale já vám řeknu: nic takového není, ale jest to ruka nabízející se k polibku. Hleďte, jak jest něžně pozdvižena a prsty lehce napiaty, aby se jim dostalo polibku na konce jejich, jež jsou nejlahodnější.

Na důkaz svých slov sklonil se něžně nad úbělovou ruku, vzal její prsty měkce do svých a políbil je. Mnich, voják i umělec vzpomněli si na krásné ženy, jimž ruce líbali, a přisvědčili. Tak nesl si milovník nalezenou ruku domů v hedbávném šátku, který mu půjčil sochař, a mnich s vojákem svítili na cestu k městské bráně."

Anebo vzpomínám na jiné příhody, které jsem si nevymyslil.

I na toto jsem si kdysi vzpomněl:

„Bydlívali jsme s bratrem v malém domě až na konci předměstí. Někdy, obyčejně v chudších dnech, chodívali jsme si pro večeři k hokynáři, který bydlil naproti. Měl dcerušku, hezkou, černookou, která se mile usmívala.

Když jsem tam byl asi podruhé nebo potřetí, povšiml jsem si, že mi balí kus chleba a sýr, který jsem koupil, pouze jedinou rukou. Chtěl jsem se jí ptáti, zda ji snad druhá bolí, ale přišli tam nějací lidé, takže jsem se neotázal.

Kdysi jsem přišel opět do jejich krámečku, usedl na pytli, chroustal jablka a povídal si s ní. A tu vidím: krájí chléb jenom pravou rukou a levou ani nepohne. Mám již na jazyku otázku: „Co je vaší ruce?" když tu vstoupí její matka, hřmotná, neforemná ženská, a něžně ji odstrkujíc praví: „Počkej, chudinko, pomohu ti!" a zabalila mi chléb sama. Děvčátko sklopilo zrak, a tu jsem pozoroval, že druhé ruky nemá.

Přišel jsem do našeho bytu a bratr se divil, že mám oči plné slzí. Chtělo se mi plakat, když jsem si pomyslil, že málem bych byl se jí zeptal: „Co je vaší ruce?" a děvče by mi odpovědělo: „Nemám jí."

Druhého dne jsem jí poslal kytku květin. Pozoroval jsem, že se na mne ještě více usmívá, její zuby blyští se mezi červenými rtíky, oči se usmívají. Bylo mi jí velmi líto."

✠

Touha neukojená.

Zapomněl jsem na tu, která má krásné ruce. Na vše lze zapomenouti, když nastane okamžik zapomínání.

Chtěl jsem ženu, celou ženu. Její tělo a snad i její duši, ale nejvíce tělo. Stromy začaly na pomezích cest rozkvétati. Stály, štíhlé vázy s bouquetem květů bílých nebo lehce zardělých. Včely je oblétaly v hejnech jako zlatý mrak stále se chvějící nejdrobněj-

šími krůpějemi páry, a zvučely jako Aiolovy harfy na povětrných místech.

Zpíval jsem — trouver lásky — pod balkony zámků, doprovázeje se na loutnu. Divné písně jsem zpíval, a zdálo se mi, že mi nikdo nerozumí. Zpíval jsem krásné písně, jež by mne okrášlily svou krásou.

Večery byly plné měsíčního světla. Měsíc ozařoval některé stěny budov zelenavým přísvitem, druhé stěny byly neviditelny tmou.

Roztoužen zpíval jsem, něžněji než kos ukrytý v houští stromových větví. Ale žádná žena nevystupovala na pavlán, abych ji mohl milovati. Pouze karyatidy na průčelí paláce šklebily se na mne.

Chodil jsem jako lovící pes s hlavou k zemi nachýlenou, unaven jarem. Zornice byly rozšířeny, chřípí se chvělo.

Jdu mezí naplněnou květy blatouchů.

„Slyš, břízy pučí; na bílých stoncích jako zlatozeleně pudrovaná hlava objevuje se lehoučká koruna.“

Ano, snad. Je mi to lhostejné . . .

„Viděl jsi buky v bukovém háji? Mají pně z ryzího stříbra, které stářím zčernalo po jedné straně. Jejich listí, které se právě rozvírá, voní více, než kterákoliv květina na světě.“

Ano, ano . . . Je to však lhostejné.

„A což neviděl jsi kvésti jabloně? Moře bílých korun? Trsy květů podobají se chocholům z pštrosího peří na přílbici rytíře, který vyjíždí do války.“

Ó, to vše jest nesmírně lhostejné.

Možná, že vše toto jest; ale . . .

Jdu mezí, slepý a hluchý ke všemu. Náhle se zastavím. Přivru víčka a nozdrami vtáhnu vzduch . . .

Mezí šla žena.

Cítím její vůni. Šla snad dávno tudy, ale cítím její vůni z dechu trávy, hlíny i pučícího obilí.

Běžím, snad dostihnu její rudé sukénky, které při každém kroku rozkolébají všechny kopretiny, jichž se dotknou — — —

A tak jdu, pěvec lásky, záškodník lásky, a nenalézám jí.

Někdy plakal jsem v těch dnech, padnuv tváří do hlíny a prsty do země zarývaje jako do masa. Zdálo se mi, že oči mi vytekly se slzami.

Byly krásné ony dny ve svém šíleném neukojení. Jest jediné krásnější nad lásku: touha neukojená.

Též já, písničkář roztoužení, smutný, neukojený, pod hradbami jsem chodil, pod římsami oken a mřížoví zahrad. Leč nenalezl jsem ženy, s kterou bych si vyměnil lásku jako prsten zásnubní. Bylo mi k smrti ... Touha neukojená.

Tu jednoho dne, znaven jako kovkop, bledý, vychrtlý jako asketa, vrátil jsem se k ní, jejíž ruce jsou tak krásné.

✣

Neboť jsem si řekl: Jest žena.

✣

Smutek.

Šel jsem k ní.

Srdce mi tlouklo tím více, čím víc jsem se jí přibližoval. A potom nahoře na schodech se roztepalo jako srdce zvonu, a tělo, o které narážel0, mi zvonilo jako umíráček.

Bimbambum ...

Vstoupil jsem.

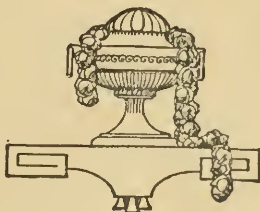
Seděla na pohovce a objímala hlavu své matky. Šedivou hlavu stařenky, ustarané, shrbené a plné vrásek. Dívčiny paže, nahé a bílé, jako stuhy objímající šedivou hlavu, podobaly se hadům, těm krásným, dobrým, bílým hadům (slyšeli jste o nich v pohádkách), kteří mají zlatou korunku a odkládají ji jenom, když vstupují do lázně.

Chvěl jsem se a oněměl na chvíli. Konečně jsem zvolal:

— Moje ruce, mé krásné, bílé ruce!

Upřela oči ke mně a pohladila vrásky stařenčiny. Pak ruce její se pohnuly pohybem, jenž byl zpěvem, a pravila:

— Ne vaše, ale její ...

VIKTOR DYK:

BILANCE DIVADELNÍ SAISONY.

I.

Praha pustne, abonentky i abonenti odjíždějí. Nutno ukončiti s divadlem. V Národním divadle mají prázdniny. Vinohradské divadlo je u „Dollarových princezen". Nechme mu je; nezabrání nám uzavřít pro původní činohru bilanci.

Kancelář Národního divadla usnadnila nám úkol. Divadelní bulletin ze dne 5. července uvádí cifry, které nemají právě špatný vzhled. Bylo 12 původních novinek; 10 činoherních a 2 operní, resp. 1 bal. pantomima a 1 koncert. Největší dosud dosažený počet českých děl v jednom roce, praví bulletin. Z 24 činoherních novinek hrály se tyto české: Trilogie o Simsonovi, Posel, Poslední scéna, Páni, Vodopád Giessbach, Samota, Skvrna, Má jest pomsta, Všichni tři, Válka bohů. Pestrá směs! Nejpopulárnější český dramatik vedle divadelního nováčka; sensační kus z dnešních politických dějin vedle látky biblické; drama selského gruntu vedle frivolní anekdoty; lokální fraška vedle historické tragedie. Pestrost, opravdu pestrost! A jaké střídání scenerií: autor jde do Ruska, tam do francouzských lázní; uzřite švýcarský vodopád a podivnou krajinu palestinskou; mluví se o lásce, politice, Pánu Bohu. Pestrost, opravdu pestrost.

A všimněme si vůbec další cifry divadelního bulletinu. 120 prací, různých prací, hráno za uplynulé období na scéně Ná-

rodního divadla. Říkám sto dvacet prací! Z toho padesát čtyři původní. Skoro polovice, není-li pravda?

To vše má utěšený vzhled. Ale počítáme-li trochu, nabude věc vzezření méně utěšeného. Kolik představení bylo vůbec v uplynulé saisoně? Bulletin nám to říká: 476. A kusů hráno 120. 476 : 120? Nevyjde ani čtyrka. Pravda, ze 120 kusů hraných čítá bulletin jen 40 novinek. Je tedy u novinek průměrně lepší. O mnoho ne, aspoň u činohry, a u původní činohry zvlášť. S hlediska docela vnějšího nelze ani jediný z desíti původních kusů nazvati plným úspěchem. Byly to nanejvýš t. zv. čestné úspěchy, na čemž nic nezměnily ani eventuální hlučné potlesky premiérové. Zbývá tedy moment druhý: byl to aspoň úspěch umělecký, kde nebylo trvale ochotného přijetí u divadelního publika? Rozumí-li se úspěchem uměleckým svorné přijetí kritikou, nelze o něm rovněž mluviti. Veřejné mínění, které se shodlo v zamítnutí určitých kusů, rozcházelo se v cenění zbývajících. Vedle nadšených chval byly tu hlasy skeptické anebo naprosto odmítavé. Úhrnem: nedošla-li žádná původní činohra obliby u publika, nenašla ani vnějšího vřelého přijetí u kritiky. Důsledek?

„Cos v tůni zahýklo a všechno mizí v páře."

Básník má pravdu: hýkání jsme slyšeli a páru viděli též...

II.

Po divadle Národním divadlo vinohradské.

Otevřeno až koncem listopadu, ztratilo vinohradské divadlo předem skoro čtyři měsíce — kromě srpna měsíce plné saisony! — proti divadlu Národnímu. Vyčteme-li původní hry, hrané na Vinohradech, bude nutno vzíti v úvahu zmíněnou ztrátu času. Hrály se tyto kusy: Godiva, Deskový statek, Paličova dcera, Zakletý zámek, Ranní ropucha, Zkouška státníkova. Odečteme-li Paličovu dceru a Zkoušku státníkovu, které novinkami byly kdysi dávno, zbývají čtyři práce původní. S příslušným zřetelem na differenci času byl by pravý poměr původní produkce v Národním divadle a na Vinohradech přibližně 10 : 6. Poměr takový zajisté překvapuje, uváží-li se, že na Vinohradech vypsána byla řada konkursů, od nichž čekáno osvěžení původního repertoiru. Kalkul celkem zklamal. Zajímavo při tom, že z tří doporučených porotou kusů konkursu prvého (kvalitou nejlepšího) „Páni" současně zadáni Národnímu divadlu a tam hráni, „Kníže", označený jako nejlepší, ale pod-

mínkám konkursu formálně nevyhovující, bude hrán také na Národním divadle. Třetí hra „Slaboch“ dosud nehrána.

Vracím se k hraným původním kusům. Nejlepší vnější úspěch měl Deskový statek. Roli zde hrál sklon publika k lehčímu, veselohernímu genru. Nižádná z 14 původních novinek, na Nár. divadle a na Vinohradech hraných, nemůže se měřiti s „Deskovým statkem“ hlavně co do resonance na venkově, kde vítězné tažení „Deskového statku“ překonalo snad i slavná v tom směru „Terna“. „Godiva“ znamená menší úspěch, ale přece úspěch. Přijata původně chladně, získala později sympatie publika v míře na české poměry značné. „Zakletý zámek“ příznivě přijat publikem a odmítnut kritikou, „Ranní ropucha“ odmítnuta publikem a přijata celkem příznivě kritikou. O úspěchu na celé čáře nelze mluviti ani u jednoho z jmenovaných kusů, hraných za uplynulou saisonu.

Okolnost, že divadlo vinohradské, od něhož čekáno mnoho pro původní produkci, tak málo a zřejmě váhajíc sahalo k novinkám českým, je symptomatická pro kurs české činohry. Malá důvěra správy, spočívající patrně na kalkulech obchodních, je ozvěnou nedůvěry obecenstva. Národní divadlo sdílí, tuším, onu nedůvěru; je však vázáno podmínkami intendance, jež žádají určitý počet českých premiér. Kromě toho v prvém roce divadla vinohradského byla u N. D. jistě snaha upevniti sympatie v kruzích literárních. Že taková snaha neměla vlivu na postup divadla vinohradského, dokazuje, že správa pokládá kurs původní činohry na Vinohradech ještě za nižší pražského. Mluvil jsem o konkursech vinohradských; z rámce mé úvahy formálně se vymykají. Ale pominouti je mlčením bylo by nesprávno. Je-li repertoir dneškem, bývá takový konkurs zítřkem. Nuže, je to tak chatrné s dorostem dramatickým a vůbec s naší dramatickou produkcí?

Ano a ne.

Naši dramatikové budoucí — mluvím hlavně o nových lidech konkursů — překvapují neobratností scénickou, rozbředlostí komposice, vůbec jakýmsi tápáním v každém směru. Podléhají znatelně vlivům, nedovedou najíti svou cestu. To vše v míře větší i menší. Přes to nebyl bych pessimistou, shrnu-li veškeré dojmy jurora. Vedle podivných neobratností setkal jsem se s pozoruhodnými záblesky; četl jsem scény, které by nebyly renomovanému dramatikovi k necti; vedle schematických a dutých postav shledával jsem zajímavou kresbu figur. Úhrnem shledal jsem, že

se pracuje intensivně, byť i dosud bez plného zdaru. A není v takové intensivní práci naděje? A tak, byl-li výsledek dosud minimální, nebuďme škarohlídy.

III.

... Ačkoliv bychom jimi mohli být. Narazil jsem kdysi už na bolestný problém českého dramatika. Je to úzkost našich poměrů. Jenom veliká možnost dráždí velké vzpětí: kde jsou naše veliké možnosti? Situace autorova je u nás žalostná ne tím, že nelze proniknouti, ale že proniknutí nic neznamená. V článku „My čeští spisovatelé" Jaroslav Hilbert dotkl se těch palčivých otázek; snad ve výrazu tu a onde ne právě šťastně. Dostalo se mu za to po českém zvyku bezohledné brutality povýšených kazatelů. Lehko znehodnotiti tragiku, kterou netrpíme. A lehko vysmáti se autoru, který je mučen žalostnou odvislostí od hrstky českých osob, jež dělají divadelní osudy. Znepřátelte si několik rozhodujících lidí, a jste nemožný na českém divadle. Váš talent může býti jakýkoli. Oni nepotřebují talentu. Kdo zná trochu náš svět, shledá, že existuje značně rozsáhlá kategorie lidí k smrti nešťastných, nemohou-li týrati nějakou sílu. Toť sůl vezdejšího chleba.

Možno říkat, že autor má klidně nést takové znemožnění životního svého díla, že má klidně pracovati dále, nedbaje přítomnosti. Možno také říci, že Achilles nedohoní želvu. Ale když jsme to nejkrásněji dokázali, stane se, že želva je někde za Achillem. A když jsme nejkrásněji dovodili, že autor má klidně atd., vidíme, že umlká na léta, znechucen odbytím díla, do něhož vložil víc, než literát obyčejně vkládá. Vždy přicházejí noví lidé, a díky bohu, že přicházejí. Ale nebude-li kontinuity, kam chcete, aby se došlo? Habent sua fata ... Napíšete kus. Hraje se. Má „úspěch". Čtyři večery a dvě odpoledne. Konec. Kus leží. Je třeba pestrého repertoiru a repertor je tedy pestrý. Ale nevzbudí marnost vaší práce ve vás hlodavou hořkost?

Čtyři večery a dvě odpoledne je ostatně dost mnoho. Je to průměr. Ani s tím není nutno počítati ...

IV.

Odbočil jsem od svého thematu. Ale úkaz, zmíněný v předešlé kapitole, je symptomatický. Možno thesi dokonce rozšířiti. Dramatické poměry u nás spějí ke krisi. Ne pouze v činohře pů-

vodní poukazuje se více na kvantitu než na kvalitu. Obě divadla jakoby závodila počtem kusů. Hazardní závody! Nenavykne si publikum na překotný ten let, který vůbec vylučuje intensivnější studium? Na šedesát činoherních premiér za rok! Jak chcete, aby výprava byla dokonalá? Aby souhra byla bezvadná? Aby herci vnikli do svých rolí? Aby režie měla dost svěžesti, k zmožení značných mnohdy úkolů nutné?

A dále: není to nejbezpečnější cesta přesytiti bez tak už blaseované publikum? Neochabne zájem tak příliš často napínaný?

Otázky, na něž bych rád slyšel uspokojující odpověď.

V.

Připomeňme k tomu ještě jednu okolnost: nezdá se mi, že bychom měli jasné nějaké představy o podstatě a smyslu českého dramatu. Vzpomínám na anketu, pořádanou vrchním režisérem N. D. o neuskutečněné ostatně výpravě N. D. do Vídně. Výsledky ankety, otištěné v Nár. Listech,* svědčí o zjevné náhodnosti, žalostném zmatku. Možno při ní uvésti za omluvu chvat, s kterým odpověď urgována. Anketa vůbec stonala povážlivou chorobou: jak autoři, osobně zaujatí, mohli upřímně pronášeti svá mínění?

Ale kdyby se byla věc chytla z jiného konce, nebyl by výsledek utěšenější. Co chcete? Zmatek v produkci, zmatek v publiku, zmatek v kritice! Trpíme trojím tím zmatkem. Zmatek v produkci má za důsledek, že autoři zkoušejí (jako dejme tomu autor dramatu „Má jest pomsta“) všechny cesty, nikde nedocházejíce k cíli. Zmatek v publiku vede je k přijímání nejpodivnějších efemér a k oddálení od pravé tragičnosti. Zmatek v kritice desorientuje zmatené publikum ještě více a vyvolává u něho naprostou chladnost a nedůvěru sedláka, který se bojí, že bude kusem napálen. Bagatelisování, s kterým se referenti zpravidla chovají k původní produkci (a k produkci vůbec konečně) působí nakažlivě.

Což, když teprve referent s obvyklou superioritou obviní autora z plagiátu! Obvinění může býti sebe absurdnější: semper aliquid haeret. A poskytne-li se publiku příležitost, aby zkontrolovalo pošetilost obvinění, je už pozdě. Účelu dosaženo, kus je ubit. Na jiný!

* Ostatně ne zcela úplně, jak mne ujistil p. M. A. Šimáček opravuje mé tvrzení o p. Svobodovi, psané na základě Národních Listů a uváděje návrh kusu v N. L. vůbec nezaznamenaného.

Zmatek jde dále: z čista jasna, při chatrném jakémsi kuse nastane doba šetření. Nedostatky se hladí nebo přehlížejí; za to se vidí neexistující přednosti. Bohužel takové proplutí úskalím neprospívá mnoho kusu: publikum spíše uvěří záporu nežli kladu. Neúspěšnost letošní saisony spolu s bizarnostmi ankety o výpravě vídeňské vzbudilo ve mně představu, že je nutna revise v naší dramatice. Leckteré dílo, pokládané za její sloup, povážlivě trouchniví; nesmí se to však říci a neříká se to. Jsou autoři, kteří pronikli slabšími kusy a jichž lepší práce propadly. Na vždy? A jsou ještě nyní kusy, kterým divadlo, otvírající se toliko problematickým pokusům, zůstává uzavřeno. Ale kdo podnikne takový úkol? Divadlo, které má tak na spěch, aby předvedlo co možná největší počet novinek? Spisovatel, kterému nebude možno než pronášet hypothesy, nad nimiž se bude krčit rameny?

A přece byl by to čestný úkol rehabilitovati zapomenuté, kteří zapomenuti bez viny. Snad také přítomné produkci nebylo by na škodu vědomí, že okamžité selhání (kolik možností je tu, kde vina není na díle) nemusí býti definitivní. Snad bylo třeba jen jiného obsazení, jiné úpravy. A snad také jiného publika. Nezapomínejme: publikum mění se jako vše. Jenom sarkastická historie z Turgeněva o dvou, kteří říkali totéž, u nás nikdy se nemění.

ČERVENCOVÝ FEUILLETON.

První polovice července má zvláštní ráz. Jdete-li mimo střední ústavy, vídáte na ulicích malé hloučky rokujících mladíků. Veliká událost, maturita, je zde. Setkávali jste se před tím častěji se záviděníhodným (říkáme dnes) tím druhem lidí: někde v parcích, kde revidovali armádu vědomostí, která měla ztéci hradby nepřátelské; na výletě, debatující o svých nadějích. Nyní přišel rozhodný den, či lépe, rozhodní dnové. Neboť možno býti také na konci abecedy.

Mladý muži, který se dostanete na vysoké školy, svá slova adressuji vám. Říkají, že nečtete příliš nesportovní literaturu. Riskuji tedy vrácení feuilletonu s klausulí: adressát neznámý. Ale přece, byť ne příliš rozšířený zjev, existujete snad. Předpokládám, že máte touhu v ě d ě t i, touhu p o z n a t i. Za svých studií na střední škole položil jste základ k budově svého vzdělání; znáte mnoho, doufám; chcete však ještě více znáti. Kloníte se k vědě, k literatuře, k politice; k tomu všemu snad. Neboť za vašich let nejsou naše touhy ještě jasné. Nuže, bylo by škoda, kdybyste se omezoval tak záhy. Nespecialisujte se předčasně, to je mé první slovo. Rozhlédněte se dříve na okamžik.

Přicházíte na universitu zpracován tou neb onou ideou, zaujat pro tu neb onu stranu. Snad jste se k ní dostal do důvěrnějších vztahů; hle, jste stranníkem? Buďte stranníkem. Ale mohu-li vám říci druhé své slovo: nedejte se zfanatisovati. Nechci od vás stařecký chlad, předčasnou střízlivost; nebyl bych v právu. Ale mějte otevřené oči. Strany — toť řád věci — potřebují koně, opatřené klapkami. které brání hleděti na pravo a na levo. Takoví koně táhnou dobře káru; neplaší se tak snadno. Dobře — — Dost času, abyste hrál jejich roli. Zatím nedejte si brániti v rozhledu — Věc, kterou pokládáte za dobrou, ať žádá na vás mnoho: pouze ať nežádá, abyste se vzdal své soudnosti.

Čtete náhodou denní list. Jedná o soudobé afféře. Čtete tam na prvé stránce slova sjezdového řečníka:

„A též víte, že na této akademii je německý prof. Thiele, že čeští professoři m u s í vedle českých mít t a k é n ě m e c k é v ý k l a d y."

A o tři stránky čtete náhle v denních zprávách:

„Poslanec Wolf navrhl, aby (jediný) Němec (prof. Thiele) byl přesazen na nový ústav, a „Národní

Listy“ dokazují, že dosavadní Akademie umění v Praze přes to zůstane utrakvistickou. Abychom vyvedli „Nár. Listy“ z omylu, to přesahuje jejich chápavost.“

Čeho od vás žádám, není, abyste odsuzoval prof. Masaryka; věříte, že je výborný muž, a nebudu vám odporovati. Toho nikterak nechci; ale strannictví vaše ať není na překážku poznání rozporu. Neřeknete: Masaryk nemá pravdu. Řeknete jen: To není správný způsob polemiky. To je, čeho třeba: zaujatost vaše nechoď tak daleko, abyste bílé zval černým a černé bílým. A jsme-li zde, to, čeho budu žádat, plyne už z předešlé žádosti: zachovejte noblessu. Žádná idea nemůže být správná, žádá-li od vás sprostotu — Nebudete protivníkovi supponovat nekalé úmysly; budete předpokládati, že jeho odpor odpovídá jeho způsobu myšlení a jeho stupni vývoje. Vyhnete se zbytečným urážkám, které nic nedokazují; ba budete k nim chovat odpor. Stane-li se vám, že přestřelíte (a vy přestřelíte, jako jiní přestřelili), nepokládejte za věc cti setrvati v chybě. První nedoznaná chyba řítí se lavinovitě dále; nedohádáte se katastrof, které posléze způsobí. Budete-li kritickým, neztotožňujte kritičnost s nadutým přehlížením dilettanta. Není trapnějšího zjevu než nespravedlnost ke skutečné zásluze. Kamarádi vaši, starší o rok, o dva, hlučeli v Praze proti rektorovi university, jednomu z nejlepších českých professorů, zásluh zajisté vzácných; opakovali se zálibou nepěknou insinuaci, vrženou mu v tvář listem, který je snad list váš. Můžete nesouhlasiti s ním o universitní stávce. Ale žádá-li vaše přesvědčení nesouhlasu, nechť marně žádá sprostoty; říkáte-li: rektor se klame, nepodsunujte mu pro okamžitý úspěch strany odiosních motivů.

Máte, mladý příteli, své literární přesvědčení. Ať je takové neb onaké, hleďte býti bez předsudků. Soud, ano. Ale jak ohavný je předsudek! Mluvil jsem k vám o noblesse nebo taktu, jak to chcete nazvat. Hle, čeho žádám. V listě studentském, který jste odbíral nebo četl, před nějakým časem v polemice proti jinému studentskému listu mohl jste čísti: „revolucionáři“ Dyk a Holý, pohodlně tloustnoucí ve své „anarchii“ — — Máte právo mne odsouditi, máte právo zlomiti hůl nad mou činností. Ale uznáte, doufám, větu citovanou za zbytečný nevkus. A řekněte si, že ani nevkus vašeho protivníka vás nedonutí na cesty, jemu podobné.

A dočtete-li se v listě, kde se mluví mnoho o kultuře, obchodnické ohlášení (podobné ohláškám, které dobře znáte: „Zítra vepřové hody“): „Odpověď na dykovské perfidnosti a lži v 9. čísle Lumíra odkládá se do příštího čísla,“ nežádám, abyste souhlasil se mnou, abyste hájil mou věc. Toliko toho se naděju, že najdete rozpor mezi kulturou, tak tlustě podškrtávanou, a projevenými zde způsoby z putyky.

Staneť se, mladý příteli, že pochopíme někdy pozdě, příliš pozdě, čemu dříve jsme nerozuměli a nechtěli rozuměti. Stane se, že chvilková vášeň pomine a rozvaha vaše se vrátí. Bolestno znáti se k omylu. Ale znáti se k sprostotě je mnohem trpčí. Rozhlédněte se historií, rozhlédněte se přítomností. Rozpory — ať kteréhokoliv druhu — nejsou náhodné a závislé na osobních libovolnostech. Zápasy různých principů podmiňovaly a podmiňují vývoj; nežádám zmírnění horlivosti, s kterou svůj princip zastáváte, ale rád bych, abyste si opakoval výrok Vrchlického, o němž volno vám jinak mít své mínění: Nedej mi, Bože, se-sprosťačit!

Viktor Dyk.

✠

LITERATURA.

Jaroslav Vrchlický: Korálové ostrovy. (Básně z roku 1906.) V Praze, nákl. J. Otty, 1908. Stran 120. Za 1 K 80 h.

Vrchlického nová kniha již vnějškem je nezvyklá, nová. Nevidíte zde básní rozříděných v oddíly, jak jste ve Vrchlického lyrických i epických knihách zvyklí. Básník zúmysla tak učinil ve vědomí jednolitosti celku, jednotného zabarvení, jež teprve knihu činí knihou v krásném smyslu slova. Prolog napovídá vše.

Jako vždy a všude, zůstal i zde Vrchlický po přednosti lyrikem reflexivním. O vlastní tvorbě uvažuje v několika kusech. V básni „Duch písní přišel ke mně" duch vodí básníka přírodou, shlukem lidí, ruchem měst, prací a úrodou lidského ducha, ukazuje vzlet myšlenek, ztmělý kout duše, „a písně jeho tekou — od jitra po večer". Pessimismus básníkovi často tlumí lásku k životu a důvěru v něj. Dantovsky viděná a cítěná „Domus Mundus" je nejčernější a významně posunuta na kraj sbírky. Všední „Všední život", nevšední „Marno!", měkce melancholická „Večer doma" a tvrdě pessimistická „Klášter" stavějí se proti radostně optimistické „Síle vzpomínky", jejíž passus: „sny rostou v obrazy, jež planou, září, hrají — a chtějí žít, jen žít!" básník postavil zrovna vedle „hrobů" v básni „Klášter", — proti nenově myšlené a nenově zpívané „Masce smrti", proti nově, nezvykle cítěnému a obrozenou mluvou zpívanému „Mému jaru" a proti krásnému „Finale", jež pro svou novost jak ve výrazu tak ve formě vzbuzuje zvláštní pozornost.

Hluboce jímá něžná láska k dětem, jež čistým, vonným dechem dýše z některých kusů naší knihy. Realistický námět naskýtá se v „Tkalcích". Z něho také vychází báseň suggestivní a umělecká, „Viaticum". Odtud vyšly též cannizarovsky pojaté verše „Pes", rozplývající se v pantheistických snech. Z nejjemnějších veršů v knize je skladba „My cestujeme s bohem". „Óda hellenským mythům" je příjemně málomluvnější a vroucnější nežli starší její sestry.

Příroda se obráží v četných reflexích. Z nich šťastně intonuje „Jarní" a ještě vybranější „Podzimní motiv", anebo dokonce tichá, sladká, krásná báseň „Světlušky pod Svojanovem", prostě a nezvykle jemně nesená, anebo kellerovsky myšlená, originální báseň „Máje v kostele".

Z dlouhé řady ostatních básní reflexivních některé zejména zdají se tušiti tóny a barvy dosud neznámé v poesii Vrchlického. Nejdříve je to báseň „Zeď", jejíž prostinký, až všední námět svým provedením připomíná odvahu Goethovu anebo Mörikovu, na příklad jeho „Restauration". Při „Dvou sochách" a při „Rozloučení" nelze se zbýt myšlenky na Konrada F. Meyera. Pravá poesie vane z veršů „Na moři" a z básně „Úzkost", zejména z této druhé, jistě vrcholu knihy.

Velmi značný a nezvyklý ve Vrchlického knihách je zde počet písní, a písní opravdu krásných, svědčících o hloubce básníkovy inspirace. Některé jsou prostinké a lehké, jako popěvek lidový. Tak na př. píseň na str. 17 („Zpívejte do šera, kohouti"), která opět připomíná jméno K. F. Meyera nebo Mörika, vtipná „Kardinál Lavigerie" a „Píseň o mé radosti". Zvláštní mramorovou krásou a hudební lahodou působí „Stesk". Knihu zavírá rovněž „Píseň".

Nejzajímavější snad, co tato kniha Vrchlického přinesla, je erotika. Jsou to jen tři kusy ze sedmdesáti tří, ale mluví za mnoho: tyto tři samy proti

celým knihám dřívějším hlásají nový názor na lásku. Nazval-li Albert erotiku knihy „Z hlubin“ dubnem a „Snů o štěstí“ květnem lásky, Jensen erotiku „Eklog a písní“ červnem, „Jak táhla mračna“ srpnem lásky, možno tři erotická čísla naší knihy nazvat jejím podletím.

Přišlo velmi náhle to podletí. Ještě v lonských „Západech“ zpíval básník v ódách „Láska“:

By s rtů jejich v polibcích něha-Psyché,
plaše kolem patřící, v božském studu,
že jest naha, padla mi, by se skryla,
v toužebnou náruč.

A dnes čteme „Odpověď“, „Rozvahu“ a „Jiné sloky“. Jak podivuhodná změna za noc, jaká prostota po rhetorice někdejší ódy a jak podivuhodná, nová řeč a nové obrazy! „Jsem jako dlouhý, zamyšlený les, kam padla měsíce zář světlá, bílá“; „Nést v srdci obraz tvůj — jak baldachýnu nést střapce v středověkém průvodu“ atd. A podobných je také v jiných částech knihy řada.

Jaká náhlá, nečekaná změna! Rhetorika, naučená ve francouzské škole romantické, zde téměř úplně vyvanula. Její místo zaujal prostý, umělecky promyšlený výraz. Pouhá formální virtuosnost jak by se úmyslně byla vyhnula této knize, hýřivě žhavé barvy se ztlumily a zjemnily.

A se žhavými, hýřivými barvami vyprchaly i vlivy románské, hlavně francouzské. Jen vliv vlašský, na který tolik důrazu klade Jensen, trvá dále; jinak silné někdejší vlivy francouzské plodně nahrazuje vliv germánský. Goethovskými účinky se obíral již Jensen, věnuje jim značný rozsah kapitoly „Dante a Goethe“ ve své knize. Svěží pohoda goethovské lyriky vane jistě víc než kde jinde z těchto básní, a vedle ní se hlásí jména Mörike a Konrad Ferdinand Mayer. Vrchlický je zná dobře, z obou šťastně přeložil téměř nejkrásnější věci. Románská žhavost a smyslnost jest vystřídána germánskou vážností a přemítavostí. A nad to báseň „Odpověď“ bylo by lze zajímavě přirovnávati k Hebbelovu „Uzrání“. Zd. Broman.

MORAVSKÉ ČASOPISY ZA ROK 1907.

Otázkou cyrillometodějskou se obírá R. Svoboda v článku „Pravda o slovanských apoštolech“ v časopise bohoslovců „Museu“;[1] článek jest odpovědí na Brücknerovu studii v „Archiv für slavische Philologie“, kde prý se „z nenávisti proti všemu pravoslavnému odvážil drze dotknouti našich velkých světců“. Již to charakterisuje celou práci: vědeckého v ní není nic, je to pouhá kompilace z knihy prof. Pastrnka, jenž jest citován pouze tam, kde se citát autorovi hodí, a z prací Snopkových; účelem jejím jest stůj co stůj slovanské bratry vylíčiti v intencích církve katolické. Jan Tenora referuje v Časopise Matice Moravské[2] o Snopkových „Studiích cyrillometodějských“ podává obsah zajímavé této práce a úplně ji podpisuje, ač se přední odborníci (na př. Jagić) vyslovili o Snopkových vývodech jinak; zdá se, že zde také rozhoduje kněžství jak autorovo tak referentovo; jest ovšem správné, že žádá referent, aby odborníci neignorovali článků Snopkových, ale to se rozumí již samo sebou.

J. Ertlovy „Filosofické prvky v theologii Tomáše ze Štítného“ v „Museu“[3] jest práce důkladná a zajímavá zvláště tam, kde ukazuje, jak Štítný zpracoval „Řeči besední“

[1] Str. 214—218, 270—275.
[2] Str. 452—460.
[3] Str. 56—67, 129—141, 199—213, 241—252.

dle Hugona, ale není jí na prospěch, že nezná celé literatury o svém předmětě, citujíc jen díla starší; tak autorovi na př. unikl rozbor Štítného ve Vlčkových „Dějinách české literatury“, kde byl by nalezl i další odkaz bibliografický, a jistě by se nebyl domníval, že objevil něco nového, konstatuje-li, že Štítný by byl dnes „pro svou nepůvodnost úplně odsouzen, kdyby se byl ještě za filosofa vydával“. Zajímavé jsou za to články Dr. J. Sedláka o odpůrci Husovu Stanislavovi ze Znojma v „Hlídce“[1]: v prvním z nich, „Spis Stanislava ze Znojma ‚de Antichristo‘“, ukazuje autor na hluboké theologické vědění mistrovo, pro které je tento traktát dobrou a samostatnou prací bohoslovnou; ve druhém, „Stanislav ze Znojma na Moravě“, na základě brněnského kodexu vykládá, že se Stanislav po výpovědi Václavově z Prahy r. 1413 uchýlil na Moravu, kde napsal obšírný spis proti 45 článkům Viklefovým, který je „nejcennějším dokumentem k utvoření úsudku, jak se zíralo na sporné otázky v Čechách s hlediska katolického před rozsudkem kostnickým“.

„Úvahy o Zrcadle Paprockého“ od Aug. Sedláčka v „Časopise Matice Moravské“[2] vykládají, odkud jeho spisovatel měl množství zpráv ke svému dílu, jež Sedláček klade nad Diadochus, a ukazují, kde Paprocký cestoval a od kterých rodů byl podporován. V. Tille tamtéž[3] v „Ráji královny Sibylly“ v rámci srovnávací historie rozbírá české zpracování této látky v opise olomouckém. Článek Fr. Kunkův „P. Antonín Koniáš, člen T. J.“ v „Museu“[4] by mohl býti vlastně úplně pominut, ale uvádím jej jako pro dnešek velmi charakteristický: spisovatel nemůže vyvrátiti, co o Koniášovi píše literární historie, a snaží se ho tudíž obhájiti na př. takovými logickými přemety: jeho „klíč“, „všeobecně za tak zkázonosný prohlašovaný a odsuzovaný“, má užitečný význam, neboť kdyby ho nebylo, neznal by literární historik knih, jež na jeho základě byly úplně zničeny; a působení Koniášovo (pálení knih) nám vlastně prospělo, neboť odsuzováním jeho činnosti rostla láska k české knize a mnozí zasvětili jejímu rozšíření v náhradu za škodu, Koniášem učiněnou, celý život...

Nejvíce článků je věnováno obrození Moravy a osobám zde působivším. E. Masák v „Účasti brněnského alumnátu na národním a literárním probuzení Moravy“ v „Museu“[1] vřele vypravuje věci vesměs známé, ale vidí zde jen světlo, žádný stín; K. Eichler ve druhé části „Zprávy o novém kancionálu“ v „Obzoru“[2] s odbornou znalostí rozbírá kancionál Fryčajův, při čemž mu však přece mnohé věci unikají; St. Souček ve stati „Z Gallašovy literární pozůstalosti. Výpisky a poznámky“ v „Časopise moravského musea zemského“[3] na základě všech mu přístupných Gallašových rukopisů probírá tohoto moravského básníka s důkladností sobě vlastní: řada Gallašových prací náboženského obsahu mu umožňuje charakterisovati jej po této stránce podrobně, jak je patrno ze sneseného materiálu, jehož výsledky nejsou ještě v tomto ročníku shrnuty; Fr. Pastrnek ve studii „O původě moravských Valachů“ v „Časopise Matice Moravské“[4]

[1] Str. 1—6 a 173—177, 255—258.
[2] Str. 18—30, 204—219.
[3] Str. 266—280, 414—425.
[4] Str. 79—81.

[1] Str. 109—116.
[2] Str. 198—199, 219.
[3] Str. 177—219.
[4] Str. 113—129.

ukazuje na velikou důležitost Gallašova spisu o Valaších v kraji přerovském, jehož užívá k výkladu svého názoru; Mil. Hýsek otiskuje v témž časopise[1] stať „Josef Holásek“ s autobiografií tohoto moravského buditele a v „Hlídce“[2] „Dějiny českého divadla v Brně“, jež dnes lze doplniti několika jednotlivostmi ze Šemberovy korrespondence, již zatím dostalo Museum král. Českého: tak na př., že Šembera koncem let třicátých usiloval, aby za dramaturga českých her do Brna získal Vocela, a Šmídkovy dopisy do „Květů“ že byly inspirovány Ohéralem.

Přednáška Jos. Bartochy „Al. Vojtěch Šembera“ v „Časopise vlasten. spolku musejního v Olomouci“[3] jest pracována k jubilejní slavnosti a její přednost je v tom, že se drží fakt a autor že zbytečně neplýtvá slovy; pokud se však týče Šemberova vývoje a jeho výkladu a ocenění Šemberovy vědecké práce, čeká tu úlohu teprve budoucnost, a tato stať k ní obsahuje alespoň snesený materiál biografický. J. Kabelík v „Časopise Matice Moravské“[4] otiskuje přehled „Literární pozůstalosti Matouše Frant. Klácela“, získané z Ameriky a pro poznání našeho filosofa velice důležité; týká se hlavně Klácelových spisů, kdežto korrespondence jest nepatrná (24 dopisů) a knihovna byla kdysi jistě četnější. Referát o důkladné studii Fr. Holečkově „Fr. Pravda“ v posledním ročníku „Hlídky“ byl již otištěn.[5]

Konec příště.

Mil. Hýsek.

[1] Str. 280—297.
[2] Str. 425—431, 514—520, 578—583, 664—670, 762—768, 833—839, 908—912.
[3] Str. 97—119.
[4] Str. 382—414.
[5] Listy Fil. 1908, 69—70.

ZPRÁVY.

Paní Růžena Svobodová, nejduchaplnější a nejraffinovanější naše stilistka, autorka krásného románu „Milenky“, slaví, jak „Novina“ sděluje, své čtyřicáté narození. Stalo-li se již zvykem užívat formální této příležitosti k projevům sympatií a úcty: nebudou ani ti, kteří obávají se nebezpečí manýry na cestě autorkou volené, na vahách uznat positivní kvality díla paní Svobodové.

V. D.

Záležitost Turkovy nadace rozvíjí se v hotovou předměstskou frašku. S pořadu jednání sboru obecních starších dne 6. července vzato totiž rozhodnutí o udělení čtvrté ceny z Turkovy nadace, tak že optimistům zbývá naděje na rozhodnutí v září. V. D.

F. Coppéem, jenž zemřel na konci května tohoto roku, odchází poslední z básnické družiny francouzské, který i za hranicemi v širokých kruzích čtenářstva dobyl si vřelých ctitelů a horlivých napodobitelů. Vliv jeho básnické tvorby nepřešel ani v naší poesii beze stopy. Z Vrchlického Poesie francouzské nové doby (1877) zachytly především básně Coppéovy a spolupůsobily tak na utváření naší poesie let osmdesátých i dále, neboť podnes lze nalézti jejich ohlasy, na př. ve verších p. Čenkovových. Mrtvý básník debutoval v 60tých letech. Osobními svými styky náležel sice kroužku parnassistů, základními však rysy své povahy a celého svého básnického temperamentu lišil se od nich velmi ostře. Již druhá kniha jeho veršů Les Intimités ukazuje zřetelně básnické založení Coppéovo: jemnou, moderně vyjemněnou sensibilitu, passivní rys povahy, kult přesné, plastické formy, jež však proti formě parnassistů chtěla spíše do-

jímat než unášet, spíše kreslit jemnou tužkou než tesat do mramoru. Parnassisté byli přímými následníky V. Huga; naproti tomu Coppéovi je mnohem bližší poesie Saint Beuvea, jeho u nás bohužel tak málo známá Poésies de J. Delorme. Tyto rozdíly přiostřovaly se ještě v dalším básnickém díle Coppéově, z něhož máme hojné ukázky, uveřejněné, spolu s velmi zajímavou předmluvou, Ladislavem Tesařem pod názvem Poesie (Kabinetní knihovna, sv. 22. V Praze 1886. Překlady jsou z Promenades et Intérieurs a Le Cahier rouge). Místy se tu poesie Coppéova stává více popisnou, líčíc příběhy a stavy drobných lidí, zachycujíc kouzlo chudých prostředí, prostých srdcí, naivních a jímavých snah. Nelze tu nevzpomenouti na některá podobná místa z Bérangera. Autoru Intimités nedopomohly ke známosti ve Francii první jeho básnické sbírky, nýbrž drobná aktovka Le Passant, hraná s překvapujícím a trvalým úspěchem v Odeonu roku 1869. Z pozdějších jeho četných prací dramatických jmenuji pětiaktové drama Severo Torelli, uvedené na jeviště roku 1883; dále psal některé romány a barvité skizzy vzpomínkové (do češtiny přeložen Vinník). Na sklonku života prošel Coppée mravní krisí: jako Bourget a Retté přiklonil se ke katolicismu, v němž jeho passivní duše doufala nalézti klid a mír. Stav tento nejlépe vystihuje jeho kniha La bonne souffrance (1896). Pro Francouze je od katolicismu k nacionalismu jen krok: Coppée krok učinil a stal se jedním z nacionalistických vůdců, ovšem že spíše podle jména, pro dekoraci, než podle skutečnosti.

O. T.

O G. Meredithovi, známém u nás z překladu v „Anglické knihovně“, uveřejňuje výstižnou studii Firmin Droz v letošní „Revue des Deux Mondes“. Autor vychází zde od zvláštní povahy díla Meredithova, od jeho osobitého pojetí románu, jež je cizí nejen tradici francouzské, nýbrž i anglické. Jeho „originalita“, praví, „je výstřední, vyumělkovaná a manýrovaná“. Jeho sloh i celý způsob vypravování libují si v častých odbočkách, jeho cítění bývá neseno nezřídka podivným anglickým humorem, pro nějž na kontinentu není dosti smyslu. Než na tyto vlastnosti lze při čtení snadno zapomenouti, dáme-li se strhnouti hluboce cítěnými postavami jednotlivých prací, životným rámcem, v němž Meredith je vyvíjí, jemnou intencí psychologickou. Jeho osoby možno zahrnouti názvem, jejž nese jeden z jeho románů: The Tragic Comedians; jsou komické a pathetické zároveň. „Jeho romány“, praví Droz na konci své studie, „nejsou napsány proto, aby na chvíli ukolébaly ve snění lenivou imaginaci, ani aby lichotily fantasii, nýbrž aby inteligentním čtenářům vyvolaly strhující obraz lidského života, s jeho tragediemi a komediemi, aby povzbudily k milosrdenství i k smíchu.“

O. T.

„Lumír“ vychází 15. každého měsíce mimo prázdniny a předplácí se pro Prahu na půl léta K 4·80, na celý rok K 9·60. Poštou: na půl léta K 5·—, na celý rok K 10·—. — Na Knihovnu „Lumíra“ připlácejí odběratelé ročně pouze K 2·—. Jinak stojí sešit 24 hal. — Patisk původních prací se vyhrazuje. — Dopisy administraci „Lumíra“ buďtež adresovány: Časopis „Lumír“, Praha, Karlovo náměstí č. 34. — Listy přijímáme jen frankované. Rukopisů nevracíme.

Rediguji Viktor Dyk a Jaroslav Vlček. — Majetník, vydavatel a nakladatel J. Otto. Tiskem „Unie“ v Praze.

Číslo toto vydáno dne 15. července 1908.

VIKTOR DYK:

KRISE.

O čem sní jiný, tím jsem moh' být jist.
Já lásku měl a měl jsem nenávist.

Měl vytrvalost lovit chimeru,
měl opojivou sebedůvěru.

Že rozvířil jsem duše, možná dost.
Snad pro bolest. A jistě pro marnost.

Lze opakovat v pýše dětinné,
že moje dílo věky nezhyne.

—— Dnes je mi smutno. Chtěl bych míti moc
noc měnit v den a den proměnit v noc.

Savonarolo! Knihy naše spal!
Ty naše knihy, které síly žal!

Ty naše knihy, jimž zlý úděl pad',
v rozkladu všeho dále rozkládat!

Dým z hranice té očistí náš vzduch.
Chci tvořiti — chci tvořiti jak Bůh!

Ne díla filigránní, skeptická,
rozpětí osudová, tragická!

Nad malého dne pochyby a zlost...
Tabula rasa! Žádná minulost!

1905.

SLOVA NA VEČER.

Kolikrát umřeme! Toť řemeslo je prosté
a cvikem stálým technika prý roste.
Lazare, Kristus? Ne, to ne.
Kdos jiný křísí třetího nás dne.

Tolikrát mrtvý dnes si vzpomínám,
na všechny zemřelé si vzpomínám...
Prý vstanou mrtví, ne však docela.
Lesk pohasl a měď se otřela.

Při vzkříšení vždy něco umírá,
po smíru vždy se něco zapírá.
Mři bez smutku, vstaň z mrtvých bez díků,
Sisyfe znuděný, Lazare — dělníku!

1905.

KAREL KAMÍNEK:

SMUTNÁ KRÁSA.

Viktoru Dykovi.

Bylo tomu asi tři měsíce, kdy se s ní seznámil. Náhodou. Byl tenkráte červen. Seděl kdes v restauračním zákoutí výletního místa nedaleko za městem, seděl a dumal, neklidný a nespokojený se vším kolem i se sebou samým. Nebe bylo modré, ptáci zpívali, stromy šuměly a restaurace byla prázdna. Jenom v druhém koutě — docela naproti němu seděla mladá dáma. Tu a tam provázela svou lekturu tichým, stlumeným pohybem ruky, pohozením hlavou, houpala se pak na židli a na konec házela drobty několika vrabcům a slepicím. Bylo to všechno tak všední a jednoduché.

Nevšímali si sebe. Jenom časem dotkli se několika letmými pohledy jeden druhého, bez jakéhokoli dojmu.

Teprve v podvečer, když se vraceli, setkali se na přístavišti malých parníků. Byli tam sami dva. Pozdravil mechanicky a ona poděkovala němým, nic neznamenajícím kývnutím. Až na parníku, když byli nuceni seděti blízko sebe, řekli si, kdo jsou: on: Jan Kristen, sochař, ona: Anna Reiterova, herečka.

Takový byl počátek jejich styků. Pravidelných a něžně laskavých. Chodila k němu do atelieru a svolovala s měkkým úsměvem, aby zachycoval do hlíny hedvábné linie její ruky, ostré rysy obličeje i nádheru plného poprsí. A plakala nazítří ráno, když zase rozbíjel vše, nespokojen a nešťasten, volaje, že je tak neskonale krásná, že nelze toho zachytiti mrtvou hmotou. Mluvil pak

dlouho o tom, čím mu je a jaká je, utvrzoval v sobě přesvědčení o bezvýznamnosti svého umění, o nicotnosti svých sil, lkal nad ztraceným životem a přísahal, že se již nedotkne ani hlíny ani dláta. A ona, nadšena jeho dílem a znepokojena jeho věčnou nespokojeností, hladila jej měkkou daní po čele, tiskla se k němu a šeptala mu do ucha slova konejšení a naděje. Ssál její šepoty žíznivou duší, která měla ještě sílu věřit a doufat, oddával se sladkému kolébání jejích slov a míval i okamžiky, kdy se zachvěl štěstím naděje, jež vidí kvetoucí břehy, snadno dostižitelné...

Ale za nedlouho se v něm zase všecko zlomilo a zalilo.

*

Jednou, když se nakláněl večer, a když se právě podivoval jejímu klidu, její schopnosti jíti životem s otevřenýma očima pro jeho radosti a s možností tichého odvrácení pro jeho zármutky, vypravovala mu kus svého románu.

— Nebyla vždy silna. Měla své krise, dlouhé a bolestné, než dozrála k své samostatnosti. Oh, než jenom překonala odpor rodičů k svému komediantství! A pak ta úmorná, vysilující cesta za uměním, toulky s místa na místo, tanec na samém okraji něčeho, co každým večerem mohlo skončit blátem, tmy, do nichž jako maják zasvitlo malé předměstské divadlo s tyranisujícím řiditelem, který chtěl teprve za krásnou noc dáti krásnou roli a který utloukal každého, kdo se mu nelíbil. A tak byl to život mezi nadějí, jež zvolna vyprchávala, a mezi resignací, jež zvolna houstla. Pak náhle přišel obrat... Náhoda... jediná ochranitelka životů... Zasáhla do žití jejího a postavila ji do středu štěstí, tvůrčích radostí i slávy, libo-li.

— Ostatně, neviděl jste mne ještě na jevišti. A tři měsíce se známe... Nevíte tedy vlastně ani, kdo jsem. Sníte jenom a jako byste se bál skutečnosti... Je vám — ta druhá ve mně tak protivna?

Nebyl v divadle již několik let. Nechodil tam. Nechtělo se se mu. Měl jakýs vzdálený pocit hrůzy při myšlence, že by mě překročiti prah hlediště. Proto odmítl prudkým pohybem. Tak zcela beze slova, ale jí bylo to za tisíc slov.

Nedotkla se již svého nápadu po celý večer. Stála u okna a dívala se na město. Mizelo v temnotách pomalu se srážejících a černajících, dlouhé růžence světel se v nich rodily a řídká mlha padala na ně. Vzdálené šumění vody, řítící se přes jez, hukot a

zvonění tramwayí a přerývané volání lidských hlasů ... tam bouřil život, vlnil se přes bídu a radost, šel lhostejný a nemilosrdný... Stála, zapadajíc znenáhla v obnovené obrazy minula, toho, co jí dnes připadalo jako něco, čeho snad ani nikdy nebylo, poněvadž byla si dnes jista, že není lidských sil, které by to vše byly snesly ... A hrdost se v ní rozzářila, že teprve tato smutná pravda dovedla ji vychovat, zocelit a že teprve v této výhni utrpení, pozvolného utrácení talentu, dovedla vytěžit a vykrystalisovat ze své bytosti vše, co v ní dřímalo ušlechtilého a silného. Vzpomínala oněch rozjásaných hodin, kdy v koutku svého salonku formovala život, spící mezi zdánlivě mrtvými řádky veršů a vyvolávala vise v postavy z masa a krve za bouřícího potlesku a výkřiků davu ... Vzpomínala oněch chvil, mdle sladkých a příjemně únavných, když se vrátila domů, bohata o nové vítězství a obsypána růžemi ... Bylo jí, jako by kladla nohu v týl někoho, kdo jí dlouho unikal, hluchý a netečný k jejímu zoufalství, a kdo se jí nyní pokorně podroboval ...

Tak stála dlouho, dívajíc se dolů do tmavé propasti, proseté drobnými, blikajícími světly, zatím co on tlačil se v rohu pohovky, pohřížen v ticho a v předivo myšlenek, uzrávajících zvolna v šťastném okamžiku, jenž přišel mu náhle, tak docela nečekán .. Ne, přijde, musí přece přijít den, jenž bude jeho dnem a jenž dá plné zadostučinění za všecko, čím sebe kdy byl mučil ... Cosi jako nová víra, nová síla se v něm hromadilo a prsty rozechvívaly se mu jakoby tušením neznámých dosud a neskonale jemných nuancí, dlouho ukrývaných v jejich dlouhých špičkách. Veliké dílo, neznámých dosud tvarů, vyrůstalo před ním a svítilo mu z tmavého koutu atelieru oslnivou září ...

Vstal vzrušeně. A všecko se mu rázem rozprchlo, jako by právě byl procitl z těžkého snění ...

Také Anna potřásla hlavou, upozorněna jeho pohybem. Ne, opravdu, věří v něco, co drží, čím vládne a čím překonává .. Ne již v illusi dlouho v skrytu nošenou, ale v opravdovou, hmatatelnou skutečnost svých velkých vítězství ...

Rozloučila se rychle toho večera. Bylo jí nějak úzko, tak nepoznaně úzko v tomto stlačeném prostředí. Chtěla volnost, rozlet svým myšlenkám, chtěla nerušeně viděti, přehlédnouti onu téměř kolmo strmící linii, kterou stoupalo její umění, neomylné ve svých výsledcích ... Cosi jako náhlá samolibost ženy, jež ví, že umí ukouzlit, ji ovládlo.

A odešla hrdá a nádherná, svěží a sebou jista ...

Jan hleděl dlouho na dveře, jimiž zmizela, a zdálo se mu, že stojí před novou hádankou. Co se v ní děje, netušil ani z daleka. Věděl jen, že se něco stalo. Do té míry ji znal. Ale co dále?

Ostré, až k výkřiku bolící bodnutí jím projelo.

A usmál se . . .

Ne, neztratí ji! Neztratí . . . Zítra vrátí se zase stejně milá, sladká a vlídná, stejně krásná a s vlhce měkkými, konejšivými dlaněmi, s hebkým úsměvem a s hlasem, uspávajícím bolesti . . .

*

Ale minulo několik dnův a Anna se nevrátila.

Ani toho nezpozoroval téměř, byv zachvácen náhlou horečkou tvořivosti a jsa pln důvěry v možné zrealisování toho, co viděl před sebou v několika prchavých okamžicích, jež se vrátily s novou intensivností, jakoby vytryskle z náhlého probuzení síly. Byly sice chvíle, kdy Annu čekal — to v oněch hodinách právě, kdy přicházela obyčejně, ale do jeho čekání mluvil tu rozhodnými slovy zvyk, jenž byl sice již tak ustálen, že vzbudil touhu po věci obvyklé, ale jenž přes to od doby jejich setkání nenabyl ještě tak výlučné nadvlády, aby se neodbytně domáhal svého práva. A tak přesunula se hodina, a touha hasla, potlačována mimo to ještě nervosně nedočkavým hřížením se v práci, jež vyplňovala celé jeho dny.

Jednou unaven a mdlý, ale i vnitřně spokojen, jako by zrovna toho dne byl vydal lepší část sebe, zapadl, po dlouhém ostatně čase, do své hospůdky. Byla nízká a zakouřená. U několika stolů, pokrytých voskovaným plátnem, tísnily se postavy známých. Málokdo jiný sem zabloudil, a přišel-li, stal se hromosvodem vtipů, někdy až prudkých, jimiž vybuřovalo se mládí po celodenním spoutání. Bývalo veselo v té krčmě a Jan zabloudil sem rád mezi kamarády, kteří nešetřili slovem a dovedli se tak lehce jásavým smíchem přenést přes obtíže dneška i zítřka.

Dnes, nevěděl ani dobře proč, byla mu jejich přítomnost nemilá. Šel ulicemi za pozdního večera a dostal se sem jako by maně . . .

Náhoda, jediná ochranitelka životů — tak, zdá se, to pravila . . . řekl si, překročuje práh. Ohromný křik zazněl mu na uvítanou a déšť otázek snesl se na jeho hlavu . . . Kde byl tak dlouho? oženil se snad? o čem pracuje? kam nyní chodí? nejsou-li mu příliš sprostí? stal-li se abstinentem? do kterého řádu

hodlá vstoupit? ... Motanice výkřiků a otázek přivedla ho z rovnováhy. Přál si zrovna dnes býti o samotě se svým vnitřním uklidněním, ale odpověděl s nuceným úsměvem několika bezvýznamnými slovy, jež chtěla býti generální odpovědí na jejich křížový výslech, a usedl. Za chvíli kolovala vysoká sklenice a zazněl zpěv z přepínaných hrdel, jako by znovu ho přijímali ve svůj střed ...

Po tomto vypětí zavládlo nenáhlé uklidnění. Hovor vracel se do běžných kolejí všedního vtipkování a maloměstských pomluv, přerývaných švižnými nápady i otřelými anekdotami, jak je právě vynesla vlna okamžité bezstarostnosti a oddání se duševní lenosti ... Ubít večer byla jediná devisa všem společná, a ozve-li se někde vtíravý výkřik jakékoli bolesti, zardousit ho veselím a po případě i upít ... zcela podle okolností a podle potřeby ...

Jan seděl nehybně, netečně skorem. Jeho klid se rozplýval na tomto místě nevázanosti a rozmrzoval se. Jako by do světla padly stíny. Výkřiky veselé šly mimo.

Kdosi usedl u něho a vypravoval. Takový nějaký hloupý žvást to byl ...

— Viděl jsem Annu, včera, v podvečer ... slyšel pojednou. Annu Reiterovou, rozumíš přece ...

— Nu — a, řekl krátce, obraceje pomalu hlavu.

— Šla se Strakou — s tím tlustým, neforemným, s tím hlupákem ... Klame tě, hochu, klame ...

— Zamilovaní bývají slepí ... zazněl mu do ucha jiný hlas, hrubý a rozechvěný úšklebkem.

Vstal.

Kolem bylo pojednou ticho, mrtvé, nepohnuté viselo nad nimi. Všecko se v něm slilo a pomátlo, barvy roztančily se mu před očima, prudká vlna projela od nohou k hlavě a spánky se rozbušily. Přidržel se židle. Měl chuť vzkřiknout cos o lži, o největší lži, která byla kdy vyslovena. Ale hlas uvázl mu v hrdle.

Ovládl se.

Usedl zase, jako by nic nebylo řečeno, co by se ho týkalo.

A snažil se klidně uvažovati.

Nepřišla několik dnů již. To od onoho večera. Proč? Proč?? křičelo to v něm. Proč nepřišla? ... Straka! ... Straka!! ... Jak to bylo? ... Ten neforemný hlupák! ...

Hm — proč to?

Ach, chápe to již — celou souvislost věci. Jak byl tenkrát, v onen večer ubohý, směšný, jak byl vůbec ubohý a směšný se

svým peklem pochyb a věčných nejistot, kdy byl slabý jako dítě a tak neskonale idiotsky hloupý — proti ní, která měla tolik pevné vůle, která radostně tvořila a opíjela se slávou a jásotem, které vypřahali koně z kočáru a volali do nočního ticha její jméno... Jak mohla upoutávati se k němu? Chápal, že je mezi nimi děsná prohlubeň — nikdy nemohou se setkati. Nikdy a nikdy...

Cítil palčivou bolest ve své náhlé opuštěnosti a z vědomí její nutnosti.

Co zbývá ještě v té věci — můj bože, cože zbývá? Trochu resignace... Zemřelo cosi, co mu bylo draho, s čím srůstal, nač se naučil dívat jako na součást své podstaty, zemřelo...

— Žena je mrtva, ať žije nová žena... volal kdosi, nastrkuje mu plnou sklenici.

Ne, ne!

Všechno se v něm vzepřelo. Snad trochu resignace konečně... Je nutno překonati ztráty! Ale jenom ne tomu, tomu... jak se jmenuje?... Straka! Proč tak ho ponížila?

Zvedl se a odešel.

Noc je jasná, nebe modré, hluboké a hvězdy třesou se v něm a vzduch svítí pod nimi. A ulice jsou bílé jako dlouhé pentle a milé, protože liduprázdné, jako po vymření skorem.

Nesnažil se, aby si uvědomil, kde je. Před ním kupily se silhouety domů, dlouhé řady osvětlených, oranžových oken a široké pruhy světla šlehaly z nich a lehaly do bíle poprášeného dláždění.

Několik dělníků šlo mu vstříc. Mluvili hlasitě a jejich prostá slova prorážela tichý vzduch jako drobné výstřely.

Zastavil se.

Řada stínů mihla se mimo něho. To jako by jej náhle někdo ze sna vytrhl. Stál, mnul si oči a v ústech cítil hořko... Můj bože, co se stalo?

Ach — ten — ten — Straka!

A vypukl v smích.

Ne, jak vážný konkurrent! Konkurrent — konkurrent — to slovo se mu velmi líbilo...

Ale což, nejde k ní poněkud pozdě? Nelze popírat, zdá se...

Rozpínal kabát, aby se podíval na hodinky. Držel je, stoje pod lucernou. Její žlutý proud světla rozbíjel se o malou plochu hodinkového skla.

Ne — není pozdě... Je tak zrovna po divadle... Nejlepší příležitost!

Díval se vyjeveně na tenké ručičky.

A napadlo ho: Čím mu tedy vlastně je? Vším. Hehe — vším. To je také tak podivný zvuk, nic neznamenající slovo. Je sochař — že ano. A co vytvořil v poslední době? co? Učil se rozbíjet, co pracně složil. A proč rozbíjel? Protože tvořil lež. To je přece zcela logické. A lež — to byla ona . . . Ona! A při tom říkal si přece, že mu je vším! . . .

Je to vlastně velmi hloupé, že je tak citlivý, do sebe jako svinutý člověk . . . Je to chyba — ale s tím, bohužel, nelze již nic počít . . .

A jasnilo se mu: nebyla dohromady ničím. Žena zemřela, ať žije nová žena . . . hehehe . . . Straka! Straka!! Proč tak ho snížila? Proč?

Rozkročil se náhle a dal se do prudké chůze.

Což bylo tomu tak dávno, milý bože, tak dávno?

Zastavil se před domem, v němž bydlela. Několik otevřených krámů zívalo mu ještě vstříc a dlouhé řady oken. A dvojnásob bílá měsíčná noc vzcházela nad ním.

Šel vzhůru. Třesoucí se rukou stiskl knoflík. Zvonek prudce zadrnčel. Uvnitř ozvaly se drobné kroky.

— Hehe, řekl si, je dobře připravit se na všechno.

— Slečna doma?

A vrávoral předsíní.

— Probůh, není přece opilý. Vždyť nepil, dnes nepil přece téměř nic.

*

Anna seděla za stolem a večeřela.

Přijala ho s úsměvem a podala mu drobnou, jemně vykrojenou ruku. Cosi vítězného bylo v jejím úsměvu.

— Byl jste? řekla krátce. Co tomu říkáte? A hleděla před sebe velikýma, radostí zvlhlýma očima, jako by přehlížela celý ten krátký, ale mocně podmaňující večer, kdy hlediště jásalo jí vstříc, skromně se děkující před rampou a okouzlující silou své bytosti.

Neodpověděl. Byl zmaten. Neuvědomoval si ani určitě, proč vlastně přišel. Stál před ní bez vůle, jako by se octl náhle v začarovaném kruhu, v němž lze jen zapomínat, odpouštět a žít novou nadějí.

Tedy dnes zase! Potlesk a volání . . . Stálé stoupání vzhůru, na vrcholy, pevnou a jistou nohou a radostný rozhled dolů s výšin vlastního já do hlubokých údolí malého, zakrnělého, uboze zoufalého! . . .

Pil víno a díval se do prázdna.

Seděla proti němu radostně rozvířená a spokojená svým výkonem. Plýtvala slovy. V její hře bylo mnoho tajemství probdělých nocí a šťastných hodin, vytrvalé práce, poddání se a prostoupení, mnoho raffinovaného, plného prostoty a prostého, plného raffinovanosti. Vše v nádherném ladu a skladu, od jemných, vše vystihujících nuancí a narážek do mocného vystupňování a otřásajícího vyvrcholení... A pak dlouhá, jemná linie dolů tak promyšleně tažená, tak ostrá a přece jako nadýchaná. Mnoho pelu a mnoho poesie. Ne, je šťastna dnes, tak, jak již dávno nebyla. Je jí, jako by byla tak docela, tak krajně dobrá a rozsévala dobro plnými hrstmi. A zlepšovala jiné. Je dobro nakažlivé? Dá se přenést, vočkovat a rozplemenit?

Ustala, dívajíc se mu přímo do tváře.

— Což neposlouchá?

Byla velmi nemile dotčena.

— Sedí tu tak tupě a nepověděl ani, viděl-li ji dnes?

— Jste zázrak, řekl na konec, jenom aby něco řekl.

Dala se do smíchu.

— Zázrak, jistě ne!

Zasekl se do něho její výkřik a hořkost jím prosákla. Něco jako divadelně vypočtená kadence zatřáslo se v jejím smíchu. Pocítil odpor k ní a ke všemu.

A vzpomněl náhle účelu své návštěvy.

— Sklenici vína? Děkuji. Tak.

Napil se.

— Straka! Byl dnes jistě v divadle.

— Neví ani. Ale zdá se. Chodívá na premiery. Říká aspoň. Ale proč vzpomněl v této chvíli právě na Straku? Je celkem úplně zamlklý, neposlouchá ani — a co Straka pojednou?

Její veliké oči byly na něho tázavě upřeny.

— Že ji s ním viděli. praví?

Přitiskla ruku na čelo.

— Ach ano, pravda, potkal ji, řekla náhle. Před několika dny. Dovolila, aby ji doprovodil. Ale nepamatuje se již, co vyprávěl. Byla zrovna tolik zabrána novou rolí. Ale co s ním vlastně má?

— Nic celkem, vypravil pracně. Jen tak ho to napadlo. Myslil — ne, nemyslil nic...

Cítil, jak zčervenal. Byl si jako hoch, jejž přistihli při něčem nedovoleném. Při něčem tak neskonale hloupém...

A krutá bolest ho sevřela.

Nemá, co by tu ještě hledal. Jsou propasti, jichž nelze překlenout. Neviděl do ní. Nedovedl prohlédnouti, mluví-li pravdu nebo hraje-li ji. Velká herečka! Ale tolik věděl, že u ní není jeho místo.

Vstal. Posadil klobouk na hlavu a odcházel. Jenom něco zamumlal. Hleděla za ním všecka překvapena. Chtěla jej zavolati, ale jeho rozhodnutí bylo tak náhlé. Hleděla na dveře, za nimiž zmizel. Tmavý jejich obdélník prohluboval se ve světlých, vroubících je závěsech.

Venku ozval se děkovný hlas služčin. A dveře do chodby zapadly.

— Jak zajímavý, tenhle hoch. Stojí opravdu za bližší studium!

*

Bloudil městem. Byl rozčilen, zmaten, pokořen. Přál si — ne, nevěděl, čeho si přál, ale zatínal pěsti a rozmlouval sám s sebou v hlubokém tichu hlasitě, vztekem přerývaným hlasem. Šel středem ulic, kde usínal všechen život, šel slepě, až zapadl kamsi za městem mezi pole, do daleka rozběhlá a pohřížená do tmy.

Usedl na mezi a hleděl před sebe. Bylo tu tak klidno.

Nuže — není to zde nejlepší chvíle, aby si řekl, co vlastně všechno chtěl a kam dospěl? Co znamená dnes v tom rozvlněném a na všechny strany se rozlévajícím, všeho se zmocňujícím a vše vykořisťujícím životě se svými sny a svými tužbami? Lze je vůbec uskutečniti? A lze-li: je právě on tím mužem svalnatých paží, který by je dovedl vyzvednouti v říši skutečnosti? Není to něco, co leží za sedmerými zámky pro něho v nedostupných hlubinách?

Všechno se v něm rozechvělo a cítil, že ho v očích pálí slzy. Byl to pláč z vědomí ztracených nadějí a z jistoty naprosté neschopnosti. Sešel intellektuálně docela a živoří jen ze dne na den způsobem nejvšednějším, klesá, kde chtěl lámati, cítí šlepěj života, kde mu chtěl vyrvati, co v něm objevil nejlepšího. Jeho umění! Haha!

To ona — Anna — ach, ta je jiná!

A přirovnával.

A pak stiskl si sám ruku nakonec, jako by si blahopřál k rozchodu s ní.

Spokojenost se ho zmocnila nad tím konečným zúčtováním. Jeť lépe si všecko chladně uvědomit a přetrhnout, co mu připadalo tak protipřirozeným. Jako by napiaté lano tahali každý s jedné strany. Pustil je. A šel. Co zbylo konečně jiného? Probůh, jen žádné

 *

sentimentálnosti! Klid! Klid! Tolik ho potřebuje, neboť ví dobře, že v něm je začátek práce. Ne rvát se s jiným, měřit své kroky s jeho letem, ale klidně plnit svoji nádobu, zvolna a radostně... Takové budou jeho dny...

Vracel se domů.

Cesta vedla mimo dům Annin. Nahoře bylo ještě světlo. Zastavil se a zaťal pěsti.

Straka!

Jako by mu někdo zadrhoval hrdlo. Krev stoupala do hlavy, tváře pálily a po zádech vlnilo se horko.

A náhlá lhostejnost ho přepadla. Konec — hm. Tedy konec!

Opřel se o vrata protějšího domu a civěl před sebe.

Tak!

Co znamená všechno, on, ona i život, umění a tvůrčí radost, o níž se jen mluví a které není?

I ona o ní jenom mluví! I ona!

Konečně: může ji vidět, zítra, kdykoli, v divadle při jejím díle a podívat se na tu její radost, kterou si lže, vidět, jak lže si štěstí, jak lže si víru, jak jde ze lži do lži a tak ze špíny do špíny...

A rozbolestňoval se a rozdrásával. Bylo mu při tom docela sladce. Nalezl, kde ji lze přišlápnout, přistihnout a ukázat jí zrcadlo jejích bezradostných bolestí. Našel cestu, na které ji nalezne malou a nepatrnou...

Jako vítězná fanfára projela jím ta myšlenka. Byl všecek rozradostněn. A zatoužil po hlučné společnosti, kde by se opíjel zmatkem hlasů.

Zjistil si: bylo něco přes půlnoc. To budou ještě všichni pohromadě.

A byli.

Přivítali ho huronským řevem a bouřlivým potleskem a zazpívali při plných sklenicích nový, ohromný hymnus na počest zbloudilé ovce, jež konečně našla cestu k nim a tím i cestu k pravdě...

*

Prolenošil dva dny. Jen tak se vlekl ulicemi, díval se do výkladních skříní, prohlížel bezmyšlenkovitě lidi, vrážel do nich, omlouval se koktavě, sledoval jízdu tramwayí a poslouchal s nepochopitelnou mu zálibou jejich zvonění, jež mu padalo do umdleného mozku jako údery, burcující ho ze spaní. Jako by se bál, že zaspí svoji myšlenku.

Pomsta byla na pochodu.

Podkopne a srazí ji...

Lekl se téměř nápadu, proč ji vlastně tolik nenávidí, proč chce se mstít... Zač? A zaplašoval jej téměř se strachem, že se mu vše, co jej plní radostí, shroutí v nic. A ukonejšil se posléze tím, že tu vlastně není ani stopy msty — můj bože, není ničeho tak dalek jako msty... Ne on — ona se podkopne a srazí! Ona sama ukáže, jak je malicherná a přes balast mnohomluvnosti, jímž obaluje jako zlatou skořápkou své dílo, prázdná a sudově dunící...

Třetího dne četl na divadelních vývěscích její jméno.

Dnes tedy! Konečně!

Koupil si lístek a čekal dychtivě večera. Sledoval s nervosní nedočkavostí pomalý, téměř na věčnost hraničící chod hodin a chodil skoro blízek deliria. Všechno jako by se v něm zhustilo v očekávání okamžiku, kdy zasedne do svého křesla, zcela blízko u rampy, aby dobře viděl a nepřeslechl ani jediného slova, ani jediného pohybu...

Hodinu před otevřením divadla netrpělivě přešlapoval na chodníku u pokladen. Zavrtěl prudce hlavou: bylo vyprodáno. Ani vstupenky nebylo. Oh, toho šílenství, jež se rozvíří dnes od dola až nahoru ke stropu!

Několik známých šlo mimo. Zastavili se, řekli několik slov.

— Kam jde dnes? — Cože hrají? Ach — Reiterova! Jan jde do divadla. Nu ovšem, podotkli podezřele ostře. Má povinnosti. Přináší závazný tribut. Ale má dost veliké, bouchavé dlaně?

Prohlíželi mu všetečně ruce.

Mlčel A jenom se usmíval.

Kdyby věděli!

Byl téměř první v divadle. Zabořil se do plyše svého křesla a čekal. Hlediště tonulo v šeru, do něhož mdle svítila šedě natřená železná opona.

— Tam za ní... řekl si a sedl pohodlněji.

A nová věčnost letěla nad ním. A přece jenom hodinka, malá hodinka ho dělila, a setká se s ní tváří v tvář.

Kolikrát stála před jeho prací. Červenavá, měkká, poddajná hlína brala na se zvolna určité tvary. Nehotové, jen tak letmo formované. A přece, stojíc před nimi, vyrážela výkřiky radosti, zatím co on byl by již nejraději zase vše vrhl v hloubku beztvárnosti. Lhala? Lhala! Sobě i jemu... Hmatal kus řemeslného

pod svým dílem — a proto tolik jásala, proto dovedla tak rychle pochopovati...

Chvíle plynuly a hlediště bylo ještě prázdné. Stával se neklidným. Což ta hodina nebude mít konce? Šero kolem ho unavovalo a působilo na něj docela rozteskňujícím dojmem. Jako by několik světýlek hořelo za mrtvou... Usmál se tomu nápadu. Zdá se, že dnes kdosi opravdu zemře...

Nu — tedy!

Světla vzplanula, ozvalo se zvonění, těžká opona nezvučně klouzala, a hlediště, pomalu se plnící, nabývalo příjemnějšího vzezření. Hlasy šuměly a postavy prodíraly se mezi sedadly. Cosi jako slavnostní dech velkého očekávání vanulo vzduchem. Jenom několik žen žvatlalo jako při kávové společnosti, žen v hedvábí a démantech, jež přijaly mrav svých velkopansky přehlížených hokynářek. Ohlédl se několikrát — bylo mu tak nevlídno vedle nich.

— To je tedy její tribunál, šeptal si. A zaplašil nechuť. Měl tolik příčin, aby byl spokojen!

Zvonky po chodbách se roztřeštily. Hlediště zhoustlo, stlačené řady propadly v temno, opona vyletěla a odkryla ostře osvětlené jeviště. Pár hadrových dekorací viděl a slyšel slova. Proč jen je mluví tak nemožně ty postavy v podivných krojích, rozkračující se s podivnou, ani neví dobře odkud vypůjčenou grandezzou? Hezké nejsou — protivné v protivných pósách a podivných řečech. Jako by se hádaly o slovo a malicherné nadouvaly v grandiosné...

Všecko, jak to čekal.

Pamatoval, že si jednou v životě — ale to bylo již v dávných letech — odnesl z divadla opravdu hlubší dojem. Od té doby stávalo se mu stále plošším, výdělkářsky nestydatým pod rouškou lepších snah a clownovsky podbarveným pro zábavu, smích a lepší trávení. Věděl, že nová návštěva hlediště bude mu novým zraněním. A měl tolik svých skrytých bolestí, tolik svých nevybojovaných zápasů a marných vypětí, že si tím vždy dostatečně opodstatňoval svoji zdrželivost.

Ale dnes — dnes výskala mu vstříc ta hromada hrubě pomalovaných pláten, ostrých effektův a nepochopitelně nafouklých výkřiků, ten chumel postav jako na drátkách voděných a jako na komando agilních — a bylo to rovno balšámu, litému v otevřenou ránu, a byl by zavýskl, když přišla ona, stejná jako druzí, a když jí zabouřilo na pozdrav několik set dlaní. Ale nepohnul

sebou. Všecko steklo v něm v jediné napětí. Hltal ji. Každé slovo, každý pohyb.

Kolem bylo hluboké ticho. Jako když opravdu zbožní naslouchají slovům spásy.

A její hlas, plný zvuku a hebkosti, nesl se přes jejich hlavy, šeptal a bouřil, něco v něm zaplakalo a zase zajásalo, zasténalo a zlomilo se, a za okamžik zase vyjelo, jako když šlapaní si uvědomí svůj život v prachu a zvedají ruce k činům.

Nemohl si popírat: bylo něco silného v ní, podléhal jako ostatní jakémusi kouzlu její bytosti a jejího počínání. Ani jí nepoznával chvílemi. Tak docela jinou se mu zdála . . .

A zarazil se: přece teklo středem toho všeho cosi, co se mu příčilo. Pátral po tom. Zvedl se téměř na sedadle. Proniknout — proniknout, nahlédnout pod povrch, objevit jádro a najít jistotu pod jejím zdáním! . . .

Ach — měl to — to, po čem pásl!

Zdálo se mu, že mu přes rty do ticha vyklouzlo slovo: dresura . . .

Zájem o hru uvadal.

Odvrátiv se, hleděl rozpoznávat kolem v diskretním šeru poprsí diváků, obkresloval očima zlaté linie prvního patra, počítal bílé skvrny obličejů v ložích, zakrývané chvílemi lesknoucími se skly kukátek — a liboval si, že je mu tak volně . . .

V tom opona sletěla, hlediště se rozzářilo a potlesk nesl se sálem. Postavy se klonily. I ona se klonila. Děkovala s úsměvem do sladkosti naladěným, jenž byl v naprostém odporu s postavou, kterou hrála. A bouře rostla. Zas a zase nové děkování. Několik výkřiků pochvaly letělo vzduchem. Stála uprostřed scény hluboce sehnutá a oči její bloudily v prvních řadách sedadel. Zdálo se mu, že se setkaly s jeho pohledem. Úsměv její se v tom okamžiku zvětšil, ale on odvrátil hlavu.

A zarazil se pojednou a vztýčil se. Promnul si zrak a vytřeštil jej.

Byl to sen?

V lóži seděla bílá dáma. Téměř křídového obličeje, v němž planulo dvé černých, rozpálených očí pod černou záplavou vlasů, a v němž leželo tolik smutku, tolik trýzně . . . Ale její stopy nedovedly znekrášliti rysy tváře, naopak, vrcholily ji ve visi . . .

Stál tu proti něčemu, co si vytvořil v duši jako krajní vystupňování krásy, co toužil zachytiti hlínou a oživiti pod svými prsty, tenkrát již, před lety, když modeloval pro hřbitovní ná-

hrobek Matku boží pod křížem. Zapíral své dílo, ale se žíznivou žádostí vracel se k němu zas a zase, aby po starém způsobu zítra rozbil, co byl den před tím vytvořil.

Konečně — žena!

Seděla tiše a ve všeobecném nadšení nepohnula rukou. Jenom seděla a dívala se široce rozevřenýma očima lesknoucího se ebenu a zamženýma vnitřní bolestí.

Jak byl šťasten!

A jak po ní toužil!

A kombinoval již: Řekne jí, jak o ní snil, o neznámé, netušené, jak ji nosil ve svém nitru a jak ji nedovedl vysloviti... Jak ji požádá, aby...

Bylo mu horko rozkoší. Prsty se mu nervosně rozehrály.

Jak rozvlní se jeho atelier přímo v hymnus na oslavu Smutné Krásy, až při pohledu na ni hlína bude se oduševňovat! Bude cosi Stvořitelského v něm — vyplyne na povrch, co v něm spalo a čeho nemohl vyvolat k životu. A jeho prsty nabudou zázračné schopnosti při tvoření Díla...

Zase hráli. Slova nesla se hledištěm a zas bouřil potlesk. A zase děkování s jeviště s přídavkem falešného úsměvu. Neměl již smyslu pro divadlo. Byl obrácen k lóži a vpíjel do sebe linie obličeje té neznámé a mírné paprsky jejího pohledu. A v duši rozsvítily se mu hvězdy.

Kéž by již byl konec! Jenom k vůli ní zde seděl v tom hloupém prostředí!

A zase nový potlesk a rozchod.

Šťastný okamžik!

Vyběhl rychle a čekal.

Teď!

Šla pomalým, drobným, jakoby zvlášť opatrným krokem. Bílá její roba obepínala štíhle formované tělo. Stál nepohnutě, jako u vytržení.

Zmizela v davu, než se vzpamatoval.

A zase ji zahlédl. Při samém východu již. Prodíral se davem u dveří sraženým, raze si cestu oběma lokty.

Ale již ji nespatřil.

Za roh zdálo se mu, že se nese její postava. Běžel za ní. Nebyla to však ona.

Vrátil se. Ale prostora před divadlem se zatím rychle vyprázdnila.

Byl by téměř zaplakal. Stál uprostřed ulice.

Snad nebyla to přece skutečnost . . .

Šel zvolna domů. Několik psů zaštěkalo do ticha ulice a z otevřených oken vyletěly k němu rozvířené zvuky klavírů. Temné postavy se míhaly. Zavírali domy. Odkudsi ze zahradní restaurace mísily se do klavírních passáží vřeštivé zvuky snad vojenské kapely. A tramwaye zvonily. A rachotily železné záclony pozhášených krámů.

Vlekl se středem ulice s hlubokým smutkem v duši.

Ale konečně — viděl ji a má ji. Nepustí ji. Její obraz zůstal v něm. Jen dojem nutno si zachovati čistý.

A usmál se.

Žena!

A uvažoval v náladě náhle se rozednívající: nu — byl by šel za ní. Byl by ji oslovil. Odpověděla by. Několika bezvýznamnými slovy. Asi tak by to bylo, jako když se s Annou seznámil. A přišel by k poznání. Zase byl by rozčarován. Byl by ztratil i to, co nyní má. Jen dojem nutno si zachovati čistý . , .

Àpropos — Anna!

Je již docela doúčtováno s tím ubohým stvořením? Tak opravdu docela?

Když přišel domů, napsal jí dopis:

Slečno! Viděl jsem Vás. A nezávidím Vám. Lituji Vás spíše. Skutečně — je mi Vás z té duše líto. Jan.

A sešel ještě dolů, aby vhodil list do poštovní schránky.

A vracel se zase s rozjásaným nitrem. Měl konečně cestu volnou. Odvrhl, co musil odvrci. A připravoval hned hlínu k práci, kresle si myslí i slovem obrysy své nové sochy.

Anna obdržela dopis nazítří. Přečtla jej. Přešla pokojem, přivoněla k čerstvé kytici růží, roztáhla ruce a dívajíc se ke stropu, řekla jenom: Roztomilý hoch! Je opravdu interessantní!

*

Jan pracoval s horečným napětím. Celé dny trávil v atelieru, a vycházel teprve, když tma se mu kladla pod prsty a šero obklopovalo jeho dílo, postavu větší člověka, která nalomena, s hlavou nachýlenou a s rukama sepjatýma v klíně zdvíhala se uprostřed dílny, z jejíchž koutů vystupovaly bílé sádry, řadily se drobně podél stěn jako světlé růžence a dívaly se v ztrnulém údivu na nový obraz Smutné Krásy, jak jej nazýval Jan, nervosní a všecek šťasten, že se ocitl na prahu jiného, sladce drásajícího a rozněžněle bolí-

cího období své tvůrčí síly. Postava nabývala určitých rysů. Zhušťovala se ve formu a projemňovala se místy. Jenom obličej zůstával stále beztvárný. Ale Jan nosil v sobě pořád ty linie tak pojednou zachycené a přímo vssaté, a čekal jen hodiny, kdy nalezne dosti schopnosti, aby jimi rázem oživil hmotu.

Dílo se rodilo.

Jan odřízl se od společnosti. Došlo několik pozvání od přátel. Ignoroval je. Žil jenom sám sobě a svému Snu. Měnil jej v šťastných, dlouhých chvílích v skutečnost, plnou rozkvétající nádhery. Stával mnohdy po práci, když se večer naklonil, před svojí postavou v radostném překvapení, srdce bušilo mu rozkoší, a dokresloval svůj výtvor s blaženou jistotou v blízkou budoucnost. Oslní prostě. Přijdou řady a budou šeptati jeho jméno. Nebudou je křičeti do řad diváků, nezabuší bouřlivě do dlaní, nebudou šíleti před svou večeří z potřeby, aby ji klidně strávili, ne, přijdou, zastaví se, zarazí a jejich údiv bude němý a v jejich pokorném oněmění bude jeho vítězství... A zašeptají jenom jeho jméno. Pak půjdou do života s otřesným dojmem ve vědomí, že setkali se na své cestě s čímsi velikým, a pocítí, že se něco hnulo v jejich nitru, že se něco v něm vyjasnilo, zlepšilo, a vysloví zase jeho jméno zbožně, jako toho, který ve volné, žádnými pouty cizí vůle nevázené chvíli uvědomil jim radost a krásu života. Smutnou krásu slzavého údolí, jímž dáno jim kráčeti.

A zdálo se mu, že zrudl studem.

Šel náhodou tenkrát daleko za městem, když zase vyvolával tuto budoucnost. Bylo ticho kolem něho. Něco jako hřbitovní zeď s vyhlížejícími přes ni kříži a jednotvárnými pyramidkami černalo se v černi.

Jaký je vlastně rozdíl mezi ním a — Annou?

Tak náhle zase na ni vzpomněl po tolika dnech. Není mu, jako by Smrt byla na blízku?

Hřbitov byl docela tichý a připadal mu jako tragické zakřiknutí něčeho, co chtělo žít a co kleslo podťato, aby si lehlo oddaně do přesně vyměřených řad k úplnému zetlení.

Anna — co Anna?

Palčivá bolest jím projela.

Ne — nemá nedůvěry. Dokončí jistě, co započal!

Zastavil se.

Jaký je vlastně obraz té neznámé?

Stál. Chytil se za hlavu.

Jaký je vlastně obraz té neznámé?

Všecko se v něm zdusilo, jako by pojednou vymřelo.

Anna!

Není to vlastně o n a, jež se tyčí uprostřed jeho dílny?

Rozplakal se skoro.

Říjnový den rozprostíral kolem něho své mlhy a vlhký chlad. Téměř bezlisté větve oprchávaly s tichým šustotem a vztahovaly svá ramena do řídkých mléčných závojů. Světla v dálce mizela.

Tak osamělým se zdál sám sobě. Má několik přátel, kteří nejsou přáteli, a pak — pak nic ... Jenom tam kdesi v neznámu neznámá, které nemá již a které snad již nenajde ...

A Anna — Anna!

Je mi vás opravdu líto ... Nepsal jí tak?

Ne — nikoho nemá ...

Jenom snad ještě tu hliněnou postavu ve středu svého atelieru. Tu, která měla býti vším. Přítelkyní, důvěrnicí, sestrou, krví jeho krve, životem jeho života ...

Vrátil se domů.

Ve schránce na dveřích nalezl malý lístek. Anna Reiterova stálo na něm. A vzadu: Byla tu.

Zahodil visitku do kouta.

— Můj bože, co ještě chce?

Ověšena mokrými hadry stála uprostřed jeho Smutná Krása.

Zachvěl se. Tak pojednou se zachvěl úzkostí. Před čím? Může snad býti přece krajně spokojen ...

Ale nazítří ráno poznal, že nelze pokračovati. Pochybnosti jako červi prostupovaly jeho dílo. Zmizelo, oč by opřel svoji myšlenku. Přiváděl modely a vyháněl je surovými slovy po malé chvíli. Běhal ulicemi a měl pocit, že se v něm něco řítí. Ztroskotavá.

Čekal u divadla.

Musí ji vidět! Aspoň ještě jedenkráte ji musí vidět!

Řady lidí stoupaly po schodech. Sledoval je vytřeštěnými pohledy. Oči ho rozbolely. A z míhajících se před ním postav zbývaly jen barevné skvrny. Vedral se dovnitř, věnoval hře naprostou nevšímavost, ale snažil se za to s tím intensivnějším napětím najíti v hustém davu svoji neznámou.

Tak utekly dlouhé řady dnův. Čekal nadarmo.

Byl utýrán, všecek zničen. Myslil, že drží vítězství, a s pohledem šílence díval se do prázdné dlani.

A zapomínal na své dílo. Hlína sešedivěla a rozpukávala se. Trhliny nejprve vlasové se zvolna šířily.

Ale nemyslil přece na nic, než na ni. Vyvolával si v duchu matný obraz její tváře a štíhlé postavy, a jeho touha stávala se vášní. Muž zatlačoval umělce. Vyvstávala před ním bílá žena, jež se skláněla, jež jej tiskla sametově hebkými rameny, zatím co zavíral rozkoší oči. A cítil, jak její šat znenáhla řidne a mizí a kouzelné, horké tělo vine se k němu, nabízejíc se ... A zase šli spolu za městem po lukách, v mlází, a jejich hovor byl radostný smích a dlouhý řetěz rozpálených polibků ...

Takovou byla mu pojednou: radostně se oddávající ženou, která jásala štěstím nad svojí krásou ...

A probouzel se ze svých představ, nalézal pusto a smutek vedle sebe a čekal. Dlouho čekal, stále čekal.

Přišel dopis od Anny: Navštívím Vás zítra ráno. Pokusila jsem se již několikráte vyhledati Vás, ale marně. Což nepracujete? Ráda bych si s Vámi pohovořila. Nemáte-li nic rozumnějšího na práci, zdržte se laskavě doma a počkejte na svoji Annu Reiterovu.

— Na svoji Annu Reiterovu! Opravdu, tak to zde stojí — Haha! vybuchl.

A oblékl se a odešel.

*

Cítil se velmi slabým. Silná napětí poslední doby ho vyčerpala. Byl nesmírně unaven. A pozoroval, jak jím lomcuje horečka. Nespal celé noci, nemohl spát. Jenom nedočkavě vyčkával jitra. A vlekl se pak ulicemi, těmi, jimiž chodí nejvíce lidí, jako stín, zvolna, namáhavě.

Poledne se přesunulo, když vycházel z restaurace a hltal cigarettu. Podpíral se holí a zastavoval se u výkladů, jako by je prohlížel.

Ale pojednou ožívl.

Ta, na kterou čekal dlouhé týdny, kterou přenášel ve svých snech v nejvyšší své dílo, kterou učinil tajnou milenkou své duše i svého těla, stála před ním. Jako vidina snesla se do ruchu ulice a padla jako bílý paprsek do jeho zoufalství.

Měla svůj bílý, téměř voskový obličej a své černé veliké oči, jež zdály se tím větší pod vysokým čelem, vroubeným záplavou černých vlasů. Jenom že bolestné rysy se v něm zostřily a prohloubily.

— Má Smutná Krása, zašeptal a stál s rukama skříženýma, krotký a tichý. Překvapení jej ochromilo. A čistota jejího zjevu.

Čekala okamžik a dala se zase do pomalého, docela pomalého, opatrného pohybu. A ruku tiskla na prsa.

Vzpamatoval se.

Zmizí mu zase!

Můj bože — vše, jenom to ne!

Přistoupil k ní.

Obrátila k němu své veliké oči plaché srny. Říkal jí něco. Velkou sprchu slov vychrlil překotně ze sebe, jako by se obával, že mu nedopřeje času, aby jí všechno vypověděl. Viděl ji v divadle, vytvořil sochu a miluje ji. Je jeho sladkou Smutnou Krásou ...

Poslouchala nejprve překvapena, nechápajíc smyslu jeho slov. A dala se pojednou v prudký běh.

— Emo, slyšel za sebou hlas. Emo!

Díval se. Nevěděl má-li se pustiti za ní.

A vzkřikl divoce. Klesla k zemi. Několika skoky byl u ní. A viděl krev, prudce z úst jí tryskající, viděl černou postavu staré dámy, jak klečí nad ní na dláždění ulice a hlasem, přerývaným záplavou slz, volá své: Emo! Emo!

Stál jako sloup. Byl bled a třásl se v zástupu rychle se seběhnuvších lidí.

Strážník přišel, aby dohlédl. Dal nemocnou zvednouti a odnésti do průjezdu nejbližšího domu.

Kdosi upozornil na Jana.

Strážník přistoupil a ptal se po jménu. Řekl mu je docela mechanicky.

A marně se snažil dostati se k nemocné. Naložili ji pak do kočáru a opatrně odvezli. Lid se rozešel.

Stál, jako by se nemohl vzpamatovati. Kdosi do něho vrazil. Hrubé slovo poslal za ním. Uvědomil si všechno. Nezbylo konečně, než jíti dále.

Nevěděl, kam jde — a bylo to také tak docela lhostejno ...

Ema! Ema!!

Bude zajisté záhy mrtva ...

*

Když Anna vešla ráno do jeho dílny, ležel na zemi. Vedle sebe měl kladivo a na sobě trosky své Smutné Krásy.

Dala ihned zavolati lékaře.

Přišel a konstatoval smrt. Chladně. Vědecky chladně.

Anně se zdálo, že postava Smutné Krásy objala rukama svého tvůrce. Ukazovala i na mrtvém těle modrý pruh po jejím objetí. Lékař se jenom shovívavě usmíval tomuto bizarrnímu nápadu.

Domovnice vyprávěla, že pan Kristen přišel velmi pozdě domů. Byl prý úplně opilý. Nikdy ho neviděla v takovém stavu. Byl rozedrán a bez klobouku. A jenom mumlal stále: Zemřela . . . zemřela . . .

Lékař vysvětlil pak všecko nadmíru logicky.

Ale Anna byla přesvědčena, že socha Smutné Krásy Jana zardousila. A setrvala na tomto mínění přes všecky výklady. Znělo jí to tak zajímavě, že bylo jí velmi zatěžko vzdáti se té myšlenky.

JAN OPOLSKÝ:

MĚSTO.

Tu každý dům na starosvětském rynku
hned bohatším mne dělá o vzpomínku,
jež vůni chová.
Své dětství volám — hruď se hořem hnula,
však bez ohlasu znějí do minula
má prázdná slova.

Zde boží muka. V pojetí dost plochém
své rány nesou Šebestián s Rochem
na silném těle,
a šedý kámen mluví dávnou řečí,
jich muky činí tupější a větší,
snem obživělé.

A Matka Boží u veliké výši
na strmém sloupu ode všech se liší,
jsouc zlatá celá,
nic z rysů jejich nedá se mi čísti,
jen šumný věnec z bukového listí
jí kane s čela.

Dál stojí kašna. Chladná, třpytná, tichá,
sten proudu slabý ve dne v noci vzdychá,
jak bytost živá,
jež bez důvěry životem se plazí
a naplňuje dny své bez extasí,
žít neprospívá.

Pak dlouhá loubí se hrobovým temnem,
kdež duté echo ve splynutí jemném
se k hlasu pojí,
a obraz města dobou polo smytý
se vnitřkem domů plným intimity
je v mysli mojí.

Tam starý klášter se snivými dvory,
jenž zvon má sladký, zvoucí na nešpory,
je králem v kraji,
a vzpomínky, jež zraňují a rmoutí,
jsou ptáci jen, co za nesmírné pouti
naň usedají.

B. TĚSNOHLÍDEK:

KANTILÉNA.

I.

Malý hrbáček miloval toto slovo náruživě. Okrašlovalo jeho chudý život. Sedávaje na večer za smutným, zavřeným oknem, — neboť vzduch byl chladný, ač kvetly již třešně po stráních, — opakoval je často zadumaně, pro sebe:

„Kantiléna — píseň, kantiléna — píseň.“

A hle, venku do šíra, daleka ticho usazovalo se nad údolím jako tajemná stříbrná hladina. Mlhy šly z lesů. Lidé navraceli se domů všemi stezkami, a ti z města, kteří záhy přijeli na letni byt, seděli nyní ve světnicích u večeře. Ponocný mohl teď každé chvíle zazvonit klekání. Tulipány v zahrádce před domkem uzavíraly se opatrně, jejich světelná, rosná jemnost pohasínala, a mrzák cítil by se neskonale osamělým bez onoho cizího slova.

Ale takto opřel hlavu umdlenou a chorou o lenoch hlubokého, polozedraného křesla a na berlu opřenou o stěnu usmíval se jako na milou družku. Jeho trud hořký a drásavý uklidnil se jako ptactvo rákosí v malých, tmavých rybnících lesních. Měl svoji víru, své náboženství, a tajemný obřad vyčerpával se jediným cizím slovem.

Kromě toho měl v hlavách postele malou skříň podobnou nočnímu stolku. V několika hořejších zásuvkách stály pečlivě opatrované knihy, jež si přivezl z Prahy. Nečetl jich a stačilo mu hleděti na ně, když stesklo se jeho primitivní duši po chví-

lích svátečních. Jen jedna z nich ležela stále na stole. Byl to román Przybyszewského „Über Bord“.

Obraz na obálce jevil stopy častých doteků.

Snad měl pro něho zvláštní význam tento obyčejný obálkový obraz ženy.

II.

Kterak bylo vše jiné za krátkých zimních dní, pokud nehybně pokrýval sníh okolí těžkou, tlumivou pokrývkou! Slunce na několik minut osvítilo dolinu a lesy. Hvězdný třpyt po sněhu a jíní náhle oživil smutnou, bezhlasnou plochu, tisíce duhových jisker nahrazovalo nynější nedoznívající zpěv ptáků, západ nerozesmutňoval tolik jako teď volání kukačky podobné jasně žlutým krystalům a jako bezpočetné blatouchy na bažinách. Tehda bylo možno zapomínati žalů a žíti s nimi v příměří.

Hlahol jarních vod, matný lesk štíhlých snětí vrb na okraji luk, mlhy, jež nesly se lehce jako ševel šatů dívčích, to dotklo se ho potom nelítostně. Jeho ubohost počala se ozývat hlasem, který nebyl s to ohlušiti.

Vracel se k minulému utrpení, vyvolával je a přemítal o něm.

Táhlé deště, dlouhé a těžké, spojovaly nebe a zemi. Hledě do jejich šera, zachvíval se neznámou úzkostí. A když pozoroval při ranním umývání netvorné nádory tuberkulosní na krku, usedal potom tupě, nemoha přemýšleti.

Kdyby byl nenašel přítele ve svém rodišti, kam byl nucen vrátiti se pro smrt, byl by podlehl zoufalství, ježto nesmělá naděje, že bude míti dosti odvahy k sebevraždě, stávala se mu jediným útočištěm. Seznámil se s plachým učitelem z blízké sousední vsi. Knihy spojily je přátelstvím. Hovořívali o nich mnoho, ale on jim odumřel. Nenáviděl ruce učitelovy, když se jich dotýkaly něžně.

„Nemohl jsem chodit k holkám,“ říkal. „Bylo by to směšné chodit tam s berlí. Po jedné sklenici byl jsem již opilý. Tož kupoval jsem knihy.“

Nechtěl doznat, jak je miloval. Věnoval na ně polovinu výdělku. Jako takový pavouk sedával mezi nimi v sklepním pokoji předměstské ulice.

Teď však nemohl jich čísti.

Zdálo se mu, že jich nechápe. Tak marně je miloval jako děvčata.

„Měl jste tam krásný život," říkal učitel hlasem prolnutým lítostivou závistí. „Kdy se vrátíte zas?"

„Nevrátím se. Škodí mi kouř," odpovídal s ostrým úsměvem. Aby svého přítele ještě více rozlítostnil, jmenoval mu mladé umělce, s nimiž se stýkal v dělnickém klubu.

„A co vy píšete," ptával se, aby ho ranil.

Učitel vydal před rokem sbírku veršů. Byly to žalostné střepiny, jen titul panensky krásný a čistý měla jeho kniha: „Polární země".

„Poznal jste opravdu nevěstky?" tázával se příliš často ubohý mrzák, utkvívaje na něm vodově modrýma očima.

„Tvé tělo vídám v snách, labuť na zátoce neřesti."

Opakoval melancholicky verš a posléze po dlouhém mlčení pronášel teskně:

„Ne, to je všechno vymyšleno. Jako všechny knihy. Nechci jich už. Vezměte si, co se vám líbí. Kdybyste si chtěl vzít i moji berlu."

III.

Churavý rytecký tovaryš měl svůj hřích. Proto stal se tak rozechvělou, bázlivou duší. Proto sedával sám v nejmenší jizbě domku, vzdálen rodiny, uzavřen v sebe. Jen s mladší sestrou mluvíval jemně, takže poznala, jak trpí, přistupuje-li k němu blízko. Její tělo, jež právě se rozvíjelo, bylo hebčí než ostatních děvčat ve vsi. S podivem pozorovala někdy jeho zjítřený úsměv, když se ho téměř dotýkaly její ruce. Nesnesl, aby se oblékala v jeho blízkosti.

A přece oni dva si mnoho rozuměli.

„Nechci se dívat na tebe jako tam ven," pravil jí, a v těch slovech ovívaly ji bohaté, velké slzy, které ukryl odvrátiv se.

— — — — —

Dal jí podivné jméno — Janina — tenkrát, když žil jen knihami Przybyszewského.

Svému hříchu dal totiž toto jméno.

Bylo to podivné děvče, a do dělnického klubu nepřišla nikdy sama. Vždy ji přivlekly kamarádky. Dala se usadit mezi ně, ale neodpovídala, nemluvila, jen časem se začervenala, a když viděla, že se smějí, propukl i její bujný, nekrocený smích. Nikdo nechápal, proč se směje. Ani ona sama nebyla si vědoma svého smíchu, široce rozevřela nehybné, rybí, lesklé oči, jichž bělmo

zdálo se na okraji krvácet. Jen její zamlklost, trpce semknutá ústa a černé, nesmírně těžké vlasy pro její malou, útlou postavu mohly upoutati zájem.

Nikdo si jí v klubu také nevšímal.

Kdo by byl vytrvaleji pozoroval její kamennou tvář, bez života, pohaslou, byl by poznal, že jen skrývá prudký vír hlubokých citů. Podobala se velice zastřené lampě. Oblékala se chvatně, když pro ni přicházely v neděli k večeru družky, aby ji doprovodily do klubu. Cestou ze špinavého předměstí mezi novostavbami činžáků a posledními výběžky veřejných sadův ulpívala na všem dlouze horoucnýma očima. Když pozorovala se stráně hru světel na ústředním nádraží, roztesknovaly se její zraky jako pohled churavého dítěte uprostřed rozkvetlé louky. Aniž to kdy řekla, chvěla se touhou přivinouti se k barevným světlům, snésti se k nim jako motýl, dotknouti se jich prsty nebo polibkem — jako líbala ledné květy na oknech.

Pociťovala svou bytost v těchto pustých místech.

Ale jakmile bylo jim jíti hlučnou ulicí, nebo když vstupovala do klubovní místnosti, kde často hlas přednášejícího v tichu napětí rušil vzdálený hvizd lokomotiv a nárazy posunovaných vozů, ztrácela se zas do onoho neosobního, polosněného jednání. Jako by na vše patřila hustou záclonou. Její tvář zastřela se opět výrazem zmatenosti, pokryla se smrtelnou bledostí, jakou mívají ti, kdož nejsou ještě zcela idioty.

„Vidíte tamto děvče, podívejte se dobře," pravil mladý spisovatel hrbáčkovi, který seděl vedle něho.

„Které?"

„Tam pod zrcadlem."

„To? Proč vás tak zajímá?"

„Všimněte si jejího výrazu."

„Vždyť ona je z nejhloupějších děvčat."

„Vám se líbí asi její dvě přítelkyně."

„Ano. Znám je obě. Jsou velmi sčetlé."

„To je právě škoda."

„Jak to?"

„Čtou jen proto, že nemilují."

Hrbáček hleděl užasle na svého přítele, kterého přímo zbožňoval pro knížku cynických veršů. Ale mladý literát řekl teď vroucně, v soucitu, za který by se byl jindy styděl:

„Její výraz připomíná mi slabomyslné děvče z rodné dědiny. Dospělo náhle a prudce. Nebyla ani při jasném vědomí, když

běhala za hochy a necudně je zastavovala. Věřil byste, že byla při tom skutečně krásná? Zbledla, jako by se jí všechna krev stahovala k srdci. Sotva někoho zastavila a přitulila se k němu jako kočka v svém čase, utíkala od něho a místo pláče dostávala náhle výraz toho děvčete pod zrcadlem."

IV.

Hrbáček vracel se pozdě domů.

Té noci měly hvězdy i světla v mlhách bledý, stříbřivý lesk. V ulicích s mlhami mléčnými a provoněnými viselo očistné ticho a z kraje vůkol zalétalo až do města teplo zkypřených polí. Uprostřed tohoto kamenného mlčení nesčetných budov plynula ponořena v šeru jarní řeka.

Seděl dlouho u okna v své chudé světnici v podzemí. Neviděl než pruh světlého nebe. Šum včera opět spuštěného vodotrysku dolétal k němu hedvábnou melodií. Uprostřed trávníků, jež teprve klíčily, zpíval sám ten marný rozsévač duhových krůpějí. Vzpomínal asi na motýly, kteří k němu zaletí a usednou na okraji nádrže, zatím co tavil svit bledých hvězd v stříbrozlatá kola. Sloup vody zvedal se a klesal opuštěn, volal prosebně do noci, a štíhlé stromy obstoupily ho jako udivené přástevnice.

Mrzákovy oči naplnily se pod jarním jasem nočního nebe. Bylo mu, jako by oblohou vanula široká bílá křídla ptáků z jihu, kteří přenesou se do tajemných končin severních, když všechno spí, aby nebyli spatřeni.

Seděl, přiloživ čelo na rám okenní. Úzkost a samota jej hořce opojily. Bylo mu líto, že nemůže závoditi s vodojemem v tlumeném pláči, o němž by nikdo neměl tušení. A kolem ležely všude jeho mrtvé radosti, knihy, jež plnívaly ho steskem po krásnějším životě.

A jindy tuhý, jako by žil pod ledem a hleděl ze světa ryb na slunce, na květy, na ptactvo, zatoužil po teple a slunečnu.

„Býti dobrým," říkal si tiše.

Tu padla mu do očí jeho zamilovaná kniha „Über Bord".

Ponenáhlu začal vkládati svoji touhu do obrazu na obálce. Bylo to asi směšné a věděl, že nemůže se s tím nikomu svěřit, aby se mu nevysmáli. Ale on snil o takové ženě s hlubokým zrakem a hlasem, jenž by se rodil zároveň s myšlenkou v ušlechtilé bytosti, kterou by miloval. Obálkový obraz v něm pouze probouzel tento příliš smělý sen.

Vzpomněl na děvče z klubu a slova mladého spisovatele.

„Nemohl bych ji mít rád," pravil si. A pak pozoroval, že ji obestírá svým snem jako obálkový obraz.

V příštích dnech zůstával v dílně přes čas. Zvolna a vytrvale pracoval o jednoduché sponě pro pás. Vyrývaje do světlé směsi cínu a mědi lístky a květy, usilovně myslil na děvče. Někdy dávala mu vzpomínka tolik útěchy a on pak doma šeptem hovořil s vodotryskem, který byl nejčistším předmětem v nečistém okolí, poněvadž byl jediným přepychem v celém rozlehlém činžáku. Jindy roztesknoval se ještě víc, jakmile si představil její nehybnou, skoro tupou tvář.

Neměl odvahy odevzdati jí pás osobně, lekal se jejího obličeje němého a bez myšlenky i svých nepěkných lepkavých rukou. Poslal jí ho po jedné z obou přítelkyň, a ta ji přinutila, že neodmítla dar.

V.

Neděkovala, ani slovem se nezmínila. To ho však netrápilo. Ale pás ukryla ve skříni; nevzala ho nikdy.

Přiblížil se jí. Do schůzí nedělních dostavovalo se již málo mládeže. Toulali se venku. Zlobilo ho, když potkával milence, kteří mu odpovídali vyhýbavě, svítíce štěstím. Tak sedávali blízko sebe, kol dvou, tří stolů, a hovor vlekl se líně. Neodvažoval se vyčítati liknavým, že zanedbávají klub, odpovídali mu posměchem. A on jindy neúprosně jízlivý pozbýval odvahy.

A když obě její přítelkyně nezastavily se v neděli pro ni, sama neodvážila se tam jíti. Radostné slunce vpadlo do světnice. Zlomena mučivou bolestí, usadila se na zemi mezi pestrými odstřižky. Roztržitě jala se upravovati jarní klobouk. Chápala, že je to již nutno. Živý plot kolem sadů se zelenal. Večer té neděle proplakala klečíc u postele, hlavu v poduškách.

Nepřišly ani druhé, ani třetí neděle.

Kteréhosi večera přišel hrbáček.

„Myslil jsem, že vás nezastihnu. Proč neběháte s nimi? Když nejste s nimi, proč nejdete mezi nás?"

„Což smím?"

Rozesmála se. Brala klobouk.

„Ne, teď ne, až zítra," domlouval jí mírně a vzal ji za ruku. Usedla před ním a dívala se naň plaše.

„Chcete-li, budu chodit s vámi. Jsem sám jako vy. Bude nám veseleji. Řekněte — chcete?“

Ale ona těkavě hleděla s předmětu na předmět, jak by ho tu nebylo. Vstal a dotkl se jejího ramene. Berla zarachotila po podlaze, když k ní pokročil. Teprve potom utkvěla na něm dlouze, nechápavě a zachvěla se.

Považoval to za svolení.

„A pás vezměte,“ zavolal odcházeje.

Pustil se přes vrch, kde byla rozrytá stavební místa. Tu tam byly nízké prkenné ohrady, jinde vyházeli již hluboké základy, rezavý jíl prahl na výsluní a prach pokryl celé to ošklivé prostranství.

Usedl opodál hudby v sadech. Zalétala k němu. Celé město v modravých parách leželo před ním. Přehlédl je letmo, neboť jeho zamilovanými místy, kde se uklidňoval, byly nedokončené ulice a náměstí na obvodu. Bloudíval tam často v podvečer, aby rozdrásal se bídou, kterou tam viděl. Rozedrané prádlo na šňůrách křičelo zmatenicí barev a slunce slavně kladlo se k západu. Plyn začínal svítit a dole ještě hořely zlatem báně věží, střechy chrámů a veřejných budov. Odřezky a jelita, budící hnus až k zvracení, škvařily se v pánvích na prahu řeznických krámů. Hloučky dětí dráždily pokřikem k nervosnímu pláči, tahací harmonika nebo starý ariston tvořil doprovod hlasu bídy, v které se lidé koupali jako v kalné vodě lidových plováren, jež humanita náhodou umísťuje k ústí stok.

A vzpomněl-li, že za řekou v sadech plných míru hraje umělecký orchestr nejkrásnější partie oper do šera vysokých vrb a bříz a do vůně růžových záhonů, co válcovanou silnicí jedou v řadě kočáry lidí zbytečných, oživoval trpkou radostí. Tulil se vášnivě k svému ubohému životu.

VI.

„Už jste hotova, Janino?“ řekl s podivem.

Užasla nad tímto jménem, kterým ji oslovil, a zarděla se.

„Pás nevezmete?“

„Ne.“

„Víte, že je ode mne?“

„Ano.“

„Vezměte ho.“

Ulekla se skříně a prohledávala zásuvku. Zatím on skloněn nad ní pozoroval ji horkým zrakem. Její tělo bylo opravdu sladké v své slabé útlosti jako dlouhý stonek. Tmavý šat přiléhal těsně na její nohy.

„Proč jste vzala černé šaty, Janino? Nehodí se to asi."

„Je večer."

Opřela hlavu kladouc dlaň na čelo, kde počínaly vlasy.

„Nemohu vzít pás," pravila prosebně. „Je tmavě červený."

„Převlékněte se."

Pozoroval, že by to učinila před ním. Byl žádostiv viděti její nahé ruce a slyšeti šelest sukní a chřupot sponek.

Vstala a rozhlédla se. Začala shledávati skutečně světlé šaty. Ukládala je na židli. A světlá obloha před západem splývala otevřenými okny.

Náhle se zarazila. Přemýšlela usilovně. Pak sklonila se rychle k zásuvce skříně, otázala se držíc pás:

„Mám jej vzíti?"

Nečekajíc už jeho odpovědi, bledá, až rty jí promodraly, položila jej kol boků. Roztřásl se a zajektal zuby jak v zimnici. Uviděl v skle okenním svoji zsinalou tvář.

„Snad měla t u t é ž chvíli jako já," myslil si, ale když vycházeli, její bolestně stažená tvář vyjadřovala jasně nepotlačovaný hnus; a když sestupovali schodištěm, kde nikoho nepotkávali, těžce polykala slzy.

Šel vedle ní tiše a cítil žal, který jí způsobil. Jako vždy celovala vše kolem jasnými pohledy lásky, odpuštění a touhy. Jakživ nespatřil takové čisté krásy dívčí.

Jejich známí z klubu jezdili na loďkách. Vždyť bylo jaro. Její přítelkyně byly tam také. Zamyšleně sledovala lehký tep vesel, sedíc na zádi.

„Ach, jak ti to nesluší," pravila jedna z nich, když loďky přiblížily se k sobě unášeny proudem.

„Vím," řekla, „nehodí se k černému a k volným splývavým šatům docela ne."

Podivily se jejím slovům. Sňala pás a vložila ho do kabelky.

Hrbáček sedě na přídi trápil se myšlenkou:

„Jak jsem ji mohl nutit, aby byla ošklivou k vůli mně."

Jaksi zdaleka chápal, že trpěla mnoho touto nevkusností.

Pozdě večer seděli na verandě plavecké hospůdky. Jediná lampa hořela na dvoře. Kolem tměly se výklenky a loubí a stará gotická okna. Hospůdka byla z někdejšího ženského kláštera.

Řeka šuměla na blízku po jezu.

„Jste roztomilá teď, Janino," pravil mladý spisovatel (slyšel, že ji tak jmenoval) a vpletl jí do černých vlasů několik třešní. Sklonila hlavu.

VII.

„Všechny ženy více méně přemýšlejí a cítí jen pohlavím," pravil mu s úsměškem literát. „Nevěděli jsme nikdo, jak je Janina krásná, ale je také stěží dostupná. U ní opravdu bude silnější než smrt — milování."

Poslouchal ho jaksi zvědavě a rád.

Vodotrysk v dusném večeru zpíval umdleně. Vysílil se a tanec krůpějí zněl naříkavě. Co bylo radostí, změnilo se v povinnost.

Nemohl vydržeti doma. Trýznil ho nekonečný stesk, který seslabuje. Bloudil ulicemi, až došel na nábřeží. Usedl na jedné z laviček. Větvemi topolů kmitala čistá, modravá světla z ostrovů, hladina dýmala oblaky výparů. Zdálo se, že se spřádají na zlatých, bleděžlutých vijátkách.

Do ticha bojácně ozvaly se dva zvony vyšších tónů a zvuky slévaly se dolů sem k utichlé řece a jezy zněly z nesmírné dálky. Vše ztlumilo se v mlhu a šepot.

A za tou sešeřelou meditací zvonů zvedlo se cosi jak lehké kyvy prvních sněženek. To pozdní rybář zvedal a spouštěl sítě a z ok padaly velké kapky na spící hladinu. Všechno to podobalo se snu, jejž večerní chlad sráží na okenním skle.

„Ach město, ty krásné město, proč ty jsi tolik ženou?"

— — — — —

V zimničném rozechvění vstoupil do vozu tramwaye, aby jel k ní.

Vůz ujížděl téměř liduprázdnými ulicemi. Stál vedle řidiče a díval se na lesklé koleje:

„Hledím nyní asi jako ona."

Když stál již před domem, pojala ho bázeň.

„Co si počnu? Co jí řeknu?"

Posléze vešel, ježto každé chvíle mohli již zavříti. Když tiše vstoupil nezaklepav, obrátila k němu obličej plnou šíří. Odraz pouličních světel dával jí sněžnou bělost jako plnému květu kaliny. Nehleděla naň překvapeně. Udýchán zastavil se daleko od ní.

„Nelekáte se mne, Janino?"

Usmála se rozpačitě a vstala. Sponka pásu a odtržená látka vypadla jí z klína.

„Odpusťte," řekla ulekaně, „chci si nechat jen sponu."

„A za včera se nehněváte?"

„Jak za včera?"

„Že jsem vás nutil, abyste vzala pás."

Teď zase stal se její výraz němým, poloblbým. Sklonila se nemotorně a vrážejíc do židle a skříně zvedala sponu.

„Víte, proč jsem přišel dnes?" ptal se. V tichu bylo slyšeti, jak jeho srdce sténá rychlými tepy. Stál již zcela blízko.

„Ano," zašeptala. Oválo jej horko její hlavy, zalité krví.

„Dobrou noc," pravil odvraceje se ke dveřím. Ale nevyšel. Stále váhal.

„Bál jste se, aby nepřišel," řekla živě. Sálala nyní teplem a celá její postava se prohýbala prudkými oddechy.

„Kdo?" tázal se temně a musil se podepřít o berlu.

„Ten, co mi dával třešně do vlasů."

Jeho zorničky rozlily se úžasem.

„Ano, chtěl jsem vás dostat lstí nebo silou," pravil potom. „Ale na něho jsem nemyslil."

„Tedy jen na mne."

„Ano."

„Myslil jste, že se to u mne teď jednou stát již musí?"

Pokořen usedl. Jeho bývalá bezohlednost vypěstovaná samotářstvím rozplynula se zcela.

„Ale rád mne nemáte. Umíte si vážit jen sebe. To je zlé."

„A kdybyste mi ku příkladu dnes nebo zítra podlehla?"

„Mám zde okno. Jsme ve čtvrtém poschodí."

Věřil každému slovu, neboť to nebyla hrozba, co říkala, nýbrž výsledek dlouhého přemítání.

„Jste asi nábožná a věříte v hřích?"

„Ano, věřím v hřích, ale jen proti sobě samé. Nic mi není nečistým."

Zvláštní hluboké kouzlo plnilo tuto prostou světnici. Všechny sady vůkol hluboce vydychovaly vůni, která snášela se i sem s odrazy světla. V domě nastávalo ticho noci. Zachvěla se náhle, ale jistě ne chladem, který vplynul zvenčí.

„Vidíš, čtenáři Przybyszewského," říkal si vyčítavě v myšlenkách.

Zvedl se, aby konečně odešel.

„Musíte zůstat u mne,“ pravila třesouc se. „Slyšíte, zavírají dům.“

Bezmocně opřel se o stěnu.

„Je pozdě a já vás nemohu doprovodit dolů. Bůh ví, co by si myslili o mně. Sám také nemůžete odejít, v domě je tma. Musíte zůstat.“

Nechápal toho všeho. Věděl, že nyní jej očekává zkouška.

„Chcete zůstat?“

Planula před ním veškerou mladou vášnivostí dospělého děvčete. Bylo mu jasno, že jinému ležela by již v objetí. Chystala mu klidně lože. Seděl ani nedýchaje. Zatím ona svlékala se zvolna. Viděl její bosé nohy a nahé ruce. Přecházela tančivým krokem.

„Spím jen v košili. Je teď horko v létě,“ řekla s nejroztomilejším úsměvem.

Bledý odlesk lamp přeletoval po stěnách. Moucha probuzena vzlétla a zazvonila na okenní tabuli. Nerušené ticho zas položilo se po nábytku, po jejích svlečených šatech, a splynulo i na její zavřené oči, přistřené dlouhými řasami. Usínala. Dole z ulice ozval se zpěv opilců a vzdaloval se, až ustal. Pak rozlehl se divoký křik a pláč. Na blízké policejní strážnici bili pouliční holky, které sebrali opilé na ulicích.

Procitla z prvního lehkého snu.

„Což opravdu nepůjdete spat?“ tázala se úsměšně. „Či se mne stydíte?“ —

Když ráno procitl, byla již oblečena. Uklízela již.

„Teď můžete jít,“ pravila. „Nemám zatím spolubydlící. Domácí bydlí na konci chodby a přichází sem až v devět hodin.“

Venku vše třpytilo se po krátkém nočním dešti. Vdechovali radostně svěží vzduch. —

Za několik dní onemocněla tyfem. Navštěvoval ji s oběma družkami. Vítávala ho klidným sesterským úsměvem. V nemocnici skonala po dlouhé mučivé chorobě. Byla příliš slaboučká.

VIII.

Dny podzimu kalné, deštivé, jednotvárné jitřily ránu, kterou mu zasadila smrt Janina, až dostal dopis přítele truhláře. Žil ve Švýcarsku v malém městečku na curyšském jezeře. Byl churav a znetvořen jako on. Udržoval se jen svojí pevnou vůlí a harmonickým, prostým způsobem života. Psal mu o horách, o růžích

na břehu jezerním, o stromech k zlomení obtěžkaných ovocem; a ze zahrad snětmi hrušní a jabloní lze viděti věčný sníh ledovců.

Tento dopis dal mu trochu naděje. Chtěl odjeti do ciziny, ale tuberkulosní nádory na krku se zvětšily. Mrazivě klidný odjel do rodné dědiny. Nenašel míru, po němž srdečně toužil. To byl jen mrazivý klid jako zamrzlá řeka. Plyne tiše a víry prorvou i zasněžený led.

Jeho bolest tichá, beze slov, žila utajeně.

Nemohli ho přiměti, aby vycházel z domu. A když se vypravil do lesů, navracel se neklidnější.

Mezi stromy přelétala sluneční záře jako lehká zlatavá křídla. Hmyz již měkce zpíval zvonivým letem. Vše mu bylo cizí. Zastavoval se u jarních květů. Zadíval se za černým motýlem s bílým okrajem křídel. Znaven potácel se loňským lupením. Šust užovek ho vyděsil. Vodní hraboš, když rozvířil bažinatou hladinu lesního rybníku, vytrhl jej z hlubokého zamyšlení, v němž se ztrácel. Vycházel pak jenom na okraj lesa. Sedával na sedátku mezi břízami, ale různý hmyz padal mu na knihu a na šat. Chvěl se ošklivostí.

A v údolí hebká ozim sametově svítila sluncem. Shlížel dolů jemným řasnatým listím habrů a bříz a snítkami modřínů, které zdály se býti zhoustlým dechem stromů. Tato jen dechnutá zeleň připomínala mu krajky ženského šatu.

V horečce usedal u svého okna.

Viděl stále její tělo, jež zahlédl oné podivné noci, když se v horku odkopala jako děcko.

IX.

V květu je svět, lesy, pole, luka.
I kamení voní. Jaro dýchá z cest.
Jediný strom kol není holý,
jen srdce moje — to nemůže kvést.
Žár krve ztratilo, žebráka chudší,
leká mne zrůdnou bolestí,
v tmách podzemních hledá kořeny cizí,
na kterých možno rozkvésti.
Bez listí, podbílek, plevel cizopasná,
hnilobou starého listí k světlu jdu,
jen cizí mízou živ, lež v pučícím jaru,
sám sebe nikdy nenajdu.
A ruka dítěte, jež květy sbírá:
sasanky, petrklíč, fialky vonící
— och, zoufalosti bezkrevná a chladná —
mne nepřivine v svoji kytici.
— — — — — — — — — — — — — —

X.

Ano, byl to její rukopis, v němž každé písmeno chvělo se jako vzlyk. Ale čí slova, čí slova?

Hle, venku je neděle květnová. Pěšiny do lesů oživují. Tulipány kvetou plnou svou nádherou. Zeleň modřínů a habrů nadýchána po stráních, třešně nepohnutě nesou skvoucí bohatství květů.

Hrbáček touží, aby ticho hodiny po poledni neustalo. Je hluboké a širé, svět v něm usíná. Lidí ani nevidět skoro, dvě, tři děti mihly se v strakatých šatech. A za hodinu jediné děvče přejde mezi ploty zahrad. Je světlé jako třešně nad její hlavou, oči jsou zamlženy. A když zašla jiż, objeví se uprostřed cesty hoch bez kabátu, pozvedne ruku nad oči, až bílý rukáv se zatřpytí jako sníh, a dívá se za ní, kam že zašla, kde zmizela.

Mrzák tone v bezedném míru. Je šťasten. Věří, že mohlo přijíti krásné smíření, že s ní mohl nyní třeba chodit lesy a nelekati se hmyzu a užovek. Jeho sen je čistý jako slunce na okně a zvonivé nárazy včel.

„Proč neotevřeš?" táže se jej sestra vstupujíc.

„Nech tak, všechno je krásnější za oknem, je tišeji a světleji."

„Ne, je dnes venku vlahý vzduch. Počkej, ať otevru."

Sklonila se nad ním, až se ňadry lehce dotkla jeho utišené hlavy. Pohleděl vzhůru na ni; i ona měla ten klidný — zvířecí výraz.

„Dotkla se mne úmyslně?"

Proud výletníků právě přešel od vzdálené stanice a hudba v zahradním hostinci začala hrát.

Celé odpůldne hraje.

Ze srdce hrbáčkova jako z bleděžlutého kokonu hedvábníka souká se zas jemné vlákno, jemné červené vlákno bolesti.

Neboť za chvíli bude veta po míru neděle, odpolední zvony sem nedozní a jasné šaty žen nejsou oblečeny pro pobožnost. Za chvíli bude vše hnusné a mnoho bude na prodej. U vchodu k vesnici postaví se děti a stařeny s ošatkami sasanek, těch stříbrných hvězd trávníků, s orseji a jaterníkem modrým jako dívčí oči; a na stezkách do lesů budou přecházet děvčata — za korunu pouze. Cestou středem vesnice, sypanou hnědým říčním pískem, půjdou ony — zadarmo. Jdou s milenci v páru nebo v hloučcích, smějíce se hlasitě. Jsou odporny. Pod rozložitými kaštany v za-

hradě hostince se tančí; zatím co sklepníci roznášejí množství bledého piva, křiklavá hudba čepuje slizkou smyslnost.

A na to vše musí patřiti hrbáčkovy oči.

Děvčata hledí vyzývavě i na něho dovnitř. Jedno z nich zakusuje se do housky zcela jako dobré zvířátko. Do čeho zakousne se za chvíli s touž hladovou chutí?

„Prosím tě, není možno zastřít tulipány? Všichni se na ně dívají," praví žadonivě k sestře.

„Nechť se dívají."

Neví, jak ho to trýzní.

Je už večer. Je teskný jako jediný výkřik všech květů po celém kraji.

Hrbáček vyšel na stráň nad ves. Usedl mezi útlými břízami. Šum dolétá k němu.

„Proč jsem ji tehdy nevzal? Proč jsem ji nechal tak zemříti?"

Neukojené rozechvění onoho večera hoří v něm ostrým, nepohnutým plamenem. Setmělo se již. Srpek měsíce vyšel. Nastalo zase ticho, jiné, zcela jiné než prve po poledni. Každou vteřinou mohl by se zvednouti zprostřed luk táhlý zpěv děvčat. Zapomněl i cizího slova, které náruživě opakoval, zapomněl hesla i tuberkulosních nádorů. Teplo země je pod ním, a shora tenkými spuštěnými snětmi klesá hutná, vlahá, dymná pára.

Sklíčen chvějivou bolestí vzpomněl na pusté ulice města.

Nechtě, aby je slyšel dříve zprostřed luk, zaryl hlavu do mechu. Nebojí se již hmyzu ani šelestu starého lupení. Hlasem veškerého žalu, rozechvěným, okrvaveným, začíná zpívat, aniž si uvědomil, jak je směšný uprostřed rozkypělého zdraví. Jen útlé, bílé pně bříz zachycují se k jeho písni.

„Lásko, boží lásko . . . ."

Komu a proč jen zpíval?

FR. TAUFER:

U LESNÍ STUDÁNKY.

Milujícího oka pohled laskavý,
výmluvný svými jiskrami a přece bolně němý,
z tvé hloubky zasvitne a vždy mne zastaví
hra jeho ve slunci, hra barevnými nadějemi.

Jdu k tobě v neklidu... Hle: síla — života,
jež na křižovatkách mne opustila,
se na tvých vlnkách kolébá a mihotá.
Klekám, bych vypil ji, jak lesní zvěř ji pila.

Na měkkém mechu nohy, ruce v ostrém rákosí,
svá ústa, žízní vyprahlá, na tvoji krásu vložím.
Rty moje rozpukané tebe o sladkosti neprosí:
šel pro sílu jsem k tobě bořím, bodláčím a hložím.

Dej sílu mi, jíž studny nedají
v nádvořích učilišť a kasáren a hradů.
Jdu z měst, kde v zmatku zápasů se bratři marně hledají.
Tržiště jejich dát nic nemohla mé žízni, mému hladu.

Všechno jsem ztratil tam a nenašel jsem nic.
V nenávistech a láskách všech ni jediného zvýšeného tónu.
To v tobě sluncí, hvězd se nítilo a haslo na tisíc.
Dej sílu k životu mi a též sílu k sklonu.

Jdu k tobě pro mraky a blesky, krásu oblačnou,
v tvém klínu odpočívající tiše, dřímající.
Nuž, dej se mi, oh, dej, pro srdce bolavé a pro lačnou
mou duši, krásko, milovaná hvězdami a hvězdy milující!

BLUDNÝ HOSPODÁŘ.

I odešel jsem zvolna ze zahrady.
Nač květy čekati, když zvadla ratolest . . .
Kdo sebe oklamal, ten cizí nebojí se zrady.
Však tíhu klamu vlastního jak snést?

Jsou ruce moje slabé, mdlé či líné —
však jisto je, že ničeho mi nevytvořily.
Na jakékoli dílo sáhnou, rozpadá se, hyne.
Snad jsou jen k tomu, aby bořily.

Na poli milovaném pro mne úrody už není.
Jak dlouho musí zůstati zas pustým úhorem?
Na místo vzrůstu pyšného jen hořkých trav zde tlení,
pro náhodu setby nános bičovaný vichorem.

A cesty známé v šeru se mi tratí,
kraj přátelský se tmí jak cizí záhada.
Kdo odešel, se ke mně, věrný, nenavrátí.
Sám v noci půjdu položit svou hlavu na lada.

Kde bludný hospodář, tam všechno bloudí,
i vůně zvadlých růží v síni setmělé.
Noc vzdechy tajemné a zvuky lstivé loudí.
Do ní se nezamiluji, do krásy její prchavé a domnělé.

Kde jindy věděl, teď můj duch jen hádá.
Zapomněl jsem i píseň, včera zpívanou.
Kus po kuse mi dům můj starý padá
nad hlavou, lety poznamenanou.

ODŘÍKÁNÍ.

Dnes ještě ani jednu krůpěj rosy ke rtu,
snad zítra až, snad pozejtří, snad za rok,
až slabí budem ke hříchu i k žertu,
až při zemi se skrčí každý oprávněný nárok,
až touhy, marně tlukoucí, se unaví a půjdou k čertu!

V aleji mechové své oči ostražitě zastíníme mrakem
před svůdnou krásou stromů, podrostu a trávy.
S poletujícím motýlem, se zpívajícím ptákem
své srdce nerozdělíme, nezvednem v zanícení hlavy
za meteorem zářivým, jenž mizí v letu křivolakém.

Květ prudce zavoní, my zaleknem se vůně jeho,
plod zlatý v slunci uzraje a my jen plaše, s bázní
pohladíme ho očima jak obraz ráje zapovězeného.
Z palouků rozkvetlých nám píseň lásky zazní,
však my v ni neuvěříme, ni v tlukot srdce svého.

A věčně žízniví nad potoky a studánkami
svůj obraz letmo zachytnem, však horké dlaně
pro doušek chtivě neponoříme. Se svými myšlenkami,
žárliví a nedůvěřiví vždy, půjdem zadumaně
zrádně se stáčejícími a osamocenými pěšinkami.

Studánka křišťálová, panna studená a bledá,
ni slovem nedoprovodí však naše odříkání.
My sami pozdě poznáme, že poutník zbytečně si sedá
k dovádivé hře s paprsky, když slunce už se sklání
a sklouzá po nebeských polích, jež jsou zchmuřená a šedá.

FEUILLETON.

VÁCLAV VLČEK.

V době zmatené lektury, která zpravidla charakterisuje gymnasijní léta, čítával jsem staré ročníky „Osvěty" z let sedmdesátých. Vynikal jsem tehdy značnou trpělivostí: četl jsem nejpodivnější knihy našeho probuzení. Náhodou z prvých mých lektur vážnějších byla Kobrova Národní bibliotheka. Četl jsem vše, oddán do vůle boží: básně Furchovy, dramata Wenzigova, písně Chmelenského. S míjením let také naše přednosti mizí: už i česká Creda číst mi hrubě obtížno. Ale tehdy! Dychtil jsem po lektuře. Každá mi podávala něco. Co mi znamenal chatrný sloh, nejapnost výrazu, banalita myšlenky? Myslím-li na tehdejší časy, opakuji si maně otázku: existuje skutečně objektivní hodnota děl, když všechen účinek jejich závisí na svěžesti subjektivní?

„Osvěta" měla úctyhodný rozsah, morosní vzezření. Byly mi kromě jiných přístupny první ročníky „Lumíra" a staré ročníky „Světozora": „Lumír" se mi líbil, „Světozor" byl mi odlehlejší, bavil však přece. Ale „Osvěta"! Bylo to něco jiného. Ta hleděla vážně a přísně a vše v ní bylo tak vážné a přísné. Nevím, jak bych se byl zakous' do tvrdého sousta, nebýti okolnosti rozhodující: mého historického zájmu. Kterak asi zájem ten ve mně vznikl? Vychován nebyl nikým. Měl různé fase. V obecné škole byl jsem hrd na to, že znám všechna data české historie: znalost dosti pochybná, ježto se týkala posloupnosti panovníků, bitev a takového zbytečného balastu. Ale později stal se můj zájem širším. Vůbec mne zajímala minulost. Minulost těžkomyslných ročníků „Osvěty" byla dvacet let stará. Starší zajisté mne. To se mi zdálo dostatečným. Je pravda, že „Osvěta" pro můj zájem přinášela mnoho: byla to opravdová revue, mnohem spíše, v plnějším slova smyslu, než kterákoliv z pozdějších nesčetných českých

revui. Lze namítnouti, že život nynější je komplikovanější, mnohostrannější a bohatší; ale omluva pro podniky nové nebudiž přihanou staré „Osvětě“.

Bylo to nedávno, o prázdninách snad před vypuknutím sporů o pověstnou „Českou Modernu“, kdy jsem doma četl epištoly Vlčkovy proti zdivočení politického života českého v sedmdesátých letech. Závěr Vlčkův, neklame-li mne paměť, bylo unum necessarium, stará svornost v novém rouše, nacionalismus vše objímající a snášející. Byl to životní program Vlčkův. Zůstal mu věren. Z toho všechny srážky nacionalisty a konservativce. Nacionalismus byl conditio sine qua non. „Kosmopolitismus“ Vrchlického a jeho školy zarážel Vlčka. Realismus byl mu šílenstvím nebo zradou, co chcete. Jak mohlo nedojíti k srážce „Osvěty“ s „Českou Modernou“? Byly to dva protějšky: stáří, věrné utkvělé životní myšlence, žárlivě ji střežící proti skepsi doby, stáří tuhé, nesmlouvající, nevzdávající se; a mládí zmatené, revoltující, bezohledně útočné. Historie tehdejších sporů — začalo to Hálkem — je známa. Chatrný a nechutný článek Macharův vyvolal odezvu neméně nechutnou. „Osvěta“ zúčastnila se boje, především Zákrejsem a Eliškou Krásnohorskou. Hlavní útok proti „Osvětě“ vedl Machar: posměchem, nejlevnější to a nejúčinnější zbraní. Zákrejs, Vlček, Krásnohorská: to bylo trio idiotismu a charlatánství zároveň. Polemiky Macharovy vychovaly mladou generaci k opovržení. Nezapomeňme, že noblessa nebyla nikdy silnou stránkou českých polemik. Adeptům nebylo nic směšnějšího, nežli Krásnohorská, nic odpornějšího nežli Václav Vlček (nezapomeňme na villu „Osvětu“, delikátní polemický argument!). O Zákrejsovi nemluvím. Měl jistou zásluhu v očích věřících: dodával Papeži materiál ke vtipům. Říká se, že je dobře přestat, když je hra nejkrásnější. O vtipu mělo by platiti něco podobného; Papež to vyvrátil. Nelze při tom zatajiti, že příslušenství k nejnesnášelivější církvi není bez risika: v poslední době Papež uvedl věřící ve zmatek. Shledal, že Krásnohorská není tak špatná, jak učil věřit. Mnohým učedníkům, jejichž vůz rozjel se příliš prudce, těžko bylo obrátiti. Ale credo, quia absurdum je příliš pro ně vžilá devisa.

Zákrejs zemřel před nedávnem. Nyní ho následuje Vlček. Po bojovníku redaktor. Neboť v posledních dobách Zákrejs byl bojovník „Osvěty“: bojovník za princip zastaralý a života neschopný, ale bojovník vytrvalý a ... jak bych to řekl? ... úctyhodný. Nedovedl jsem aspoň zbaviti se zvláštního pocitu, hledě na tuto neumořitelnou energii, na vytrvalost do posledka, na jeho pracovitost v době, kdy jiní dávno ruce založili. Zákrejs sledoval do posledního okamžiku se zájmem vše, co vznikalo a rostlo u nás, vždy ochoten to napadnouti, vždy ochoten toho užít, zdálo-li se mu to vhodným. Podivný opožděnec byl stále takový, jako před více než třiceti léty, kdy bojoval proti zkaženosti francouzského divadla. Nepřizpůsobil se době, snažil se ji však znát. Jeho neporozumění bylo mnohdy směšné. Ale cosi tklivého bylo v této směšnosti. Don Quijote je konečně lidem také směšný.

Zákrejse jsem osobně neznal. S Vlčkem setkal jsem se jedenkráte. Pozval mne k sobě v záležitosti, týkající se „Svatobora“. Bylo to před třemi roky. Věděl jsem, že je vážně churav; setkal jsem se se starcem vetchým vskutku, ale ducha čilého. Rozhovořil se o „Konci Hacken-

schmidově“ a o realismu. Mého románu nečetl; jeho slabý už tehdy zrak nedovoloval mu číst. Znal z románu, co psal o něm Zákrejs. Zákrejsovi i Vlčkovi hověl román tím, že „byl proti realismu“. Jiné stránky však Vlčka zarážely. V předmluvě viděl despekt, se kterým mluvím o národě. Zdálo se mu to typicky slovanským; ukazoval na Rusko. Také ho zarážely „revoluční theorie“, dokonce „nihilismus“. Naslouchal jsem, aniž jsem se valně snažil hájiti se. Jeho nacionalismus byl dalek nacionalismu mého; nemohlo býti dorozumění, kde nebylo porozumění. Stařec, se kterým jsem hovořil, vžil se do svého světa. Jeho svět nebyl svět můj. K realismu byl Vlček nespravedlivý. Upíral mu vše a pozapomněl vysvětliti, odkud při všech vadách a nedostatcích jeho poměrné úspěchy. Ale ani zde nebylo možno se diviti. V. Vlček byl v boji a druhá strana ho nešetřila rovněž. Co mne dojímalo, bylo totéž, co u Zákrejsa: jeho čilost, jeho pracovitost, jeho zájem při stáří značném a zdraví chatrném. Svou důvěrou v budoucnost byl daleko mladší mne. Něco dodávalo síly houževnatému tomu starci, něco udržovalo životní energii. Odcházel jsem, maje na mysli tolik mladých, omrzelých, apathických, lenošících: kolik z nich stařec z „Osvěty“ předčil duševní svěžestí!

Od těch dob neviděl jsem Vlčka. V posledních letech všímal jsem si některých jeho skoro autobiografických románů. Stará jeho belletristická činnost nezanechala ve mně vzpomínky nejlepší; ani jako romanopisec ani jako dramatik Vlček sympathií mých nezískal. Ale právě práce psané s tolika obtížemi v letech posledních, v stálém zápase s neduživostí a slabostmi věku, budily můj zájem.

V kterémsi nekrologu, psaném jak církev káže, byly romány Vlčkovy odbyty jedním slovem: „povídavé“ ... Jistá mnohomluvnost nedá se upříti (nutno zaplatiti daň stáří). Čtenáři připadá, jako by autoru bylo těžko se rozloučit s jedinou drobnůstkou, jedinou větou, jediným zlomkem materiálu, který je mu k disposici. A ježto stil je výběr, nepochybně je tu vada. Ale shrnout činnost zemřelého v jediné odmítavé slovo spravedlivým se mi nezdá. Je to soud zajisté jednostranný. Vlčkovy poslední práce, více vzpomínkové než přísně belletristické, nebudou pro nás uměleckým dílem, ale pamětníky, podávajícími obraz starých dob, zvláštního jejich cítění a myšlení. Neohrnujme opovržlivě nos nad pošetilci, kteří pokládali za nutné zachytiti minulost, již neznáme, jako by bůh ví jak byla nám vzdálena. Překotný náš vývoj přivodil nejednu mezeru v národním životě. Jsou periody, o nichž kromě historických dat víme velmi málo nebo nevíme nic. Jsme daleko dnes od theorií, které řídily činnost Vlčkovu; hranice jeho nacionalismu jsou nám úzké a svíravé. Naděje „na jeden ovčinec a jednoho pastýře“ vzdali jsme se nadobro. „Svornost“, o níž mluvívali staří, zdá se nám prázdným a dutým heslem; kolikrát ubíjela se lepší myšlenka zabijákem svornosti! Ale poslechněme přece ještě slova, pronesená na odchodu! Obraťme se s nimi na okamžik do mladých jejich let, do dob rašení a bujení jara! Snad nám blednoucí rty jejich dovedou přece něco říci. Nežádejme, aby rozhořeli se láskou pro to, co milujeme my, aby sledovali nás na odlehlých jim cestách. Je něco, čeho nechápali pracovití a houževnatí ti zemřelí, bojující a věřící mladou svou věrou i ve stáří; je možno sice

litovati nelítostného vývoje historie, vývoj však zameziti nelze. Bylo to štěstí pro ně, že toho nevěděli? Bylo to štěstí pro nás, že to víme?

Viktor Dyk.

KRONIKA VÝTVARNÁ.

VÝSTAVA MNICHOVSKÉ SECESSE.

V mnichovské Kunstausstellungsgebäude otevřena je od 15. května do konce října výstava tamější secesse, čítající 273 čísla. Třeba že při umístění jednotlivých prací nebyl vzat k individuálnímu rázu jednotlivých obrazů zřetel takový, s jakým se setkáváme v poslední době na výstavách „Manesa", repraesentuje se výstava přece jen velmi příznivě, příznivěji, než hodnotou vystavených prací. Neboť výslední dojem, jejž si návštěvník odnáší, je asi ten: mnoho talentu, technické vytříbenosti a hotovosti, mnohem však méně osobité novosti. Je to asi výslední dojem tolika jiných výstav výtvarnických, otevřených poslední dobou: i tu, uprostřed spousty obrazů, soch a grafických prací, přáli byste si poznati nový směr, nové, osobité vidění věcí, jehož však nenalézáte. Jsou to vždy jen obdobné hry světla, gest a postojů.

Výstava je obeslána skoro výhradně Němci. Z ostatních národností najdete tu několik Skandinavců, Angličanů a větší počet Francouzů. Aman-Jean, Blanche, Besnard, Raffaelli vystavují práce, jež se od německých odrážejí dokonalejší technikou a rázným vedením štětce nebo křídy; ten však, kdo zná díla těchto malířů z pařížských salonů, bude značnou měrou zklamán: zdá se, že francouzští malíři zasílají do Německa nejméně charakteristické ze svých prací; snad proto, že podmínky německého trhu nezdají se jim být tak výhodné jako v Paříži. Vypadá to však tak, jako by byli zaslali jen, co jim zbylo ze zásob jejich atelierů. Platí to předem o Besnardovi, jehož „Ženský akt" je nejméně výstižnou ukázkou jeho umění. Z cizinců nutno uvésti Angličana Neven Du Mont, jehož olej má v sobě gracii a barevný půvab obrazů Reynoldsových. Švéda Bernard-Östermanna „Portret baronessy von Rappe" je nejpozoruhodnější z několika málo portretů zde vystavených.

Mezi Němci mají figuralisté první místo kvalitou obeslaných prací. Herterich vystavuje dva návrhy dekorací nástropních, zajímavé moderním pojetím látky i barevnou svěžestí celkového provedení. H. Borchadt je zastoupen třemi drobnějšími obrázky, plnými náladového kouzla, z nichž zvláště „krajková toiletta" působí diskretním svým půvabem. Podobný jemu A. Hengeler má tu rozkošný obrázek „Čtoucí děvče". Při A. Kellerovi zaujaly mne dvě věci: „Moderní dáma" a „Sál ve Schleissheimském zámku", obojí podané s jemným smyslem pro delikátní hru valeurů. Posléze jako čtvrtého z těchto malířů intimního života nutno uvésti J. Kühna ml. F. von Stuck snaží se, jako obyčejně, upoutati nápadnou hledaností svých maleb; zdá se však, že tím, co vystavuje v této exposici, předstihl sama sebe: oba jeho kostymní obrazy „Torero" a „Ve velasquezovském kostýmu" jsou skoro karikaturami seriosního umění.

Mezi malíři zvířat udržel si posud první místo E. Hegenbarth: jsou to vždy podobné motivy, malované pevnou rukou a robustními tahy štětce. V kresbě je mu podobný J. P. Junghans, liše se od něho (obraz „Zimní ráno") chladnějším koloritem.

Teple barevným dojmem působí H. Züglovy „Krávy v bařině". Mezi krajináři nutno si povšimnouti pláten Crodelových, na př. jeho „Zimního slunce", a japonisujících obrazů F. Lissmanna, jež zobrazují některé krajiny islandské. Overbeckovy krajiny „Měsíční noc" a „Mořský břeh v šedi« nepodávají nám, kteří jsme viděli výstavu Worpswedských, nic nového.

V bohaté kollekci grafiky nalézají se některé z nejlepších prací celé výstavy. Barevné lepty W. Geigera, znázorňující výjevy ze španělského života, jsou mistrovskými ukázkami moderní techniky leptací. Překvapující živostí kresby vyznačují se práce K. Larssona. Tento dokonalý kreslič má jedinečný smysl pro živé gesto a výraznou fysiognomii: jeho akvarelly a lepty žijí skutečným životem (na př. lept „Brita a já".) Aquatinta O. Grafa „Chrámová tanečnice" a H. Habermannův pastel „Dívčí akt" podávají velmi charakteristické ukázky umění obou grafiků. Nelze nepřipomenouti četných leptů A. Zorna, jež svou hodnotou předstihují oleje, které také v hojném počtu vystavuje. Některé z leptů jsou vskutku uměleckými kousky prvého řádu co do vystižení fysiognomie; jeho Rodin žije, jeho Anatole France je cele zachycen ve svém dobromyslně skeptickém úsměvu.

Oddělení skulptury — jak se ostatně při německých výstavách často přihází — je nejslabším oddílem Secesse. Na předním místě umístili Rodinova „Chodce", postavu bez hlavy a bez rukou: nadšeným obdivovatelům francouzského sochaře bude se snad zdáti pozoruhodným způsob, jakým tu znázorněn pohyb, přes to všecko však zůstane tato socha přec jen pouhým rozběhem k uměleckému dílu, anatomickou studií části lidského těla. Peterichova „Medea", tesaná v životní velikosti do černého mramoru, působí pěkným dojmem vážného klidu a tragické ušlechtilosti. Pro úplnost zaznamenávám ještě drobné plastiky knížete Trubeckého.

O. Theer.

LITERATURA.

MORAVSKÉ ČASOPISY ZA ROK 1907.

Konec.

Havlíčkovi jsou věnovány dva články v „Revue moravsko-slezské": K. Píla v prvním, „Střední školy a Havlíček",[1] ukazuje, čemu se učí o Havlíčkovi čeští studenti, a J. K. Pojezdný ve druhém vykládá, co soudí v poslední době „Rusové o Havlíčku".[2] Pojednává o článcích, jež otiskli Neutomimyj a Zabolotskij, o překladech „Tyrolských elegií" a „Křtu sv. Vladimíra". Tamtéž jest otištěn článek Mil. Hýska „Jaroslav Langer a Morava"[3]; od téhož autora referáty o Voborníkově monografii o Máchovi a o Bogusławského práci „Jarosław, poemat staroczeski" v Časopise Matice Moravské".[4] J. Kabelík v časopise[5] posledně jmenovaném oceňuje literární práci Leopolda Hansmanna, moravského spisovatele, zakladatele vesnické povídky hanácké, autora Klácelovi přičítaného „Franty na vojně", dramatika a redaktora, dlouho zapomenutého, a R. Dvořák životní práci historika Václava Royta.[6]

[1] Str. 51—55.
[2] Str. 110—113.
[3] Str. 61—63.
[4] Str. 465—466 a 354—356.
[5] Str. 30—66.
[6] Str. 371—382.

Smrt Fr. Bartoše dala podnět k řadě prací, týkajících se jeho života a díla; článek Leandra Čecha „O významu vědecké práce Fr. Bartoše“ v „Časop. Matice Moravské“[1] je z nich nejdůležitější. Fr. Bartoš pracoval mnoho, ale nejen pro vědu, nýbrž hlavně pro svůj národ; L. Čech tuto práci oceňuje, nezavírá očí před slabšími stránkami jejími, ale vřele a s velkou znalostí vyzdvihuje její přednosti. Největší Bartošův čin vidí v Dialektologii, v Dialektickém slovníku a Sbírce mor. písní; Skladba jeho, myšlená ryze vědecky a psaná jako učebnice, nemá daleko jejich významu. Autor vykládá a vysvětluje dále Bartošovy snahy brusičské a kritické, a možno říci, že hned zde o těchto věcech řekl již poslední slovo. O Bartochově knize o Bartošovi referoval Fr. Rypáček v „Časopise mor. musea zemského“.[2] Janu Gebauerovi jest věnován článek v „Revui moravskoslezské“[3] od —á—, nepovídající nic nového; mnohem zajímavější jest, co řekl ve své řeči pohrobní na vídeňské universitě „Dvorní rada, univ. professor Dr. Vatroslav Jagić o Gebauerovi“ a otiskl tamtéž[4] J. K. Pojezdný, zvláště sdělením o boji rukopisovém. Příležitostná, ale plná obsahu jest posmrtná vzpomínka „Prof. Dr. Bohuslav baron Rieger“, kterou napsal do „Časopisu Matice Moravské“[5] Dr. J. Demel.

Brněnský „Obzor“ před lety přinášel i vědecké práce moravských autorů; nyní mají v něm cenu jen memoiry, jež sem někdy napíše některý

[1] Str. —117, 129—152.
[2] Str. 307—308.
[3] Str. 187—190.
[4] Str. 231—232.
[5] Str. 439—444.
[6] Str. 108—109.

spisovatel. „Polibek-růže-havanna“ od Al. Hlavinky[1], vzpomínky, mezi nimi i na Bartoše a Brandla, jsou rázu příliš osobního, aby něco více znamenaly; Dr. R. Zháněl v črtě „Ze vzpomínek na kukátkáře“[2] otiskuje zajímavou Kosmákovu řeč o němčině na školách obecných při památné učitelské schůzi v Brně r. 1883; nejvíce nových sdělení obsahuje Jos. Süssův článek „Václav Kosmák a skutečnost života“,[3] ukazující, že jeho „Eugenie“ jest vlastně fotografií z Mor. Budějovic, a při mnohých jiných Kosmákových povídkách alespoň naznačující, odkud vzal látku. A pro život na Moravě, v němž vyrostli Bartoš a Kosmák, má nemalou důležitost nekrolog, který napsal nadšené přítelkyni lidu Xaveře Běhálkové Ignát Wurm do „Časopisu vlasten. spolku muzejního v Olomouci“.[4]

Několik studií o zemřelých již nebo dosud žijících novějších spisovatelích moravských vyšlo v „Revue moravsko-slezské“: o Josefu Večeřovi,[5] jenž moravský venkov líčil v intencích Hálkových, o Dru J. Herbenovi,[6] o redaktoru průkopnického listu české moderny „Nivy“ Dru. Fr. Roháčkovi,[7] o E. Sokolovi,[8] vesměs od Mil. Hýska, o M. Jahnovi[9] od E. Sokola, který „Cestou od pólu k pólu“[10] se snaží vysvětliti umění Březinovo a Bezručovo, a o Viktoru Kamilu Jeřábkovi[12] od V. Dresslera.

[1] Str. 57—60.
[2] Str. 146—148, 173—174, 200—202.
[3] Str. 147—151.
[4] Str. 196—199.
[5] Str. 177—182.
[6] Str. 123—128.
[7] Str. 145—151.
[8] Str. 76—78.
[9] Str. 6—10.
[10] Str. 97—103.
[11] Str. 95—106, 258—259, 460—463.

K referátům, které již byly uvedeny, připojuji ještě J. Bartochův o Laichterově Literatuře III. 1. a H. Traubovy o Truhlářově „Katalogu čes. rukopisův c. k. veřejné univ. knihovny pražské“ a Šimákově knize „Bohemica v Lipsku“ v „Časopise Matice Moravské“.[1] Také Schramova bibliografie „Moravica in deutschen Jahrbüchern, Akademieschriften, Zeitschriften und Schulprogrammen der Jahre 1901 bis inklusive 1904“ v „Zeitschrift des mährischen Landesmuseums“ obsahuje několik čísel o české literatuře. Drobné nekrology a biografické zprávy příležitostné, jež nemají vědecké ceny, jsou ve všech jmenovaných listech dosti hojné.

Mil. Hýsek.

ZPRÁVY.

Epilog poněkud zpožděný. Debaty o známé Wolfově resoluci ukázaly povážlivou ležérnost, s kterou si u nás počínáme v otázkách kulturních. Věc, všude jinde hlavní, puštěna úplně se zřetele. Debatovalo se o všem, pouze o tom ne, správno-li zřizovati akademii pro patnáct, respective sedmnáct německých žáků. Aristidové naši ujišťovali, že nejsou proti „kulturním požadavkům“ německým. Bude-li pro pět Němců navrhována universita v Mokropsech, budou naši spravedliví rovněž pro „kulturní požadavek“. Se strany jedné odmítání kulturních potřeb nutných, se strany druhé přijímání nejfrivolnějších požadavků, jsou-li „kulturní“. Vinu nenesou jen poslanci, kteří hlasovali pro Wolfovu resoluci: ani odjinud nezdvihl se odpor. Otázka potřeby měla by rozhodovati na kulturních ústavech národnosti kterékoli; ostatek je poníženost nedůstojná a otrocká, byť se kryla „kulturností“.

V. D.

V „Novině“ p. František Šalda obíral se po svém způsobu mnou a mou literární činností. Nečetl jsem příslušných čísel „Noviny“ a netoužím jich čísti; doufám, že ani čtenář netouží po mé odpovědi. Hájiti se proti panu Františkovi Šaldovi znamenalo by mu prokazovati čest přílišnou; zabývati se pisatelem invektiv (známých mi pouze z „Národního Obzoru“) budu, uznám-li to za nutné. Dobu k tomu mi polemiky kohokoliv diktovati nebudou.

V. D.

[1] Str. 134—156.

„Lumír“ vychází 15. každého měsíce mimo prázdniny a předplácí se pro Prahu na půl léta K 4·80, na celý rok K 9·60. Poštou: na půl léta K 5·—, na celý rok K 10·—. — Na Knihovnu „Lumíra“ připlácejí odběratelé ročně pouze K 2·—. Jinak stojí sešit 24 hal. — Patisk původních prací se vyhrazuje. — Dopisy administraci „Lumíra“ buďtež adresovány: Časopis „Lumír“, Praha, Karlovo náměstí č. 34. — Listy přijímáme jen frankované. Rukopisů nevracíme.

Rediguji Viktor Dyk a Jaroslav Vlček. — Majetník, vydavatel a nakladatel J. Otto
Tiskem „Unie“ v Praze.

Číslo toto vydáno dne 15. září 1908.